

พระไตรปิฎก
มหาวชิตถการณีย ๕๐๐๐ กัณฑ์

พระวินัยปิฎก
ก. กติกามรรค
เล่ม ๒

พระไตรปิฎก มหาวัดถาวรน้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

เท่าพระพุทธศาสนาอายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

พระวินัยปิฎก

พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และรัมมัตถาธิบาย

เล่มที่ ๒ (นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๒ ใน ๑๐๐ เล่ม)

คัมภีร์ที่ ๓ อาทิกกรรม หรือภิกขุวิภังค์

เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๘๕ เป็นพระสุตตันตปิฎก

เล่มที่ ๘๖ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก รวม ๓ ปิฎก มี ๕๐ คัมภีร์)

(รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์)

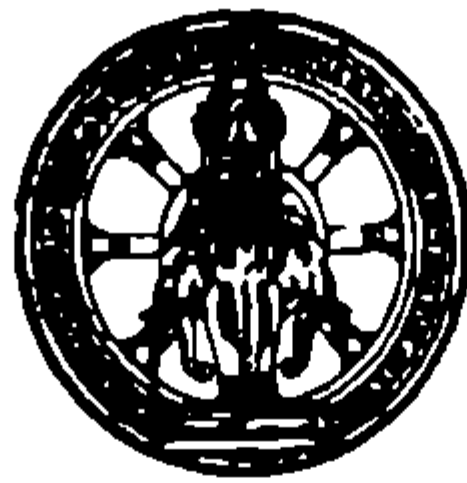
โดย ป๋วย แสงฉาย อนงคาราม

สำนักงาน ลูก ส. อรรถมภักดี สงวนลิขสิทธิ์

สร้างอักษรตัวหนึ่ง

มีผลงานสงฆ์หลายฉบับสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง

ถ้อยแถลงกิจการพิมพ์

พระไตรปิฎกแปล มหาวิถดการนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ รวม ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์ชุดนี้
หลังจากสำนักงานได้พิมพ์ครบจบบริบูรณ์แล้ว บรรดาท่านพุทธศาสนิกชนทุกชั้น
ทุกเพศ ทุกวัย เมื่อได้อ่านแล้ว ล้วนพอใจเป็นอันมาก เพราะมีการแปลทั้งบาลี
พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาพระไตรปิฎก บางแห่งยังเดิมธัมมคถาอธิบายไว้ในที่
แห่งเดียวกันพร้อม ยังเป็นการสะดวกแก่ผู้ศึกษา ผู้ค้นคว้าหาประมาณมิได้ จึงนิยม
สร้างไว้ประจำวัด ประจำห้องสมุด มากมายเป็นประวัติการณ์ของประเทศ

ขอได้รับความเคารพอย่างสูง

จาก

(สม พ่วงภักดิ์)

และ

(ทักษิณ พ่วงภักดิ์)

สารบาญ คัมภีร์อาทิกกรรม ภิกขุวิภังค์ เล่ม ๒

(คัมภีร์อาทิกกรรม หรือ ภิกขุวิภังค์ มี ๒ เล่มจบ เล่มนี้เป็นเล่มที่ ๒ ในจำนวน ๓๐๐ เล่ม)

กัณฑ์ที่ ๕๐	ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนหุตกถา	๐
	ภิกษุบังคับภิกษุให้ฆ่า	๐
	ภิกษุบังคับภิกษุให้บอกผู้อื่น เพื่อให้ฆ่า	๒
	ภิกษุบังคับภิกษุให้ฆ่าด้วยไม้กำหนดกาล	๒
	ภิกษุบังคับภิกษุให้ฆ่าแล้วเสียใจ แต่ไม่ได้ห้าม	๒
	ตัวอย่างแห่งหุตค่อ ๆ ไป	๓
	ตัวอย่างแห่งหุตผิตตัว	๔
	หุตที่ไปแล้วกลับมา	๔
กัณฑ์ที่ ๕๑	ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนพรรณนาความตาย	๖
	พรรณนาความตายด้วยกาย วาจา การเขียนหนังสือ	๔
	อธิบายการพรรณนาความตายด้วยกาย วาจา และด้วยหนังสือ	๕
กัณฑ์ที่ ๕๒	ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนว่าด้วยหลุมพราง	๑๓
	บุคคล ๓ จำพวก ตกหลุมพราง ทำให้เกิดอาบัติต่าง ๆ กัน	๑๔
	อาบัติเกิดจากหลุมพราง	๑๔
กัณฑ์ที่ ๕๓	ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนว่าด้วยของต้องเป็นต้น	๒๑
	การให้เขาเป็นต้น เพื่อให้เขาตาย	๒๒
	การหาพิษไว้	๒๔
	การทำให้ของชำรุด	๒๔
	การเก็บของไว้	๒๕
กัณฑ์ที่ ๕๔	ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนบอกและสั่งสอนเป็นต้น	๒๘
	ตัวอย่างแห่งมนุสสวิกหะ ๑๒ เรื่อง	๒๘
	สมุฏฐานเป็นต้น	๓๒

กัณฑ์ที่ ๕๖	ว่าด้วยตัวอย่างในคดีปาราชิก ๒๑ เรื่อง	๓๖
กัณฑ์ที่ ๕๗	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งคดีปาราชิก ๓๗ เรื่อง	๔๔
	กรรมที่ตั้งอยู่ไม่ได้โดยอาการ ๒	๕๑
	กรรมที่ย่อมพินาศไปด้วยเหตุ ๓ ประการ	๕๒
กัณฑ์ที่ ๕๘	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งคดีปาราชิก ๒๘ เรื่อง	๕๒
	เรื่องหมอกตผิ เรื่องยักษร้าย	๕๗
	เรื่องอมมนุษย์สัง	๕๘
กัณฑ์ที่ ๕๙	ว่าด้วยคดีปาราชิก	๖๐
	ตัวอย่าง ๗ เรื่อง แห่งคดีปาราชิก	๖๑
	เรื่องเผาป่า	๖๒
	เรื่องทะเลแฉก, เรื่องเปรียง, เรื่องยาโลณโสจิริกะ	๖๓
	ตัวอย่างแห่งปาราชิก โดยสรุปกนัย	๖๕
กัณฑ์ที่ ๖๐	ว่าด้วยจุดตกปาราชิก	๖๖
	ภิกษุขออุตตริมนุสสรรม	๖๗
	วิเคราะห์แห่ง คำว่า อุตตริมนุสสรรม	๗๒
กัณฑ์ที่ ๖๑	ว่าด้วยจุดตกปาราชิก	๗๓
	มหาโจร ๕ จำพวก	๗๔
	ครุภัณฑ์ ๕ ประการ	๗๗
กัณฑ์ที่ ๖๒	ว่าด้วยแม่บทแห่งจุดตกปาราชิก	๘๐
	คำว่า ไม่รู้ยัง และ คำว่า ต่อมาภายหลัง ถูกชักใช้หรือไม่	๘๒
กัณฑ์ที่ ๖๓	ว่าด้วยอุตตริมนุสสรรมในบทกานนัย	๘๔
	คำว่า ฌาน วิโมกข์ เป็นต้น	๘๕
	คำว่า มรรค ได้ชื่อ ๔ อย่าง	๘๕
กัณฑ์ที่ ๖๔	ว่าด้วยการขออุตตริมนุสสรรม	๘๕
	ภิกษุกล่าวถึงเหตุด้วยอาการ ๓ แห่งการขออุตตริมนุสสรรม ๘๖	
	มหาวรรค ๓	๘๘
กัณฑ์ที่ ๖๕	ว่าด้วยสุทธวารกตา เป็นต้น	๑๐๒

	สุทธวารวต	๑๐๓
	ฉันทจักร	๑๐๕
	พิทธจักร	๑๐๖
	สัพพมูลกนัย	๑๐๗
กัณฑ์ที่ ๖๖	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๒๒ เรื่อง	๑๐๘
	สมุฏฐาน ๓ แห่งจตุตตปาราชิก	๑๐๙
กัณฑ์ที่ ๖๗	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๖๗ เรื่อง	๑๑๐
	ไม่เป็นอาบัติเพราะยนิคคอกำที่เขารับกว่า อรหันต์	๑๑๑
กัณฑ์ที่ ๖๘	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๓ เรื่อง	๑๑๒
	เปรตที่พระมหาโมคคัลลาน์เห็น	๑๑๓
กัณฑ์ที่ ๖๙	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๑ เรื่อง	๑๑๔
	เปรตต่าง ๆ มีเปรตชนเข้มเป็นต้น	๑๑๕
กัณฑ์ที่ ๗๐	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๔ เรื่อง	๑๑๖
	ปาราชิก ๒๔	๑๑๗
	ที่อยู่แห่งเปรต	๑๑๘
กัณฑ์ที่ ๗๑	ว่าด้วยปฐมสังฆาติเสส	๑๑๙
	โทษแห่งการนอนปล่อยสติสัมปชัญญะ	๑๒๐
	เหตุให้ฝัน ๔ อย่าง	๑๒๑
กัณฑ์ที่ ๗๒	ว่าด้วยอุบายและความประสงค์ในการทำให้สูกกะเคลื่อน	๑๒๒
	รูปภายในภายนอกอันเป็นวัตถุแห่งการทำให้สูกกะเคลื่อน	๑๒๓
	สูกกะ ๑๐ อย่าง	๑๒๔
กัณฑ์ที่ ๗๓	ว่าด้วยการแจกเนื้อความในปฐมสังฆาติเสส	๑๒๕
	ฉันทจักร เอกมุล เป็นต้น	๑๒๖
กัณฑ์ที่ ๗๔	ว่าด้วยการแจกถ้อยคำในปฐมสังฆาติเสส	๑๒๗
	ฉันทจักร	๑๒๘
	พิทธจักร เป็นต้น	๑๒๙
กัณฑ์ที่ ๗๕	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งปฐมสังฆาติเสส	๑๓๐

	สมุฏฐานเป็นต้นแห่งสังฆาติเสส	๑๓๕
กัณฑ์ที่ ๗๖	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งปฐมสังฆาติเสส ๔๑ เรื่อง	๑๔๐
	อาบัติที่เกิดเพราะจ้องคนมีศรัทธา	๑๔๓
กัณฑ์ที่ ๗๗	ว่าด้วยเหตุสังฆาติเสสเรื่องพระอุทายี	๑๔๘
	แม่บทเหตุสังฆาติเสส	๑๕๑
กัณฑ์ที่ ๗๘	ว่าด้วยเหตุสังฆาติเสสตามบทภาษนีย	๑๕๕
	องค์แห่งเหตุสังฆาติเสส	๑๕๖
กัณฑ์ที่ ๗๙	ว่าด้วยเหตุสังฆาติเสส ตามบทภาษนีย	๒๐๒
กัณฑ์ที่ ๘๐	ว่าด้วยบทภาษนียในเหตุสังฆาติเสส	๒๐๘
	ประเภทอาบัติและอนาบัติในสังฆาติเสส	๒๑๑
กัณฑ์ที่ ๘๑	ว่าด้วยตัวอย่างแห่งเหตุสังฆาติเสส	๒๑๔
	สมุฏฐานเป็นต้นแห่งเหตุสังฆาติเสส	๒๑๘
	แก้ว ๑๐ อย่าง	๒๒๐
กัณฑ์ที่ ๘๒	ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี ในเหตุสังฆาติเสส	๒๒๓
กัณฑ์ที่ ๘๓	ว่าด้วยบทภาษนีย ในเหตุสังฆาติเสส	๒๓๐
	ตัวอย่างในเหตุสังฆาติเสส	๒๓๕
	สมุฏฐานเป็นต้นแห่งเหตุสังฆาติเสส	๒๓๖
กัณฑ์ที่ ๘๔	ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี ในจตุตถสังฆาติเสส	๒๓๗
กัณฑ์ที่ ๘๕	ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี ในปัญจมสังฆาติเสส	๒๔๕
กัณฑ์ที่ ๘๖	ว่าด้วยหญิง ๑๐ จำพวก ในปัญจมสังฆาติเสส	๒๕๑
กัณฑ์ที่ ๘๗	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๖	๒๕๘
	เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวีสร้างกุฎ	๒๖๐
กัณฑ์ที่ ๘๘	ว่าด้วยฉัฏฐมสังฆาติเสส	๒๖๔
	เรื่องพญามณีกัณฐะนาคราช	๒๖๕
	บทบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๖	๒๖๗
กัณฑ์ที่ ๘๙	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๖	๒๗๑
	คำว่า ต้องนำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้แสดงที่ให้เป็นต้น	๒๗๒

	ก๊ีบพระสุกต	๒๗๔
กัณฐ์ที่ ๕๐	ว่าด้วยบทเทศาในฉัฏฐมสังฆาติเสส	๒๗๗
กัณฐ์ที่ ๕๑	ว่าด้วยบทกาชนิย์ ในฉัฏฐมสังฆาติเสส	๒๘๔
กัณฐ์ที่ ๕๒	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๗	๒๘๐
	บทบัญญัติสังฆาติเสส	๒๘๒
กัณฐ์ที่ ๕๓	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๘	๒๘๘
	เรื่องนางเมตติยภิกษุณีโจทก์พระหัพพมัตตบุตร	๓๐๒
	บทบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๘	๓๐๓
กัณฐ์ที่ ๕๔	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๘	๓๐๖
	เรื่องหาเลสโจทก์พระหัพพมัตตบุตร	๓๐๗
กัณฐ์ที่ ๕๕	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐	๓๑๔
	พระเทวทัตชักชวนเพื่อนทำสังฆเภท	๓๑๔
	บทบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐	๓๑๗
กัณฐ์ที่ ๕๖	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐	๓๒๒
	บทบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐	๓๒๓
กัณฐ์ที่ ๕๗	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๑๒	๓๒๘
	บทบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑๒	๓๒๙
กัณฐ์ที่ ๕๘	ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๑๓	๓๓๕
	บทบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑๓	๓๓๖
กัณฐ์ที่ ๕๙	ว่าด้วยอนิยตข้อที่ ๑	๓๔๓
	บทบัญญัติอนิยตข้อที่ ๑	๓๔๕
กัณฐ์ที่ ๑๐๐	ว่าด้วยอนิยตข้อที่ ๑	๓๕๑
	ผู้ว่าจควรเชื่อได้	๓๕๓

พระวินัยปิฎกมหาวิธการณัม

พระวินัยปิฎก มี ๕ คัมภีร์ ๕๐๐ กัณฑ์ จบ
คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังคัม มี ๑๐๐ กัณฑ์ (๒ เล่ม) จบ

กัณฑ์ที่ ๕๑

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังคัม

ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนทุคกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ภิกฺขุ ภิกฺขุ อานาเปติ อิตฺถนฺนํ จีวิตา โวโรเปหิติ อาปคฺติ
หุกฺกฏสฺส ฯ โส ตํ มณฺณมานิ ตํ จีวิตา โวโรเปกฺติ อาปคฺติ อุกฺกนฺ
ปาราชิกสฺสาติ.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิธการณัมไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๑ ว่าด้วยทุคกถา ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย โดยสมควรแก่เวลา

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานี้ว่า
ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่าผมช้อย่างนี้ ดังนี้ ต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุนั้นได้ฆ่า
ผู้นั้นด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้นั้น ต้องปาราชิกทั้ง ๒ องค์ ฯ ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่าน
จงฆ่าผมช้อย่างนี้ ดังนี้ ต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุนั้นได้ฆ่าผู้นั้นด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้นั้น
ผู้บังคับไม่ต้องอาบัติ ผู้ฆ่าต้องปาราชิก ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่าผมช้อย่าง
นี้ ดังนี้ ต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุนั้นได้ฆ่าผู้นั้นด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้นั้น ก็ต้อง
ปาราชิกด้วยกันทั้ง ๒ องค์ ฯ ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่าผมช้อย่างนี้ ดังนี้ ต้อง

ทุกกฏ ๑ ภิกษุหนึ่งได้ฆ่าผู้อื่นด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้อื่น ผู้บังคับไม่ต้องอาบัติ ผู้ฆ่า
ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงบอกแก่ผู้ช้อย่างนั้น ผู้ช้อย่างนั้นจงบอก
แก่ผู้ช้อย่างนั้นว่า ผู้ช้อย่างนั้น จงฆ่าผู้ช้อย่างนั้น ดังนี้ ต้องทุกกฏ ๑ ภิกษุหนึ่ง
บอกภิกษุหนึ่งว่า ต้องทุกกฏ ๑ ผู้ชักฆ่ารับปากผู้บังคับ ต้องทุตถัจฉัย ๑ ภิกษุหนึ่ง
ได้ฆ่าผู้อื่น ต้องปาราชิกทุกองค์ ๑ ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงบอกแก่ผู้ช้อย่างนั้น
ผู้ช้อย่างนั้น จงบอกแก่ผู้ช้อย่างนั้น ผู้ช้อย่างนั้น จงฆ่าผู้ช้อย่างนั้น ดังนี้
ต้องทุกกฏ ๑ ภิกษุหนึ่งบังคับผู้อื่น ต้องทุกกฏ ๑ ภิกษุหนึ่งได้ฆ่าผู้อื่น องค์เดิม
ไม่ต้องอาบัติ องค์บังคับและองค์ฆ่า ต้องปาราชิก

ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่าผู้ช้อย่างนั้น ดังนี้ ต้องทุกกฏ ๑ ภิกษุหนึ่ง
ไปแล้วกลับมาบอกว่า ข้าพเจ้าไม่อาจฆ่าผู้นั้นได้ ผู้นั้นบังคับอีกว่า ท่านอาจฆ่า
ได้เมื่อใด ก็จงฆ่าเมื่อนั้น ดังนี้ ต้องทุกกฏ ๑ ภิกษุหนึ่งฆ่าผู้นั้น ต้องปาราชิก
ทั้ง ๒ องค์

ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่าผู้ช้อย่างนั้น ดังนี้ ต้องทุกกฏ ๑ ครั้นภิกษุ
นั้นบังคับแล้วเกิดความเสียใจ แต่ไม่ให้ได้ยินเสียงว่า ท่านจงอย่าฆ่า ๑ ภิกษุหนึ่ง
ได้ฆ่าผู้นั้นเสีย ต้องปาราชิกด้วยกันทั้ง ๒ ๑ ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่าผู้ช้อย่างนั้น
ดังนี้ ต้องทุกกฏ ๑ ครั้นภิกษุหนึ่งบังคับแล้ว เกิดความเสียใจ แล้วให้ได้ยินเสียงว่า
ท่านจงอย่าฆ่า ๑ ภิกษุผู้ถูกบังคับนั้นตอบว่า ท่านได้บังคับข้าพเจ้าแล้ว แล้วได้ฆ่า
ผู้นั้นเสีย ผู้บังคับไม่ต้องอาบัติ ผู้ฆ่าต้องปาราชิก ๑ ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านจงฆ่า
ผู้ช้อย่างนั้น ดังนี้ ต้องทุกกฏ ๑ ครั้นบังคับแล้ว เกิดความเสียใจให้ได้ยินเสียงว่า
ท่านจงอย่าฆ่า ๑ ภิกษุหนึ่งรับว่าคละ แถ่วงคเสีย ไม่ต้องอาบตด้วยกันทั้ง ๒

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกา ใน
พระบาลีได้แสดงข้อความไว้ ๔ ข้อ มีชื่อว่า ภิกษุบังคับภิกษุว่า ดังนี้ เป็นต้นนั้น มีคำ
อธิบายดังต่อไปนี้ คือ คำว่า ด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้อื่น ดังนี้เน อธิบายว่า ผู้ถูก

บังคับนั้น ได้ทำผู้นั้นเสีย ด้วยเข้าใจว่า ผู้นั้นเป็นผู้บังคับผู้บอก ต้องปาราชิก
ทั้ง ๒ ๆ คำว่า ได้ทำผู้นั้นด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้นั้น คือ ได้ทำผู้นั้นซึ่งเหมือนกับผู้นั้น
ด้วยเข้าใจว่า เป็นผู้ถูกบังคับให้ทำ ภิกษุผู้บังคับไม่ต้องอาบัติ ๆ คำว่า ได้ทำผู้นั้น
ด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้นั้นด้วย คือ ผู้ใดผู้บังคับได้บอกไว้ ผู้ถูกบังคับได้เห็นสหายทมิ
กำลังของผู้นั้นนอนอยู่ในที่ใกล้ ก็คิดว่า ผู้นั้นด้วยกำลังของผู้นั้น เราจะฆ่าผู้นั้นเสียก่อน
ดังนี้ แล้วก็ฆ่าผู้นั้น จึงหันไปฆ่าอีกคนหนึ่ง ซึ่งนอนอยู่ในที่นั้น ด้วยเข้าใจว่าเป็น
สหายของผู้นั้น ต้องปาราชิกด้วยกันทั้ง ๒ ๆ คำว่า ฆ่าผู้นั้นด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้นั้น
คือ ได้ฆ่าเฉพาะสหายด้วยคิดว่า เรากำลังฆ่าสหายนั้นของผู้นั้น ผู้ฆ่าต้องปาราชิก

ในนิทเทสวารแห่งบทที่ว่าด้วยเหตุต่อ ๆ ไปนั้น ในคำทั้งหลายมี คำว่า ท่าน
จงบอกแก่ผู้ช้อย่างนี้ ดังนี้ มีคำอธิบายว่า ในข้อนี้ ควรเห็นว่ามีอาจารย์ ๑
มีอันเดวาสัก ๓ ซึ่งมีนามว่า พุทธรักขิต ๑ ธรรมรักขิต ๑ สังฆรักขิต ๑ ๆ ในคำ
เหล่านั้น คำว่า ภิกษุบังคับภิกษุนั้น คือ อาจารย์ประสงค์จะฆ่าผู้ใดคนหนึ่ง จึงบอก
ความประสงค์นั้น แล้วบังคับพุทธรักขิต ๆ คำว่า ท่านจงบอกแก่ผู้ช้อย่างนี้
ดังนี้ คือ บอกว่า ตูก่อนพุทธรักขิต ๆ ท่านจงไปบอกเรื่องนี้แก่ธรรมรักขิต ๆ
คำว่า ผู้ช้อย่างนี้ จงบอกแก่ผู้ช้อย่างนี้นั้น คือ ธรรมรักขิตจงบอกแก่
สังฆรักขิต ๆ คำว่า ผู้ช้อย่างนี้ จงฆ่าผู้ช้อย่างนี้นั้น คือ พุทธรักขิตบังคับ
ธรรมรักขิต ฝ่ายธรรมรักขิตก็บังคับสังฆรักขิตต่อไปว่า สังฆรักขิตจงฆ่าบุคคล
ผู้ช้อย่างนี้ เพราะในจำพวกเรา สังฆรักขิตเป็นผู้แก้ตัวในการนี้ ๆ
คำว่า ต้องทุกกณฺฐนั้น คือ อาจารย์ผู้บังคับต้องทุกกณฺฐ ๆ คำว่า ภิกษุนั้นได้บอก
แก่ภิกษุนอกนนั้น คือ พุทธรักขิตได้บอกแก่ธรรมรักขิต แล้วธรรมรักขิตก็ได้บอก
แก่สังฆรักขิตว่า อาจารย์ของพวกเราบอกว่า ท่านจงฆ่าผู้ช้อย่างนี้ เพราะใน
จำพวกเราท่านเป็นผู้แก้ตัว ๆ ภิกษุเหล่านั้นต้องทุกกณฺฐด้วยกันสาม ๆ คำว่า
ผู้มารับปากนั้น คือ สังฆรักขิตรับปากว่า คีละ ข้าพเจ้าจักฆ่า ๆ คำว่า องค์เดิม
ต้องถูกล้างจันนั้น คือ พอสังฆรักขิตรับปากแล้ว อาจารย์ก็ต้องถูกล้างจัน ๆ
เพราะอาจารย์นั้น ได้ชักนำมหายนในทางบาป ๆ คำว่า ผู้นั้นได้ฆ่าานั้น คือ
ถ้าสังฆรักขิตนั้น ได้ฆ่าบุคคลผู้นั้น ก็ต้องปาราชิกด้วยกันทั้ง ๔ รูป ๆ ไม่ใช่แต่

เพียง ๔ รูปเท่านั้น เมื่อบังคับต่อ ๆ กันไปไม่ให้ผิดตัว ตามที่เข้ามาแล้วนั้น สมณะ
ตั้งรอบตงพันก็ต้องปาราชิกด้วยกันสน

ในนิทเทศแห่งบท ว่าด้วยเหตุผิดตัวนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า ผู้นั้นบังคับ
ผู้นั้นนั้น คือ พุทธบริษัทที่อาจารย์บังคับ ไม่เห็นธรรมรักจิต หรือไม่อยากบอก
ธรรมรักจิต ได้เข้าไปหาสังฆรักจิตแล้วบอกว่า อาจารย์ของพวกเราได้บอกว่า
ท่านจงฆ่าผู้นั้นอย่างนี้ ดังนี้ เรียกว่า บังคับผิดตัว ฯ ผู้นั้นเรียกว่า เหตุผิดตัว
เพราะทำให้ผิดตัว ฯ คำว่า ต้องทุกกณฺฐํ นั้น คือ พุทธบริษัทต้องทุกกณฺฐํ ด้วยการ
บังคับ ฯ คำว่า รับปากต้องทุกกณฺฐํ ควรทราบว่า เมื่อสังฆรักจิตรับปากแล้ว
องค์เดิมต้องทุกกณฺฐํ ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ไม่น่าจะต้องอาบัติในการรับปาก แต่ใน
สิกขาบทชื่อว่าด้วยการชักส่อ ท่านว่าต้องอาบัติ ฯ ในการรับปากว่าจะฆ่า จะไป
ต้องอาบัตินั้นอย่างไร เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ผู้รับปากต้องทุกกณฺฐํ ฯ ท่านไม่ได้
กล่าวองค์เดิมต้องทุกกณฺฐํ ฯ แม้ในนัยก่อนก็ควรทราบว่า เป็นทุกกณฺฐํแก่ผู้รับปาก ฯ
แต่ท่านไม่ได้กล่าวไว้ เพราะไม่มีการกล่าวถึงโอกาส ฯ เพราะฉะนั้น ในข้อนี้
ความเห็นของเราทั้งหลายจึงมีว่า ภิกษุใด ๆ รับปาก ภิกษุนั้น ๆ ก็ต้องอาบัติ
เพราะเหตุที่รับปากนั้น ดังนี้ ฯ ก็ในข้อนี้ฉันใด แม้ในอนัตตนาทานกถาฉันใด ฯ
แต่ถ้าภิกษุนั้นได้ฆ่าผู้นั้นเสีย ก็ต้องปาราชิกด้วยกันทั้ง ๒ คือ ทั้งพุทธบริษัทผู้บังคับ
ทั้งสังฆรักจิตผู้ฆ่า ฯ ส่วนองค์เดิม คือ อาจารย์ไม่ต้องปาราชิก เพราะบังคับผิดตัว ฯ
ธรรมรักจิตไม่ต้องอาบัติโดยประการทั้งปวง เพราะไม่รู้ ฯ ส่วนพุทธบริษัทเป็น
อันได้ทำความสวัสดิการแก่ภิกษุทั้ง ๒ แล้วฉิบหายเสียด้วยตนเอง ดังนี้

ในนิทเทศแห่งบทที่ไปแล้วกลับมา นั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า ภิกษุนั้นไป
แล้วกลับมา นั้น คือ เมื่อภิกษุนั้นไปถึงที่ใกล้บุคคลที่ตนจะต้องฆ่า คนไม่อาจฆ่าได้
เพราะเขามีการรักษาดี จึงกลับมา ฯ คำว่า ท่านอาจฆ่าได้เมื่อใด ก็จงฆ่า
เมื่อนั้น คือ ท่านจะฆ่าผู้นั้นในวันนี้ได้หรือไม่ก็ตาม ท่านจงไป ท่านอาจฆ่าได้
เมื่อใด ก็จงฆ่าเมื่อนั้น ฯ คำว่า ต้องทุกกณฺฐํ นั้น คือ บังคับอีกอย่างนี้ ก็คือ
ทุกกณฺฐํเหมือนกัน ฯ แต่ถ้าผู้นั้นจะถูกฆ่าโดยแท้ ผู้บังคับก็ต้องปาราชิกในขณะ
บังคับทีเดียว เพราะเจตนานั้นเป็นเจตนาให้สำเร็จความประสงค์ คล้ายกับผล

อันเกิดในลำดับแห่งมรรคนั้น ๆ ถ้าแม้ว่าผู้จะฆ่า ฆ่าผู้นั้นได้ในเมื่อล่วงไปได้ ๖๐ ปีแล้ว ส่วนผู้บังคับได้ตายไปเสียในระหว่างก็ดี ได้ลักไปเสียในระหว่างนั้นก็ดี ก็ไม่เป็นสมณะก่อนตายก่อนลักแล้ว ๆ ถ้าผู้บังคับ บังคับอย่างนั้น หมายถึงมารดา หรือบิดา หรือพระอรหันต์ในเวลาตนยังเป็นภุชชสักกอยู่ แล้วบวช เมื่อผู้นั้น บวชแล้ว ผู้ถูกบังคับจึงได้ฆ่าผู้หนึ่ง ผู้บังคับก็ได้เป็นมาตุมาต ปิตุมาต อรหันตมาต แต่ในเวลายังเป็นภุชชสักกอยู่นั้น เพราะฉะนั้น การบรรพชาอุปสมบทของผู้นั้น ไม่ขึ้น ๆ ถ้าแม้ว่าบุคคลจะให้ผู้นั้น เป็นปฤชชนในขณะบังคับ แต่เมื่อขณะถูก ฆ่าผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ก็ดี หรือได้รับการประหารจากผู้ถูกบังคับ แล้วเจริญวิปัสสนา ขึ้นจนสำเร็จพระอรหัต ด้วยอาศัยศรัทธาอันมีทุกขนั้นเป็นต้นเหตุ แล้วได้ส่งอายุ ไปด้วยอาพาธนั้นก็ดี ผู้บังคับนั้นเป็นอรหันตมาตแต่ในขณะบังคับนั้น ส่วนผู้ฆ่าเป็น ปาราชิกเฉพาะในขณะทำการฆ่าในที่ทั้งปวง ๆ ในพระบาลีท่านกล่าวข้อความไว้ ๓ ข้อ ในบทมคคาทีกกล่าวไว้ด้วยเหตุทั้งปวง ดังที่ว่ามาแล้วนี้ เพื่อจะแสดงข้อสังเกต คือ ความถูกต้อง และผิดสังเกต คือ ความผิดตัวนั้น มีคำอธิบายว่า ในข้อแรกที่ว่า เพราะผู้บังคับพูดเบา ๆ ไม่ให้ผู้นั้นได้ยินเสียงว่า ท่านจงอย่าฆ่า หรือเพราะผู้ถูก บังคับเป็นคนหูหนวก ผู้บังคับจึงไม่พันอาบัติ ๆ ในข้อที่ ๒ ที่ผู้บังคับพันอาบัตินั้น เพราะผู้บังคับให้ได้ยินเสียง ๆ ในข้อที่ ๓ ทว่าพันอาบัติทั้ง ๒ นั้น เพราะผู้บังคับ ให้ได้ยินเสียง และเพราะผู้ถูกบังคับรับปากว่า ดิละ แล้วคลเสีย ๆ จบหุตถกถา ทว่า ด้วยเหตุตามอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว่ คำว่า อาจารย์ผู้บังคับ อย่างนี้ ต้องทุกกฏนั้น มีคำอธิบายว่า ถ้าการบังคับนั้นไม่เป็นไปตามประสงค์ อาจารย์ต้องทุกกฏในขณะบังคับ ถ้าการบังคับเป็นไปตามประสงค์ ถุลลัจฉัย อันใดที่ท่านกล่าวไว้ข้างหน้า ถุลลัจฉัยอันนั้น บ่อมมีแก่อาจารย์ในขณะบังคับ ถ้าผู้นั้นจะฆ่าผู้นั้นได้โดยแท้ คำใดที่ท่านกล่าวไว้ข้างหน้า ต้องอาบัติปาราชิก ทุกองค์ เพราะคำนั้นควรถือเอาเนื้อความในข้อนี้ว่า อาจารย์นั้นต้องปาราชิก

ในขณะนั้น ฯ แต่อาจารย์ไม่ได้กล่าวไว้ในทันทีว่า เนื้อความนี้อาจจะแจ้งตามนัย
ที่กล่าวไว้ในอรรถกถาแห่งอหินนาทานข้างต้น ฯ เพราะในข้อนี้ ท่านกล่าวไว้ว่า
คำว่า ต้องทุกกฏนั้น คือ อาจารย์ผู้บังคับอย่างนั้น ต้องทุกกฏ แต่ถ้าการ
บังคับนั้นเป็นไปตามความประสงค์ ถุลลัจจัยใดที่ท่านกล่าวไว้ข้างหน้า ถุลลัจจัยนั้น
ย่อมมีแก่อาจารย์นั้นในขณะบังคับ ถ้าของนั้น ภิกษุนั้นจะต้องขโมยได้โดยแท้
คำใดที่กล่าวไว้ข้างหน้าว่า ต้องปาราชิกทุกองค์ เพราะค่านั้นควรทราบขุติ
ในที่นี้พึงว่า อาจารย์ผู้บังคับนั้น ต้องปาราชิกในขณะบังคับ ดังนี้ ฯ คำว่า
ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้นั้น คือ ต้องถุลลัจจัยเพราะการบอก ฯ ใน คำว่า พอ
ภิกษุนั้นรับปากดังนี้นั้น ควรเห็นว่า ถ้าภิกษุจะรับปากแน่ ก่อนภิกษุนั้นรับปาก
อาจารย์ก็ต้องถุลลัจจัยแล้ว ฯ แต่ว่าภิกษุนั้นไม่รับปาก อาจารย์ก็ไม่ต้อง
ถุลลัจจัย ฯ เพราะอะไร ท่านจึงกล่าวว่า ถุลลัจจัยมีแก่อาจารย์นั้น เพราะอาจารย์นั้น
ได้แนะนำมาหาชนทางบาป ฯ คำว่า องค์เดิมต้องทุกกฏนั้น สักว่าเป็นคำขณัย
ที่มีมาในมหาอรรถกถา ฯ แต่ค่านั้น ไม่เป็นที่ประสงค์ของอาจารย์ ฯ เพราะ
ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น ดังนี้ เป็นต้น ฯ อธิบายว่า เมื่อเนื้อ
ความมีอย่างนั้น ที่กล่าวไว้ในมหาอรรถกถาอย่างนั้น ฯ คำว่า ในการรับปาก
ไม่น่าจะต้องอาบัติตน ท่านจึงกล่าวถึงการรับปากของผู้ชักส่อเป็นต้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า
ในการผู้ที่จะมารับปากว่าจะฆ่า ด้วยคำว่า คีละ ไม่น่าจะต้องอาบัติทุกกฏ แต่
ต้องทุกกฏ เพราะวิสัยหยาบช้าอย่างนั้น ไม่ต้องกล่าวถึงการรับปากว่าจะฆ่า ฯ
อธิบายว่า เมื่อมีทุกกฏ แม้ในการยินดีต่อการฆ่าว่า ขอให้ผู้นั้นช้อย่างนั้น จงถูกฆ่า
อย่างนั้น ก็ไม่ต้องถึงการรับปากว่าจะฆ่า ฯ ท่านแสดงว่า องค์เดิมไม่ต้อง
อาบัติ เพราะเหตุที่ภิกษุนั้นรับปาก โดยเหตุที่ผิดตัว ด้วยอวธารณะว่า ผู้รับปาก
ท่านนั้นต้องทุกกฏนั้น ฯ ส่วนเกจอาจารย์กล่าวว่า คำว่า ทุกกฏที่กล่าวในทันที
ย่อมมีแก่ผู้รับปากท่านนั้น เพียงท่านนั้นแหละ เป็นอันท่านแสดงไว้ด้วยอวธารณะ
ไม่ใช่ท่านปฏิเสธทุกกฏ ซึ่งกล่าวไว้ในมหาอรรถกถาว่าไม่มีแก่องค์เดิม ฯ คำว่า
ในนัยก่อนนั้น คือ ในนิตเทสอันว่าด้วยผิดตัวซึ่งมีมาแล้วติด ๆ กัน ฯ คำว่า นั้น
หมายทุกกฏ ฯ ท่านกล่าวว่า เพราะไม่ได้พูดถึงโอกาส ดังนี้นั้น เพื่อจะ
เลียงคำถามว่า ถ้าเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ได้กล่าวไว้ในพระบาลี

ในคำเหล่านั้น อธิบายว่า ท่านกล่าวว่า ผู้รับปากต้องทุกกฎ ไม่ได้กล่าวไว้เพราะ
ความไม่มีโอกาส ว่าโอกาสไม่มี ไม่ใช่เพราะความไม่มี ด้วยมีพระบาลีว่า องค์เดิม
ต้องถูกล้างจ้าย ๆ ในคำว่า ขณะบังคับ เป็นปุณณนั้น ควรเห็นว่าผู้นั้นจัดว่าเป็น
อรหันตสมาต เพราะเจตนาที่สำเร็จความประสงค์ได้เป็นไปด้วยมุ่งถึงชีวิตนทร์ย์
ที่จะต้องฆ่าในข้างหน้า ๆ สันเนอความในฎีกาเพียงนี้

ตามที่แสดงมาแล้วตั้งแต่ต้นจนจบสายนันต์ ดูเป็นที่เข้าใจยากแก่ผู้ฟังทั้งหลาย
เพราะเหตุนี้ จึงควรให้ผู้ฟังทั้งหลายจะอุตสาหะฟังเสมอ หรืออุตสาหะอ่านเสมอ
แม้ไม่มากเพียง ๒ เทยว หรือ ๓ เทยว ก็จะทำให้เข้าใจดี ถึงจะอธิบายซ้ำอีก ก็ไม่อาจ
ทำให้เข้าใจได้ง่าย นอกจากจะอ่าน หรือฟังอีกหลาย ๆ เทยวเท่านั้น จึงเป็นอันว่า
จบพระวินัยเทศนาภิกขุนี้ ด้วยคำเตือนอันนี้

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๒

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนพรรณนาความตาย

อรโห รโหสณฺณํ อุลลปฺติ อโห อิตฺถนฺนาโม หโต อสฺสาติ อาปตฺติ
ทุกฺกฏสฺส ฯ รโห อรโหสณฺณํ อุลลปฺติ อโห อิตฺถนฺนาโม หโต อสฺสาติ
อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถการณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๒ ว่าด้วยการพรรณนาความตาย ด้วยประการต่าง ๆ ตามพระบาลี
อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้แล้วว่า ที่ไม่ลับภิกษุเข้าใจว่า
 ที่ลับ แล้วร้องเรียกขึ้นว่า ขอให้ผมช้อย่างนั้นถูกฆ่าเกิด ดังนี้ ต้องทุกกฎ ๑ ที่ลับ
 ภิกษุเข้าใจว่าที่ไม่ลับ แล้วกล่าวขึ้นว่า ขอให้ผมช้อย่างนั้นถูกฆ่าเกิด ดังนี้ ต้อง
 ทุกกฎ ๑ ที่ไม่ลับภิกษุเข้าใจว่าที่ไม่ลับ แล้วกล่าวขึ้นว่า ขอให้ผมช้อย่างนั้นถูกฆ่าเกิด
 ดังนี้ ต้องทุกกฎ ๑ ที่ลับที่ภิกษุเข้าใจว่าที่ลับ แล้วกล่าวขึ้นว่า ขอให้ผมช้อย่างนั้น
 ถูกฆ่าเกิด ดังนี้ ต้องทุกกฎ

อันการพรรณนาด้วยกายนั้น ภิกษุทำวิการด้วยกายว่า ผู้ใดตายอย่างนี้
 ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ หรือได้ยศ หรือไปสู่สวรรค์ ดังนี้ ต้องทุกกฎ ๑ ผู้นั้นทำให้เกิด
 ทุกขเวทนาว่า เราจักตาย ดังนี้ ด้วยการพรรณนานั้น ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ๑
 ผู้นั้นตาย ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ๑ อันการพรรณนาด้วยวาจานั้น คือ การพูดด้วย
 วาจาว่า ผู้ใดตายอย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ จะได้ยศ หรือจะไปสู่สวรรค์ ภิกษุนั้น
 ต้องทุกกฎ ๑ ผู้นั้นทำให้เกิดทุกขเวทนาว่า เราจักตาย ดังนี้ ด้วยการพรรณนานั้น
 ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ๑ ผู้นั้นตาย ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ๑ อันการพรรณนาด้วย
 กายและวาจานั้น ได้แก่ ทำวิการด้วยกายและพูดด้วยวาจาว่า ผู้ใดตายอย่างนี้ ผู้นั้น
 จะได้ทรัพย์ จะได้ยศ หรือจะไปสู่สวรรค์ ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ๑ ผู้นั้นทำให้เกิด
 ทุกขเวทนาว่า เราจักตาย ดังนี้ ด้วยการพรรณนานั้น ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ๑
 ผู้นั้นตาย ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ๑ อันการพรรณนาด้วยทุกนั้น ได้แก่ การบอกข่าว
 แก่ผู้ว่า ผู้ใดตายอย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ จะได้ยศ หรือจะได้ไปสู่สวรรค์ ภิกษุ
 นั้นต้องทุกกฎ ๑ ผู้นั้นเกิดทุกขเวทนาว่า เราจักตาย ดังนี้ เพราะได้ฟังข่าว
 ของทุก ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ๑ ผู้นั้นตาย ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อันการพรรณนาด้วยการเขียนนั้น คือ ภิกษุเขียนหนังสือไว้ว่า ผู้ใดตาย
 อย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ จะได้ยศ จะได้ไปสวรรค์ ดังนี้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ
 ทุกอักขระ ๑ ผู้ที่เห็นหนังสือแล้ว ทำให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้นว่า เราจักตาย

ภิกษุ^๕นั้น ต้องถูกล้างจี้^๖ ๑ ผู้^๕นั้นหลาย ภิกษุ^๕นั้นต้องปาราชิก ๑ ส่วน^๕เนื้อความใน
พระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ใน
นิตเทศ^๕ทั้งหลาย มินิตเทศ^๕แห่งคำว่า ทัลล^๕ แห่งคำว่าไม่ใช่ทัลล^๕ ภิกษุ^๕เข้าใจว่า
เป็นทัลล^๕เป็นต้น มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ คำว่า ไม่ใช่ทัลล^๕นั้น ได้แก้ในที่
ต่อหน้า ๑ คำว่า ทัลล^๕นั้น ได้แก้ในที่ลบล้าง ๑ ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุ^๕ใดเมื่อภิกษุ^๕
ที่^๕เป็นเจ้าศกกับตนมากกับภิกษุ^๕ทั้งหลาย ในเวลาปฏิบัติพระเถระ นั่งอยู่ตรงหน้า
แต่ไม่รู้วาทิกษุ^๕นั้นมา เพราะเป็นเวลามืด ยินดีจะให้ภิกษุ^๕นั้นตาย ได้กล่าวคำ
ทั้งหลายว่า ขอให้ผมช้อนถูกฆ่าเกิด โจรทั้งหลายก็ไม่ฆ่าเขา งูก็ไม่กัดเขา ใคร ๆ
ก็ไม่นำสาตราและยาพิษมา ภิกษุ^๕นั้น เชื่อว่าที่ไม่ลบล้างเข้าใจว่าทัลล^๕ แล้วพูดขึ้น ๑
อธิบายว่า เข้าใจว่าทัลล^๕หลังในที่ต่อหน้า ๑ ส่วนผู้ใดเห็นผมนั่งอยู่ข้างหน้า
แม้เมื่อผู้นั้นปฏิบัติพระเถระแล้วไปกับภิกษุ^๕ทั้งหลาย ก็เข้าใจว่าผู้นั้นยังนั่งอยู่ในที่นั้น
จึงกล่าวขึ้นตามนัยที่ขึ้นมาในก่อน ภิกษุ^๕นั้น เชื่อว่าทัลล^๕เข้าใจว่าไม่ใช่ทัลล^๕แล้วพูด
ขึ้น ๑ ไม่ใช่ทัลล^๕เข้าใจว่าไม่ใช่ทัลล^๕ก็ดี ทัลล^๕เข้าใจว่า เป็นทัลล^๕ก็ดี ก็ควรทราบ
ตามแนว^๕น ๑ ภิกษุ^๕ทั้ง ๔ นั้น นักวินัยควรทราบว่าจะต้องทุกกฎทุกคำ

บัดนี้ จะได้อธิบายในนิตเทศ^๕แห่งมาติกาทั้งหลาย มีการพรรณนาด้วยกาย
เป็นต้น ทั้ง ๕ นิตเทศ^๕ ที่ท่านกล่าวไว้ เพื่อจะแสดงการจำแนกซึ่งการพรรณนา
ความตายสืบต่อไป ๑ คือ คำว่า แสดงวิธีการด้วยกายนั้น อธิบายว่า ผู้นั้นจะรู้ด้วย
อาการอย่างไรว่า ภิกษุ^๕นั้นได้กล่าวเนื้อความอันนั้นไว้ว่า ผู้ใดตายเพราะนำมาซึ่งสาตรา
หรือเพราะกนิยาพิษ หรือเพราะผูกคอตาย หรือเพราะโดดลงในหลุมเป็นต้น
ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ จะได้ยศ หรือจะได้ไปสวรรค์ ดังนี้ ภิกษุ^๕นั้นก็แสดงด้วย
แก้มือเป็นต้น ด้วยอาการอย่างนั้น ๑ คำว่า พูดด้วยวาจา^๕นั้น ได้แก้พูดออกไปซึ่ง
ความหมายอันนั้น ๑ วาระพระบาลีข้อที่ ๓ ท่านกล่าวด้วยมุ่งเอาคำทั้ง ๒ ๑

ในการพรรณาในที่ทั้งปวง เป็นทุกกฏทุกประโยค ฯ ในการทำให้เกิดทุกข์แก่
 ผู้นั้น ผู้พรรณาต้องอุลลัจจัย ฯ พรรณาเฉพาะผู้ใด เมื่อผู้นั้นตาย ผู้พรรณา
 ต้องปาราชิกในขณะที่พรรณา ฯ ผู้นั้นไม่รู้ซึ่งการพรรณานั้น ผู้นั้นรู้แล้วตาย
 ด้วยการพรรณานั้นว่า เราได้อุบายที่จะให้เกิดสุขแล้ว ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ ฯ
 เมื่อพรรณาเฉพาะ ๒ คน คนหนึ่งรู้แล้วตาย ต้องปาราชิก ตายทั้ง ๒ คน ต้อง
 ปาราชิกด้วย เป็นอกุศลราศีด้วย ฯ ในภิกษุหลายรูปด้วยกันกันนั้น ฯ เมื่อ
 พรรณาไม่เฉพาะผู้ใด ฯ รู้การพรรณานั้นแล้วตาย ผู้นั้น ๆ ทั้งสิ้น เป็นอันชื่อว่า
 ภิกษุนั้นทำให้ตาย ฯ ในการพรรณาด้วยเหตุ มีคำอธิบายว่า พอบอกข่าวว่า
 ท่านจงไปที่เรือนโน้น หรือบ้านโน้น แล้วพรรณาคณะแห่งความตายให้ผมชื่อ
 อย่างนี้ฟัง ดังนี้ ก็ต้องทุกกฏ ฯ ส่งเหตุไปเพื่อผู้ใด เมื่อผู้นั้นเกิดทุกข์ องค์เดิม
 ต้องอุลลัจจัย ฯ เมื่อผู้นั้นตาย องค์เดิมต้องปาราชิก ฯ เหตุไม่บอกแก่ผู้นั้นด้วย
 คิดว่า บัดนี้ เราพ้นทางสวรรค์แล้ว แล้วได้บอกแก่ญาติ หรือสาโลหิตของตน เมื่อ
 ผู้นั้นตาย เป็นอันนับว่าผิดตัว องค์เดิมพ้นอาบัติ ฯ เหตุก็อย่างนั้นแล้วตายเอง
 เพราะทำตามความพรรณา ก็นับว่าผิดตัวเหมือนกัน ฯ แต่เมื่อบอกข่าวไม่
 เฉพาะ คนตายเพราะการพรรณาของเหตุเท่าใด ก็เป็นปาณาติบาตเท่านั้น ฯ
 ถ้ามารดาบิดาตาย ก็เป็นอนันตริยกรรม ฯ ในการพรรณาด้วยหนังสือนั้นว่า
 คำว่า เขียนหนังสือนั้น คือ เขียนหนังสือไว้ที่ใบไม้ หรือใบลานว่า ผู้ใดตาย
 เพราะนำมาซึ่งสาตราภิต เพราะโจนลงในเหวก็ดี หรือเพราะอุบายอื่น ๆ มีเข้าไป
 ในไฟและเข้าไปในน้ำเป็นต้น ผู้นั้นจะได้สังฆ์ ฯ ดังนี้ก็ดี หรือว่าธรรมจะมีแก่
 ผู้นั้นก็ดี ฯ แม้ในข้อนี้ควรทราบว่าเป็นทุกกฏ อุลลัจจัย ปาราชิก ตามนัยที่
 กล่าวไว้แล้ว ฯ สำหรับในการเขียนไว้เฉพาะ มีคำอธิบายว่า เขียนไว้เฉพาะผู้ใด
 เมื่อผู้นั้นตายต้องปาราชิก ฯ เขียนไว้เฉพาะหลายคน คนตายเท่าใดก็เป็นปาณา-
 ติบาตแก่ผู้นั้นเท่านั้น ฯ เมื่อมารดาบิดาตาย ก็เป็นอนันตริยกรรม ฯ ถึงในการ
 เขียนไม่เฉพาะก็เหมือนกัน เมื่อเกิดความเสียใจว่า มีคนตายมาก ได้เผาใบ
 ลานนั้นเสีย หรือทำอย่างไรตัวหนังสือจึงจักไม่ปรากฏ ก็ทำอย่างนั้น ผู้เขียนนั้น
 ก็พ้นโทษ ฯ ถ้าใบลานนั้นเป็นใบลานของผู้อื่น เขาเขียนไว้เฉพาะหรือไม่
 เฉพาะก็ตาม นำไปวางไว้ในที่ตนเก็บมาได้ ก็พ้นโทษ ฯ ถ้าขอมมา ตนได้มูล

คำมาจากมือของพวกใด คินมลคำให้แก่พวกนั้น แล้วคินไบลานให้แก่เจ้าของลาน
ตนก็พ้น ๆ ถ้าภิกษุหลายรูปด้วยกัน มีธรรมาศัยเป็นอันเดียวกันว่า เราจักเขียน
หนังสือพรรณนาความตายไว้ แล้วองค์หนึ่งขึ้นต้นตาล ตัดใบตาล องค์หนึ่งนำมา
องค์หนึ่งทำเป็นลาน องค์หนึ่งเขียน ถ้ามีรอยเขียนด้วยเหล็กจาร องค์หนึ่งก็ทำ
เขม่ามาทา ครั้นทาแล้วก็เช็ดเขม่านั้นเสีย เวลาทำเป็นหนังสือเสร็จแล้ว ได้พร้อมกัน
นำเอาไปวางไว้ในที่ประชุม หรือในตลาด หรือในที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งมีผู้แตกตื่นพากัน
มาดูหนังสือ ๆ เวลาที่คนทั้งหลายอ่านหนังสือนั้นตาย ถ้ามีคนตายสักคนหนึ่ง
ก็ต้องปาราชกทั้งหมด ๆ ถ้ามีคนตายมาก ก็มันยเช่นที่กล่าวแล้ว ๆ แต่เมื่อเกิด
ความเสียใจ ถ้าพร้อมกันเก็บไบลานนั้นไว้ในหีบ มีผู้นั้นไปพบไบลานนั้นเข้า แล้วนำ
ออกมาแสดงแก่คนทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่พ้นโทษ ๆ อย่างว่าแต่เก็บไว้ใน
หีบเลย ถึงแม้ว่าจะนำไบลานนั้นไปทิ้งจมในแม่น้ำ หรือลงในสมุทรก็ตาม หรือจะ
ลบไบลานนั้นก็ตาม หรือจะตัดไบลานให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ก็ตาม หรือจะเผาไฟ
ก็ตาม เมื่อเขาเก็บต่อกันเข้ายังพอรู้เนื้อความได้ หรือเมื่อไฟไหม้ไม่ดี ตัวหนังสือ
ยังปรากฏอยู่ตราบใด ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่พ้นโทษตราบนั้น ๆ ตัวหนังสือจะไม่
ปรากฏด้วยอาการอย่างไร เมื่อทำอย่างนั้นแล้วจึงจะพ้นโทษ สันเนื้อความในอรรถกถา
เพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี ว่า คำที่ท่านกล่าวว่า
ในเวลาปฏิบัติพระเถระนั้น เพราะภิกษุนั้นเป็นพระเถระเอง ๆ คำว่า ต้องทุกกฎ
ทุกค่านั้น ภิกษุนั้นได้กล่าวด้วยสามารถยินตที่จะให้ผู้นั้นตายอย่างเดียวกันนั้น ไม่
ได้กล่าวด้วยความประสงค์ว่า ไม่ว่าผู้ใดได้ยินคำพูดของเราแล้ว จงฆ่าผู้นั้น
คั้น ๆ คำว่า เนื้อความอนัน ภิกษุนั้นกล่าวดังนั้น เชื่อมกันกับคำว่าผู้นั้นจะรู้
ได้ด้วยอาการอย่างไร ? คำว่า เฉพาะ ๒ คนนั้น คือ เฉพาะ ๒ คน หรือเฉพาะ
ความตายแก่คน ๒ คน ๆ ถึงแม้ว่า ผู้พรรณนาความตายเฉพาะ ๒ คน จะมี

เจตนาเป็นคนเดียวก็ดี ก็เป็น ๒ ปาณาติบาต เพราะฉะนั้น เมื่อว่าตามสภาพที่
ควรกล่าวแล้ว ท่านจึงได้กล่าวว่า เป็นอกุศลราศี เพราะมีผลมาก โดยเหตุที่ทำให้
ให้เกิดทุกข์ในชาติเป็นอันมาก ในการถึงความเป็นอย่างนี้กำลังแล้ว เป็นไปใน
ลำดับแห่งปฏิสนธิวิบาก ฯ แม้ในการพรรณนาเฉพาะคนหลายคนก็เหมือนกัน ฯ
คำว่า อย่างนี้ คือ ด้วยคำว่า ตัตติยะ หรือโจลงไปในแหวนเป็นต้น ฯ คำว่า
พอบอก คือ พอกกล่าว ฯ สติบัญญัติ ๔ สัมมุปปธาน ๔ ย่อมสำเร็จตามหน้าที่ของตน
ในขณะอธิมรรคเกิดขึ้นฉับใด ถึงแม้ว่าเจตนาเป็นอันเดียว ปาณาติบาตไม่ใช่
อันเดียว ก็ย่อมสำเร็จตามหน้าที่ฉับใด เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เป็นปาณา-
ติบาตเท่านั้น ฯ เหมือนอย่างว่า อภิญญาจิตที่ได้ปริตตารมณปัจจุบัน ด้วยอำนาจ
การบริกรรมว่า เราจงเป็นร้อย เราจงเป็นร้อย ของผู้ประสงค์จะแสดงตนให้เป็นร้อย
ก็รวมอยู่ในร้อย ถึงแม้ว่าทำซึ่งวรรณะของผู้หนึ่ง ในวรรณะทั้งหลาย ให้เป็น
อารมณ์ก็ดี ก็ให้สำเร็จเป็นร้อยฉับใด เจตนาฆ่า ถึงแม้ว่าจะเป็นการฆ่า
เดียวก็ดี ก็ทำชีวิตอันหนึ่งทั้งส่วนที่กำลังเกิด ที่เกิดแล้ว ที่กำลังดับ ในสภาวะทั้งสาม
ให้ถึงซึ่งฐานะ เพราะใคร ๆ ไม่อาจหวังไว้ได้ด้วยการฆ่าอันเดียว แล้วทำชีวิต
อันหนึ่ง อันเป็นไปบางส่วน ให้เป็นอารมณ์ จึงทำให้ชีวิตอันหนึ่งทั้งส่วน
อันมีอารมณ์และไม่มีอารมณ์ ให้พินาศไปฉับใด ถึงแม้ว่า ทำชีวิตอันหนึ่งของผู้
เดียว ในจำพวกสัตว์ที่ตนกำหนดแล้วให้เป็นอารมณ์ ด้วยความประสงค์จะให้ตาย
ด้วยเจตนาฆ่าอันมีปริตตารมณ คือ อารมณ์เล็กน้อย เป็นปัจจุบันก็ดี แม้คน
ทั้งหมด ก็ชื่อว่า ผู้นั้นทำให้ตาย ด้วยถือความสำเร็จแห่งการกระทำเป็นใหญ่
ฉับนั้น ฯ คำว่า จากมือของพวกใดนั้น คือ จากมือของพวกญาติและปวารณา
เหล่าใด ฯ ท่านกล่าวกันว่าไว้ว่า ให้มูลค่าแก่พวกนั้นแล้วก็พ้น ดังนี้ เพื่อจะ
แสดงประโยชน์ที่ภิกษุนี้ ทำให้ถึงซึ่งความเป็นปกติอีก แล้วให้ถึงซึ่งที่สุด ฯ
ท่านกล่าวไว้ในบทคณฐีทั้ง ๓ ว่า ถ้าลานนั้นช่อมานด้วยมูลค่า ให้ลานนั้นแก่เจ้า
ของลานแล้วก็พ้น ดังนี้ ฯ แต่ถ้ามีใคร ๆ กล่าวให้ชักช้าด้วยถ้อยคำเป็นอันมากกว่า
ถ้าคนลานให้เจ้าของ แล้วไม่รับมูลค่ามา ก็ไม่พ้น เพราะยังเป็นของตน ยังนับว่า
ไม่พ้นจากตน ดังนี้ ฯ นักปราชญ์ไม่ควรเชื่อถือถ้อยคำ ฯ ด้วยเหตุว่า เมื่อคนลาน
ให้เจ้าของลานแล้ว แต่ไม่ทำสิ่งที่ตนทำไว้ให้เสียไป มีผู้อื่นได้ไป ภิกษุตน

จะไม่พ้นโทษอย่างไร ไม่เห็นว่าของหุสละแล้วยังเป็นของตนอยู่ ฯ ส่วนในบทบัญญัติ
ทั้งหลายว่า ถ้าโบลานนั้น ภิกษุขอมาด้วยมูลค่า ทำไมท่านจึงกล่าวว่า ภิกษุได้
มูลค่าจากมือของพวกใด คั้นมูลค่าให้แก่พวกนั้น แล้วคืนโบลานให้แก่เจ้าของ
ลานกัณฑ์ ดังนี้ ฯ คำนี้ไม่สมควร เพราะเหตุนี้ มูลค่าอันเป็นเครื่องหมาย
แห่งลาน ผู้ใดได้ออเอาแล้ว ถ้าคืนลานให้แก่เจ้าของลานแล้ว ภิกษุถือเอามูลค่าด้วย
ตนเอง ก็ไม่สมควรเหมือนกัน ถึงจะไม่รับมูลค่าจากเจ้าของลาน จะเผาลานนั้นเสีย
ด้วยตนเอง ก็ยังต้องอาบัติ เพราะทำให้ของที่เขาให้ด้วยศรัทธาเสียไป เพราะฉะนั้น
ท่านจึงกล่าวอย่างนั้น ฯ แม้คำนี้ ใคร ๆ ก็ไม่ควรเชื่อถือ ฯ เพราะฉะนั้น
แม้ในบทกล่าวไว้ในบทกัณฑ์ทั้งหลายจึงควรเห็นว่า เป็นสาระในเรื่องนี้ ฯ คำว่า
มีอชาศัยเป็นอันเดียวกันว่า พวกเราก็จับขึ้นพรณนาคณแห่งความตาย ดังนี้
ท่านกล่าวหมายถึงพวกภิกษุที่ทำอย่างนั้น ฯ แม้ภิกษุไม่ได้จัดแจงอย่างนั้น แต่ได้
ทำผิดดังกล่าวไว้ในโบลานนั้น เพราะประสงค์จะให้ตาย ก็เป็นปาราชิก สันเนอความ
ในฎีกานี้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๓

คัมภีร์อาทิกกรรม—ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนว่าด้วยหลุมพราง

โอปาติ นาม มนุสฺสํ อุทฺทิสฺส โอปาติ ขนฺติ ปปฺติตฺวา มริสฺสตีติ
อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ ปปฺติตฺเต ทุกฺกา เวทนา อุปฺปชฺชตี อาปตฺติ
กฺลลจฺจยสฺสาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถการณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๓ ว่าด้วยโอปาตกถา คือ หลุมพราง ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า อันหลุมพรางนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุขุดหลุมไว้เฉพาะมนุษย์ว่า มนุษย์ตกลงแล้ว จักตาย ดังนี้ ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อมนุษย์ตกลง เกิดทุกข์เวทนา ต้องถูกล้างจับ ฯ มนุษย์ที่ตกนั้นตาย ต้องปาราชิก ฯ ภิกษุขุดหลุมไว้ไม่เฉพาะว่า ใคร ๆ ก็ตาม ก็จักตาย ดังนี้ ต้องทุกกฏ มนุษย์ที่ตกลงในหลุมนั้น ก็ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อมนุษย์ตกลง เกิดทุกข์เวทนา ต้องถูกล้างจับ ฯ มนุษย์นั้นตาย ต้องปาราชิก ฯ ยักษ์ หรือเปรต หรือตริจฉานที่มร่างกายคล้ายมนุษย์ ตกลงในหลุมนั้น ก็ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อผู้ตกลงนั้นเกิดทุกข์เวทนา ก็ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อผู้ตกลงนั้นตาย ต้องถูกล้างจับ ฯ ตริจฉานตกลงในหลุมนั้น ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ เมื่อตริจฉานตกลงเกิดทุกข์เวทนา ก็ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อตริจฉานที่ตกลงนั้นตาย ต้องปาจิตตีย์ ฯ สันเนนความในบาลี เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ในนิเทศ แห่งมาติกาทั้งหลาย มีมาติกาอันว่าด้วยหลุมเป็นต้น ที่ท่านกล่าวไว้ในพระ บาลีนั้น เพื่อประสงค์จะแสดงการจำแนกถาวรประโยชน์ ฯ คำว่า ภิกษุขุด หลุมไว้เฉพาะมนุษย์นั้น คือ ขุดหลุมไว้ในที่มนุษย์คนใดจะตก โดยตั้งใจ เฉพาะมนุษย์คนใดคนหนึ่งว่า ผู้ชื้ออย่างนั้นจักตาย ฯ ถ้าภิกษุขุดดินที่ เกิดเอง ต้องทุกกฏ ทุก ๆ ประโยค เพราะเป็นประโยชน์ปาณาติบาต ฯ ขุด เฉพาะผู้ใด ผู้ใดเกิดทุกข์ ต้องถูกล้างจับ ฯ เมื่อผู้ใดตาย ต้องปาราชิก ฯ เมื่อผู้นั้นตกตาย ไม่ต้องอาบัติ ฯ ถ้าขุดไม่เฉพาะว่า ใคร ๆ ก็จักตาย ตก ตายเท่าไร ก็เป็นปาณาติบาตเท่านั้น และเป็นอนันตริยกรรม ในวัตถุแห่งอนันต- ริยกรรม เป็นถูกล้างจับ เป็นปาจิตตีย์ ในวัตถุแห่งถูกล้างจับ และปาจิตตีย์ ฯ

มีคำถามว่า เจตนาบ่อยมากในสัตว์เหล่านั้น ภิกษุนี้ต้องปาราชิกด้วยเจตนา
ไหน? ท่านกล่าวไว้ ในอรรถกถาว่า เมื่อภิกษุ ขุดหลุมกว้างอย่างเดี๋ยวกัด
ทั้งยาวทั้งกว้างก็ ขุดได้ประมาณแล้วตาก เช็ด โขยฝุ่นขึ้น , เจตนาที่ให้
สำเร็จความประสงค์ ย่อมเป็นเช่นกับลำดับแห่งมรรค ฯ ถ้าล่วงไปร้อยบั้ง
จกมผลตกตายเป็นแน่ ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก ด้วยเจตนาที่ตกลงไว้แล้วนั้น ฯ
ส่วนในคัมภีร์มหาบจจ และในอรรถกถาสังเขปว่า เมื่อภิกษุขุดด้วยจอบแม่เพียง
ครั้งเดียว ด้วยคิดว่า ผีตกลงไปในบ่อนจึงตาย ดังนี้ ถ้ามีใครพลาดล้มลง
ไปในหลุมนั้นตาย ก็ต้องปาราชิกเหมือนกัน ส่วนพระเถระเจ้าทั้งหลายผู้ทรง
ไว้ซึ่งพระสูตร ย่อมถือเอาเจตนาที่ตกลงไว้เป็นประมาณ ฯ ภิกษุรูปหนึ่ง
ขุดหลุม แล้วบังคับผู้อื่นว่า ท่านจงนำคนโน้นมาให้ตกลงในหลุมนี้ตาย ฯ
ภิกษุนี้ทำให้ผู้อื่นตกลงตาย ฯ ต้องปาราชิกทั้ง ๒ ฯ ภิกษุนี้ทำให้ผู้อื่นตกลงตาย
ก็ตกตายเองก็ ผีตกลงตายโดยลำพังก็ เป็นอันผิดตัวในลักขณะ
ทั้งปวง องค์เดิมพันโทษ ฯ แม้ในการขุดด้วยคิดว่า คนโน้นจักนำคน
โน้นมาให้ตกลงตายในหลุม ดังนี้ก็เหมือนนั้น ฯ เมื่อตายเพียงผู้เดียวก็ต้อง
ปาราชิก ฯ เมื่อตายหลายคน เป็นอกุศลราศี ฯ เมื่อตายเพียงผู้เดียวก็ต้อง
ปาราชิก ฯ เมื่อตายหลายคน เป็นอกุศลราศี ฯ เมื่อมารดาบิดาตาย เป็น
อนันตริยกรรม ฯ สำหรับวัตถุแห่งถุลลัจฉัย และปาจิตตีย์ ก็เป็นถุลลัจฉัย
และปาจิตตีย์ ฯ ขุดด้วยคิดว่า ไม่ว่าใคร ๆ ที่อยากตาย ก็จักตายที่หลุมนี้ ฯ
คนทั้งหลายตกลงตายในหลุมนี้ ฯ เมื่อตายเพียงคนเดียว เป็นปาราชิก ฯ
ตายหลายคนเป็นอกุศลราศี ฯ สำหรับวัตถุแห่งอนันตริยกรรมเป็นต้น ก็เป็น
อนันตริยกรรมเป็นต้น ฯ ถึงแม้ว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย ก็จัดเข้าในข้อนี้
ด้วย ฯ แต่เมื่อว่าตามนัยก่อน ไม่จัดพระอรหันต์เข้าในข้อนี้ ด้วยเหตุว่า
พระอรหันต์จะตกด้วยอยากตายนั้น เป็นอันไม่มี ฯ เมื่อว่าตามนัยทั้ง ๒ นี้
เมื่อมผลตกตายตามลำพัง ก็เป็นอันผิดตัว ฯ ภิกษุผู้ขุดหลุมด้วยคิดว่า ไม่ว่า
ใคร ๆ ก็จักให้พวกเป็นข้าศึกของตนมาตกหลุมนี้ตาย ฯ ถ้าพวกเป็นข้าศึก
ทำให้พวกเป็นข้าศึกตกลงตายในหลุมนี้ ฯ เมื่อตายผู้เดียว เป็นปาราชิก ฯ เมื่อ
ตายหลายคน เป็นอกุศลราศี เมื่อมารดา หรือบิดา หรือพระอรหันต์ถูกพวกศัตรู
นำมาให้ตายที่หลุมนี้ ก็เป็นอนันตริยกรรม เมื่อพวกนั้นมาตายโดยลำพัง เป็น

อันเกิดตัว ๆ ภิกษุขุดหลุมไม่เฉพาะไว้ในที่ทั้งปวงว่า ไม่ว่าเขวกไตพวกหนึ่ง
 ซึ่งอยากตายก็ดี ไม่อยากตายก็ดี อยากให้ผู้อื่นตายก็ดี ไม่อยากให้
 ผู้อื่นตายก็ดี ตกลงในหลุมด้วยตนเองก็ดี ถูกผู้อื่นทำให้ตกตายก็ดี ผู้ใด ๆ
 ตาย ภิกษุนั้นก็ได้รับกรรม และต้องอาบัติตามสมควรแก่การตายของผู้นั้น ๆ
 ถ้าหญิงมีครรภ์ตกตายทั้งครรภ์ ก็เป็น ๒ ปาณาติบาต ๑ ถ้าตายแต่ลูกที่อยู่ใน
 ในครรภ์ เป็นปาณาติบาตเดียว ลูกที่อยู่ในครรภ์ไม่ตาย ตายแต่มารดา
 ก็เป็นปาณาติบาตเดียว ๑ ผู้ที่ตกพวกโจรไล่ตกตาย ภิกษุที่ขุดหลุมนั้น
 ต้องปาราชิก ๑ พวกโจร ทำให้ผู้นั้นตกตายในหลุมนั้น ก็ต้องปาราชิก
 เหมือนกัน ๑ คนทั้งหลายนำผู้ตกตายในหลุมนั้นออกมาแล้ว จึงทำให้ตาย
 ก็ต้องปาราชิกเหมือนกัน ๑ เพราะอะไร ? เพราะเขาจับผู้นั้นได้ด้วยประโยค
 ที่ตกในหลุม ๑ ผู้นั้นออกจากหลุมนั้นได้แล้ว จึงตายด้วยอาพาธนั้นอย่าง
 เดียว ภิกษุนั้นก็ปาราชิกเหมือนกัน ๑ เมื่อล่องไปหลายปี จึงตายด้วย
 อาพาธนั้นกำเริบอีก ก็เป็นปาราชิกเหมือนกัน ๑ ด้วยโรคนั้นเกิดขึ้นเพราะ
 เหตุที่ตกในหลุม แล้วมีโรคเกิดขึ้น แต่โรคที่ตกหลุมนั้นแรงกล้ากว่า เมื่อ
 ผู้นั้นตายด้วยโรคนั้น ภิกษุขุดหลุมก็ไม่พ้นโทษ ๑ ถ้าโรคเกิดภายหลังแรง
 กล้ากว่า เมื่อผู้นั้นตายด้วยโรคเกิดภายหลังนั้น จึงพ้นโทษ ๑ เมื่อผู้นั้น
 ตายด้วยโรคทั้ง ๒ ไม่พ้นโทษ ๑ เมื่อมนุษย์ที่เกิดขึ้นเอง เกิดในหลุมแล้ว
 ไม่อาจขึ้นจากหลุมได้ ตายในหลุมนั้น ภิกษุนั้นต้องปาราชิกเหมือนกัน ๑
 เมื่อมนุษย์ทั้งหลายม้วยกันเป็นต้น ตกลงในหลุมที่ขุดไว้เฉพาะ ภิกษุนั้น
 ไม่ต้องอาบัติ ๑ แม้เมื่อมนุษย์เป็นต้น ตายในหลุมที่ขุดไว้เฉพาะก็ม้วยกันเป็นต้น
 ก็เหมือนกัน ๑ เมื่อภิกษุขุดหลุมเฉพาะม้วยกันเป็นต้น แม้ในขณะที่ขุด พวก
 ม้วยกันเป็นต้นนั้นเกิดทุกข์ก็ดี ก็ต้องทุกข์เหมือนกัน ถ้าตายก็เป็นถุลลัจฉัย
 หรือปาจิตตีย์ตามวัตถุ ๑ ผู้ที่ตกในหลุมที่ขุดไว้ไม่เฉพาะด้วยรูปขันธ์ หรือรูปเปรต
 ตายด้วยรูปดิรัจฉาน พระอุปติสสะเถรเจ้ากล่าวว่า รูปที่ตกนั้นแหละเป็น
 ประमाण เพราะฉะนั้น จึงเป็นปาจิตตีย์ ๑ แม้ตกด้วยรูปดิรัจฉานแล้วตาย
 ด้วยรูปขันธ์ และรูปเปรต ก็เหมือนกัน ๑ ภิกษุที่ขุดหลุมขุดหลุมให้แก่ม้วยกัน
 ให้เปล่าก็ดี ผู้ใด ๆ ตกตาย ภิกษุนั้นก็ต้องอาบัติ และกรรมพินัยด้วยการทำนั้น ๆ

ตกตาย ผู้ใดได้หลุมนั้น ผู้นั้นไม่มีโทษ ฯ ภิกษุนี้ทำหลุมนั้นให้ลึก
หรือให้ตื้นจนก่ตาม ให้ยาวหรือให้สั้นก่ตาม ให้กว้างหรือให้แคบก่ตาม ด้วย
ประสงค์ว่า ผู้ตกอย่างนั้น เมื่ออาจขึ้นได้ ก็จักไม่เป็นไร จักมีการขึ้นสะดวก
ดังนี้ ภิกษุนี้ต้องอาบัติ และเป็นกรรมพันธุ์เหมือนกัน ฯ เมื่อภิกษุเกิด
ความเลื่อมใสว่ามีผู้ตายมาก แล้วถมหลุมนั้นเสียด้วยแผ่นดินให้เต็ม ฯ ถ้ามีใคร
ตกลงที่แผ่นดิน ถึงแม้ว่าถมให้เต็มแล้ว ก็ไม่พ้นโทษ ฯ เมื่อฝนตกมี
โคลนขึ้น แม้เมื่อมีผู้ตกลงในโคลนนั้นตายก็ ตันไม้ล้มลง หรือมีลม หรือ
ฝนอันเจือด้วยลม พัดเอาแผ่นดินไป หรือคนทั้งหลายขุดดินเพื่อต้องการขุดมัน
แล้วทำให้เป็นบ่อในที่นั้น ถ้ามีใครคิดหรือตกแล้วตาย ภิกษุที่ขุดก็ไม่พ้นโทษ ฯ
แต่ถ้าให้ทำเหมืองใหญ่ หรือสระโบกขรณี หรือสร้างพระเจดีย์ หรือปลูกต้นไม้โพธิ์
หรือสร้างอาวาส หรือทำทางเกวียนลงในที่นั้น ภิกษุที่ขุดนั้นจึงจะพ้นโทษ ฯ เมื่อทำ
หลุมให้เต็มมั่นคงดีแล้ว รากของต้นไม้ทั้งหลายเกี่ยวประสานกันดีแล้ว เป็นแผ่นดิน
แน่นหนาแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นแหละจึงจะพ้นโทษ ฯ ถึงแม้ว่าแม่น้ำผ่านมานำหลุม
นั้นไป ก็พ้นโทษเหมือนกัน ฯ จบโอปาตกถา คือ เรื่องหลุม ตามอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา ซึ่งมีสาระสำคัญที่ป็นว่า คำว่า ประมาณนั้น
ได้แก่ประมาณตามที่ตนกำหนดไว้ ฯ คำว่า ถากนั้น คือ ถากที่สูง ฯ คำว่า
กระเช้าแผ่นดิน หมายถึงกระเช้าพื้นขนาดเล็กที่สุด ฯ เจตนาที่ทำให้สำเร็จการ
กระทำอย่างต่ำที่สุด ด้วยความใคร่จะให้สำเร็จว่า เท่านั้นพอ ดังนี้ ชื่อว่า
เจตนาที่ตกลง ฯ คำว่า พระเถระทั้งหลาย ผู้ทรงไว้ซึ่งพระสูตรนั้น หมายถึง
พระเถระทั้งหลาย ที่ชำนาญแต่ในพระสูตร ไม่ชำนาญในพระวินัย ฯ อาจารย์
ทั้งหลายกล่าวว่า ที่กล่าวถึงพระเถระทั้งหลาย ผู้ทรงไว้ซึ่งพระสูตรนั้น ด้วย
ประสงค์จะเล็งคำถามว่า พระเถระเหล่านั้นไม่รู้จักวินัย ดังนี้ ท่านหมายเอาพระ
เถระทั้งหลายฝ่ายมหาอรรถกถาจารย์ ฯ ก็ในข้อนี้ว่า ในมหาอรรถกถาท่านกล่าวถึง

เจตนาที่ตกลง ซึ่งเป็นเจตนาเสียอันมีในที่สุดแห่งเจตนาทั้งปวง หมายภิกษุผู้ทำ
 ด้วยความประสงค์อันว่า เมื่อบ่อสำเร็จ จงตกตาย เมื่อบ่อยังไม่สำเร็จ จงอย่า
 ตกตาย ดังนี้ ฯ ในมหาบั้งจรีและอรรทดาสังเขป ท่านกล่าวไว้ในบท
 คัมภีร์ที่ ๓ ว่า คำว่า แม้เมื่อขุดด้วยจอบเพียงทีเดียว ดังนี้ เป็นต้น ท่านหมาย
 เอาเจตนาที่ตกลง ซึ่งทำการประกอบนั้น ๆ ให้สำเร็จ ในเมื่อทำการประกอบ
 ใด ๆ แล้วมีผู้ตกตายในหลุมนั้น ของภิกษุผู้ทำด้วยความประสงค์ว่า เริ่มแต่
 ขุดครั้งแรกไป จงให้ผู้ตกตายในหลุมนี้ ดังนี้ ฯ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าว
 ความพิรุณจากกันและกันแห่งถ้อยคำในอรรทดาสังเขป ด้วยปริยายนั้น ฯ อีก
 อย่างหนึ่ง ในมหาอรรทดาสังเขป ท่านกล่าวถึงเจตนาที่ตกลงอันมีในที่สุดแห่งเจตนา
 ทั้งปวงไว้ โดยภิกษุที่ขุดให้สำเร็จด้วยประโยคที่ไม่พักในวันเดียวนั้น ฯ ส่วน
 ในที่อื่นนอกจากที่ว่าแล้วนั้น ท่านกล่าวคำไว้ หมายเอาภิกษุที่ขุดเพียงเล็ก
 น้อย ในวันหนึ่ง แล้วขุดอีกเล็กน้อยในวันอื่น ๆ จนให้หลุมนั้นสำเร็จด้วย
 ความประสงค์ว่า ฝนตกลงในทันทีจึงตาย ดังนี้ เพราะฉะนั้น ความเห็น
 ของเราทั้งหลาย จึงว่า แม้อย่างนี้ ก็เป็นอันท่านกล่าวความพิรุณจากกันและ
 กัน แห่งอรรทดาสังเขปไว้ ฯ คำว่า ตามลำพังนั้น คือ ไม่รู้ หรือพลาด ฯ
 ท่านกล่าวว่า การตายของพระอรหันต์ทั้งหลาย แม้ที่ไม่อยากตาย ที่ผู้อื่นให้ตก
 ลงไปไว้ด้วยคำว่า แม้พระอรหันต์ทั้งหลาย ก็สงเคราะห์เข้าในข้อนี้ด้วย ดังนี้ ฯ
 คำว่า เมื่อว่าตามนัยก่อนนั้น คือ เมื่อว่าตามนัย ที่กล่าวไว้ว่า ผู้อยากตาย
 ก็จักตายในทันที ในคำว่า ผู้ที่ตกตายในหลุมนั้น ออกไปภายนอกนั้น คือ
 ถึงแม้ว่า ผู้ที่ถูกนำออกไปภายนอกแล้วตายก็ดี ท่านก็กล่าวว่า เป็นปาราชิก
 เพราะไม่จำคดีไว้ว่า จงให้ตายในหลุมนี้เท่านั้น ฯ อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า
 เมื่อคนที่ตกหลุมพักอยู่นานแล้วจึงไป มีผู้จับไปฆ่า ไม่เป็นปาราชิก เพราะ
 เขาไม่ได้จับได้ในหลุม ฯ แต่คำนี้ ควรพิจารณาตามที่มีอยู่ แม้ในข้อนี้
 แล้วจึงถือไว้ เพราะในอรรทดาสังเขปท่านกล่าวหาว่า เขาจับได้เพราะประโยคที่ตก
 ดังนี้ ฯ แม้เมื่อมนุษย์ที่เกิดเอง ไม่อาจขึ้นจากหลุมนั้นได้ แล้วตายในหลุม
 นั้น ท่านก็กล่าวว่า เป็นปาราชิก เพราะมีความประสงค์ว่า แม้ผู้ไม่อยากตาย ก็
 จงตาย ฯ ถ้ามีผู้กล่าวว่า การตกไม่ปรากฏ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า มนุษย์เกิดเองในที่นั้น

ได้เกิดในหลุมนั้น ดังนี้ ๆ การเกิดในหลุมนั้น แห่งมนุษย์ที่เกิดเอง จะถือว่า เป็นการตกหลุม ดังนี้ ก็จะไม่ผิด ๆ เมื่อมารดาตกไป เปลี่ยนเพศแล้วจึงตาย ภิกษุหนึ่งคนเป็นมาตฆาต ไม่ใช่เป็นแต่มนุษย์บุรุษมาตฆาตอย่าง เดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า รูปที่ตกลงนั้นแหละเป็นประมาณ ด้วย หมายความว่า ภิกษุหนึ่งต้องอาบัติ เพราะผู้นั้นตก ดังนี้ ๆ แต่ว่าท่าน ไม่จำเป็น ๆ เพราะท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาเพียงว่า ภิกษุฆ่ามารดาหรือบิดา ที่เป็นมนุษย์ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนเพศ เป็นอนันตริยกรรมดังนี้เท่านั้น ๆ เมื่อผู้นั้น เปลี่ยนเพศไป ผู้นั้นเกิดด้วยกรรมอันหนึ่งแล้ว แต่ยังเนื่องอยู่ด้วยภวังคจิต และยังเนื่องอยู่ด้วยชีวิตอนารยะ ไม่จัดว่าเป็นผอน เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ยังไม่เปลี่ยนเพศ ๆ ก็ผู้ใดเมื่อยังไม่เปลี่ยนเพศ ยังเนื่องอยู่ด้วยภวังคจิต และชีวิตอนารยะ ในอรรถกถานั้น เมื่อเปลี่ยนเพศแล้ว ผู้นั้นก็เป็นอีกชาติหนึ่ง โดยถือเอาเพศนั้นเป็นประมาณ ๆ ในข้อนี้ ควรใจที่ตามชีวิตอนารยะ ที่ ปราศจากหมวดแห่งภารูป เพราะท่านประสงค์ชีวิตอนารยะอย่างอื่น นอก จากชีวิตอนารยะอันนั้น ๆ ก็ผู้นั้นย่อมได้โวหารว่า ยังเนื่องอยู่ เพราะยัง ไม่ขาดความเป็นไปในเพศนั้น อีกอย่างหนึ่ง ย่อมได้โวหาร ไม่เนื่องด้วย ความเสมอกันแห่งความตาบรักษาซึ่งภพ เพราะฉะนั้น การใจที่จึงไม่มีโอกาส ๆ เพราะฉะนั้น แม้เมื่อเพศเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม ภิกษุทำลายสันดานอันเกิดด้วย กรรมอันหนึ่งของผู้นั้น ให้ขาดจากชีวิต เมื่อว่าโดยโวหาร ภิกษุหนึ่งจะจัดว่า เป็นผู้ฆ่าสตรี หรือฆ่าบุรุษก็ตาม ก็ไม่พ้นจากอนันตริยกรรม เพราะฉะนั้น คำที่ควรกล่าวในเรื่องเปลี่ยนเพศ และไม่เปลี่ยนเพศนั้น ก็มีเพียงเท่านั้นแหละ ๆ แต่ในที่นี้ สัตว์ทั้งหลายเป็นชาติใด ๆ ก็ตาม ในเวลาตาย สัตว์นั้น ๆ ย่อมตาบ ตามรูปแห่งชาติของตน ๆ ไม่ตาบด้วยรูปอื่น ภิกษุหนึ่งจึงควรต้องปาจิตตีย์ ถุลลัจฉัย ปาราชิก ตามชาติแห่งสัตว์นั้น ๆ เพราะฉะนั้น นาคหรือสุมรรณก็ตาม ตกกลงไปด้วยรูปเป็นยักษ หรือด้วยรูปเป็นเปรต ก็ตาบด้วยรูปเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ของตน ๆ เพราะในการตาบนั้น ควรเป็นปาจิตตีย์เท่านั้น ไม่ควรเป็นถุลลัจฉัย เพราะเป็นเพียงแต่สัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น เพราะฉะนั้นแหละ ท่านจึงกล่าวไว้ใน ทุติยเถรว่าหาว่า รูปที่ตาบเป็นประมาณ เพราะฉะนั้น จึงเป็นปาจิตตีย์ ดังนี้ ๆ

วาหะอันนั้นแหละถูกกว่า เพราะฉะนั้น เราจึงได้กล่าวว่า วาหะอันนั้นในภายหลัง ฯ
 ตามนัยนั้น เมื่อสัตว์ครึ่งจนาบ เช่นกับนาคและสปรณ จำแลงตัวเป็นมนุษย์ ตก
 ลงไปในหลุมนั้น แล้วกายด้วยรูปของตบะ ก็ควรเป็นปาจิตตีย์ ฯ เมื่อเป็นอย่างนั้น
 เหตุไรท่านจึงกล่าวไว้ในบาลีว่า ยักษหรือเปรต หรือสัตว์ครึ่งจนาบที่มีร่างกายเป็น
 มนุษย์ ตกลงไปในหลุมนั้น ต้องทุกกฎ ตาย ด้วยกลลัจฉัย ดังนี้ ฯ มีคำแก้ว่า
 ในข้อนี้ เกจิอาจารย์กล่าวว่า คำที่ท่านว่า สัตว์ครึ่งจนาบซึ่งมีร่างกายเป็นมนุษย์นั้น
 เพื่อจะแสดงยักษและเปรตซึ่งตั้งอยู่ด้วยรูปของตนก่อน ด้วยคำว่า ยักษหรือเปรต
 ดังนี้ แล้วแสดงยักษและเปรต ซึ่งตั้งอยู่แม้ด้วยรูปอื่นอีก ไม่ใช่กล่าวไว้เพื่อ
 แสดงสัตว์ครึ่งจนาบเช่นนั้นอีกแผนกหนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงควรประกอบเนื้อความ
 ว่า ยักษหรือเปรต ที่จำแลงเพศเป็นสัตว์ครึ่งจนาบ หรือจำแลงเพศเป็นมนุษย์
 ดังนี้ ๑ ก็ในบทคณฐัมเมทัง ๓ ท่านก็กล่าวไว้ว่า ในบาลีดูเหมือนกล่าวว่าเป็น
 กลลัจฉัย เพราะไม่ยกเว้นซึ่งสัตว์ครึ่งจนาบ ซึ่งตั้งอยู่ด้วยร่างกายเป็นมนุษย์ ฯ
 ด้วยคำว่า แม้เมื่อผู้นั้นตายด้วยรูปยักษ และรูปเปรต ก็เหมือนนัยนี้ ดังนี้ ฯ
 ข้อว่าท่านชเกินไปถึงกลลัจฉัย เพราะถือเอารูปที่ตายเป็นประมาณ ฯ คำว่า
 ให้เปล่านั้น คือ ให้โดยไม่คิดเอาราคา ฯ อธิบายว่า ไม่คิดเอาค่าแต่อย่างใด
 อย่างหนึ่ง ฯ คำว่า ผู้นั้นไม่มีโทษนั้น เพราะผู้นั้นไม่ได้ทำอะไรไว้ในเรื่อง
 หลุมนั้น ฯ เมื่อท่านจะแสดงว่า ถ้าผู้นั้นทำอะไรสิ่งหนึ่งไว้ในเรื่องหลุมนั้น ฯ
 ผู้นั้นก็พ้นโทษ ดังนี้ ท่านจึงได้กล่าวว่า ผิดกันอย่างนี้แท้ ๆ ในคำ
 เหล่านั้น คำว่า อย่างนั้น อธิบายว่า เราทำอย่างนี้ ฯ คำว่า ไม่หายไป
 นั้น คือ ไม่ถึงซึ่งการไม่เห็น ฯ อธิบายว่า จักไม่หนีไป ฯ คำว่า เมื่อเกิด
 ความเสียใจนั้น ท่านกล่าวถึงภิกษุที่ขุดหลุม ฯ ถ้าแม้ว่า คนภายหลังได้
 หลุมนั้นแล้ว ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่กล่าวไว้ในเรื่องหลุมนั้น เมื่อเกิดความเสียใจ
 ก็ทำอย่างนั้นอีก แม้ผู้นั้นก็ต้องวินิจฉัยเหมือนกับภิกษุผู้ขุดหลุมนั้น ฯ คำว่า
 ตกลงตายที่ผู้นั้น คือ เถ่างมลงไปในแผ่นดินใหม่ ไม่อาจยกเท้าขึ้นได้ ได้จม
 ตายอยู่ในที่นั้น ฯ คำว่า เป็นแผ่นดินที่แน่นหนานั้น ท่านหมายถึงหลุมนั้น
 ดินถมจนเป็นพื้นดินปกติแล้ว ฯ ผู้นั้นจะถมด้วยฝ่า ทำให้หลุมนั้นแข็งแรงยิ่งขึ้นด้วย
 การเหยียบ การตีเป็นต้น ด้วยเท้าและด้วยไม้เป็นต้น เมื่อทำไม่ให้เป็นปกติ

ดินปกติแล้ว ถึงแม้ว่ายังไม่ถึงซึ่งลักษณะแห่งแผ่นดินที่เกิดเอง ก็พ้นโทษได้
โดยแท้ ๆ ในคำว่า นำหลุมไปนั้น อธิบายว่า ภิกษุนั้นขุดพ้นโทษ เพราะหลุม
นั้นเป็นเช่นกับสระโบกขรณีเสียแล้ว สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น.
เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๕๔

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตติยปาราชิก ตอนว่าด้วยของทองเป็นต้น

อปสฺเสนํ นาม อปสฺเสน สตุถํ วา ชเปติ วิเสน วา มกฺขเขต
ทุพฺพลํ วา กโรติ โสพเล วา นราเก วา ปปาเต วา ชเปติ อิมินา
ปฺปติตฺวา มริสฺสตีติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิตถารนัยไตรภาค
กณฑ์ที่ ๕๔ ว่าด้วยของทอง ของที่เก็บ และขาเป็นต้น ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาล

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
อันของทองนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุวางสาตราไว้ในที่พึง หรือหาไว้ด้วยบาฬี
หรือทำให้ชำรุดไว้ หรือวางไว้ใกล้ปล่อง ใกล้เหว ใกล้หลุม ด้วยคิดว่า ผู้ที่ตกลง
ตามน้จักตาย ต้องตกกฎ ฯ เขาเกิดทุกขเวทนาด้วยสาตรา หรือด้วยบาฬี
หรือด้วยการตกลง ต้องถูกล้างจัย ฯ เขาตาย ต้องปาราชิก

อันของที่เก็บไว้นั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุเก็บดาบ หรือแอก หรือແหลນ
หรือหลาว ไม้กล้อน ก้อนศิลา สาตรา บาฬี หรือเชือกไว้ ด้วยคิดว่า

จักม้วยตายด้วยสังขาร ต้องทุกกฏ ฯ ทำให้เขาเกิดทุกข์เวทนาด้วยเห็นว่า เราจักตายด้วยสังขารนั้น ต้องถลาลัจฉัย ฯ เขาตาย ต้องปาราชิก

อันขานนั้นมีเนื้อความว่า ภิกษุให้เนยใส หรือเนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ด้วยคิดว่า เขาลมเลียสังขารแล้วจักตาย ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อเขาลมเลียสังขารนั้น เกิดทุกข์เวทนา ต้องถลาลัจฉัย ฯ เขาตายต้องปาราชิก

อันการหลอกด้วยรูปนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุนำเข้าไปซึ่งรูปอันเป็นที่ไม่พอใจ อันน่ากลัว ด้วยคิดว่า ผู้นั้นเห็นรูปนั้นแล้วจักตกใจตาย ต้องทุกกฏ ฯ ผู้นั้นเห็นรูปนั้นแล้วตกใจ ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้ตายนั้น ต้องปาราชิก ฯ ภิกษุนำรูปอันเป็นที่พอใจ เป็นที่รักใคร่จับใจเข้าไป ด้วยคิดว่า ผู้นั้นเห็นรูปนั้นแล้ว ก็จักใจแห้งตายด้วยการไม่ได้ ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก

อันการนำเสียงเข้าไปนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุนำเข้าไปซึ่งเสียงอันไม่เป็นที่พอใจ อันน่ากลัว ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ฟังเสียงนั้นแล้วจักตกใจตาย ต้องทุกกฏ ฯ ผู้นั้นได้ฟังเสียงนั้นแล้วตกใจ ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก ฯ ภิกษุนำเข้าไปซึ่งเสียงอันเป็นที่พอใจ เป็นที่รักใคร่จับใจ ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ฟังเสียงนั้นแล้ว จักใจแห้งตาย เพราะไม่ได้ ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้นั้นได้ขึ้นเสียงนั้นแล้ว ใจแห้ง เพราะไม่ได้ ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก

อันการนำเข้าไปซึ่งกลิ่นนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุนำเข้าไปซึ่งกลิ่นอันเป็นที่ไม่ชอบใจ อันน่าเกลียดน่าชัง ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้สูดกลิ่นนั้นแล้ว ก็จักเกลียดชังตาย ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อผู้นั้นสูดกลิ่นนั้นแล้วเกิดทุกข์เวทนา ด้วยความเกลียดชัง ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก ฯ ภิกษุนำเข้าไปซึ่งกลิ่นอันเป็นที่ไม่พอใจ ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้สูดกลิ่นนั้นแล้ว จักใจแห้งตายเพราะไม่ได้ ต้องทุกกฏ ฯ ครั้นผู้นั้นได้สูดกลิ่นนั้นแล้วใจแห้ง เพราะไม่ได้ ต้องถลาลัจฉัย ฯ ผู้นั้นตายต้องปาราชิก

อันการนำเข้าไปซึ่งรสนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุนำเข้าไปซึ่งรสอันไม่เป็นที่พอใจ อันเป็นที่เกลียดชัง ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ลิ้มเลิกรสแล้ว จักเกลียดชังตาย ต้องทุกกฏ ฯ ครั้นผู้นั้นได้ลิ้มเลิกรสแล้ว เกลียดชังถึงกับ

เกิดทุกข์เวทนา ต้องถูกล้างจับ ๆ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก ๆ ภิกษุนำเข้าไป
 ชงรสอันเป็นที่พอใจด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ดื่มเลิกระสนแล้วจักใจแห่งตายเพราะไม่ได้
 ต้องทุกข์ทุกกฎ ๆ ครั้นผู้นั้นได้ดื่มเลิกระสนแล้วใจแห่งตายเพราะไม่ได้ ต้องถูกล้างจับ ๆ
 ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก

อันการนำเข้าไปซึ่งโณฏฐัพพะนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุนำเข้าไปซึ่งโณฏฐัพพะ
 อันไม่เป็นที่พอใจ อันมีรสเป็นทุกข์ อันมีรสฝักกล้าแข็ง ด้วยคิดว่า ผู้นั้น
 ถูกโณฏฐัพพะแล้วจักตาย ต้องทุกข์ทุกกฎ ๆ ผู้นั้นถูกโณฏฐัพพะนั้นแล้วเกิดทุกข์เวทนา
 ต้องถูกล้างจับ ๆ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก ๆ ภิกษุนำเข้าไปซึ่งโณฏฐัพพะ อันเป็น
 ที่พอใจ อันมีรสเป็นสุข อันมีรสอ่อน ด้วยคิดว่า ผู้นั้นถูกโณฏฐัพพะแล้ว
 จักใจแห่งตายเพราะไม่ได้ ต้องทุกข์ทุกกฎ ๆ ผู้นั้นถูกโณฏฐัพพะนั้นแล้วใจแห่งตายเพราะ
 ไม่ได้ ต้องถูกล้างจับ ๆ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก

อันการนำเข้าไปซึ่งธรรมนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุแสดงเรื่องนรก แห่ง
 สัตว์นรกให้ฟัง ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ฟังเรื่องแล้วจักสะดุ้งใจตาย ต้องทุกข์ทุกกฎ ๆ
 ผู้นั้นได้ฟังเรื่องแล้วสะดุ้งใจ ต้องถูกล้างจับ ๆ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก ๆ
 ภิกษุแสดงเรื่องสวรรค์อันเป็นของผู้ทำความดีให้ฟัง ด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ฟังเรื่อง
 แล้วจักน้อมใจตาย ต้องทุกข์ทุกกฎ ๆ ครั้นผู้นั้นได้ฟังเรื่องแล้ว ทำให้เกิดทุกข์-
 เวทนาว่า เราจักน้อมใจตาย ต้องถูกล้างจับ ๆ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก ๆ
 สืบเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ในคำว่า
 วาสตราไว้ในที่พืงนั้น มีคำอธิบายว่า ที่พืงนั้น ได้แก่ของที่ใช้อยู่เป็นนิจ คือ
 เติง หรือถัง หรือพนักพืง หรือเสาพืง ของผู้นั่งในที่พักกลางวัน หรือคั่นไม้
 ที่เกิดเองในที่นั้น หรือคั่นไม้สำหรับหน่วงของผู้ที่ขืนพืงในที่งกรม หรือกระดาน
 สำหรับหน่วงทั้งสน ๆ ในที่พืงนั้น ที่สุดแห่งพืงจะหลุดหรือจะขาดไปด้วย
 อาการอย่างใด ภิกษุทำอย่างนั้นแล้ว วาสตราอันใดอันหนึ่ง ที่มีค ขวาม

หอก เหล็กแหลม เป็นต้นไว้ ต้องทุกกฏ ฯ เมื่อผู้ใดไม่สงสัยในที่ใช่ประจำ
นั่งหรือนอน หรือฟัง แล้วเกิดทุกข์ เพราะเหตุที่ถูกต้องสาตรา ต้องกลลจัจัย ฯ
ผู้ตาย ต้องปาราชิก ฯ ถ้าสอนที่เป็นศัตรูของผู้ใด เทียวไปเห็นเห็นเข้า
แล้วเกิดความยินดีว่า ของนี้เขาเห็นจะเก็บไว้เพื่อจะให้ผู้ตาย ผู้จะตาย
แต่โดยคิดเกิด ต้องทุกกฏ ฯ ถ้าผู้ใดคิดว่า เมื่อทำอย่างนั้นในที่นั้นจักเป็นการดี
แล้วทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยการกระทำให้สาตราคมขึ้นเป็นต้น แม้ผู้นั้นเป็น
ปาราชิก ฯ แต่ถ้าผู้นั้นยกไปวางไว้ในที่อื่นด้วยเห็นว่า วางไว้ไม่ถูกที่ เพราะ
ผู้นั้นวางไว้ด้วยความประสงค์เพียงเท่านั้น องค์เดิมก็ไม่พ้นโทษ ฯ วางของนั้น
ให้เป็นปกติ จึงพ้นโทษ ฯ นำสาทรานี้ออกไปเสีย วางสาตราอื่นที่คม
กว่าไว้ องค์เดิมย่อมพ้นโทษโดยแท้

ในข้อว่าด้วยการทนายพิชไว้ นั้น มีคำอธิบายแต่เป็นทุกกฏ ฯ ในการ
ยินดีต่อการไป เหมือนนั้น ฯ แต่ถ้าผู้นั้นสังเกตเห็นว่า ทนายพิชน้อย
ไป ก็ทำให้ใหญ่ขึ้น หรือเห็นว่าใหญ่เกินไปก็ทำให้น้อยลง หรือเห็นว่าบาง
ก็ทำให้หนา เห็นว่าหนาก็ทำให้บาง แล้วเอาอึ่งไฟพลิกกลับไปกลับมาในข้าง
ล่างและข้างบน แม้ภิกษุนั้นก็ต้องปาราชิก ฯ ภิกษุเห็นว่า สิ่งนี้คงไว้ไม่ถูกที่
ตัดเอาให้หมดแล้วนำไปตั้งไว้ในที่อื่น ฯ ในการประกอบเกสัชด้วยตน องค์เดิม
ไม่พ้นโทษ เมื่อไม่ประกอบด้วยตนจึงพ้นโทษ ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นเห็นว่า ขาพิช
นั้นน้อยเกินไป จึงนำขาพิชอื่นมาใส่ลง คนตายด้วยขาพิชของผู้ใด ผู้นั้นต้อง
ปาราชิก ฯ ถ้าคนตายด้วยขาพิชของภิกษุทั้งสอง ก็ต้องปาราชิกทั้งสอง ฯ ภิกษุ
นั้นเห็นว่า ขาพิชไม่แรง จึงนำออกเสีย แล้ววางขาพิชของตนไว้ ต้องปาราชิก
เฉพาะภิกษุนั้น องค์เดิมพ้นโทษ

คำว่า ทำให้ชำรุดนั้น คือ เติบตันนั้นหักด้วยหวาย หรือเชือก ตัดหวาย
หรือเชือกภายใต้แม่แคร่ ให้เหลือเพียงเล็กน้อย แล้ววางอาวรุไว้ข้างล่าง ฯ
คำว่า ผู้นั้นตกลงในที่นั้นแล้วจกตาย มีคำอธิบายว่า ตัดส่วนข้างหนึ่งแห่ง
ที่สุดของต้นไม้หรือแผ่นกระดาน สำหรับหน่วงไว้ที่จงกรม แล้ววางอาวรุไว้ข้าง
ล่าง ฯ ภิกษุนำเตียง หรือคั่ง หรือกระดานสำหรับฟัง มาตั้งไว้ในบึงเป็นต้น
พอนั่งหรือพอฟังในที่นั้นก็ตกลงไป ฯ อีกนัยหนึ่ง มีสะพานข้ามในที่ทั้งหลาย

มึงเป็นต้น ฤๅทำสะพานนั้นให้ชำรุด ฯ ฤๅทำอย่างนั้น ในการทำต้อง
 ทุกกฎ ฯ ในการที่ผู้อื่นเกิดทุกข์ ต้องถูลัจฉัย ฯ ในการที่ผู้อื่นตาย ต้อง
 ปาราชิก ฯ ฤๅนำภิกษุมาผูกไว้ที่คลังแห่งที่ทั้งหลาย มึงเป็นต้น ด้วยคิดว่า
 ภิกษุนั้นได้เห็นแล้วจักกลัวตัวสั่นแล้วจักตกตาย ต้องทุกกฎ ฯ ฤๅนั้นตกอย่าง
 ที่คิดไว้ ถ้าเกิดทุกข์ ต้องถูลัจฉัย ถ้าตาย ต้องปาราชิก ฯ ฤๅทำให้ตกเอง
 ให้ผู้อื่นให้ตก ผู้อื่นที่ไม่ได้บอกทำให้ตกตามลำพัง อนุญาตให้ตก ตกด้วย
 ลมพัด ตกตามธรรมดาของตน ถ้าตายเป็นปาราชิกทั้งนั้น ฯ เพราะอะไร ? เพราะ
 ตั้งอยู่แต่คลังแห่งมึงเป็นต้น ด้วยการกระทำของภิกษุนั้น

อันการเก็บไว้นั้น ได้แก่การเก็บไว้ในที่ใกล้ ฯ ในการเก็บไว้นั้น ฤๅได้
 พรรณนาคุณแห่งความตายไว้ด้วยนัยเป็นต้นว่า ผู้ใดตายด้วยดาบนี้ ผู้นั้นจะได้
 ทรัพย์ ดังนาคี กล่าวว่า ผู้ต้องการตายก็จงตายด้วยดาบนี้กล่าวว่า ผู้ต้องการ
 จะให้ตายก็จงให้ตายด้วยดาบนี้ก็ต้องทุกกฎ ฯ ในการที่ภิกษุนั้นเก็บไว้ ฯ
 ผู้ประสงค์จะตายมาตัวด้วยดาบนี้ผู้ประสงค์จะให้ผู้อื่นตาย มาผู้อื่นด้วย
 ดาบนี้ผู้ใด ทำให้ผู้อื่นเกิดทุกข์แม้ด้วยอาการทั้งสองนาคี ฤๅผู้เก็บดาบนั้น
 ไว้ต้องถูลัจฉัย ฯ ถ้าผู้ตาย ต้องปาราชิก ฯ เมื่อเก็บไว้ไม่เฉพาะผู้ใด มีผู้
 ตายมาก เป็นอกุศลราศี สำหรับวัตถุปาราชิกเป็นต้น ก็เป็นปาราชิกเป็นต้น ฯ
 เมื่อภิกษุนั้นเกิดความเสียใจ นำดาบไปเก็บไว้ในที่ตนถือเอา จึงพ้นโทษ ฯ
 ดาบนั้นเป็นดาบที่ขอมมา ตนได้มุลำมาจากมือคนเหล่านี้ใด คินมุลำให้แก่คน
 เหล่านั้น แล้วคินดาบนั้นให้เจ้าของ จึงพ้นโทษ ฯ ถ้าดาบนั้นเป็นของทภิกษ
 นั้นถือเอาแผ่นโลหะหรือผาไล หรือจอบ มาให้ช่างทำเป็นดาบ ถ้าช่างทำเป็น
 ดาบด้วยสิ่งใด เมื่อทำให้เป็นสิ่งนั้นแล้วจึงพ้นโทษ ฯ ถ้าเอาจอบมาทำ ทำลาย
 เสียแล้ว ทำให้เป็นผาไล แม้เมื่อคนทั้งหลายตายด้วยผาไลใด ภิกษุนั้นก็ไม่
 พ้นจากปาณาติบาต ถ้าخذเอาโลหะมาทำเป็นดาบเพื่อเก็บไว้ทำดาบนั้นให้เป็นผง
 ด้วยตะไบแล้วทั้งเสีย จึงพ้นโทษ ฯ ถ้าดาบที่ภิกษุหลายองค์พร้อมใจกันทำ
 ก็เหมือนกับโบลานที่พร้อมใจกันเขียนพรรณนาความตายไว้ ควรทราบการวินิจฉัย
 เรื่องกรรมพันธุ์ ตามนัยที่กล่าวไว้ในโบลานนั้น ฯ การวินิจฉัยในเรื่องท้าวและ

ไม้ค้อน ก็เช่นเดียวกันกับในเรื่องเหล็กบ่วง ๑ ในแผ่นศิลาก็คืออย่างเดียวกัน ๑ ในสาตราเหมือนกับในตาบ ๑ คำว่า ขาพินัน คือ เมื่อภิกษุวางขาพินไว้ ควรทราบปาราชิกเป็นต้น สำหรับวัตถุแห่งปาราชิกเป็นต้น ตามสมควรแก่ที่ทำได้ เฉพาะและไม่เฉพาะตามวัตถุ ๑ เมื่อขาพินันภิกษุขอเขามาวางไว้ ทำให้เป็นปกติตามนัยก่อน จึงพ้นโทษ ๑ ภิกษุทำให้หมดพินสำหรับที่ขาประกอบไว้แล้ว ก็พ้นโทษ ๑ การวินิจฉัยในเรื่องเชือก เช่นเดียวกันกับในเรื่องเชือกบ่วง

สำหรับขา มีคำอธิบายว่า ภิกษุใดเมื่อภิกษุที่เป็นศัตรูของตนเป็นไข้ตัวร้อน หรือเกิดโรควิสาภาค ประสงค์จะให้ตาย จึงให้เนยใสเป็นต้น ที่เป็นของแสลงโรค คือบอกว่า ไม่แสลงโรค หรือให้หว่านและลูกไม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ ในการให้ยาอย่างนั้น ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ๑ ในการที่ผู้อื่นเกิดทุกข์ และในการที่ผู้อื่นตาย ควรทราบว่าเป็นอุลลัจจัย เป็นปาราชิก และเป็นอนันตริยกรรม

ในการนำเข้าไปซึ่งรูปนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า นำเข้าไปนั้น คือ ตั้งรูปซึ่งไม่เป็นที่พอใจไว้ในที่ใกล้ตน หรือก่อเพศยักษเพศเปรตเป็นต้นด้วยตนเอง แล้วยืนอยู่ ๑ ในการที่ภิกษุนำเข้าไปนั้น ภิกษุนั้น ต้องทุกกฎ ๑ ผู้อื่นเห็นรูปนั้นแล้วเกิดความกลัว ภิกษุนั้น ต้องอุลลัจจัย เมื่อผู้อื่นตาย ต้องปาราชิก ๑ ถ้ารูปนั้นเป็นที่พอใจของบางคน เวลาเขาไม่ได้เขาจะใจแห้งตาย จิตว่าผิดตัว ๑ แม้ในรูปอื่นเป็นที่พอใจก็เหมือนกัน ๑ สำหรับรูปนั้น เมื่อว่าตามที่แปลกกันแล้ว ก็คือรูปบุรุษเป็นที่พอใจของสตรี รูปสตรีเป็นที่พอใจของบุรุษ ๑ ภิกษุตกแต่รูปนั้นแล้วนำเข้าไป ทำให้พอแลเห็นเท่านั้น ไม่ให้เห็นนาน ผู้นั้นก็ใจแห้งตายด้วยไม่ได้ ภิกษุนั้น ต้องปาราชิก ๑ ถ้าผู้นั้นตกใจตายเป็นอันผิดไป ๑ แต่ถ้าภิกษุนำเข้าไปด้วยคิดว่า ผู้นั้นเห็นแล้วจักตาย ดังนี้ อย่างเดียวเท่านั้น ไม่ได้นึกถึงว่าผู้นั้นจักตายเพราะตกใจกลัว หรือเพราะไม่ได้ เมื่อผู้นั้นตาย เพราะตกใจกลัวก็ดี เพราะใจแห้งก็ดี ภิกษุนั้นต้องปาราชิกทั้งนั้น ๑ ควรทราบเรื่องการนำเข้าไปซึ่งเสียงเป็นต้น ตามแนวนี้ ๑ ไม่ใช่แต่เสียงของมนุษย์และเสียงที่ไม่พอใจ ซึ่งทำให้ตกใจกลัวเท่านั้น ถึงแม้ว่าเสียงอันเป็นที่พอใจของบุรุษ มีเสียงสตรีที่ไพเราะอ่อนหวานเป็นต้นก็ดี กลิ่นรากไม้เป็นต้น ของต้นไม้ที่พิน

ทำในป่าเมฆาณตักถิ กลิ่นเขากสพกถิ ชงเบบกลืนให้ไม่พอใจ กลิ่นที่พอใจ
 มีกลิ่นกฤษณาเป็นต้นกถิ สมที่พอใจ มีสราภไม้น้ำเกลียดเป็นต้นกถิ
 รสที่พอใจ มีสราภไม้น้ำไม่เกลียดเป็นต้นกถิ สัมผัสที่พอใจมีสัมผัสที่เป็นพิษ
 และสัมผัสที่ตรงเป็นต้นกถิ สัมผัสที่พอใจ มีสัมผัสแห่งผ้าอย่างดีเป็นต้น
 กถิเข้าในจำพวก เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่พอใจและไม่พอใจทั้งนั้น ฯ
 คำว่า นำเข้าไปซึ่งกรรมนั้น หมายถึงเทศนากรรม ฯ อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง
 ธรรมารมณเอนต่างด้วยวิบัติ และสมบัติในนรก และในสวรรค์ ด้วยอาการแสดง
 ธรรม ฯ คำว่า ของสัตว์นรกนั้น คือ แสดงเรื่องนรกมีการถูกลงโทษด้วยเครื่อง
 จองจำ ๕ ประการเป็นต้น ได้แก่ผู้เสียสังวร คือ ผู้ทำบาป ผู้จักเกิดในนรกทั้ง ฯ
 ถ้าผู้นั้นได้ฟังแล้วสะดุ้งกลัวถึงกับตาย ภิกษุผู้แสดงธรรมนั้นต้องปาราชิก ฯ ถ้าผู้
 นั้นฟังแล้วตายตามธรรมดาของตน ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ ฯ ภิกษุนั้นแสดงเรื่อง
 นรกให้ฟังด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ฟังแล้วจักไม่ทำเช่นนั้น จักงดเว้นจากการทำเช่นนั้น
 แต่ผู้นั้นได้ฟังแล้วสะดุ้งกลัวถึงกับตาย ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ คำว่า เรื่องสวรรค์นั้น
 คือ เรื่องความสมบูรณ์แห่งนางเทพอัปสร และสวณนันทวันเป็นต้น ฯ ผู้นั้นได้ฟัง
 แล้วร้อนใจไปในสวรรค์ก็อยากจะได้สมบัติโดยเร็วพลัน จึงทำทุกขให้เกิดแก่ตนด้วย
 การนำมาซึ่งสาตรา หรือการกินยาพิษ หรือการตัดอาหาร หรือการกลืนลมหายใจ
 เป็นต้น ภิกษุผู้แสดงต้องถูกล้างจมิ ถ้าผู้นั้นตาย ภิกษุผู้แสดง ต้องปาราชิก ฯ
 ถึงแม้ว่าผู้นั้นได้ฟังแล้ว ก็ยังจนตลอดอายุจึงตายไปตามธรรมดาของตน ภิกษุนั้น
 ไม่ต้องอาบัติ ฯ ภิกษุแสดงด้วยคิดว่า ผู้นั้นได้ฟังแล้ว จักทำบุญ แต่ผู้นั้นได้ฟังแล้ว
 ใต้อ้อมใจตาย ภิกษุนั้นหาอาบัติมิได้ สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น ส่วน
 เนอความในฎีกานั้น ไม่มีคำใดควรยกมาแสดง จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนา
 ภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๕

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตติยปาราชิก ต่อว่าด้วยของที่ต้องเป็นต้น

อาจิณฺหา นาม ปุณฺโณ ภตฺเต เอวํ มรสฺส โย เอวํ มรติ โส ธนํ
วา ลภติ ยสํ วา ลภติ สกฺกํ วา กงฺคตฺติ อาปตฺติ ทุกฺกนฺนสฺสาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถการนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๕ ว่าด้วยการบอก การสั่งสอน การทำสังเกต การทำนimitาบัติ
และตัวอย่างแห่งตติยปาราชิก ๑๐ เรื่อง ตามพระบาลี อรรถกถาฎีกา สืบต่อไป
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย โดยสมควร
แก่เวลา

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
อันการบอกนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุถูกถามแล้วบอกว่า ท่านจงตายอย่าง
ผู้ใดตายอย่างนี้ ผู้นั้น จะได้ทรัพย์ จะได้ยศ หรือจะได้ไปสวรรค์ ดังนั้น
ต้องทุกกฏ ฯ ผู้นั้นเกิดหทกขเวทนาว่า เราจักตาย ดังนี้ เพราะการบอกนั้น
ภิกษุนั้นต้องถูกล้างจ้อ ฯ ผู้นั้นตาย ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อันการสั่งสอนนั้น มีเนื้อความว่า ภิกษุไม่ถูกถาม แต่บอกว่า ท่านจง
ตายอย่างนี้ ผู้ใดตายอย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ หรือบอกว่า ผู้ใดตายอย่างนี้
ผู้นั้นจะได้ยศ หรือบอกว่า ผู้ใดตายอย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ไปสวรรค์ ดังนั้นก็
ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ฯ ผู้นั้นเกิดหทกขเวทนาว่า เราจักตาย ดังนี้ ด้วยการสั่งสอน
อันนั้น ภิกษุนั้นต้องถูกล้างจ้อ ฯ ผู้นั้นตาย ต้องปาราชิก

อันการสังเกตนั่นว่า ภิกษุทำสังเกตว่า จงฆ่าผู้นั้น หรือว่า ท่านจงฆ่า
ผู้นั้นหลังอาหาร หรือว่า ท่านจงฆ่าผู้นั้นในเวลากลางวัน หรือว่า ท่านจงฆ่า

ผู้หนึ่งในเวลากลางวัน ด้วยสังเกตอันนั้น ดังนี้ก็ ภิกษุนี้ต้องทุกกฎ ฯ ภิกษุ
ผู้หนึ่งด้วยสังเกตนั้น ต้องปราชิกทั้ง ๒ ฯ ภิกษุนี้ฆ่าผู้หนึ่ง ก่อนสังเกตนั้นก็ตาม
หลังสังเกตนั้นก็ตาม องค์เดิมหาอาบัติมิได้ ฯ องค์ฆ่าต้องปราชิก

อันการกำหนดนั้นว่า ภิกษุท่านมีชื่อว่า เราจักหลวตา หรือเล็กคว หรือ
ผกศรัษะ แล้วท่านจงฆ่าผู้หนึ่งด้วยนิมิตนั้น ต้องทุกกฎ ฯ ภิกษุนี้ฆ่าผู้หนึ่งด้วย
นิมิตนั้น ต้องปราชิกทั้ง ๒ องค์ ฯ ภิกษุนี้ฆ่าผู้หนึ่งก่อนนิมิตนั้นก็ตาม หลัง
นิมิตนั้นก็ตาม องค์เดิมหาอาบัติมิได้ องค์ฆ่าต้องปราชิก

อนาบัติ ข้อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่แก่ง ไม่รู้ ไม่มีความประสงค์จะให้ตาย
เป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน มีเวทนาหนัก เป็นต้นบัญญัติ ฯ จบปฐมภาณวาร ใน
มนุสสวิคคหปราชิก ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

บาลี

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในวาระพระบาลี อันว่าด้วยตัวอย่างแห่งมนุสส-
วิคคหปราชิก ๑๒ เรื่องว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย
ได้พรรณาคณะแห่งความตายให้ภิกษุนั้นฟังด้วยความกรุณา ฯ ภิกษุนั้นก็ทำกาล-
กิริยา ฯ ภิกษุเหล่านั้น ก็เกิดความไม่สงบใจว่า พวกเรามีต้องอาบัติปราชิก
แล้วหรือ ฯ ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้น จึงกราบทูลเรื่องนั้น แต่สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอต้องอาบัติ
ปราชิกแล้ว

ในคราวนั้น มีภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นข้อวัตรองค์หนึ่ง ได้เงื้อม
ทาร์กที่เขาปกปิดไว้ด้วยผ้าขรบบแดง ถึงซึ่งความตาย ภิกษุนั้น ก็เกิดความ
รำคาญใจว่า เรามีต้องอาบัติปราชิกแล้วหรือ ฯ แล้วภิกษุนั้น จึงได้กราบทูล
เนื้อความนั้น ให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุ เธอไม่ต้องปราชิก ก็แต่ว่า ภิกษุทั้งหลายยังไม่ได้พิจารณา ก็ไม่ควร
นั่งบนอาสนะ ภิกษุใดนั่ง ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ดังนี้

ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อให้คนแต่งตั้งอาสนะภายในละแวกบ้าน
ที่เหนือขึ้น ได้ยกสากตำข้าวอันหนึ่ง ซึ่งเขาฝังกันไว้ขึ้น ฯ สากตำข้าวอันที่ ๒

ก็ล้มลงถูกระเบียงหารคนหนึ่ง ๆ หารคนนั้นก็ตาย ๆ ภิกษุนั้นก็เกิดความ
รำคาญใจว่า เรามีต้องปาราชิกแล้วหรือ จึงนำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เธอมีจิตคิดอย่างไร ?
ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้แกล้ง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ
ผู้ไม่ได้แกล้ง ไม่ต้องอาบัติ

ในคราวนั้น มีภิกษุอีกองค์หนึ่ง เมื่อให้เขาจัดอาสนะในละแวกบ้านที่
หอนั้น ได้เหยียบกระเบื้องดำข้าวลง หับหารคนหนึ่ง ถึงซึ่งความตาย ฯ
ภิกษุนั้นก็เกิดความรำคาญใจ จึงนำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นก็กราบทูลว่า
ข้าพระองค์ไม่ได้แกล้ง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ ผู้ไม่ได้แกล้ง
ไม่ต้องอาบัติ ดังนี้

ในคราวนั้น มีบิดากับบุตร ๒ คน บวชอยู่กับภิกษุทั้งหลาย ฯ เมื่อมี
ผู้บอกเวลานั้น บุตรจึงบอกแก่บิดาว่า ไปเกิดขอรับ สงฆ์กำลังคอยท่านอยู่
แล้วผลักหลังบิดาไป ฯ บิดาได้ล้มลงตาย ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความรำคาญใจ
จึงนำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์
จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้น กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่มีความ
ประสงค์จะให้ตาย พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะให้ตาย
หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีบิดากับบุตร ๒ คน บวชอยู่กับภิกษุทั้งหลาย
เมื่อมีผู้บอกเวลานั้น บุตรจึงบอกแก่บิดาว่า ไปเกิดท่าน สงฆ์กำลังคอยท่านอยู่
แล้วได้ผลักหลังไปด้วยความประสงค์จะให้ตาย ฯ บิดาได้ล้มลงตาย ฯ ภิกษุนั้น
ก็เกิดความรำคาญใจ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์
จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะให้ตาย ฯ
จึงตรัสว่า

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีบิดากับบุตร ๒ คน บวชอยู่กับภิกษุ
ทั้งหลาย ฯ เมื่อมีผู้บอกเวลานั้น บุตรได้บอกแก่บิดาว่า ไปเกิดท่าน สงฆ์กำลัง
คอยท่านอยู่ แล้วได้ผลักหลังบิดาไป เพื่อประสงค์จะให้ตาย ฯ บิดาได้ล้ม

ลงแต่ไม่ตาย ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความรำคาญใจ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ทุกข์เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ฉนอาหารอยู่ ก้างเข้าไปติดคอ ฯ ภิกษุรูปหนึ่ง ได้ทูปคอภิกษุนั้น ฯ เนื้อปนโลหิตก็ตกออกมา ฯ ภิกษุนั้นก็ทำกาลกิริยา ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความไม่สบายใจ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงทรงซักถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะให้ตาย ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจะให้ตาย หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งฉนอาหารอยู่ ก้างได้เข้าไปติดคอ ฯ ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงทูปคอของภิกษุนั้น ฯ มั่งสะกิดโลหิตก็ตกออกมา ฯ ภิกษุนั้นก็ทำกาลกิริยา ฯ ฝ่ายภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงได้นำความขึ้นไปกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งฉนอาหารอยู่ ก้างได้เข้าไปติดคอ ฯ ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงทูปคอภิกษุนั้น มั่งสะกิดโลหิตได้ตกลงมา ฯ ภิกษุนั้นไม่ตาย ฯ ฝ่ายภิกษุผู้ทูปคานั้น ก็เกิดความสงสัย จึงได้นำความไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจิบเท่านั้น สมน้ำเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ในการบอกนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า ภิกษุผู้ถูกถามบอกนั้น คือ ภิกษุผู้ถูกถามว่า ผู้ตายอย่างไร จึงจะได้ทรัพย์ หรือได้เกิดในสวรรค์ แล้วก็บอก

ในคำสั่งสอนนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุนั้นไม่มีผู้ถาม ได้บอกขึ้นเองเท่านั้น

การทำสังเกต และการทำเมตตาใน ควรทราบตามนัย ที่กล่าวไว้ในเรื่อง
อกินนาทาน

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงประเภทอาบัติโดยประการต่าง ๆ
อย่างนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงความไม่มีอาบัติ จึงได้ตรัสว่า ความไม่มีอาบัติ
ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่แก่ง ตั้งนี้เป็นต้น ๆ ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่แก่งนั้น
คือ ไม่ได้มีเจตนาไว้ว่า เราจักให้ผู้อื่นตาย ด้วยความพยายามอันใด ๆ แม้เมื่อ
ผู้อื่นตายด้วยไม่ได้เจตนาจะให้ตาย อย่างนี้ ก็หาอาบัติมิได้ ๆ เพราะฉะนั้น
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงตรัสว่า ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่
แก่ง ๆ คำว่า ภิกษุผู้ไม่ร้นั้น คือ ไม่รู้ว่า ผู้ใดจักตายด้วยสิ่งใด ๆ ถึงแม้เมื่อ
ผู้อื่นตายด้วยการกระทำของภิกษุนั้นก็ตาม ภิกษุนั้น ก็ไม่ต้องอาบัติ ๆ เพราะ
ฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทรงตรัสไว้ในเรื่องบิณฑบาต อันมี
ยาพิษว่า ภิกษุผู้ไม่แก่ง ไม่ต้องอาบัติ ๆ คำว่า ไม่ประสงค์จะให้ตายนั้น คือ
ไม่ต้องการซึ่งความตายของผู้อื่น ๆ ผู้อื่นตายด้วยการกระทำอันใด ถึงแม้ว่า
ผู้นั้นตายด้วยการกระทำอันนั้น ก็ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่ประสงค์จะให้ตาย ๆ
เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีแก่ภิกษุ
ผู้ไม่ประสงค์จะให้ตาย ๆ ภิกษุผู้เป็นต้นนั้น มีนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วใน
เบื้องต้นนั้น ๆ ส่วนในที่นี้ พวกภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติตนนั้น ได้แก่พวกภิกษุที่
ยังกันและกันให้ปลงชีวิต ภิกษุเหล่านั้น หาอาบัติมิได้ ภิกษุผู้ทพรรณนาคุณ
แห่งความตายเป็นต้น นอกจากนั้น ต้องอาบัติทั้งนั้น ๆ จบการพรรณนาบทภาษนัย
เพียงเท่านั้น

ในสมุฏฐานเป็นต้น มีดังต่อไปนี้ว่า สิกขาบท^๕ มีสมุฏฐาน ๓ คือ
กายจิต • วาจาจิต • กายวาจาจิต • ๆ สิกขาบท^๕ เป็นกิริยา สัญญา-
วิโมกข์ สจิตตกะ โลกวัชชะ กายกรรม วจกรรม อกุศลจิต ทุกข-
เวทนา ๆ ถึงแม้ว่า พระราชาผู้เสด็จขึ้นประทับบนสรีโรไสยาสน์ เสวย
สุขอยู่ในราชสมบัติอยู่ก็ตาม เมื่อมีพวกราชบุรุษกราบทูลว่า ได้นำโจรมาแล้ว
พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าพระราชนั้นจะตรัสทั้งขณะทรงพระสรวลว่า พวกเจ้าจงนำไป

นาคก็ตาม ก็ควรทราบว่ ตรีสด้วยจิตโสมมโสเท่านั้น ฯ แต่ข้อนี้ปลุกชน
ทั้งหลายได้ยาก เพราะกล่อมกล่นไปด้วยความสุข และเพราะความไม่มีแห่ง
ความสับเนอง

ในเรื่องตัวอย่างแรกนั้น คำว่า ด้วยความกรุณานั้น คือ ภิษุเหล่านั้น
ได้เห็นความทุกข์ อันเกิดจากความเป้นไข้ของภิกษุนั้นมาก ก็เกิดความกรุณา
ประสงค์จะให้ภิกษุนั้นตายอย่างเดียวกับเท่านั้น ไม่รู้ซึ่งความที่แห่งตนเป็นผู้มีความ
ประสงค์จะให้ตาย จึงได้พรรณนาคุณแห่งความตายว่า ท่านเป็นผู้มีความ
มกุศล อันได้ทำไว้แล้ว เหตุไร เมื่อจะตายจึงกลัว อันสวรรค์เกี่ยวกับความ
ตายของผู้มีความมกุศลหรือไม่ ? ฝ่ายภิกษุนั้น ก็ได้ตัดอาหารเสีย ด้วยได้ฟังคำ
พรรณนาของภิกษุนั้น แล้วได้ถึงซึ่งมรณภาพในระหว่างเป็นไข้นั้น เพราะฉะนั้น
ภิกษุเหล่านั้นจึงต้องอาบัติ ฯ ส่วนในบาลี ได้กล่าวตามโวหารว่า ภิกษุเหล่านั้น
ได้พรรณนาคุณแห่งความตายด้วยความกรุณา ฯ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เป็น
บัณฑิต ไม่ควรพรรณนาคุณแห่งความตาย แก่ภิกษุผู้เป็นไข้ ฯ เพราะถ้าภิกษุ
ผู้เป็นไข้ได้ฟังคำพรรณนาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ถึงซึ่งมรณภาพในกลางอายุ แม้
เพียงเหลือจากขวนะวารวิจิต เพียงขวนะอันเดียว ด้วยการอดอาหารเป็นต้น
ก็ตาม ก็ชื่อว่า ทำภิกษุนั้นให้ตาย ฯ ก็ตามนั้น ควรสั่งสอนว่า การเกิดขึ้นแห่ง
มรณผล สำหรับภิกษุผู้มีความมกุศลเป็นของไม่ลำบาก เพราะฉะนั้น ท่านไม่ควรเร่งที่
อยู่เป็นต้น ควรนึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และ
กายคตาคติ ควรทำความไม่ประมาทไว้ในใจ ฯ ถึงแม้ว่า พรรณนาคุณแห่ง
ความตายก็ดี ผู้ใดไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยได้ฟังคำพรรณนานั้น ได้ตายตาม
ธรรมคาของตน ได้ตายตามอายุ ตามอนุสนธิ์ ภิกษุผู้พรรณนานั้น ก็ไม่ต้อง
อาบัติ เพราะเหตุแห่งความตายของผู้นั้น

ในเรื่องที่ ๒ นั้นว่า ในคำว่า ภิกษุยังไม่ได้พิจารณา ไม่ควรนั้น มี
คำถามคำแก้ว่า อาสนะเช่นไร ควรพิจารณา เช่นไร ไม่ควรพิจารณา ฯ
อาสนะใดเป็นอาสนะล้วน ๆ ไม่มีเครื่องลาดปู และอาสนะที่เขาลาดปูต่อหน้า
ภิกษุทั้งหลายผู้มาขึ้นคูดอยู่ อาสนะเช่นนั้นไม่ควรพิจารณา จะนั่งลงไปทีเดียว

ก็สมควร คนทั้งหลาย เขามีกตอาสนะอันใดด้วยตนเอง แล้วถามว่า ขอ
ท่านทั้งหลายจงนั่งที่อาสนะนี้ จะนั่งอาสนะนี้ก็สมควร ฯ ถ้าแม้ว่ามีผู้มานั่ง
อยู่ก่อนแล้วก้าวขึ้น หรือก้าวลงมาจากภายหลัง ไม่ต้องพิจารณาในอาสนะเช่นนั้น ฯ
อาสนะอันใดเขาพับปิดไว้ให้เห็นพื้นด้วยผ้าบาง ๆ แม้อาสนะนั้น ก็ไม่ต้อง
พิจารณา ฯ อาสนะใดที่เขาพับด้วยผ้าหนา ๆ ฯ มีผ้าปาวารและผ้าโกเชาเป็นต้น
ไว้ก่อน ควรปูอาสนะนั้นให้ดีแล้วจึงนั่ง ฯ ส่วนในคัมภีร์มหาบัจจรวา ใน
อาสนะเมที่เขาพับด้วยผ้าขาวหนา ๆ อาสนะใดเกลี้ยงไม่ปรากฏ อาสนะนั้น
ก็ไม่ควรพิจารณา

ในเรื่องสากตาคำนวณนี้ คำว่า ไม่แก่งนั้น คือ ไม่มีเจตนาฆ่า ฯ เพราะ
ภิกษุนี้ไม่มีเจตนา ฯ จึงได้กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระองค์
ไม่ได้แก่ง ฯ ในเรื่องกระเดื่องนั้น มีเนื้อความตันทงน ฯ ในเรื่องภิกษุที่
บวชภายหลัง ๒ เรื่องนั้น เรื่องที่ ๑ ว่า ภิกษุผู้เป็นบุตรได้กล่าวว่า บิดาย่ำทำ
ให้ภิกษุสงฆ์เป็นห่วง แล้วผลักภิกษุผู้เป็นบิดาไป ฯ เรื่องที่ ๒ ว่า ภิกษุนี้
ถูกบิดากล่าวว่า เธอเป็นบุตรของพระเถระผู้เฒ่า ดังนี้ ในท่ามกลางสงฆ์บ้าง
ในท่ามกลางคณะบ้าง รสก็อดอดด้วยคำกล่าวนั้น จึงได้ผลักหลังไปว่า ภิกษุนั้นจงตาย
เสียเถิด ฯ ในเรื่องทวามา เป็นถลลัจชัย ด้วยทำให้เกิดทุกข์แก่ผู้นั้น ฯ อีก
๓ เรื่องข้างหน้า มีเนื้อความตันทงน สันเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว่ คำว่า ไม่แก่ง
นั้น หมายความว่าไม่ได้สังเกตแห่งการกระทำ ซึ่งจะให้ตาย ฯ คำว่า ไม่รื้อนั้น คือ
ไม่รู้ว่า การกระทำนั้นจะทำให้ตาย ฯ คำว่า ไม่มีความประสงค์จะให้ตายนั้น
หมายความว่าไม่มีความประสงค์จะให้ตาย แม้ของภิกษุผู้อยู่อยู่ว่า การกระทำอัน
จะให้เกิดทุกข์

ท่านแสดงว่า เจตนาที่สำเร็จความประสงค์นั้น เป็นของประกอบด้วย
ทุกขเวทนา ไปด้วยคำว่า พระราชานั้น ย่อมตรัสด้วยจิตโสมนัสอย่างเดียว
เท่านั้น ฯ เพราะพระราชาทรงหลาย เป็นผุมากไปด้วยความสุข ถึงแม้ว่าทรง
พระสรวลอยู่ก็ตรัสสั่งให้ฆ่าได้ ฯ ส่วนการทรงพระสรวลของพระราชานั้น

เป็นวิสัยอย่างอื่น มีการระงับซึ่งสิ่งที่ไม่มิประโยชน์เป็นต้น เพราะฉะนั้น
เจตนาให้สำเร็จความประสงค์นั้น จึงเป็นเจตนาที่ประกอบด้วยทุกขเวทนาอย่าง
เดียวเท่านั้น ฯ ก็เมื่อโหม่นสมิ จะหวัระได้อย่างไร เพื่อเล็งคำถาม
อนัน ท่านจึงกล่าวไว้ว่า เพราะปลุกชนเกลือกกล่นด้วยความสุข ดังนี้เป็นต้น ฯ
อธิบายว่า เพราะความไม่มั่งแห่งโหม่นสมิ อันเกิดขึ้นแล้ว และแห่งความเป็น
ไปด้วยความสืบเนื่อง โดยเหตุที่ปลุกชนทั้งหลายยอมเกลือกกล่นด้วยสุขอันเกิด
ทั้ง ๒ ข้าง คือ ทั้งข้างหลังข้างหน้า แม้โหม่นสมิเกิดขึ้นในเวลานั้น ก็ไม่ปรากฏ ฯ
จบการพรรณนาบทภาษณีย์ เพียงเท่านั้น

คำว่า มิแต่ความประสงค์จะให้ตายอย่างเดียวนั้น คือ มิแต่ประสงค์จะ
ให้ภิกษุณนั้นได้ถึงสวรรค์ ด้วยความแตกแห่งร่างกายอนัน ฯ คำว่า มิรู้ซึ่ง
ความที่แห่งตน เป็นผู้มีความประสงค์จะให้ตายนั้น คือ ไม่รู้สึกได้ว่า เรามี
ความประสงค์อย่างนั้น ชื่อว่า มีความประสงค์จะให้ตาย ฯ ภิกษุเหล่านั้น จะ
ไม่รู้จักความเป็นไปแห่งจิตของตนหามิได้ ฯ คำว่า ตามโวหารนั้น คือ ตาม
โวหารที่เป็นส่วนเบื้องต้น ฯ อธิบายว่า ไม่ใช่เป็นเหมือนการแก้สฤทที่ติดบ่วง
ด้วยความกรุณา เพราะผู้ประสงค์จะให้ตาย ชื่อว่า ไม่มีความกรุณา ในขณะที่
แห่งเจตนาดวงนั้น ฯ คำว่า ตามอาขุณั้น เป็นอันเดียวกันกับ คำว่า ตามอนสนธิ
คือ คำว่า ตามอนสนธิ นั้น ได้แก่ความกำหนดอายุ ฯ คำว่า ตามความสืบเนื่อง
นั้น คือ ความสืบเนื่องแห่งสันดานในภพนั้น ยังเป็นไปไม่ขาดตราบใด ผู้นั้น
ก็ตั้งอยู่ตราบนั่น ฯ คำว่า ก้าวขึ้นก้าวลงนั้น คือ ได้ร่นขึ้นไป หรือได้ร่นลงมา
เพื่อจะให้พ้นแก่ผู้มาภายหลัง ฯ คำว่า ไม่ต้องพิจารณานั้น คือ ผู้มาทีหลัง
ไม่ต้องพิจารณา ฯ เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่ภายใต้ ผ้าขาวที่ปูนั้นก็เช่นเกลียว
หรือหตุ หรืออนุชนมา เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า ในอาสนะ
ใดเกลียวไม่ปรากฏ ดังนี้ ฯ การพิจารณานั้น ควรเห็นว่า เป็นหน้าที่ของ
คฤหัสถ์ ฯ คำว่า สากดำขาวที่พึงกันนั้น ได้แก่สากดำขาว ๒ อัน ที่เขายกขึ้น
พึงไว้ สันเนือความในฎีกาเพียงเท่านั้น เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๖

คัมภีร์อาทกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยตัวอย่างในตติยปาราชิก ๒๑ เรื่อง

เคน โข ปณ สมนเณ อญฺญโร ปิณฺหาจารโก ภิกฺขุ วิสคตํ ปิณฺหาปาทํ
ลภิตฺวา ปาฏิกุมนํ หริตฺวา ภิกฺขุณํ อคฺคการิกํ อหาสี ฯ เตะ ภิกฺขุ กาลมกํสุ ฯ
คสฺส กุกฺกัจจํ อโหสิตี.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๖ ว่าด้วยตัวอย่างในตติยปาราชิก ๒๑ เรื่อง ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น ภิกษุผู้ถือการเหี่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง ได้บิณฑบาตอันมี
ยาพิษ แล้วนำกลับไปถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย กระทำให้เป็นบิณฑบาตอันเลิศจ
ภิกษุเหล่านั้นก็ได้ทำกาลกิริยา ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความรำคาญใจว่า เรามิต้อง
อาบัติปาราชิกแล้วหรือ จึงนำความข้อนั้นไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ?
ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่รู้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่รู้ ไม่
ต้องอาบัติ ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะทดลอง จึงได้ให้
ยาพิษแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ฯ ภิกษุรูปนั้นก็ทำกาลกิริยา ฯ ภิกษุผู้ให้ยาพิษ
นั้น ก็เกิดความรำคาญใจว่า เรามิต้องอาบัติปาราชิกแล้วหรือ จึงนำความนั้น
ไปกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ?

ภิกษุเณกราทูลว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะทดลอง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า
เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจักษุเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำพนทวิหาร ฯ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งศิลาขึ้นไป ฯ ศิลาที่ภิกษุซึ่งอยู่ข้างบน
จับไม่ดี ได้ตกลงถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ
ภิกษุที่จับศิลาไม่ถนัดก็เกิดความไม่สบายใจ จึงได้นำข้อความนั้น ไปกราบทูลแด่
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ความไม่มีอาบัติ
ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่แก่ง

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำพนทวิหาร
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งศิลาขึ้นไป ฯ ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย
จึงปล่อยศิลาลงถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นก็ทำกาลกิริยา ฯ
แล้วภิกษุที่ปล่อยศิลานั้น ได้นำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ
พระองค์ตรัสว่า เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำพนทวิหาร ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งศิลาขึ้นไป ฯ ภิกษุที่อยู่ข้างบน มีความประสงค์
จะให้ตาย จึงปล่อยศิลาลงถูกศีรษะของภิกษุข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยา ฯ
แล้วภิกษุที่ปล่อยศิลานั้น ก็เกิดความไม่สบายใจ ฯ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่
ทุกกฏ เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันก่อตั้งเฝวิหารขึ้น ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งอิฐขึ้นไป ฯ อิฐที่ภิกษุซึ่งอยู่ข้างบนจับไม่ดีได้พลัด
ตกลงถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นก็ทำกาลกิริยา ฯ แล้วภิกษุ
นั้นก็เกิดความไม่สบายใจ จึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ
พระองค์ตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่แก่ง ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันก่อพนทวิหาร ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งอิฐขึ้นไป ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย

จึงปล่อยอธิฐลงให้ถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่อยู่ข้างบนนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันก่อผนังวิหาร ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งอธิฐขึ้นไป ฯ ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย
จึงได้ปล่อยอธิฐลงถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ก็แต่ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยา ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่
อุลลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำนวกรรม คือ
การก่อสร้างเชิงเสนาสนะ ฯ ภิกษุรูปหนึ่ง อยู่ข้างล่าง ได้ส่งมัตถขึ้นไป ฯ
มัตถที่ภิกษุส่งอยู่ข้างบนจับไว้ไม่ได้ ได้พลัดตกถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ
ภิกษุนั้น ได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุ
ที่อยู่ข้างบนนั้น ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่ได้แก้ง

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬว พากันทำนวกรรมอยู่ ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งมัตถขึ้นไป ฯ ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย
จึงได้ปล่อยให้มัตถตกลงถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่อยู่ข้างบนนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำนวกรรมอยู่ ฯ
ภิกษุที่อยู่ข้างล่างได้ส่งมัตถขึ้นไป ฯ ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย จึงทง
มัตถลงมาถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่อยู่ข้างบนนั้น ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่
อุลลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำนวกรรมอยู่ ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งกลอนขึ้นไป ฯ กลอนที่ภิกษุที่อยู่ข้างบนจับไม่ได้
ได้พลัดตกลงถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่อยู่ข้างบนนั้น ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่ได้แก้ง

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำนวกรรมอยู่ ฯ
ภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ได้ส่งกลอนขึ้นไป ฯ ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย

จึงปล่อยกลอนลงมาถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่อยู่ข้างบนนั้น ต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำนวกกรรมอยู่ มีภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ได้ส่งกลอนขึ้นไป ภิกษุที่อยู่ข้างบนประสงค์จะให้ตาย จึงปล่อยกลอนลงมา ถูกศีรษะของภิกษุที่อยู่ข้างล่าง ฯ แต่ภิกษุที่อยู่ข้างล่างนั้น ไม่ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่อยู่ข้างบนนั้น ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถลาลัจฉัย เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬว พากันทำนวกกรรมอยู่ ได้พากันปลกร้างร้าน ภิกษุรูปหนึ่งบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า ท่านจงขึ้นผูกในต้นไม้ ฯ เมื่อภิกษุนั้นขึ้นผูกในต้นไม้ ก็พลัดตกลงตาย ฯ ภิกษุที่บอกนั้นก็เกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่มีความประสงค์จะให้ตาย พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะให้ตาย ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬว พากันทำนวกกรรม ได้พากันปลกร้างร้าน ฯ ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงบอกแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า ท่านจงขึ้นผูกในต้นไม้ เมื่อภิกษุนั้นขึ้นผูกในต้นไม้ ก็ได้พลัดตกลงตาย ฯ ภิกษุที่บอกนั้น ถูกสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อพวกภิกษุชาวเมืองอาฬว พากันทำนวกกรรมอยู่ ได้พากันปลกร้างร้าน ฯ ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า ท่านจงขึ้นผูกในต้นไม้ ฯ เมื่อภิกษุนั้นขึ้นผูกในต้นไม้ ก็ได้พลัดตกลง แต่ไม่ตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถลาลัจฉัย เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง ได้มุงวิหารแล้วกีด ฯ ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ได้บอกภิกษุนั้นว่า ท่านจงลงทางนี้ ฯ เมื่อภิกษุนั้นลงทางนั้น ก็ได้พลัดตกลงตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุที่บอกนั้น ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งมุงวิหารแล้วกึ่ง ๑ ภิกขุรูปหนึ่ง ประสงค์จะให้ตาย จึงบอกภิกขุนั้นว่า ท่านจงลงไปทางนี้ ๑ เมื่อภิกขุนั้นลงไปทางนั้น ก็ได้พลัดตกลงตาย ๑ ภิกขุนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งมุงวิหารแล้วกึ่ง ๑ ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงบอกว่า ท่านจงลงทางนี้ ๑ เมื่อภิกขุนั้นลงทางนั้นก็ตกลง แต่ไม่ถึงซึ่งความตาย ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกขุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่กลลจจัย เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่ง ถูกความไม่ยินดีอยู่ในสมณเพศ บับคั้นหัวใจ จึงขึ้นไปสู่ภูเขาศิขณภูฏ ได้กระโดดลงไปในเหว ได้ตกลงถูกข้างเสาลำแพนคนหนึ่งตาย ๑ ภิกขุนั้นก็นำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๑ พระองค์ตรัสว่า ไม่ต้องปาราชิก ก็แต่ว่าภิกขุทั้งหลายไม่ควรทำตนให้ตกไป ภิกขุใดทำให้ตกไป ภิกขุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้ ของตเนอความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสัมมตปาสาทิกาวา ในเรื่องบิณฑบาตหม้ายาพิษนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกขุนั้นเป็นผู้บำเพ็ญสาราณียธรรม ต้องถวายบิณฑบาตอันเลิศแก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเสียก่อน แล้วจึงฉันด้วยตนเองในภายหลัง ๑ เพราะฉะนั้น ในพระบาลีจึงว่า ได้ถวายให้เป็นบิณฑบาตอันเลิศ ๑ คำว่า บิณฑบาตอันเลิศนั้น ได้แก่บิณฑบาตที่ได้มาครั้งแรก หรือบิณฑบาตที่ประณีต ๑ ก็การทำให้เลิศอันใด ซึ่งได้แก่การถวายของภิกขุนั้น การทำให้เลิศอันนั้น ภิกขุนั้นไม่อาจถวายได้ ๑ ก็ภิกขุนั้นได้ถวายบิณฑบาต เริ่มแต่พระเถระเป็นลำดับไป ๑ คำว่า ภิกขุเหล่านั้น คือ พวกภิกษุที่ฉันบิณฑบาต จำเดิมแต่พระเถระเป็นลำดับไปนั้น ๑ ภิกษุเหล่านั้นได้ถึงซึ่งบรรณภาพสัน ๑ ในเรื่องนี้ คำนอกจากที่ว่าแล้ว เป็นคำตน

ทั้งนั้น ฯ ภิกษุได้บิณฑบาตที่ประณีต ซึ่งเขาถวายโดยเคารพ ในตระกูลของพวกมิชชาทัญญู ที่ไม่มีศรัทธา เมื่อยังไม่ได้พิจารณาให้ดี ยังไม่ควรฉันทัวด้วยตนเอง ไม่ควรให้แก่ผู้อื่น ฯ อาหารหรือของขบฉันอันใดที่เขาทำไว้ค้างคืน จากตระกูลมิชชาทัญญูนั้น แม้อาหารนั้นภิกษุก็ไม่ควรฉน ฯ เพราะตระกูลเช่นนั้น ข้อมให้ของที่มิได้ปกปิด ให้ของหมักดอง ใช้น้ำและแมลงป่องเป็นต้นนอนทับ ซึ่งเข็นของจะต้องหง ฯ ถึงแม้ว่าบิณฑบาตที่เปื้อนด้วยสิ่งต่าง ๆ มีของหอมและขมนเป็นต้น ภิกษุก็ไม่ควรรับจากตระกูลเช่นนั้น ฯ เพราะตระกูลเช่นนั้นย่อมเห็นว่าอาหารที่คนเป็นโรคจะต้อง เป็นอาหารควรให้ทาน

ในเรื่องทดลองนั้น มีเนื้อความว่า ผู้จะทดลองยาพิษ ข้อมทดลองยาหรือคนอย่างใดอย่างหนึ่งว่า ยาพิษนี้อาจให้ผู้คนตายหรือไม่ คนที่กินยาพิษนี้จะตายหรือไม่ ? เมื่อภิกษุให้ยาพิษ ด้วยประสงค์จะทดลองใน ๒ อย่างนี้ ผู้กินยาพิษจะตายหรือไม่ก็ตาม ผู้ทดลองต้องถลลจจย ฯ แต่เมื่อให้ด้วยคิดว่า จะให้ผู้คนยาพิษตาย หรือด้วยคิดว่า ผู้จะกินยาพิษแล้วตาย ถ้าเขาตาย ต้องปาราชิก ถ้าเขาไม่ตาย ต้องถลลจจย

อีก ๖ เรื่องข้างหน้า คือ เรื่องกลองศิลา ๓ เรื่อง เรื่องอิฐ เรื่องมด เรื่องกลอน ๓ เรื่อง มีเนื้อความตื้นตื้นนั้น ฯ ประเภทแห่งอาบัติ และความไม่มีอาบัตินั้น ไม่ใช่แต่จะมีด้วยอำนาจแห่งวัตถุ มีศีลาเป็นต้นเท่านั้นไม่ ข้อมมีด้วยอำนาจแห่งวัตถุ มีไม้พลอง ไม้ค้อน สิว กระสวย เป็นต้น ฯ เพราะฉะนั้น เรื่องพระบาลีข้างหน้า จึงควรทราบตามนัยที่ถามมาแล้ว

ในเรื่องร่ารำนั้น มีคำอธิบายว่า ร่ารำนั้น ได้แก่สิ่งที่เขาผูกขึ้นเพื่อประสงค์จะทำสะพาน และทำลงคล้ายเป็นต้น ฯ คำว่า ท่านจงยืนผูกในที่นี้ตื้นนั้น ท่านหมายถึงที่ ๆ ยืนอยู่แล้ว จะตกลงไปตกตอไม้ หรือตกปล่องถลกหลุม เป็นต้น แล้วถึงซึ่งความตาย ฯ ก็ในเรื่องนี้ บางคนข้อมกำหนดที่สูงว่า ตกจากที่นั่นแล้วจักตาย บางคนข้อมกำหนดที่ต่ำว่า ตกลงในที่นั่นแล้วจักตาย ฯ ในบุคคลเหล่านั้น บุคคลใดไม่ตกจากที่สูงที่บอกกำหนดไว้ ได้ตกจากที่อื่นก็ถือว่าไม่ตกจากที่ต่ำ ซึ่งผู้บอกกำหนดไว้ ได้ตกในที่อื่นก็ดี หรือตกพลาดจากที่ทั้ง ๒

๔๒ พระวินัยปิฎก คัมภีร์ที่ ๑ อาทิกกรรม หรือภิกขุวิภังค์ เล่ม ๒
นกค เมื่อฝนตก ฤกษ์ผู้บวชไม่ต้องอาบต เพราะผิดที่จะไว้ ฯ แม้ใน
เรื่องอาหาร ก็เหมือนนัยน

ในเรื่องภิกษุซึ่งไม่บิณฑิอยู่ในเพศสมณะ มีคำอธิบายว่า ภิกษุนั้นได้
เห็นความฟุ้งซ่านแห่งกามวิตกเป็นต้น แล้วก็ไม้อาจห้ามใจไว้ได้ จึงไม่บิณฑิอยู่
ในศาสนา บำเพ็ญหน้าต่อความเป็นคฤหัสถ์ แล้วก็คิดขึ้นว่า เราจักตายใน
เวลามีสล ฯ พอคิดดังนี้แล้ว ก็ขึ้นไปบนภูเขาคิชฌกูฏ เมื่อจะกระโดดลงไป
ในเหว ก็ได้คดถูกข้างเสื่อลำแพนตาย ฯ ภิกษุไม่ควรทำตนเองให้ตกไป เพราะ
มีพระพุทธบัญญัติว่า ภิกษุไม่ควรทำตนเองให้ตก ดังนี้ ฯ ก็พระบาลี สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ด้วยความฉลาด ในการจำแนก ฯ ไม่ใช่แต่ไม่ควรทำ
ให้ตกไปเท่านั้น ถึงการทำตนให้ตาย ด้วยการทำอย่างใดอย่างหนึ่ง โดย
หุสคัมด้วยการตั้งใจอดอาหาร ก็ไม่สมควร ฯ ภิกษุใดเป็นไข้ เมื่อยาแก้ไข้มีอยู่
เมื่อผู้ปฏิบัติมีอยู่ แต่ประสงค์จะตาย จึงได้ตั้งใจอดอาหาร ภิกษุนั้นต้องตกกฎ ฯ
ภิกษุใดมีอาพาธมาก เจ็บป่วยอยู่นาน ภิกษุที่พยาบาลก็ลำบาก เกือบจะ
เบื่อหน่ายว่า เราทั้งหลายจักพ้นจากภิกษุไข้เมื่อไรหนอ ฯ ภิกษุไข้ขึ้นเห็นว่า
ร่างกายของตน ถึงแม้จะมีคนปฏิบัติอยู่ ก็ไม่ดำรงอยู่ได้ ทั้งภิกษุทั้งหลายก็ลำบาก
จึงตั้งใจอดอาหาร และไม่ฉันยา การทำอย่างนี้ของภิกษุนั้น ข่อมสมควร ฯ
ส่วนภิกษุใดคิดว่า โรคนี้ร้ายแรง อายุสังขารจักไม่ตั้งอยู่ การที่เราจะได้บรรลุ
คุณวิเศษ ก็ปรากฏเหมือนกับอยู่ในเงื้อมมือแล้ว ดังนี้ แล้วก็ตั้งใจอดอาหาร
ก็สมควรเหมือนกัน ภิกษุผู้เป็นไข้ เกิดความสลดใจว่า การแสวงหาอาหาร เป็น
การชักช้า เราจักประกอบกรรมฐานอย่างเคียวเท่านั้น แล้วก็อดอาหารด้วยม
กรรมฐานเป็นใหญ่ ก็สมควรเหมือนกัน ภิกษุขึ้นบิณฑิซึ่งการได้บรรลุธรรมวิเศษแล้ว
จึงตั้งใจอดอาหารข่อมไม่สมควร ฯ สันเนือความในอรรถกถาเพียงเท่านี้

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า ทำให้เลิสนั้น
มีคำอธิบายว่า ที่ท่านกล่าวว่า เป็นภาวจนะ สำหรับภิกษุวิภังค์ ดังนี้

แล้วก็ดี ก็ควรถือว่าบรรพชาที่สมควรแก่การทำให้เลิก ซึ่งได้แก่การให้ที่ไม่อาจให้ได้นั้นแหละ เป็นการทำให้เลิก เพราะความเป็นไปแห่งอุปจารวินัย เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ได้แก่บรรพชาที่ได้มาครั้งแรกเป็นต้น ฯ คำว่า ไม่นั่นนั้น หมายถึงอันตอกส่ว ฯ คำว่า ความฉลาดในการจำแนกนั้น คือ ความเปลี่ยนแปลงแห่งการจำแนก ฯ คำว่า การบรรลุคุณวิเศษนั้น ได้แก่การบรรลุสมณะ วิปัสสนา ฯ ที่ในอรรถกถากล่าวว่า ปราภฏุดอยู่ใเงมมม่อนั้น เพราะปราภฏุดอย่างขิง ฯ คำว่า อดอาหารนั้น คือ ตั้งใจอดอาหารด้วยคิดว่า ความโง่เขลาแห่งการบรรลุคุณวิเศษจงอย่าได้มี ฯ คำว่า การบรรลุคุณวิเศษนั้น ได้แก่การได้ซึ่งโลกุตตรธรรม ฯ คำว่า ขันยันนั้น ได้แก่การบอก ฯ คำว่า ขันยันการบรรลุคุณวิเศษแล้วอดอาหารไม่สมควรนั้น คือ พระอริยะทั้งหลาย ในเมื่อเหตุเช่นนั้น มีขึ้น ย่อมบอกคุณวิเศษที่ตนได้แล้วแก่เพื่อน ภิกษุทั้งหลายที่เป็นลัทธิ ภิกษุเหล่านั้น ย่อมไม่แสวงหาปัจจัยด้วยการแสวงหาที่ไม่สมควร เพราะฉะนั้น จะเกิดความรังเกียจในปัจจัย ที่ภิกษุเหล่านั้นแสวงหามา แล้วอดอาหารย่อมไม่สมควร ฯ เพราะได้บอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันแล้วจึงไม่สมควรอดอาหาร ฯ อาหารที่สมควรนั้น เป็นอันเพื่อนภิกษุรักษาไว้แล้ว ฯ เพราะฉะนั้น เมื่อท่านจะแสดงเหตุของภิกษุ เช่นนั้นว่า จะบอกซึ่งการที่ตนได้คุณวิเศษแก่เพื่อนภิกษุที่เป็นลัทธิแล้ว จะอดอาหารย่อมไม่สมควร ท่านจึงได้กล่าวไว้ในบทกัณฑ์ที่ ๓ ฯ อีกอย่างหนึ่งว่า คำว่า ขันยันการบรรลุคุณวิเศษนั้น ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงความใดคุณวิเศษ ฯ ท่านกล่าวว่า ขันยันซึ่งการได้คุณวิเศษแล้วจึงอดอาหาร ย่อมไม่สมควรนั้น เพื่อแสดงว่า ภิกษุผู้สงสัยว่าจะเป็นอันตราย แก่การบรรลุคุณวิเศษ ถึงได้คุณวิเศษแล้วก็ไม่ควรอดอาหาร ถึงแม้ว่าจะได้รับอนุญาตให้ออดอาหารก็ดี ฯ ที่ท่านจะกล่าวว่า จะบอกแก่เพื่อนภิกษุที่เป็นลัทธิก็สมควร ดังนี้ เพื่อจะเล็งคำใจที่หวังว่า พระอริยะทั้งหลายย่อมบอกคุณวิเศษที่ตนได้แก่ผู้อื่นหรือ ดังนี้ ฯ ความเห็นชอบของเราทั้งหลายว่า ในเรื่องนี้ ข้อนั้น เป็นข้อสมควร ฯ แม้ในบทกัณฑ์ทั้งหลาย ก็ได้แสดงความชัดเจนไว้ ฯ จบเนื้อความในฎีกาเพียงเท่านี้

เนื้อความในฎีกานี้ มีที่เข้าใจยากอยู่ ก็เพียงคำเดียว คือ คำว่า กระทำ ให้เลิศเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจำต้องอธิบายซ้ำอีกว่า คำว่า กระทำให้เลิศนั้น ได้แก่การกระทำของภิกษุ ผู้จะถวายอาหารที่ตนบิณฑบาตได้มา แก่ภิกษุอื่น คือ บิณฑบาตที่ตนได้มาแล้วยังไม่ได้ฉัน จักว่าเป็นบิณฑบาตอันเลิศ เมื่อถวายบิณฑบาต นั้น แก่ภิกษุอื่น ตามลำดับพระมา เรียกว่าได้ถวายบิณฑบาตอันเลิศ ดังนี้ นอกจากนั้น ก็พอจะเข้าใจได้แล้วทั้งนี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๕๗

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยตัวอย่างแห่งศคิยปาราชิก ๓๗ เรื่อง

เตน โข ปน สมเขน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ คิซฺหมกฺกํ ปพฺพตฺตํ อภิริทฺตวา
ทฺวาย สิลํ ปวิซฺฌิสฺสุ ฯ สา อญฺญตรํ โคปาลกํ โอตฺถริทฺตวา มาเรสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถถารนัยไตรภาค
กณฑ์ที่ ๕๗ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งศคิยปาราชิก ๓๗ เรื่อง สืบต่อไป ตามพระบาลี
อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวนั้น ภิกษุพวกฉัพพคคิย ได้ขึ้นไปทักเขาคิซหมกฺก แล้วลงสาลงมาด้วย
ความคะนอง ฯ ศิลาณั้นได้ตกทับคนเลี้ยงโคคนหนึ่งถึงซึ่งความตาย ภิกษุพวก
ฉัพพคคิยนั้นก็เกิดความไม่สบายใจว่า เราทั้งหลายมีต้องปาราชิกแล้วหรือ จึงนำ

ความนั้นไปกราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงตรัสถามว่า พวกเขาคิดอย่างไร ฯ ภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ตอบว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายคิดจะกลังสลาเล่น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า พวกเราไม่ต้องปาราชิก แต่ภิกษุทั้งหลายไม่ควรกลังสลาเล่นด้วยความคะนอง ภิกษุใดกลังภิกษุนั้นต้องตกกฏ ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายทำให้ภิกษุนั้นเหงื่อออก ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยาไป ฯ สมเด็จพระจอมไตรศาสดาทรงวินิจฉัยว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกอย่างหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงทำให้เหงื่อออก ด้วยความประสงค์จะให้ตาย ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ทำกาลกิริยาตาย สมเด็จพระจอมไตรศาสดาทรงพิจารณาว่า ภิกษุเหล่านั้น ต้องปาราชิก เพราะมีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ภิกษุทั้งหลายประสงค์จะให้ตาย จึงทำให้เหงื่อภิกษุนั้นออก แต่ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยาตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงวินิจฉัยว่า ภิกษุเหล่านั้น ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งปวดศีรษะ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ให้ยานัตถ์แก่ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงพิจารณาว่า ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งปวดศีรษะ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค์จะให้ตาย จึงให้ยานัตถ์แก่ภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงพิพากษาว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปาราชิก เพราะมีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งปวดศีรษะ ภิกษุทั้งหลายประสงค์จะให้ตาย จึงให้นัตถ์ยา ฯ แต่ภิกษุนั้นไม่ตาย ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงอธิบายว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายชวนให้ ๑ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้น ไม่ ต้องปาราชิก เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ประสงค์จะให้ตาย จึงได้ชวนให้ภิกษุนั้น ๑ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้น ต้องปาราชิก เพราะมีความประสงค์ จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ประสงค์จะให้ตาย จึงได้ชวนให้ภิกษุนั้น ๑ แต่ภิกษุนั้นไม่ตาย ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงอธิบายว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ให้อาบน้ำ ฯ ภิกษุนั้นได้ถึงซึ่งมรณภาพ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ แล้วทรงตัดสินว่า ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ประสงค์จะให้ตาย จึงได้พากันอาบน้ำให้ ๑ ภิกษุนั้นได้ถึงซึ่งความตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นทั้งสี่ไม่ต้องปาราชิก เพราะ มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ประสงค์จะให้ตาย จึงได้ให้อาบน้ำ ฯ แต่ภิกษุนั้นไม่ตาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ได้ ทาน้ำมันให้ ๑ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค์ จะให้ตาย จึงทาน้ำมันให้ ๑ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปาราชิก เพราะมีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค
จะให้ตาย จึงได้ทาน้ำมันให้ ฯ แต่ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถลาลจักษุเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ให้
ลูกชัน ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้อง
อาบัติ เพราะไม่มีความประสงคจะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย
ประสงคจะให้ตาย จึงได้ให้ลูกชัน ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องปาราชิก เพราะมีความประสงคจะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย
ประสงคจะให้ตาย จึงได้ให้ลูกชัน แต่ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถลาลจักษุเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้
ให้ภิกษุนั้นหมอบ ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
บัญญัติว่า ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีความประสงคจะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค
จะให้ตาย จึงได้ให้หมอบ ฯ ภิกษุนั้นได้ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทรงบัญญัติว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค
จะให้ตาย จึงได้ให้หมอบ ฯ แต่ภิกษุนั้นไม่ทำกาลกิริยา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าได้ทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถลาลจักษุเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ให้
ภิกษุนั้นฉนข้าว ฯ ภิกษุนั้นได้ถึงเวลา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า
ภิกษุผู้ไม่ประสงคจะให้ตาย หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค
จะให้ตาย จึงได้ให้ภิกษุนั้นฉนข้าว ภิกษุนั้นก็ได้ถึงซึ่งเวลา ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ประสงค์จะให้ตาย จึงไม่ให้ฉันข้าว ฯ แต่ภิกษุนั้นไม่ถึงเวลา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ให้คัมภีร์ ฯ ภิกษุนั้นได้ถึงเวลา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะให้ตาย หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายประสงค์จะให้ตาย จึงได้คัมภีร์ ฯ ภิกษุนั้นได้ถึงเวลา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ประสงค์จะให้ตาย จึงให้คัมภีร์ ฯ แต่ภิกษุนั้นไม่ถึงเวลา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งเวลาสามจากไปท่อน ก็ได้มีครรภ์กับชู้ ฯ หญิงคนนั้นจึงบอกกับภิกษุที่ตนอุปฐากว่า : ขอท่านได้ช่วยทำกรรมให้ตกด้วย ภิกษุนั้นก็รับว่าดีแล้ว จึงได้ทำกรรมของหญิงนั้นให้ตกไป ฯ ทารกก็ได้ถึงซึ่งความตาย ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความไม่สบายใจว่า เราต้องปาราชิกแล้วหรือ จึงได้ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ดูก่อนภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น บรุษคนหนึ่งมีภรรยา ๒ คน ภรรยาคนหนึ่งเป็นหมัน อีกคนหนึ่งไม่เป็นหมัน ฯ หญิงที่เป็นหมันจึงบอกภิกษุผู้ตนอุปฐากว่า ถ้าหญิงคนนั้นจักคลอดบุตรออกมา ก็จักได้เป็นเจ้าของทรัพย์ทั้งสิ้น ขอท่านช่วยทำกรรมของหญิงคนนั้นให้ตกไปเถิด ฯ ภิกษุนั้นก็รับว่าได้ จึงได้ทำให้กรรมของหญิงคนนั้นตก ฯ ทารกได้ตายไป ฯ แต่มารดาไม่ตาย ฯ ภิกษุนั้นได้ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์ทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น บรุษคนหนึ่งมีภรรยา ๒ คน คนหนึ่งเป็นหมัน คนหนึ่งมีครรภ์ ฯ หญิงที่เป็นหมันได้บอกภิกษุผู้ตนอุปฐากว่า ถ้าหญิงคนนั้น

จะคลอดบุตรออกมา เขาก็ได้เป็นใหญ่ครอบครองสมบัติทั้งสน ของท่านจงช่วย
ทำกรรมของหญิงคนนั้นให้ตกไปด้วยเถิด ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ได้ แล้วก็ทำให้
กรรมของหญิงนั้นตกไป หญิงผู้เป็นมารดานั้นได้ตาย แต่ทารกที่เป็นบุตรนั้น
ไม่ตาย ฯ เมื่อภิกษุนั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า
เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภรรยา ๒ คน คนหนึ่งเป็นหมัน
คนหนึ่งมีครรภ์ ฯ คนที่เป็นหมันได้บอกภิกษุที่ตนอุปฐากว่า ถ้าหญิงคน
นี้คลอดบุตรออกมา เขาก็ได้เป็นใหญ่ครอบครองทรัพย์สมบัติทั้งสน ฯ ขอท่าน
ได้ช่วยทำให้กรรมของหญิงคนนั้นตกไปด้วยเถิด ฯ ภิกษุนั้นก็รับว่าดีแล้วสกา จึงได้ทำ
ให้กรรมของหญิงนั้นตกไป ฯ ทั้ง ๒ แม่ลูกได้ถึงซึ่งความตาย ฯ สมเด็จพระ
พระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภรรยา ๒ คน คนหนึ่งเป็นหมัน
คนหนึ่งมีครรภ์ คนที่ไม่หมันได้บอกภิกษุที่ตนอุปฐากว่า ถ้าหญิงคนนี้จะคลอด
บุตรออกมา เขาก็ได้ครอบครองทรัพย์สมบัติทั้งสน ขอท่านจงช่วยทำให้กรรม
ของหญิงคนนั้นตกไปด้วยเถิด เจ้าข้า ฯ ภิกษุนั้นก็รับว่าได้เป็นไรไป จึงได้ให้ยา
ครรภ์ตกแก่หญิงนั้น แต่หญิงนั้นกับทั้งทารกในครรภ์ไม่ถึงซึ่งความตาย ฯ สมเด็จพระ
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น หญิงมีครรภ์คนหนึ่งได้บอกภิกษุที่ตนอุปฐาก
ว่า ขอท่านจงช่วยทำให้กรรมของดิฉันตกด้วยเถิด เจ้าข้า ฯ ภิกษุนั้นจึงบอกว่า
ถ้าอย่างนั้น เธอจงนวดท้อง ฯ หญิงนั้นก็นวดท้อง ทำให้ครรภ์ตกไป ฯ สมเด็จพระ
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีหญิงมีครรภ์คนหนึ่ง ได้บอกภิกษุที่ตน
อุปฐากว่า ขอท่านจงช่วยทำให้กรรมของดิฉันให้ตกด้วย ฯ ภิกษุนั้นก็ตอบว่า
ถ้าอย่างนั้น จงทำให้ครรภ์อื่น ฯ หญิงนั้นก็ทำให้ครรภ์อื่น ครรภ์ก็ตกไป ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น หญิงหมั้นคนหนึ่งได้บอกภิกษุผู้ตนอุปัชฌาว่า ขอท่านจงให้ยาที่จะทำให้ผมครรภ์ด้วยเถิด ภิกษุนั้นก็รับว่าได้ จึงได้ให้ยาแก่หญิงนั้น ๆ หญิงนั้นก็ได้ถึงซึ่งความตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ทุกกฏเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น หญิงมีครรภ์คนหนึ่งได้บอกภิกษุผู้ตนอุปัชฌาว่า ขอให้ท่านจงให้ยาที่จะไม่ให้ผมครรภ์แก่ดิฉันด้วย ฯ ภิกษุนั้นก็รับว่าได้ จึงได้ให้ยาแก่หญิงนั้น ฯ หญิงนั้นก็ได้ถึงซึ่งความตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ทุกกฏเท่านั้น สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ในเรื่องกลิ้งสกลันนั้น มีคำอธิบายว่า ไม่ใช่แต่สกลาอย่างเดียวเท่านั้น ถึงแม้ว่าของอย่างอื่น เช่น ท่อนไม้ ก้อนอิฐ ภิกษุก็ไม่ควรกลิ้งเล่น ด้วยมือหรือด้วยขนด ๆ แต่ทำเพื่อพระเจดีย์ เป็นต้น ถึงจะกลิ้งและยกขนด้วยความหัวเราะเร่าแรงก็สมควร ฯ เมื่อภิกษุทำการก่อสร้างอื่น ๆ หรือล้างของแล้วยกขนซึ่งต้นไม้ หรือซึ่งท่อนไม้สำหรับเป็นท่อน้ำ จะกลิ้งไปกลิ้งมาก็สมควร ฯ ภิกษุโยนไม้ หรือกระเบื้องไปใส่กา หรือสุนัขในเวลาต่าง ๆ มีเวลาฉันอาหาร เป็นต้น เพื่อให้กา หรือสุนัขนั้นหนีไปก็สมควร

เรื่องทั้งหลาย มีเรื่องทำให้เหงื่อภิกษุไข่ออกเป็นต้นนั้น มีเนื้อความต้นทั้งนั้น ฯ ก็ในเรื่องนั้นภิกษุกล่าวว่า ข้าพเจ้ามีความรำคาญใจ แล้วจะไม่ปฏิบัติภิกษุไข้อย่างไร ฯ ภิกษุต้องสังเกตกำลัง สังเกตความชอบใจ ความสบายใจของภิกษุไข้ทั้งสิ้น ด้วยมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุไข้ แล้วควรปฏิบัติภิกษุไข้

ในเรื่องหญิงมีครรภ์กับขุนั้น มีคำอธิบายว่า การทำให้ครรภ์ตกนั้นได้แก่ทำให้ตกไปด้วยยาที่บริโภคนั้น ฯ ในเรื่องบุรุษมีภรรยา ๒ คนนั้น มีเนื้อความต้นทั้งนั้น ฯ ในเรื่องนวดคนนั้น มีคำอธิบายว่า เมื่อมีผู้บอกว่า ท่านจงนวดให้ครรภ์

ตก แล้วให้ผู้อื่นนวดให้ครรรักตก จิตว่าเป็นการผิดตัว ฯ ถึงเมื่อเขาบอกว่า
จงให้ผู้อื่นช่วยนวดให้ครรรักตก แล้วนวดให้ครรรักตกด้วยตนเอง ก็เป็นการผิดตัว
เหมือนกัน ฯ อันปริยายในมนุสสวิคคหสิกขาบทนั้นไม่มี เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุ
บอกว่าครรรักนวดแล้วข้อมตกไป ฯ หญิงนั้นจะนวดเองหรือให้ผู้อื่นนวด ทำให้
ครรรักตกไปตามก็ไม่ใช่การผิดตัว ก็เป็นปาราชิกอยู่ร่ำไป ฯ แม้ในเรื่องทำให้
ครรรักร่อนก็เหมือนกันนั้น ฯ ในเรื่องหญิงหมั้นนั้น มีคำอธิบายว่า หญิงใดไม่มี
ครรรัก หญิงนั้นชื่อว่าหญิงหมั้น ฯ อันหญิงที่จักไม่มีครรรักเป็นอันไม่มี แต่ที่ว่า
หญิงหมั้นนั้น หมายถึงหญิงที่มครรรักแล้ว ครรรักตั้งอยู่ไม่ได้ ฯ ในเวลามีระดู
หญิงทั้งปวงย่อมมีครรรัก หญิงใดที่เรียกว่าเป็นหมั้น สัตว์ที่เกิดในครรรักของหญิง
นั้น ย่อมได้รับผลอกุศล ถึงผลอกุศลเล็กน้อยทำให้ถือปฏิสนธิแล้วก็ดี ก็พินาศ
ไปด้วยผลแห่งอกุศล ฯ ก็ในเวลาถือปฏิสนธิใหม่นั้น ครรรักย่อมตั้งอยู่ไม่ได้
ด้วยอำนาจแห่งกรรม โดยอาการ ๒ คือ โดยลม ๑ โดยตัวสัตว์ ๑ ฯ คือ
ลมพัดให้ครรรักแห่งหายไป ๑ ตัวสัตว์กัดกิน ๑ ฯ เมื่อประกอบขาที่บ้องกันลม
และบ้องกันตัวสัตว์ได้ ครรรักก็ตั้งอยู่ได้ ฯ ภิกษุนี้ไม่ได้ทำอย่างนั้น ได้ให้ยา
ที่แรงกล้ำอย่างอื่นแก่หญิงนั้น เพราะฉะนั้น หญิงนั้นจึงได้ถึงซึ่งความตาย ฯ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติทุกกฎไว้ เพราะเหตุที่ภิกษุทำยา ฯ แม้
ในเรื่องที่ ๒ ก็เหมือนกับเรื่องนี้ ฯ ต่อไป ในอรรถกถาได้กล่าวถึงคนที่ภิกษุไม่ควร
ให้ยา และควรให้ยา ตลอดถึงควรทำปรีต คือ การสวดบ้องกันซึ่งความเจ็บไข้ไว้
โดยพิสดาร แต่เห็นว่ามอยู่ในคัมภีร์อื่น ๆ มากแล้ว จึงไม่ได้ยกมาแสดงไว้ในกัณฑ์
นี้ เป็นอันว่ากัณฑ์จบเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกาว่า การล้างของนั้น ได้แก่ขี้จี้วร ฯ คำว่า
ไม่เป็นขี้ล้างนั้น ได้แก่มิเป็นขี้จี้จี้วร คำว่า เรามมีความรังเกียจนั้น ได้แก่มิ
ความสงสัยว่า ผู้เป็นไข้จะตายด้วยกิริยาของเราหรือไม่ ฯ ก็ในเรื่องนี้ สำหรับ

เรื่องเช่นนั้นหงสน เมื่อฝนเป็นไขไม่ตายแข็งแต่เกิดทุกขเวทนาหรือไม่ก็ตาม ภิกษุนั้น
ก็ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจับเท่านั้น

ในเรื่องหญิงมีครรภ์นั้น มีคำอธิบายว่า การพ้นจากอาบัติโดยปริยายย่อม
ไม่มี เพราะมีบาลีว่า ภิกษุพรรณาคณแห่งความตาย ก็ต้องปาราชิก ดังนี้
เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาจึงว่า อันปริยายย่อมไม่มี ฯ เมื่อครรภ์จะพินาศไป
ด้วยลม หรือด้วยตัวสัตว์ ถ้าไม่มีกรรมอันเป็นพินาศ เพราะฉะนั้น ในอรรถกถา
จึงว่าพินาศด้วยอานุภาพแห่งกรรมด้วยอาการ ๒ ดังที่ว่าแล้วนั้น ฯ แต่ในอรรถกถา
ทมิฬิกายว่า ครรภ์ย่อมพินาศไปด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ด้วยลม ๑ ด้วยตัว
สัตว์ ๑ ด้วยกรรม ๑ แล้วกล่าวว่า แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ไม่อาจป้องกันได้
ซึ่งครรภ์พินาศไปด้วยกรรม ดังนี้ เมื่อครรภ์จะพินาศไปด้วยลม หรือด้วยตัวสัตว์
ย่อมพินาศไปด้วยกรรมเท่าให้อโอกาส ฯ อีกอย่างหนึ่ง กรรมย่อมให้ผลด้วยการ
มีกรรมนั้นเป็นปัจจัย เมื่อกรรมให้อโอกาสแล้ว ลมหรือตัวสัตว์จึงได้ช่อง เพราะ
ฉะนั้น จึงควรเห็นว่า ท่านกล่าวถึงเหตุต่างแห่งกรรม ด้วยคำอธิบายอันนี้ ฯ
ความประสงค์ว่า ครรภ์ตั้งจนแล้วจักพินาศไป ดังนี้ ก็เป็นกรรมพันธุ์แก่ภิกษุ
ผู้ให้ยา เข็ญจะไม่ให้มัมครรภ์ เหมือนกับทว่าไว้ในเรื่องภิกษุขุดหลุมเป็นต้น ฯ แต่
เมื่อให้ยาด้วยความประสงค์ว่าจักกันไม่ให้สัตว์เกิดในครรภ์ได้ ไม่เป็นกรรมพันธุ์
สนเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัมมัฏฐที่ ๕๘

คัมภีร์อาทกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตัวอย่างแห่งตติยปาราชิก ๒๘ เรื่อง

เตน โข ปน สมเณน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ สตุตฺรสวคฺคิยํ ภิกฺขุ องฺคฺลิ-
ปโตทเกณ หาสสํ ฯ โส ภิกฺขุ อุตฺตสนฺโต อมฺนสาโก กาลกาสตี

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถวารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๘ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งตติยปาราชิก ๒๘ เรื่อง สืบต่อไป ตามพระบาลี
อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้จับภิกษุพวกสัตตรสวัคคีย์เล่นด้วยนิ้วมือ ภิกษุนั้น
หายใจไม่ทัน ก็ได้ถึงซึ่งความตาย ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็พากันรำคาญใจว่า พวกเรา
ไม่ต้องอาบัติปาราชิกแล้วหรือ จึงนำความไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า ไม่ต้องปาราชิก ตั้งแต่ถูลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ ได้เหยียบพวกภิกษุ
ฉัพพัคคีย์ให้ตาย ด้วยกล่าวกันว่า พวกเราจักทำกรรม พวกเราจักลงโทษ
ภิกษุนั้น ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ตั้งแต่
ปาจิตตยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่ง ในคราวนั้น มีภิกษุหมอกุตมองค์หนึ่งได้ฆ่าภิกษุตาย ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ตั้งแต่ถูลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้ส่งภิกษุองค์หนึ่งไปทวิหาร
ซึ่งมีขี้กษัย พวกขี้กษัยได้ทำลายชีวิตภิกษุนั้นเสีย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่ส่งไปนั้นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่ง มีความประสงค์จะให้ตาย
จึงส่งภิกษุองค์หนึ่งไปสวิหาร ซึ่งมีขี้กษัย ฯ ขี้กษัยได้ฆ่าภิกษุนั้นตาย ฯ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุที่ส่งไปนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้ส่งภิกษุองค์หนึ่งไป เพื่อ
ให้อยู่ในวิหาร ซึ่งมีขี้กษัย ด้วยความประสงค์จะให้ตาย แต่ขี้กษัยทั้งหลายไม่ได้

ทำลายชีวิตภิกษุอื่น ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุอื่นไม่ต้อง
ปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจ้นเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้ส่งภิกษุองค์หนึ่งให้ไปสู่
ทางซึ่งมีสัตว์ร้าย ๆ สัตว์ร้ายทั้งหลายได้ทำภิกษุอื่นให้ถึงซึ่งความตาย ๆ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตัดสินว่า ภิกษุที่ส่งไปนั้นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความ
ประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งมีความประสงค์จะให้ตาย
จึงได้ส่งภิกษุองค์หนึ่งไปสู่ทางซึ่งมีสัตว์ร้าย ๆ สัตว์ร้ายทั้งหลายได้ทำภิกษุอื่นให้ถึง
ซึ่งความตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุที่ส่งไปนั้น ต้อง
ปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้ส่ง
ภิกษุองค์หนึ่งไปสู่ทางซึ่งมีสัตว์ร้าย แต่สัตว์ร้ายทั้งหลายไม่ได้ทำลายชีวิตภิกษุอื่น ๆ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุอื่นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจ้น
เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้ส่งภิกษุองค์หนึ่งไปสู่ทาง
ซึ่งมีโจร ๆ พวกโจรได้ฆ่าภิกษุอื่นเสีย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า
ภิกษุอื่นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งมีความประสงค์จะให้ตาย
จึงให้ภิกษุองค์หนึ่งเดินไปสู่ทางซึ่งมีโจรร้าย พวกโจรร้ายได้ฆ่าภิกษุอื่นเสีย ๆ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุที่ส่งไปนั้น ต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้ส่ง
ให้ภิกษุองค์หนึ่งไปสู่ทางซึ่งมีโจรร้าย ๆ แต่พวกโจรไม่ได้ทำลายชีวิตภิกษุอื่น ๆ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุอื่นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจ้น
เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้ฆ่าผู้อื่นตาย ด้วยเข้าใจว่า
เป็นผู้อื่น ๆ อีกองค์หนึ่งได้ฆ่าผู้อื่นตาย ด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้อื่น ๆ อีกองค์หนึ่ง
ได้ฆ่าผู้อื่นตาย ด้วยเข้าใจว่าเป็นผู้อื่น ๆ อีกองค์หนึ่ง ได้ฆ่าผู้อื่นตาย ด้วยเข้าใจว่า

เป็นผอน ๆ ทั้ง ๔ องค์นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องปาราชิก ด้วยกันทั้งนั้น ๆ เรื่องภิกษุทั้ง ๔ นั้น จัดเป็นตัวอย่าง ๔ เรื่อง

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งถูกอมุขยสังข์ ๆ ภิกษุอีกองค์หนึ่งก็ตักภิกษุนั้น ๆ ภิกษุนั้นก็ตายไป ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงวินิจฉัยว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งถูกอมุขยสังข์ ๆ ภิกษุอีกองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้ตักภิกษุนั้น ๆ ภิกษุนั้นก็ได้ถึงซึ่งความตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุผู้นั้น ต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งถูกอมุขยสังข์ ๆ ภิกษุอีกองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้ตักภิกษุนั้น ๆ ภิกษุนั้นไม่ตาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้แสดงเรื่องสวรรค์ อันเป็นของผู้ทำบุญไว้ให้คนหนึ่งฟัง ๆ คนนั้นก็ได้น้อมใจตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่มีความประสงค์จะให้ตาย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้แสดงเรื่องสวรรค์ให้คนหนึ่งฟัง คนนั้นก็ได้น้อมใจตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้แสดงเรื่องสวรรค์ให้คนหนึ่งฟัง แต่คนนั้นไม่น้อมใจตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้แสดงเรื่องนรกให้คนหนึ่งฟัง คนนั้นได้สะดุ้งกลัวถึงแก่ความตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุผู้นั้นไม่ต้องอาบัติ มิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย จึงได้แสดงเรื่องนรกให้คนหนึ่งฟัง ๆ คนนั้นได้สะดุ้งกลัวถึงกับตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งประสงค์จะให้ตาย ฯ จึงได้แสดง
 เรื่องนรกให้คนหนึ่งฟัง ฯ แต่คนนั้นไม่สะดุ้งกลัวถึงกับตาย ฯ สมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกลจจยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุชาวเมืองอาฬวได้พากันก่อสร้าง
 ก็พากันตัดต้นไม้ ฯ ภิกษองค์หนึ่งบอกภิกษองค์หนึ่งว่า ท่านจงยืนตัดในที่นั้น ฯ
 เมื่อภิกษุนั้นยืนตัดในที่นั้น ต้นไม้ก็หักทับตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงตัดสินว่า ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะให้ตาย หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำการก่อสร้าง
 อยู่ ก็ได้พากันตัดต้นไม้ ฯ ภิกษองค์หนึ่งประสงค์จะให้ภิกษองค์หนึ่งตาย จึงบอกว่า
 ท่านจงยืนตัดในที่นั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นยืนตัดในที่นั้น ต้นไม้ก็โค่นทับตาย ฯ สมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวพากันทำการ
 ก่อสร้างอยู่ ก็ได้พากันตัดต้นไม้ ภิกษองค์หนึ่งประสงค์จะให้ภิกษองค์หนึ่งตาย จึง
 บอกว่า ท่านจงยืนตัดในที่นั้น ฯ เมื่อภิกษุนั้นยืนตัดในที่นั้น ต้นไม้ก็ล้มทับภิกษุนั้น
 แต่ภิกษุนั้นไม่ตาย ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้อง
 ปาราชิก ต้องแต่ถูกลจจยเท่านั้น ฯ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ในเรื่อง
 จกนด้วยนวนอนัน มอชบายว่า อาบัติในเรื่องนี้ ได้มีอยู่ในจำพวกสิกขาบท
 เล็กน้อยแล้ว เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงไม่ได้ตรัสไว้ในเรื่องนี้

ในเรื่องถัดกันมานั้นว่า ภิกษพวคนั้น ถกภิกษพวคนั้นฉุดให้ล้มลง แล้ว
 องค์หนึ่งขึ้นนั่งท่อง อีก ๑๕ องค์ จับขึงลงกับพื้นดินให้ถึงซึ่งความตาย แต่ไม่มีความ
 ประสงค์จะให้ตาย เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงไม่ทรงตัดสินว่า
 เป็นปาราชิก

ในเรื่องหมอกตผณนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า ภิกษุนั้นได้ฆ่าภิกษุให้ตายนั้น พวกหมอกตผณประสงค์จะให้ภิกษุที่สังเวยปล่อย จึงเรียกภิกษุมา แล้วบอกว่า ท่านจงปล่อย ๑ ถ้าภิกษุนั้นไม่ปล่อย ก็ทำรูปขึ้นด้วยแป้ง หรือด้วยดินเหนียว แล้วตัดมือและเท้าเป็นต้น ๑ สิ่งใด ๆ ของรูปนั้นเอาไป สิ่งนั้น ๆ ของภิกษุก็เป็นอันขาดไปด้วย ๑ เมื่อสิ้นระยะชาติ ภิกษุก็ตาย ๑ ถึงภิกษุนั้นก็ทำให้ภิกษุตายด้วยวิธีนี้ ๑ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นเป็นกัลลัจฉัย ๑ ไม่ใช่แต่ให้ภิกษุตายอย่างเดียวเท่านั้น ถึงจะทำให้ทั่วสักกเทวราชตาย ก็ต้องกัลลัจฉัยทั้งนั้น

ในเรื่องภิกษุร้ายนั้น มีคำอธิบายว่า วิหารที่มีภิกษุร้ายนั้น ได้แก่วิหารอันเป็นที่อยู่ของภิกษุที่ร้าย ๑ ภิกษุใดไม่รู้จักวิหารเช่นนั้น ได้ให้ผู้อื่นไปอยู่ไม่ต้องอาบัติ ๑ ภิกษุใดให้ไปอยู่ด้วยประสงค์จะให้ตาย เมื่อผู้นั้นตาย ต้องปราชิกผู้นั้นไม่ตายต้องกัลลัจฉัย ๑ วิหารที่มีภิกษุร้าย มีคำอธิบายไว้ฉนั้นใด วิหารซึ่งมีสัตว์ร้าย เช่น สหะ และเสือโคร่งเป็นต้นอยู่กต วิหารที่มีงูเหลือม หรืองูเห่าเป็นต้นอยู่กต เมื่อภิกษุให้ภิกษุอื่นไปอยู่ ก็ควรทราบว่าเป็นอาบัติและไม่เป็นอาบัติเหมือนกันฉนั้น ๑ ฉนั้นต่อไป เป็นฉนั้นนอกบาลี ๑ เมื่อภิกษุให้ภิกษุอื่นไปอยู่ในวิหารที่มีภิกษุร้ายฉนั้นใด ก็ควรทราบว่าเป็นอาบัติและไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุ ที่ส่งภิกษุร้ายไปอยู่ที่อยู่ของภิกษุฉนั้น ๑ ในเรื่องทั้งหลาย มีเรื่องหนทางที่มีสัตว์ เป็นต้น ก็เหมือนฉนั้น ๑ ก็เรื่องต่างกันเพียงแต่ว่าด้วยหนทางที่มีสัตว์ มีโจรร้าย อย่างเดียวเท่านั้น ๑ ภิกษุยอมไม่พ้นซึ่งมนุสสวัตถุปราชิกนี้ ด้วยคำปริยายอันอ่อนหวาน ๑ เพราะฉะนั้น ภิกษุใดกล่าวว่า ในที่โน้นมีโจรน้อยอยู่ ผู้ใดคัดศีรษะโจรนั้นนำมาได้ ผู้นั้นจักได้รับสักการะพิเศษจากพระราชา ฉนั้นถ้ามีใคร ๆ ได้ยินถ้อยคำของภิกษุนั้นแล้ว ไปฆ่าโจรนั้นตาย ภิกษุที่บอกนั้น ก็เป็นปราชิก

ในคำทั้งหลาย มีคำว่า เข้าใจว่าเป็นผู้นั้นเป็นต้นนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุนั้นประสงค์จะให้ภิกษุผู้เป็นศัตรูของตนตาย จึงคิดว่า เมื่อเราจักฆ่าในเวลากลางวัน

ที่จะเป็นการไม่ดี เราควรจะไปฆ่าในเวลากลางคืน จึงจะเป็นการดี แล้วก็สังเกต
ที่อยู่ของภิกษุคนไว้ พอถึงเวลากลางคืน ก็ได้มาฆ่าภิกษุนั้น ด้วยเข้าใจว่าเป็น
ภิกษุหนึ่ง ในที่ที่เป็นที่นอนของภิกษุทั้งหลาย ๑ ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ได้ฆ่าภิกษุอื่น
ด้วยเข้าใจว่าเป็นภิกษุหนึ่ง อีกรูปหนึ่งได้ฆ่าภิกษุนั้น ด้วยเข้าใจว่าเป็นสหาย
ของภิกษุนั้น อีกรูปหนึ่งได้ฆ่าผู้อื่น คือ ได้ฆ่าสหายของภิกษุนั้น ด้วยเข้าใจว่า
เป็นสหายของภิกษุนั้น ภิกษุทั้งปวงต้องปาราชิกทั้งนั้น

ในเรื่องอมนุษย์ทั้งหลายสิ่งนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุนั้นได้คิดด้วยคิดว่า
จักให้ยักษ์หนีไป ๑ ภิกษุอีกรูปหนึ่งได้คิดด้วยคิดว่า ยักษ์นั้นไม่อาจปล่อยได้ เราจัก
ฆ่าเสีย ๑ ก็ในเรื่องนี้ ภิกษุผู้ไม่มีความประสงฆ์จะให้ตาย ไม่ต้องอาบัติอะไร
แต่ภิกษุไม่ควรคิดฆาตกรรมสิ่งนั้น ด้วยเห็นว่าไม่ต้องอาบัติ ควรเอาใบตาลหรือ
พระปริตรผูกหม้อหรือท่อน้ำ หรือสวดพระปริตร มีรัตนสูตรเป็นต้น หรือควรบอกว่า
ท่านอย่าได้เบียดเบียนภิกษุผู้มีศีล ดังนี้ ๑ เรื่องสวรรค์เป็นต้นนั้น มีเนื้อความ
ดังนี้ ๑ ถ้าใครควรกล่าว ถ้านั่นก็ได้กล่าวไว้แล้ว

เรื่องตัดต้นไม้อย่างเดียวกันกับเรื่องผูกวางร้าน แปรต่างกันแต่เพียงว่า ผู้ใด
ถูกต้นไม้ล้มทับก็ไม่ตาย อาจเพื่อตัดต้นไม้หรือเพื่อขุดดินออกไปข้างหนึ่ง ถ้ามี
มดหรือมวนขวนอยู่เต็มของผู้นั้น ผู้นั้นไม่ควรสละชีวิต ไม่ควรตัดต้นไม้ ไม่ควร
ขุดดิน ๑ เพราะอะไร เพราะเมื่อทำอย่างนั้น ย่อมต้องปาจิตตีย์ ย่อมเสีย
อำนาจของพระพุทธเจ้า ไม่ควรว่ารักษาศีลจนตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น ภิกษุที่
ไม่ล้มทับนั้น แม้ชีวิตก็ควรสละ ไม่ควรดูหมิ่นศีล ไม่ควรทำอย่างนั้น ๑ การที่
ภิกษุอื่นจะตัดต้นไม้หรือขุดดิน แล้วนำภิกษุนั้นออกไปสมควรอยู่ ๑ ถ้าจะต้อง
พลัดต้นไม้ด้วยใช้ไม้จิ้ม จึงจะนำออกไปได้ ก็ควรตัดต้นไม้ซึ่งเป็นเครื่องขัด ๑
พระมหาสมุทรเจ้ากล่าวไว้ว่า ถึงจะตัดต้นไม้อื่นก็สมควรอยู่ ๑ พระมหาปทุม-
เถรเจ้ากล่าวว่า เมื่อภิกษุตกลงในหลุมเป็นต้น แล้วมีผู้พาตนขึ้นมาให้ขึ้นมา
ก็เหมือนกับขึ้นนั้น แต่ไม่ควรตักภูตคามทำเป็นบันไดด้วยตนเอง ควรให้ผู้อื่นทำ
แล้วช่วยผู้ตกหลุมนั้นให้ขึ้นมา ดังนี้ สอนเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถ์ทบทวนว่า ท่านกล่าวว่า คน ๑๕ คน นอกนั้น ดังนี้ ไว้ในอรรถกถานั้น หมายถึงภิกษุสังฆัตถสวคคีย์ คือ เมื่อก่อน พวกภิกษุสังฆัตถสวคคีย์นั้น มีอยู่ ๑๗ องค์ด้วยกัน แต่องค์หนึ่งถูกภิกษุฉัพพัคคีย์ จิตาย บังเหลือ ๑๖ องค์ ส่วนองค์ที่ ๑๖ นั้น ก็ได้ขึ้นนระบนท้องของภิกษุพวก ฉัพพัคคีย์นั้นเสีย จึงคงยังเหลืออีก ๑๕ องค์ ฯ คำว่า วิหารทมิขัณฐ์รายนั้น ได้แก่ วิหารทมิสัฏฐ์รายอยู่

คำใดที่ควรกล่าวในคำทั้งหลาย มีคำว่า ภิกษุใดแม้ถึงไม้ล้มทับก็ไม่ตาย ดังนี้ เป็นต้น คำนั้น มีปรากฏอยู่ในอรรถกถาแห่งภุคคามสิกขาบทข้างหน้า ฯ ก็ในคำว่า ภิกษุใดถึงแม้ไม้ล้มทับก็ไม่ตายนั้น ท่านได้กล่าวไว้ในอรรถกถา แห่งมนุสสวิคคหปาราชิก และในอรรถกถาทั้งปวงว่า ถ้าภิกษุถูกต้นไม้ล้มทับ หรือตกลงไปในแหวน อาจตัดต้นไม้หรือขุดดินออกไปทางข้างหนึ่งได้ แต่ก็ไม่ควรทำแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ส่วนภิกษุอื่นจะขุดหรือตัดต้นไม้ หรือตัดเอา ห่อนไม้จากต้นไม้สด มางัดต้นไม้ขึ้นออกก็สมควร หาอาบัติมิได้ ดังนี้ ในข้อนี้ ท่านกล่าวอย่างนี้ ท่านไม่ได้แสดงเหตุไว้ มีปรากฏอยู่เพียงสูตรเดียวว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เมื่อไฟป่าไหม้มา เราตถาคตอนุญาตให้จุดไฟไว้ ให้ทำการป้องกัน ดังนี้ เท่านั้น ถ้าเรื่อนอนโลมเข้ากับสูตรนี้ได้ เราก็ไม่ได้เหตุแตกต่างกันว่า ทำ เพื่อตนไม่สมควร ทำเพื่อผู้อื่นสมควร ผู้ทำเพื่อตน ข่อมทำด้วยความรักตน ทำด้วยอกุศลจิต ส่วนผู้ทำเพื่อผู้อื่น ข่อมทำด้วยความกรุณา เพราะฉะนั้น ถ้าถือว่าไม่ต้องอาบัติ ก็มีเหตุผลเพียงพอ เพราะภิกษุข่อมต้องอาบัตินั้น แม้ด้วย กุศลจิตก็มี ใคร ๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ เพราะคำนี้ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งปวง จึงควรแสวงหาขติในเรื่องนี้ หรือควรลงความเห็นเชื่อพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย เสีย เพราะฉะนั้น คำใด ใคร ๆ ทำให้ชักเข้าด้วยประการอื่น นอกจากประการนี้ ในเรื่องนักติ เหตุการณ์อันใด ที่ท่านกล่าวไว้ในบทคัตถุทั้งหลายก็ดี คำนั้นและ เหตุการณ์นั้น ใคร ๆ ไม่ควรถือเป็นหลัก สืบเนื้อความในฎีกาเพียงเท่านั้น

ข้อที่อรรถกถาได้กล่าวไว้ให้เป็นปัญหายุ่งยาก ซึ่งพระภิกษาจารย์ได้นำมาวินิจฉัยที่แสดงมาแล้ว^๕ ก็คือ เรื่องภิกษุไม้ล้มทับ คือ ในเรื่องนั้น ในอรรถกถาว่า ภิกษุที่ไม้ล้มทับ ถึงตาจะมีคมขวาน พอจะตัดไม้หรือขุดดินหนีออกไปทางอื่นได้ ก็ไม่ควรทำ ถ้าทำต้องปาเจตตัย^๖ แต่จะให้ภิกษุอื่นช่วยตัดต้นไม้ หรือขุดดิน นำตนออกไปในสมควรอยู่ ดังนี้^๕ จึงมีปัญหาว่า ภิกษุอื่นที่ตัดต้นไม้หรือขุดดิน เพื่อช่วยภิกษุที่ไม้ล้มทับนั้น จะต้องอาบัติหรือไม่ ในฎีกาจึงได้ออกความเห็นไว้ ดังแสดงมา^๕ ความเห็นของท่าน ก็ไม่ได้ขาดลงไปว่า ต้องอาบัติหรือไม่ เป็นแต่ท่านบอกไว้ว่า ควรแสวงหาข้อยุติในเรื่องนี้ เพราะจะปฏิเสธในคำ อรรถกถานั้นไม่ได้ ด้วยเหตุว่า ในอรรถกถาทั้งหลาย ก็ได้กล่าวไว้อย่างเดียวกัน จึงเป็นอันว่าปัญหาข้อนี้ยังคงเป็นปัญหาอยู่ หาได้ยุติลงได้ไม่ ผู้รจนา พระวินัยเทศนาภณจารย์^๖ ก็ไม่สามารถที่จะตัดสินได้ว่า ภิกษุอื่นที่ตัดต้นไม้หรือขุดดิน เพื่อจะช่วยนำภิกษุที่ไม้ล้มทับออกไปนั้น จะต้องอาบัติหรือไม่ จึงเป็นอันว่า จบพระวินัยเทศนาภณจารย์เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้^๕ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๔

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ตติยปาราชิก ตอนว่าด้วยตัวอย่างตติยปาราชิก ๗ เรื่อง

เตน โข ปน สมเบน ฉพฺพสุคฺคิยา ภิกฺขุ ทาขิ อลิมฺเปสฺสุ ฯ มนุสฺสา หหฺมา กาลมกิสฺส เตสํ กุกฺกุกฺจํ อโหสิ กจฺจิ นโฆ มยฺ ปาราชิกิ อापณฺณมหาติ. ฅ บัดนี้ อาตมภาพจึงได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถถารณย์ไตรภาค กัณฑ์ที่ ๕๔ ว่าด้วยตัวอย่างตติยปาราชิก รวม ๗ เรื่อง ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันเผาป่า ๆ คนทั้งหลายถูกไฟไหม้ตาย ๆ ภิกษุพวกฉัพพัคคีย์นั้น จึงเกิดความไม่สบายใจว่า เราทั้งหลายมีต้องปาราชิกแล้ว หรือ จึงได้พากันไปกราบทูลเรื่องนั้น แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์ จะให้ตาย ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุพวกฉัพพัคคีย์มีความประสงค์จะให้ตาย จึงได้พากันเผาป่า ๆ คนทั้งหลายก็ถูกไฟไหม้ตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุพวกฉัพพัคคีย์มีความประสงค์จะให้ตาย จึงได้พากันเผาป่า แต่คนทั้งหลายไม่ตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสินว่า ไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจี้เท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้ไปที่ตะเลงแกง ได้กล่าวกับผู้มีโจรว่า ท่านจงอย่าทำให้บรุษลำบาก ท่านจงทำให้ตายด้วยการประหาร ครึ่งเดียว ๆ ผู้มีโจรนั้นรับว่าดีแล้วขอรับ แล้วได้ฆ่าโจรคนนั้นด้วยการประหาร ครึ่งเดียว ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้ไปที่ตะเลงแกง ได้กล่าวกับผู้ มีโจรว่า ท่านอย่าให้โจรลำบาก จงฆ่าให้ตายด้วยการประหารที่เดียว ๆ ผู้มีโจรนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าจักไม่ทำตามถ้อยคำของท่าน แล้วผู้มีโจรนั้น ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ทกกฎเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น บรุษคนหนึ่งถูกตัดมอติดเท้าที่เรือนแห่ง หนึ่ง มีหมูญาคือหมอล้อม ๆ ภิกษุองค์หนึ่งได้กล่าวกับคนเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลาย อยากให้ผู้นตายหรือ ? คนเหล่านั้นตอบว่า อยากให้ตาย ๆ ภิกษุนั้นจึงบอกว่า ถ้อยคำนั้น ท่านทั้งหลายจงให้ดื่มเปรียง ๆ คนเหล่านั้นก็ให้บรุษนั้นดื่มเปรียง ๆ บรุษนั้นก็ตาย ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น บรมชนนึ่งถูกตัดมือตัดเท้าอยู่ที่เรือนตระกูลแห่งหนึ่ง มีหมอนวดเฝ้าล้อม ๆ ภิกษุหนึ่งคนหนึ่งถามคนเหล่านั้นว่า พวกท่านอยากให้บรมชนนึ่งตายหรือ ? คนเหล่านั้นตอบว่า อยากให้ตาย ๆ ภิกษุหนึ่งจึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงให้ต้มยาโลณโสจิริกะ ๆ คนเหล่านั้นก็ให้บรมชนนึ่งต้มยาโลณโสจิริกะ ๆ บรมชนนึ่งก็ตาย ๆ ภิกษุหนึ่งก็เกิดความไม่สบายใจ จึงแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ ภิกษุทั้งหลายได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงได้นำเรื่องนั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุหนึ่งนั้นต้องปาราชิก ๆ จบตติยปาราชิก ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันปาสาทิกาวา ในเรื่องเฝ้าบ้านนั้น มีคำอธิบายว่า การต้องอาบัติ มีต้องปาราชิกเป็นต้น และการเป็นอกุศลราศีในเรื่องเฝ้าบ้าน ย่อมมีตามสมควรแก่วัตถุแห่งปาราชิก และวัตถุแห่งอนันตริยกรรม ฤทธัจฉัย ปาจิตตีย์ ตามนัยที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นโน้น ๆ ภิกษุเฝ้าบ้านด้วยคิดว่า หลวงสดและต้นไม้ในป่าจงถูกไฟไหม้ ดังนี้ ต้องปาจิตตีย์ ๆ เมื่อเฝ้าด้วยคิดว่า สิ่งที่เป็นอุปการะแก่หญ้าแฝกจงพินาศไป ต้องทุกกฏ ๆ เมื่อเฝ้าด้วยประสงค์จะเฝ้าเล่น ก็ต้องทุกกฏ ๆ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาสังเขป ดังที่ว่ามาแล้วนั้น ๆ เมื่อเฝ้าด้วยคิดว่า ของสดและของแห้งทั้งหมื่นอันทรีย์และไม่มีอันทรีย์ก็จงถูกไฟไหม้ ดังนี้ ให้ทราบว่าเป็นปาราชิก ฤทธัจฉัย ปาจิตตีย์ ทุกกฏ ตามวัตถุที่ไฟไหม้นั้น ๆ การจุดไฟป้องกัน และการทำการป้องกัน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุเห็นไฟที่พวกคนทำงานในป่าจุดขึ้น แล้วไหม้ลามมากก็ดี หรือเห็นไฟที่เกิดขึ้นเอง แล้วไหม้ลามมากก็ดี จะจุดไฟกันไฟนั้นด้วยคิดว่า อย่าให้กุฎิที่มุงด้วยหญ้าพินาศไป ดังนี้ ก็สมควร เพราะเมื่อไฟไหม้มาถึงที่นั้นก็จะดับไป โดยไม่มีที่ที่จะไหม้ต่อไป แม้จะทำการป้องกันก็สมควร การทำการป้องกันนั้น คือ ขุดดินหรือขุดครุรอบกุฎิที่มุงด้วยหญ้านั้น ให้ไฟที่ไหม้ลามมานั้นไหม้มาไม่ได้ ๆ จะทำสิ่งทั้งปวงนี้ สำหรับไฟที่เกิดขึ้นเอง

กสมถรทั้งนั้น สำหรับไฟที่ไม่ได้เกิดตนเอง ภิกษุควรให้อาณัติสัมบันทำด้วย
ถ้อยคำอันสมถร ฯ เมื่อให้ด้วยน้ำซึ่งไม่มีตัวสัตว์

ในเรื่องตะแลงแกงนั้น มีคำอธิบายว่า ในการบอกให้ประหารทีเดียว
ฉันใด แม้ในการบอกให้ประหาร ๒ ที่ เป็นต้น ก็ควรทราบว่าเป็นปาราชิกฉันนั้น ฯ
เมื่อภิกษุบอกให้ประหาร ๒ ที่ เขาประหารทีเดียวผู้นั้นก็ตาย ก็จัดว่าเป็นปาราชิก
เพราะอยู่ภายในเขต ฯ แต่เมื่อเขาให้ตายด้วยประหาร ๓ ที่ เป็นอันว่าผิดจากคำ
บอก ฯ เขาประหารตามที่กำหนด หรือภายในกำหนด จึงจัดว่าไม่ผิดคำบอก ฯ
เมื่อล่วงกำหนดไป จัดว่าผิดคำบอกทั้งนั้น ภิกษุผู้บอกพันโทษ โทษมีแก่ผู้ฆ่า
เท่านั้น ฯ ในการฆ่าฉันใด แม้ในบรุษทั้งหลายก็ฉันนั้น คือ เมื่อภิกษุกล่าวว่า บรุษ
คนหนึ่งจงฆ่าเพียงคนเดียว เมื่อเขาฆ่าเพียงคนหนึ่ง ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก เมื่อ
เขาฆ่า ๒ คน เป็นอันผิดคำบอก ฯ เมื่อภิกษุบอกว่า จงฆ่า ๒ คน เขาฆ่าคนเดียว
หรือ ๒ คนก็ตาม ก็เป็นปาราชิก แต่เมื่อเขาฆ่า ๓ คน ควรทราบว่าผิดคำบอก ฯ
ภิกษุรูปหนึ่งได้ตัดศีรษะของบรุษที่วิ่งไปโดยเร็วในสงคราม บรุษที่ไม่มีศีรษะนั้นยัง
วิ่งไปอีก ภิกษุอื่นได้ตัดบรุษนั้นให้ล้มลง เมื่อถามว่าปาราชิกจะมีแก่ใคร ? พระ
อุปัชฌาย์ทั้งหลายกล่าวว่า ปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุผู้ตัดการวิ่งไป ฯ พระอภิธัม-
มิกโคตตเถระเจ้า กล่าวว่า ปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุผู้ตัดศีรษะ ฯ เรื่องทั้งหลาย
เช่นนั้น ควรกล่าวในการแสดงเนื้อความแห่งเรื่องนี้

ในเรื่องเปรียงนั้น เมื่อภิกษุกล่าวว่า ท่านจงให้ดื่มเปรียง แต่ไม่กำหนด
ว่าเปรียงชนิดไหน เมื่อเขาให้ดื่มเปรียงอันใดก็ตาม เมื่อผู้ดื่มนั้นตาย ภิกษุนั้นก็
ต้องปาราชิก ฯ แต่เมื่อภิกษุบอกกำหนดลงไปว่า ให้ดื่มเปรียงโค หรือเปรียง
กระบือ หรือเปรียงแพะ หรือบอกให้ดื่มเปรียงเข็น เปรียงร้อน เปรียงที่อบ เปรียง
ที่ไม่อบ เมื่อเขาให้ดื่มเปรียงอื่น นอกจากเปรียงที่บอกนั้น ผู้ดื่มตาย ก็เป็นอัน
ผิดคำบอก

ในเรื่องยาโสณโสจิระนั้น มีคำอธิบายว่า ยาโสณโสจิระนั้น เป็นยา
ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นยาปรุงด้วยของหลายอย่าง ฯ ได้ยินว่า เมื่อเขาจะทำยานั้น เขา
ได้ใส่สมอ มะขามข้อม สมอพิเภก น้ำฝาด และธาตุชาติทั้งปวง อปรินชาติ
ทั้งปวง ธาตุชาติ ๘ อย่าง ข้าวสุก ผลไม้ทั้งปวง มีผลกล้วยเป็นต้น หน่อ

หงษ์ปวง มีเนื้ออาวาช หน่อเกตุ หน่อแบ้ง หน่อกล้วยเป็นต้น กับเช่นปลา ชนเขือ
เป็นต้น และเครื่องยาต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก มีน้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือสินเชาว์
ของเผ่าศรีอนเป็นต้น ลงไปในหม้อแล้วปิดปากหม้อเสีย เก็บไว้หนึ่งบ้าง ๒ บ้าง
บ้าง ๓ บ้าง ขานนมสเหมือนสน่าลูกหว้า เป็นยาแก้ลม แก้ไอ แก้โรคเรื้อน
แก้หืด แก้โรคมองคร้อเป็นต้น ได้อย่างดี และเป็นเครื่องดื่มสำหรับผู้บริโภคอาหาร
แล้ว ๆ ยาที่ทำให้ย่อยอาหาร เช่นกับยาขานนมไม่มี ๆ ยาขานนมนุ่มสมควร
แก้พิษทั้งหลาย แม้ในเวลาหลังอาหาร ๆ ขานนมนี้สำหรับคนไข้ไม่ต้องเจือน้ำ
ส่วนคนที่ไม่เป็นไข้ต้องเจือน้ำ ให้ดื่ม น้ำ ดั่งนี้ สันเนื้อความในอรรถกถา ทว่าด้วย
ศคยปาราชิกเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา ปาจิตตีย์ ข้อมมีแก้ภิกษุผู้ทำไฟให้ตกลง
แม้ในที่แห้ง ด้วยความประสงค์อันนี้ เพราะในอรรถกถาว่า ปาจิตตีย์ข้อมมีแก้
ภิกษุผู้จุดไฟด้วยคิดว่า หนุ่สาตและต้นไม้ในที่แห้งหลาย จงตกไฟไหม้ ดังนี้ ๆ
คำว่า ทุกกฎ ข้อมมีแก้ภิกษุผู้จุดไฟด้วยคิดว่า เครื่องอุปกรณ์แก้หนุ่สาตทั้งหลาย
จงพินาศไป ดังนั้น อธิบายว่า ทุกกฎข้อมมีแก้ภิกษุผู้ทำไฟให้ตกลงในที่แห้ง
โดยไม่ยกเว้นว่า ของแห้งหรือของไม่แห้ง ๆ แม้ในการเผาด้วยคิดว่าจะเผาเล่นก็
เหมือนนั้น ๆ ก็ความประสงค์จะเผาเล่นนั้น ควรทราบว่ ประสงค์อยากได้ยิน
เสียงที่ไฟไหม้ซึ่งไม้และสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น ๆ ไฟที่เป็นปฏิพัทธ์กัน เรียกว่าไฟ
บ้องกัน ๆ คำว่า การทำบ้องกันนั้น ได้แก่การทำรักษา ๆ คำว่า ไฟที่เกิดขึ้น
เองนั้น ได้แก่ไฟที่เกิดขึ้นด้วยไม้ต่าง ๆ มีไม้ไม่เป็นต้น ที่ลมหัดแล้วสั่นไปมา ๆ
คำว่า ไม่มีเช่นนั้น คือ ปราศจากเชื้อ

คำว่า เป็นปาราชิก เพราะอยู่ในภายในเขตนั่น คือ เมื่อภิกษุบอกว่า จง
ทำให้ตาย ด้วยการประหาร ๒ ที่ ดังนี้ ถึงแม้ว่าเขาประหารเพียงที่เดียวก็ตาม
ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก เพราะภิกษุนั้นหวังจะให้ตายด้วยการประหาร ๒ ที่ ๆ แต่
เมื่อภิกษุกำหนดว่า จงทำให้ตายด้วยการประหาร ๒ ที่ ให้จงได้ เมื่อเขาทำให้ตาย

ด้วยประหารทีเดียว อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ไม่ต้องปาราชิก ฯ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า พระอภิธัมมิกโคตตเถระเจ้า ได้กล่าวว่า ปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุผู้ตัดศีรษะ คึงนนั้น คำอธิบายตามฎีกาว่า ภิกษุที่ประหารบรมชัมผัสระขาดแล้ว แต่ยังวิ่งไปอยู่ให้ล้มลงนั้น ไม่ต้องปาราชิก เพราะไม่มีชีวิตอันทรียอยู่ในบรมนั้น เพียงแต่ว่าบรมนั้นได้วิ่งไปด้วยความเร็วแห่งกำลังที่มีมาก่อนแล้วเท่านั้น การที่ภิกษุนั้นประหารให้ล้มลงนั้น ก็เพียงแต่ตัดการวิ่งไปเท่านั้น ฯ คำที่กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า เรื่องทั้งหลายเช่นนั้น ควรกล่าวในการแสดงเนื้อความแห่งเรื่องนั้นนั้น คือ ควรกล่าวในการแสดงเนื้อความแห่งเรื่องตะเลงแกงนั้น ฯ ยาโลณโสจิริกะนั้น อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า เป็นขามกาลิก เพราะในอรรถกถาว่า ภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ให้เอายาโลณโสจิริกะเจือมา แล้วให้ดื่มต่างน้ำได้ ดังนี้ สันเนื้อความในฎีกาเพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งตติยปาราชิกโดยสรุปกนัย คือ ตัวอย่างแห่งตติยปาราชิกทั้งสิ้นนั้น มีอยู่ ๑๐๖ ตัวอย่าง หรือ ๑๐๖ เรื่อง คือ เรื่องพรรณนาคุณแห่งความตายให้ภิกษุใช้ฟัง ๑ เรื่องนั่งทับเด็กตาย ๑ เรื่องทำให้สากดำขาวล้มทับเด็กตาย ๑ เรื่องกระเบื้องทับเด็กตาย ๑ เรื่องภิกษุทบวชภายหลัง ๓ เรื่องกับเรื่องก้างติดคออีก ๓ เรื่อง เรื่องอาหารที่บิณฑบาตได้มา เป็นอาหารที่เจือด้วยยาพิษ ๑ เรื่องทดลองยาพิษ ๑ เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวราชระพนทวาร ๓ เรื่องเรื่องอิฐ ๒ เรื่อง เรื่องมด ๓ เรื่อง เรื่องกลอน ๓ เรื่อง เรื่องร่างร้าน ๓ เรื่องเรื่องมัจฉาหาร ๓ เรื่อง เรื่องภิกษุอยากสึก ๑ เรื่อง เรื่องกลองศลา ๑ เรื่อง เรื่องทำให้ภิกษุใช้เหงื่อออก ๒ เรื่อง เรื่องให้ภิกษุปวดศีรษะมัตถักยา ๓ เรื่อง เรื่องนวดให้ภิกษุใช้ ๓ เรื่อง เรื่องอาบน้ำให้ภิกษุใช้ ๓ เรื่อง เรื่องทำน้ำมันให้ภิกษุใช้ ๓ เรื่อง เรื่องให้ภิกษุใช้ลูกขี้ ๓ เรื่อง เรื่องให้ภิกษุใช้หมอบลง ๓ เรื่อง ฯ เรื่องให้ภิกษุใช้ฉันทอาหาร ๓ เรื่อง ฯ เรื่องให้ภิกษุใช้ดื่มน้ำ ๓ เรื่อง ฯ เรื่องให้ยาทำลายครรภ์แก่หญิง ๕ เรื่อง ฯ เรื่องภิกษุบอกให้หญิงทำลายครรภ์ ๒ เรื่อง ฯ เรื่องภิกษุให้ยาพิษเพื่อให้มีครรภ์แก่หญิง ๑ เรื่อง ฯ เรื่องให้ยาเพื่อไม่ให้มีครรภ์ ๑ เรื่อง เรื่องจกนคัวยนวมอ ๑ เรื่อง ฯ เรื่องนั่งทับกันตาย ๑ เรื่อง กับเรื่องเป็นหมอผี ๑ เรื่อง เรื่องให้

ไปอยู่ในทมิฬสัตว์ร้าย ๓ เรื่อง ๑ เรื่องให้เดินทางทมิฬสัตว์ร้าย ๓ เรื่อง ๑ เรื่องให้
เดินทางทมิฬโจรร้าย ๓ เรื่อง ๑ เรื่องนำด้วยเข้าใจถูกและผิด ๔ เรื่อง ๑ เรื่อง
อมนนขัยสัง ๓ เรื่อง ๑ เรื่องแสดงสวรรค์ ๓ เรื่อง ๑ เรื่องแสดงนรก ๓ เรื่อง ๑
เรื่องค้นไม้ต้มทับ ๓ เรื่อง ๑ เรื่องเผาป่า ๓ เรื่อง ๑ เรื่องไปที่ทะเลแดงแกง ๒ เรื่อง ๑
เรื่องให้ดื่มเปรียง ๑ เรื่อง ๑ เรื่องให้ดื่มยาโลณโสจิระกะ ๔ เรื่อง ๑ รวมเป็น ๑๐๖ เรื่อง
ด้วยกัน ดังนี้ ใน ๑๐๖ เรื่องนี้ ในบาลีได้กล่าวไว้เป็นคาถา ดังที่แสดงมาแล้ว
ในกณฑ์ข้างคั่นนั้น แต่ที่แสดงซ้ำอีกในกณฑ์นี้ ก็เพื่อประสงค์จะฟื้นฟูความจดจำ
ของอุสัคคัมภีร์ทั้งหลาย นอกจากเรื่องสรุปตัวอย่าง ก็ไม่มีคำใดที่ควรยกขึ้นแสดงอีก
จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนา และจบคติกยปาราชิกเพียงเท่านั้น

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัมมวิภังค์ ๖๐

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

จตุตถปาราชิก ตอนว่าด้วยภิกษุขออุตตริมนุสสธรรม

เคน สมเขน พุทฺโธ ภควา เวสาลีโย วิหริติ มหาวเน กุฎาคารสาลาโย ๑
เคน โข ปน สมเขน สมพหุลา สนทิจฺจชา สมภคฺตา ภิกฺขุ วคฺคฺมฺทาย นทฺธิยา
คิเร วสฺสํ อปฺคจฺฉิสุตฺติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถณารณัยไตรภาค
กณฑ์ที่ ๖๐ ว่าด้วยเรื่องพระภิกษุที่ขออุตตริมนุสสธรรม ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอด ๕๐๐๐ พรรษา

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง ได้ประทับอยู่ที่กุฎาคาร-

ศาลา ที่ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ฯ ในคราวนั้น มีภิกษุที่เป็นเพื่อนเห็นเพื่อน
 กันกันหลายรูปหลายองค์ จำพรรษาอยู่ริมแม่น้ำวัคคุมทา ฯ ก็ในคราวนั้น ประเทศ
 วัชชี เกิดอดอยากมีความเป็นไป ๒ อย่าง มีกระดุกขาว มีการแจกสลาถกัน
 ไม่ใช่ง่ายในการที่จะเลี้ยงชีวิตด้วยการเที่ยวบิณฑบาต ฯ ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้นก็คิด
 กันว่า เวลาในประเทศวัชชีเกิดอดอยากลำบากกายลำบากใจ มีกระดุกขาว ต้อง
 แจกสลาถกัน ไม่ใช่ง่ายในการที่จะเลี้ยงชีวิตด้วยการบิณฑบาตมานั้น เราทั้งหลาย
 จะพร้อมเพรียงกัน จะประชุมต่อกัน จะไม่แก่งแย่งกัน จะจำพรรษาเป็นสุข จะ
 ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ? ภิกษุบางจำพวกก็กล่าวขึ้นว่า
 พวกเราต้องช่วยการงานของคฤหัสถ์ เขาจึงจักถวายทานแก่พวกเรา พวกเราจึง
 จักจำพรรษาเป็นสุข ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต ฯ บางจำพวกก็กล่าวขึ้นว่า อย่าเลย
 ท่านทั้งหลาย ประโยชน์อะไรที่จะช่วยงานของคฤหัสถ์ พวกเราจะต้องนำไปด้วย
 ความเป็นเหตุของคฤหัสถ์ เขาจึงจักถวายทานแก่พวกเรา พวกเราจึงจักได้จำพรรษา
 เป็นสุขดี ไม่ลำบากด้วยอาหารบิณฑบาต ฯ บางจำพวกก็กล่าวขึ้นว่า อย่าเลยท่าน
 ทั้งหลาย ต้องการอะไรด้วยการช่วยงานของชาวบ้าน ต้องการอะไรด้วยการรับเป็น
 เหตุของชาวบ้าน พวกเราจักต้องพรรณนาคุณแห่งอุตตรมุตตรมของกันและกัน
 ให้คฤหัสถ์ฟังว่า ภิกษุองค์โน้นได้ปฐมฌาน ภิกษุองค์โน้นได้ทุติยฌาน ภิกษุ
 องค์โน้นได้ตติยฌาน ภิกษุองค์โน้นได้จตุตถฌาน ภิกษุองค์โน้นเป็นพระโสดาบัน
 ภิกษุองค์โน้นเป็นพระสกทาคามี ภิกษุองค์โน้นเป็นพระอนาคามี ภิกษุองค์โน้น
 เป็นพระอรหันต์ ภิกษุองค์โน้นได้วิชา ๓ ภิกษุองค์โน้นได้อภิญญา ๖ ดังนี้
 เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกชาวบ้านก็จักถวายทานแก่พวกเรา พวกเราก็จักได้จำพรรษา
 สบาย จะไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กล่าวกันขึ้นว่า การ
 พรรณนาอุตตรมุตตรมของกันและกันให้พวกคฤหัสถ์ฟังนี้ เป็นการประเสริฐ ฯ
 ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้น ก็ได้พรรณนาอุตตรมุตตรมแห่งกันและกันให้พวก
 คฤหัสถ์ฟังดังที่ได้ตกลงกันไว้นั้น ฯ ครั้นนั้น คนเหล่านั้นก็กล่าวกันขึ้นว่า เป็นลาภ
 ของพวกเราแท้ การที่พวกเราภิกษุเห็นปานนี้มาจำพรรษาอยู่ในนี้ เป็นลาภอันดี
 ของพวกเราแท้ เมื่อก่อนไม่มีพวกภิกษุเห็นปานนี้มาจำพรรษา ภิกษุพวกนี้เป็นผู้
 มีศีลธรรมอันดี ดังนี้ ฯ คนเหล่านั้น ก็ไม่บริโภคอาหารที่จะถวายแก่ภิกษุนั้นด้วย

ตนเอง ทั้งไม่ให้แก่มารดา บิดา บุตรภรรยา ทาส กรรมกร มิตรอำมาตย์ ญาติ
 สาโลหิต ฯ ของเขยวักน ของลัมเลียบ ของคัมเขนไค ที่จะถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย
 ของเขยวักน ของลัมเลียบ ของคัมเขนนั้น คนเหล่านั้นก็ไม่เขยวักน ด้วยตนเอง
 ไม่ให้แก่มารดา บิดา บุตรภรรยา ทาส กรรมกร มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต ฯ
 ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้นก็มีวรรณะดี มีอันทรียเอิบอิ่ม มีสีหน้าผ่องใส มีผิวพรรณ
 ผ่องใส ฯ เป็นธรรมเนียมบอกว่า ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาแล้ว ต้องไปเฝ้าสมเด็จพระ
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้นจำพรรษาอยู่ตลอด ๓ เดือนแล้ว ก็เก็บ
 เครื่องเสนาสนะไว้ แล้วถือเอาบาตรจีวรออกเดินทางไปสู่เมืองเวสาลี เมืองเวสาลี
 และบามหาวัน กุฎาคารศาลาอยู่ในที่ใด พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในที่ใด ภิกษุ
 เหล่านั้นก็ไปสู่ที่นั้น ครั้นไปถึงแล้ว ก็ถวายบังคมสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 แล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาอยู่ในที่ศทั้งหลาย เป็นผู้มีร่างกาย
 ชุ่มฉอม มีร่างกายเศร้าหมอง มีผิวพรรณไม่ดี มีร่างกายผอมเหลือง มีตัวสะพร่ง
 คับชื้นเย็น ฯ ส่วนพวกภิกษุทางริมแม่น้ำวัคคุมทา ได้เป็นผู้มีผิวพรรณดี
 มีอันทรียเอิบอิ่ม มีสีหน้าผ่องใส มีผิวพรรณผ่องใส ฯ ธรรมเนียมของพระ
 พุทธเจ้าทั้งหลายมีอยู่ว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ต้องทรงแสดงความยินดีต่อพวก
 ภิกษุอาคันตกะ ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงตรัสถามพวกภิกษุที่
 จำพรรษาอยู่ริมแม่น้ำวัคคุมทาว่า เธอทั้งหลายสบายดีหรือ ถูกต้องกันดีหรือ
 จำพรรษาสบายดีหรือ ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ ? ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลว่า
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ทั้งหลายสบายดี ข้าพระองค์ทั้งหลาย
 ถูกต้องกันดี จำพรรษาสบายดี ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต ฯ ธรรมดาพระตถาคตเจ้า
 ทั้งหลายมีชื่อว่า เมื่อทรงทราบตรัสถามก็มี ไม่ตรัสถามก็มี ทรงรู้แจ้งเวลา
 แล้วตรัสถามก็มี ไม่ตรัสถามก็มี ตรัสถามแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ตรัสถามสิ่ง
 ที่ไม่เป็นประโยชน์ ชักสะพานในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เสีย ฯ พระพุทธเจ้า
 ทั้งหลายย่อมทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายด้วยอาการ ๒ คือ ด้วยมีพระประสงค์จัก
 แสดงธรรม หรือจักบัญญัติสิกขาบทแก่พวกสาวก อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ฯ
 ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ตรัสถามพวกภิกษุที่จำพรรษาอยู่ริมแม่น้ำ

วัดคุมทว่า ทำอย่างไรพวกเธอจึงถูกต้องกันดี จำพรรษาสบายดี ไม่ลำบากด้วย
บิณฑบาต ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็ได้กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสถามว่า
อุตตริมมสสธรรมนั้น ของพวกเธอมีจริงหรือ ? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ไม่มีจริง
พระเจ้าข้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสธรรมทั้งปวง จึงทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้น
ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า นี่แน่ะพวกโมฆบุรุษ สิ่งที่พวกเธอทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สมควร
แก่สมณะทั้งนั้น อย่างไรก็ตามพวกเธอจึงพรรณานาอุตตริมมสสธรรมของกันและกันแก่
พวกคฤหัสถ์เพราะเห็นแก่ทอง นี่แน่ะพวกโมฆบุรุษ การที่พวกเธอเชือดท้องเสีย
ด้วยมีดเชือดโคอันคมยังเป็นการดี การที่พวกเธอกล่าวอุตตริมมสสธรรมแก่กัน
และกันให้พวกคฤหัสถ์ฟัง เพราะเห็นแก่ทองนั้นไม่ดีเลย เพราะเหตุไรจึงว่า
อย่างนั้น เพราะบุคคลต้องถึงซึ่งความตาย หรือถึงซึ่งทุกข์แทบประดาตาย เพราะ
มีการเชือดท้องเป็นต้นเหตุ แต่ไม่เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะเหตุ
แห่งการเชือดท้องนั้น บุคคลต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ในเวลาตายแล้ว
เพราะมีการกล่าวซึ่งอุตตริมมสสธรรมของกันและกัน ให้พวกคฤหัสถ์ฟัง นี่แน่ะ
พวกโมฆบุรุษ การที่พวกเธอทำนั้น ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส
ไม่ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำไมให้เกิดความเลื่อมใส
แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสแก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ดังนี้
ครั้นทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้นด้วยถ้อยคำต่าง ๆ อย่างนั้นแล้ว ก็ทรงแสดงมหาโจร
๕ จำพวก ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ดังที่ท่านทั้งหลายจักได้ฟังในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนใน
กัณฑ์นี้ ของคณเณอความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไป เป็นเนื้อความในอรรถกถาคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า จตุสจ-
วิท สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดาผู้ทรงรู้แจ้งสัจธรรม ๔ ประการ จตุตถ
ยัม ปกาสะบี ได้ทรงประกาศจตุตถปาราชิกอันใดไว้ ฯ ตสส ทานิ บัณฑิตถึง
วาระที่จะพรรณนา จตุตถปาราชิกอันนั้น ฯ คำใดที่รู้ได้ง่าย และที่ได้

แสดงไว้แล้วในเบื้องต้น ก็จักได้ละคำนั้นเสีย จักพรรณนาดังต่อไปนี้ กล่าวคือ
 คำว่า ช่วยการงานของชาวบ้าน ได้แก่การช่วยทำงานของชาวบ้านในนาและสวน
 เป็นต้น ๑ คือ ภิกษุเหล่านั้นตกลงกันไว้ว่า พวกเราจะบอกสอนเขาว่า พวกเธอ
 ต้องทำอย่างนี้ ไม่ต้องทำอย่างนั้น ดังนี้ ๑ คำว่า ความเป็นทูตนั้น คือ การ
 เป็นทูต ๑ คำว่า อุตตริมุสสธรรมนั้น ได้แก่ธรรมอันข้ามมนุษย์ทั้งหลายเสีย ๑
 อธิบายว่า ได้แก่ธรรมที่ข้ามมนุษย์แล้วให้ถึงซึ่งความเป็นพรหมหรือซึ่งนิพพาน ๑
 อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ธรรมของมนุษย์ผู้ยิ่ง คือ ของบรรพบุรุษประเสริฐ และของ
 พระอริยเจ้าผู้เพ่งธรรม ๑ ในคำว่า ภิกษุโน้นเป็นคณินั้น ควรทราบว่าภิกษุเหล่านั้น
 เมื่อตกลงกันอย่างนั้นแล้ว ภายหลังเมื่อจะบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ก็บอกตามชื่อ
 ของภิกษุนั้น ๑ เช่นบอกว่า ภิกษุชื่อพุทธรักจิตได้ปฐมฌาน ภิกษุชื่อธรรมรักจิตได้
 ทศิขฌาน ดังนี้ ๑ ในคำที่มีอยู่ในพระบาลีนั้น ๑ คำว่า อันเป็นการประเสริฐ
 คณินั้น คือ ภิกษุเหล่านั้นกล่าวกันว่า การช่วยงานและเป็นการทูต เป็นของมี
 ศักดิ์มาก มีความลำบากมาก ไม่สมควรแก่สมณะ การอวดอุตตริมุสสธรรม
 ของกันและกันแก่พวกคฤหัสถ์ เป็นของดีกว่าสิ่งทั้ง ๒ นั้น ดังนี้ ๑ คำนี้ อธิบาย
 ออกไปอีกว่า ภิกษุเหล่านั้นออกความเห็นว่าการอวดอุตตริมุสสธรรมของกัน
 และกันแก่พวกคฤหัสถ์ ซึ่งถามถึงภิกษุผู้พักอธิยาบท หรือผู้เดินจงกรม หรือผู้
 ไม่ถามก็ถามว่า ภิกษุชื่อโน้นได้ปฐมฌาน ดังนี้ เป็นต้น เป็นการประเสริฐ ๑
 คำว่า มีวรรณะนั้น หมายถึงร่ายที่เกิดขึ้นใหม่ แก่ภิกษุเหล่านั้น ๑ คำว่า มี
 อินทรีย์เอิบมณีนั่น คือ มีโอกาสที่ประสาททั้ง ๕ ตั้งอยู่บริบูรณ์ มีอินทรีย์ ๖ ไม่
 เหนียวแห้ง ๑ คำว่า มีสีหน้าผ่องใส นั้น คือ ภิกษุเหล่านั้นถึงจะมีสีกายไม่แปลก
 กันก็จริง แต่ยังมีสีหน้าผ่องใสบริสุทธิ์ยิ่งกว่าสีกายนั้นอีก ๑ คำว่า มีผิวพรรณ
 ผ่องใสนั้น คือ ธรรมตามนุษย์อื่น ๆ ย่อมมีสีกายคล้ายดอกกรรณิการักมี แต่ไม่
 เหมือนผิวพรรณของภิกษุเหล่านั้น ๑ เพราะฉะนั้น ในพระบาลีจึงว่า ภิกษุ
 เหล่านั้น มีผิวพรรณผ่องใส ๑ เป็นอันได้ใจความว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้ศึกษา
 เล่าเรียน ไม่ได้เจริญกรรมฐาน เป็นแต่ลวงเขาบริโภคซึ่งอาหารอันประณีตด้วย
 การอวดคุณวิเศษที่ไม่มีจริงเท่านั้น แล้วก็พากันนอนสบาย พากันคลุกคลีสบาย
 รักษาแต่ความงามแห่งร่างกายไว้ มีใจคะนอง เหมือนเนื้อที่มีใจคะนองฉะนั้น ๑

คำที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า สบายดีหรือนั้น คือ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า สรรยาคือนิมมิจกร ๔ มีทวาร ๕ ของพวกเขื่อนยังพอทนได้หรือ ยังไม่ทำให้เกิดทุกข์หรือ ยังพอให้เป็นไปได้ในกิจทั้งปวงหรือ ไม่มีอันตรายอย่างใดหรือ ดังนี้ สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี ว่า พระสาวกและพระปัจเจกโพธิ์ทั้งหลาย ก็ย่อมมีการแจ้งซึ่งสังขธรรม ๔ แต่ว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ได้รับความยกย่องเป็นพิเศษว่า เป็นผู้สังขธรรม ๔ ด้วยเหตุที่การเห็นสังขธรรม ๔ ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นของไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น มชนแก่ผู้อื่น ๑ เพราะการเห็นสังขธรรม ๔ ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นของปรากฏดี คือ แผ่ไปในสันดานของผู้อื่น ด้วยเหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าถึงซึ่งความชำนาญในความเป็นพระสัพพัญญู และในกำลังทั้งหลายในสังขธรรม ๔ นั้น ๑

คำว่า ช่วยการงานนั้น ได้แก่ช่วยจัดการงาน ฯ คำว่า การเป็นทนต์นั้น ได้แก่การถือเอาหนังสือ หรือข่าวของพวกคฤหัสถ์ไปในที่นั้น ๆ ฯ คำว่า พักอิริยาบถนั้น คือ ทำอิริยาบถให้สมควรแก่ความเพียร ฯ คำว่า ถามนั้น คือ ถามว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ซึ่งสงบอิริยาบถอย่างขึงนั้น ได้บรรลุคุณวิเศษอย่างไหน ฯ คำว่า มีวรรณะนั้น หมายถึงวรรณะอันมีอยู่ในร่างกายทั้งสี่ ซึ่งเป็นที่ชอบใจของคนทั้งหลาย ฯ คำว่า มีสีหน้าผ่องใส นั้น คือ มีสีหน้าชอบใจยิ่งกว่าร่างกายทั้งสี่ ฯ คำว่า มีผิวพรรณผ่องใส นั้น หมายถึงร่างกายที่มีอยู่ อันเป็นของผ่องใสยิ่ง ฯ ความบกพร่อง หรือความเต็มแห่งอินทรีย์ทั้งหลายไม่มี เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ได้แก่ความบริบูรณ์แห่งโอกาสอันเป็นที่ตั้งแห่งประสาททั้ง ๕ ฯ หทัยวัตถุ เป็นโอกาสที่ตั้งแห่งอินทรีย์ที่ ๖ ความบริบูรณ์แห่งสรีระทั้งสี่ มีหทัยวัตถุเป็นต้น เป็นอันท่านแสดงไว้ด้วยการกล่าวถึงความบริบูรณ์แห่งโอกาส อันเป็นที่ตั้งแห่งประสาททั้ง ๕ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า อินทรีย์อันมีใจเป็นที่ ๖ ฯ คำว่า เปรียบกับเนื้อที่ต้นเตนนั่น คือ ภิกษุเหล่านั้นมีใจเช่นกับ

เนอเทตม เพราะไม่รู้อะไรควรทำและไม่ควรทำ ฯ คำว่า จักร ๔ นั้น ได้แก่ อริยาบถ ๔ ฯ เพราะอริยาบถ ๔ เป็นไปเหมือนกับจักร จึงเรียกว่าจักร ๔ ฯ คำว่า ทวาร ๕ นั้น ได้แก่ปากแผล ๕ แห่ง ฯ คำว่า ทุกข์นั้น ได้แก่ทุกข์อันเกิดจากโรคต่าง ๆ มีโรคศัรษะเป็นต้น ฯ คำว่า ในกิจทั้งปวงนั้น คือ ในกิจทั้งหลาย มีระบบบาตร บิณฑูร เจริญสมณธรรมเป็นต้น ฯ คำว่า ให้ไปนั้น คือ ให้เป็นไป ฯ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ให้ถึง ดังนี้ สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ต่อไปนี้ เป็นอรรถาธิบาย ว่าด้วยอุตตริมนุสสรธรรมซ้ำอีก เพื่อให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง แก่ผู้สดับทั้งหลายว่า คำว่า อุตตริมนุสสรธรรม แปลว่าอย่างไรบ้าง ? ในหลักสูตรนิกธรรมชั้นตรี แปลว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ คำแปลนี้ ได้แก่ผู้รู้กันแพร่หลายในฝ่ายพระภิกษุสามเณร ซึ่งเล่าเรียนนิกธรรม และตลอดถึงฆราวาสด้วย แต่คำแปลอันนี้ ไม่ตรงตามคัมภีร์ที่ได้พบเห็นมาทั้งบาลี อรรถกถา กล่าวคือ บาลีในจุฬโคตสังคสรวรรค คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ว่า อุตตริมนุสสรธมา อลมหิยฌาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต มาสฺวิหาโร ซึ่งแปลว่า ความรู้ความเห็นพิเศษที่พระอริยเจ้าอาจได้ ซึ่งเป็นของยิ่งกว่ามนุสสรธรรมอันเป็นเหตุให้อยู่สบาย เป็นของที่พระภิกษุเหล่านั้นได้แล้ว ดังนี้ ฯ ตามพระบาลีนี้ชี้ให้เห็นว่า คำว่า อุตตริมนุสสรธรรมนั้น แปลว่า ความรู้ความเห็นพิเศษ ซึ่งยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ หรือแปลง่าย ๆ ว่า ธรรมอันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ฯ คำแปลนี้ สัมกับอรรถกถา

คือ ในอรรถกถาว่า อุตตริมนุสสรธมาติ มนุสสรธมโต อุตฺตริ แปลว่า คำว่า อุตตริมนุสสรธมา นั้น แปลว่า ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ดังนี้

ในบาลีและอรรถกถาอื่น ๆ อีก ก็เหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว

ส่วนในอรรถกถาแห่ง จตุตถปาราชิก ซึ่งได้ยกขึ้นมาแสดงไว้แล้วนั้นว่า อุตตริมนุสสรธมสฺสาติ มนุสฺเส อุกฺกิลฺลณธมฺมสฺส ฯ คำว่า อุตตริมนุสสรธรรมนั้น

แปลว่า ธรรมอันข้ามพ้นขงมนุษย์ทั้งหลาย ฯ แล้วท่านอธิบายว่า ได้แก่ธรรม
ล่วงมนุษย์ทั้งหลาย แล้วให้ถึงซึ่งความเป็นพรหม หรือซึ่งนิพพาน ฯ อีกนัยหนึ่งว่า
อุคฺคิรมนุสฺसानํ เสฏฺฐปฺริสํ ชาติินญฺเจว อริยานญฺจ ชมฺมสฺส แปลว่า ธรรม
ของมนุษย์ผู้ยิ่ง คือ ของบุรุษผู้ประเสริฐและของพระอริยเจ้าผู้เพ่งธรรม ดังนี้

ได้ใจความตามบาลีและอรรถกถาทั้ง ๓ แห่ง ท้ายขึ้นแสดงมาแล้วว่า คำว่า
อุคฺคิรมนุสฺสธรรมนํ แปลว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ๑ ธรรมอันล่วงมนุษย์ ๑ ธรรม
ของมนุษย์ผู้ยิ่ง ๑ ดังนี้ ฯ ธรรมดังที่ว่านี้ ได้แก่ ฌาน สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน
เพราะ ฌาน สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ คือ กุศลกรรม ๑๐
และฌานสมาบัติ ทำให้ล่วงกำเนิดมนุษย์ขึ้นไปเกิดในกำเนิดพรหม ส่วนมรรคนั้น ทำให้
ล่วงมนุษย์ไปถึงซึ่งนิพพาน ฯ ฌาน สมาบัติ มรรค ผล นิพพานนี้ บ่อมนั้นของมนุษย์
ผู้ยิ่ง คือ มนุษย์ผู้ประเสริฐ จึงเป็นอันว่า คำที่แปลตามบาลี อรรถกถา เป็นคำแปล
ที่ถูกแท้ ไม่มีวิปริตแปรผัน เป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนาถ้อยคำเพียงเท่านั้น

เอวํ กิมี คัวยประการณํ ฯ

กณฑ์ที่ ๖๑

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

จตุตถปาราชิก ว่าด้วยมหาโจร ๕ จำพวก

ปณฺธิเม ภิกฺขเว มหาโจรา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมี กตฺเม
ปณฺธจาคิ ฯ อีธ ภิกฺขเว เอกจฺจสฺส มหาโจรสฺส เอวํ โหติ กุหาสฺส นามํ
สเทน วา สหสฺสเสน วา ปริวฺโต คามนิกมราชธานีสูติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารณัยไตรภาค
กณฑ์ที่ ๖๑ ว่าด้วยมหาโจร ๕ จำพวก ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้
เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

ปาติ

คำเนินความคามวาระพระปาติ ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงมหาโจร ๕ จำพวก ไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย ในคราวทรงติเตียนซึ่งพวกภิกษุที่อวดอุตตริมนุสสธรรมนั้นว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาโจรในโลกนี้มีอยู่ ๕ จำพวก ๑ มหาโจรบางจำพวกคิดว่า เมื่อไรหนอเราจึงจักมีพวกตั้ง ๑๐๐ ตั้ง ๑๐๐๐ ไปเที่ยวปล้น เที่ยวตัด เที่ยวทำให้ผู้อื่นตัด เที่ยวเผา เที่ยวให้ผู้อื่นเผา ในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย ๑ ต่อมาภายหลัง มหาโจรนั้นก็มีพวกตั้ง ๑๐๐ ตั้ง ๑๐๐๐ ไปเที่ยวปล้น เที่ยวตัด เที่ยวให้ผู้อื่นตัด เที่ยวเผา เที่ยวให้ผู้อื่นเผา ในคามนิคมราชธานีทั้งหลายฉนั้นใด ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุลามกบางจำพวกในพระธรรมวินัยนั้นก็ฉนั้นนั่น คือ คิดว่า เมื่อไรหนอ เราจึงจะมีบริวารตั้ง ๑๐๐ ตั้ง ๑๐๐๐ เที่ยวไปในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย ไปรับสักการะและความเคารพ ความนับถือ ความบูชา ความนอบน้อม ของคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ไปรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย ๑ ต่อมาภายหลัง ภิกษุผู้ลามกนั้นก็จะมีบริวารตั้ง ๑๐๐ ตั้ง ๑๐๐๐ เที่ยวไปรับสักการะ และความเคารพ ความนับถือ ความบูชา ความนอบน้อมของคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย ๑ อันนั้นแหละภิกษุทั้งหลาย เป็นมหาโจรจำพวกแรกซึ่งมีอยู่ในโลก ๑ ยังมีอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย คือ ภิกษุลามกบางจำพวก เล่าเรียนพระธรรมวินัยที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แล้วทรงไว้เพื่อตน ๑ อันนั้นเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๒ ซึ่งมีอยู่ในโลก ๑ ยังมีอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย คือ ภิกษุลามกบางจำพวกข่มใจทักเพือนพรหมจรรย์ที่บริสุทธฺ์ ที่ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธฺ์ ด้วยพรหมจรรย์อันหามูลมิได้ ๑ อันนั้นเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๓ ซึ่งมีอยู่ในโลก ๑ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย คือ ภิกษุบางจำพวกข่มประจบคฤหัสถ์ด้วยครุภักดิ์ ครุบริจารของสงฆ์ คือ อาราม พันท อาราม วิหาร พันทวิหาร เตียง ตั้ง ฟูก หมอน หม้อโลหะ กระถางโลหะ อ่างโลหะ กะทะโลหะ มีด ขวาน ผง จอบ สว่าน เครื่องไม้ ไม้ไผ่ หญ้ามุง

กระต่าย หนูปล้อง หนูธรรมดา ดินเหนียว เครื่องไม้ เครื่องดิน ฯ อันนี้เป็นมหาโจรจำพวกที่ ๔ ซึ่งมีอยู่ในโลก ฯ ภิกษุใดอดอดุตรมนุสสธรรมอันไม่มีอันไม่จริง ภิกษุนั้นเป็นขอดมหัวโจกในมนุษยโลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในสมณพราหมณ์ เทพยดา มนุษย์ ฯ เพราะเหตุไรจึงว่าอย่างนั้น เพราะเหตุว่าภิกษุนั้นได้ฉกฉวยสมบัติของชาวบ้านเมืองด้วยความเป็นขโมยแท้

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว จึงตรัสเป็นพระคาถาต่อไป ฯ
 เนื้อความในพระคาถานั้นว่า ภิกษุใด ประกาศตนซึ่งมีอยู่โดยประการอื่นด้วยอีกประการหนึ่ง ภิกษุนั้นเป็นอินทรีย์โค เป็นอันชื่อว่าหลอกลวงเขาบริโกศ ฯ ภิกษุทั้งหลายผู้ผูกสาละวาทคือ ผู้ธรรมลามก ผู้ไม่สำรวมเป็นอันมาก บ่มเกิดในนรก ด้วยกรรมอันลามกทั้งหลาย ฯ การบริโกศก่อนเหล็กแดง อันเปรียบด้วยเปลวไฟ ยังเป็นการดีกว่า ภิกษุผู้ศีล ผู้ไม่สำรวม บริโกศอาหารของชาวบ้านไม่ประเสริฐเลย ดังนี้ สอนเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาวา ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงติเตียนพวกภิกษุที่จำพรรษาอยู่ริมแม่น้ำวัดคัมภีระ โดยอนกปริยายแล้ว จึงได้ทรงแสดงมหาโจร ๕ จำพวก สืบต่อไป เพื่อไม่ให้ภิกษุเหล่านั้นได้ทำตัวเป็นโจรเหมือนกับภิกษุเหล่านั้นต่อไป ฯ คำว่า ในโลกนั้น ได้แก่ในสัตว์โลก ฯ คำว่า ภิกษุลามกนั้น ในที่อื่นหมายภิกษุต้องปาราชิกแล้ว แต่ในที่นี้หมายภิกษุที่เที่ยวเหยียบย่ำสีกขาบทนอยใหญ่ ฯ ภิกษุใดมีผู้ถวายบิณฑบาต ๔ ซึ่งเขาทำให้ดี ให้ประณีต ภิกษุนั้นชื่อว่าผู้มีสีกการะ ฯ คนทั้งหลายตั้งความเคารพไว้ในภิกษุใด ภิกษุนั้นชื่อว่าผู้มีเคารพ ฯ คนทั้งหลายรักภิกษุใดด้วยใจ ภิกษุนั้นชื่อว่ามีผู้นับถือ ฯ คนทั้งหลายทำสิ่งทั้งปวงตั้งชื่อว่าแล้ว แก่ภิกษุใด ภิกษุนั้นชื่อว่ามีผู้บูชา ฯ คนทั้งหลายแสดงความยำเกรงอย่างยิ่ง ด้วยการกราบไหว้ การลูกรับ การยกมือไหว้ เป็นต้น แก่ภิกษุใด ภิกษุนั้นชื่อว่ามีผู้นอบน้อม ฯ คำว่า ต่อมาภายหลัง ภิกษุนั้นก็มีบริวารตั้ง ๑๐๐ ถึง ๑๐๐๐ คือ ภิกษุนั้นคิดอย่างไร

ในเบื้องต้นแล้ว ก็สงเคราะห์พวกภิกษุลามก คือ พวกภิกษุที่ไม่มีความเคารพใน การศึกษา ไม่มีใจฟังชาน ไม่มีมานะ ที่ประจบประแจง ที่ปากกล้า ที่มัวจา กวัดแกว่ง ที่ไม่มีสติ ไม่มีสัมปชัญญะ ไม่รักษาศีลนทรีย์ ที่อาจารย์และอุปัชฌาย์ สละแล้ว ที่หนักในลาภ ไว้เป็นลำตัวไป หักให้พวกนั้นศึกษาวิธีโกหก มีการ สงบอธิบายดเป็นต้น แล้วก็ได้รับยกย่องจากพวกภิกษุลามก ที่สมบูรณด้วยเสียง ทำการสะสมในชาตกเป็นต้น ซึ่งมีกำลังพอจะลงโลกได้ ด้วยอุบายทั้งหลาย มีการพรรณนาซึ่งเสนาสนะที่คนทั้งหลายเห็นว่าดี พระเถระองค์นี้ ได้จำพรรษา อยู่ในเสนาสนะนั้น ได้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติเป็นอันดี จำพรรษาแล้วก็ไม่ไปที่ไหน ดึง ๕๔๔ จีวรขึ้นตึง ๑๐๐ ถึง ๑๐๐๐ มีผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยบิภัจย ๔ ๗ ที่เรียก ว่ามหาโจรนั้น ก็เพราะเป็นผู้หลอกลวงมหาชน รับบิภัจย ๔ เหมือนกับโจรที่ขึ้น ข้องเขาเอาทรัพย์สมบัติของคนทั้งหลายเป็นต้น

ส่วนภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระสูตร หรือพระอภิธรรม พระวินัย บกบาลี อรรถกถา ทำให้โลกเลื่อมใสด้วยธรรมกถาของตน และด้วยอธิบาย แล้ว มีผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ๗ ภิกษุจำพวกนั้นเรียกว่า เป็นผู้สืบทอด ซึ่งประเพณีแบบแผน เป็นผู้ทำให้ศาสนารุ่งเรือง ๗ คำว่า ทรงไว้เพื่อตนนั้น คือ แสดงพระสูตรอันเป็นเหตุให้เลื่อมใสด้วยเสียงอันไพเราะ ถูกต้องตามบาลี อรรถกถา ในท่ามกลางประชาชน เวลาจบการแสดงธรรมแล้ว มีผู้สัจจรย์ถามว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า บาลีและอรรถกถาถูกต้องดีแท้ ท่านเรียน ในสำนักของใคร ก็ตอบว่า ใครสามารถจะสอนผู้เช่นเราได้ แล้วก็บอกว่า ใครเป็นอาจารย์ ได้แสดงให้เห็นว่า พระธรรมวินัยนั้น เป็นของตนร้แจ้งแทงตลอด ด้วยตนเอง เป็นของตนได้ด้วยสขัมภุญญาณ ๗ ภิกษุเช่นนั้นจัดเป็นมหาโจรที่ ๒ เพราะเป็นผู้ขโมยกรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ด้วยทรงบำเพ็ญบารมีมา ตลอด ๔ อสงไขยแสนกัป ๗ คำว่า เพื่อบรรพหุมจรรยผู้บริสุทธิ์นั้น ได้แก่ ผู้ประพฤติซึ่งความประพฤติอันประเสริฐ อันไม่เศร้าหมอง ๗ อีกอย่าง หนึ่ง ได้แก่ พระอนาคามิ เป็นต้น จมกระทั่งถึงปุตฺตชนทัมศีล เป็นที่สุด

ซึ่งประพฤติกพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ มีความไม่เดือดร้อนใจเป็นต้น เป็นเทตัง ฯ
 คำว่า โจรก็ด้วยพรหมจรรย์อันหาผลมิได้นั้น คือ โจรก็ด้วยอดิมวัตถุ ซึ่งไม่มี
 อยู่ในบุคคลนั้น ฯ ภิกษุจำพวกที่ลบหลู่คุณเทมียอยู่ ขโมยคุณของพระอรหันต์
 จัดเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๓ ฯ คำว่า คุรุภณฺฑ์ คุรุบริขารนั้น คือ เรือกภิกษุ ๔
 องค์ที่ชวนกันขโมยคุรุภณฺฑ์ในเรื่องอนินนาทานนั้น คุรุภณฺฑ์นั้น หมายถึงคุรุภณฺฑ์ที่มี
 ราคา ๕ มาสกขึ้นไปจนได้ ในข้อนี้ไม่ใช่ฉันนั้น คือ ของที่ขโมยคุรุภณฺฑ์นั้น เพราะ
 เป็นของสละไม่ได้ ด้วยมีพระพุทธชนะว่า ของ ๕ ประเภท เป็นของที่สงฆ์ หรือคณะ
 หรือบุคคลสละไม่ได้ ถึงสละแล้วก็ไม่เป็นอันสละ ภิกษุใดสละ ภิกษุนั้นต้อง
 ถูกล้างจ้อย ฯ ของ ๕ ประเภทนั้น คือ สวน พันที่สวน วิหาร พันที่วิหาร
 เตียง ตั่ง ฟูก หมอน หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กะทะโลหะ มัด
 ขวาน ผัง จอบ สว่าน เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หน้ำมุงกระต่าย หน้ำปล้อง หน้ำ
 ธรรมดา ดินเหนียว เครื่องไม้ เครื่องดิน ฯ ของที่ชื่อว่าคุรุบริขารนั้น เพราะ
 เป็นบริขารสาธารณะ เป็นของที่แจกกันไม่ได้ ถ้าแจกกัน ต้องถูกล้างจ้อย ฯ
 ของนั้นก็ไต่แก่คุรุภณฺฑ์ดังที่เข้ามาแล้วนั้น ฯ คำใดที่ควรกล่าวในคำทั้งหลายเป็นต้น
 ว่า สวน พันที่สวน เราจักกล่าวคำนั้นทั้งสิ้น ในอรรถกถาแห่งพระสูตรที่มีมาใน
 จันทรกะว่า ของ ๕ ประเภท เป็นของไม่ควรสละ ดังนี้ ฯ ภิกษุที่ประจบคฤหัสถ์
 ด้วยของที่เป็นคุรุภณฺฑ์ คุรุบริขาร ดังที่มานั้น จัดเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๔ ฯ
 ภิกษุผู้สละคุรุภณฺฑ์เพื่อประจบคฤหัสถ์นั้น ต้องถูกลูสทุกกฏด้วย ควรจับได้
 เสียด้วย ถ้าภิกษุนั้นสละด้วยถือว่าตนเป็นใหญ่ ต้องถูกล้างจ้อย ฯ สละด้วย
 โดยจิตให้ปรับตามราคาของ ฯ คำว่า ภิกษุนั้นเป็นขอมหาโจรนั้น คือ ภิกษุนั้น
 เป็นโจรที่ใหญ่กว่ามหาโจรทั้งหลาย ไม่มีมหาโจรคนใด ที่จะใหญ่เท่ามหาโจร
 คนนั้น ฯ มหาโจรคนนั้น ไต่แก่ภิกษุที่ขโมยโลกุตตรธรรมอันสุขุมละเอียดยิ่ง ซึ่งล่วง
 เสียด้วยการประตองอินทรีย์ ๕ ฯ มีคำถามว่า อาจล่องลงขโมยซึ่งโลกุตตรธรรม
 เหมือนสิ่งอื่น ๆ มีเงินทองเป็นต้น ได้หรือ ? แก้วว่า ไม่อาจ ฯ เพราะ
 ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ภิกษุใดอดอดุตรมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ในตนจริง ดังนี้ ฯ
 คือ ภิกษุนั้นอดซึ่งธรรมซึ่งไม่มีอยู่ในตน ว่ามีอยู่แก่เรา ดังนี้ อย่างเดียวเท่านั้น
 อาจทำได้ซึ่งธรรมซึ่งมีอยู่ในตนให้เคลื่อนที่ได้ ฯ แต่เหตุใดจึงเรียกว่าเป็นโจร ฯ

มีคำแก้ว่า ภิกษุนี้ย่อมรับบิณฑิยทั้งหลาย ที่เกิดเพราะตนอวดอุตตริมนุสสธรรม บิณฑิยทั้งหลายรับอย่างนั้น เรียกว่ารับด้วยการล่อลวงขโมยด้วยอุบายอันสุขุม ฯ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? แล้วทรงแก้ว่า เพราะขโมยอาหารของชาวเมืองบริโกล ฯ ในข้อนี้มีเนื้อความว่า ภิกษุที่อวดอุตตริมนุสสธรรมซึ่งมีอยู่ในตนนี้ เป็นขอตมหาโจร ด้วยเหตุที่ขโมยอาหารของชาวบ้านบริโกล ดังนี้

ในคถาถานั้น มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ คำว่า มียโดยประการอื่นนั้น คือ มียด้วยอาการอื่น มีความประพฤติกายอันไม่บริสุทธิ์เป็นต้น ฯ คำว่า ภิกษุใดประกาศตนโดยประการอื่นนั้น คือ ภิกษุใด ประกาศตนซึ่งไม่บริสุทธิ์ให้ผู้อื่นว่าบริสุทธิ์ ให้ผู้อื่นว่ามีโลกุตตรธรรมอยู่ในใจ ฯ ครั้นประกาศอย่างนั้นแล้ว ก็บริโกลอาหารที่เขาถวายเหมือนกับพระอรหันต์ ฯ คำว่า ลวงบริโกลนั้น คือ แสดงตนซึ่งเป็นอย่างหนึ่งด้วยอีกอย่างหนึ่ง เหมือนพรานนกแสดงตนซึ่งไม่ใช่พุ่มไม้ ไม่ใช่กอไม้ ให้เป็นเหมือนพุ่มไม้ กอไม้ ด้วยปีคตน ด้วยกิ่งไม้และใบไม้เป็นต้น แล้วพรานนกนั้น ก็จับนกได้ฉับใด ภิกษุที่ไม่ใช่พระอรหันต์ แสดงตนว่าเป็นพระอรหันต์ แล้วบริโกลอาหารที่เขาถวายเหมือนกับพรานนกหลงจับนกฉะนั้น อาหารนั้น ชื่อว่าขโมยบริโกล ฯ คำว่า มีผ้ากาสาเวท่อนั้น คือ มีคอปันด้วยผ้ากาสาเว ฯ ภิกษุจำพวกนี้ ได้แก่จำพวกที่ไม่มีคุณธรรมวิเศษอย่างอื่นนอกจากนั่งเหลืองห่มเหลืองเท่านั้น ฯ ภิกษุจำพวกนี้ ได้แก่จำพวกที่ไม่มีศีล ฯ คำว่า บาปธรรมนั้น ได้แก่ธรรมอันลามก ฯ คำว่า ผู้ไม่สำรวมนั้น คือ ไม่สำรวมด้วยกายเป็นต้น ฯ คำว่า ชั่วช้านั้น ได้แก่ผู้ลามก ฯ คำว่า ด้วยกรรมอันชั่วช้านั้น คือ ด้วยการหลอกลวงผู้อื่นเป็นต้น ที่ภิกษุเหล่านั้นทำ ด้วยการไม่แลเห็นโทษในการกระทำ ฯ คำว่า บริโกลซึ่งก่อนเหล็กแดงยังดีกว่านั้น คือ ถ้าภิกษุผู้ไม่มีศีล ผู้ไม่สำรวม ผู้เห็นแก่ความได้ ผู้ลวงโลกนี้ จะกินก่อนเหล็กแดงได้ ก็ยังดีกว่ากินอาหารที่ชาวบ้านถวาย เพราะจะไม่ได้รับทุกข์ในภายหลัง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกำหนดรู้ได้ยาก แม้ด้วยพระสัพพัญญุตญาณ จักว่าการบริโกลอาหารที่ชาวบ้านถวายให้แก่ภิกษุที่อวดอุตตริมนุสส-

ธรรมนั้น เป็นมัจฉาอาชีวะอย่างยอดเยี่ยม สันเนือความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้น
เทศนาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า คุรุภณชนัน
หมายเอาของที่หนัก คือ หนักด้วยไม่มีใครอาจให้แก่ใครได้ ฯ ที่เรียกว่าคุรุบริหาร
นั้น ก็คือบริหารที่หนัก หนักด้วยไม่มีใครอาจแจกแบ่งกันได้ ฯ คำว่า บริหาร
ทั่วไปนั้น ได้แก่ทั่วไปแก่ภิกษุทั้งปวง ด้วยของนั้นเป็นของสงฆ์ ฯ คำว่า
กุลุสสทุกกฏนั้น คือ ภิกษุผู้สละคุรุภณชนัน ไม่ใช่ต้องแต่ทุกกฏเท่านั้น ต้อง
ถูกลัจฉัยด้วย เพราะมีพระบาลีว่า ภิกษุใดสละ ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ฯ
สันเนือความในฎีกาที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น

ก็แลเนื้อความทั้งหลายที่แสดงมาแล้วนี้ มีข้อใหญ่ใจความอยู่เพียง ๕ ข้อ
คือ ข้อที่ว่าด้วยมหาโจร ๕ จำพวกเท่านั้น ฯ มหาโจร ๕ จำพวกนั้น เมื่อว่า
โดยย่อแล้ว จำพวกที่ ๑ ก็ได้แก่พวกภิกษุ ที่มีพวกภิกษุซึ่งไม่มีศีลธรรมเป็น
บริวาร แล้วได้รับเครื่องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ของประชาชน
ทั้งหลาย ฯ จำพวกที่ ๒ ได้แก่จำพวกภิกษุที่เล่าเรียนพระธรรมวินัยได้แล้ว
อวดตัวว่าไม่มีใครเป็นครู เป็นอาจารย์ ฯ จำพวกที่ ๓ ได้แก่จำพวกที่มีนิสัย
ลามก ชอบใจทักเพื่อนภิกษุซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ ด้วยอาบัติปาราชิกอันหามูลมิได้ ฯ
จำพวกที่ ๔ ได้แก่จำพวกภิกษุลามก ซึ่งประจบประแจงชาวบ้าน ด้วยการ
ให้ของสงฆ์ ฯ จำพวกที่ ๕ ได้แก่จำพวกอวดอุตตริมนุสสธรรม ฯ ภิกษุ ๕
จำพวกนี้ เรียกว่าเป็นจำพวกที่ตนเป็นอยู่อย่างหนึ่ง ได้แสดงให้เห็น
เป็นอีกอย่างหนึ่งทั้งนั้น เป็นจำพวกที่หลอกลวงเขาเลียงชีพทั้งนั้น เป็นจำพวก
ที่ไม่ได้สำรวมกาย วาจา ใจทั้งนั้น ฯ นิรยนเต อุปปชฺชเร เป็นจำพวกที่จะ
ต้องเกิดในนรกทั้งนั้น ดังนี้ เพราะฉะนั้น พระภิกษุทั้งหลายในพระพุทธศาสนา
ที่ได้สดับฟังพระวินัยเทศนาถกเถียงแล้ว จงเรียกว่า พระวินัยเทศนาถกเถียง เป็น
ของมีอุปการคุณมากแก่ท่านทั้งหลายโดยแท้ เพราะจะทำให้ท่านทั้งหลายรู้ว่า
ภิกษุใดเป็นมหาโจร หรือไม่ใช่มหาโจร ทั้งจะรู้ว่า ตัวของอาตมาเป็นอย่างไร

เมื่อรู้ว่าตัวอาตมาไม่เข้าอยู่ในลักษณะมหาโจร ๕ จำพวกนี้แล้ว ก็จะได้มีใจผ่องแผ้ว
ยินดีว่าเป็นบุญลาภของเราแท้ สันการเทศนาในพระวินัยกถาเห็นเพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ คัวยประการณํ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๒

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยแม่บทแห่งจตุตถปาราชิก

อทโข ภควา วคฺคฺมุทาตริเย ภิกฺขุ อนเณกปริยาเบน วิครหิตฺวา ทุพฺพรตาย
ทฺฐโปสตาย ฯ ล ฯ เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สีกฺขาปทํ อุตฺติเสยฺยถ โย
ปน ภิกฺขุ อนภิชานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุตฺตูปนายิกํ อลมริยฌานทสฺสสนํ สมฺมา-
จเรยฺยาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถณารัตนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๖๒ ว่าด้วยแม่บทแห่งจตุตถปาราชิก ตามวาระพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงติเตียนพวกภิกษุที่จำพรรษาอยู่ตรึงแม่น้ำ
วคฺคฺมุทาโดยอนเณกปริยาบ แล้วทรงแสดงโทษแห่งความเป็นผู้เลียงยาก ความเป็น
ผู้บำรุงยาก ความมักมาก ความไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน
แล้วทรงแสดงคุณแห่งความเลียงง่าย ความบำรุงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ

ความขัดเกลา ความกำจัดบาปกรรม ความมีคุณธรรมที่น่าเลื่อมใส ความไม่
 สะสมบ้งจัญ ความเพียรแรงกล้า แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นว่า โข ปน ภิกขุ
 อนภิชานํ อุตฺตริมนุสฺสชรมํ อุตฺตปณายิกํ อลฺมรียาณทสฺสนํ สมฺมทาจเรยฺย อิตฺติ
 ชานามิ อิตฺติ ปสฺสามิ ตโต อปเรน สมฺเขน สมฺนุคฺคาหิยมาโน วา
 อสมฺนุคฺคาหิยมาโน วา อาปนโน วิสฺสุทฺธาเปกฺโข เอวํ วทฺเขยฺย อชานเมวํ อาวฺโส
 อวจํ ชานามิ อปสฺสํ ปสฺสามิ ตถณํ มุสา วิลปฺปนฺติ อยมฺปิ ปาราชโก โหติ
 อสฺวาโส ดังนี้ ฯ เป็นอันว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติ จตุตถ-
 ปาราชกไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

เนื้อความในพระบาลีบทเป็นตัวบทบัญญัติว่า ภิกษุใดไม่รู้ยิ่ง แต่บอก
 ซึ่งอุตฺตริมนุสฺสชรรม คือ ความรู้ความเห็นของพระอริยเจ้าน้อมเข้ามาในตนว่า เรารู้
 อย่างนี้ เราเห็นอย่างนี้ ต่อมาภายหลังเมื่อถูกซักไซ้ หรือไม่ถูกซักไซ้ก็ตาม เวลา
 มุ่งความบริสุทธิ์ จะกล่าวขึ้นว่า เมื่อข้าพเจ้าไม่รู้ ก็ได้กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็น
 ก็ได้กล่าวว่ามี เห็น ได้กล่าวคำเปล่าคำเท็จ ดังนี้ แม้ภิกษุนั้นเป็นปาราชก อยู่ร่วม
 กับสงฆ์ไม่ได้ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น มีภิกษุหลายรูปด้วยกัน เข้าใจว่าเห็นในสิ่งที่ตนไม่เห็น
 เข้าใจว่าถึงในสิ่งที่ตนไม่ถึง เข้าใจว่าได้ในสิ่งที่ตนไม่ได้ เข้าใจว่าทำให้แจ้งในสิ่งที่
 ตนไม่ได้ทำให้แจ้ง ก็ได้ยืนยันซึ่งความรู้ทั่วถึงด้วยความเข้าใจ ฯ ต่อมาภายหลัง
 จิตของภิกษุเหล่านั้น ก็น้อมไปในราคะบ้าง น้อมไปในโทสะบ้าง น้อมไปใน
 โมหะบ้าง ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดความรำคาญใจว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว ฯ พวกเราเข้าใจว่าเห็นในสิ่งที่ไม่เห็น เข้าใจว่า
 ถึงในสิ่งที่ไม่ถึง เข้าใจว่าได้ในสิ่งที่ไม่ได้ เข้าใจว่าทำให้แจ้ง ในสิ่งที่ไม่ได้ทำ
 ให้แจ้ง ได้ยืนยันความรู้ทั่วถึงด้วยความเข้าใจไว้แล้ว ฯ พวกเราจะต้องอาบัติปาราชก
 แล้วหรือ ? ภิกษุเหล่านั้นก็ได้แจ้งเรื่องนั้นแก่พระอานนตฺ พระอานนตฺก็ได้กราบทูล
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า
 ดูก่อนอานนตฺ ภิกษุทั้งหลายที่เข้าใจว่าเห็นในสิ่งที่ตนไม่เห็น เข้าใจว่าถึงในสิ่งที่
 ตนไม่ถึง เข้าใจว่าได้ในสิ่งที่ตนไม่ได้ เข้าใจว่าทำให้แจ้งในสิ่งที่ตนไม่ทำให้แจ้ง

ขึ้นขึ้นความร่ำถึง ด้วยความเข้าใจมีย่อยโดยแท้ การขึ้นขึ้นนั้นเป็นอัฟโพหาริก ๆ ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว จึงได้ทรงบัญญัติเพิ่มเติมลงไปอีก ในตอนปลายว่า เว้นไว้แต่ความเข้าใจ ดังนี้ ๆ เมื่อว่าให้เต็มตามบทบาลีกว่า โย ปน ภิกขุ อนภิชฌานํ อุตฺตริมนุสฺสธมมํ อุตฺตูปนายิกํ อสมฺมวณฺณทสฺสนํ สมฺมาจเรยฺย อิตฺติ ชานาติ อิตฺติ ปสฺสामी คโต อปเรณ สมฺเขน สมฺนุคฺคาหิยมาโน วา อสมฺนุคฺคาหิยมาโน วา อาปนฺโน วิสฺสุทฺธาเปกฺโข เอวํ วเทยฺย อชานเมว อวฺโส อวํ จานามิ อปสฺสํ ปสฺสामी คจฺฉํ มฺสา วิลปฺนติ อญฺญตร อธิมานา อหฺมปี ปาราจิโก โหติ อสฺวาโส ดังนี้ ๆ พระบาลีนี้แปลว่า ภิกษุใดไม่รู้ยังไม่บอกข้ออุตฺตริมนุสฺสธมม คือ ความรู้ความเห็นที่ควรแก่พระอริยเจ้าว่า เรารู้อย่างนี้ เราเห็นอย่างนี้ ต่อมาภายหลังภิกษุนั้นจะมีผู้ซักไซ้ หรือไม่ก็ตาม เมื่อมองความบริสุทธิ์ จะกล่าวกันว่า เมื่อข้าพเจ้าไม่รู้อย่างนั้น ก็ได้กล่าวว่ารู้อย่างนี้ เมื่อไม่เห็นก็ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้าได้กล่าวเปล่า ได้กล่าวเท็จ ดังนี้ นอกจากความเข้าใจ แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก อยู่ร่วมกับสงฆ์ไม่ได้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่รู้อย่างนั้น คือ ไม่รู้ไม่เห็นซึ่งกุศลธรรมในตนว่า กุศลธรรมทั้งหลายของเรามีอยู่ ๆ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา ผลสัจฉิกิริยา การละกิเลส การปราศจากนิวรณ์ การยินดีในที่ว่างบ้านเรือน ชื่อว่าอุตฺตริมนุสฺสธมม ๆ คำว่า น้อมเข้ามาในตนนั้น คือ นำกุศลเหล่านั้นเข้ามาในตน หรือนำตนเข้าไปในกุศลธรรมเหล่านั้น ๆ คำว่า ญาณ ได้แก่ วิชา ๓ ๆ คำว่า ทัสสนะ ได้แก่ความเห็น คือ ความรู้นั้น ๆ อธิบายว่า ความรู้กับความเห็นเป็นอันเดียวกัน ๆ คำว่า บอกนั้น ได้แก่บอกแก่สตรี หรือบุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ๆ คำว่า เรารู้อย่างนี้ เราเห็นอย่างนั้นนั้น คือ เรารู้อย่างนี้ เราเห็นอย่างนั้นนั้น ว่าธรรมเหล่านั้นของเรามีอยู่ เราเห็นได้คิดในธรรมเหล่านั้น

คำว่า ต่อมาภายหลังนั้น คือ ภิกษุนั้นบอกในขณะที่ใด ภายหลังขณะนั้นไป ๆ คำว่า ซักไซ้ คือ ซักไซ้ในเรื่องนั้นว่า ท่านได้อะไร ท่านได้อย่างไร ท่านได้เมื่อไร ท่านได้ในที่ไหน ท่านละกิเลสเหล่าไหน ท่านได้ธรรมเหล่าไหน ดังนี้ ๆ คำว่า ไม่ซักไซ้เช่นนั้น คือ ไม่มีใครซักถาม ๆ คำว่า ผู้ต้อนั้น คือ ภิกษุ

ผู้มี^๕ความประสง^๔กลามก ผู้^๕อำนาจแก่^๔ความปรารถนา อวตอ^๕ตตริม^๔นส^๕ส^๔ธรรมอัน
ไม่^๕จริงแล้ว ก็^๔ต้องอา^๕บัติ^๔ปาราชิก ฯ คำ^๕ว่า ม^๕่งความ^๔บริสุ^๕ท^๔น^๕น^๔ คือ^๕ ม^๕่งจะ^๔เป็น^๕
ก^๕ฤ^๔ห^๕ส^๔ถ์ หรือ^๕อุ^๔บาส^๕ก หรือ^๕ค^๔ร^๕ก^๔ษ^๕า^๔ว^๕ด หรือ^๕ส^๔าม^๕เณ^๔ร อย่าง^๕ใดอย่าง^๔หนึ่ง ฯ คำ^๕ว่า
ข้า^๕พ^๔เจ^๕าไม่^๔ร^๕ูอย่าง^๔นั้น แต่^๕ได้^๔กล^๕่า^๔ว^๕า^๔ร^๕ู ไม่^๔เห็^๕น แต่^๕ได้^๔กล^๕่า^๔ว^๕า^๔เห็^๕น^๔น^๕ คือ^๕ ข้า^๕พ^๔เจ^๕า
ไม่^๔ร^๕ู^๕จ^๔ก^๕ธ^๔ร^๕ม^๔เหล^๕่า^๔น^๕ ไม่^๔เห็^๕น^๔ธ^๕ร^๔ม^๕เหล^๕่า^๔น^๕ ธ^๕ร^๔ม^๕เหล^๕่า^๔น^๕ของ^๕ข้า^๕พ^๔เจ^๕าไม่^๔มี^๕
ข้า^๕พ^๔เจ^๕าไม่^๔ได้^๕เห็^๔น^๕ธ^๕ร^๔ม^๕เหล^๕่า^๔น^๕ ฯ คำ^๕ว่า ข้า^๕พ^๔เจ^๕าได้^๔กล^๕่า^๔ว^๕า^๔เปล^๕่า^๔กล^๕่า^๔ว^๕เท^๕จ^๔น^๕ คือ^๕
ข้า^๕พ^๔เจ^๕าไม่^๔ร^๕ู ได้^๔กล^๕่า^๔ว^๕ส^๕่ง^๔ที่^๕ไม่^๔ม^๕อ^๔ย^๕เส^๔ย^๕แล้ว ฯ คำ^๕ว่า เว^๕นแต่^๔ความ^๕เข^๔า^๕ใจ^๔น^๕ คือ^๕
ย^๕ก^๔เส^๕ย^๔แต่^๕ความ^๕เข^๔า^๕ใจ

คำ^๕ว่า แม^๕ก^๔ษ^๕น^๔ก^๕เป็น^๕ปาราชิก^๔น^๕ คือ^๕ แม^๕ก^๔ษ^๕น^๔ก^๕มี^๕ความ^๔ปรารถนา^๕ลาม^๔ก^๕
ที่^๕ต^๔ก^๕อ^๔ย^๕ใน^๕อำนาจ^๔แห่ง^๕ความ^๔ปรารถนา^๕ลาม^๔ก^๕น^๕ ก็^๔ไม่^๕เป็น^๕สม^๔ก^๕ะ ไม่^๕เป็น^๕ส^๔ก^๕ย^๔น^๕บ^๔ุ^๕ต^๔
เส^๕ย^๔แล้ว เพราะ^๕อวตอ^๕ตตริม^๔นส^๕ส^๔ธรรมอัน^๕ไม่^๔ม^๕อ^๔ย^๕จริง ก็^๔เร^๕ีย^๔ก^๕ว^๔า^๕เป็น^๕ปาราชิก ร^๕่ว^๔
ส^๕ัง^๔ฆ^๕ม^๔ก^๕ร^๔ม ร^๕่ว^๔การ^๕ส^๔ึก^๕ษ^๔า^๕เล^๔า^๕เร^๕ีย^๔น^๕ก^๕ับ^๔ก^๕ิ^๔ก^๕ษ^๔า^๕ท^๕ง^๔ห^๕ล^๔าย^๕ไม่^๔ได้^๕อ^๔ีก^๕เป็น^๕อ^๔น^๕ชา^๔ด เปร^๕ิ^๔ย^๕บ
เห^๕ม^๔อ^๕น^๔ต^๕น^๔ตา^๕ล^๔ห^๕บ^๔ค^๕ค^๔ส^๕ต^๔ต^๕บ^๔อด^๕แล้ว ไม่^๔อ^๕า^๔ง^๕อ^๔ก^๕ได้^๕อ^๔ีก^๕จะ^๔น^๕ ส^๕น^๔เน^๕อ^๔ความ^๕ใน^๕พระ^๔บ^๕า^๔ล^๕
เพ^๕ียง^๔เท^๕า^๔น

อรรถกถา

ต^๕อ^๔น^๕ไป เป็น^๕เน^๔อ^๕ความ^๔ใน^๕อรรถก^๔ถา^๕ค^๕ัม^๔ภ^๕ี^๔ร^๕ป^๔ฐ^๕ม^๔ส^๕มัน^๔ต^๕ป^๔า^๕สา^๔ห^๕ิ^๔ก^๕า^๔ว^๕า เรื่อง^๕
ก^๕ิ^๔ก^๕ษ^๔า^๕เข^๔า^๕ใจ^๔ว^๕า^๔ต^๕น^๔ได้^๕ต^๔น^๕ถึง^๕น^๔ ได้^๕เก^๔ิ^๕ต^๔ขึ้น^๕เพ^๔อ^๕เป็น^๕อน^๔ุ^๕บ^๔ัญ^๕ญ^๔ู^๕ติ ใน^๕เม^๔ื่อ^๕สม^๔เด^๕็จ^๔พระ^๕ผู้^๔ม^๕
พระ^๕ภ^๔า^๕ค^๔เจ^๕า ทรง^๕ม^๔ัญ^๕ญ^๔ู^๕ติ^๔จ^๕ตุ^๔ต^๕ถ^๔ป^๔า^๕รา^๔ช^๕ิ^๔ก^๕แล้ว ฯ คำ^๕ว่า เข^๔า^๕ใจ^๔ว^๕า^๔เห็^๕น^๔ใน^๕ส^๕่ง^๔ที่^๕ต^๔น^๕ไม่^๔เห็^๕น^๔
น^๕ คือ^๕ เข^๔า^๕ใจ^๔ว^๕า เรา^๕ได้^๔เห็^๕น^๔ความ^๕เป็น^๕พระ^๔อ^๕ห^๔ัน^๕ต^๔ ใน^๕เม^๔ื่อ^๕ต^๔น^๕ไม่^๔ได้^๕เห็^๕น^๔ความ^๕
เป็น^๕พระ^๔อ^๕ห^๔ัน^๕ต^๔ ด้วย^๕จ^๔ก^๕ษ^๔ณ^๕า^๔น^๕ ฯ ใน^๕ส^๕่ง^๔ที่^๕ต^๔น^๕ไม่^๔ถึง^๕เป็น^๕ต^๔น^๕ ก็^๔เห^๕ม^๔อ^๕น^๔น^๕ย^๔น^๕ ฯ
แปล^๕ก^๔แต่^๕เพ^๔ียง^๔ต^๕อ^๔ไป^๕น^๔ ฯ คือ^๕ คำ^๕ว่า ส^๕่ง^๔ที่^๕ต^๔น^๕ไม่^๔ถึง^๕น^๔ ได้^๕แ^๔ก^๕ส^๕่ง^๔ที่^๕ยัง^๔ไม่^๕เก^๔ิ^๕ต^๔ขึ้น^๕ใน^๕
ส^๕ัน^๔ค^๕า^๔น^๕ของ^๕ต^๔น^๕ ฯ คำ^๕ว่า ที่^๕ไม่^๔ได้^๕น^๔ คือ^๕ ไม่^๔ได้^๕ด้วย^๕ม^๔ร^๕ร^๔ค^๕า^๔ว^๕า^๔ ฯ อ^๕ธิ^๔บ^๕า^๔ย^๔ว^๕า
ไม่^๔แ^๕ท^๔ง^๕ต^๔ล^๕อด^๔ ฯ คำ^๕ว่า ไม่^๔ท^๕า^๔ให้^๕แ^๔จ^๕ง^๔น^๔ คือ^๕ ไม่^๔ท^๕า^๔ให้^๕แ^๔จ^๕ม^๔แ^๔จ^๕ง^๔ด้วย^๕การ^๔พ^๕ิ^๔จ^๔า^๔ร^๕ณ^๔า^๔ ฯ
คำ^๕ว่า ด้วย^๕ความ^๔เข^๔า^๕ใจ^๔น^๕ คือ^๕ ด้วย^๕ความ^๔เข^๔า^๕ใจ^๔ว^๕า^๔ได้^๕ ฯ อ^๕ธิ^๔บ^๕า^๔ย^๔ว^๕า เก^๕ด^๔ความ^๕
เข^๔า^๕ใจ^๔ว^๕า^๔ได้^๕แล้ว ฯ คำ^๕ว่า ย^๕น^๔ย^๕น^๔ความ^๕ร^๔ู^๕ห^๔ว^๕ถึง^๕น^๔ คือ^๕ ย^๕น^๔ย^๕น^๔ความ^๕เป็น^๕พระ

อรหันต์ ฯ ได้แก่การบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราทั้งหลายได้ถึงพระอรหันต์แล้ว ได้ทำสิ่งที่ควรทำเสร็จแล้ว ฯ เพราะเหตุที่ภิกษุเหล่านั้น ยังไม่ละกิเลสด้วยมรรค เพียงแต่ข่มไว้ด้วยอำนาจสมณะและวิปัสสนาเท่านั้น ต่อมาภายหลังเมื่อประจวบกับ เหตุปัจจัย ที่จะให้เกิดราคะ จิตของภิกษุเหล่านั้นจึงน้อมไปในราคะ คือน้อมไป เพื่อบุราคะ ฯ ในคำว่า น้อมไปในโทสะ โมหะ ก็เหมือนนั้น ฯ คำว่า คำนั้น เป็นอัฟโพหาริกนั้น คือ การข่มขืนซึ่งความเป็นพระอรหันต์นั้น จะเป็น อาบัติหรือไม่ ไม่นับเป็นองค์แห่งอาบัติ ฯ ก็ความเข้าใจว่าได้นั้น ข่อมเกิด แก่ใคร ไม่เกิดแก่ใคร ? แก้วว่า ไม่เกิดแก่พระอริยสาวก ฯ เพราะเหตุว่า พระ อริยสาวกเกิดโสมนัส ด้วยการพิจารณาซึ่งมรรคผลนิพพาน และด้วยการพิจารณา ซึ่งการละกิเลส เป็นผู้ไม่มีความสงสัยในการแทงตลอดซึ่งคุณธรรมของพระอริยเจ้า เพราะฉะนั้น ความเข้าใจอย่างนั้น จึงไม่เกิดแก่พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระโสดาบัน เป็นต้น ฯ ความเข้าใจว่าได้นั้น ไม่เกิดแก่ผู้ไม่มีศีลด้วย ฯ เพราะเหตุว่า ผู้ไม่มีศีลนั้น เป็นผู้หมดหวังในอริยคุณ ฯ ความเข้าใจว่าได้นั้น ไม่เกิดแก่ ผู้มีศีล ซึ่งสละกรรมฐานประกอบแต่การยินดีในการนอน เป็นต้น ฯ ข่อมเกิด แก่ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธฺ์ ผู้ไม่ประมาท ผู้พิจารณาตามโลก ผู้ข้ามความสงสัยเสียได้ จับเหตุปัจจัยได้ ผู้ยกไตรลักษณ์ขึ้นพิจารณาสังขารทั้งหลาย ผู้วิปัสสนาแก่ กล้า ฯ เวลาความเข้าใจนั้นเกิดขึ้นแล้ว ข่อมพักภิกษุผู้ได้สมณะล้วนหรือผู้ได้วิปัสสนา ล้วนไว้ในระหว่าง ฯ คือ ภิกษุนั้น ไม่เล็งเห็นความกำเริบแห่งกิเลสอยู่ถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐ ปี ก็เข้าใจว่า เราเป็นพระโสดาบัน หรือเราเป็นพระสกทาคามี หรือเป็นพระอนาคามี ฯ ความเข้าใจนั้น ก็ตั้งไว้ซึ่งภิกษุผู้ได้สมณะวิปัสสนาไว้ใน ความเป็นพระอรหันต์ ฯ เป็นอันว่า ภิกษุนั้นได้ข่มกิเลสไว้ด้วยกำลังสมาธิ ได้พิจารณา สังขารด้วยกำลังวิปัสสนา เพราะฉะนั้น กิเลสทั้งหลายจึงไม่กำเริบตลอด ๖๐ ปี ๘๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐๐ ปี ๑๐๐๐๐ ปี ความเที่ยวไปแห่งจิตของผู้สนอาสวะกิเลสก็มิมี ฯ ภิกษุนั้น เมื่อไม่เห็นความกำเริบแห่งกิเลส ตลอดกาลนานอย่างนั้น ก็เข้าใจว่าเราเป็นพระ อรหันต์

คำว่า ไม่รู้อย่างนั้น คือ ไม่รู้ไม่เห็นด้วยความรู้ความเห็นอันแจ่มแจ้ง ฯ คำว่า อุดคริมนุสสรธรรมนั้น ได้แก่ธรรมของมนุษย์ผู้ยัง คือ ผู้ได้ฌาน และได้แก่ธรรม

ของพระอริยเจ้า ๆ คำว่า น้อมเข้าไปในตนนั้น คือ นำเข้าไปในตน หรือนำตน
 เข้าไปในอตริมนสธรรมนั้น ๆ อตริมนสธรรมนั้น ได้แก่ธรรมที่กล่าวไว้ใน
 บาลี มีฉันทะเป็นต้น เพราะฉะนั้น เมื่อท่านจะแสดงซึ่งความน้อมเข้าไปในตน
 คือ น้อมธรรมเหล่านั้นเข้าไปแทน จึงได้กล่าวเป็นพหูพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย
 นำเข้าไป ซึ่งกสลธรรมเหล่านั้นในตน ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายบอกว่า ธรรมเหล่านั้นเห็นจะ
 มีอยู่ในเรา ดังนี้ ขอร่าน้อมเข้าไปในตน ๆ เมื่อบอกว่า เราเห็นธรรมเหล่านั้น
 ขอร่านำตนเข้าไปในธรรมเหล่านั้น ๆ ในคำว่า ความรู้ความเห็นอันควรแก่พระ
 เถรเจ้านั้น มีคำอธิบายว่า ปัญญาอันเป็นโลกีย์ และโลกุตตระ ขอร่านาน
 เพราะหมายความว่า ขอร่านัสสนะ เพราะหมายความว่าเห็น ด้วยกระทำซึ่งธรรม
 ให้เห็นเหมือนกับเห็นด้วยจักขุ จึงรวมเป็นคำเดียวว่า ญาณทัสสนะ แปลว่า
 ความรู้ความเห็น ๆ ความรู้ความเห็นอันเป็นอริยะ คือ อันบริสุทธิ์ คือ
 สูงสุด ขอร่านความรู้ความเห็นของพระอริยะ ความรู้ความเห็นที่สามารถกำจัดกิเลส
 ได้ ขอร่านความรู้ความเห็นที่ควรแก่พระอริยะ อีกอย่างหนึ่งว่า ความรู้ความเห็น
 ของพระอริยะที่สามารถในอตริมนสธรรม มีฉันทะเป็นต้น ขอร่านความรู้ความ
 เห็นของพระอริยะที่สามารถ ๆ ความรู้ความเห็นของพระอริยะที่สามารถนั้น ก็คือ
 อตริมนสธรรม ๆ คำว่า ญาณนั้น ได้แก่วิชา ๓ ๆ ปัญญาฝ่ายโลกุตตระ
 ทั้งสิ้น จัดว่าเป็นญาณในขั้นนี้ ๆ คำว่า ท่านได้อะไรนั้น คือ ถามว่า ท่านได้อะไร
 ในอตริมนสธรรม มีวิโมกข์เป็นต้น หรือมีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น ๆ คำว่า
 ท่านได้อะไรนั้น คือ ถามว่า ท่านได้ด้วยการพิจารณาเนื่องจกขณะ หรือหุกข-
 ลักษณะ หรืออนัตตลักษณะ หรือท่านได้เพราะเจริญสมณะวิปัสสนา หรือท่านได้
 เพราะพิจารณารูปธรรม อรูปธรรม หรือท่านได้เพราะพิจารณาของภายใน ของ
 ภายนอก ประการใด ๆ คำว่า ท่านได้เมื่อไร คือ ถามว่า ท่านได้ในเวลาไหน
 เวลาเช้า หรือเวลาเที่ยงเป็นต้น ๆ คำว่า ท่านได้มาแต่ที่ไหนนั้น คือ ถามว่า ท่าน
 ได้ในที่ชุกกลางคืน หรือในที่ชุกกลางวัน หรือท่านได้ที่โคนต้นไม้ ที่มณฑป
 ที่วิหารใด ๆ คำว่า ท่านได้ละกิเลสเหล่าไหนนั้น คือ ถามว่า กิเลสที่ท่านได้ละนั้น
 เป็นกิเลสที่ต้องฆ่าด้วยมรรคไหน ๆ คำว่า ท่านได้ธรรมเหล่าไหนนั้น คือ ถามว่า
 ท่านได้ธรรมเหล่าไหนในจำพวกมรรคทั้งหลาย มีปฐมมรรคเป็นต้น

เพราะฉะนั้น ถ้าภิกษุใดยืนยันว่าตนได้อุตกรรมนุสสกรรม ไกร ๆ ยังไม่
ควรสักการะภิกษุนั้น ด้วยการบอกเพียงเท่านั้น ๆ ควรจักสอบดูในฐาณะทั้ง ๖ ด้วย
คำใดตามคัมภีร์ที่มาแล้วนั้นเสียก่อน ๆ เพราะผู้ใดได้บรรลุธรรมใดแล้ว ธรรมนั้น
ย่อมปรากฏแก่ผู้นั้น ๆ ถ้าผู้นั้นตอบว่า เราได้บรรลุธรรมนี้ ควรจักว่า ได้บรรลุ
อย่างไร ท่านได้บรรลุเพราะทำอย่างไร ในอนิจจลักษณะเป็นต้น ท่านได้บรรลุ
เพราะอารมณ์ ๓๘ หรือเพราะธรรมทั้งหลาย มีรูปธรรม อรูปธรรม ภายในและ
ภายนอกเป็นต้น ๆ เพราะผู้ใดมั่นอยู่ในธรรมใด ธรรมนั้นก็ปรากฏแก่ผู้นั้น ๆ
ถ้าผู้นั้นตอบว่า เรามั่นอยู่ในธรรมอันนี้ เราจึงได้บรรลุอย่างนี้ แล้วให้ถามต่อไปว่า
ท่านได้เมื่อไร ท่านได้ในเวลาเช้า หรือเวลาเที่ยงเป็นต้น ๆ เพราะเวลาที่ได้บรรลุ
ธรรมนั้น ย่อมปรากฏแก่ผู้บรรลุทั้งปวง ถ้าผู้นั้นตอบว่า เราได้บรรลุในเวลานั้น
ก็ให้ซักว่า ท่านบรรลุในที่ไหน ท่านบรรลุในที่กลางแจ้ง หรือกลางคณ หรือ
ที่ไหน เพราะที่บรรลุนั้นย่อมปรากฏแก่ผู้บรรลุทั้งปวง ๆ ถ้าผู้นั้นตอบว่า เราบรรลุ
ในที่ชื่อนั้น ก็ให้ซักต่อไปว่า ท่านได้ละกิเลสเหล่าไหน ท่านได้ละกิเลสที่จะ
ต้องฆ่าด้วยปฐมมรรค หรือด้วยทุติยมรรค เป็นต้น ๆ เพราะกิเลสที่ได้บรรลุ
ต้องฆ่าด้วยปฐมมรรค หรือด้วยทุติยมรรค เป็นต้น ๆ เพราะกิเลสที่ได้บรรลุ
มรรค ได้สละแล้วนั้น ย่อมปรากฏแก่ผู้สละทั้งสน ๆ ถ้าผู้นั้นตอบว่า
ละกิเลสที่ต้องฆ่าด้วยปฐมมรรค ก็ให้ซักว่า ท่านได้ธรรมเหล่าไหน ท่านได้
โสดาปัตติมรรค หรือสกทาคามิมรรค เป็นต้น ๆ เพราะธรรมที่ได้บรรลุแล้ว
ย่อมปรากฏแก่ผู้บรรลุมรรคแล้วทั้งสน ๆ ถ้าผู้นั้นตอบว่า ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้ว
เหล่านี้ ก็ยังไม่ควรเชื่อถือก่อน เพราะเหตุว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูตร ผู้
ฉลาดในการศึกษาเล่าเรียน ย่อมอบรมธรรมทั้ง ๖ นี้ ให้บริสุทธได้ ๆ ควร
สอนปฏิบัติที่ภิกษุนั้นประพฤติมา ๆ ถ้าปฏิบัติท่านนั้นไม่บริสุทธ ก็ควรทราบบว่า
ภิกษุนั้นไม่ได้สำเร็จอุตกรรมนุสสกรรม แล้วให้กำจัดเสีย ๆ ถ้าปฏิบัติของภิกษุ
นั้นบริสุทธ คือ ภิกษุนั้นไม่ประมาทในไตรสิกขา ทำความเพียรมาเนื่อง ๆ ไม่ข้อง
อยู่ในบ้งจย ๔ อยู่ด้วยใจอันเสมอด้วยฝ่ามือในอากาศ ๆ การยืนยันของภิกษุนั้น
สมกันคัมภีร์ปฏิบัติ นานในแม่น้ำคงคาย่อมสมกันคัมภีร์นานในแม่น้ำยมนาฉะใด ปฏิบัติ
ทางนิพพาน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงบัญญัติไว้เป็นอวัตถ์แก่สาวกทั้งหลาย

นิพพานกับปฏิปทาข้อมสมกันฉันนั้น ๑. อีกอย่างหนึ่ง แม้ถึงเหตุเพียงนั้น ก็ยังไม่ควรจะสักการะก่อน ๑. เพราะอะไร ? เพราะปลุชนบางจำพวก ก็มีปฏิปทาคล้ายกับปฏิปทาของพระขณาสพก็มี ๑. เพราะฉะนั้น จึงควรทำให้สลดด้วยอุบายต่าง ๆ อีก ๑. ผู้เป็นขณาสพ ถึงแม้ว่าจะมีเสียงฟ้าผ่าลงมาตรงศีรษะก็ดี ก็ไม่มีความกลัว หรือความหวาดเสียว หรือขนลุกขนพอง ถ้าภิกษุฉันนั้นมีความกลัว หรือความหวาดเสียว หรือขนลุกขนพอง ก็ให้กำจัดเสียวว่า ท่านไม่ใช่พระอรหันต์ ๑. ถ้าภิกษุฉันนั้นไม่กลัว ไม่หวาดเสียว ไม่สะตุง นิ่งนิ่งเหมือนราชสีห์ จึงลงความเห็นว่ ภิกษุเป็นผู้ขยันขันธถูกต้องดีแล้ว เป็นผู้สงบ ควรรับสักการะของคนทั้งหลาย มีพระราชามหาอำมาตย์ เป็นต้น ๑. ของคนเนื้อความในอรรถกถาไว้เพียงเท่านี้

ฎีกา

ก่อนไป เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว่ ภิกษุผู้ได้สมณะล้วนไม่เจริญวิบัสสนาก็คดี ก็ไม่เล็งเห็นความกำเริบแห่งกิเลส จึงเข้าใจว่ เป็นพระอรียะด้วยกำลังแห่งความไม่ร้ออย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาจึงว่ ความเข้าใจนั้นข้อมพักไว้ซึ่งผู้ได้สมณะล้วน หรือผู้ได้วิบัสสนาถ้วน ๑. คำว่ เข้าใจว่ เราเป็นพระอรหันต์นั้น ข้อมเหมือนกับพระมหากะเถระเจ้า ซึ่งอยู่ตู่อยู่จาริกวิหารเป็นตัวอย่าง ดังจะอ้างให้เห็น

กล่าวคือ มีพระเถระเจ้าองค์หนึ่ง ผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา มีนามว่ พระธัมมทินนเถระเจ้า เป็นผู้ให้โอวาทแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก เป็นพระอรหันต์ อยู่ตู่ตู่ลงกรวิหาร ๑. วันหนึ่งท่านเห็นว่าพระมหากะเถระเจ้า ผู้เป็นอาจารย์ของท่าน จักถึงมรณภาพในภุมิเป็นปลุชน ท่านจึงเหาะไปเยี่ยม แล้วถามปัญหาถึงพันข้อ อาจารย์ก็แก้ได้ทุกข้อ จึงถามอาจารย์ว่ ท่านได้บรรลุอรียธรรมแต่เมื่อใด อาจารย์ตอบว่ แต่เมื่อพรรษา ๕๐ ๑. จึงถามว่ ท่านใช้สมาธิได้หรือ ? อาจารย์ตอบว่ ได้ ไม่ลำบาก ๑. จึงกล่าวว่ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงนิมิตให้เป็นข้างสักตัวหนึ่งเถิด ๑. อาจารย์ก็ได้นิมิตข้างเผือกขนตัวหนึ่ง จึงบอกอาจารย์ว่ ของให้ข้างเผือกตัวนั้นเองวงใส่เข้าไปในปากร้องวิ่งตรงมาหาท่านคู้ที ๑. อาจารย์ได้เห็นข้างวิ่งตรงมาก็คิดจะลุกขนวงแห ๑. ท่านจึงจับขายจิ๋วไว้แล้วกล่าวว่ ความแกล้วกล้า

ยอมมีแก่พระขณาสพ ฯ พอท่านกล่าวอย่างนี้ อาจารย์ก็รู้ว่าท่านยังเป็นปุถุชน จึงได้
ขอให้พระเถระเจ้าผู้เป็นศิษย์สั่งสอน เมื่อได้เรียนกรรมฐานจากพระเถระเจ้าผู้เป็นศิษย์
แล้ว ก็ขึ้นไปสู่ท้องกรม พอเดินไปได้ ๓ ก้าว ก็ได้สำเร็จพระอรหัต ฯ ได้ยินว่า
พระเถระเจ้าองค์นี้ เป็นโสดจรีต สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น ฯ เป็นอันว่า
จบพระวินัยเทศนาแก่ท่านเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๓

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยอุตตริมนุสสรธรรมในบทภาษณีย์

อุตตริมนุสสรโม นาม ฌานํ วิโมกข์ สมาธิ สมาปัตติ ญาณ-
หสฺสนํ มคฺคภาวนา ผลสัจฉิกิริยา กิเลสปปหํ วิวัรรณา จิตฺตสฺส
สุญฺญาคาเร อภิตฺติ.

ณ บัดนี้ อาคตมภาพักได้แสดงพระไตรปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๖๓ ว่าด้วยอุตตริมนุสสรธรรมในบทภาษณีย์ แห่งจตุตถปาราชิก ตามพระบาลี
อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาปัตติ ญาณหสฺสนะ มรรคภาวนา ผลสัจฉิกิริยา
การละกิเลส การที่จิตปราศจากนิวัรณ์ การยินดีในที่ว่างแห่งบ้านเรือน ชื่อว่า
อุตตริมนุสสรธรรม

คำว่า ฌานนั้น ได้แก่ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตตตณาน
คำว่า วิโมกข์นั้น ได้แก่ สญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิ-
หิตวิโมกข์

คำว่า สมาธินั้น ได้แก่ สญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ

คำว่า สมาบัตินั้น ได้แก่ สญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ

คำว่า ญาณนั้น ได้แก่ วิชา ๓

คำว่า มรรคาวานานนั้น ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔
อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘

คำว่า ผลสัจฉิกิริยานั้น ได้แก่ การทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล
อนาคามีผล อรหัตผล

คำว่า การละกิเลสนั้น ได้แก่ การละราคะ โทสะ โมหะ

คำว่า จิตปราศจากนิวรณ์นั้น ได้แก่ จิตปราศจากราคะ โทสะ โมหะ
อันเป็นเครื่องกั้นทางความดี

คำว่า ความยินดีในทว่างบ้านเรือนนั้น ได้แก่ ความยินดีในทว่างบ้านเรือนด้วย
ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน สนแน่อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ครั้นสมเด็จพระ
พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ตามลำดับบท จบ
ลงแล้ว จึงได้ทรงแสดงอุตตริมุสสธรรมไว้โดยย่อ ในบทภาษนีย ในภายหลัง
ว่า ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ ตลอดจนความยินดี
ในทว่างบ้านเรือน ดังที่แสดงแล้วนั้น ไม่ได้ทรงยกอาบัติขึ้นตั้งไว้โดยที่สตา
ร์เมื่อพระองค์ทรงแสดงไว้โดยย่อ ใคร ๆ ก็ไม่อาจถือเอาเข้าได้ โดยประการที่ปวง
เพราะฉะนั้น เพื่อจะให้ถือเอาเข้าได้ โดยประการที่ปวง จึงได้ทรงตั้งบท

ภาษาะนั้น ไว้เป็นแม่บทอีก ประสงค์จะทรงแสดงอรรถมนุสสธรรมโดยพิสดาร
แล้วทรงแสดงประเภทแห่งอาบัติ จึงได้ตรัสว่า คำว่า ภานัน ได้แก่ ปฐมณาน
หุตียณานเป็นต้น

ในคำเหล่านั้น มีคำอธิบายว่า ภานทั้งเลาไม่มีเมตตาดานเป็นต้นก็ดี มี
อสภณานเป็นต้นก็ดี มีอานาปานสติสมาธิณานก็ดี โลกียณานก็ดี โลกุตตรณาน
ก็ดี จักเข้าด้วยปฐมณานเป็นต้นทั้งนั้น ฯ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุกล่าวว่า เรา
เข้าปฐมณานก็ดี เราเข้าหุตียณานก็ดี เราเข้าคตติยณานก็ดี เราเข้าจตุตถณาน
ก็ดี เราเข้าเมตตาดานก็ดี เราเข้ากรุณาดานก็ดี เราเข้ามัทตาดานก็ดี เราเข้า
อุเบกขาดานก็ดี เราเข้าอสภณานก็ดี เราเข้าสมาธิณานอันเกิดด้วยอานาปานสติ
ก็ดี เราเข้าโลกียณานก็ดี เราเข้าโลกุตตรณานก็ดี ควรทราบว่าเป็นปาราชิกทั้งนั้น

ธรรมใดเห็นดีแล้ว ธรรมนั้นชื่อว่าวิโมกข์ อีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมใด
พ้นจากกิเลสต่าง ๆ ธรรมนั้นชื่อว่าวิโมกข์ ฯ วิโมกข์นั้น ชื่อว่าสญญตวิโมกข์
เพราะว่างเปล่าจากราคะ โทสะ โมหะ ชื่อว่าอนิมิตตวิโมกข์ เพราะไม่มี
ราคะ โทสะ โมหะ เป็นนิมิต ชื่อว่าอัปปณิหิตวิโมกข์ เพราะไม่มีที่ตั้ง คือ
ราคะ โทสะ โมหะ

ธรรมใดตั้งไว้ซึ่งจิตเสมอ คือ ตั้งไว้ซึ่งจิตในอารมณ์ ธรรมนั้นชื่อว่า
สมาธิ

ธรรมที่ชื่อว่าสมาบัตินั้น เพราะเป็นธรรมที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย ต้องถึง
พร้อม ฯ คำที่ยังเหลือในเรื่องนี้ เหมือนกับนัยที่กล่าวมาแล้ว ฯ ในเรื่อง
นี้ได้กล่าวอริยมรรคไว้ด้วยวิโมกข์ ๓ สมาธิ ๓ แล้ว ฯ ได้กล่าวผลสมาบัติไว้ด้วย
สมาบัติ ๓ แล้ว ฯ เมื่อภิกษุถือเอาบทแม่เพียงบทใดบทหนึ่ง ในบทเหล่านั้น
มากล่าวว่า เราได้สังนัง ดังนี้ ก็เป็นปาราชิกโดยแท้

คำว่า วิชชา ๓ นั้น ได้แก่ บทเพณิวาสานสสติ ๑ ทิพพจักขุ ๑
อาสวกขยญาณ ๑ ฯ เมื่อภิกษุออกข้อวิชาแม่สักอย่างหนึ่ง ในวิชา ๓ นั้น
กล่าวขึ้นว่า เราได้วิชชา ดังนี้ ก็เป็นปาราชิกโดยแท้ ฯ ส่วนในอรรถกถา
สังเขป ท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อภิกษุกล่าวว่า เราได้วิชาทั้งหลาย ดังนก็ดี กล่าวคือ
เราได้วิชา ๓ ดังนก็ดี ก็เป็นปาราชิกโดยแท้

มรรคภาวนานั้น ได้กล่าวไว้ในบทภาษณีย์แล้ว ฯ ในสักขาบทนี้ หมายโพธิ-
ปักขิยธรรม ๓๗ ประการ อันประกอบกับมรรค อันเป็นโลกุตตระทั้งนั้น ฯ เพราะ
ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในมหาอรรคถกถาว่า ปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุผู้กล่าวว่า เรา
ได้สติปัฏฐาน สัมมปฺปชาน อิทธิบาท อินทรีย์ พลละ โพชฌงค์ อริยมรรคอัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ อันเป็นโลกุตตระ ดังนี้ ฯ ส่วนในคัมภีร์ทั้งหลาย มีคัมภีร์มหา-
บัจจเรเบตตัน ท่านกล่าวไว้ว่า ปาราชิกย่อมมีแก่ภิกษุผู้กล่าวโดยมุ่งเอาส่วนหนึ่ง ๆ
แห่งธรรมทั้งหลายว่า เราได้สติปัฏฐาน ดังนิกค โดยมุ่งเอาธรรมข้อหนึ่ง ๆ ในสติ-
ปัฏฐานทั้ง ๔ นั้นว่า เราได้กายานุสสนาสติปัฏฐานกถา ดังนี้ ฯ แม้คัมภีร์ก็สมควร ฯ
เพราะอะไร ? เพราะท่านกล่าวหมายเอาธรรมเหล่านั้นซึ่งเกิดขึ้นในขณะแห่งมรรค

ควรทราบว่าเป็นปาราชิกด้วยกล่าวถึงผลอย่างหนึ่ง ๆ ในส่วนผลสำเร็จกิจริยา

ในบาลีได้กล่าวการละกิเลสไว้เป็น ๓ ข้อ ว่า การละราคะเป็นต้น ฯ การ
ละกิเลสนั้นปราศจากมรรคแล้วย่อมมีไม่ได้ เพราะการละราคะ โทสะ ย่อมมี
ด้วยมรรคที่ ๓ การละโมหะ ย่อมมีด้วยมรรคที่ ๔ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าภิกษุ
กล่าวว่า เราละราคะแล้วดังนี้เบตตัน ก็เป็นปาราชิก

ในบาลีได้กล่าวถึงโลกุตตรจิตพร้อมด้วยสมาบัติไว้เป็น ๓ ข้อ มีชื่อว่า จิต
ปราศจากราคะเป็นต้น ฯ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุกล่าวว่า จิตของเรา
ปราศจากราคะแล้ว ดังนี้ ก็เป็นปาราชิกโดยแท้

ก็ในบทภาษณีย์อันว่าด้วยทิวาغبานเรอนนั้น ท่านไม่ได้ประสงค์ว่า เป็น
ปาราชิกด้วยการกล่าวเพียงว่า เรายินดีในทิวาغبานเรอน ดังนี้ ไม่ได้กล่าวถึง
ภาน เพราะฉะนั้น ในบาลีจึงว่า เรายินดีในทิวาغبานเรอนด้วยปฐมภานเป็นต้น
เพราะฉะนั้น ภิกษุใดพูดเกี่ยวข้องกับภานว่า เรายินดีในทิวาغبานเรอนด้วยภานชอน
ภิกษุนั้นจึงเป็นปาราชิก

วิชา ๕ คือ วิปัสสนาญาณ มโนเมยฺยิ อิทธิวิธี ทิพฺพโสต เจโต-
ปริยญาณ ซึ่งมีชื่อในพวกวิชา ๘ ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ใน
พระสูตรทั้งหลาย มีอัมพปฐกสูตรเป็นต้น ไม่ได้มาในบทภาษณีย์แห่งบทว่าด้วย
ญาณ เพียงวิปัสสนาอย่างเดียว ไม่เป็นวัตถุแห่งปาราชิก วิชาอื่นนั้น เป็น
วัตถุแห่งปาราชิก ฯ เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นปาราชิกแก่ภิกษุผู้กล่าวว่า เราได้

วิปัสสนากัถิ เราได้วิปัสสนาญาณเกิด ฯ ส่วนพระปัสสเทเวเตรเจ้ากล่าวไว้
 ว่า วิชชา ๔ นอกนั้นไม่เกี่ยวแก่ญาณ ไม่เป็นวัตถุแห่งปาราชิก เพราะฉะนั้น
 ถึงแม้ว่าภิกษุกล่าวว่า เราได้มโนมยิทธิกัถิ เราได้อธิริยวิธกัถิ เราได้ทิพพโสต
 กัถิ เราได้เจโตปริยญาณกัถิ ก็ไม่เป็นปาราชิก ฯ คำที่กล่าวนี้ พวกอันเตवासิก
 ของท่านได้คัดค้านเสียแล้ว ว่า อาจารย์ไม่ใช่ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมอันยิ่ง ไม่รู้จักขันธ์
 ลำดับแห่งภูมิ มหัคคตธรรมซึ่งมีจิตุดตถญาณเป็นที่ตั้ง อันชื่อว่า อภิญญา บ่อม
 สำเร็จด้วยฌานทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ภิกษุจะกล่าวว่า เราได้มโนมยิทธิกัถิ จะ
 กล่าวว่า เราได้มโนมยญาณกัถิ หรือจะกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งกัถิ ก็เป็น
 ปาราชิกทั้งนั้น ฯ ก็ในเรื่องนี้ ในบาลีไม่ได้กล่าวถึงนิพพานไว้ก็จริง แต่ภิกษุ
 กล่าวว่า เราได้ถึงนิพพานแล้วกัถิ เราได้ทำให้แจ้งนิพพานแล้วกัถิ ก็เป็น
 ปาราชิกทั้งนั้น ฯ เพราะอะไร? เพราะนิพพานเป็นโลกุตตรธรรม ไม่ปราศจาก
 โลก ฯ เพราะฉะนั้น แม้ภิกษุกล่าวว่า เราได้แหงตลอดตัสจจะ ๔ กัถิ ก็เป็น
 ปาราชิกโดยแท้ ฯ เพราะอะไร? เพราะคำว่า การแหงตลอดตัสจจะ เป็นการ
 กล่าวถึงมรรคโดยปริยาย ฯ ปฏิสัมภิตา ๓ บ่อมเกิดในกามาวจรกุศลจิต ๔
 ดวง อันประกอบด้วยญาณ เกิดในกิริยาจิต ๔ ดวง อันประกอบด้วยญาณ ส่วน
 อตถปฏิสัมภิตา บ่อมเกิดในจิตเหล่านั้นด้วย บ่อมเกิดในมรรค ๔ ผล ๔ ด้วย ท่าน
 กล่าวไว้ในคัมภีร์วัจกัถินี้ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุ กล่าวว่า เราได้ธรรมปฏิ-
 สัมภิตากัถิ เราได้นิรุตติปฏิสัมภิตากัถิ เราได้ปฏิภาณปฏิสัมภิตากัถิ เราได้
 อตถปฏิสัมภิตาอันเป็นโลกียกัถิ ก็ไม่เป็นปาราชิก ฯ ถึงแม้ว่ากล่าวว่า เราได้
 ปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ก็ยังไม่เป็นปาราชิก ฯ แต่เมื่อกล่าวว่า เราได้อตถ-
 ปฏิสัมภิตาอันเป็นโลกุตตระ จึงเป็นปาราชิก ฯ ส่วนในอรรถกถาสังเขป ท่าน
 กล่าวไว้โดยไม่แปลกกันว่า ปาราชิกบ่อมมีแก่ภิกษุผู้กล่าวว่า เราได้ถึงอตถปฏิ-
 สัมภิตาแล้ว ดังนี้ ฯ แม้ในคัมภีร์ภกรนที ก็กล่าวว่าไม่พ้นปาราชิก ฯ ส่วน
 ในมหาอรรถกถากล่าวว่า ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ยังไม่เป็นปาราชิก ยังไม่ถึงที่สุด
 ไคร ๆ ไม่ถือเอาอย่างอื่นเป็นประมาณได้ เพราะท่านได้วิจารณ์ไว้แล้วว่า ด้วย
 การกล่าวเพียงเท่านั้น ไม่เป็นปาราชิก ดังนี้

ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาภารตะ และอรรถกถาสังเขปว่า ภิกษุกล่าวว่า เราจะเข้านิโรธสมาบัติก็ดี เราได้นิโรธสมาบัติก็ดี ก็ไม่เป็นปาราชิก ฯ เพราะอะไร เพราะนิโรธสมาบัติไม่ใช่โลกีย์ ไม่ใช่โลกุตระ ฯ ถ้าภิกษุนั้นคิดว่า อันนิโรธย่อมเป็นเหตุของพระอนาคาม หรือพระขณาสพ คนทั้งหลายจึงรู้ว่า เราเป็นพวกหนึ่งในจำพวกพระอนาคาม หรือพระขณาสพนั้น แล้วกล่าวขึ้นยืนออกไป ถาพนนรชงเนอความนั้น ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ดังนี้ ฯ คำนั้นควรพิจารณาแล้วจึงควรถือไว้ ฯ แม้ภิกษุกล่าวว่า เราได้เป็นพระโสดาบัน ในครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ล่วงมาแล้วโน้น ดังนี้ ก็ไม่เป็นปาราชิก ไม่ถึงซึ่งที่สุด เพราะเหตุกล่าวถึงขั้นทั้งหลายที่เป็นอดีต ฯ ส่วนในอรรถกถาย่อ ได้กล่าวไว้ว่า เกจิอาจารย์กล่าวว่า ไม่เป็นปาราชิก แก่ภิกษุผู้กล่าวว่า ในชาติที่ล่วงมาแล้ว เราได้สมาบัติ ๘ ดังนี้ เพราะสมาบัติ ๘ นั้น เป็นธรรมที่รู้จักเปลี่ยนแปลง ส่วนในคำว่า เราได้เป็นพระโสดาบันนั้น ต้องเป็นปาราชิก เพราะคำว่า พระโสดาบันนั้น เป็นธรรมที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง ฯ ภิกษุกล่าวถึงสมาบัติ ๘ โดยหมายถึงชาติก่อน ไม่เป็นปาราชิก ถ้าหมายถึงชาติปัจจุบันจึงเป็นปาราชิก คำของเกจิอาจารย์นั้น ได้มีผู้ปฏิเสธด้วยคำตั้งที่ว่ามาแล้วนั้น สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไป เป็นเนอความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี ว่า ท่านจัดเอาทานที่เกิดด้วยกายคตาสติ และที่เกิดด้วยกสิณเข้าไว้ด้วย คำว่า เป็นต้น ในคำทั้งหลายมีคำว่า อสุภกาม เป็นต้น ฯ เพราะฉะนั้น แม้เมื่อภิกษุกล่าวว่า เราได้เข้ากามอันเกิดด้วยกายคตาสติก็ดี อันเกิดด้วยปฐวิกสิณก็ดี ก็ควรทราบว่าเป็นปาราชิกโดยแท้ ฯ คำว่า “วิ” ในคำว่า “วิโมกข์” นั้น หมายความว่า วิเศษ หรือหมายความว่า ต่าง ๆ เมื่อท่านจะแสดงความขึ้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ธรรมใดพ้นด้วยดี ธรรมนั้น ชื่อว่าวิโมกข์ ดังนี้ เป็นต้น ฯ อริยมรรค ๘ ชื่อว่า วิโมกข์ ฯ เมื่อพระอรรถกถาจารย์จะแสดงชื่อของวิโมกข์

ว่า สุนฺณุตวิโมกข์เป็นต้น ตามคุณสมบัติ ท่านจึงได้กล่าวว่า วิโมกข์นั้นชื่อว่า
 สุนฺณุตวิโมกข์ เพราะว่างเปล่าจากราคะ โทสะ โมหะ ดังนี้เป็นต้น

อันคำว่า มรรค ข้อมได้ข้อ ๕ อย่าง คือ ชื่อว่า สรณะ ๑ บิณฑิกะ ๑
 ศคฺคะ ๑ อารัมมณะ ๑ อาคมณะ ๑ ฯ คือ ถ้าบุคคลพิจารณาสังขารทั้งหลาย
 ว่าเป็นของไม่เที่ยง แล้วจึงออกจากกิเลสได้ ชื่อว่าหลุดพ้นด้วยอนิมิตตวิโมกข์ ฯ
 ถ้าออกได้เพราะพิจารณาสังขารทั้งหลายว่า เป็นทุกข์ ชื่อว่า อัปปณิหิตวิโมกข์
 ถ้าออกได้เพราะพิจารณาสังขารทั้งหลายว่า ไม่ใช่ตัวตน ชื่อว่า พ้นด้วย สุนฺณุต-
 วิโมกข์ คำที่ว่านี้ ชื่อว่า สรณะ ฯ ความหลุดพ้นที่ละ นิจจนิมิต ฐณิมิต
 สัสสณิมิต ด้วยแยกสังขารทั้งหลาย ด้วยอนิจจานุปัตสสนา ชื่อว่า อนิมิตต-
 วิโมกข์ ฯ วิโมกข์ที่ชื่อว่า อัปปณิหิตะนั้น เพราะละความเข้าใจว่า เป็นสุข
 ทำปณิธิ คือ ความปรารถนาให้แห้งไป ด้วยทุกขานุปัตสสนา ฯ วิโมกข์ที่ชื่อว่า
 สุนฺณุตะนั้น เพราะละความเข้าใจว่าเป็นตัวตนสัตว์บุคคลเสีย เห็นสังขารทั้งหลาย
 ว่าเป็นของว่างเปล่า คำที่กล่าวมานี้ ชื่อว่า บิณฑิกะ ฯ วิโมกข์ที่ชื่อว่า
 สุนฺณุตะนั้น เพราะเปล่าจากราคะเป็นต้น ที่ชื่อว่านิมิตตะนั้น เพราะไม่มีราคะ-
 ปณิธิ เป็นต้น คำที่ว่านี้ ชื่อว่า ศคฺคะ ฯ วิโมกข์ ที่ชื่อว่า สุนฺณุตะ อนิมิตตะ
 อัปปณิหิตะนั้น เพราะทำซึ่งนิพพานอันว่างเปล่า อันไม่มีนิมิต อันไม่มีความ
 ปรารถนาเป็นอารมณ์ ฯ คำที่ว่านี้ ชื่อว่า อารัมมณะ ฯ ก็อาคมณะนั้น มีอยู่
 ๒ อย่าง คือ วิปัตสสนา ๑ มรรค ๑ อาคมณะ คือ วิปัตสสนา ข้อมมีอยู่ในมรรค
 อาคมณะคือมรรค ข้อมมีอยู่ในผล ฯ อนัตตานุปัตสสนา ชื่อว่า สุนฺณุตตา ฯ มรรค
 ชื่อว่า สุนฺณุตตะ เพราะเห็นแจ้งซึ่งความว่างเปล่า ฯ อนิจจานุปัตสสนา ชื่อว่า
 อนิมิตตา ฯ มรรค ชื่อว่าไม่ใช่ นิมิต เพราะเห็นแจ้งซึ่งอนิมิตตะ ฯ ชื่ออัน
 ไม่ได้ด้วยอภิธรรมปริยาย ฯ จริงอย่างนั้น เพราะเมื่อว่าโดยนิปปริยายแล้ว
 มรรคนั้นไม่ชื่อว่า ไม่มีนิมิต เพราะยังไม่ละซึ่งนิมิต คือ สังขาร ฯ แต่เมื่อ
 ว่าตามสุดตันตปริยายแล้ว ก็มีได้ ฯ ด้วยว่า ในสุดตันตปริยายนั้น อาจารย์
 ทั้งหลายกล่าวว่า โคตรภฏฺเณ กระทำนิพพานอันไม่มีนิมิตให้เป็นอารมณ์ แล้ว
 ได้ ชื่อว่าไม่มีนิมิต ตั้งอยู่ในฐานะที่ควรมาด้วยตนเอง แล้วจึงให้ชื่อแก่มรรค
 ดังนี้ ฯ เพราะฉะนั้น มรรคจึงชื่อว่าไม่มีนิมิต ฯ สำหรับในอาคมณะ คือ มรรค

นั้น คำว่า ผล ชื่อว่าไม่มียัตถ์ ดังนี้ ก็สมควรแท้ ๆ ทุชาบุบผัสสนา คือ การ
เล็งเห็นทุกข์ ชื่อว่า อัปปณิหิตะ เพราะทำให้ความปรารถนาในสังขารทั้งหลายแห้งไป
แล้วจึงมีมา มรรคชื่อว่า อัปปณิหิตะ เพราะเล็งเห็นซึ่งธรรม อันไม่มีความปรารถนา ๆ
ผลแห่งมรรคชื่อว่า อัปปณิหิตะ ก็ชื่อว่าอัปปณิหิตะ ๆ วิบัสสนาย่อมให้ชื่อของตนแก่
มรรคอย่างนี้ มรรคยอมให้ชื่อของตนแก่ผลอย่างนี้ คำที่ว่ามาแล้วนี้ ก็เป็นชื่อแห่ง
มรรคด้วยอาคมณะ ๆ คำว่า เป็นโลกุตตระ ไม่พราจจากโลกนั้น คือ เป็นโลกุตตระ
ไม่แยกไปจากโลกอีกแผนกหนึ่ง ๆ แม้เมื่อภิกษุกล่าวว่า เราได้สัจฉิญาณโดยแยกจาก
คำว่า โลกุตตระ ดังนี้ ก็เป็นปาราชิกณฺโณ แต่ในที่นี้ภิกษุจะกล่าวว่า เราได้อัตถ-
ปฐิสัมภิกขา การกล่าวดังนี้ย่อมสมควร สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กณฺหํ ๖๔

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยอาการอวดอุตตริมนุสสธรรม

ติหากาเรหิ ปจฺมํ กณฺณํ สฺมาปชฺชินฺติ สฺมปชานมฺสา ภณฺเนตฺสฺส
อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ปุพฺเพ วสฺส โหติ มฺสา ภณฺิสฺสนฺติ ภณฺเนตฺสฺส โหติ
มฺสา ภณามิตฺติ ภณิตฺสฺส โหติ มฺสา ภณิตนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถิตารณย์ไตรภาค
กณฺหํ ๖๔ ว่าด้วยอาการอวดอุตตริมนุสสธรรม ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ภิกษุกล่าวเท็จด้วยการรื้ออยู่ ด้วยอาการ ๓ ว่า เราเข้าปฐมฌาน ดังนี้ ต้องปาราชิก
อาการ ๓ นั้น คือ ก่อนแต่จะกล่าว ก็รู้ว่าจักกล่าวเท็จ ๑ ขณะกล่าว ก็รู้

เข้าปฐมฌาน ดังนี้ ต้องปาราชิก ๔ อาการ ๗ นั้น คือ ก่อนแต่จะกล่าวกันว่า
เราก็ก้าวเห็จ ๑ ขณะกล่าว ก็รู้ว่าเรากล่าวเห็จ ๑ กล่าวแล้ว ก็รู้ว่าเรากล่าวเห็จ
แล้ว ๑ ช้อนความเห็นไว้ ๑ ช้อนความพอใจไว้ ๑ ช้อนความชอบใจไว้ ๑
ช้อนความมีความเป็นไว้ ๑ รวมเป็นอาการ ๗ ด้วยกัน ดังนี้

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ อาการ ๔ อาการ ๕ อาการ ๖ อาการ ๗
ว่า เราเข้าปฐมฌานแล้ว ดังนี้ ต้องปาราชิก

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ อาการ ๔ อาการ ๕ อาการ ๖ อาการ ๗
ว่า เราชำนาญในปฐมฌาน ดังนี้ ต้องปาราชิก

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ อาการ ๔ อาการ ๕ อาการ ๖ อาการ ๗
ว่า เราทำให้แจ้งปฐมฌานแล้ว ดังนี้ ต้องปาราชิก ฯ ถึงแม้ว่าฌานอื่น ๆ ก็
เหมือนกัน

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ ถึงอาการ ๗ ว่า เราได้เข้าแล้ว กำลัง
เข้า เข้าแล้ว ซึ่งทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เราได้ เราชำนาญ ใน
จตุตถฌาน เราทำให้แจ้ง ซึ่งจตุตถฌาน ดังนี้ ต้องปาราชิก

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ ถึง ๗ ว่า เราได้เข้า เรากำลังเข้า
เราเข้าแล้ว ซึ่งสญฺญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ เราได้
เราชำนาญ ในอัปปณิหิตวิโมกข์ เราทำให้แจ้ง อัปปณิหิตวิโมกข์แล้ว ดังนี้
ต้องปาราชิก

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ ถึงอาการ ๗ ว่า เราได้เข้าแล้ว เรา
กำลังเข้า เราเข้าแล้ว ซึ่งสญฺญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณิหิตสมาธิ เรา
ได้ เราชำนาญ เราก็กทำให้แจ้ง ซึ่งอัปปณิหิตสมาธิแล้ว ดังนี้ ต้องปาราชิก

ภิกษุแก่งกล่าวเห็จด้วยอาการ ๓ ถึงอาการ ๗ ว่า เราได้เข้าแล้ว เรา
กำลังเข้า เราเข้าแล้ว ซึ่งสญฺญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณิหิตสมาบัติ
เราได้ เราชำนาญ เราทำให้แจ้ง ซึ่งอัปปณิหิตสมาบัติแล้ว ดังนี้ ต้องปาราชิก

ในส่วนวิชา ๓ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕
พละ ๕ โพชนงค์ ๑ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ โสตาปัตติผล สกกาคามิผล
อนาคามิผล อรหัตผล ก็มีเนื้อความเหมือนกับที่แสดงมาแล้ว

ภิกษุแก่งกล่าวเท็จด้วยอาการ ๑ ถึงอาการ ๗ ว่า เราสละราคะแล้ว
คลายราคะแล้ว พ้นจากราคะแล้ว ละราคะแล้ว เลิกราคะแล้ว ถอนราคะแล้ว
ถอนราคะได้เด็ดขาดแล้ว ดังนาคคิ จิตของเราปราศจากนิเวศน์ คือ ราคะ โทสะ
โมหะแล้วกคิ ต้องปราชิก ๆ จบสุทธิกวาร ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ครั้น
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงบทมาติกา ๑๐ บาท มีฉานเป็นต้นไว้ ดังที่
แสดงมาในกณฑ์ก่อนนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงอาการบหุตตริมุสสธรรมได้ด้วย
คำเท็จ แล้วทรงผูกเป็นจักรเป็ยบาลไว้ด้วยอำนาจความพิสดารนั้น จึงได้ตรัสว่า
ด้วยอาการ ๓ เบาต้น เพื่อจะทรงแสดงซึ่งอาการอวดและอาการต้องอาบัติไว้ ดังที่
แสดงมาแล้วนั้น

อรรถกถา

ในพระบาลี มีวาระใหญ่อยู่ ๓ วาระ คือ สุทธิกวาระ ๑ วัตถุคาม-
วาระ ๑ บัณฑิตยปฏิสังขตวาระ ๑ ๑ ในวาระทั้ง ๓ นั้น สำหรับสุทธิกวาระ
มีคำอธิบายว่า การกล่าวประกอบ ๔ ครั้ง ด้วยยก คำว่า อาการ ๓ อาการ ๔
อาการ ๕ อาการ ๖ อาการ ๗ เข้าในบทหนึ่ง ๆ ในบทที่ ๖ คือ บทว่า เราได้
เข้าแล้ว เรากำลังเข้า เราเข้าแล้ว เราได้ เราชำนาญ เราทำให้แจ้ง ดังที่
ในบทหนึ่ง ๆ เริ่มแต่ปฐมฉานเป็นต้นไป จนถึงคำว่าปราศจากโมหะเป็นที่สุด
ชื่อว่าสุทธิกนัย ๆ การกล่าวระบอบบทหนึ่ง ๆ เริ่มแต่ปฐมฉาน ทุติยฉาน ไป
ให้ตลอดทุกบทโดยพิสดาร ชื่อว่าฉันทจักร ๆ นำคำนั้นมาอีก แต่ไม่ประกอบ
กับปฐมฉานเป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าฉันทจักร ๆ กล่าวระบอบบทหนึ่ง ๆ
เข้ากับตุติยฉาน ว่า ตุติยฉาน ตติยฉาน ดังนี้ แล้วนำมาเชื่อมเข้ากับปฐมฉาน
อีก แล้วกล่าวให้พิสดาร ชื่อว่าภัทจักร ๆ กล่าวระบอบบทหนึ่ง ๆ เกี่ยวกับ

ตติยฌานเป็นต้น เหมือนกับระบบหนึ่ง ๆ ให้เกี่ยวกับตติยฌานแล้วนำมาเชื่อม
กับตติยฌานเป็นต้น ให้เป็นภททจักร ๒๕ แม้นอกโดยพิสดาร แล้วให้สำเร็จ
เอกมุลกนัย ๆ แต่ท่านได้แสดงปาฐะไว้โดยสังเขป ๆ ผู้ไม่พินเพื่อควรจะทราบ
ปาฐะนั้นโดยพิสดาร ๆ เอกมุลกะ ฉันทโค ทุมุลกะเป็นต้น ก็ฉนั้น ท่านได้
กล่าวนัย ๓๕ ค่อยจาก ๔๐๐ ไป มีสัพพมูลเป็นปริโยสานไว้แล้ว ข้อน้อย่างไร ?
ข้อนี้ คือ นัยอันเป็นทวมุลกะ ๒๕ เป็นจิมุลกะ ๒๕ เป็นจตุมุลกะ ๒๕ ๆ แม้
บัญญัติมุลกะเป็นต้น ก็ควรทำทบทพร่องหนึ่ง ๆ ให้จนถึงมุลกะ ๕๐ อย่างนี้ ๆ
แต่ในปาฐะท่านย่อข้อแห่งคำเหล่านั้นไว้แล้ว ได้แสดงไว้เพียงนัยเดียว คือ
มุลกนัย ๓๐ ว่า อันนั้นเป็นสัพพมูลกะ ดังนั ๆ บทอันว่าด้วยสัญญาการ ไม่เกี่ยว
กับฌาน ยังไม่ถึงที่สุด เพราะฉะนั้น จึงควรทราบว่าท่านได้แสดงถ้อยคำทั้งปวง
ไม่ระบถึงจิตอันปราศจากโมหะไว้แล้ว ๆ ภิคุษมอวดโดยนัยเป็นต้นว่า เราได้
เข้าแล้วซึ่งปฐมฌาน เป็นต้น ดังนั เกี่ยวกับปฐมฌานเป็นต้นเมื่อไม่ก็ตาม ไปตาม
ลำดับ หรือไม่ตามลำดับก็ตาม ก็ไม่พ้นจากปาราลิก อันนั้นเป็นการพรรณนา
เนื้อความโดยสังเขป ในสททิกมหารวาทอันหนึ่ง ที่ท่านกล่าวไว้ด้วยมั่งจะแสดง
เนื้อความอันนั้น ๆ ตามที่เข้ามาแล้วในมหาวารทั้ง ๓ นั รุสกว่าอดีตใจแก่ผู้แต่ง
และผู้ฟังทั้งหลายเป็นอันมาก เพราะเกี่ยวกับหลักระเบียบวาระพระบาลีหม้อยใน
พระวินัย รู้กันได้ง่ายเฉพาะท่านที่แตกฉานในระเบียบพระวินัยครั้งก่อนโน้นเท่านั้น
สำหรับในครั้งนั คงจะไม่มีการเข้าใจได้ง่าย แต่ขอให้เข้าใจเนื้อความอัน นอกจาก
คำอธิบายวาระพระบาลีดังที่แสดงมานั้นเท่านั้น ก็เป็นอันให้สำเร็จประโยชน์เต็มที่
แก่ผู้สดับฟังทั้งหลายแล้ว เพราะฉะนั้น จึงจักได้แสดงตามเนื้อความที่หม้อยใน
อรรถกถาต่อไป

คำว่า ด้วยอาการ ๓ นั คือ ด้วยเหตุ ๓ อันเป็นองค์แห่งสัมปชานมูสาวาท ๆ
คำว่า ก่อนแต่จะพุดกรณนั คือ ก่อนแต่ผู้มนจะพุด ก็รู้ว่าเรจักกล่าวเท็จ ๆ
คำว่า ขณะพุดกรณนั คือ ขณะพุดกรั ๆ คำว่า พุดแล้วกรณนั คือ เมื่อพุด
แล้วกรั ๆ อธิบายว่า เมื่อพุดคำที่จะต้องพุดแล้วกรั ๆ อีกอย่างหนึ่ง คำว่า
พุดแล้วนั หมายถึงคำที่พุดเสร็จไปแล้ว ๆ ภิคุษใดก่อนแต่จะพุดกรั ขณะพุด
กรั พุดแล้วกรัว่าเราได้พุดเท็จแล้ว เมื่อภิคุษนั้นพุดว่า เราได้เข้าปฐมฌานแล้ว

ดังนี้ ต้องปาราชิก ในคำมทาได้แสดงเนื้อความไว้แล้ว ฯ ถึงท่านได้แสดงไว้แล้วก็จริง แต่ยังมีข้อความที่แปลกอยู่อีก ฯ คือ มีคำถามว่า ไร้แต่เบื้องต้นว่า เราก็ดูกเหิง แต่เมื่อพูดไปแล้วไม่รู้ ลมคำที่พูดนั้นเสีย ภิกษุที่พูดนั้นจะเป็นปาราชิกหรือไม่ ? ปัญหาอันนี้ได้วิสัชนาไว้ในอรรถกถาทั้งหลายว่า ใคร ๆ ไม่อาจจะให้พร้อมด้วยองค์ ๓ คือ เบื้องต้นก็ให้รู้ว่าเราก็ดูกเหิง ขณะพูดก็ให้รู้ว่าเราก็ดูกเหิง พูดแล้วก็ให้รู้ว่าเราก็ดูกเหิงแล้ว ถึงแม้ว่าไม่ครบองค์ ๓ ก็เป็นปาราชิกเหมือนกัน ฯ เพราะองค์ ๒ เบื้องต้นเท่านั้น เป็นประมาณ ฯ ภิกษุใดไม่ผูกใจไว้ในเบื้องต้นว่า เราก็ดูกเหิง แต่เมื่อกล่าวจึงรู้ว่าเรากำลังกล่าวเหิง แม้เมื่อกล่าวไปแล้วก็รู้ว่าเรากล่าวเหิงไปแล้ว ฯ ไม่ควรปรับอาบัติภิกษุนั้น ฯ เพราะส่วนเบื้องต้นเป็นสำคัญกว่า เมื่อส่วนเบื้องต้นนั้นไม่มี ก็จัดว่าเป็นการพูดเล่นหรือร้องเล่นเท่านั้น ฯ แต่ในเรื่องนี้ ควรสละความรู้นั้น และควรประชุมแห่งความรู้นั้นเสีย ฯ คำว่า ควรสละความรู้นั้น คือ สละความรู้ว่า บุคคลรู้ด้วยจิตอันใดว่า เราก็ดูกเหิง ก็รู้ด้วยจิตอันนั้นว่า เรากำลังกล่าวเหิง เราได้กล่าวเหิงแล้ว ดังนี้ เป็นอันรู้ใน ๓ ขณะด้วยจิตดวงเดียว ฯ ใคร ๆ ไม่อาจรู้จิตด้วยจิตดวงเดียวนั้นได้ เหมือนกับไม่อาจตัดลาบด้วยดาบเล่มเดียวนั้นได้ ฉะนั้น ฯ จิตดวงก่อน ๆ ก็เป็นปัจจัยแห่งอันเกิดขึ้นอย่างนั้น แห่งจิตดวงหลัง ๆ แล้วดับไป ฯ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ว่า ส่วนเบื้องต้นนั้นแหละเป็นสำคัญ เมื่อส่วนเบื้องต้นนั้นไม่มีก็ไม่ได้ ส่วนทั้ง ๒ นอกจากนั้นย่อมไม่มี เป็นอันว่าวาจาประกอบด้วยองค์ ๓ ดังนี้

คำว่า ควรสละซึ่งการประชุมแห่งความรู้นั้น คือ ไม่ควรถือเอาว่าจิต ๓ ดวงนั้นเกิดในขณะเดียวกัน ฯ ธรรมดาจิตนี้ เมื่อจิตดวงแรกยังไม่ดับ จิตดวงหลังก็ยังไม่เกิด ย่อมปรากฏเป็นเหมือนดวงเดียวกัน เพราะเกิดติด ๆ กันไป ดังนี้

ต่อไปนี้ มีเนื้อความว่า ภิกษุใดแก่งกล่าวเหิงว่า เราได้เข้าปฐมฌานแล้ว ภิกษุนั้นเห็นว่าปฐมฌานของเราไม่มี ภิกษุนั้นก็มีลหุวิว่า ปฐมฌานของเราไม่มี มีแต่ความชอบใจและความพอใจเท่านั้น ภิกษุนั้นไม่มีจิตคิดว่า ปฐมฌานของเราไม่มี ฯ เมื่อใด ภิกษุนั้นประสงค์จะกล่าวเหิง เมื่อนั้น ภิกษุนั้นกล่าวเหิงออกไป โดยซ่อนความเห็นนั้นไว้ หรือซ่อนความพอใจไว้กับความเห็น หรือซ่อน

ความชอบใจไว้กับความเห็น หรือซ่อนความชอบใจไว้กับความเห็น ไว้กับความพอใจ หรือซ่อนความเห็นไว้กับความเห็น ไว้กับความพอใจ ไว้กับความชอบใจ เพราะฉะนั้น เพื่อแสดงความแตกต่างแห่งองค์ ด้วยถือเอาอาการเหล่านั้นเป็นหลัก จึงได้กล่าวถึงอาการ ๔ เป็นต้นไว้ ฯ เพราะท่านได้กล่าวไว้ในคัมภีร์ปริวารว่า มสาวาทประกอบด้วยองค์ ๘ ดังนี้ จึงควรประกอบอีกนัยหนึ่งให้เป็นอาการ ๘ ในที่นี้ ฯ ก็ในคำเหล่านั้น คำว่า ซ่อนความเห็นไว้นั้น ท่านกล่าวไว้ด้วยมุ่งถึงการซ่อนธรรมที่มิกำลังไว้ ฯ คำว่า ซ่อนความพอใจเป็นต้นไว้นั้น ท่านกล่าวไว้ด้วยมุ่งถึงการซ่อน ซึ่งอาการอันไม่กำลัง เหมือนกับความเห็นว่า ฯ คำว่า ซ่อนความเข้าใจไว้นั้น หมายถึงเหตุสักว่าความเข้าใจอันซ่อนซึ่งธรรมที่ไม่กำลังแห่งธรรมทั้งปวงไว้ ฯ ที่จะไม่ซ่อนไว้แล้วจักแถลงกล่าวเท็จนั้น เป็นอันไม่มี ฯ แต่ไม่เป็นปารชิกด้วยการกล่าวเป็นอนาคตาว่า เราจักเข้าซึ่งฉานเป็นต้น เพราะฉะนั้น คำว่า เราได้เข้าแล้วเป็นต้นนั้น ควรทราบว่าท่านกล่าวไว้เป็นบทอดีต และปัจจุบันทั้งนั้น ฯ แม้คำทั้งปวงต่อจากนี้ ก็เป็นเนื้อความต้นในสัทธกัมมหารณ ฯ ก็ในเรื่องนี้ ไม่อาจรู้จักคำใดได้ด้วยการวินิจฉัยอันนี้ ท่านจึงกล่าวคำนั้นไว้ในบทภาษณีย์ แห่งบทอันว่าด้วยการละกิเลสว่า เราได้สละราคะแล้ว ได้คลายราคะแล้ว ฯ คำนั้น มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ คำว่า สละนั้น หมายถึงสละสภาวะของตน ฯ คำว่า คลายนั้น หมายถึงการไม่ถือเอาอีก ฯ คำว่า พ้นนั้น หมายถึงการพ้นจากความติดต่อกัน ฯ คำว่า ละนั้น ได้แก่ไม่ตั้งอยู่ทไหนดอกของผลพบนแล้ว ฯ คำว่า เลิกนั้น หมายถึงสละสิ่งที่เคยถือไว้ในก่อน ฯ คำว่า เพิกขณนั้น หมายถึงทำให้สะดุ้งด้วยอริยมรรค แล้วไม่ให้ติดอยู่อีก ฯ คำว่า เติมชนด้วยตนนั้น หมายถึงทำให้สะดุ้งด้วยดี แล้วไม่ให้ติดอยู่อีกแม้เพียงเล็กน้อย จบสัทธกัมมหารกถา ตามอรรถกถาเพียงเท่านี้

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีวาท ภิภษุผู้ไม่คิดไว้ว่า จะกล่าวเท็จ แต่ได้กล่าวเท็จออกไปด้วยการพูดเร็วเกินไปนั้น ไม่ควรประับอาบัติ ฯ คำว่า ความรู้นั้น ได้แก่รู้จักความหมายแห่งความรู้ ฯ คำว่า ความประชุม

ความรู้นั้น ได้แก่ความมากแห่งความรู้ คือ มีความมากในจิตดวงเดียว ๆ คำว่า
ปรากฏดวงดวงเดียวนั้น คือ ถึงแม้ว่าจิตเกิดต่างขณะกัน ก็เป็นเช่นเกิดในขณะ
เดียวกัน ๆ คำว่า ทำให้สะดุ้งนั้น คือ ทำให้ตกใจกลัว แล้วหนีไป สิ้นเนื้อความ
ในอุทกาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๖๕

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยสุทธกวารกตา เป็นต้น

คิหากาเรหิ ปจฺมณฺจ ฌานํ หุตฺติยณฺจ ฌานํ สวาปชฺชํ สวาปชฺชามิ
สวาปนฺโน ปจฺมสฺส จ ฌานสฺส หุตฺติยสฺส จ ฌานสฺส ลาภิมฺหิ วสฺมิมฺหิ ปจฺมณฺจ
ฌานํ หุตฺติยณฺจ ฌานํ สจฺฉิกตํ มยาติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๖๕ ว่าด้วยสุทธกวารกตา และวัตถุกามวารกตา และบทภาษนียวัณณา
ตามพระบาลี อรรถกถา อุทกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ก็เนื้อความในพระบาลี ที่มีอยู่ในวัตถุกามวารกตา ซึ่งจกยกขึ้นแสดงใน
กัณฑ์นั้น ถ้าแปลไปตามวาระพระบาลีแล้ว ก็จักทำให้เกิดความพินใจอย่างยาก
แก่ผู้ฟัง และผู้ศึกษาทั้งหลาย จะทำให้ผู้ฟังและผู้ศึกษาทั้งหลาย ลำบากใจยิ่งนัก
เพราะไม่อาจจกจับใจความได้ ทั้งจักทำให้เกิดความรำคาญ อึดอัด เบื่อหน่าย ต่อการ
ฟัง การศึกษามากขึ้น เพราะฉะนั้น จึงจักได้เรียบเรียงใหม่ให้เข้าใจมากขึ้น ให้
สบายใจขึ้น แก่ผู้ฟัง และผู้ศึกษาทั้งหลาย แต่การที่จะเรียบเรียงใหม่ ให้ท่าน

ทั้งหลายได้สดับฟังและศึกษาโดยง่าย ดังต่อไปนี้ ไม่ใช่เป็นของง่าย ผู้รับล
ทั้งหลายได้อ่านดูพระบาลีในตอนนั้นแล้ว จึงจะรู้สึกว่ายากมาก ยากที่จะกลั่นกรอง
ให้เข้าใจได้ง่าย แต่ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เข้าใจได้ง่ายแก่ผู้ฟัง และผู้ศึกษา
ทั้งหลาย บัญญัติภิกษุ จึงได้อุตสาหะพยายามกลั่นกรองจากวาระพระบาลีที่ท่านว่าไว้
โดยพิสดาร อันเป็นการทำให้พื้นเผื่อง่ายขึ้น ไว้ให้ย่นย่อพอจับใจความได้ง่าย
ไม่ลำบากกาย ไม่ลำบากใจ แก่ผู้สดับฟัง และผู้ศึกษาทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

กล่าวคือ เนื้อความในสัททิกวารกถานั้น ท่านแบ่งเป็นชั้นๆ จักตอน ๑
แบ่งเป็นพัทธจักรตอน ๑ แล้วแบ่งเป็นเอกมุลกนัย ตลอดจนถึงสหพมุลกนัย

คำว่า สัททิกวารกถานั้น ได้แก่นัยที่ประกอบบทหนึ่ง ๆ มีปฐมฉาน เป็นต้น
จนกระทั่งถึง คำว่า จิตปราศจากโมหะเป็นที่สุด เข้ากับบททั้ง ๖ ถึง ๕ ครั้ง

คำว่า บทหนึ่ง ๆ มีปฐมฉาน เป็นต้น มีจิตปราศจากโมหะเป็นที่สุดนั้น คือ ปฐม
ฉาน ๑ หุตติยฉาน ๑ ตติยฉาน ๑ จตุตถฉาน ๑ สญญตวิโมกข์ ๑ อนิมิตตวิโมกข์ ๑
อัปปณิหิตวิโมกข์ ๑ สญญตสมาธิ ๑ อนิมิตตสมาธิ ๑ อัปปณิหิตสมาธิ ๑ สญญต-
สมาบัติ ๑ อนิมิตตสมาบัติ ๑ อัปปณิหิตสมาบัติ ๑ วิชา ๓ ประการ ๑ สติปัฏฐาน
สี่ ๑ สัมมป্পธานสี่ ๑ อิทธิบาทสี่ ๑ อินทรีย์ห้า ๑ พละห้า ๑ โพชฌงค์เจ็ด ๑
อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์แปด ๑ โสตาปัตติผล ๑ สกทาคามีผล ๑ อนาคา-
มีผล ๑ อรหัตผล ๑ การละราคะ ๑ การละโทสะ ๑ การละโมหะ ๑ จิตปราศ-
จากราคะ ๑ จิตปราศจากโทสะ ๑ จิตปราศจากโมหะ ๑ รวมเป็น ๓๑ บทด้วยกัน
ดังนี้ ทั้ง ๓๑ บทนี้ ล้วนแต่เป็นอุตตริมนุสสรธรรม อันเป็นวัตถุแห่งปารายิกทั้งนั้น

บททั้ง ๖ นั้น คือ คำว่า เราได้เข้า ๑ เรากำลังเข้า ๑ เราเข้าแล้ว ๑ เราได้ ๑
เราชำนาญ ๑ เราทำให้แจ้งแล้ว ๑ ฯ ทั้ง ๖ บทนี้ เป็นคำกล่าวของผู้วอดอุตริ-
มนุสสรธรรม ฯ ผู้วอดอุตตริมนุสสรธรรม จะต้องกล่าวคำเหล่านี้ เกี่ยวกับบท
ทั้ง ๓๑ นั้น เฉพาะบทใดบทหนึ่ง เช่น กล่าวว่า เราได้เข้าปฐมฉาน หรือว่า
เราได้เข้าหุตติยฉาน หรือว่าเราได้เข้าตติยฉาน หรือว่าเราได้เข้าจตุตถฉาน จน
กระทั่งกล่าวว่า จิตของเราปราศจากโมหะแล้วเป็นที่สุด หรือกล่าวว่า เรากำลัง
เข้าซึ่งปฐมฉาน หรือว่า เรากำลังเข้าซึ่งหุตติยฉาน หรือว่า เรากำลังเข้าซึ่งตติยฉาน
หรือว่า เรากำลังเข้าจตุตถฉาน จนกระทั่งถึงคำว่า จิตของเราปราศจากโมหะ

แล้วเกิด หรือกล่าวว่า เราเข้าปฐมฌานแล้วเป็นต้น จนถึงกล่าวว่า จิตของเรา
ปราศจากโมหะแล้วเป็นที่สุดก็ดี หรือกล่าวว่า เราได้ปฐมฌานแล้วเป็นต้น จน
กระทั่งถึงกล่าวว่า จิตของเราปราศจากโมหะแล้วเป็นที่สุดก็ดี หรือกล่าวว่า เรา
ชำนาญในปฐมฌานเป็นต้น จนถึงกล่าวว่า จิตของเราปราศจากโมหะแล้วเป็นที่สุด
ก็ดี หรือ เช่นกล่าวว่า เราได้ทำให้แจ้งซึ่งปฐมฌานเป็นต้น จนถึงกล่าวว่า จิต
ของเราปราศจากโมหะแล้วเป็นที่สุดก็ดี ดังนี้เป็นต้น เป็นต้นอย่าง

แต่การกล่าวนั้น ต้องกล่าวด้วยอาการ ๓ หรือด้วยอาการ ๔ ด้วยอาการ ๕
ด้วยอาการ ๖ ด้วยอาการ ๗ ๑ อาการ ๓ นั้น ได้แก่ ก่อนจะกล่าวกันว่าเราจัก
กล่าวเท็จ ขณะกล่าวอย่าถือว่าเรากล่าวเท็จ กล่าวแล้วถือว่าเรากล่าวเท็จแล้ว ๑
อาการ ๔ นั้น เต็ม คำว่า ช้อนความเห็นเขาอีกข้อหนึ่ง กับ ๓ ข้อเบื้องต้น จึงรวม
เป็น ๔ คือ ก่อนแต่จะกล่าวกันว่าเราจักกล่าวเท็จ ๑ ขณะกล่าวอย่าถือว่าเรากล่าว
เท็จ ๑ กล่าวแล้วถือว่าเรากล่าวเท็จแล้ว ๑ ช้อนความคิดความเห็นของตนในเรื่อง
กล่าวเท็จนั้นไว้ ๑ อาการ ๕ นั้น เต็มคำว่า ช้อนความเห็นว่าจะร เข้ามาอีก
ข้อหนึ่ง กับ ๔ ข้อที่กล่าวแล้วนั้น ๑ อาการ ๖ เต็มคำว่า ช้อนความพอใจเข้ามา
อีกข้อหนึ่ง กับ ๕ ข้อข้างต้น ๑ อาการ ๗ นั้น เต็ม คำว่า ช้อนความมีความเป็น คือ
อาการที่ตนพูดเท็จไว้เข้ามาอีก กับ ๖ ข้อเบื้องต้น จึงรวมเป็นอาการ ๗ อีกอย่าง
หนึ่ง คำว่า อาการ ๓ อาการ ๔ อาการ ๕ อาการ ๖ อาการ ๗ นั้น ได้แก่องค์ ๓
องค์ ๔ องค์ ๕ องค์ ๖ องค์ ๗ แห่งการพูดเท็จ ๑ คำว่า องค์นั้น ได้แก่เหตุ ๑
เมื่อว่าเรียงเป็นลำดับไปจนให้ครบ ๗ แล้ว ก็คือ ก่อนแต่จะพูดเท็จ ถือว่าเราจักพูด
เท็จ ๑ ขณะพูดถือว่าเราพูดเท็จ ๑ พูดแล้วถือว่าเราพูดเท็จแล้ว ๑ ปกปิดความเห็นของ
ตนไว้ ๑ ปกปิดความเห็นว่าจะรของตนไว้ ๑ ปกปิดความพอใจของตนไว้ ๑ ปกปิด
อาการของตนไว้ ๑ ดังนี้ ๑ ในองค์ ๗ นี้ สำคัญอยู่ ๒ องค์ เบื้องต้นเท่านั้น อีก
๕ องค์ เบื้องปลายนั้น ไม่สำคัญ เพราะเหตุว่า เมื่อองค์เบื้องต้นทั้ง ๒ นั้นไม่มี คือ
ก่อนแต่จะพูดเท็จ ก็ไม่รู้ตัวว่าเราจักพูดเท็จ ขณะพูดก็รู้ตัวว่า เรากำลังพูดเท็จ
เมื่อพูดเท็จแล้ว ก็ไม่รู้ตัวว่าได้พูดเท็จแล้ว คำที่พูดออกไปนั้น ก็เท่ากับพูดด้วยไม่มีสติ
ถึงพูดไปแล้วจะนึกขึ้นได้ทีหลังว่า เราพูดเท็จ ก็ไม่สำคัญประการใด เป็นแต่ว่าอาการ ๕
หรือองค์ ๕ เบื้องปลายนั้น ประกอบกับองค์ ๒ เบื้องต้น ให้แรงขึ้นเท่านั้น ๑ เมื่อ

ท่านยกเอาบททั้ง ๓๑ นั้น มาประกอบกับบททั้ง ๕ แล้วแจกไปถึง ๕ ครั้ง คือ
แจกไปด้วย กล่าวถึงอาการ ๓ จบลงแล้ว แจกไปอีกด้วยกล่าวถึงอาการ ๔ แล้ว
แจกไปอีกด้วยอาการ ๕ แล้วแจกไปอีกด้วยอาการ ๖ แล้วแจกไปด้วยอาการ ๗
ดังที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ที่ ๑๔ นั้น ท่านเรียกว่าสัททิกนัย

ท่านยกเอาบทอื่น ๆ ในจำนวน ๓๑ บทนั้น ขึ้นแจกประกอบกับบทว่า
ปฐมณาน เรียกว่าชั้นจกักร คือ ท่านยกคำว่า ปฐมณานขึ้นเป็นคำต้น แล้วเติม
คำหนึ่ง ๆ ใน ๓๑ บทนั้น เป็นคำที่ ๒ ไปทีละคู่ ๆ เช่น กล่าวว่า เราได้เข้า
ปฐมณานกับหัตถิณาน หรือว่าเรากำลังเข้าปฐมณานกับหัตถิณาน หรือกล่าวว่า
เราเข้าปฐมณานกับหัตถิณานแล้ว หรือกล่าวว่า เราได้ปฐมณานกับหัตถิณานแล้ว
หรือกล่าวว่า เราชำนาญในปฐมณานกับหัตถิณานแล้ว หรือกล่าวว่า เราทำให้
แจ้งปฐมณานกับหัตถิณานแล้ว ดังนี้ เป็นตัวอย่าง อันได้ใจความว่า ถ้าผู้วค
อุตตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน ได้พูดขึ้นพร้อมด้วยองค์ ๓ หรือองค์ ๔ องค์ ๕ องค์ ๖
องค์ ๗ ว่า เราได้เข้าปฐมณานกับหัตถิณานก็ดี หรือกล่าวว่า เราได้เข้าปฐมณาน
กับหัตถิณานก็ดี หรือกล่าวว่า เราได้เข้าปฐมณานกับจตตณานที่ดี หรือกล่าวว่า
เราได้เข้าปฐมณานกับสุญญตวิโมกข์ที่ดี กล่าวว่า เราได้เข้าปฐมณานกับอนิมิตต-
วิโมกข์ที่ดี กล่าวว่า เราได้เข้าปฐมณานกับอัปปณิหิตวิโมกข์ที่ดี กล่าวว่า เราได้
เข้าปฐมณานกับสุญญตวิโมกข์ที่ดี เราได้เข้าอนิมิตตสมาธิที่ดี เราได้เข้าปฐมณาน
กับอัปปณิหิตสมาธิที่ดี เราได้เข้าปฐมณานกับสุญญตสมาบัติที่ดี เราได้เข้าปฐมณาน
กับอนิมิตตสมาบัติที่ดี เราได้เข้าปฐมณานกับอัปปณิหิตสมาบัติที่ดี เราได้เข้าปฐม-
ณานกับวิชา ๓ ก็ดี เราได้เข้าปฐมณานกับสติปัฏฐาน ๔ ก็ดี เราได้เข้าปฐม-
ณานกับสัมมปปธาน ๔ ก็ดี เราได้เข้าปฐมณานกับอิทธิบาท ๔ ก็ดี เราได้เข้าปฐม-
ณาน กับอินทรีย์ ๕ ก็ดี เราได้เข้าปฐมณาน กับพละ ๕ ก็ดี เราได้เข้าปฐมณาน
กับโพชฌงค์ ๗ ก็ดี เราได้เข้าปฐมณาน กับอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ก็ดี
เราได้เข้าปฐมณาน กับอนาคามีผลก็ดี เราได้เข้าปฐมณาน กับอรหัตผลก็ดี เราได้
เข้าปฐมณาน กับสละราคะก็ดี เราได้เข้าปฐมณาน กับสละโทสะก็ดี เราได้เข้า

ปฐมฌานกับสละโมหะกัฏฐิ เราได้เข้าปฐมฌาน กับมิจิตปราศจากราคะกัฏฐิ เราได้
 เข้าปฐมฌาน กับมิจิตปราศจากโทสะกัฏฐิ เราได้เข้าปฐมฌาน กับมิจิตปราศจาก
 โมหะกัฏฐิ ดังนี้ แม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้กล่าวนั้น กล่าวแก่ผู้ใด ผู้นั้นรู้ความ
 ในขณะนั้น ภิกษุผู้นั้นก็ปาราชิก ถ้าภิกษุผู้ไม่รู้ความในขณะนั้น คือ ไม่รู้ความ
 หมายความว่า คำที่กล่าวนั้น หมายความว่าอย่างไร หรือไม่รู้จักภาษาถิ่น ภิกษุผู้กล่าวนั้น
 ต้องถูกล้างจัญ ๑ ท้าวมาแล้วนั้น ท่านเรียกว่าฉันทจกัฏฐิ คือ เมื่อประกอบคำเหตุ
 โดยยกเอาปฐมฌาน ขึ้นเป็นคำที่ ๑ แล้วยกเอาบทอื่น ๆ ขึ้นเป็นคำที่ ๒ เป็นลำดับไป
 จนครบทั้ง ๓๐ บท ดังท้าวมาแล้วนั้น ก็เรียกว่าฉันทจกัฏฐิ ซึ่งแปลว่า จกัฏฐิก่อน
 หนึ่ง ๆ ดังนี้

ต่อจากฉันทจกัฏฐิไปนั้น เป็นพัทธจกัฏฐิ ซึ่งแปลว่า จกัฏฐิเนื่องกัน คือ ใน
 พระบาลีนั้น ท่านยกเอาบทหนึ่ง ๆ ใน ๓๐ นั้น ขึ้นมาเป็นที่ ๒ ของคำว่าหุตติยฌาน
 แล้วแจกไปจนหมดทุกบทว่า เราได้เข้าหุตติยฌาน หุตติยฌาน หุตติยฌาน หรือว่า เราได้เข้า
 หุตติยฌาน จตตฌาน หรือว่า เราได้เข้าหุตติยฌาน กับอัปปณิหิตวิโมกข์ เราได้เข้า
 หุตติยฌาน กับสุญญตวิโมกข์ เราได้เข้าหุตติยฌาน กับอัปปณิหิตวิโมกข์ เราได้เข้า
 หุตติยฌานกับสุญญตสมาธิ เราได้เข้าหุตติยฌานกับอนิมิตตสมาธิ เราได้เข้าหุตติยฌาน
 กับอัปปณิหิตสมาธิ เราได้เข้าหุตติยฌานกับสุญญตสมาบัติ เราได้เข้าหุตติยฌานกับ
 อนิมิตตสมาบัติ เราได้เข้าหุตติยฌานกับอัปปณิหิตสมาบัติ เราได้เข้าหุตติยฌานกับ
 วิชชา ๓ เราได้เข้าหุตติยฌานกับสติปัฏฐาน ๔ เราได้เข้าหุตติยฌานกับสัมมปปธาน ๔
 เราได้เข้าหุตติยฌานกับอิทธิบาท ๔ เราได้เข้าหุตติยฌานกับอิทธิย ๕ เราได้เข้า
 หุตติยฌานกับโพชฌงค์ ๗ เราได้เข้าหุตติยฌานกับอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘
 เราได้เข้าหุตติยฌานกับโสดาปัตติผล เราได้เข้าหุตติยฌานกับสกทาคามีผล เราได้เข้า
 หุตติยฌานกับอนาคามีผล เราได้เข้าหุตติยฌานกับอรหัตผล เราได้เข้าหุตติยฌานกับ
 สละราคะแล้ว เราได้เข้าหุตติยฌานกับสละโทสะแล้ว เราได้เข้าหุตติยฌานกับสละ
 โมหะแล้ว เราได้เข้าหุตติยฌานกับมิจิตปราศจากราคะแล้ว เราได้เข้าหุตติยฌานกับ
 มิจิตปราศจากโทสะแล้ว เราได้เข้าหุตติยฌานกับมิจิตปราศจากโมหะแล้ว ดังนี้
 เป็นท้าวอย่าง เรียกว่าพัทธจกัฏฐิ แปลว่า จกัฏฐิเนื่องกัน เมื่อประกอบไปดังนี้ ก็ได้
 พัทธจกัฏฐิ ๒๕ ตามท้าวมาแล้วนั้น เรียกว่าเอกมูลกนัย คือ คำตั้งมีคำเดียว ได้แก่คำว่า

หุติขณาน แล้วเติมคำอื่นเข้ามาอีกคำหนึ่ง เพื่อจะให้คำตั้งเป็น ๒ คำ คือ ใช้คำว่า หุติขณาน หุติขณาน กับคำอื่นอีกก็ได้ เรียกว่า ทมูลกนัย ฯ เมื่อให้คำตั้งเป็น ๓ คำ เรียกว่า ตมูลกนัย เมื่อให้คำตั้งเป็นคำ ๔ คำ เรียกว่า จมูลกนัย ฯ เมื่อคำตั้งมี ๕ คำ เรียกว่า บัญจมูลกนัย ฯ เมื่อคำตั้งมี ๖ คำ เรียกว่า ฉมูลกนัย ฯ เมื่อคำตั้งมี ๗ คำ เรียกว่า สัตตมูลกนัย เมื่อคำตั้งมี ๘ คำ เรียกว่า อฏฐมูลกนัย ฯ เมื่อคำตั้งมี ๙ คำ เรียกว่า นวมูลกนัย ฯ เมื่อคำตั้งมี ๑๐ คำ เรียกว่า ทสมมูลกนัย

ในพระบาลีต่อไปน ท่านกล่าวเป็นเอกมูลกนัยโดยย่อไว้ อันได้ใจความว่า ภิกษุผู้อวดอุตริมนัสสธรรม ได้กล่าวไว้ว่า เราได้เข้า หรือว่าเรากำลังเข้า หรือว่าเราเข้าแล้ว หรือว่าเราได้ หรือว่าเราชำนาญ หรือว่าเราทำให้แจ้ง ซึ่งจิตอันปราศจาก โมหะและปฐมณาน หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะและหุติขณาน หรือว่า ซึ่งจิตอันปราศจากโมหะและตติขณาน หรือว่า ซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับจตตตณาน หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับสญญตวิโมกข์ หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับอนิมิตตวิโมกข์ หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับอัปปณิหิตวิโมกข์ หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับสญญตสมาบัติ หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับอนิมิตตสมาบัติ หรือว่าซึ่งจิตอันปราศจากโมหะกับอัปปณิหิตสมาบัติ ดังนี้ ตลอดไปตามลำดับ คำว่า วิชชา ๓ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบต ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ โสคาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล การสละราคะ โทสะ โมหะ การปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นที่สุด ฯ ภิกษุใดแก่งอวดอุตริมนัสสธรรม คือ พุคตังที่วามาล้วน อย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี เมื่อผู้ฟังเข้าใจ ต้องปราณีก เมื่อผู้ฟังไม่เข้าใจความ ต้องถูกลัจฉัย ตามที่วามานเป็นเอกมูลกนัยสังเขป

บาลี

ส่วนเนื้อความในพระบาลีต่อไปน เป็นสัพพมูลกนัย คือ กล่าวถึงการที่ ภิกษุอวดอุตริมนัสสธรรม โดยพุดถึงคำทั้งหมดใน ๓๐ บทนั้น ด้วยคำว่า เราได้เข้าซึ่งปฐมณาน หรือด้วยคำว่า เรากำลังเข้าซึ่งปฐมณาน หรือด้วยคำว่า เราเข้าปฐมณานแล้ว หรือด้วยคำว่า เราได้ปฐมณาน หรือด้วยคำว่า เราชำนาญใน

ปฐมฌาน หรือด้วยคำว่า เราทำให้แจ้งปฐมฌาน ดังนี้ เป็นต้น ไปจนจบหมด
ทุกบท เรียกว่า สัพพะมลกะ คือ ยกคำทั้งปวงขึ้นตั้งแล้วแจกไป ฯ ภิกษุใดออก
อุตตริมนุสสรณ ด้วยยกคำทั้งปวงขึ้นเป็นตั้งแล้วพูดเรื่อยไป หรือพูดเพียร
คำใดคำหนึ่งก็ตาม เมื่อผู้ฟังเข้าใจ ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ผู้ฟังไม่เข้าใจ ต้อง
ถูกลัจฉัย

บาลี

ต่อไปนี้ ในบาลีได้กล่าวเป็นวัตถุตตามวาระไว้โดยพิสดารตามวิธีจำแนก แต่
ได้ใจความว่า ถ้าภิกษุประสงค์จะออกอุตตริมนุสสรณ ซึ่งไม่มีอยู่ในตนแล้วออก
ออกไป ไม่ตรงตามที่ตนคิดไว้ก็ตาม เมื่อผู้ฟังเข้าใจตาม ก็ต้องปาราชิก ผู้ฟัง
ไม่เข้าใจ ต้องถูกลัจฉัย เช่นประสงค์จะพูดว่า เราได้เข้าปฐมฌาน แต่พูดออก
ไปว่า เราได้เข้าหัตถิฌาน หรือเราได้เข้าตติยฌาน หรือเราได้เข้าจตุตถฌาน ดังนี้
เป็นต้น ก็เรียกว่า เป็นการออกอุตตริมนุสสรณ เพราะในอรรถกถาว่า ภิกษุ
ผู้ประสงค์จะลาสิกขาบท ตั้งใจจะกล่าวว่า พุทฺธํ ปจฺจกฺขามิ แต่กล่าวออกไปว่า
ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ หรือ สงฺฆํ ปจฺจกฺขามิ ดังนี้ เป็นต้น ก็เป็นอันลาสิกขาอันใด
การออกอุตตริมนุสสรณก็ฉนั้นนั้น โจวว่าจะออกอย่างหนึ่ง แต่ปากได้พูดออกไป
อย่างหนึ่ง ก็จัดเป็นการออก

การออกอุตตริมนุสสรณ ดังที่แสดงมาแล้วทั้งนั้น เป็นการออก
เพื่อตนทั้งนั้น อันการออกเพื่อผู้อื่นนั้น ได้แก่อวดว่า ภิกษุชื่อนั้น ได้เป็นอย่างนั้น
เช่น อวดว่า ภิกษุที่ใช้จีวรของท่านนั้น เป็นผู้ได้ปฐมฌาน หรืออวดว่า ภิกษุที่ฉัน
บิณฑบาตของท่านนั้น เป็นผู้ได้ปฐมฌาน ดังนี้เป็นต้น เรียกว่าออกเพื่อผู้อื่น
ถ้าผู้ฟังเข้าใจ ต้องถูกลัจฉัย ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจ ต้องทุกกฏ ฯ การออกเพื่อผู้อื่น
เกี่ยวกับบัจฉัย ๔ ดังที่ยกขึ้นว่าพอเป็นตัวอย่างแล้วนั้น ท่านเรียกว่า บัจฉัยปฏิ-
สังยุตตวาท คือ คำพูดเกี่ยวกับบัจฉัย ๔ คำพูดเกี่ยวกับบัจฉัย ๔ นั้น ในอรรถกถา
ฎีกา กล่าวไว้ว่า เมื่อจะแจกตามแบบที่แจกมาเป็นตัวอย่างแล้วนั้น ก็แจกได้ทั้งนั้น
แต่ในบาลีมิได้แจกไว้

เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงอาการอวดอุตตริมนุสสธรรม และ
ประเภทอาบัติ ดังที่มาแล้วจนจบลงแล้ว ก็ทรงแสดงประเภทแห่งความไม่มีอาบัติ
สืบต่อไปว่า ความไม่มีอาบัติในสิกขาบท ย่อมมีแก่ภิกษุ ๖ จำพวก คือ จำพวกที่
เข้าใจว่าตนได้อุตตริมนุสสธรรม ๑ จำพวกที่พูดออกไป ด้วยไม่ประสงค์จะอวด ๑
จำพวกที่เป็นบ้า ๑ จำพวกที่มึนงงงง ๑ จำพวกที่มึนเมา ๑ จำพวกที่เป็น
ต้นบัญญัติ ๑ ดังนี้ สันเนอความในพระวินัยเทศนากัณฐกนเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัม คัวยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐก ๖๖

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตถปาราชิก ๒๒ เรื่อง

อริมานะ อรรถมเหสี ปิตุโฆปชุกริยาปโก รัณโณชนา รโห ชมมา
วิหาโร ปจจุปญฺจิโตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถิตารนัยไตรภาค
กัณฐก ๖๖ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตถปาราชิก ๒๒ เรื่อง ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺธศาสนา และพุทฺธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอด ๕๐๐๐ พรรษา

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
เรื่องตัวอย่างแห่งจตุตถปาราชิกนั้น มีอยู่ ๔๐ เรื่องด้วยกัน คือ เรื่องเข้าใจว่าตนได้
สำเร็จ ๑ เรื่องถึงความปรารถนาอยู่ในบ้า ๑ เรื่องบิณฑบาต ๑ เรื่องอุบาสก ๒ เรื่อง
อิริยาบถ ๔ เรื่องสังโยชน์ ๑ เรื่องที่ลับ ๒ เรื่องวิหาร ๒ เรื่องภิกษุใช้ ๑๐ เรื่อง
ร้องนิมนต์ ๕ เรื่องอวด ๓ เรื่องญาติ ๓ เรื่องกตีกา ๑ เรื่องพระโมคคัลลานะ ๔
เรื่องพระโสภิตะ ๑ รวมเป็น ๔๐ เรื่องด้วยกัน ดังนี้

ใน ๔๐ เรื่องนั้นมีเรื่องว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งได้บอกว่า ตนได้สำเร็จ
อรหัตตามความเข้าใจของตน ๆ ครั้นแล้วก็เกิดความรำคาญใจว่า สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เรามีต้องอาบัติปาราชิกแล้วหรือ ๆ คิดดังนี้แล้ว
จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์ทรงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ
ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีด้วยความเข้าใจ ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกขุรูปหนึ่ง ตั้งความเพียรอยู่ในป่า ด้วย
คิดว่าจักมีผู้ยกย่องนับถือตน แล้วก็มีผู้ยกย่องนับถือสมกับความประสงค์ ๆ ภิกษุนั้น
จึงเกิดความรำคาญใจ ในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ให้ทรงทราบ พระองค์ทรงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เธอไม่ต้องปาราชิก ก็แต่ว่าภิกษุ
ทั้งหลาย ไม่ควรตั้งใจเพียรอยู่ในป่าด้วยความปรารถนาอย่างนั้น ภิกษุอยู่ในป่าด้วยความ
ปรารถนาอย่างนั้น ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่ง ได้เที่ยวบิณฑบาตด้วยความ
ปรารถนาว่า จักมีผู้ยกย่องนับถือเราด้วยอาการอย่างนั้น เวลาผู้ยกย่องนับถือ ก็เกิด
ความไม่สบายใจ กลัวว่าตนต้องอาบัติปาราชิกแล้ว จึงไปกราบทูลสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๆ พระองค์ทรงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เธอไม่ต้องปาราชิก
ก็แต่ว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่ควรเที่ยวบิณฑบาตด้วยปรารถนาอย่างนั้น ภิกษุใดเที่ยว
บิณฑบาตด้วยปรารถนาอย่างนั้น ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งบอกภิกษุองค์หนึ่งว่า ภิกษุเหล่า
ใด เป็นสหวัหาริกของอุปัชฌาย์ของเราทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์สน
ครั้นบอกดังนี้แล้ว ก็เกิดความรำคาญใจ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะ
อวด ๆ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ถูกล้างจักษุเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า ภิกษุ
เหล่าใดเป็นอันเตวาสิกของอุปัชฌาย์ของเรา ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้มีคุณธรรมมาก มีอาณู-
ภาพมากทั้งสน บอกระหว่างนั้นแล้ว ก็มีความสงสัยในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลให้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า คิดจะอวดพระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ตั้งแต่ถูกล้างจักษุเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งเดินจงกรมด้วยความปรารถนาว่า ด้วยอาการที่เราเดินจงกรมนี้ จักมีผุยก้อนนับถือเรา เวลาผุยก้อนนับถือ ก็เกิดความสงสัยในอาบัติ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก แต่ภิกษุทั้งหลายไม่ควรเดินจงกรมด้วยความปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุใดเดินจงกรมด้วยความปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุนั้นต้องตกกฎ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่ง ยืนด้วยความปรารถนาว่า ด้วยอาการที่เรายืนอย่างนี้ จักมีผุยก้อนนับถือเรา เวลาผุยก้อนนับถือ ก็เกรงว่าจะเป็นอาบัติ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ก็แต่ว่าภิกษุทั้งหลาย ไม่ควรยืนด้วยความปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุใดยืนด้วยความปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุนั้นต้องตกกฎ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งนั่งด้วยความปรารถนาว่า ด้วยอาการที่เรานั่งอย่างนี้ จักมีผุยก้อนนับถือเรา แล้วก็ได้มีผุยก้อนนับถือสมดังความปรารถนา จึงเกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ เวลาไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ต่อก่อนภิกษุ เธอไม่ต้องปาราชิก ก็แต่ว่าภิกษุทั้งหลายไม่ควรนั่งด้วยปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุใดนั่งด้วยปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุนั้นต้องตกกฎ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งนอนด้วยความปรารถนาว่า ด้วยอาการที่เรานอนอย่างนี้ จักมีผุยก้อนนับถือเรา เวลาผุยก้อนนับถือ ก็เกิดความไม่สบายใจ ด้วยกลัวว่าจะต้องปาราชิก จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ก็แต่ว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ควรนอนด้วยความปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุใดนอนด้วยความปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุนั้นต้องตกกฎ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งอวดอุตริมนสสธรรมแก่ภิกษุองค์หนึ่ง ฯ ฝ่ายภิกษุองค์นั้นก็ได้กล่าวขึ้นว่า ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าก็ได้ละ

สังโยชน์ทั้งหลายเสียแล้ว ๑ แล้วก็เกิดความรำคาญใจ ๑ จึงได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์ทรงตรัสว่า คุณอนภิกขุ เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งอยู่ในที่สงัด แล้วอวดอุตริมนุสสธรรมขึ้น ๑ ภิกษุผู้รู้จักจิตของผู้นั้นจึงได้รุกรานภิกษุนั้นว่า เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ อุตริมนุสสธรรมนั้นไม่มีแก่เธอ ๑ ภิกษุนั้นก็เกิดความรำคาญใจ ๑ จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่ทุกกฏเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่ง ไปอยู่ในที่ลับ แล้วก็อวดอุตริมนุสสธรรมขึ้น ๑ เทวดาที่รุกรานภิกษุนั้นว่า ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อุตริมนุสสธรรมนั้นไม่มีแก่ท่าน ๑ ภิกษุนั้นก็เกิดความไม่สบายใจ ๑ จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์ทรงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่กัลลจัจฉเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งบอกอุบาสกคนหนึ่งว่า นี่แน่ะอุบาสก ภิกษุใดอยู่ในวิหารของท่าน ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์ ๑ ก็ภิกษุนั้นได้อยู่ในวิหารของอุบาสกนั้น ๑ ภิกษุนั้นจึงเกิดความไม่สบายใจ ๑ แล้วได้ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ๑ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะอวด ๑ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่กัลลจัจฉเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่ง ได้บอกอุบาสกคนหนึ่งว่า ท่านบำรุงภิกษุใดด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์ ๑ อุบาสกนั้นได้เป็นผู้บำรุงภิกษุนั้น ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย ๑ ภิกษุนั้นจึงเกิดความรำคาญใจ ๑ แล้วได้นำความข้อนั้นไปทูลแจ้งแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะอวด พระเจ้าข้า ๑ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก ต้องแต่กัลลจัจฉเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามภิกษุนั้นว่า อุตตริมนุสสรธรรมของท่านมีอยู่หรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่า ไม่ใช่เป็นการยาก ในการที่จะยืนยันความรู้นี้ถึง ฯ แล้วภิกษุนั้นก็บังเกิดความรำคาญใจว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุเหล่านั้นต้องกล่าวอย่างนี้ แต่เรามีไข้สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เราไม่ต้องอาบตีปาราชิกแล้วหรือ ฯ แล้วภิกษุนั้นก็ได้กราบทูลเรื่องนั้น แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะอวด พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ความไม่มีอาบตี ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่ประสงค์จะอวด

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามภิกษุนั้นว่า อุตตริมนุสสรธรรมของท่านมีอยู่หรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่า ธรรมย่อมเป็นของหมู่ความเพียรแก่กล้าจะต้องทำให้สำเร็จ บอกดังนี้แล้ว ก็เกิดความรำคาญใจ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดประสงค์จะอวด ฯ จึงตรัสว่า ผู้ไม่ประสงค์จะอวด ไม่ต้องอาบตี

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ภิกษุทั้งหลายจึงบอกว่า อย่างกลัวเลข ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่กลัวตาย ฯ ตอบแล้วก็เกิดความไม่สบายใจ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะอวด พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ผู้ไม่คิดจะอวด ไม่ต้องอาบตี

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามภิกษุนั้นว่า อุตตริมนุสสรธรรมของท่านมีอยู่หรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่า อันธรรมะเป็นของที่ผู้ประกอบโดยชอบจะต้องทำให้สำเร็จ ฯ ตอบดังนี้แล้ว ก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะอวด ฯ จึงตรัสว่า ผู้ไม่คิดจะอวด ไม่ต้องอาบตี

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงถามภิกษุนั้นว่า อุตตริมนุสสธรรมของท่านมีอยู่หรือ ? ภิกษุนั้นตอบว่า อันธรรม ย่อมเป็นของผู้ที่มีความเพียรแก่กล้า จะต้องทำให้สำเร็จ บอกดังนี้แล้ว ก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์ก็ทรงสอบถามความคิดแล้ว จึงตรัสว่า ผู้ไม่มีความประสงค์จะรอด ไม่ต้องอาบัต

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงถามภิกษุนั้นว่า ท่านมีอุตตริมนุสสธรรมหรือไม่ ? ภิกษุนั้นตอบว่า อันธรรมะ ย่อมเป็นของผู้ประกอบความเพียร จะต้องทำให้สำเร็จ บอกแล้ว ก็เกิดความสงสัย เวลาไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัต เพราะไม่มีความประสงค์จะรอด

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงถามภิกษุนั้นว่า ยังพอทนได้ ยังพอเป็นไปได้อย่างไร ? ภิกษุนั้นตอบว่า ใคร ๆ ไม่อาจอดทนได้ ด้วยธรรมะพอดิพอร้าย บอกดังนี้แล้ว ก็เกิดความสงสัย เวลาไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัต เพราะไม่มีความประสงค์จะรอด

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเป็นไข้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงถามภิกษุนั้นว่า ท่านพออดทนได้ พอให้ร่างกายเป็นไปได้อย่างไร ? ภิกษุนั้นตอบว่า อันปถชนไม่อาจทนได้ ตอบดังนี้แล้ว ก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอประสงค์อย่างไร จึงได้กล่าวอย่างนั้น ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะรอด ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องปาราชิก แต่ต้องถูกล้างจ้อ ดังนี้ สมนเอดความในวาระพระบาลีเพียนท่าน.

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์สมันตปาสาทิกาวา จตุตถ-ปาราชิกสิกขาบทนี้ มีสมุฏฐาน ๓ คือ กายกัมมจิต ๑ วาจา กัมมจิต ๑ กายวาจาจิต ๑ ฯ กายกัมมจิตนั้น ได้แก่ อดอุตตริมนุสสธรรมด้วยแรงมือ ฯ วาจา กัม

จิตนั้น ได้แก่อวดด้วยเปล่งวาจา ฯ กายวาจาจิตนั้น ได้แก่อวดทั้งทางกายและทางวาจา ฯ ลิกขาบท^{๕๔}เป็นกิริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสจิตตกะ เป็นโลกวัชชะ เป็นกายกรรม วจีกรรม อกุศลจิต มีเวทนา ๓ คือ ตัใจก็อวดได้ กลัวก็อวดได้ ใจเป็นกลางๆ ก็อวดได้ ฯ ในตัวอย่างทั้งหลายนั้น เรื่องภิกษุเข้าใจว่าตนได้เป็นพระอรหันต์นั้น ได้กล่าวมาแล้วในอนันตสัญญา^{๕๕}โน้น

เรื่องที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุผู้อยู่ป่า โดยคิดจะให้คนยกย่องนั้น คือ โดยคิดว่า จักมีผู้ยกย่องตนว่าเป็นพระอรหันต์ หรือตั้งอยู่ในเสขภูมิ แล้วจักได้รับสักการะเคารพนับถือบูชาของโลก ฯ คำว่า ต้องทุกกฎ^{๕๖}นั้น คือ เมื่อคิดว่าจักไปอยู่ด้วยประสงค้อย่างนั้นเป็นทุกกฎทุก ๆ ก้าวในเวลาเดินไป ฯ ในการทำกิจทั้งปวง มีการทำกระท่อม ทำห้องกรรม ทิ้ง และนุ่งผ้าห่มผ้าเป็นต้น ในเวลาอยู่ในบ้านนั้นก็^{๕๗}เป็นทุกกฎทุก ๆ ประโยค ฯ เพราะฉะนั้น ภิกษุจึงไม่ควรอยู่ในป่าด้วยความประสงค้อย่างนั้น ฯ ด้วยผู้อยู่ในป่าด้วยความประสงค้อย่างนั้น จะได้รับยกย่องหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องทุกกฎ ฯ ส่วนภิกษุใดสมาทานชุตงค์แล้วคิดว่า เราจักรักษาชุตงค์ หรือคิดว่า เมื่อเราอยู่ใกล้บ้าน จิตใจกำเริบ การอยู่ในป่าเป็นที่สบาย หรือคิดว่า เราจักได้วิเวกทั้ง ๓ อย่างใดอย่างหนึ่งในป่า หรือคิดว่า เราเข้าไปสู่ป่าแล้ว ไม่บรรลพระอรหันต์ก็จักไม่ออกมา หรือคิดว่า อันการอยู่ในป่า เป็นของที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญ เมื่อเราอยู่ในป่า ก็จักมีเพื่อนพรหมจรรย์เป็นอันมาก จักละที่ใกล้บ้านอยู่ในป่า ดังนี้ คิดประสงค์จะอยู่ในป่าด้วยหาโทษมิได้ ดังนี้ จึงควรอยู่

เรื่องที่ ๓ นั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุผู้คิดว่าเราจักระงับวิริยาบถในเวลาเที่ยวบิณฑบาตให้ดี เพื่อจะได้รับความยกย่อง นับแต่ผ้าห่มผ้าห่ม เป็นต้นไป จนกระทั่งถึงฉวีเสริญเป็นที่สุด ต้องทุกกฎทุกประโยค จะได้รับยกย่องหรือไม่ก็ตาม เป็นแต่ทำเพื่อรักษาข้อวัตรปฏิบัติ หรือเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายจึงจักไม่มีโทษ

ในเรื่องที่ ๔ ที่ ๕ นั้น ไม่ต้องปาราชิก เพราะไม่กล่าวชัดถึงตัวเองว่า เรา ดังนี้ ส่วนที่เป็นปาราชิกนั้น ต้องกล่าวน้อมเข้ามาในตนแท้

เรื่องจงกรมเป็นต้นนั้น เหมือนกับนัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในเรื่องสังโยชนั้น ที่จัดเป็นปาราชิก เพราะภิกษุนั้นมุ่งกล่าวถึงการละกิเลสเป็นต้น

ในเรื่องที่ลัทธิ ๒ เรื่องนั้น คำว่า อวดในที่ลัทธินั้น ได้แก่งกล่าวขึ้นในที่ลัทธิว่า เราเป็นพระอรหันต์ ดังนี้ ด้วยปากเท่านั้น ส่วนใจนั้นไม่ได้คิดว่าจะอวด เพราะฉะนั้น จึงเป็นแต่เพียงทุกกฎ

เรื่องวิหารและเรื่องปฏิบัตินั้น เหมือนกับนัยที่กล่าวมาแล้ว

เรื่องที่ทำไดยากนั้น คือ ภิกษุนั้นคิดว่า พระอริยบุคคลเท่านั้นจึงนับเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ เพราะฉะนั้น ภิกษุนั้นจึงกล่าวว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุเหล่านั้น ต้องกล่าวอย่างนี้ ฯ เพราะเหตุที่ภิกษุนั้น สามารถให้ถึงพระอรหันต์ได้ ด้วยการปฏิบัติของตน จึงว่าภิกษุนั้นไม่ใช่ประสงค์จะอวด

ในเรื่องความเพียรนั้น คำว่า ทำให้สำเร็จ คือ ผู้มีความเพียรแก่กล้า อาจทำให้อุคตรมณุสสธรรมนั้นเกิดขึ้นได้ ฯ เรื่องนอกนี้ เหมือนกับที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น

ในเรื่องไม่กลัวตายนั้น คือ ภิกษุนั้นเห็นว่า ตนมีศัลยบริสุทธิ จึงกล่าวว่าไม่กลัวตาย เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องอาบัติ

แม้ในเรื่องที่เกิดความเสียใจนั้น ก็เหมือนกัน

อีก ๓ เรื่อง เหมือนกับเรื่องความเพียร

ในเรื่องภิกษุใช้นั้น สำหรับเรื่องแรก อธิบายว่า ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในอิริยาสนขันธ์ ด้วยกำลังพิจารณา จึงกล่าวว่า ใคร ๆ ไม่อาจอดได้ ด้วยธรรมะพอดี พอร้าย เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องอาบัติ

ในเรื่องภิกษุใช้ สำหรับเรื่องที่ ๒ นั้น ที่กล่าวว่า เป็นแต่ถูกล้างจี้ ก็เพราะคำกล่าวของภิกษุนั้น ไม่น้อมเข้ามาในตน สันเนอความในอรรถกถา แต่เพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี ว่า คำว่า กลัว ก็ว่าอุตตริ-
มนุสสธรรมได้นั้น คือ กลัวว่าคนอื่นจะไม่รู้ว่า ตนมีอุตตริมนุสสธรรม ฯ
คำว่า เสขภูมิ นั้น หมายถึงภวนภูมิด้วย คำอื่น ๆ นอกจากนั้น ก็ไม่มีคำใดซึ่ง
ควรยกขึ้นมาแสดง จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนาแก่ชนเพียงเท่านั้น.
เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๗

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตถปาราชิก ๒๑ เรื่อง

เตน โข ปน สมเขน อญฺญตโร พุราหฺมโน ภิกฺขุ นมนเตตว
เอตทโวจ อายนฺหุ โภณโต อรณฺโณติ ฯ เต นํ กุกฺกัจจํ อโหสิ มขณฺณมหา น
อรณฺโณติ อยณฺจ พุราหฺมโน อมฺเห อรณฺตวาเทน สมฺทาจรติ กถํ นุ โข
อมฺเหหิ ปฏิปชฺชิตพฺพนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถดการนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๖๗ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตถปาราชิก ๒๑ เรื่อง ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่ง นิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า ขอพระอรหันต์

ทั้งหลายจงมา ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดความรำคาญใจว่า พวกเราไม่ใช่พระอรหันต์ แต่พราหมณ์นั้น ได้เรียกพวกเราด้วยคำว่า พระอรหันต์ พวกเราจึงต้องปฏิบัติอย่างไร ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลเรื่องนั้น ให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า ในการที่กล่าวด้วยความเลื่อมใส ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีพราหมณ์อีกคนหนึ่งได้นิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายจงนั่ง ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดความรำคาญใจ แล้วได้ไปกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในการที่เขากล่าวด้วยความเลื่อมใส ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีพราหมณ์อีกคนหนึ่ง ได้นิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายจงฉัน ภิกษุเหล่านั้น ก็เกิดความรำคาญใจ จึงได้ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า ไม่ต้องอาบัติ ในการที่เขากล่าวด้วยความเลื่อมใส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีพราหมณ์อีกคนหนึ่งได้นิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายโปรดฉันให้อิ่มหน้าสำราญ ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดความรำคาญใจ และปฏิบัติดังที่เข้ามาแล้ว ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ไม่เป็นอาบัติ ในการที่เขากล่าวด้วยความเลื่อมใส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งอวดอุตตริมนสธรรมแก่ภิกษุอีกองค์หนึ่ง ฯ ฝ่ายภิกษุนั้น ก็ได้อวดขึ้นบ้างว่า ถึงข้าพเจ้าก็สนอสาแล้วเหมือนกัน ฯ แล้วภิกษุนั้น ก็เกิดความรำคาญใจว่า เราไม่ต้องอาบัติปาราชิกแล้วหรือ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เชตต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งอวดอุตตริมนสธรรมแก่ภิกษุอีกองค์หนึ่ง ฯ ฝ่ายภิกษุนั้นก็อวดขึ้นบ้างว่า ถึงข้าพเจ้าก็ได้มรรคเหล่านั้น ภิกษุองค์นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องอาบัติปาราชิก

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งอวดอุตตริมนสธรรมแก่ภิกษุอีกองค์หนึ่ง ฯ ฝ่ายภิกษุนั้น ก็อวดขึ้นบ้างว่า ถึงข้าพเจ้าก็ได้เห็นธรรมเหล่านั้นดี ฯ ภิกษุองค์นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องปาราชิกเหมือนกันสององค์เข้ามาแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น พวกญาติได้กล่าวกับภิกษุรูปหนึ่งว่า ขอท่านจงมาครองบ้านเรือนเถิด ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ผู้เช่นเราไม่อาจครองบ้านเรือนได้เป็นอันขาด ครั้นกล่าวแล้วก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้ประสงค์จะอวด พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่ประสงค์จะอวด ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีพวกญาติได้กล่าวกับภิกษุอีกองค์หนึ่งว่า ขอท่านจงออกมารับภิกษุเถิด ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า เราได้ก่นการมณเฑียรหลายเสียแล้ว ? ครั้นกล่าวแล้วก็เกิดความสงสัยว่า เราจะต้องปาราชิกแล้วหรือ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะอวด ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจะอวด ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น พวกญาติได้ถามภิกษุอีกองค์หนึ่งว่า ท่านยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์หรือไม่ ? ภิกษุนั้นตอบว่า เรายินดีอย่างยิ่งทีเดียว ฯ ครั้นตอบดังนี้แล้ว ก็เกิดความรำคาญใจว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุเหล่านี้ควรกล่าวอย่างนี้ ส่วนตัวเราไม่ใช่สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เราไม่ต้องอาบัติปาราชิกแล้วหรือ ฯ จึงได้ไปกราบทูลเนอความนั้น แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะอวด พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจะอวด ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีพวกภิกษุหลายองค์ด้วยกัน ทำกติกากันแล้วไปจำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง กติกานั้นว่า ภิกษุใดจักออกจากอาวาสไปก่อน เราทั้งหลายจักต้องรู้ว่า ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์ ฯ มีภิกษุรูปหนึ่งได้ออกไปจากอาวาสก่อนด้วยคิดว่า ภิกษุทั้งหลาย จงรู้ว่าเราเป็นพระอรหันต์ เวลาเกิดความสงสัยว่า เราจะต้องอาบัติปาราชิกแล้วหรือ จึงได้ไปกราบทูลเรื่องนั้น แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสถามว่า เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระพุทธรูป
 ของเราทั้งหลาย ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันมหาวิหาร ใกล้กรุงราชคฤห์ ฯ พระลักขณะ
 กับพระมหาโมคคัลลาน์ ได้อยู่ที่กุเชาคิชนกฏ ฯ พอถึงเวลาเช้าพระมหาโมคคัลลาน์
 จึงไปชวนพระลักขณะว่า พวกเราไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์เถิด ฯ พระลักขณะก็ว่า
 ไป ขอรับ ฯ เวลาพระมหาโมคคัลลาน์ ลงจากกุเชาคิชนกฏ ได้ข่มขืนในที่
 แห่งหนึ่ง ฯ พระลักขณะจึงถามว่า เหตุไรท่านโมคคัลลาน์จึงข่ม ฯ พระมหา
 โมคคัลลาน์ตอบว่า เวลานี้ไม่ใช่เวลาเก็บบุญทาน ขอท่านจงถามบุญทานต่อ
 ข้าพเจ้า ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ฯ เวลาพระลักขณะกับพระมหา
 โมคคัลลาน์กลับจากเที่ยวบิณฑบาตแล้ว ก็พากันไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ถวายบังคมแล้ว ก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน เวลาพระลักขณะนั่งเรียบร้อยแล้ว
 จึงถามพระมหาโมคคัลลาน์ว่า เมื่อท่านมหาโมคคัลลาน์ ลงมาจากกุเชาคิชนกฏ
 เมื่อเช้านี้ ได้ข่มขืนในที่แห่งหนึ่งนั้น ด้วยมีเหตุปัจจัยอย่างไร ? พระมหา
 โมคคัลลาน์ตอบว่า เวลาเราลงจากกุเชาคิชนกฏเมื่อเช้านี้ ได้เห็นร่างกระตกลอย
 ไปตามเวหาสี มีฝูงแร้ง ฝูงกา ฝูงนกตะกรม ตามไปทั้ง ๒ ข้าง เป็นหมู่ ๆ บ้างจิก
 บ้างเจาะ บ้างขยี้ขยี้ ร่างกระตกลอยนั้นได้ร้องขึ้นด้วยเสียงอืดอืด เราจึงคิดว่า
 น่าอัศจรรย์จริง สัตว์เช่นนั้นก็มี ยักษ์เช่นนั้นก็มี เปตเช่นนั้นก็มี ผู้ได้อัตภาพ
 เช่นนั้นก็มี ฯ ภิกษุทั้งหลายก็พากันโพนทนาบทโทษคดีเตียนว่า พระมหาโมคคัลลาน์
 อวดอุตริมนุสสธรรม ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก่ภิกษุ
 ทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระสาวกทั้งหลายของเราข่อมเป็นผู้มีจักษุแท้ เป็นผู้
 มีญาณแท้ จึงมองเห็นสิ่งของเช่นนั้นได้ จึงเป็นพยานของเราได้ ฯ ดูก่อนภิกษุ
 ทั้งหลาย สัตว์นั้นเราได้เห็นมาก่อนแล้ว ก็แต่เราไม่ได้บอกใคร เพราะถ้าเรา
 บอก ก็อาจจะมีคนเหล่านั้นไม่เชื่อ พวกใดไม่เชื่อเรา พวกนั้นก็จักได้รับโทษ
 หกขภัยตลอดกาลนาน นี่แน่ะภิกษุทั้งหลาย สัตว์นั้นเมื่อชาติก่อนได้เกิดเป็นคน
 ฆ่าโคขายอยู่ที่กรุงราชคฤห์ สัตว์นั้น ได้ไหม้อยู่ในนรก ด้วยกรรมวิบากอันนั้น
 หลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี จึงได้อัตภาพเช่นนั้น ด้วยเศษ
 กรรมวิบากนั้น ฯ ข้อที่โมคคัลลาน์กล่าวนั้นจริง โมคคัลลาน์ไม่ต้องอาบัติ ดังนี้
 สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ในเรื่อง
 ที่เกี่ยวกับพราหมณ์ทั้งหลายนั้น มีคำอธิบายว่า ได้สดับมาว่า พราหมณ์นั้นไม่ใช่
 แต่กล่าวว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายจงเข้ามาอย่างเดิวก่อนนั้น ย้ำได้กล่าวคำอื่น ๆ
 ที่เกี่ยวกับคำว่า พระอรหันต์อีกเป็นอันมาก เช่น กล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงจัด
 อาสนะถวายพระอรหันต์ จงถวายน้ำล้างเท้าแก่พระอรหันต์ จงล้างเท้าให้พระ
 อรหันต์ทั้งหลาย ดังนี้ ๆ การกล่าวด้วยความเลื่อมใสของพราหมณ์นั้น เป็นการ
 กล่าวด้วยกำลังศรัทธา เพราะพราหมณ์นั้นเป็นสัทธาจริต ๆ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระ
 พุทธนิมิตตมาร จึงมีพระพุทธรูปว่า ในการที่เขากล่าวด้วยความเลื่อมใส ไม่ต้อง
 อาบัติ ๆ ก็เมื่อภิกษุทั้งหลายอย่างนั้น ไม่ควรบริโภคปัจจัยด้วยความรำเริงยินดี
 ควรประกอบความเพียรด้วยคิดว่า เราก็กทำข้อปฏิบัติที่จักให้ถึงซึ่งพระอรหันต์ ให้
 บริบูรณ์ ดังนี้ ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการอดอดุตตริมนุสสรธรรมทั้งหลายนั้น เหมือนกัน
 กับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังโยชน์ ที่แสดงมาแล้วในภคกก่อนโน้น ๆ ในเรื่องครองเรือน
 นั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุนั้นกล่าวว่า ผู้เช่นเราไม่อาจกลับไปครองเรือนได้เป็น
 อันขาดนั้น เพราะภิกษุนั้นไม่มีความต้องการ ไม่มีความยินดีในความเป็นฆราวาส
 เพราะฉะนั้น ภิกษุนั้นจึงไม่ต้องอาบัติ ๆ ในเรื่องกัมมการมณฺเฑนั้น มีคำอธิบายว่า
 ภิกษุนั้นไม่มีความยินดีในวัฏฏคาม กิเลสคาม ด้วยอาการเล็งเห็นโทษ อันเป็นความ
 เห็นชั้นโลกียเท่านั้น เพราะฉะนั้น ภิกษุนั้นจึงกล่าวว่า เราได้กัมมการมณฺเฑ
 ทั้งหลายเสียแล้ว โดยเหตุนี้ ภิกษุนั้นจึงไม่ต้องอาบัติ ๆ ในคำว่ากัมมณฺเฑ ได้แก่
 ปฏิเสธเสีย ทั้งเสีย ขัดขวางเสีย ๆ ในเรื่องขันธ์ขันธ์นั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุนั้น
 ขันธ์ขันธ์ในพระพุทธศาสนา ด้วยความไม่ยากล้าสักขาบท ๑ ด้วยการศึกษเล่าเรียน
 เป็นต้น ๑ จึงกล่าวว่า เราขันธ์ขันธ์อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวด้วยประสงค์จะอด เพราะ
 ฉะนั้น จึงไม่ต้องอาบัติ

ในเรื่องหลักไปนั้น มีคำอธิบายว่า เมื่อตั้งกติกากันกำหนดอาวาสหรือมณฑล
 หรือสีมา หรือที่ใดที่หนึ่งว่า ภิกษุใดจักหลักไปจากอาวาสก่อน เมื่อภิกษุนั้น

ประสงค์จะให้ผู้อื่นเข้าใจว่าตนเป็นพระอรหันต์ จึงหลีกหนีไปจากที่นั้นก่อน ภิกษุนั้น
ต้องปาราชิก ฯ ส่วนภิกษุใดล่วงเลยที่นั้นไป ด้วยกิจของอาจารย์และอุปัชฌาย์
ทั้งหลาย หรือด้วยกิจของมารดาบิดา หรือเพื่อประสงค์จะไปเที่ยวบิณฑบาต
หรือเพื่อประสงค์จะไปเล่าเรียน หรือด้วยกิจเช่นนั้นอย่างอื่น ไม่ต้องอาบัติ ฯ
ถ้าภิกษุนั้นไปอย่างนั้นแล้ว เกิดความคิดอย่างนั้นขึ้นมาในภายหลัง จึงคิดว่า
บัดนี้เรายังไม่ไปไหน เพราะภิกษุอื่น ๆ จักเข้าใจว่า เราเป็นพระอรหันต์ ฯ
ภิกษุใดไปถึงเขตที่กำหนดไว้แล้ว ด้วยภณิกกิจอันใดอันหนึ่ง แล้วส่งใจไปอื่น
ด้วยนึกท่องเที่ยวเล่นเป็นต้นกต หรือถกโจรเป็นต้นโลภกต หรือได้เห็นเมฆตงขึ้น
ประสงค์จะเข้าไปสู่ที่ฝนไม่รั่วกต แล้วเลยเขตกำหนดนั้นไป ภิกษุนั้นก็ต้อง
อาบัติ ฯ ส่วนผู้ไปด้วยญาณ หรือด้วยฤทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ ต้องอาบัติแต่ไปด้วย
เท่านั้น ฯ เมื่อไปพร้อมกันกับพวกที่หากตีกากันไว้ ไม่ต้องอาบัติ ฯ เพราะ
เมื่อไปพร้อมกัน ย่อมคุมกันได้ ฯ ถึงแม้ว่าตีกากันไว้ กำหนดที่ใดที่หนึ่ง
มีประจำและต้นไม้เป็นต้น ด้วยคำเป็นต้นว่า ภิกษุใดนั่งอยู่ในที่นี้ หรือจงกรม
อยู่ในที่นี้ เราทั้งหลายจักลงความเห็นว่า ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์ ดังนั้น ภิกษุ
ใดเก็บเอาดอกไม้เหล่านั้นไปทำการบูชา เราทั้งหลายจักลงความเห็นว่า ภิกษุนั้น
เป็นพระอรหันต์ ฯ ภิกษุผู้ทำอย่างนั้น ด้วยประสงค์อย่างนั้น ต้องปาราชิก
โดยแท้ ฯ ถ้ามีอุบาสกสร้างวิหารไว้ในระหว่างทาง หรือจัดของทั้งหลายมีจิว
เป็นต้นไว้ ด้วยประกาศไว้ว่า บุคคลเหล่าใดเป็นพระอรหันต์ บุคคลเหล่านั้น
จงอยู่ในวิหารนี้ จงถือเอาของทั้งหลายมีจิวเป็นต้นนี้ ฯ ภิกษุอยู่ในวิหารนั้น
หรือผู้ถือเอาของเหล่านั้น ด้วยประสงค์อยากให้เขาเข้าใจว่า ตนเป็นพระ
อรหันต์ ต้องปาราชิกโดยแท้ ฯ แต่ว่าข้อกติกานั้นไม่ชอบธรรมเช่นนั้น ใคร ๆ ไม่
ควรกระทำ ฯ หรือกติกานั้น เช่น กติกาว่า ในภายใน ๓ เดือนนี้ ภิกษุทั้งปวง
จงถืออรัญญิกขุดงค์ จงถือบิณฑบาตขุดงค์ หรือขุดงค์อื่น ๆ หรือจงเป็นพระ
ขณาสพสน ดังนั้น เป็นต้น ก็ไม่ควรทำ เพราะภิกษุทั้งหลายย่อมมาจากบ้านเมือง
ต่าง ๆ กัน ฯ พวกที่ไม่มีความแข็งแรง ก็ไม่อาจรักษาข้อวัตรนี้ได้ ฯ เพราะฉะนั้น
จึงไม่ควรตั้งข้อวัตร คือ ข้อกติกานั้นไว้ ฯ ถึงข้อกติกานั้น ภิกษุทั้งปวงไม่ควร
เล่าเรียน ไม่ควรบรรพชา ควรถือธรรมเนียมไว้ ควรให้ลาภสงฆ์แก่ภิกษุผู้อยู่

ภายนอกสีมาตลอด ๓ เดือน ดังนเป็นต้น ก็ไม่ควรทำเหมือนเก่า สันเนอความ
ในอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนอความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว้า คำว้า กล่าวด้วย
ความเลื่อมใสเนั้น หมายถึงว่าด้วยความเลื่อมใสอย่างเดี๋ยวเท่านั้น ไม่ได้กล่าว
ด้วยคักว้า ภิกษุเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์แท้ เพราะฉะเนั้น จึงไม่เป็นอาบัติ ๑
ถ้าเขากล่าวด้วยความเข้าใจว้า เป็นพระอรหันต์แท้ ภิกษุไม่ควรรับ คือ เมื่อเขาบิณฑ
ให้ไป หรือให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยไซ้ คำว้า ขอพระอรหันต์ทั้งหลาย โปรด
เข้ามา ดังนเป็นต้น ภิกษุก็ไม่ควรรับเข้าไป

คำท้าว ไปด้วยญาณเป็นต้น ไม่ต้องอาบัตินั้น หมายถึงการทำคิกากันไว้
มุ่งไปด้วยการไปด้วยเท้า ๑ คำว้า ไปด้วยฤทธิ์เนั้น หมายถึงฤทธิ์อันสำเร็จด้วย
วิชา ๑ ข้อท้าวไปพร้อมกันคัมกับได้ ไม่ต้องอาบัตินั้น ๑ อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว้า
ต้องไปด้วยหัตถบาสนกันมาก่อนไม่หลัง จึงจะไม่ต้องอาบัตินั้น ๑ คำว้า ลากสงฆ์เนั้น
หมายถึงส่วนที่จะต้องแจกกันตามลำดับพรรษา ๑ ที่ห้ามไว้ในอรรถกถาเนั้น ท่าน
หมายถึงไม่ให้ภิกษุอยู่ภายนอกสีมา ได้เป็นเจ้าของแห่งลากสงฆ์โดยไม่พิเศษ
แต่เมื่อว้าโดยพิเศษแล้ว ภิกษุจักกำหนด คำว้า สีมา แล้วทำอปโลกนกรรมว้า
ควรให้เท่านั้น หรือเช่นนั้น แก่ส่วนหนึ่ง ๑ หรือควรให้แก่ภิกษุจำนวนเท่านั้น หรือ
ควรให้ภิกษุเช่นนั้น ข้อมเป็นทชอบใจของสงฆ์ ดังน ก็สมควร สันเนอความใน
ฎีกา และจนพระวินัยเทศนากันจนเพียงเท่านั้น.

เอว้ ก็มี ด้วยประการฉะเนั้น ๑

กัณฑ์ที่ ๖๘

คัมภีร์อาทกกรรม-ภิกขวิภังค์
ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๑ เรื่อง

เตน สมเขน เทวโธ ภควา ราชคเห วิหริติ เวพฺพเน กลนฺทกนิวาเป ฯ
 เสน โข ปน สมเขน อายสฺมา จ ลกฺขโณ อายสฺมา จ มหาโมคคัลลานติ ฯ
 คิชฌกุฏฺเฐ ปพฺพเต วิหรนฺตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถการนัยไตรภาค
 กัณฑ์ที่ ๖๘ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตตปาราชิก ๑ เรื่อง สืบต่อไป ตามพระบาลี
 อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
 ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
 ในคราวนั้น พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร ใกล้
 กรุงราชคฤห์ ฯ ในคราวนั้น พระลักขณะ และพระมหาโมคคัลลาน์ อยู่ที่กุเชา
 คิชฌกุฏ ฯ ในเวลาเช้าวันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลาน์ได้ชวนพระลักขณะไป
 บิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ ฯ เวลาพระมหาโมคคัลลาน์ลงมาจากกุเชาคิชฌกุฏ
 ได้ยืมขึ้นในที่แห่งหนึ่ง ฯ พระลักขณะจึงถามว่า ท่านยืมด้วยเหตุใด ? พระ
 มหาโมคคัลลาน์ตอบว่า เวลานี้ไม่ใช่เวลาเก็บปัญหาข้อนั้น ท่านจงถามปัญหาข้อนี้
 ต่อข้าพเจ้าในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ เวลากลับมาจากบิณฑบาตแล้ว
 พระเถระเจ้าทั้งสองนั้น จึงไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่ง
 ลงในที่สมควรแก่ตน ฯ เวลาพระลักขณะนั่งลงเรียบร้อยแล้ว ? จึงถามพระมหา
 โมคคัลลาน์ขึ้นว่า เมื่อท่านมหาโมคคัลลาลงจากกุเชาคิชฌกุฏเมื่อเช้านี้ ท่าน
 ได้ยืมขึ้นในที่แห่งหนึ่งนั้น ด้วยเหตุผลประการใด ? พระมหาโมคคัลลาน์จึงตอบว่า

เมื่อข้าพเจ้าลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏเข้าวันนั้น ข้าพเจ้าได้เห็นร่างกระดูกอันหนึ่งเลือน
ลอยไปตามเวหาสี มีฝูงแร้ง ฝูงกา ฝูงนกตะกรุม ตามไปเป็นหมู่ ๆ บ้างจะ
บ้างจิก บ้างแย่ง ร่างกระดูกนั้นได้ส่งเสียงร้องอย่างอด้อใจ ๆ ข้าพเจ้าจึงคิด
ว่า น่าอัศจรรย์จริง สัตว์เช่นนกก็มี ยักษ์เช่นนั้นก็ มีเปรตเช่นนั้นก็ ผู้ใดร่าง
กายเช่นนั้นก็ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินถ้อยคำของพระมหาโมคคัลลาน์เช่นนั้น
ก็โพนทนาบทโทยติเตียนกันว่า พระมหาโมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ
ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา่อมเป็นผู้จักขุแท้ เป็นผู้ญาณแท้ ด้วยเหตุว่าผู้
เป็นสาวกก็ยังรู้อยู่เห็นซึ่งของเช่นนั้น ยังเป็นพยานได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
ตถาคตได้เห็นสัตว์ตัวนั้นมาก่อนแล้ว ก็แต่ว่าเราตถาคตไม่ได้บอกแก่ใคร ๆ ด้วยว่า
ถ้าเราตถาคตบอก ก็อาจมีผู้ไม่เชื่อถือ พวกใดไม่เชื่อถือ พวกนั้นก็จักได้รับ
ทุกข์ภัยตลอดกาลนาน ๆ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ตัวนั้นได้เป็นคนฆ่าโคขาย
อยู่ที่กรุงราชคฤห์ แล้วได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น
ด้วยเศษแห่งกรรมวิบากอันนั้น ๆ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องนี้โมคคัลลาน์กล่าวจริง
โมคคัลลาน์หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์ลงจากภูเขาคิชฌกูฏ กับพระ
ลักษณะ ในเวลาจะไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ ในเช้าวันหนึ่ง พระมหาโมค-
คัลลาน์ได้ขมขึ้นในที่แห่งหนึ่ง เหมือนดังที่แสดงมาแล้วนั้น เวลาพระลักษณะได้
ถามท่านขึ้นต่อพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เหตุไร จึงได้ขมขึ้นในที่
นั้น ๆ พระมหาโมคคัลลาน์ตอบว่า เมื่อข้าพเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏเมื่อเช้า
วันนั้น ข้าพเจ้าได้เห็นขนเนอลอยไปตามเวหาสี มีฝูงแร้งกา นกตะกรุม ตามจิกจะ
ขยอแย่งเป็นหมู่ ๆ ขนเนอนั้นได้ร้องกรวญครางไป ๆ ข้าพเจ้าคิดว่า น่า
อัศจรรย์จริง สัตว์เช่นนกก็มี ยักษ์เช่นนั้นก็ มีเปรตเช่นนั้นก็ ผู้ใดร่างกายเช่น
นั้นก็ ดังนี้ ๆ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้ว ก็โพนทนาบทโทยติเตียนกันว่า พระมหา-
โมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัส
แก่ภิกษุทั้งหลายว่า สาวกทั้งหลายของเรา่อมเป็นผู้จักขุแท้ เป็นผู้ญาณแท้ ด้วย
ว่ามีสาวกได้รู้เห็นซึ่งของเช่นนั้น ได้เป็นพยานของเรา ๆ สัตว์ตัวนั้นเราได้เห็น

มาก่อนแล้ว ก็แต่เราไม่บอกแก่ใคร ๆ ด้วยว่าถ้าเราบอกผู้ที่ไม่เชื่อถ้อยก็ได้รับโทษทัณฑ์ตลอดกาลนาน ๆ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ตัวนั้นเมื่อก่อนได้เป็นคนฆ่าโคขายอยู่ที่กรุงราชคฤห์ แล้วได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายร้อยปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น ด้วยเศษกรรมวิบากนั้น ๆ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลาน์ พุดจริง โมคคัลลาน์หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระโมคคัลลาน์ ได้ตอบคำถามของพระลักขณเถระเจ้า ขึ้น ในที่เฝ้าของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อข้าพเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏ เมื่อเช้า ได้เห็นก้อนเนื้อลอยไปตามเวหาสี มีฝูงแร้ง กา นกตะกุ่ม ตามเจาะจิก ขยี้แบ่งเป็นหมู่ ๆ ก้อนเนื้อนั้นก็ไคร้ร้องครวญครางไป ข้าพเจ้าจึงคิดว่า น่าอัศจรรย์จริง สัตว์เช่นนั้นก็มี ยักษ์เช่นนั้นก็มี เปตเช่นนั้นก็มี ผู้มีร่างกายเช่นนั้นก็มี ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนี้ ก็โพนทนาขกโทษติเตียนว่า พระมหาโมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ไม่ใช่เป็นการอวด เพราะเป็นของจริง แล้วตรัสว่า สัตว์ตัวนั้นเมื่อก่อนได้เกิดเป็นพรานนกอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายร้อยปี แล้วจึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น ด้วยเศษผลแห่งกรรมอันนั้น โมคคัลลาน์กล่าวจริง โมคคัลลาน์หาอาบัติมิได้ ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์ แก้อคำถามของพระลักขณเถระในที่เฉพาะพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อข้าพเจ้าลงจากเขาคิชฌกูฏ เมื่อเช้า ข้าพเจ้าได้เห็นบุรุษไม่มีผิวหนังคนหนึ่ง ลอยไปตามเวหาสี มีฝูงแร้ง กา นกตะกุ่ม ตามจิกเจาะขยี้แบ่งไปเป็นหมู่ ๆ บุรุษนั้นก็ไคร้แต่ส่งเสียงครวญคราง เราจึงนึกว่า น่าอัศจรรย์แท้ สัตว์เช่นนั้นก็มี ยักษ์เช่นนั้นก็มี เปตเช่นนั้นก็มี ผู้มีร่างกายเช่นนั้นก็มี ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินดังนี้ ก็โพนทนาขกโทษติเตียนว่า พระมหาโมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงรับสมอ้างว่า เป็นจริงตามถ้อยคำของพระมหาโมคคัลลาน์ แล้วทรงแสดงว่า เมื่อก่อนบุรุษคนนั้น ได้เป็นคนฆ่าแกะขายอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี แล้วจึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้นอยู่ในที่นั้น ด้วยเศษผลแห่งกรรมนั้น แล้วทรงตรัสว่า โมคคัลลาน์พุดจริง หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า พระมหาโมคคัลลาน์ ได้แก้ปัญหาของพระลักขณเถระเจ้า ในที่เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อข้าพเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏเมื่อเช้านี้ ได้เห็น บุรุษคนหนึ่ง มีขนเป็นด้ายลอยไปตามเวหาส์ ด้ายเหล่านั้นได้กระเด็นขึ้นไปตกลง มาถูกต้องร่างกายของบุรุษนั้น บุรุษนั้นได้แต่ร้องด้วยเสียงกรวยคราง ข้าพเจ้า จึงคิดว่า น่าอัศจรรย์จริง สัตว์เช่นนกมี ยักษ์เช่นนกมี เป็ดเช่นนกมี ผีร่างกาย เช่นนกมี เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนั้น ก็โพนทนาขกโทษติเตียนว่า พระมหา โมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรม ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสตั้งท แสดงมาแล้วนั้น แล้วทรงแสดงว่า บุรุษคนนั้น เมื่อก่อนได้เป็นคนฆ่าสกรขายอยู่ ที่กรุงราชคฤห์ แล้วได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ได้กล่าวแก้ปัญหาของ พระลักขณเถระเจ้า ต่อพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ได้เห็นบุรุษ คนหนึ่ง ซึ่งมีขนเป็นดอก ลอยไปตามเวหาส์ ดอกเหล่านั้นได้กระเด็นขึ้นไปจาก ร่างกายแล้วตกลงมาถูกต้องร่างกายอีก บุรุษนั้นก็แต่ร้องครวญคราง ข้าพเจ้า จึงคิดอัศจรรย์ใจ ดังที่พามาแล้วนั้น ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนั้น ก็ติเตียน ดังที่พามาแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า เป็นจริง ดังถ้อยคำของ โมคคัลลาน์ ฯ หากอบัติมิได้ แล้วตรัสว่า บุรุษคนนั้น เมื่อก่อนได้เป็นพราหมณ์อยู่ ที่กรุงราชคฤห์ ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี แล้วจึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ได้กล่าวแก้ปัญหาของ พระลักขณเถระเจ้าว่า เมื่อข้าพเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏ เมื่อเช้านี้ ข้าพเจ้าได้เห็นบุรุษ คนหนึ่ง มีขนเป็นเกลาวอยู่ในอากาศ เกลวได้กระเด็นขึ้นไปแล้วตกลงมาถูกต้องบุรุษ นั้น บุรุษนั้นก็แต่ร้องครวญคราง เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนั้น ก็ติเตียนพระ มหาโมคคัลลาน์ว่า อวดอุตตริมนุสสธรรม ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ไม่เป็นการอวด เพราะเป็นของจริง แล้วได้ทรงแสดงว่า บุรุษนั้น เมื่อชาติก่อน ได้เป็นเพชฌฆาตอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มา เกิดเป็นเช่นนั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า กล่าวแก้ปัญหาของพระ- ลักขณเถระเจ้า ต่อพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อข้าพเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏ

ก็ชวนกันเมื่อเช้านี้ ข้าพเจ้าได้เห็นบุรุษคนหนึ่ง มีขนเป็นเข็มลอยไปในเวหาสี เข้ม
 เหล่านั้นได้กระเด็นขึ้นไป แล้วได้ตกลงมาตกกายบุรุษนั้น ๕ บุรุษนั้นได้แต่ร้องครวญ
 คราง เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว ก็ได้คิดตั้งทว่ามาแล้ว ๖ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้ว
 ก็ศิโยนพระมหาโมคคัลลาน์ว่า ได้ขออดตริมนุสสธรรม ๗ สมเด็จพระสัมมา-
 สัมพุทธเจ้า จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังที่แสดงมาแล้วนั้น แล้วทรงแสดงพุทธ-
 กรรมแก่บุรุษนั้นว่า เมื่อชาติก่อน เขาได้เป็นสารถียที่กรุงราชคฤห์ แล้วไป
 ใหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี พ้นจากนรกมาแล้วจึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น ขจงดีเรื่อง
 ในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า พระลักขณ-
 เณรเจ้าองค์หนึ่ง เป็นขวุตพันองค์ ได้อุปสมบทเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา สำเร็จ
 เป็นพระอรหันต์ ในเวลาจบการแสดงอาหิตตปริยายสูตร ได้เป็นพระมหาสาวก
 องค์หนึ่ง ๑ เพราะเหตุที่พระเถระเจ้าองค์หนึ่ง มีลักษณะสมบุ ๒ บริบูรณ์ด้วย
 อากาหังปวง ประกอบด้วยอศัพทภาพซึ่งเสมอกับพรหม จึงมีนิมมเรียกว่าพระ
 ลักขณเถระเจ้า ๑ ส่วนพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ได้สำเร็จพระอรหันต์ใน
 วันที่ ๑ นับแต่วันบรรพชาไป ได้เป็นทตยอัคระสาวก ๑ คำว่า ร่างกระดูก ที่
 กล่าวไว้ในพระบาลีนั้น ได้แก่สัตว์ที่เกิดในโลกเปตตคนหนึ่ง ๑ พระมหา-
 โมคคัลลาน์ ได้เห็นเปตตคนนั้นด้วยทิพพจักขุ ไม่ใช่ได้เห็นด้วยประสาทจักขุ ๑
 เพราะอศัพทภาพเช่นนั้น ย่อมไม่ปรากฏแก่ประสาทจักขุ ๑ การที่พระมหา-
 โมคคัลลาน์ได้ข่มนั้น เพราะระลึกถึงสมบัติแห่งตนและแห่งพระพุทธญาณ คือ
 พระเถระเจ้าได้เห็นเปตตนั้นแล้ว ก็นึกถึงสมบัติของตนว่า ผู้ที่ยังไม่เห็นสังขจธรรม
 ต้องได้อศัพทภาพเช่นนั้น ส่วนเราได้พ้นแล้วจากอศัพทภาพเช่นนั้น เป็นลาภอันดีของ
 เราแล้ว ดังนี้ แล้วระลึกถึงสมบัติแห่งพระพุทธญาณ ตามที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงแสดงว่า ผลแห่งกรรมเป็นอนินไตย ใคร ๆ คิดไม่ถึง ดังนี้ แล้วระลึกว่า
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทรงแสดงธรรมแจ่มแจ้งแล้ว ได้แทงตลอดธรรมชาติด้วย

คแล้ว ระลอกอย่างนั้นแล้วจึงได้ยอมให้ปรากฏดังแสดงมา ฯ ธรรมดาพระชินาสพ
ทั้งหลาย ย่อมไม่ยอมเพราะหาเหตุมิได้ เพราะฉะนั้น พระลักษณะเกรเจ้า จึง
ถามหาเหตุที่ยอมต่อพระมหาโมคคัลลาน์ ฯ แต่พระมหาโมคคัลลาน์ไม่แก้ เพราะ
เห็นว่าบุคคลเหล่านี้ไม่เห็นความเกิดเช่นนี้ด้วยตนเอง ยากที่จะให้บุคคลเหล่านั้นเชื่อ
ได้ เราต้องได้พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพยานจึงควรจะแก้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้แก้
ต่อเมื่อไปถึงที่เฝ้าแล้ว

คำว่า ผุ่งแรง กา นกตะกรุม ที่กล่าวไว้ในพระบาลีนั้น ได้แก่ ผุ่งแรง กา
นกตะกรุม ที่เป็นจำพวกยักษ์ ไม่ใช่ ผุ่งแรง กา นกตะกรุมธรรมดา ฯ เพราะ ผุ่งแรง
กา นกตะกรุม ธรรมดา ย่อมไม่แลเห็นซึ่งเปรตนั้น ฯ คำว่า ร่างกระดูก ร่อง
เสียงกรวญครางนั้น คือ ร่องด้วยเสียงทรมทรม ฯ ร่างกระดูกนี้ยาวตั้งโยชน์
สะพร่งด้วยเส้นเอ็นเช่นเดียวกับศอกจวนจะแตก มีทุกขเวทนามาก ฯ พระมหา
โมคคัลลาน์ได้เกิดความกรุณาแก่สัตว์โลกทั้งหลายว่า สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังอยู่ใน
วัฏฏสงสาร ย่อมไม่พ้นจากอန္ตภาพเช่นนี้ ท่านจึงได้กล่าวว่า น้าอัสจรรย ในกา
รที่สัตว์เช่นนั้น มียักษ์เช่นนั้น มีเปรตเช่นนั้น ฯ คำที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้ว่า สาวกทั้งหลายเป็นผู้มีจักษุแท้ เป็นผู้มัญญาณแท้ นั้น ก็โดยเหตุที่แม้
เพียงสาวกองค์เดียว ก็ยังได้ได้เห็นซึ่งอန္ตภาพเช่นนั้น ยังได้เป็นพยานของ
พระองค์ได้ ฯ ข้อที่พระองค์ตรัสว่า ได้เห็นสัตว์นั้นมาก่อนแล้วนั้น คือ พระองค์
ได้ทรงเห็นแต่ในวัตรสรีรโน้น ด้วยว่าในวัตรสรีรโน้น พระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้ทรงแลเห็นสัตว์โลกหาประมาณมิได้ ในจักรวาลหาประมาณมิได้ ด้วยพระ
สัพพัญญุตญาณ ฯ คำว่า ด้วยเศษผลแห่งกรรมนั้น คือ กรรมในภพต่อ ๆ ไป
บุคคลได้ทำไว้แล้วด้วยเจตนาต่าง ๆ กัน ฯ เมื่อผลแห่งกรรมที่เจตนาได้ทำให้
เกิดในนรกสิ้นไปแล้ว สัตว์นรกนั้นก็ทำซึ่งกรรมที่เหลือ หรือเครื่องทำกรรมให้
เป็นอารมณ์แล้วจึงมาเกิดในกำเนิดต่าง ๆ มีกำเนิดเปรตเป็นต้นอีก เพราะฉะนั้น
การเกิดในกำเนิดเปรตเป็นต้นนั้น จึงเรียกว่าเศษผลแห่งกรรมนั้น เพราะเป็น
ส่วนแห่งกรรมนั้น หรือเพราะมีกรรมนั้นเป็นอารมณ์ ฯ เปรตตนที่วานี้ ในเวลา

จะพ้นจากนรกนั้น ได้มีกองกระดูกแห่งโคทั้งหลายที่ตนฆ่าไว้ในชาติก่อนปรากฏ
ในใจ จึงได้มาเกิดเป็นเปรต มีแต่ร่างกระดูก เพื่อจะทำให้กรรมอันลบลบนั้น
ปรากฏแก่นักปราชญ์ทั้งหลาย

ในเรื่องชั้นเนื่อนั้น มีคำอธิบายว่า คนฆ่าโคนั้น ได้ทำเนื้อให้เป็นชิ้น ๆ
ตากให้แห้งแล้วจึงขายเลียงชีวิตอยู่หลายปี ๆ เพราะฉะนั้น ในเวลาที่เขาจะพ้น
จากนรก เนื้อที่เป็นชิ้น ๆ นั้น จึงได้ปรากฏในใจของเขา เขาจึงได้มาเกิดเป็น
เปรตชั้นเนื้อ

ในเรื่องก่อนเนื่อนั้น มีคำอธิบายว่า พรานนกนั้นจับนกได้แล้ว เวลาจะ
ขาย ได้ถอนขนปีกขนหางเสีย แล้วเร่ขายแต่เนื้อ ๆ เพราะฉะนั้น เวลาเขาจะพ้น
จากนรก ก่อนเนื่อนั้นจึงได้ปรากฏแก่เขา เขาจึงได้เป็นเปรตก่อนเนื้อ

ในเรื่องไม่มีผิวหนังนั้น คือ เมื่อชาติก่อนคนฆ่าแกะนั้น ได้ฆ่าแกะถลก
หนังแล้วจึงขายเลียงชีวิต เวลาเขาจะพ้นจากนรก ร่างกายแกะที่ไม่มีหนังจึงได้
ปรากฏในใจของเขา ๆ เขาจึงได้เกิดเป็นเปรตไม่มีผิวหนัง

ในเรื่องมีขนเป็นตาบนั้น คือ คนฆ่าสุกรคนนั้น ได้ฆ่าสุกรที่ตนเลี้ยงไว้
นั้นด้วยดาบ ขายเลียงชีวิตตลอดกาลนาน ๆ เวลาเขาจะพ้นจากนรก ดาบที่
เขาฆ่าสุกรนั้น จึงได้ปรากฏในใจของเขา เขาจึงเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นตาบ

ในเรื่องมีขนเป็นหอกนั้น คือ เมื่อก่อน เปรตตนนั้นก็ได้เกิดเป็นพรานเนื้อ
ได้เหี้ยมหน่นเนื้อในป่าด้วยหอก ๆ อาการที่เขาแทงเนื้อด้วยหอกนั้น จึงได้ปรากฏ
ในใจของเขา เวลาเขาจะพ้นจากนรก เพราะฉะนั้น เขาจึงได้มาเกิดเป็นเปรต
มีขนเป็นหอก

ในเรื่องมีขนเป็นหลาวนั้น คือ เปรตตนนั้น เมื่อชาติก่อนได้เกิดเป็นเพชรฆาต
ฆ่าโจรด้วยหลาว เลียงชีวิตด้วยการเป็นเพชรฆาต เวลาเขาจะพ้นจากนรก ได้
ปรากฏเห็นอาการที่เขาแทงโจรด้วยหลาว เขาจึงได้มาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นหลาว

ในเรื่องมีขนเป็นเข็มนั้น คือ เปรตตนนั้น เมื่อชาติก่อนเขาได้เป็นสารภี
สำหรับผูกหัตถ์ม้า ได้แทงม้าด้วยปะจุก จึงได้มาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นเข็ม ดังที่
แสดงมาแล้วนั้น สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า ร่างกระดูกที่
พระมหาโมคคัลลาน์เห็นนั้น ไม่ใช่ร่างกระดูกที่ไม่มีวิญญาณ เป็นร่างกระดูกที่มี
วิญญาณ คือ เป็นเปรตชนิดหนึ่งโดยแท้ ๆ คำว่า ธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าแห่ง
ตลอดนั้น ได้แก่สภาวะธรรมทั้งปวง ๆ คำที่พระมหาโมคคัลลาน์ว่า การเกิด
เช่นนั้น บุคคลเหล่านี้ไม่เห็นด้วยตนเอง ก็ยากที่จะให้บุคคลเหล่านั้นเชื่อ ดังที่
แสดงมาแล้วนั้น ท่านไม่ได้กล่าวไว้โดยมุ่งหมายพระลักษณะเดรเจ้า ท่านกล่าวไว้
โดยมุ่งหมายพวกอื่นต่างหาก ๆ มีคำถามว่า พระลักษณะเดรเจ้าไม่ได้เห็นหรือ ?
พระลักษณะเดรเจ้าไม่มีที่พพจักขุหรือ ? มีคำตอบว่า พระลักษณะเดรเจ้ามีที่พพจักขุ
เหมือนกัน แต่พระมหาโมคคัลลาน์ก็จึงได้เห็น ส่วนพระลักษณะเดรเจ้าไม่ได้เห็น
จึงไม่เห็น ๆ คำว่า แร้ง กา นกตะกุ่ม ที่จะเจาะจิกข่อยแย่งกัน หมายถึงจะจิกข่อยแย่ง
ด้วยจะงอยปาก อันเป็นเหล็กแดงทั้งนั้น ๆ คำว่า เช่นกับผทจวนจะแตกนั้น
หมายความว่า ร่างกระดูกนั้นอ่อนแอยิ่งนัก ๆ ในวิสัยแห่งผลอันคล้ายกับกรรมนั้น
ท่านกล่าวไว้ว่า ในที่ใดจะเป็นคล้ายกับกรรมที่ทำ ในที่นั้นผู้นั้นก็ก่อเอากรรม
หรือเครื่องทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ แล้วจึงไปถือปฏิสนธิ เพราะฉะนั้น
จึงได้ใจความว่า เปรตเหล่านั้นจึงได้เป็นคล้ายกับกรรมที่ตนทำไว้ สันเนื้อความ
ในฎีกาที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น. เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กณฑ์ที่ ๖๔

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยมัตถิกาวังค์ ในตติยปาราชิก

อิชาห์ อารุโส คิซุมภูวา ปพพตา โอโรหนโต อหุทส์ สุกิโณม
ปรัส เวหาส์ กชณุตฺ ตสฺส ตา สุกิโย สีเส ปวิสิตฺวา มุขโต นิกุขมนตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถินัยไตรภาค
 กัณฑ์ที่ ๖๘ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตุตถปาราชิก ๑ เรื่อง อันเกี่ยวกับพระมา-
 โมคคัลลาน์ สืบต่อไป ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
 พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีว่า ครึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับ
 อยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร ใกล้กรุงราชคฤห์นั้น พระมหาโมคคัลลาน์กับพระลักษณะ
 เถรเจ้า ได้อยู่ที่กุเชาคิชนกฏ ๑ เวลาพระเถรเจ้าทั้ง ๒ นั้นลงมาจากกุเชาคิชนกฏ
 เพื่อจะไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์นั้น พระมหาโมคคัลลาน์เถรเจ้า ได้ขมขึ้น
 ในที่แห่งหนึ่ง แล้วพระลักษณะเถรเจ้า จึงถามว่า เหตุไรท่านจึงขม ๑ พระมหา-
 โมคคัลลาน์ตอบว่า เวลานี้ไม่ใช่เวลาแก่บิณฑบาต ท่านจงถามบิณฑบาตต่อข้าพเจ้า
 ในที่ใกล้พระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ๑ เวลาพระเถรเจ้าทั้ง ๒ นั้น กลับมาจาก
 บิณฑบาตแล้ว จึงพากันไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระลักษณะเถรเจ้า
 จึงถามขณต่อพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อท่านมหาโมคคัลลาน์
 ลงมาจากกุเชาคิชนกฏเมื่อเช้านี้ ท่านได้ขมขึ้นในที่แห่งหนึ่ง ด้วยเหตุอันใด ?
 พระมหาโมคคัลลาน์จึงตอบว่า เมื่อข้าพเจ้าลงมาจากกุเชาคิชนกฏเมื่อเช้านี้ ได้
 เห็นบุรุษคนหนึ่งซึ่งมีขนเป็นเขมมอยู่ในอากาศ เข้มได้เข้าไปตามศรัยะ แล้วทะลุ
 ออกมาทางปาก เข้าไปทางปากทะลุออกทางหน้าอก เข้าทางหน้าอกทะลุออกทาง
 ท้อง เข้าทางท้องทะลุออกทางขา เข้าทางขาทะลุออกทางแข้ง เข้าทางแข้งทะลุ
 ออกทางเท้า บุรุษนั้นได้ร้องครวญครางอยู่ด้วยเสียงอันดัง ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว
 จึงคิดว่า นาสจรรย สัตว์เช่นนกมี ยักษ์เช่นนกมี เปตเช่นนกมี ร่างกายเช่นน-
 กมี ๑ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนี้ ก็พากันโพนทนาขกโทษติเตียนว่า พระมหา-
 โมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรม ๑ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุ
 ทั้งหลายว่า สาวกทั้งหลายของเราล้วนแต่เป็นผู้มีจักษุแท้ มีญาณแท้ เพราะแม้เพียง
 สาวกองค์เดียวก็ได้เห็นร่างกายเช่นนั้น ได้เป็นพยานของเราได้ สัตว์ตนนั้นเราได้

เห็นมาก่อนแล้ว แต่เราได้เล่าให้ใครฟัง ด้วยว่าถ้าเราเล่าให้ฟัง ผู้ที่ไม่เชื่อก็คงได้
รับโทษทุกข์ตลอดกาลมาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์นั้นเมื่อก่อนได้เป็นช่างเย็บผ้า
อยู่ในกรุงราชคฤห์ ได้ส่อเสียดคนทั้งหลายให้แตกร้างจากกัน เวลาตายแล้ว
ได้ไปไหมอยู่ในนรกหลายแสนปี แล้วจึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น ด้วยเศษผลแห่ง
กรรมนั้น ๆ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลანี่กล่าวตามเป็นจริง โมคคัลลันี่
หาอาบัติมิได้ ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า พระมหาโมคคัลลันี่เถระเจ้า ได้แก้ปัญหาของพระ
ลัทธกเถระเจ้า ในที่เฉพาะพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อข้าพเจ้า
ลงจากภูเขาลิขณกุฏ ในวันนั้น ได้เห็นบุรุษคนหนึ่งมีอันตะเท่าหม้อยู่ในอากาศ
เมื่อจะไปทางไหนก็แบกอันตะไว้บนบ่า เมื่อจะนั่งก็ได้นั่งทับอันตะ มีฝูงแร้ง กว
นกตะกรม ตามเจาะจิกขอยแย่งเป็นหมู่ ๆ บุรุษนั้นก็ได้แตร้องด้วยเสียงอันครวญคราง
ข้าพเจ้าจึงคิดว่า น่าอัศจรรย์จริง ในการที่มีสัตว์เช่นนั้น มีภัยเช่นนั้น มีเปรตเช่นนั้น
มีร่างกายเช่นนั้น ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินเช่นนั้น ก็ได้ติเตียนพระมหาโมคคัลลันี่
ว่าอวดอุตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทรงแก้ไขดังแสดง
มาแล้วนั้น แล้วทรงแสดงว่า เปรตตนนั้นเมื่อก่อนได้เป็นคนโกงชาวบ้าน อยู่ที่
กรุงราชคฤห์

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลันี่เถระเจ้า ได้แก้ปัญหาของพระ
ลัทธกเถระเจ้า ในที่เฉพาะพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เวลาลงจากเขา
ลิขณกุฏ ได้เห็นบุรุษคนหนึ่งจมลงไปในกลุ่มคน จนถึงศีรษะ แล้วภิกษุทั้งหลาย
ที่ได้ยินได้ฟัง ก็หาว่าพระมหาโมคคัลลันี่อวดอุตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า พระมหาโมคคัลลันี่จะได้อวดอุตริมนุสสธรรม
หาไม่ได้ เพราะได้กล่าวตามที่เป็นจริง แล้วทรงแสดงว่า เปรตตนนั้น เมื่อชาติ
ก่อนได้เป็นผดบหาภรรยาผอน โดยลอบรักกับภรรยาผอนอยู่ในกรุงราชคฤห์ เวลา
ตายแล้ว ได้ไปตกนรกอยู่หลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเปรตเช่นนั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลันี่ แก้ปัญหานี้ในที่เฉพาะพระพักตร์
ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อเวลาลงจากภูเขาลิขณกุฏในวันนั้น ได้
เห็นบุรุษคนหนึ่งจมลงไปในกลุ่มคน จนถึงศีรษะ แล้วกอบเอากระดูกขึ้นมากินเป็น

อาหารน่าสังเวชใจ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนั้น ก็ท้าวท้าวอดตตริมนุสสธรรม ฯ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ทรงแสดงเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เมื่อ ก่อนปรตคนนั้น ได้เป็นพราหมณ์ชั่วช้ายู่ที่เมืองราชคฤห์ธานี ได้นิมิตพระภิกษุสงฆ์ ในศาสนาขององค์พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เข้าไปณที่บ้านของตนไว้แล้ว เวลานิมิตแล้วก็ให้คนจัดคอกใส่เค็มราง แล้วให้ไปนิมนต์ภิกษุสงฆ์มา บอกว่า ขอภิกษุทั้งหลายจงฉันของที่อยู่ในรางนี้ให้พอความประสงค์ จงนำไปให้พอความ ประสงค์เถิด ฯ เวลาพราหมณ์นั้น ตายจากชาตินั้นแล้ว จึงได้ไปตกนรกอยู่ หลายแสนปี พ้นจากนรกมาแล้ว จึงมาได้อัฏฐภาพเช่นนี้ โมคคัลลาน์กล่าวจริง หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์ แก้ปัญหาของพระลักขณเถระเจ้า ในที่เฉพาะพระพักตร์ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อเวลาลงจากภูเขาคิชฌกูฏในเช้าวันนั้น ได้เห็นหญิงคนหนึ่งไม่มีผิวหนัง เลื้อยลอยอยู่ในอากาศ มีฝูงแร้ง กา นกตะกรุม ตามเจาะจิกขบแหย่อยู่เป็นหมู่ ๆ หญิงนั้นได้แต่ร้องด้วยเสียงครวญคราง เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนั้น ก็ท้าว พระมหาโมคคัลลาน์ อดตตริมนุสสธรรม ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตรัสว่า พระโมคคัลลาน์ หาได้อวดอดตตริมนุสสธรรมไม่ เพราะได้กล่าวตามเรื่องที่เป็นจริง แล้วทรงแสดงว่า หญิงคนนั้นเมื่อชาติก่อน ได้เป็นหญิงนอกใจสามีอยู่ที่กรุงราชคฤห์ เวลาตายแล้ว ได้ไปไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงมาได้อัฏฐภาพเป็นเช่นนั้น ด้วยเศษแห่งบาปกรรมนั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระโมคคัลลานเถระเจ้าแก้ปัญหาขึ้นว่า ได้เห็น หญิงคนหนึ่งซึ่งมีกลิ่นเหม็นร้ายกาจ และมีร่างกายน่าเกลียดนักหนา มีฝูงแร้ง กา นกตะกรุม ตามเจาะจิกขบแหย่อยู่เป็นหมู่ ๆ หญิงนั้นได้แต่ร้องด้วยเสียงครวญคราง เท่านั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชน ก็ท้าวพระมหาโมคคัลลาน์ อวดอดตตริมนุสสธรรม ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทรงแก้ไขว่า ไม่เป็นการอวดอดตตริมนุสสธรรม เพราะได้กล่าวตามเรื่องที่เป็นจริง คือ หญิงที่ได้เห็นนั้น เมื่อชาติก่อนได้เป็นหญิงแม่มดอยู่ที่กรุงราชคฤห์ เวลาตายแล้ว ได้ไปไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี เศษบาปยังมีอยู่ จึงได้ขึ้นมาเกิดเป็นเช่นนั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ได้แก้ปัญหาของพระ
 ลักษณะเถระเจ้าว่า เมื่อเวลาข้าพเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏเข้าวันนั้น ได้เห็นหญิงคน
 หนึ่งมีตัวสก มืดัวเปื้อน มีถ่านไฟเต็มตัวลอยอยู่ในเวหาส ๆ หญิงคนนั้นได้แต่
 ร้องด้วยเสียงกรวญครางเท่านั้น ข้าพเจ้าจึงคิดงทวามาแล้วนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย
 ได้ฟังแล้วก็ติเตียนท่านว่า ท่านอวดอุตตริมนุสสธรรม สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 จึงตรัสว่า หาได้เป็นการอวดอุตตริมนุสสธรรมไม่ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มี
 จริง คือ หญิงคนนั้น เมื่อชาติก่อนได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากาลิงคราช ได้มี
 ความริษยาหญิงที่ร่วมกับพระราชสามี จึงได้ยกเอากระดางถ่านไฟเทรร่างกายหญิง
 นั้น แล้วได้ไปไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี แล้วจึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น ด้วย
 เศษผลแห่งกรรมนั้น โมคคัลลันกล่าวจริง หาได้เป็นอาบัติไม่

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลัน ได้แก้ปัญหาของพระลักษณะเถระเจ้า
 ขึ้นในที่เฉพาะพระพักตร์ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อเวลาลงจาก
 ภูเขาคิชฌกูฏเข้าวันนั้น ได้เห็นบุรุษคนหนึ่งไม่มีศีรษะอยู่ในอากาศ บุรุษคนนั้น มีตา
 และปากอยู่ที่หน้าอก มีผุ้แรง กานกตะกรุม ตามเจาะจิกข้อย่างเป็นหมู่ ๆ ได้
 แต่ร้องด้วยเสียงกรวญครางเท่านั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงว่า
 บุรุษคนนั้น เมื่อชาติก่อนได้เป็นนายโจรมาดสำหรับฆ่าโจร ชื่อว่า ทามริกะ อยู่ที่
 กรุงราชคฤห์ เขาได้ไปไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น
 โมคคัลลันกล่าวจริง หาได้เป็นอาบัติไม่

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ได้แก้ปัญหาของพระ
 ลักษณะเถระเจ้าว่า ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในอากาศ มีผ้าสังฆาฏิ บาตร ประคดเอว
 ร่างกาย ลุกเป็นเปลวเพลิง ร้องอยู่ด้วยเสียงกรวญคราง ๆ สมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าทรงตรัสว่า ภิกษุนั้นได้เป็นภิกษุลามกในศาสนาของพระกัสสปสัมมา
 พุทธเจ้า เขาได้ไปไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น โมคคัลลัน
 พูดจริง หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ได้แก้ปัญหาของพระลักษณะ
 เถระเจ้าว่า ได้เห็นภิกษุองค์หนึ่ง มีสังฆาฏิ บาตร ประคดเอว ร่างกาย ลุกเป็นไฟ
 อยู่ในอากาศ ร้องให้อยู่ด้วยเสียงกรวญคราง ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

จึงตรัสว่า ภิกษุเหล่านั้น ได้เป็นภิกษุลามกในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น ๆ จึงดังที่โมคคัลลาน์กล่าว โมคคัลลาน์หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์เถระเจ้าได้กล่าวขึ้นว่า ได้เห็นนางสิกขมานารูปหนึ่ง มีผ้า บาตร ประคดเอว ร่างกาย ลุกเป็นไฟอยู่ในอากาศ ร้องอยู่ด้วยเสียงกรวญคราง ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงติเตียนว่า พระมหาโมคคัลลาน์ อวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า หาเป็นการอวดอุตตริมนุสสธรรมไม่ คือ นางสิกขมานานั้น ได้เป็นผู้ลามกในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น โมคคัลลาน์กล่าวจริง หาเป็นอาบัติไม่

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์เถระเจ้าได้กล่าวขึ้นว่า ได้เห็นสามเณรองค์หนึ่ง มีผ้า บาตร ประคดเอว ร่างกาย ลุกเป็นไฟอยู่ในอากาศ ร้องทรมทรมอยู่ไปมา ๆ ภิกษุทั้งหลายก็ติเตียนว่า อวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตรัสว่า สามเณรนั้น ได้เป็นสามเณรลามก ในครั้งศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้ขึ้นมาเกิดเป็นเช่นนั้น โมคคัลลาน์กล่าวจริง หาอาบัติมิได้

อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์เถระเจ้าได้กล่าวขึ้นว่า ได้เห็นสามเณรองค์หนึ่ง มีสบง จีวร บาตร ประคดเอว ร่างกาย ลุกเป็นไฟ ร้องทรมทรมอยู่บนอากาศ ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายติเตียนว่า ท่านอวดอุตตริมนุสสธรรม ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตรัสว่า หาได้เป็นการอวดอุตตริมนุสสธรรมไม่ แล้วทรงเล่าว่า สามเณรนั้น ได้เป็นสามเณรลามกในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี จึงได้มาเกิดเป็นเช่นนั้น โมคคัลลาน์กล่าวจริง หาเป็นอาบัติไม่ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์สมันตปาสาทิกาว่า ในเรื่องเปรต มีขณเป็นเจมนั้น คือ เปรตนั้น ได้ส่อเสียดยุ้งให้คนทั้งหลายแตกกัน ได้กราบทูล

ส่อเสียดพระมหากษัตริย์ว่า คนโน้นคนนี้ได้ทำผิดอย่างนั้นอย่างนี้ ทำให้คนทั้งหลายถึงซึ่งความพินาศ เพราะฉะนั้น เขาจึงได้มาเกิดเป็นเปรต มีขนมเป็นเข็ม ได้รับทุกขเวทนาด้วยถูกเข็มแทง เหมือนกับหาเรื่องให้แก่คนทั้งหลายได้รับความพินาศฉะนั้น

ในเรื่องบุรุษแบกลูกอ่อนทะนั้นว่า เปรตตนนั้น เมื่อชาติก่อนได้เป็นคนโกง ชาวบ้าน ถือได้เป็นอำมาตย์สำหรับวินิจฉัยได้รับสินบนในศาล แล้วตัดสินความโกง ทำผู้เป็นเจ้าของไม่ให้เป็นผู้เป็นเจ้าของ เพราะฉะนั้น จึงมาเกิดเป็นเปรต มีของลับปรากฏ ต้องแบกลูกอ่อนทะไปมา คล้ายกับที่เขาแสลงหาเรื่องลงโทษผู้อื่น เมื่อชาติก่อน เขาตัดสินความโดยไม่ยุติธรรม เขาจึงมีของลับแปลกประหลาด ดังแสดงมา

ในเรื่องบุรุษคบหาภรรยาผู้อื่นนั้นว่า บุรุษนั้น เมื่อชาติก่อน ได้ลักต้องสัมพันธ์ผิดภรรยาหวงแหน ได้ขึ้นคิดด้วยกามสุขอันไม่บริบริสุทธ์ จึงได้มาเกิดเป็นเปรต ได้รับทุกขเวทนา ตกอยู่ในหลุมคุดดังที่แสดงมา ฯ ในเรื่องพราหมณ์ชั่วร้ายนั้น มีเนื้อความชด้อยในพระบาลแล้ว

ในเรื่องหญิงไม่มีผิวหน้านั้นว่า ธรรมดามาตุคาม ย่อมไม่เป็นใหญ่ในผัสสะของตน ฯ หญิงนั้นได้ขโมยผัสสะของสามีไปทำให้เกิดความยินดีแก่บุรุษอื่น จึงได้มาเกิดเป็นเปรตหาผิวหน้ามิได้

ในเรื่องหญิงมีรูปร่างน่าเกลียดน่าชังนั้นว่า หญิงนั้น เมื่อก่อนได้เป็นหญิงแม่มด คือ รับทำหน้าที่เป็นทาสของยักษ์ อันได้แก่หลอกลวงมหาชนให้เข้าใจผิดว่า เมื่อทำผลกรรมอย่างนั้น ๆ ด้วยสิ่งนั้น ๆ แล้ว ความเจริญจักมีแก่ท่านทั้งหลาย แล้วให้คนทั้งหลายถือเอาสิ่งของ มีของหอมและดอกไม้เป็นต้น ไปทำผลกรรม จึงได้มาเกิดเป็นเปรตมีกลิ่นเหม็น มีร่างกายเป็นปฏิกูล

ในเรื่องหญิงที่มีรูปร่างเปื่อยพังนั้นว่า หญิงนั้นเกิดเป็นเปรต นอนอยู่บนเครื่องรองถ่าน กลิ้งเกลือกอยู่ไปมา มีตัวสกปรกด้วยไฟ มีตัวเปื่อยเน่า มีน้ำเหลืองไหลออกจากตัวเป็นนิตย์ มีถ่านไปติดหัวตัว ฯ ถ่านไฟได้พลุ่งขึ้นจากข้างล่างตกลงมาจากเบื้องบน เลื่อนลอยมาทางอากาศทั้ง ๒ ข้าง ด้วยบาปกรรม

ที่ได้ทำไว้ในชาติก่อน เมื่อครั้งเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี คือ เมื่อครั้ง
ก่อนนั้น มีนางสนมคนหนึ่งของพระเจ้าพาราณสี ตั้งทวารไว้ในที่ใกล้ แล้ว
ยืนเช็ดตัวอยู่ในเวลาอาบน้ำ ฯ พระเจ้าพาราณสีได้ทรงสนทนากับนางสนมนั้น ได้
ทรงแสดงอาการโปรศปรานนางสนมนั้น ฯ พระอัครมเหสีไม่อาจทรงดูได้ เมื่อ
พระเจ้าพาราณสีเสด็จไปจากที่นั้นไม่ช้า ก็ได้ยกเอาที่ใส่ถ่านนั้น ไปเทรดตัวของนาง
สนมคนนั้น ด้วยบาปกรรมอันนั้น อัครมเหสีนั้นจึงได้มาเกิดเป็นเปรตทนทุกข์เวทนา
ด้วยถ่านไฟ ดังแสดงมา

ในเรื่องโจรฆาตนั้นว่า เมื่อชาติก่อน เปรตคนนั้น ได้ตัดศีรษะของโจร
ทั้งหลาย ตามพระราชอาญาอยู่ตลอดกาลนาน จึงได้เป็นเปรตหาศีรษะมิได้

ในเรื่องภิกษุลามกนั้นว่า ภิกษุนั้นได้บริโภคบัจฉัย ๔ ของชาวบ้าน แล้ว
ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม จึงไปตกนรกอยู่ตลอด ๑ พุทธันดร แล้วได้มาเกิดเป็น
เปรตภิกษุ ดังที่พระมหาโมคคัลลาน์ได้เห็นนั้น

ในเรื่องภิกษุณี นางสิกขมานา สามเณร สามเณรีทั้งหลายนั้น ก็เหมือน
นัยนสน เนื่อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ส่วนในฎีกา ไม่มีคำใดควรยกขึ้นเทศนา จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนา
กัณฑ์นี้เพียงเท่านั้น

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๐

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยตัวอย่างจตุตตปาราชิก ๔ เรื่อง

อดโข อายสฺมา มหาโมคคัลลาน โภกฺขุ อามนฺเตสึ ยตํ อวฺโส
คโปทา สนฺทติ โส ทโท อจฺโฆทโก สโธทโก สาโธทโก เสโธทโก
สุปฺตติโก รมณฺโง ปหุตฺตมจฺฉกจฺฉโป จกฺกมฺตฺตานิ จ ปหุตฺตานิ ปุปฺพนฺติ อด จ
ปนายํ คโปทา กุติตา สนฺทตฺติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวิถิตารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๗๐ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งจตตปาราชิก ๕ เรื่อง สืบต่อไป ตามพระบาลี
อรรถกถา ปุฎกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เพราะเหตุใดแม่น้ำ
ตโปทาจึงไหลอยู่เสมอ แม่น้ำตโปทาน มีน้ำใส น้ำเย็น น้ำจืด น้ำขาว
น้ำดี น้ำนรมย์ มีปลาและเต่ามาก มีดอกปทุมเท้ากรรณ แต่แม่น้ำตโปทา
นี้ มีน้ำเดือดพล่าน ฯ ภิกษุทั้งหลายก็โพชนาทกโทษติเตียนว่า อย่างไรพระ
มหาโมคคัลลานเถระเจ้าจึงกล่าวว่า เพราะเหตุใด แม่น้ำตโปทาน จึงไหลอยู่เสมอ
แม่น้ำตโปทาน มีน้ำใส น้ำเย็น น้ำจืด น้ำขาว มีน้ำดี น้ำนรมย์ มีปลา
และเต่ามาก มีดอกปทุมเท้ากรรณ แต่แม่น้ำตโปทาน มีน้ำเดือดพล่าน ดังนี้
พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้ากล่าว อวตอตุตติมนุสสรณ ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็ได้
กราบทูลเนื้อความนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุใด แม่น้ำตโปทานจึงไหลอยู่เสมอ แม่น้ำตโปทาน
มีน้ำใส น้ำเย็น น้ำจืด น้ำขาว มีน้ำดี น้ำนรมย์ มีปลาและเต่ามาก มีดอก
ปทุมเท้ากรรณ เออ ก็แม่น้ำตโปทาน ข้อมไหลผ่านนรกใหญ่ทั้ง ๒ มา เพราะ
ฉะนั้น แม่น้ำตโปทานจึงเดือดพล่านอยู่เสมอ โมคคัลลานจึงกล่าวจริง โมคคัลลาน
หาอาบัติมิได้ ดังนี้ ฯ อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น พระเจ้าพิมพิสารได้ทำ
สงครามกับพวกลิจฉวี พ่ายแพ้เสียท่าพวกลิจฉวี ฯ ครั้งนั้น ท้าวเธอจึงรวบรวม
เสนายักษ์ยกไปตีพวกลิจฉวี พวกลิจฉวีก็พ่ายแพ้ไป ฯ พระเจ้าพิมพิสาร
ก็ทรงรื่นเริงในสงคราม พวกลิจฉวีก็แตกพ่ายไป ฯ ครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลาน-
เถระเจ้า ได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระเจ้าพิมพิสาร ถูกพวกลิจฉวีทำให้พ่าย
แพ้แล้ว พระเจ้าพิมพิสารกำลังรุ่มอยู่ในสงคราม พวกลิจฉวีถูกพระเจ้า

พิมพ์สารคดีแจกจ่ายไปแล้ว ๑ ภิกษุทั้งหลายก็พากันโพชนายกโทษติเตียนว่า
 อย่างไร พระมหาโมคคัลลาน์เถระเจ้าจึงกล่าวว่า พระเจ้าพิมพ์สารคดีพวกปลิงก็
 ทำไปพ่ายแพ้แล้ว เวลาที่กำลังทรงรื่นเริงอยู่ในสงคราม พวกปลิงจืดถูกพระเจ้า
 พิมพ์สารคดีแจกจ่ายไปแล้ว พระมหาโมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรมเสียแล้ว
 ภิกษุเหล่านั้น จึงได้ไปกราบทูลเรื่องนั้นไปสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คุณอนภิกษุทั้งหลาย ครั้งแรกพระเจ้า
 พิมพ์สารคดีพวกปลิงจืดแตก แต่ภายหลังท้าวเธอได้รวบรวมเสนายกไปตีพวก
 ปลิงจืดพ่ายแพ้ไป โมคคัลลาน์กล่าวจริง หาเป็นอาบัติไม่ ๑ อีกเรื่องหนึ่งว่า
 ในครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลาน์เถระเจ้าได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราได้เข้า
 อาณนุชสมาธิอยู่ที่ริมแม่น้ำสัปพิกา เราได้ยินเสียงฝูงช้าง ชิงลงไปเล่นน้ำ
 แล้วร้องเวลาขึ้นไป ๑ ภิกษุทั้งหลายจึงโพชนายกโทษติเตียนว่า อย่างไรพระ
 มหาโมคคัลลาน์เถระเจ้า จึงกล่าวว่า เมื่อเราเข้าอาณนุชสมาธิอยู่ที่ริมแม่น้ำ
 สัปพิกา เวลาฝูงช้างลงไปเล่นน้ำแล้วขึ้นไป ได้พากันร้องด้วยเสียงอันดัง เรา
 ได้ยินเสียงช้าง ๑ พระมหาโมคคัลลาน์อวดอุตตริมนุสสธรรมเสียแล้ว ๑ แล้วภิกษุ
 เหล่านั้นก็พากันไปทูลแจ้งเนื้อความนั้นแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์
 จึงตรัสว่า สมาธิชนิดนั้นมียอ คือ สมาธินั้นบริสุทธิ์จริงตามโมคคัลลาน์
 กล่าว โมคคัลลาน์หาอาบัติมิได้ ๑ อีกเรื่องหนึ่งว่า ครั้งนั้น พระโสภิตเถระเจ้า
 ได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราะลักได้ถึง ๕๐๐ กัลป์ ๑ ภิกษุทั้งหลายก็พากัน
 โพชนายกโทษติเตียนว่า อย่างไรพระโสภิตเถระเจ้าจึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าะลักได้
 ถึง ๕๐๐ กัลป์ ๑ พระโสภิตเถระเจ้าอวดอุตตริมนุสสธรรมเสียแล้ว ๑ ภิกษุเหล่านั้น
 ก็ได้พากันไปกราบทูลเนื้อความนั้นแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ สมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า การะลักได้ซึ่งชาตินั้น ของพระโสภิตะมียอในชาติ
 นั้น เพียงชาติเดียวเท่านั้น พระโสภิตะพูดจริง พระโสภิตะหาอาบัติมิได้ ๑ จบจตุตถ
 ปาราชิกตามพระบาลีเพียงเท่านั้น.

ในท้ายคำสวดมีบาลีว่า อุทฺธิฏฺฐา โข อายสฺมนฺโต จตุตฺตโร ปาราชิกา
 ธมฺมา เป็นต้น แปลว่า คุณอนภิกษุทั้งหลาย ปาราชิก ๔ เหล่าใด ที่ภิกษุต้องข้อ
 ใดข้อหนึ่งแล้ว อยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลายไม่ได้ เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนี้.

คือ ภิกษุนี้ได้เป็นปาราชิก อยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลายไม่ได้แล้ว ปาราชิก ๔ เหล่า
นั้น ข้าพเจ้าได้ยกขึ้นแสดงแล้ว ฯ ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลายในปาราชิก ๔ นนว่า
ท่านทั้งหลายบริษัทยหรือ ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ท่านทั้งหลาย
บริษัทยหรือ ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ท่านทั้งหลายบริษัทยหรือ เพราะ
เหตุที่ท่านทั้งหลายบริษัทย จึงได้นั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าจะจำข้อนไว้ ด้วยอาการอย่าง
นี้ ฯ จบกัณฑ์ว่าด้วยปาราชิกเพียงเท่านั้น

ตสสุทนต์ หัวข้อปาราชิก ๔ นั้น คือ เมถนปาราชิก ๑ อทินนาทาน-
ปาราชิก ๑ มนสสวิคคหะ ๑ อุตตริมุสสธรรม ๑ ทั้ง ๔ ข้อนี้ เป็นข้อเด็ดขาด
โดยไม่สงสัย สนเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาปฐมสมันตปาสาทิกาวา ในเรื่องแม่น้ำ
ตโปทานั้น คำว่า มีน้ำใส่นั่น คือ มีน้ำผ่องดี ฯ คำว่า มีน้ำจืดนั้น คือ มีน้ำอรอยดี ฯ
คำว่า มีน้ำขาวนั้น คือ มีน้ำบริษัทยไม่มีสาหร่าย ไม่มีโคลน ฯ คำว่า มีท่าดินนั้น
คือ ประกอบด้วยท่าอันดีงาม ฯ คำว่า น้ำรินรมย์นั้น คือ ทำให้เกิดความยินดี ฯ
คำว่า เตือดพล่านนั้น หมายความว่า แม่น้ำตโปทานั้น เป็นแม่น้ำที่ร้อน ฯ มีคำ
ถามว่า แม่น้ำตโปทานั้นไหลมาจากไหน ? มีคำตอบว่า ภายใตภูเขาเวภาร-
บรรพตนั้น เป็นนาคพิภพกว้างใหญ่ ๕๐๐ โยชน์ เป็นที่อยู่ของพวกนาค ทั้ง
เป็นพวกอุททันตน นาคพิภพนั้นคล้ายกับแหวนโลก มีพรมน้ำรินรมย์ มีทั้งสวนและ
อุทยานเป็นอันมาก ฯ แม่น้ำตโปทานั้น เป็นที่เล่นของพวกนาคเหล่านั้น ฯ
เพราะฉะนั้น แม่น้ำตโปทานั้นจึงไหลอยู่เสมอ ฯ คำว่า ไหลผ่านนรกใหญ่ทั้ง ๒
มานั้น คือ โลกเปรตใหญ่อยู่ล้อมรอบกรุงราชคฤห์ แม่น้ำตโปทานั้นไหลผ่าน
โลกุมภินรค ๒ นรกมา เพราะฉะนั้น น้ำจึงเตือดพล่านอยู่เสมอ

ในเรื่องฉนวนนั้น มีอธิบายว่า คำว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงรื่นเริงในสงคราม
นั้น หมายถึงพระเจ้าพิมพิสารโปรดให้น้ำกลองวิชัยเกรตเบาร้อง ฯ คำว่า พระ
เจ้าพิมพิสารถูกพวกโจรฉกไปนั้น คือ เมื่อพระมหาโมคคัลลานะอยู่ในที่หัก

กลางวันและกลางคืนของท่าน ท่านได้พิจารณาว่า เวลาที่พระเจ้าพิมพิสารกำลังต่อสู้กับพวกกลิจจวชงมมมมม มีผู้ชำนานูยบงศรอยู่ ก็ได้เห็นท้าวเธอเข้าแพ้วด้วยวิเศษ-
 จักขุ จึงได้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นอุปัฏฐากของท่านทั้งหลาย
 ถูกพวกกลิจจวชงมมมมมแล้ว ๆ คำว่า โมคคัลลาน์กล่าวจริงนั้น หมายถึงเหตุการณ์
 ที่ท่านได้เห็นแล้วในเวลาพระเจ้าพิมพิสารพ่ายแพ้ แล้วกล่าวไปตามที่เห็น

ในเรื่องข้างลงเล่นน้ำนั้น มีคำอธิบายว่า อานนุชสมาริณนั้น คือ สมาริ
 ในฉานที่ ๔ อันไม่หวั่นไหว อันไม่ปราศจากความหวั่นไหว กาย วาจา ฯ คำว่า ข้าง
 ร้องเวลาขึ้นจากน้ำนั้น คือ ข้างเหล่านั้นลงอาบน้ำ คมน้ำ เล่นน้ำ ตามความประสงค์
 แล้ว ก็หยอกเข้ากันในเวลาจะขึ้นจากน้ำ ฯ เวลาขึ้นถึงริมแล้วก็เอาจองใส่
 เข้าในปาก แล้วร้องด้วยเสียงอันดัง ฯ คำที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า
 สมาริณมมมม สมาริณคณินมมมมมมมมมมมม คือ สมาริของพระมหาโมค-
 คัลลาน์นั้นยังไม่บริสุทธ ด้วยว่าท่านได้สำเร็จพระอรหัตในวันที่ ๗ นับแต่วัน
 บรรพชาแล้ว ยังไม่ชำนานูยบงศร ๕ ในสมาบัติ ๘ ยังไม่ทำให้บริสุทธ
 จากกรรมที่เป็นข้าศึกของสมาริ เพียงแต่การนั่ง การเข้า การอธิฐาน
 การออก การพิจารณา ให้เป็นแต่เพียงว่า ความจดจำเท่านั้น เวลาท่านนั่งเข้า
 จตุตถฌาน ออกจากองค์ฌานแล้ว ก็ได้ยินเสียงฝูงช้าง ท่านจึงเข้าใจว่า ได้ยิน
 ภายในสมาบัติ ฯ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า สมาริณค
 นินมมมม สมาริณคณินมมมมมมมมมมมม คมมมมมมมมมมมม

ในเรื่องพระโสภิตะนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า ข้าพเจ้าระลึกได้ถึง ๕๐๐
 กลับนั้น หมายความว่า พระโสภิตเถระเจ้านั้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าระลึกได้ด้วย
 การนั่งกรวดเดี่ยว ฯ ก็การที่อริยสาวกทั้งหลายระลึกถึงอดีตชาติต่าง ๆ ได้ ด้วย
 การระลึกต่างคราวกันไปตามลำดับ อันแปลกจากการระลึกของพระโสภิตเถระเจ้า
 นั้น ไม่เป็นการอัศจรรย์ เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงไม่โพชนา ส่วนพระ
 โสภิตเถระเจ้าได้กล่าวว่า เราระลึกได้ด้วยการนั่งกรวดเดี่ยว ภิกษุทั้งหลายจึง
 โพชนา ฯ พระโสภิตเถระเจ้านั้นระลึกถึงชาติหนหลังได้ติดกันไป ฯ ข้อที่ท่าน
 ระลึกได้เช่นนั้น คือ เมื่อก่อน ๕๐๐ กลับนั้น ท่านได้บวชเป็นเดียรถีย์ ได้อสัญญ
 สมาบัติ แล้วขึ้นไปเกิดในอสัญญภพ อยู่ในอสัญญภพนั้นจนสิ้นอายุ จึงลงมาเกิด

ในมนุษยโลก ได้บรรพชาในพระพุทธศาสนาแล้วสำเร็จวิชา ๓ ประการ ๆ เมื่อท่านระลึกถึงบุพเพสันนิวาส ท่านได้เห็นปฏิสนธิในอภัพนี้ ต่ออภัพนี้ไป ท่านได้เห็นการจติในอภัพที่ ๔ ๆ เมื่อท่านไม่อาจจะระลึกซึ่งอภัพอันไม่มีจิตวิญญาณ ซึ่งอยู่ในระหว่างชาติทั้ง ๒ นั้น ท่านก็เข้าใจได้ตามนัยว่า เราได้เกิดในอสัญญภูมิต่าง ๆ การที่ท่านเข้าใจอย่างนั้นจัดเป็นการยาก เปรียบเหมือนจะผูกปลายขนทรายจามรีที่แตกแล้วได้ ๑ เสี่ยงให้ถูกฉะนั้น หรือเปรียบเหมือนการทำดอกไม้ให้ปรากฏในอากาศ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงได้ทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งอันเล็กลงกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ได้บุพเพนิวาสญาณทั้งสาม

คำที่กล่าวถึงปาราชิก ๔ ที่แสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้น หมายถึงปาราชิก ๔ ข้อย แต่เมื่อจะรวบรวมมาแสดงให้เห็นแล้ว ก็มีปาราชิกอยู่ถึง ๒๔ ข้อย ๆ ปาราชิก ๒๔ ข้อนั้น คือ เฉพาะภิกษุ ๔ ไม่ทั่วไปแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ๔ รวมเป็น ๘ ๆ อภัพบุคคล ๑๑ ๆ ในอภัพบุคคล ๑๑ นั้น บัณฑิตจะกัสัตว์คิริจณ อุกโตพยัญชนก ๒ จำพวกนี้ เป็นจำพวกวัตถุวิบัติ เป็นจำพวกอเหตุกปฏิสนธิ ๓ จำพวกนี้ไปสวรรค์ได้ แต่สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ไม่ได้ บรรพชาอุปสมบทไม่ได้ จึงจัดว่า เป็นปาราชิก คือ เป็นผู้พ่ายแพ้จากพระพุทธศาสนา ๑ บุคคล ๘ จำพวก คือ จำพวกโดยสังวาส ๑ จำพวกหนีไปเข้าศาสนาอื่น ๑ จำพวกฆ่ามารดา ๑ จำพวกฆ่าบิดา ๑ จำพวกฆ่าพระอรหันต์ ๑ จำพวกข่มขืนภิกษุณี ๑ จำพวกทำโลหิตุปบาท ๑ จำพวกทำสังฆเภท ๑ ทั้ง ๘ จำพวกนี้จัดว่า เป็นปาราชิก คือ พ่ายแพ้จากพระพุทธศาสนาแล้ว เพราะไม่อาจสำเร็จสวรรค์นิพพานได้แล้ว แต่ยังมีแยกออกไปอีก คือ พวกโดยสังวาส พวกไปเข้าศาสนาอื่น พวกข่มขืนภิกษุณี อาจไปสวรรค์ได้ ในเมื่อได้ทำบุญกุศลอย่างอื่นอีก แต่ไม่อาจได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ๑ ส่วน ๕ จำพวก นอกจากนั้น ห้ามทั้ง ๒ ประการ คือ ห้ามทั้งสวรรค์ นิพพาน ไม่อาจไปสวรรค์นิพพานได้ ต้องไปเกิดในนรก ในเวลาที่ตายจากชาติหนึ่งเดียว ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งขัดขวางไว้ได้ ๑ อภัพบุคคล ๑๑ จำพวก กับบุคคล ๘ จำพวก ดังที่กล่าวมาแล้ว รวมกันเข้าก็จะเป็น ๑๙ เป็น ๒๐ กับภิกษุที่อยากเป็นคฤหัสถ์ แล้วนั่งห่มผ้ากฤหัสถ์ ๆ เฉพาะภิกษุณีนั้น ไม่ได้ล่วงสิกขาบทข้ออื่น ถ้าเพียงท่านกขาต

ความเข็ดภิกษุณี จึงรวมเป็นปาราชิก ๒๐ กับอนโลมปาราชิกอีก ๔ คือ ภิกษุ
มองค้ำกำเนิดยาวเกินการ ๑ ภิกษุหลังอ่อน ๑ ผอมมองค้ำเนิดของผู้อื่น ๑
นั่งทับองค้ำเนิดของผู้อื่น ๑ จึงรวมเป็นปาราชิก ๒๔ ๑ ที่เราเรียกว่าอนโลมปาราชิก
นั้น เพราะจัดเข้าในเมถุนปาราชิกได้ โดยอาการที่ยังมรรคให้เข้าไปตวมมรรค
อย่างเดียวนั่น ไม่ใช่หมายถึงการสังเสพเมถุนธรรม ตามธรรมดาของโลก ๑
คำว่า เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น คือ เมื่อยังเป็นคฤหัสถ์และเมื่อยังเป็น
อนุปสัมบันอยู่ ผู้นั้นร่วมสังฆกรรม คือ อโบสถ ปวารณา การฟังปาฏิโมกข์ไม่
ได้ฉันใด เมื่อต้องปาราชิกแล้วก็ร่วมไม่ได้ฉันนั้น สันเนือความในอรรถกถาควร
ยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านี้

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า โลกเปรตนั้น ได้แก่
ที่อยู่ของเปรตทั้งหลาย ๑ ที่อยู่ของเปรตทั้งหลายนั้น หมายถึงโลกกุ่มภินรก ส่วน
รอบกรุงราชคฤห์นั้น ก็มีฝูงเปรตเป็นอันมากอยู่ตามภูเขาและป่าไม้

ธรรมอันเป็นข้าศึกแห่งสมาธินั้น หมายถึงสภาวะธรรมทั้งหลาย มีวิตก วิจารณ์
เป็นต้น ๑ พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า ยังไม่เล็งเห็นโทษในสภาวะธรรมทั้งหลาย
มีวิตกเป็นต้นได้ดี ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ยังไม่ได้ทำให้บริสุทธิ์ดี ๑
มีคำถามว่า พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าได้สำเร็จพระอรหัต ตั้งแต่ในพรรษา
แรก ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ส่วนอุตตริมนุสสธรรมปาราชิกนั้น พระพุทธเจ้าทรง
บัญญัติขึ้นในเมื่อเลข ๑๑ พรรษาแล้ว มิใช่หรือ เหตุไรจึงกล่าวว่า สมเด็จพระ
มีพระภาคเจ้าทรงวินิจฉัยเรื่องของพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า เข้าในปาราชิกข้อนี้ ๑
แก้ว่า ข้อที่กล่าวไว้อย่างนี้ หาโทษมิได้ เพราะเรื่องนี้เป็นกถามรรคของอาจารย์
ทั้งหลาย คือ ถึงแม้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทก็ดี พวกภิกษุที่ได้
ฟังถ้อยคำของพระเถระเจ้าแล้ว เข้าใจว่า ท่านอวตอตตริมนุสสธรรม อันไม่
สมควรแก่ตน จึงได้ยกโทษขึ้นอย่างนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงแสดง
เหตุในคำพูดของพระเถระเจ้าแล้ว จะแสดงซึ่งความไม่มีโทษ จึงได้ตรัสว่า โมค-

คัดล่านหาอาบัติมิได้ ส่วนพระเถระเจ้าทั้งหลายผู้ทำสังคายนา ได้ยกเอาเรื่องนั้นมาไว้ในปาราชิกซ้อน เพราะเป็นเรื่องอุตตรมณฺสสธรรมเหมือนกัน ดังนี้

ข้อที่กล่าวถึงผู้มองคํากำเนิดขาว กับพระภิกษุหลังอ่อนนั้น มีคำอธิบายว่า เมื่อใดภิกษุมองคํากำเนิดขาว เกิดความกำหนัด แล้วใส่องค์คํากำเนิดของตนเข้าไปในปากของตน หรือเข้าไปในทวารหนักของตน เมื่อนั้นจึงเป็นปาราชิก ๆ เมื่อใดภิกษุหลังอ่อนก็ลองมองคํากำเนิดของตนด้วยความกำหนัด เมื่อนั้นจึงเป็นปาราชิก ๆ คำว่า มองคํากำเนิดของผู้เป็นปาราชิกนั้น คือ มองด้วยความกำหนัดยินดี ๆ คำว่า นั่งทับนั้น คือ นั่งทับด้วยความกำหนัดยินดี หมายความว่า ทำให้องค์คํากำเนิดของผู้เข้าไปในวัจจมรรคของตน สิ้นเนื้อความในฎีกา ที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๑

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยปฐมสังฆาติเสส

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เขตฺวเน อนาถปณฺฑิตกสฺส อารามे ฯ เตน โข ปณฺ สมเขน อายสฺมา เสขฺยสโก อนภีโรโต พุรฺหมจฺริยํ ตรีตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถดการนัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๗๑ ว่าด้วยปฐมสังฆาติเสส เรื่องพระไสยสกะและพระทีฬน ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้แล้วว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ได้ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวนาราม ฯ ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าพระไสยสกะ ได้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความกระสันไม่ยินดี จนกระทั่งชบผอมเศร้าหมอง เสียวพรรณ เป็นโรคผอมเหลือง มีร่างกายสະพรังด้วยเส้นเอ็น ฯ พระอหยาได้เห็นแล้วจึงถามว่า เหตุไรท่านไสยสกะจึงชบผอมเศร้าหมอง เสียวพรรณ เป็นโรคผอมเหลือง มีตัวสະพรังด้วยเส้นเอ็น ไสยสกะเกิดความกระสันหรือ ? พระไสยสกะจึงตอบว่า ขอรับ ข้าพเจ้าเกิดความกระสัน ฯ พระอหยาจึงว่า ถ้าอย่างนั้นท่านจงฉันให้อิ่ม จงนอนให้อิ่มแล้วจงอาบน้ำให้สบาย เกิดความกระสันขึ้นเมื่อใด รากะย้ายจิตใจเมื่อใด ท่านจงพยายามทำให้กาโมทกเคลื่อนออกมาเมื่อนั้น ฯ พระไสยสกะจึงถามว่า การทำอย่างนั้นสมควรแล้วหรือ ? พระอหายก็ตอบว่าสมควร ถึงตัวข้าพเจ้าก็ทำอย่างนั้น ฯ ครั้นนั้น พระไสยสกะก็ฉันให้อิ่ม นอนให้อิ่ม อาบน้ำให้สบาย เวลาเกิดความกำหนัดขึ้น ก็พยายามทำให้กาโมทกตกไป อันผลวิสัยสมณเพศ ฯ ต่อมาภายหลัง พระไสยสกะก็มีผิวพรรณวรรณะดีขึ้น มีร่างกายเอบอมี มีสีหน้าผ่องใส ฯ เพื่อนภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เมื่อก่อนท่านไสยสกะชบผอม เศร้าหมอง เสียวพรรณ เป็นโรคผอมเหลือง มีตัวสະพรังด้วยเส้นเอ็น มาบัดนี้ท่านมีวรรณะดี ท่านมีสติ มีนทรย์เอบอมี มีผิวหน้าผ่องใส มีผิวพรรณงดงาม ท่านได้ฉันยาอะไร ? พระไสยสกะก็ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ฉันยาอะไร เป็นแต่ข้าพเจ้าฉันให้อิ่ม นอนให้อิ่ม อาบน้ำให้สำราญใจ เวลาเกิดความกำหนัดขึ้นก็พยายามด้วยมือทำให้กาโมทกตกไปจึงได้เป็นเช่นนั้น ฯ เพื่อนภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวกันว่า นี่แน่ะท่านไสยสกะ ท่านฉันของที่เขาให้ด้วยศรัทธาด้วยมือข้างใด ท่านก็พยายามทำให้กาโมทกตกไปด้วยมือข้างนั้นหรือ ? พระไสยสกะก็รับว่าอย่างนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็พากันยกโทษติเตียนด้วยถ้อยคำต่าง ๆ แล้วไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วทรงซักถามด้วยพระองค์เองว่า นี่แน่ะไสยสกะ เธอได้พยายามทำให้กาโมทกตกไปด้วยมือจริงหรือ ? พระไสยสกะก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงติเตียนด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษ สิ่ง

เธอทำนเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะไม่ควรแก่สมณะ ฯ อย่างไรเธอจึงพยายามทำให้กาโมทกตกไปด้วยมือ เราได้แสดงธรรมไว้โดยอเนกปริยายเพื่อให้คลายราคะ ไม่ใช่เพื่อให้มีราคะ เพื่อให้พรากราคะ ไม่ใช่เพื่อให้ประกอบกับราคะ เพื่อไม่ให้ถ่อมมัน ไม่ใช่เพื่อให้ถ่อมมัน ไม่ใช่หรือ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อให้คลายราคะ เธอก็จงใจให้มีราคะ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อไม่ให้เกี่ยวข้องกับกิเลส เธอก็จะเกี่ยวข้องกับกิเลส เราได้แสดงธรรมไว้โดยอเนกปริยายเพื่อให้คลายราคะ เพื่อให้ย้ายเสียซึ่งความเมา เพื่อให้กำจัดเสียซึ่งความกระหาย เพื่อให้ถอนเสียซึ่งความอาลัย เพื่อให้ตัดเสียซึ่งความหม่นเวียน เพื่อให้สันตันทา เพื่อคลายตันทา เพื่อให้ดับตันทา เพื่อไม่ให้มีเครื่องเกาะเกี่ยวมิใช่หรือ ? เราได้แสดงการละกามทั้งหลาย การรอบรชังกาม—สัญญาทั้งหลาย การกำจัดซึ่งความกระหายในกามทั้งหลาย การถอนเสียซึ่งความวิตกในกามทั้งหลาย การระงับซึ่งความเร่าร้อนในกามทั้งหลาย ไว้แล้วโดยอเนกปริยาย มิใช่หรือ ? การที่เธอทำนั้น ทำให้ไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส หรือให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำให้เลื่อมใสต่อผู้ที่ยังไม่ได้เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วโดยแท้ ฯ ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว จึงทรงแสดงโทษแห่งความเลียงยาก ความบำรุงยากเป็นต้น แล้วทรงสรรเสริญคุณแห่งความเลียงง่าย ความบำรุงง่ายเป็นต้น โดยอเนกปริยาย แล้วทรงบัญญัติปฐมสังฆาติเสสขึ้นว่า สญเจตนิกา สุกกวิสสุตฺติ สงฺฆาติเสโส ซึ่งแปลว่า การปล่อยสูกะด้วยความจงใจเป็นสังฆาติเสส ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารที่ประณีตแล้วก็ปล่อยสติสัมปชัญญะในเวลาจะนอน ฯ เมื่อภิกษุเหล่านั้นปล่อยสติสัมปชัญญะแล้วจึงนอน อสุจิก็เคลื่อนด้วยความฝัน ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดความสงสัยว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้วว่า การจงใจปล่อยสูกะ เป็นสังฆาติเสส ดังนี้ อสุจิได้เคลื่อนตามความฝันของพวกเรา จะจัดว่าพวกเรามีความจงใจในเรื่องนี้หรือไม่ พวกเราต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ? ภิกษุเหล่านั้นได้ไปกราบทูลเรื่องนี้แด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เจตนาอันนี้มีอยู่แต่เป็นอัมพโพนหาริก แล้วจึงทรงบัญญัติเพิ่มลงไปอีกเป็นอนุบัญญัติว่า สญเจตนิกา สุกกวิสสุตฺติ อณฺณตฺร

สُبิณนคา สงฺฆาติเสโส ซึ่งแปลว่า การปล่อยสูกะด้วยความจงใจ เป็นสังฆาติเสสนอกจากพื้นเท่านั้น ดังนี้

คำว่า จงใจนั้น คือ แกล้งทำ ๆ คำว่า สูกะนั้น มีอยู่ ๑๐ อย่าง คือ สีเขียว ๑ สีเหลือง ๑ ส้มแดง ๑ สีขาว ๑ สีเปรี้ยว ๑ สีน้ำจืด ๑ สีน้ำมนต์ ๑ สีมัสต ๑ สีมัสมี ๑ สีเนยใส ๑ คำว่า ปล่อยนั้น คือ ทำให้เคลื่อนจากที่ ๆ คำว่า เว้นแต่พื้นนั้น คือ ยกเว้นแต่พื้นเท่านั้น ๆ คำว่า สังฆาติเสสนั้น คือ สงฆ์ยอมให้ปรีวาสนแก่อาบัตินั้น ย่อมชักเข้าหามลแห่งอาบัตินั้น ย่อมให้มานัก ย่อมถอนสำหรับอาบัตินั้น ไม่ใช่ภิกษุหลายองค์เป็นผู้ให้ หรือไม่ใช่ภิกษุองค์เดียวเป็นผู้ทำ เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า สังฆาติเสส สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาแห่งหุคคิสมันตปาสาทิกาวา คำว่า พระอภัยนั้น ได้แก่พระโลลทายซึ่งเป็นผู้บัญชาของพระไสยสกะ ๆ พระโลลทายนั้นเป็นผู้เปรียบเสมือนเนื้อที่คั่นเต็น เป็นภิกษุโลเลองค์หนึ่ง ในจำพวกภิกษุที่เห็นแก่การนอนเป็นต้น ๆ การที่พระโลลทายได้สอนพระไสยสกะ ดังที่แสดงมาแล้วตามวาระพระบาลีนั้น ได้สอนเหมือนอย่างคนโง่คนบ้า

คำว่า ภิกษุเหล่านั้นนอนปล่อยสติสัมปชัญญะนั้น หมายความว่า ภิกษุเหล่านั้น ละสติสัมปชัญญะแล้วจึงนอน ๆ ผู้จะนอนในเวลากลางวัน ควรจะนอนด้วยคิดว่าผมของภิกษุผู้จะอาบน้ำยังไม่แห้งเพียงใด เราจักนอนเพียงนั้นแล้วจักลุกขึ้น ๆ ภิกษุผู้จะนอนในกลางคืนควรนอนด้วยคิดว่า เราจักหลับตลอดส่วนราตรืเท่านั้น พอเดือนหรือดาวมาถึงทนจักลุกขึ้น ๆ ควรนึกถึงกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีพุทธานุสสติ เป็นต้น ตามที่ตนชอบแล้วจึงนอน ๆ เพราะผู้ทำอย่างนี้เรียกว่านอนไม่ละสติสัมปชัญญะ ๆ ส่วนภิกษุเหล่านั้นเป็นพวกโง่เขลา เป็นพวกโลเล เป็นพวกเปรียบเหมือนกับเนื้อที่คั่นเต็น ไม่ได้ทำอย่างทั่วหน้า ๆ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในพระบาลีว่า ภิกษุเหล่านั้นนอนไม่มีสติสัมปชัญญะ ๆ คำว่า เจตนาในเรื่องนี้มีอยู่นั้น คือ เจตนาขึ้นใจในเวลาพื้นนั้นมียุ ๑ คำว่า เจตนาในที่นี้มีอยู่แต่เป็นอัมโพหาริกนั้น คือ เจตนา

ยินดีนั้นมียอ แต่ไม่เป็นองค์แห่งอาบัติ เพราะเกิดในเวลาเหลือวิสัย

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่า เจตนายินดีในเวลาผ่นนั้น เป็นอัปโหหาริก จึงได้ทรงบัญญัติปฐมสังขาทิเสสนพร้อมด้วยอนุบัญญัติว่า การจงใจทำให้สูกะเคลื่อนเป็นสังขาทิเสส เว้นแต่ผ่นเท่านั้น ดังนี้

คำว่า จงใจทำให้สูกะเคลื่อนนั้น คือ ร้อยแต่ตั้งใจทำให้เคลื่อน ๑ ที่ ๓ แห่ง คือ หัวไส้ ๑ สะเอด ๑ ร่างกาย ๑ เป็นที่ตั้งอยู่แห่งสูกะ ๑ คือ อาจารย์คนหนึ่งว่า หัวไส้เป็นที่ตั้งแห่งสูกะ ๑ อาจารย์อีกคนหนึ่งว่า สะเอดเป็นที่ตั้งแห่งสูกะ ๑ อาจารย์อีกคนหนึ่งว่า ร่างกายทรงสนเป็นที่ตั้งแห่งสูกะ ๑ คำของอาจารย์ที่ ๓ เป็นคำที่ถูกต้องดี เพราะเหตุว่าร่างกายทรงสนยกเสียดแต่ไม่มีเนื้อ คือ เหม ขน เล็บ ฟัน และหนังแห่งอันแข็งกระด้างด้วยอจาระบัสสาวะ น้าลาย น้ามก นอกนั้นเป็นที่ตั้งแห่งปลายประสาทและคิ อันเนื่องด้วยชีวิตอินทรีย์สัมภวะทั้งสน ๑ จริงอย่างนั้น สัมภวะของข้างทั้งหลายที่ระคะกลุ้มรุม ย่อมไหลออกจากหมวกทั้ง ๒ ๑ พระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่ามหาเสนราชา เมื่อเกิดระคะไม่อาจกลั้นกำลังแห่งสัมภวะ ก็ได้ผ่าศีรษะแม่มืด ก็ได้ทรงเห็นสัมภวะที่ไหลออกมาตามปากแผล ๑ ตามถ้อยคำของอาจารย์คนแรกว่า เมื่อภิกษุพยายามในนิมิตด้วยความยินดี ที่จะให้อสุจิเคลื่อน เมื่ออสุจิพ้อแมลงวันตัวน้อยจับได้ เคลื่อนออกจากหัวไส้ลงสู่คลองบัสสาวะ แล้วจะออกไปหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นสังขาทิเสส ๑ ตามถ้อยคำของอาจารย์คนที่ ๒ นั้น พ้ออสุจิเคลื่อนจากสะเอดลงสู่คลองบัสสาวะ ก็เป็นสังขาทิเสส ๑ ตามถ้อยคำของอาจารย์คนที่ ๓ นั้นว่า พ้ออสุจิทำให้ร่างกายทรงสนกำเรบ แล้วเคลื่อนออกลงสู่คลองบัสสาวะ จะออกไปภายนอกหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นสังขาทิเสส ๑ ถ้าเคลื่อนเพราะนวดมือนวดเท้า หรือนวดตัว หาอาบัติมิได้

คำว่า เว้นแต่ผ่นนั้น มีคำอธิบายว่า ความผ่นย่อมมีขึ้นด้วยเหตุ ๔ อย่าง คือ ชาติกำเรบ ๑ นกถึงของท่วงแล้ว ๑ เทวดาสังหรณ์ ๑ บุพพนิมิต ๑ ๑ ชาติกำเรบนั่น หมายถึงนาตกำเรบเป็นต้น ๑ ผ่นด้วยชาติกำเรบนั่น ย่อมผ่นต่าง ๆ เช่นผ่นว่าตกจากภูเขาก็ม ผ่นว่าไปตามอากาศกัม ผ่นว่าสัตว์ร้ายไล่ มีข้างไล่โจรไล่เป็นต้นกัม ๑ ผ่นด้วยนกถึงของท่วงแล้วนั้น ได้แก่ผ่นเห็นของที่ตนได้รู้ได้เห็นมาแล้ว ๑ ผ่นด้วยเทวดาสังหรณ์นั้น คือ เทวดาอำรรณต่าง ๆ เข้ามา

ให้ปรากฏด้วยความหวังดีบ้าง หวังร้ายบ้าง ฯ ผู้หนึ่งไม่เห็นอารมณ์เหล่านั้นด้วย
 อารมณ์แห่งเวทนาเหล่านั้น ฯ ผู้หนึ่งด้วยบุพพนิมิตนั้น คือ ผู้หนึ่งเห็นสิ่งที่เป็นเบื้องต้น
 แห่งความเจริญหรือความเสื่อม อันเกิดด้วยอำนาจบุญและบาป เช่น มารดาของ
 พระโพธิสัตว์เจ้าทรงพระสุบินนิมิตที่จะได้พระโอรส และเช่นพระโพธิสัตว์เจ้า ทรง
 พระสุบินนิมิต ๕ ประการ และเช่นพระเจ้าโกศลทรงพระสุบินนิมิต ๑๖ ประการ ฯ
 การฝันด้วยชาติกำเนิด และด้วยนกกงซึ่งตนรู้เห็นมาแล้วเป็นของไม่จริง ฯ ส่วนการ
 ฝันด้วยเวทาสังหรณ์นั้น จริงก็มี ไม่จริงก็มี ฯ เพราะถ้าเวทาสังหรณ์ประสงค์
 จะให้พิณาสด้วยอุบาย ก็ฝันเห็นวิปริตไป ฯ การฝันด้วยบุพพนิมิตนั้น เป็นของ
 จริงโดยแท้ ฯ ความฝันทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมมีแก่พระเสขอริยเจ้า กับปุถุชน
 เท่านั้น เพราะยังละความเข้าใจผิดไม่ได้ ส่วนพระอเสขอริยเจ้าย่อมไม่ฝัน
 เพราะละความเข้าใจผิดเสียได้แล้ว ฯ มีคำถามว่า ฝันในเวลาหลับหรือในเวลาตื่น
 หรือในเวลาไม่หลับไม่ตื่น ฯ แก้วว่า ถ้าฝันในเวลาไม่หลับที่ท่านกล่าวไว้ในอภิธรรมก็ผิด
 ไป คือ ในอภิธรรมว่า หลับด้วยภวังคจิต ฯ ภวังคจิตนั้นไม่มีสิ่งต่าง ๆ เป็นอารมณ์
 ไม่ประกอบด้วยกิเลสมีราคะเป็นต้น ฯ ส่วนจิตเช่นนั้นย่อมเกิดแก่ผู้หลับ ฯ ถ้าฝัน
 เวลาตื่น คำที่ว่าไว้ในพระวินัยก็ผิดไป ฯ คือ ในพระวินัยว่า ฝันเห็นสิ่งใดใน
 เวลาตื่น สิ่งนั้นย่อมเห็นด้วยจิตอันเป็นอัปปโหหาริก ฯ เมื่อล่วงละเมิดด้วยจิต
 อันเป็นอัปปโหหาริก ที่จะไม่เป็นอาบัตินั้นไม่มี ฯ เมื่อล่วงสีกขาบด้วยความฝันนั้น
 ก็เป็นอาบัติโดยแท้ ฯ ถ้าฝันในเวลาหลับไม่ตื่นจึงจะไม่เป็นอาบัติ ฯ วานร
 ย่อมหลับไฉน ตื่นไวฉนใด การหลับอันใด เจือด้วยจิตที่เป็นกุศลเป็นต้นเนื่อง ๆ
 เป็นของเปลี่ยนแปลงไฉน การขึ้นจากภวังคเนื่อง ๆ ย่อมมีในความเป็นไปแห่งความ
 หลับใด ผู้ประกอบด้วยความหลับนั้นจึงฝัน ฯ เพราะฉะนั้น ความฝันนั้นเป็นกุศล
 ก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นกลาง ๆ ก็มี ฯ ผู้หนึ่งได้ไหว้พระเจดีย์ ได้ฟังธรรม
 ได้แสดงธรรมเป็นต้น เป็นกุศล ผู้หนึ่งได้ฆ่าสัตว์เป็นต้น เป็นอกุศล ผู้หนึ่งนอก
 จาก ๒ อย่างนี้ เป็นกลาง ๆ ฯ ความฝันที่เป็นกลาง ๆ ไม่สามารถนำการสืบต่อแห่ง
 เจตนามาได้ เพราะเป็นความฝันที่ไม่มีกำลัง แต่เมื่อมีกุศล และอย่างอื่น
 ช่วยเหลือ จึงให้ผลได้ ถึงให้ผลได้ก็จริง แต่เจตนาในความฝันนั้นเป็นอัปปโหหาริก
 คือ พุคไม่ได้ว่า คิหรือชว เพราะเป็นของเหลือวิสัย ฯ เพราะฉะนั้น พระจอมไตร

ศาสตราจารย์ว่า เว้นไว้แต่ในฝันเท่านั้น สันเนือความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้นเทศนา
เพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไป เป็นเนือความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว่ คำว่ ไม่ยินดีนั้น ได้
แก้ มีจิตฟุ้งซ่านด้วยอำนาจมาราคะ ฯ คำว่ ส ในคำว่ สญเจตนิกา ซึ่งแปลว่
จงใจนั้น หมายความว่าม้อยู่ เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาจึงว่ สวิชชติ เจตนา
อสสาติ ซึ่งแปลว่ เจตนา ฯ คำว่ เจตนา นั้น หมายเจตนาต้นที่เป็นเหตุให้
ทำผิด ฯ คำว่ อิกะ ในคำว่ สญเจตนิกา นั้น ไม่ได้หมายความว่าอย่างไร เพราะฉะนั้น
ในอรรถกถาจึงว่ สญเจตนา ว สญเจตนิกา ซึ่งแปลว่ เจตนาอันม้อยู่ นั้นแหละชื่อว่า
สญเจตนิกา ฯ เมื่อไม่มุ่งถึงความหมายแห่งคำว่ ส แล้ว คำว่ อิกะ ก็หมายความว่า
ม้อยู่ เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาจึงกล่าวไว้ว่ สญเจตนา ว อสสา อตถิติ สญเจต-
นิกา ซึ่งแปลว่ ความจงใจม้อยู่แก่การทำให้สูกกะเคลื่อนนั้น เพราะฉะนั้นจึงว่ การ
ทำให้สูกกะเคลื่อนนั้นมีความจงใจ ฯ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาว่ ฐนั้น เพราะไม่
อ้อเพื่อพยัญชนะที่ควรกล่าวในการจำแนกบว่ เจตนาม้อยู่ ดังนี้ ฯ คำว่ ฐว่เรา
พยายามดังนี้ นั้น หมายความว่า ฐว่เราพยายามเพื่อจะทำให้สูกกะเคลื่อน ฯ สันเนือ
ความในฎีกาที่ควรยกมาแสดงในพระวินัยกัณฐกันเพียงเท่านั้น. เอว่ กัม ฯ

กัณฐที่ ๗๒

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยอุบาย และความประสงค์

อชฺชตฺตรูปเป โมเจติ พหิตฺถารูปเป โมเจติ อชฺชตฺตพหิตฺถารูปเป โมเจติ
อากาเส กฏี กมฺเปนฺโต โมเจติ รากุปฺตกมฺเภ โมเจติ วจฺจุปฺตกมฺเภ โมเจติ
ปสฺสาวุปฺตกมฺเภ โมเจติติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๑๒ ว่าด้วยอบาย กาล ความประสงค์ วัตถุประสงค์ ของผู้ปล่อยสูกะ
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ภิกษุทำให้สูกะเคลื่อนในรูปภายในกัม ทำให้เคลื่อนในรูปภายนอกกัม ทำให้
เคลื่อนทั้งรูปภายในภายนอกกัม ทำให้เคลื่อน ด้วยการแอ่นสะเอวขึ้นไปใน
อากาศกัม ทำให้เคลื่อนด้วยการช่วยราคะกัม ทำให้เคลื่อนในเวลาปวคอุจจาระ
กัม ทำให้เคลื่อนในเวลาปวตบัสสาวะกัม ทำให้เคลื่อนด้วยให้ถูกลมพัดกัม
ทำให้เคลื่อนด้วยให้ตัวบังกटकัม ทำให้เคลื่อนเพื่อให้หายโรคกัม ทำให้เคลื่อน
เพื่อให้เป็นสุขกัม ทำให้เคลื่อนเพื่อให้เป็นขากัม ทำให้เคลื่อนเพื่อให้เป็นทาน
กัม ทำให้เคลื่อนเพื่อให้เป็นบุญกัม ทำให้เคลื่อนเพื่อให้เมื่อนการบูชาบุญกัม
ทำให้เคลื่อนเพื่อสวรัคกัม ทำให้เคลื่อนเพื่อให้เป็นพชกัม ทำให้เคลื่อนเพื่อ
หตตองกัม ทำให้เคลื่อนเพื่อความสนุกกัม ทำให้สูกะห่มสจีเขวเคลื่อนออกกัม
ทำให้สูกะห่มสแดงเคลื่อนออกกัม ทำให้สูกะห่มสขาวเคลื่อนออกกัม ทำให้
สูกะห่มนมนเปรียงเคลื่อนออกกัม ทำให้สูกะห่มสัสสาวะเคลื่อนออกกัม
ทำให้สูกะห่มสนามันเคลื่อนออกกัม ทำให้สูกะห่มสนมสดเคลื่อนออกกัม ทำให้
สูกะห่มสนมส้มเคลื่อนออกกัม ทำให้สูกะห่มสเนยใสเคลื่อนออกกัม

คำว่า รูปภายในนั้น ได้แก่รูปมวิญญูณภายใน ฯ คำว่า รูปภายนอกนั้น
ได้แก่รูปหิมวิญญูณ หรือไม่มีวิญญูณในภายนอก ฯ คำว่า รูปภายในภายนอกนั้น
ได้แก่รูปทั้ง ๒ นั้น ฯ คำว่า แอ่นสะเอวในอากาศนั้น คือ เมื่อทำความพยายามใน
อากาศ องค์ก้านัดข้อมควรแก่การกระทำ ฯ คำว่า ช่วยราคะนั้น คือ องค์ก้านัด
ของผู้ถูกราคะบีบคั้น ข้อมควรแก่การกระทำ ฯ คำว่า ช่วยในเวลาปวคอุจจาระนั้น
คือ องค์ก้านัดของผู้ปวคอุจจาระ ข้อมควรแก่การกระทำ ฯ คำว่า ช่วยด้วยให้

ถูกลมพัดนั้น คือ เมื่อถูกลมพัด องค์กำเนิดย่อมควรแก้การกระทำ คำว่า ช่วย
 ด้วยให้ตัวบังค้อยนั้น คือ เมื่อตัวบังค้อย องค์กำเนิดย่อมควรแก้การกระทำ ฯ
 คำว่า เพื่อให้หายโรคนั้น คือ ด้วยคิดว่า เราจักไม่มีโรค ฯ คำว่า เพื่อให้เป็น
 สุขนั้น คือ ด้วยคิดว่า เราจักให้เกิดสุขเวทนา ฯ คำว่า เพื่อเป็นยานั้น คือ
 ด้วยคิดว่า จักเป็นยา ฯ คำว่า เพื่อให้เป็นทานนั้น คือ ด้วยคิดว่า เราจักให้
 เป็นทาน ฯ คำว่า เพื่อเป็นบุญนั้น คือ ด้วยคิดว่า จักให้เป็นบุญ ฯ คำว่า
 เพื่อยัญนั้น คือ ด้วยคิดว่า เราจักบูชาญ ฯ คำว่า เพื่อสวรรณั้น คือ ด้วยคิดว่า
 เราจักไปสวรรค์ ฯ คำว่า เพื่อเป็นพืชนั้น คือ ด้วยคิดว่า จักให้เป็นพืช ฯ
 คำว่า เพื่อทดลองนั้น คือ ด้วยคิดว่า เราจักทดลองว่า สุกกะนั้น จักมีสีเขียว
 หรือสีเหลือง สีแดง สีขาว สีม้ำมันเปรี้ยว สีนํ้าบัสสาวะ สีม้ำมัน สีมมสด
 สีมมส้ม สีเนยใส ฯ คำว่า เพื่อความสงบนั้น คือ เพื่อทำเล่นให้สนุก

ภิกษุจงใจพยายามในรูปภายใน สุกกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุ
 จงใจพยายามในรูปภายนอก สุกกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายาม
 ในรูปทั้งภายในภายนอก สุกกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายาม
 ทำสะเอวให้ไหวในอากาศ สุกกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายาม
 ในเวลาเกิดความกำหนัด สุกกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ภิกษุจงใจพยายามในเวลา
 ปวดอุจจาระ สุกกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายามในเวลาปวด
 บัสสาวะ ปล่อยให้สุกกะเคลื่อนออกมา ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายามใน
 เวลาถูกตัวบังค้อย ปล่อยสุกกะออกมา ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายามเพื่อ
 ให้หายโรค ปล่อยสุกกะออกมา ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุจงใจพยายามเพื่อให้เป็น
 สุข หรือเพื่อให้เป็นยา เพื่อให้เป็นทาน เพื่อให้เป็นบุญ เพื่อให้เป็นยัญ เพื่อสวรรค์
 เพื่อพืช เพื่อทดลอง เพื่อคะนองเล่น ปล่อยสุกกะออกมา ต้องสังฆาติเสส ฯ
 ภิกษุจงใจพยายามทำให้สุกกะสีเขียว หรือสีเหลือง สีแดง สีขาว สีเปรี้ยว
 สีนํ้าบัสสาวะ สีม้ำมัน สีมมสด สีมมส้ม สีเนยใส เคลื่อนออกมา ต้อง
 สังฆาติเสส ฯ จบสัทธิกะ คือ ขอว่าด้วยการแจกตามแบบเรียบเรียงลำดับ ไม่สับสน
 ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ก่อนไป เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์หุติยสมันตปาสาทิกาวา ครั้น
ท่านจำแนกสิกขาบท ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยกขึ้นแสดงแล้ว ตามลำดับ
บทนั้นจบลงแล้ว จึงกล่าวต่อไปว่า ภิกษุทำให้สูกะเคลื่อน ในรูปภายในเป็นต้น
เพื่อจะแสดงความประสงค์ • เพื่อจะแสดงเวลา • เพื่อจะแสดงวัตถุแห่งความ
ประสงค์ • ๑ ของทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นของภิกษุผู้ทำให้สูกะเคลื่อน ๑ ในคำ
เหล่านั้น คำว่า ด้วยรูปภายในเป็นต้นนั้น ทั้ง ๔ คำนั้น ท่านได้กล่าวไว้เพื่อแสดง
อุบาย คือ ภิกษุทำให้สูกะเคลื่อนในรูปภายในก็มี ในรูปภายนอกก็มี ในรูป
ทั้งภายในภายนอกก็มี ในอาการอันละเอียดเข้าไปในอากาศก็มี ๑ ด้วยอุบายอื่น
นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ไม่มี ๑ ผู้ให้เคลื่อนด้วยอาการกระทบในรูปก็ดี ด้วยการกระเทาะ
รูปก็ดี ควรทราบว่า ให้เคลื่อนในรูป เพราะเมื่อรูปมีอยู่ จึงทำให้เคลื่อนได้
เมื่อไม่ได้รูป ก็ทำให้เคลื่อนไม่ได้

ท่านแสดงกาลไว้ด้วยบททั้ง ๕ มีการช่วยระเคเป็นต้น ๑ ในกาลทั้งหลาย
มีเวลาช่วยระเคเป็นต้น องค์กำเนิดย่อมเป็นของควรแก่การกระทำ เมื่อองค์
กำเนิดใด ควรแก่การกระทำ ก็ทำให้เคลื่อนได้ด้วยองค์กำเนิดนั้น กาลอื่น
นอกจากนี้ไม่มี ๑ ความแตกต่างแห่งกาล มีเวลาเข้าเป็นต้น เป็นนิมิตในการ
ทำให้เคลื่อน โดยปราศจากช่วยระเคเป็นต้นไม่มีเลย

ท่านแสดงความประสงค์ไว้ด้วยบททั้ง ๑๐ มีบทว่า เพื่อหาบโรคเป็นต้น ๑
คือ ทำให้สูกะเคลื่อน ด้วยความประสงค์เช่นนั้น ไม่ใช่ด้วยมีความประสงค์
อย่างอื่น

ท่านแสดงวัตถุประสงค์ที่ ๘ ไว้ด้วยบททั้ง ๑๐ มีบทว่า สี่เขียวเป็นต้น ๑
คือ ผู้จะทดลอง ย่อมทดลองด้วยสูกะสี่เขียวเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจาก
สูกะสี่เขียวเป็นต้นนั้นไม่มี

ที่ท่านกล่าวว่า ในรูปภายใน คือ ในรูปอันมีจิตวิญญาณภายในเป็นต้นนั้น
เพื่อประกาศบททั้งหลาย มีบทว่า รูปภายในเป็นต้น ไว้ให้ชัดเจน ๑ ในบท

เหล่านั้น มีคำอธิบายว่า บทว่า รูปอันมีจิตวิญญาณภายในนั้น ได้แก่ รูปมือเป็นต้น
 ของตน ฯ บทว่า รูปอันมีวิญญาณภายนอกนั้น ได้แก่ รูปเช่นที่วั้นของผู้อื่น ฯ
 บทว่า รูปอันไม่มีวิญญาณนั้น ได้แก่ ช่องต่าง ๆ มีช่องลูกตานเป็นต้น ฯ บทว่า
 หังรูปภายในภายนอกนั้น คือ หังรูปของตนและของผู้อื่น ฯ ท่านกล่าวคำนี้ไว้
 ด้วยหมายถึงการกระทบด้วยรูปทั้ง ๒ ฯ การกระทบด้วยรูปของตน และการกระทบ
 ด้วยรูปอันไม่มีจิตวิญญาณ ก็รวมเรียกว่า เป็นการกระทบเหมือนกัน

บทว่า พยายามในอากาศนั้น คือ บางคนไม่กระทบด้วยรูป เพียงแต่ทำ
 ให้องค์กำเนิดไหวด้วยการทำให้สะเอวไหวในอากาศเท่านั้น ฯ บทว่า ช่วยระคะ
 นั้น คือ ช่วยทำองค์กำเนิดให้ระกะแรงกล้า คือ ให้องค์กำเนิดคั่นตัวขึ้น ฯ บทว่า
 ควรแก่การกระทำนั้น คือ ควรแก่การทำให้สูกะเคลื่อน อันได้แก่ ควรแก่การ
 พยายามในรูปภายในเป็นต้น ฯ บทว่า ช่วยให้ตัวบังกัศค้อยนั้น คือ ทำให้องค์
 กำเนิดคั่นตัวขึ้นด้วยให้บังกัศค้อย ฯ บังขณตนเป็นบังทมขณ พ้ององค์กำเนิด
 ถูกชนบังเหล่านั้น กัตนตัวชน ฯ ขนเหล่านั้น ข้อมแห่งองค์กำเนิดเหมือนกับกัศ
 หรค้อย เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวด้วยการให้ตัวบังกัศ ฯ แต่เมื่อว่าโดยใจความ
 แล้ว ก็ได้แก่การให้ชนบังแห่งเท่านั้น

ภิกษุคิดว่า เราจักทำให้หายโรค แล้วจึงทำให้สูกะเคลื่อนก็มี ฯ คิดว่า
 เราจักทำให้เกิดสุขเวทนา จึงทำให้สูกะเคลื่อนก็มี คิดว่า จักทำให้เป็นยา
 อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้เคลื่อนก็มี คิดว่า จักให้เป็นทานแก่บึงและมดแดง
 จึงทำให้เคลื่อนก็มี คิดว่า เมื่อให้ทานแก่ตักแตนเป็นต้น ก็จักเป็นบุญ จึงทำให้
 เคลื่อนก็มี คิดว่า จักทำการบูชาขัณ्ड เพื่อให้แก่สัตว์ทั้งหลาย มีตักแตนเป็นต้น
 จึงทำให้เคลื่อนก็มี แต่การทำอย่างนี้ เกี่ยวกับการรำบมนต์ตามวิธีพราหมณ์ ฯ
 ทำให้เคลื่อนด้วยคิดว่า เมื่อให้ทานแก่ตักแตนเป็นต้น หรือเมื่อทำให้เป็นบุญ
 หรือเมื่อทำให้เป็นการบูชาขัณ्ड แล้วจักได้ไปสวรรค์ก็มี ทำให้เคลื่อนด้วยประสงค์
 จักให้เป็นพชพันธุ์สวสัตระกูลก็มี คือ ด้วยประสงค์ว่า บุตรจะเกิดขึ้นด้วย
 พชของเรานี้แล้ว จึงทำให้เคลื่อนก็มี ทำให้เคลื่อนเพื่อประสงค์จะทดลอง
 ให้รู้ว่าจะเป็นอย่างไรก็มี ทำให้เคลื่อนด้วยอยากรู้ว่า สูกะนั้นจักมีสเชื้อ หรือ
 สเลทองเป็นต้นก็มี ทำให้เคลื่อนด้วยประสงค์จะทำเล่นสนุกก็มี

ท่านกล่าวคำใดไว้ว่า ทำให้เคลื่อนด้วยรูปภายใน เป็นต้น ภิกษุผู้ทำให้
เคลื่อนด้วยประการใด จึงต้องอาบัติ ประเภทแห่งอาบัติมีเท่าใด มีอยู่ด้วยบท
เหล่านั้น เมื่อท่านแสดงซึ่งอาการนั้น และประเภทแห่งอาบัตินั้นทั้งสิ้น ท่านจึง
กล่าวว่า ภิกษุจงใจในรูปภายใน พยายามทำให้สูกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส
 เป็นต้น ๑ ในคำเหล่านั้น คำว่า จงใจนั้น คือ คิดว่า สูกะจงเคลื่อน การคิด
ดังนี้ จัดเป็นจงใจอันประกอบด้วยความยินดี ในการทำให้เคลื่อน คำว่า
พยายามนั้น ได้แก่ ความพยายามพอเหมาะ กับการทำให้เคลื่อน ๑ คำว่า
ทำให้เคลื่อนนั้น คือ เมื่อพยายามด้วยความจงใจอย่างนั้น สูกะก็เคลื่อนจากที่ ๑
คำว่า ต้องสังฆาติเสสนั้น คือ ภิกษุนั้นต้องสังฆาติเสสด้วยองค์ ๓ เหล่านั้น ๑ ในบท
ทั้ง ๒๘ บท มีบทว่า ในรูปภายนอก เป็นต้น ก็เหมือนกับนั้น ๑ ที่ในเรื่องนี้
ก็ควรนำอาบัติมาแสดงถึง ๒ พัน ๑ ควรนำมาแสดงอย่างไร ? ควรนำมาแสดงอย่างนี้
คือ ทำให้สูกะสัเขียวเคลื่อน เพื่อให้หายโรค ด้วยการช่วยระคะในรูปภายใน
เป็นอาบัตินั้น ทำให้สูกะสัเหลือง เป็นต้นเคลื่อน เพื่อให้หายโรค ด้วยการ
ช่วยระคะในรูปภายใน มีอีก ๘ จึงรวมเป็น ๑๐ ๑ ทำให้หายโรค มีอาบัติ ๑๐
ฉันใด ทำเพื่อบททั้ง ๘ มีสูกะเป็นต้น กับบทละ ๑๐ ๑ ก็เป็น ๘๐ ๑ ๘๐ กับ ๑๐
เบื้องต้นก็เป็น ๑๐๐ ในการช่วยระคะ ๑ ในการช่วยระคะ มีอาบัติถึง ๑๐๐ ฉันใด
ในการช่วยอีก ๘ อย่าง มีช่วยในเวลาปวดอุจจาระ เป็นต้น ก็มีอาบัต้อย่าง
ละ ๑ ร้อย ๆ จึงรวมเป็น ๘ ร้อยฉันนั้น ๑ ๘ ร้อยตอนหลังนั้น กับ ๑ ร้อยตอนต้น
ก็รวมเป็น ๘ ร้อย อันมีขึ้นด้วยการช่วยทั้ง ๘ ๑ ในรูปภายใน ๘ ร้อยฉันใด
ในรูปภายนอกก็ ๘ ร้อย ในรูปทั้งภายในภายนอกก็ ๘ ร้อย แอนสะเวยขึ้นไปใน
อากาศก็ ๘ ร้อย จึงคิดเป็นอาบัติได้ ๒ พัน ด้วยประการดังนี้ ๑ สันเนอความ
ในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี ว่า คำว่า ความประสงก์
ที่ ๘ นั้น หมายความว่า ประสงค์ที่จะทดลอง ๑ ขนทั้งหลายของสัตว์เหล่านั้นมีอยู่

เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้น จึงชื่อว่า มีชน ๆ อธิบายว่า สัตว์ที่เรียกว่า บังเณ
เป็นสัตว์มีชนมาก ๆ คำว่า จักให้หายโรคนั้น คือ จักให้หายความทรมทวาย
อันเกิดจากราคะ ๆ คำว่า ด้วยการให้เคลื่อนออกนั้น คือ ด้วยการทำความ
พยายามเพื่อให้เคลื่อนออก ๆ ก็การทำความพยายามท่านประสงค์ว่า เป็นการ
ทำให้เคลื่อนออก เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ทำให้เคลื่อนออกด้วยการกระทำ
นั้น ๆ คำว่า ทำให้เคลื่อนออกด้วยประสงค์จักให้เป็นพิษนั้น ท่านหมายถึงการ
ทำให้เคลื่อนออกโดยการจับมวยผมแห่งมาตุคามเป็นต้น

คำว่า อาบัติ ๒ พันนั้น ท่านกล่าวไว้โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับประเภทแห่งการแจก
มีการแจกเป็นชั้นหจกักรเป็นต้น ๆ ส่วนผู้ประสงค์ก็ควรนับอาบัติ แม้ด้วยการแจก
เป็นชั้นหจกักรเป็นต้น สันเนอความในฎีกาทอนนเพียงเท่านั้น

ส่วนเนอความในอรรถาธิบาย ในพระวินัยกถาชั้นนั้น มีอยู่ว่า ภิกษุแก่ง
ทำให้สูกกะทมิสต่าง ๆ เคลื่อนออกจากที่ตั้ง ลงสู่ลำคลองบัสสาวะ ด้วยความ
ประสงค์อย่างใดก็ตาม ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น ดังนี้ จึงเป็นอันว่า จบพระวินัย
เทศนาภิกษุชั้นเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐาท ๗/๓

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขวิภังค์

ปฐมสังฆาทิเสส ว่าด้วยการแจกเป็นระเบียบคำต่าง ๆ

อาโรคฺยตฺถนํ สุขตฺถนํ เจเตติ อุปกฺกมฺติ มฺจุจฺติ อาปตฺติ สงฺฆา-
ติเสสสฺส . ๑ อโรคฺยตฺถนํ เกสขฺยตฺถนํ . ๑ อโรคฺยตฺถนํ ทานตฺถนํ . ๑
อาโรคฺยตฺถนํ ปุณฺณตฺถนํจติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มาเวิตถารนัยไตรภาค
กัณฐาท ๓๗ ว่าด้วยการแจกเป็นระเบียบคำต่าง ๆ ในปฐมสังฆาทิเสส ตามพระบาลี

อรรทกตา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

ปาติ

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนาในว่า
ภิกขุจงใจพยายาม ทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อความสุข เพื่อ
เป็นยา ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความ
ไม่มีโรค เพื่อเป็นทาน ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน
เพื่อความไม่มีโรค เพื่อเป็นบุญ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะ
เคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อยัญ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายาม
ทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อสวรรค์ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุ
จงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อพืช ต้องสังฆาทิเสส ฯ
ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อทดลอง ต้อง
สังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อ
ความสนุก ต้องสังฆาทิเสส ฯ จบฉันทจกักรเอกมุลเพียงเท่านั้น

ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความสุข เพื่อเป็นยา ต้อง
สังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความสุข เพื่อเป็น
ทาน ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความสุข
เพื่อเป็นบุญ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อ
ความสุข เพื่อยัญ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน
เพื่อความสุข เพื่อสวรรค์ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะ
เคลื่อน เพื่อความสุข เพื่อพืช ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจพยายามทำให้
สุกกะเคลื่อน เพื่อความสุข เพื่อทดลอง ต้องสังฆาทิเสส ฯ ภิกขุจงใจ
พยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความสุข เพื่อความสนุก ต้องสังฆาทิเสส ฯ
ภิกขุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อความสุข เพื่อความไม่มีโรค ต้อง
สังฆาทิเสส

ภิกษุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อเป็นบา เพื่อเป็นทานกต
 เพื่อเป็นบา เพื่อเป็นบุญกต เพื่อเป็นบา เพื่อเป็นบุญกต เพื่อเป็นบา เพื่อสวรัค
 กต เพื่อเป็นบา เพื่อเป็นพชกต เพื่อเป็นบา เพื่อเป็นการทดลองกต เพื่อเป็นบา เพื่อ
 ความสนุกกต เพื่อเป็นบา เพื่อความไม่มีโรคกต เพื่อเป็นบา เพื่อความสนุกกต
 ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นบุญกต
 เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นบุญกต เพื่อเป็นทาน เพื่อสวรัคกต เพื่อเป็นทาน
 เพื่อเป็นพชกต เพื่อเป็นทาน เพื่อทดลองกต เพื่อเป็นทาน เพื่อสนุกกต เพื่อ
 เป็นทาน เพื่อความไม่มีโรคกต เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นสุขกต เพื่อเป็นทาน
 เพื่อเป็นขากต ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นบุญกต
 เพื่อเป็นบุญ เพื่อสวรัคกต เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นพชกต เพื่อเป็นบุญ เพื่อ
 ทดลองกต เพื่อเป็นบุญ เพื่อความสนุกกต เพื่อเป็นบุญ เพื่อความไม่มีโรคกต
 เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นสุขกต เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นขากต เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็น
 ทานกต ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อเป็นขญ เพื่อสวรัคกต เพื่อ
 เป็นขญ เพื่อเป็นพชกต เพื่อเป็นขญ เพื่อทดลองกต เพื่อเป็นขญ เพื่อ
 สนุกกต เพื่อเป็นขญ เพื่อความไม่มีโรคกต เพื่อเป็นขญ เพื่อเป็นสุขกต เพื่อ
 เป็นขญ เพื่อเป็นขากต เพื่อเป็นขญ เพื่อเป็นทานกต เพื่อเป็นขญ เพื่อเป็น
 บุญกต ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามทำให้สุกกะเคลื่อน เพื่อสวรัค เพื่อพชกต เพื่อ
 สวรัค เพื่อทดลองกต เพื่อสวรัค เพื่อความสนุกกต เพื่อสวรัค เพื่อไม่
 เป็นโรคกต เพื่อสวรัค เพื่อเป็นสุขกต เพื่อสวรัค เพื่อเป็นขากต เพื่อ
 สวรัค เพื่อเป็นทานกต เพื่อสวรัค เพื่อเป็นบุญกต เพื่อสวรัค เพื่อเป็นขญ
 กต ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น

เพื่อเป็นสุขกิด เพื่อเป็นเพช เพื่อเป็นขากิด เพื่อเป็นพช เพื่อเป็นทานกิด
 เพื่อเป็นเพช เพื่อเป็นบุญกิด เพื่อเป็นพช เพื่อเป็นขญกิด เพื่อเป็นพช เพื่อ
 สวรรคกิด ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น

ภิกขุจงใจพยายามทำให้สูกะเคลื่อน เพื่อทดลอง เพื่อความสนุกกิด
 เพื่อทดลอง เพื่อไม่เป็นโรคกิด เพื่อทดลอง เพื่อเป็นสุขกิด เพื่อทดลอง เพื่อ
 เป็นขากิด เพื่อทดลอง เพื่อเป็นทานกิด เพื่อทดลอง เพื่อเป็นบุญกิด เพื่อ
 ทดลอง เพื่อเป็นขญกิด เพื่อทดลอง เพื่อสวรรคกิด เพื่อทดลอง เพื่อพชกิด
 ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น

ภิกขุจงใจพยายามทำให้สูกะเคลื่อน เพื่อสนุก เพื่อไม่เป็นโรคกิด
 เพื่อสนุก เพื่อเป็นสุขกิด เพื่อสนุก เพื่อเป็นขากิด เพื่อสนุก เพื่อเป็นทานกิด
 เพื่อสนุก เพื่อเป็นบุญกิด เพื่อสนุก เพื่อเป็นขญกิด เพื่อสนุก เพื่อสวรรคกิด
 เพื่อสนุก เพื่อทดลองกิด เพื่อสนุก เพื่อพชกิด ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น ฯ
 จบพิทธจักรเอกมูลเพียงเท่านั้น ส่วนพิทธจักรในมูลเป็นต้น ก็ควรแจกเทียบกับ
 ที่แจกมาแล้ว

ภิกขุจงใจพยายามทำให้สูกะเคลื่อน เพื่อไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสุข เพื่อ
 เป็นยา ตลอดจนเพื่อไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสุข เพื่อเป็นทาน ต้องสังฆาทีเสส
 ทั้งนั้น ฯ จบขันชจักรในมูลเพียงเท่านั้น

ภิกขุจงใจพยายามทำให้สูกะเคลื่อน เพื่อเป็นสุข เพื่อเป็นยา เพื่อเป็น
 ทานกิด เพื่อเป็นสุข เพื่อเป็นยา เพื่อความสุขกิด เพื่อเป็นสุข เพื่อเป็นยา
 เพื่อไม่เป็นโรคกิด ตลอดจนเพื่อไม่เป็นโรค เพื่อสนุก เพื่อไม่เป็นโรค และเพื่อ
 ทดลอง เพื่อความสนุก เพื่อเป็นพชเป็นที่สุด ก็ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น ฯ จบ
 พัทธจักรอันเป็นมูลเพียงเท่านั้น

ควรแจกพิทธจักรอันเป็น ติมูล จตุมูล ปัญจมูล ฉมูล สัตตมูล
 อัฐมูล นวมูล เหมือนกับที่แจกมาแล้ว

ต่อไปนี้ เป็นสัพพมูล คือ ภิกขุจงใจพยายามทำให้สูกะเคลื่อน เพื่อ
 ไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสุข ฯ เพื่อเป็นยา เพื่อเป็นทาน ฯ เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็น

ขัญ ๑ เพื่อสวรรค์ เพื่อพืช ๑ เพื่อทศสอง เพื่อความสุข ต้องสังฆาติเสส
ทั้งนั้น ๑ จบสัพพมลเพียงเท่านั้น

ภิกขุจงใจพยายามปล่อยซึ่งสูกกะ อัมมัสเซว สีเหลืองกดี อัมมัสเซว
สีแดงกดี อัมมัสเซว สีขาวกดี อัมมัสเซว สีเปรียงกดี อัมมัสเซว สีน้ำ
มูตรกดี อัมมัสเซว สีน้ำมันกดี อัมมัสเซว สีนมสดกดี อัมมัสเซว สีนม
ส้มกดี อัมมัสเซว สีเนยใสกดี ต้องสังฆาติเสสทั้งนั้น จบฉันทจักรเอกมุล
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์สมันตปาสาทิกาวา ควรทราบ
คำอธิบายในบททั้งหลายเป็นคัมภีร์ เพื่อความไม่มีโรค ดังต่อไปนี้ คือ เพื่อจัก
แสดงว่า เมื่อถือเอาตามลำดับ หรือผิดลำดับ หรือเบื้องต่ำในบททั้ง ๑๐ แล้ว ถือ
เอาในเบื้องบนกดี ถือเอาในเบื้องบน แล้วถือเอาในเบื้องต่ำกดี ถือเอาทั้งเบื้อง
บนเบื้องต่ำแล้วตั้งไว้ในท่ามกลางกดี ถือเอาในท่ามกลาง แล้วนำไปตามเบื้อง
บนเบื้องต่ำกดี ถือเอาให้เป็นสัพพมลกดี เมื่อการจงใจพยายามทำให้สูกกะ
เคลื่อนไหวอยู่ ชื่อว่า ผิดสังเกตไม่มี ดังนี้ ท่านจึงกล่าวบาลีอันวิจิตรด้วยประเภท มี
ฉันทจักรและพัทธจักรเป็นคัมภีร์ไว้ว่า เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อความสุข ดังนี้ ๑
ในคำเหล่านั้น คำที่ท่านประกอบบทว่า ไม่มีโรคเข้ากับบททั้งปวงไว้ว่า เพื่อ
ความไม่มีโรค เพื่อความสุข เพื่อความไม่มีโรค เพื่อความเป็นยา ดังนี้ เป็น
ฉันทจักรอันหนึ่ง ๑ ท่านประกอบบทอันว่าด้วยสุขเป็นคัมภีร์ เข้ากับบททั้งปวงแล้ว
นำบทในลำดับแห่งบทที่เหลือไปแล้วของตน ๆ มากล่าวไว้เป็นพัทธจักร ๘ เพราะ
ฉะนั้น จึงเป็นจักร ๑๐ ซึ่งเป็นเอกมุล ๑ จักร ๑๐ นั้น ควรให้พิสดารด้วยมูล
ทั้งหลาย มีมูลเป็นคัมภีร์ อย่าให้ปนเผื่อ ๑ ก็ในข้อนี้ มีเนื้อความปรากฏอยู่
แล้ว ๑ ในบททั้ง ๑๐ มีบทว่า เพื่อความไม่เป็นโรคเป็นคัมภีร์ ฉนใด แม้ใน
บททั้งหลาย มีบทอันว่าด้วยสูกกะสีเขียวเป็นคัมภีร์ ก็ฉนนั้น เป็นอันท่านกล่าวจักร
ทั้งหลายไว้ตามนัยเป็นคัมภีร์ว่า จงใจพยายามทำให้สูกกะสีเขียว สีเหลือง เคลื่อน ๑

จักรแม่เหล่านั้น ก็ควรทราบให้พิสดาร อย่าพินเสีย ๑ ก็แม่ในข้อนมเนือ
 ความปรากฏอยู่แล้วทั้งนั้น ๑ ท่านประกอบบทหลังกับบทก่อนไว้ว่า ทำให้
 สุกกะสีเขียว สีเหลือง เคลื่อน เพื่อความไม่มีโรค เพื่อความสุข ดังนี้ ไปที่
 ละ ๒ ๆ จนกระทั่งถึง ๑๐ เรียกว่า มีสจักร อันหนึ่ง ๑ เมื่อจงใจพยายามว่า
 เราจักทำให้สุกกะสีเขียวเคลื่อน แม่เมื่อสุกกะสีเหลืองเป็นต้นเคลื่อนก็ดี เมื่อ
 จงใจพยายาม ด้วยมุ่งจะให้สุกกะสีเหลืองเป็นต้นเคลื่อน แม่เมื่อสุกกะสีอื่น ๆ
 เคลื่อนก็ดี ก็เป็นอันไม่ผิดสังเกต เพราะฉะนั้น เพื่อจะแสดงนัยแม่อนั้น ท่าน
 จึงกล่าวจักรไว้ โดยนัยเป็นคัมภีร์ว่า จงใจพยายาม ทำให้สุกกะสีเหลืองเคลื่อน
 ด้วยคิดว่า เราจักทำให้สุกกะสีเขียวเคลื่อน ดังนี้ ๑ เบื้องหน้าแต่นั้นไป ท่าน
 ได้กล่าวจักรอื่นชื่อว่า กุณฉจักรไว้ โดยประกอบบทหลังทั้งปวงไว้กับบททั้ง ๕ มี
 บทว่า สีเขียวเป็นต้น ๑ ต่อนั้นไปท่านกล่าวเป็นปฎิจจักรไว้ โดยประกอบบททั้ง ๕
 มีบทว่า เหลือง เป็นต้น ไว้กับบทว่า เขียว เพียงบทเดียว ๑ ต่อนั้นไป ท่าน
 ประกอบบททั้ง ๕ มีบทว่าเหลืองเป็นต้น ไว้กับบทว่าเหลืองบทเดียวกัน ให้เป็น
 ปฎิจจักรที่ ๒ ๑ ควรทราบปฎิจจักรอันมีคติ ๑๐ อย่างนี้ว่า ท่านประกอบบท
 ทั้ง ๕ ๑ นอกนเข้ากับบททั้งหลายมีบทว่าแดงเป็นต้น แล้วกล่าวเป็นจักร ๕
 แม่อย่างอื่นไว้ ๑ ท่านแสดงครุภาพไว้โดยพิสดาร ด้วยสามารถแห่งจักรเป็น
 อันมาก มีฉัพพจักรเป็นต้น ไว้เรียบร้อยแล้ว เพื่อจะแสดงครุภาพและลหุภาพที่
 อนุญาติไว้ ท่านจึงกล่าวเป็นคำคัมภีร์ว่า จงใจพยายามทำให้สุกกะสีเคลื่อน ๑ สันเนือความ
 ในอรรถกถาตอนนเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อนี้ไป เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า มีสกจักรนั้น
 ท่านหมายเอาทั้งแห่งคำคัมภีร์กับคำหลัง ๑ ก็ในข้อนี้ ท่านกล่าวถึงความประสงค์
 ที่จะทำให้สุกกะสีต่าง ๆ เคลื่อนในขณะเดียวกันไว้ด้วยคำว่า จงใจพยายามทำให้
 สุกกะ สีเขียว สีเหลือง เคลื่อนเป็นต้น เพื่อแสดงว่า จะเคลื่อนตามประสงค์
 หรือไม่ก็ตาม ก็เป็นอาบัตถกัมภีร์พยายามทำให้เคลื่อนด้วยความประสงค์ แม้
 อันนั้น ๑ การเคลื่อนแห่งสุกกะสีทั้งปวง มีสุกกะสีเขียวเป็นต้น บ่อมน้อมใน
 ขณะเดียวกัน สันเนือความในฎีกาตอนนเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ส่วนเนื้อความในธัมมัตถาธิบาย ขันชกักรอันเป็นเอกมุลนั้น ได้แก่ ท่าน
ยกเอาคำเดิมมาตั้ง แล้วหาคำอื่นมาประกอบเป็นลำดับไป จนกว่าจะครบคำ
ทั้ง ๑๐ ๆ คำทั้ง ๑๐ นั้น คือ คำว่า เพื่อความไม่เป็นโรค • เพื่อความสุข •
เพื่อเป็นยา • เพื่อเป็นทาน • เพื่อเป็นบุญ • เพื่อเป็นขัญ • เพื่อสวรรค์ •
เพื่อเป็นพืช • เพื่อทดลอง • เพื่อความสนุก • ดังนี้ ๆ ท่านยกเอาคำว่า
เพื่อความเป็นโรค ประกอบกับคำอื่น ๆ มีคำว่า เพื่อความสุขเป็นต้น แล้ว
แจกเป็นลำดับไป จนหมดทั้ง ๑๐ คำว่า ภิกษุจงใจพยายาม ทำให้สกกะเคลื่อน
เพื่อความเป็นโรค เพื่อความสุขก็ เพื่อความเป็นโรค เพื่อเป็นยาก็คือ เพื่อ
ความไม่เป็นโรค เพื่อเป็นทานก็ เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อเป็นบุญก็ เพื่อความ
ไม่เป็นโรค เพื่อเป็นขัญก็ เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อสวรรค์ก็ เพื่อความไม่เป็นโรค
เพื่อเป็นพืชก็ เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อทดลองก็ เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อ
ความสนุกก็ ต้องสังฆาติเสสทั้งนั้น ดังนี้ ๆ ที่ท่านแจกไว้ดังนี้ ก็ด้วยหมาย
ความว่า ภิกษุจงใจพยายามทำให้สกกะเคลื่อน เพื่อความไม่เป็นโรคกับเพื่อความ
สุข หรือเพื่อความเป็นโรคกับเพื่อเป็นยาเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ต้อง
สังฆาติเสสทั้งนั้น

ขันชกักรอันเป็นเอกมุลนั้น คือ ท่านยกเอาคำว่า เพื่อสุขขึ้นประกอบ
กับคำอื่น ๆ จนหมดทั้ง ๑๐ คำว่า ภิกษุจงใจพยายามทำให้สกกะเคลื่อน เพื่อ
ความสุขกับเพื่อเป็นยาก็คือ เพื่อความสุขกับเพื่อเป็นทานก็ ดังนี้เป็นต้น ต้อง
สังฆาติเสสทั้งนั้น

แล้วท่านยกคำว่า เพื่อเป็นยากับคำอื่น ๆ มีคำว่า เพื่อเป็นทานเป็นต้น
แจกเป็นลำดับไปจนครบทั้ง ๑๐ คำ

แล้วยกเอาคำว่า เพื่อเป็นทาน กับคำอื่น ๆ ที่อยู่ต่อกันไป มีคำว่า เพื่อ
เป็นบุญ แจกเป็นลำดับไปจนครบทั้ง ๑๐ คำ

แล้วยกเอาคำว่า เพื่อเป็นบุญกับคำที่อยู่ต่อกันไป มีคำว่า เพื่อเป็นขัญ
เป็นต้น แจกเป็นลำดับไป

แล้วยกคำว่า เพื่อยุติกับคำที่อยู่ต่อไป มีคำว่า เพื่อสวรรค์เป็นต้น
• แจกเป็นลำดับกันไป

แล้วยกเอาคำว่า เพื่อสวรรค์กับคำที่อยู่ต่อไป มีคำว่า เพื่อเป็นสุข
เป็นต้น แจกเป็นลำดับกันไป

แล้วยกเอาคำว่า เพื่อเป็นสุขกับคำที่อยู่ต่อไป มีคำว่า เพื่อทดลอง
เป็นต้น แจกประกอบกันไป

แล้วยกเอาคำว่า เพื่อทดลอง กับคำที่อยู่ต่อไป มีคำว่า เพื่อความ
สนุกเป็นต้น แจกประกอบกันไป

แล้วยกเอาคำว่า เพื่อความสนุก กับคำว่า เพื่อความไม่มีโรคเป็นต้น
แจกประกอบกันไป ๆ ท่านแนะไว้ในพระบาลีว่า พัทธจักรที่เป็นมูล
มีคำตั้ง ๒ คำเป็นต้น ก็แจกเหมือนกันกับเอกมูล

ขณชจักร ที่เป็นมูลนั้น ได้แก่ ท่อนแห่งคำหนึ่ง ๆ ซึ่งมีคำตั้ง ๒ คำ คือ
มีคำว่า เพื่อไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสุข ขึ้นเป็นบทตั้ง แล้วเติมบทอื่น เข้ามาที่ละ
บท ๆ ดังที่แสดงมาแล้วตามพระบาลี

พัทธจักร ที่เป็นมูล คือ ที่มีคำตั้ง ๒ คำนั้น ได้แก่ ท่านยกเอาคำว่า
เพื่อเป็นสุขกับเป็นบา ขันเป็นบทตั้ง แล้วยกคำอื่น ซึ่งอยู่ต่อกันไป มีคำว่า
เพื่อเป็นทานเป็นต้น เข้ามาประกอบว่า เพื่อความสุข เพื่อเป็นบา เพื่อเป็น
ทาน ดังนี้เป็นต้น ไปจนจบทั้ง ๑๐ คำ แล้วยกเอาคำว่า เพื่อเป็นทานกับเพื่อ
เป็นบุญขันเป็นบทตั้ง แล้วยกเอาคำที่อยู่ต่อกันไป มีคำว่า เพื่อเป็นบุญเป็นต้น
ขึ้นแจกไปจนหมดทั้ง ๑๐ คำแล้ว ยกเอาคำที่มีต่อกันไปขึ้นมาเป็นบทตั้งที่ละ ๒ บท
ประกอบกับบทอื่นที่ละบท แจกไปเป็นลำดับดังที่แสดงมาแล้วตามวาระพระบาลี ๆ
ที่ท่านแจกไว้ดังนี้ ก็เพื่อให้สนสังสัยในการทำให้อุสกะเคลื่อนไหว เพื่อเหตุต่าง ๆ
ว่า ถ้าทำให้เคลื่อนไหว เพื่อเหตุอย่างนั้นอย่างนี้ จะเป็นสังฆาทิเสสหรือไม่ ผู้ที่
เข้าใจตามถ้อยคำที่ท่านแจกไว้แล้วก็จะได้เห็นว่าเป็นสังฆาทิเสส สนทนอความ
ในพระวินัยกถาของท่าน.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๗๔

คัมภีร์อาทกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ประชุมสงฆาภิบาล ว่าด้วยระเบียบแบบแผนถ้อยคำเป็นชั้นขจกักร

ปัตกณฺจ โลหิตกณฺจ เจเตติ อุปกณฺมติ มุจฺจติ อาปตฺติ สงฆาภิ-
เสสสฺส ฯ ปัตกณฺจจาติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๗๔ ว่าด้วยระเบียบแบบแผนถ้อยคำเป็นชั้นขจกักร พัทธจกักร ในประชุมสงฆาภิบาล
ค่อนจากกัณฑ์ก่อน สืบต่อไป ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีว่า ภิกษุจงใจพยายาม ปล่อยซึ่งสูกกะ
สีเหลืองและสีแดงกิด ซึ่งสูกกะสีเหลืองและสีขาวกิด ซึ่งสูกกะสีเหลืองและ
สีเปรียงกิด ซึ่งสูกกะสีเหลืองและสีนํ้าใสกิด ซึ่งสูกกะสีเหลืองและสีนํ้า
มันกิด ซึ่งสูกกะสีเหลือง และสีนํ้าใสกิด ซึ่งสูกกะสีเหลือง และสีนํ้ามันกิด
ซึ่งสูกกะสีเหลือง และสีนํ้าใสกิด ซึ่งสูกกะสีเหลือง และสีนํ้ามันกิด ต้อง
สงฆาภิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายาม ปล่อยซึ่งสูกกะสีแดงกับสีขาวกิด สีแดงกับสีเปรียง
กิด สีแดงกับสีนํ้าใสกิด สีแดงกับสีนํ้ามันกิด สีแดงกับสีนํ้าใสกิด สีแดง
กับสีนํ้ามันกิด สีแดงกับสีนํ้าใสกิด สีแดงกับสีนํ้ามันกิด สีแดงกับสีนํ้าใสกิด
ต้องสงฆาภิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายาม ปล่อยสูกกะสีขาวกับสีเปรียงกิด สีขาวกับสีนํ้าใสกิด
สีขาวกับสีนํ้ามันกิด สีขาวกับสีนํ้าใสกิด สีขาวกับสีนํ้ามันกิด สีขาวกับ
สีนํ้าใสกิด สีขาวกับสีนํ้ามันกิด สีขาวกับสีนํ้าใสกิด สีขาวกับสีนํ้ามันกิด ต้อง
สงฆาภิเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะ สีเปรียงกับสีบัสสาวะกัถ สีเปรียงกับ
สีน้ำมันกัถ สีเปรียงกับสีนมสดกัถ สีเปรียงกับสีนมส้มกัถ สีเปรียงกับสีเนยใสกัถ
สีเปรียงกับสีเชืวกัถ สีเปรียงกับสีเหลืองกัถ สีเปรียงกับสีแดงกัถ สีเปรียงกับ
สีขาวกัถ ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะ สีบัสสาวะกับสีน้ำมันกัถ สีบัสสาวะกับ
สีนมสดกัถ สีบัสสาวะกับสีนมส้มกัถ สีบัสสาวะกับสีเนยใสกัถ สีบัสสาวะ
กับสีแดงกัถ สีบัสสาวะกับสีขาวกัถ สีบัสสาวะกับสีเปรียงกัถ ต้องสังฆา-
ทีเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะสีน้ำมันกับสีนมสดกัถ สีน้ำมันกับสีนมส้ม
กัถ สีน้ำมันกับสีเปรียงกัถ สีน้ำมันกับสีเชืวกัถ สีน้ำมันกับสีเหลืองกัถ สีน้ำมัน
กับสีเปรียงกัถ สีน้ำมันกับสีบัสสาวะกัถ ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะสีนมสดกับสีเนยใสกัถ สีน้ำมันกับสีนมส้ม
กัถ สีนมสดกับสีเชืวกัถ สีนมสดกับสีเหลืองกัถ สีนมสดกับสีแดงกัถ
สีนมสดกับสีขาวกัถ สีนมสดกับสีเปรียงกัถ สีนมสดกับสีบัสสาวะกัถ สีนมสด
กับสีน้ำมันกัถ ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะอันมีสีนมส้มกับสีเนยใสกัถ สีนมส้ม
กับสีเชืวกัถ สีนมส้มกับสีเหลืองกัถ สีนมส้มกับสีแดงกัถ สีนมส้มกับสีขาว
กัถ สีนมส้มกับสีเปรียงกัถ สีนมส้มกับสีบัสสาวะกัถ สีนมส้มกับสีน้ำมันกัถ
สีนมส้มกับสีนมสดกัถ ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะ สีเนยใสกับสีเชืวกัถ สีเนยใสกับสี
เหลืองกัถ สีเนยใสกับสีแดงกัถ สีเนยใสกับสีขาวกัถ สีเนยใสกับสีเปรียงกัถ
สีเนยใสกับสีบัสสาวะกัถ สีเนยใสกับสีน้ำมันกัถ สีเนยใสกับสีนมสดกัถ
สีเนยใสกับสีนมส้มกัถ ต้องสังฆาทีเสสทั้งนั้น ฯ จบพัทธจักรเอกมุลเพียงเท่านั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสูกกะ สีเชืว สีเหลือง สีแดงกัถ สีเชืว
สีเหลือง สีขาวกัถ ตลอดถึงสีเชืว สีเหลือง สีเนยใสกัถ ต้องสังฆาทีเสส
ทั้งนั้น ฯ จบพัทธจักรมุลเพียงเท่านั้น

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสกกะ สีเหลือง สีแดง กับสีขาวกต สีเหลือง
สีแดง กับสีเขวากต จนกระทั่งถึงสนมสนัม สีเนยใส กับสนมสดเป็นที่สด
กต ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น ฯ จบพัทธจกักรหมุลเพียงเท่านั้น ส่วนพัทธจกักรที่
เป็นคิมุล จตุมูล ปัญจมูล ฉมูล สัตตมูล อฏฐมูล นวมูล ก็ควรแจกเทียบ
กับเอกมูลซึ่งแสดงมาแล้ว

ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสกกะ สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีเปรียง
สีบัสสาวะ สีน้ำมัน สนมสด สนมสนัม สีเนยใส ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น ฯ
จบสหพหมุลเพียงเท่านั้น

(อันสีสกกะนั้น มีอยู่ ๑๐ สี) ดังที่กล่าวไว้ในสหพหมุล ส่วนที่แจกมานั้น
ได้ยกเอาคำทั้ง ๑๐ ว่าด้วยสีสกกะนั้น ขึ้นมาแจกเป็นเอกมูล คือ ยกคำทั้งเพียงคำ
เดียว แล้วประกอบกับคำอื่นเป็นลำดับไปก็มี มีดังให้เป็นหมุล คือ ให้เป็น ๒ คำ
แล้วประกอบกับคำอื่นอีก ๑ คำ แจกเป็นลำดับกันไปก็มี ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น

ก่อนไป ท่านยกเอาคำทั้ง ๑๐ มีคำว่า เพื่อไม่เป็นโรคเป็นต้น กับ
สกกะ ๑๐ ชนิด มีสกกะสีเขียวเป็นต้น ขึ้นแจกให้เป็น อภโตพัทธมิสกจกักร
แล้วแจกเป็นชั้นจกักร เป็นพัทธจกักร เป็นกจจกักร เป็นปัญจจกักรที่ ๑ ที่ ๒
ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๘ ที่ ๙ ที่ ๑๐ แล้วว่าถึงประเภทแห่งอาบัติและอนาบัติ
ตัวอย่าง เป็นลำดับไป ดังจักแสดงต่อไป

กล่าวคือ ภิกษุจงใจพยายามปล่อยสกกะ สีเขียว เพื่อความไม่เป็นโรค
กต สีเขียว สีเหลือง เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสขกต สีเขียว สีเหลือง
สีแดง เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสข เพื่อเป็นขากต สีเขียว สีเหลือง
สีแดง สีขาว เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อความสุข เพื่อเป็นขา เพื่อเป็นทาน
กต สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีเปรียง เพื่อความไม่เป็นโรค เพื่อ
เป็นสข เพื่อเป็นขา เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นบุญกต สีเขียว สีเหลือง สีแดง
สีขาว สีเปรียง สีบัสสาวะ เพื่อไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสข เพื่อเป็นขา เพื่อ
เป็นทาน เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นบุญกต สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว
สีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน เพื่อไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสข เพื่อเป็นขา เพื่อ
เป็นทาน เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นบุญ เพื่อสววรรคกต สีเขียว สีเหลือง สีแดง

สีขาว สีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน สีนมสด เพื่อไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสุข
 เพื่อเป็นยา เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นอภัย เพื่อสววรรคกต สี
 เขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน สีนมสด สี
 นมส้ม เพื่อไม่เป็นโรค เพื่อความสุข เพื่อเป็นยา เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นบุญ
 เพื่อเป็นอภัย เพื่อสวรรค เพื่อพืช เพื่อทดลองกต สีเขียว สีเหลือง สีแดง
 สีเขียว สีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน สีนมสด สีมมส้ม สีเนยใส เพื่อ
 ไม่เป็นโรค เพื่อเป็นสุข เพื่อเป็นยา เพื่อเป็นทาน เพื่อเป็นบุญ เพื่อเป็นอภัย
 เพื่อสวรรค เพื่อพืช เพื่อทดลอง เพื่อความสุขกต ต้องสังฆาภิเสก
 หั้นนั้น จบอกโคัพทมิสกจักรเพียงเท่านั้น ฯ อภโคัพทมิสกจักรนี้ ได้แก่ ยก
 เอาคำทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายสัณณะ ชินแจกฝ่ายละคำเป็นค
 ้นไปก่อน แล้วแจกฝ่ายละ ๒ คำ จนกระทั่งถึงฝ่ายละ ๑๐ คำ เป็นที่สุด

ต่อไปนี้ ท่านยกเอาสภาวะที่เคลื่อนไหวไม่ตรงเจตนา ชินแจกไว้เป็นขันจกักร
 และพัทธจักร กุจจกักร ปฏิจจกักร เป็นลำดับไป ฯ ขันจกักรนั้นว่า ภิกษุจงใจ
 พยายามด้วยคิดว่า จักทำให้สูกะสีเขียวเคลื่อนไหว แต่สูกะสีเหลือง หรือสีแดง
 สีขาว สีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน สีนมสด สีมมส้ม สีเนยใส อย่างใด
 อย่างหนึ่งเคลื่อนไหว ก็เป็นสังฆาภิเสก

เนื้อความในพัทธจักรนั้นว่า ภิกษุจงใจพยายามด้วยคิดว่า เราจักทำให้
 สูกะสีเหลืองเคลื่อนไหว แต่สูกะสีแดงหรือสีขาว สีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน
 สีนมสด สีมมส้ม สีเนยใส สีเขียว เคลื่อนกต ก็ต้องสังฆาภิเสก

เนื้อความในกุจจกักรนั้นว่า ภิกษุจงใจพยายามด้วยคิดว่า เราจักทำให้
 สูกะสีแดงเคลื่อนไหว แต่สูกะสีขาวหรือสีเปรียง สีบัสสาวะ สีน้ำมัน สีนมสด
 สีมมส้ม สีเนยใส สีเขียว สีเหลือง เคลื่อนกต คิดว่า เราจักทำให้สูกะ
 สีขาวเคลื่อนไหว แต่สูกะสีเปรียงหรือสีอื่นเคลื่อนไหวกต คิดว่า เราจักทำให้สูกะ
 สีเนยใสเคลื่อนไหว แต่สูกะสีอื่น เช่น สีเขียวเคลื่อนไหวกต ต้องสังฆาภิเสก

เนื้อความในปฏิจจกักรที่ ๑ ว่า ภิกษุจงใจพยายามด้วยคิดว่า เราจักทำให้
 สูกะสีเหลืองเคลื่อนไหว แต่สูกะสีเขียวเคลื่อนไหวกต คิดว่าเราจักทำให้สูกะสีแดง
 เคลื่อน แต่สูกะสีเขียวเคลื่อนไหวกต คิดว่าเราจักทำให้สูกะสีขาวเคลื่อนไหว แต่

สีเขี้ยวเคลื่อนไหวกต คิดว่าจะทำให้สูกกะสีเปรียงเคลื่อนไหว แต่สีเขี้ยวเคลื่อนไหวกต คิดว่า
จะทำให้สูกกะสีบัสสวาระเคลื่อนไหว แต่สีเขี้ยวเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีน้ำมัน
เคลื่อนไหว แต่สูกกะสีสีเขี้ยวเคลื่อนไหวกต คิดว่าเราจักทำให้สูกกะสีนมสดเคลื่อนไหว แต่
สูกกะสีสีเขี้ยวเคลื่อนไหวกต คิดว่าเราจักทำให้สูกกะสีนมส้มเคลื่อนไหว แต่สูกกะสีสีเขี้ยว
เคลื่อนไหวกต คิดว่าเราจักทำให้สูกกะสีเนยใสเคลื่อนไหว แต่สูกกะสีสีเขี้ยวเคลื่อนไหวกต ก็ต้อง
สังฆาภิเสกทั้งนั้น

เนื้อความในปฏิญจกักรที่ ๒ นั้นว่า ภิกษุจงใจพยายามด้วยคิดว่า เราจักทำ
ให้สูกกะสีแดงเคลื่อนไหว แต่สูกกะสีเหลืองเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีขาว
เคลื่อนไหว แต่สูกกะสีเหลืองเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีเปรียงเคลื่อนไหว แต่สูกกะ
สีเหลืองเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีบัสสวาระเคลื่อนไหว แต่สูกกะสีเหลืองเคลื่อนไหว
กต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีน้ำมันเคลื่อนไหว แต่สูกกะสีเหลืองเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำ
ให้สูกกะสีนมสดเคลื่อนไหว แต่สูกกะสีนมส้มเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีเนยใส
เคลื่อนไหว แต่สูกกะสีเหลืองเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีสีเขี้ยวเคลื่อนไหว แต่สูกกะ
สีเหลืองเคลื่อนไหวกต ก็ต้องสังฆาภิเสกทั้งนั้น

เนื้อความในปฏิญจกักรที่ ๓ นั้นว่า ภิกษุจงใจพยายามจักทำให้สูกกะสีขาว
เคลื่อนไหว แต่สูกกะสีแดงเคลื่อนไหวกต คิดว่าจักทำให้สูกกะสีเปรียงเคลื่อนไหว แต่สูกกะ
สีแดงเคลื่อนไหวกต ต้องสังฆาภิเสกทั้งนั้น

ส่วนในปฏิญจกักรที่ ๔ ท่านยกเอาคำว่า สูกกะสีเปรียงขึ้นหน้า แล้วเอาคำว่า
สูกกะสีขาวตามหลัง แล้วแจกไปจนหมดทั้ง ๑๐ คำ ฯ ปฏิญจกักรที่ ๕ ท่านยกเอา
คำว่า บัสสวาระขึ้นหน้า แล้วเอาสีเปรียงตามหลัง ฯ ปฏิญจกักรที่ ๖ ท่านยกเอา
คำว่า สีนํมนขึ้นหน้า เอาสีบัสสวาระตามหลัง ฯ ปฏิญจกักรที่ ๗ ท่านยกเอา คำว่า
สีนมสดขึ้นหน้า เอาสีนํมนตามหลัง ฯ ปฏิญจกักรที่ ๘ ท่านยกเอาสีนมส้มขึ้น
หน้า เอาสีนมสดตามหลัง ฯ ปฏิญจกักรที่ ๙ ท่านยกเอาสีเนยใสขึ้นหน้า เอาสี
นมส้มตามหลัง ฯ ปฏิญจกักรที่ ๑๐ ท่านยกเอาสีเขี้ยวขึ้นหน้า เอาสีเนยใสตามหลัง ฯ
แล้วแจกไปเหมือนกับปฏิญจกักรที่ ๑ ซึ่งแจกไว้แล้วนั้น เป็นอันว่า จบปฏิญจกักร คือ
ยกเอาคำหนึ่งขึ้นหน้า เอาคำหนึ่งตามหลัง แล้วแจกไปจนหมดทั้ง ๑๐ คำ ในจำนวน
ชนิดสูกกะสี ซึ่งมี ๑๐ ชนิด ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น

ต่อไปนี้ ท่านว่าด้วยความแตกต่างแห่งอาบัติ ในการทำให้สูกะเคลื่อนว
 ภิกขุจงใจพยายาม สูกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ๑ ไม่เคลื่อนต้องถูกลัจฉัย ๑
 จงใจแต่ไม่ได้พยายาม สูกะเคลื่อนไม่ต้องอาบัติ ๑ จงใจแต่ไม่ได้พยายาม
 ทั้งสูกะไม่เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ ๑ ไม่จงใจ แต่พยายามสูกะก็เคลื่อน ก็ไม่ต้อง
 อาบัติ ๑ ไม่จงใจแต่พยายามสูกะไม่เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ ๑ ไม่จงใจ ไม่
 พยายาม แต่สูกะเคลื่อน ก็ไม่ต้องอาบัติ ๑ ไม่จงใจ ไม่พยายาม ทั้งสูกะ
 ก็ไม่เคลื่อน ก็ไม่ต้องอาบัติ

ความไม่เป็นอาบัติ ข้อมมีแก่ภิกษุผู้ฝัน ผู้ไม่ประสงค์จะให้เคลื่อน ผู้เป็นบ้า
 ผู้มึนเมา ผู้เป็นเด็ก ผู้เป็นต้นบัญญัติ ๑ สมนเอนความในพระบาลีกัมมจัน
 เียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกา ในคำ
 เหล่านั้น มีคำอธิบายว่า เพื่อการช่วยระเคเป็นต้น มีอยู่ในรูปภายในเป็นต้น ตาม
 นัยก่อน ภิกขุจงใจเพื่อความไม่มีโรคเป็นต้น ท่านกล่าวว่า เป็นครุภาพที่ประกอบ
 ด้วยองค์ ๓ ด้วยการทำให้อสุจิเคลื่อน เพราะความพยายาม ๑ เมื่อการทำให้อสุจิ
 เคลื่อนของภิกขุจงใจพยายามไม่มี ท่านก็กล่าวว่า เป็นถูกลัจฉัยจาบัติ อันเป็นอาบัติเขา
 ประกอบด้วยองค์ ๒ ไว้ด้วยนัยที่ ๒

ท่านกล่าวความไม่เป็นอาบัติไว้ด้วยนัยทั้ง ๖ ว่า ภิกขุจงใจแต่ไม่พยายาม
 สูกะเคลื่อนเองดังนี้เป็นต้น ๑ ความแตกต่างแห่งอาบัติ และความไม่เป็นอาบัติ
 เป็นของละเอียดสุขุม เพราะฉะนั้น ควรกำหนดให้ดี ๑ กำหนดให้ดีแล้ว
 สงสัยถาม จึงควรบอกอาบัติ หรือความไม่เป็นอาบัติ อีกอย่างหนึ่ง ควรทำวินัย
 กรรม ๑ เพราะผู้ไม่กำหนดย่อมได้รับความผิดพลาด เหมือนกับแพทย์ที่ไม่รู้จัก
 ต้นเหตุของโรคแล้ววางยา ๑ แพทย์นั้นก็ไม่อาจรักษาผู้นั้นได้ฉะนั้น ๑ วิธีการ
 นี้คงต่อไป คือ ควรถามภิกษุผู้มาด้วยความสงสัยอีก ๓ ครั้ง ว่า ท่านต้องอาบัติ
 เพราะการทำอะไร เพราะความยินดีชนิดไหน ? ถ้าภิกษุนั้น ไม่รณกล่าว

อย่างอื่น แล้วที่หลังกล่าวอย่างอื่น ควรเตือนว่า ท่านไม่กล่าวตามทางเดียว ท่านกล่าวเลียงไปเสียทางอื่นแล้ว ใคร ๆ ไม่อาจทำวินัยกรรมให้แก่ท่านได้ ท่านจงไปแสวงหาความสวัสดิ์เกิด ๆ แต่ถ้าภิกษุนั้นกล่าวขึ้นคำอยู่ถึง ๑ ครั้ง ทำตนให้แจ้งตามเป็นจริง พระวินัยชวรพิจารณาการกระทำ .. อย่าง คือ การยินดี .. อย่าง เพื่อวินิจฉัยอาบัติ อนุบัติ คุฎกบัติ ลหุกาบัติ ๆ ความยินดี .. อย่างนั้น ได้แก่ ความยินดีในการให้เคลื่อน . ความยินดีในการเคลื่อน . ความยินดีในการเคลื่อนแล้ว . ความยินดีในเมถุนธรรม . ความยินดีในผัสสะ . ความยินดีในการเกาหิต . ความยินดีในการเห็น . ความยินดีในการนั่ง . ความยินดีในการพูด . ความรักอาศัยเรือน . ความยินดีในของที่เขาเก็บมาจากป่า . รวมเป็นความยินดี .. อย่างด้วยกัน ดังนี้ ๆ ความยินดี .. อย่างนี้ ที่ควรอธิบายอีกก็คือ ความยินดีอาศัยเรือน ๆ คำว่า ความยินดีอาศัยเรือนนั้น ได้แก่ความยินดีต่อมารดา ด้วยถือว่าเป็นมารดา ความยินดีต่อพี่สาว น้องสาว ด้วยถือว่าเป็นพี่สาว น้องสาว ส่วนคำอื่นนอกจากนี้ พอเป็นที่เข้าใจได้ง่ายทั้งนั้น จึงไม่จำเป็นต้องอธิบายว่า

เมื่อภิกษุจงใจและยินดีในการทำให้สุกกะเคลื่อนแล้วพยายาม สุกกะเคลื่อนต้องสังฆาทิเสส ไม่เคลื่อนต้องถูกลัจฉัย ๆ ถ้าในเวลาอนเกศราคะขึ้น แล้วหมั่นบวญะลับด้วยขาหรือเข้าให้แน่น เพื่อให้สุกกะเคลื่อนแล้วกลับไป ถ้าสุกกะเคลื่อนในเวลาหลับนั้น ก็ต้องสังฆาทิเสส ๆ ถ้าระงับความยินดีนั้นเสียด้วยนึกถึงอสุกกรรมฐาน แล้วหลับด้วยจิตบริสุทธิ์ เมื่อกลับไปถึงสุกกะเคลื่อนก็ไม่ต้องอาบัติ

ในความยินดีด้วยการเคลื่อนนั้น คือ เมื่อสุกกะเคลื่อนตามธรรมดาของตน แล้วภิกษุเกิดความยินดี แต่ไม่ได้พยายาม สุกกะเคลื่อนเอง หาอาบัตินิได้ ๆ ถ้าเมื่อสุกกะเคลื่อนมีความยินดี มีการพยายาม แล้วสุกกะเคลื่อนด้วยการพยายามนั้น ต้องสังฆาทิเสส ๆ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาปจจวว่า เมื่อสุกกะเคลื่อนตามธรรมดาของตน ภิกษุจับของลับนั้นไว้ แล้วไปยังที่ม่านเพื่อชำระ ด้วยคิดจะไม่ให้เบื่อนผ้าหรือเบื่อนเสนาสนะ ก็ควรอยู่

คำว่า ยินดีในการเคลื่อนเคลื่อนนั้น คือ เมื่อสุขเคลื่อนออกจากที่ตั้งตามธรรมชาติ
ของคน แล้วภายหลังภิกขุยินดี แต่ไม่ได้พยายาม หาอาบัตินี้ได้ ฯ ถ้ายังไม่
พยายามในนิมิตเพื่อให้เคลื่อนอีก ต้องสังฆาติเสส

คำว่า ยินดีในเมถุนธรรมนั้น คือ ภิกขุจับมาตุคามด้วยความยินดีในเมถุน-
ธรรม แล้วสูกะเคลื่อน หาอาบัตินี้ได้ ฯ ในการที่จับนั้นเป็นทุกกฏ เพราะเป็น
ประโยชน์แห่งเมถุนธรรม ฯ เมื่อถึงที่สุดแล้ว เป็นปาราชิก ฯ ถ้ายินดีด้วยเมถุน-
ธรรม แล้วพยายามในนิมิต เพื่อให้เคลื่อนเพราะยังยินดีอยู่อีก สูกะเคลื่อน
ต้องสังฆาติเสส

คำว่า ยินดีในผัสสนั้น อธิบายว่า ผัสสมิ ๒ อย่าง คือ ภายนอก
นอก ฯ จะกล่าวเฉพาะภายนอก คือ ภิกขุทำเล่นด้วยคิดว่า ของเราจะแข็ง
หรืออ่อนก็ดี ด้วยความเป็นผู้โลเลเก้เก้ สุขเคลื่อน หาอาบัตินี้ได้ ฯ ถ้าเมื่อทำเล่น
เกิดความยินดี แล้วพยายามเพื่อให้เคลื่อน สูกะเคลื่อน ต้องสังฆาติเสส ฯ
สำหรับผัสสภายนอกนั้น คือ เมื่อภิกขุจับต้องหรือเคล้าคลึงซึ่งอวัยวะแห่งมาตุคาม
ด้วยความยินดีในการถูกต้อง สูกะเคลื่อน ไม่ต้องอาบัตินี้ แต่ต้องสังฆาติเสส
ข้ออื่น คือ ข้อว่าด้วยการถูกต้องร่างกายมาตุคาม ถ้ายินดีในการถูกต้องร่างกาย
มาตุคาม แล้วพยายามให้เคลื่อน จึงต้องสังฆาติเสสข้อนี้

คำว่า ยินดีในการเกาหิตนั้น คือ ภิกขุเกาหิตแต่เกิดความยินดี สูกะเคลื่อน
ไม่ต้องอาบัตินี้ ฯ ถ้ายินดีในการเกาหิตแล้วพยายามทำให้เคลื่อน ต้องสังฆาติเสส

คำว่า ยินดีในการเห็นนั้น หมายถึงของลับมาตุคาม แล้วสูกะเคลื่อน
ไม่ต้องอาบัตินี้ ในการเห็นนั้นเป็นทุกกฏ ฯ ถ้ายินดีด้วยการเห็น แล้วพยายามทำ
ให้เคลื่อน ต้องสังฆาติเสส

คำว่า ยินดีในการนั่งนั้น ได้แก่ยินดีในการนั่งในที่ลับกับมาตุคาม เมื่อภิกขุ
นั่งในที่ลับกับมาตุคาม เกิดความยินดีขึ้นสูกะเคลื่อน ไม่ต้องสังฆาติเสสข้อนี้
แต่ต้องอาบัตินี้ ซึ่งว่าด้วยการนั่งในที่ลับกับมาตุคาม ฯ ถ้ายินดีด้วยการนั่งในที่ลับ
กับมาตุคาม แล้วพยายามในนิมิตของตน เพื่อให้สูกะเคลื่อน ถ้าสูกะเคลื่อน
ต้องสังฆาติเสส

คำว่า ยินดีในการพุดนั้น คือ เมื่อภิกษุพูดคำอันเกี่ยวกับเมถุนธรรม กับมาตุคาม
เกิดความยินดีสุกกะเคลื่อนไหว ไม่ต้องสังฆาทิเสสข้อนี้ แต่ต้องข้ออื่น คือ ข้อว่าด้วยวาจา
หยาบคาย ฯ แต่ถ้ายินดีในการพูด แล้วพยายามให้สุกกะเคลื่อนไหวต้องสังฆาทิเสส

ข้อว่า ความรักอาศัยเรือนั้น คือ เมื่อภิกษุจับต้อง หรือเคล้าคลึงเนื่อง ๆ
ซึ่งมารดาด้วยความรักว่าเป็นมารดา หรือซึ่งพี่สาวน้องสาว ด้วยความรักว่าเป็นพี่สาว
น้องสาว ถ้าสุกกะเคลื่อนไหวไม่ต้องสังฆาทิเสสข้อนี้ แต่ต้องทุกกฎ เพราะเหตุที่ถูก
ต้องมาตุคามเท่านั้น ฯ ถ้ายินดีแล้วพยายามทำให้เคลื่อนไหว จึงต้องสังฆาทิเสส

คำว่า ของที่เขาได้มาจากบ้านนี้ ได้แก่ของหอมหรือไม้เป็นต้น ที่เขาส่งมา
ให้กันเพื่อผูกไมตรี ฯ ถ้ามาตุคามส่งของนั้นไปให้ภิกษุ ภิกษุเกิดความยินดีจับต้อง
ของนั้นเนื่อง ๆ สุกกะเคลื่อนไหว ไม่ต้องสังฆาทิเสสข้อนี้ ฯ แต่ถ้ายินดีแล้วพยายาม
จึงต้องสังฆาทิเสส ถ้าพยายามแต่ไม่เคลื่อนไหว ต้องถูกลัจฉัย ฯ พระวินัยต้องพิจารณา
การกระทำทั้ง ๑๑ อย่างนี้ให้ละเอียดคั่งท่วมา จึงตัดสินต่อภายหลัง จึงจะเป็นการดี
ส่วนเนื้อความในอรรถกถาออกจากรณี ไม่มีคำใดจำเป็นควรยกขึ้นมาแสดง ถึงแม้ว่า
คำในฎีกาก็เหมือนกัน จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยเทศนาภคณชั้นเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๕

คัมภีร์อาภิกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตัวอย่างแห่งปฐมสังฆาทิเสส

เคน โข ปน สมเบน อณฺณตรสฺส ภิกฺขุโน สุปฺปันนเคน อสุจิ มฺหฺจจิ ฯ
คสฺส กุกฺกฺขจํ อโหสิ กจฺจิ น โข อหํ สงฺฆาทิเสสํ อาปนฺโนติ

ณ บัดนี้ อาคณภาพักได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิคตารณย์ไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๗๕ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งปฐมสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สุกกะของภิกขุรูปหนึ่งเคลื่อนด้วยความฝัน ภิกขุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีสองอาบัติสังฆาทิเสสแล้วหรือ ฯ ครั้นนั้น ภิกขุนั้นจึงไปกราบทูลเนื้อความนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงได้ตรัสว่า คุณ่อนภิกขุ ไม่ต้องอาบัติด้วยความฝัน

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกขุรูปหนึ่งถ่ายอุจจาระ สุกกะได้เคลื่อนออกมา ฯ แล้วภิกขุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีสองอาบัติสังฆาทิเสสแล้วหรือ ฯ จึงได้นำความไปกราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจะให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกขุรูปหนึ่งถ่ายปัสสาวะ สุกกะได้เคลื่อนออกมา ฯ ภิกขุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีสองอาบัติสังฆาทิเสสแล้วหรือ เวลาไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกขุรูปหนึ่งนั่งถึงกามวิตก สุกกะก็เคลื่อนออกมา ฯ ภิกขุนั้นก็เกิดความสงสัยดังที่มาแล้ว ฯ เวลาไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ได้ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ถึงกามวิตก ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุผู้อยาน้ำอุ่น สุกกะก็เคลื่อนออกมา ฯ ภิกขุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ เวลาพระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ก็กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงอาบนํ้าอุ่น สุกกะได้เคลื่อนออกมา ฯ ภิกษุนี้เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบที่สังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงอาบนํ้าอุ่น แต่สูกกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนี้เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน แต่สูกกะไม่เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถลลัจจัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลท้องคักำเนิต ฯ เวลาทาสสูกกะก็เคลื่อนออกมา ฯ ภิกษุนี้เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ฯ ไม่ต้องอาบที่

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเป็นแผลท้องคักำเนิต ฯ มีความประสงค์จักให้สูกกะเคลื่อน จึงทาสแล้วสูกกะก็เคลื่อนออกมา ฯ เวลาภิกษุนั้นไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบที่สังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเป็นแผลทอว้วะสึบพันธุ์ ประสงค์จักให้สูกกะเคลื่อนจึงทาส แต่สูกกะไม่เคลื่อน ฯ เวลาไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน แต่ไม่เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส ต้องแต่ถลลัจจัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษองค์หนึ่งเกาอันทะ สูกกะก็เคลื่อน ฯ ภิกษุนี้เกิดความสงสัย ฯ เวลาไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบที่

อีกเรื่องหนึ่ง ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงเกาอันตะ
สูกะก็เคลื่อน จึงเกิดความสงสัยแล้วไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
ทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจัก
ให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงเกาอันตะ
แต่สูกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า
ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน แต่ไม่เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส
แต่ต้องกถลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุองค์หนึ่งเดินทาง สูกะได้เคลื่อน ฯ
ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์
จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่คิดจักให้เคลื่อน ฯ
จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงออก
เดินทาง สูกะได้เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า
ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว

อีกคราวหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุอีกรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงออก
เดินทาง แต่สูกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้า
พระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องกถลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งจับหัวไม้ในเวลากำยบัสสาวะ
สูกะได้เคลื่อนออกมา ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความกังขา จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า
ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้อง
อาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่งจับหัวไส้ในเวลาถ่ายบัสสาวะ
 สุกกะได้เคลื่อน ด้วยความประสงค์จักให้เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นเกิดความสงสัยในเรื่อง
 อาบัติ จึงได้กราบทูลให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า เธอ
 คิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอ
 ต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่งจับหัวไส้เวลาถ่ายบัสสาวะ
 ด้วยความประสงค์จักให้เคลื่อน แต่ไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นเกิดความสงสัย จึงไป
 กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ?
 กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่
 ต้องกุกกัจจย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่งอังท้องอยู่ที่เรือนไฟ สุกกะ
 ได้เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นเกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์
 ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงอัง
 เกลียวท้องที่เรือนไฟ สุกกะได้เคลื่อน ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไป
 กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบ
 ทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงอัง
 เกลียวท้องที่เรือนไฟ แต่สุกกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นเกิดความสงสัย จึงไป
 กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ?
 กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้อง
 กุกกัจจย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุอีกรูปหนึ่งนวดหลังให้อุบิษณาย
 ที่เรือนไฟ สุกกะได้เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ?
ทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน
ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุอีกรูปหนึ่งซึ่งมีความประสงค์จักให้
เคลื่อน เวลานวดหลังอุบิษฌาย์อยู่ที่เรือนไฟ สุกกะได้เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นได้ไป
กราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ด้วยความสงสัย ฯ พระองค์ตรัสถามว่า
เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้อง
อาบีสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน ใน
เวลานวดหลังให้อุบิษฌาย์อยู่ที่เรือนไฟ แต่สูกกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็ได้
เกิดความสงสัย แล้วได้ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์
ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึ
งตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่คงถูกลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่งให้กระหบา สุกกะได้
เคลื่อน แล้วเกิดความสงสัย ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อคัด
ความสงสัย ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์
ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึ
งให้กระหบา สุกกะได้เคลื่อนออกมา ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย ฯ จึงไปกราบทูล
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า
ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ ตรัสว่า เธอต้องสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงให้
กระหบา แต่สูกกะก็ไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลแด่
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบท
ูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้อง
ถูกลัจฉัย ฯ ของคนเฝ้าความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาทุติยสมันตปาสาทิกาว่า ปฐมสังฆา-
ติเสสนี้ มีสมุฏฐานเหมือนปฐมปาราชิก คือ เกิดจากกาย และจิตเท่านั้น ฯ
ปฐมสังฆาทิเสสเป็นกิริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสจิตตกะ เป็นโลกวัชชะ
เป็นกายกรรม เป็นอกุศลจิต ฯ มีเวทนา ๒ คือ สุขเวทนา กับทุกขเวทนา

ในเรื่องตัวอย่างทั้งหลายนั้น มีคำอธิบายว่า เรื่องนั้นมันดังที่ได้กล่าวไว้
แล้วในอนุบัญญัติโน้น ฯ เรื่องถ้อยของจาระบัสสาวะนั้น มีเนื้อความคั้นทั้งนั้น ฯ
เรื่องวัดกนั้น คำว่า กามวิตก หมายถึงการนึกถึงความรักใคร่ในมาตุคาม ฯ ถึง
แม้ว่า ไม่ต้องอาบัติในการนึกนั้นก็จริง แต่ภิกษุก็ไม่ควรนึกเป็นอันขาด ฯ เรื่อง
อาบน้ำอันเรื่องแรก มีเนื้อความคั้นทั้งนั้น ฯ เรื่องที่ ๒ นั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุ
นั้นประสงค์จักให้เคลื่อน จึงกระทบนิมิตของตนด้วยน้ำอัน กระทบไปอาบไป ฯ
เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เป็นอาบัติ ฯ ในเรื่องที่ ๓
นั้น ที่ตรัสว่า ภิกษุนั้นเป็นกุลลัจฉัย ก็เพราะภิกษุนั้นมีความพยายาม ฯ ใน
เรื่องขาและเรื่องเกานั้น มีเนื้อความคั้น ไม่จำเป็นต้องอธิบาย ฯ ในเรื่องเดินทาง
นั้น เรื่องแรกภิกษุที่เดินทางนั้นมีลำขาอ่อน สุกกะไม่เคลื่อน เพราะกระทบใน
ที่แคบ ฯ ที่จะไม่เป็นอาบัติ ก็เพราะภิกษุนั้นไม่มีความประสงค์จักให้เคลื่อน ฯ
ในเรื่องที่ ๒ ที่เป็นสังฆาทิเสส ก็เพราะประสงค์จักให้เคลื่อน ฯ ในเรื่องที่ ๓
ไม่เคลื่อน แต่เป็นกุลลัจฉัย เพราะมีความพยายาม ฯ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เดิน
ทางเมื่อเกิดความเร่าร้อนด้วยโรคเข้าน จึงไม่ควรเดินทางต่อไป ฯ ควรพักระงับจิต
ด้วยนึกถึงอสุกกรรมฐานเป็นต้น ควรยติกรรมฐานไว้เป็นอารมณ์ แล้วจึงออก
เดินทางต่อไปด้วยจิตบริสุทธิ์ ฯ ถ้าหยุดพักแล้วแต่ไม่อาจบรรเทาได้ ควรเลี้ยว
ออกจากทางไปนั่งอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง บรรเทาให้ได้แล้ว จึงยติกรรมฐานไปด้วยจิต
บริสุทธิ์ ฯ ในเรื่องหัวไส้ทั้งหลายนั้น คือ ภิกษุเหล่านั้นได้จับหัวไส้ คือ จับกะเพาะ
เขาไว้ให้มัน จนให้เขาเต็มแล้วจึงถ่ายบัสสาวะ ทำเหมือนเด็กชาวบ้านทำเล่น ฯ
ในเรื่องเรณไฟนั้น คือ ภิกษุห้องห้องนั้น ประสงค์จักให้เคลื่อนก็มี ไม่ประสงค์

จะให้เคลื่อนก็มี แต่เมื่อเคลื่อนก็ไม่ต้องอาบัติทั้ง ๒ องค์ ฯ ภิกษุผู้หนดหลังให้
อุปัชฌาย์นั้น สกกระได้เคลื่อน เพราะทำให้มีมติไหวไปมา ฯ เพราะฉะนั้น จึง
ว่าเป็นอาบัติในที่ควรไม่เป็นอาบัติ ฯ ในเรื่องกระทบขานนั้น ท่านกล่าวไว้ใน
อรรถกถากรณทิวา ได้กล่าวว่า ได้เป็นอาบัติแก่ภิกษุเหล่าใด ภิกษุเหล่านั้นเมื่อ
กระทบในที่ใกล้อวัยวะสืบพันธุ์ ก็ควรทราบ ว่า อวัยวะสืบพันธุ์นั้นถูกต่อ
สนเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คำว่า ความนึกถึงกามารมณ์ คือ มาตุคาม
นั้น ได้แก่ ความนึกเกี่ยวกับกามคุณ ๕ ฯ คำว่า จับกะเพาะเบาให้มัน คือ
จับหนังที่ปลายองค์กำเนิดอันเป็นทางออกแห่งปัสสาวะไว้ให้มัน ฯ ที่ท่านกล่าว
ว่า เมื่อสกกระเคลื่อน ก็ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ประสงค์จะให้เคลื่อน และไม่
ประสงค์จะให้เคลื่อนนั้น เพราะไม่มีความพยายามในนิมิตของตน สนเนื้อความ
ในฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๖

คัมภีร์อาภิกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตัวอย่างแห่งปฐมสังฆาทิเสส ๔๑ เรื่อง

เคน โข ปน สมเขน อญฺญตโร ภิกฺขุ โมจนาริปฺปาโย อญฺญตรํ
สามเณรํ เอตทโวจ เอหิ เม คฺวั อวฺโส สามเณโร อญฺจชาติ กณฺหาเกติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถดการนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๗๖ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งปฐมสังฆาทิเสส ๔๑ เรื่อง สืบต่อไป ตามพระบาลี
อรรถกถา ฎีกา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ประสงค์จะให้สูกะเคลื่อน จึงเรียกสามเณรรูปหนึ่งว่า มานสามเณร เชิญจงจับองค์กำเนิดของเรว ๆ สามเณรนั้นก็ได้อำนาจกำเนิดของภิกษุนั้น ๆ สูกะก็เคลื่อน ๆ ภิกษุนั้นเกิดความสงสัยว่า เรามิต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะให้สูกะเคลื่อน ๆ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุอีกรูปหนึ่ง ได้อำนาจกำเนิดของสามเณรที่นอนหลับ ๆ สูกะของภิกษุนั้นก็เคลื่อน ๆ ภิกษุนั้นจึงเกิดความสงสัยว่า เราต้องอาบัติแล้วกระมังหนา จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถูกล้างจักษุ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่ง หนีบองค์กำเนิดด้วยขา สูกะก็เคลื่อน ๆ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจักให้เคลื่อน ๆ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่ประสงค์จักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง ประสงค์จักให้เคลื่อน จึงหนีบองค์กำเนิดด้วยขา สูกะก็เคลื่อน ๆ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ๆ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงหนีบองค์กำเนิดด้วยขา แต่สูกะไม่เคลื่อน ๆ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ๆ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถูกล้างจักษุ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงทำให้สะเวยโวในอากาศ สุกกะก็เคลื่อน ฯ แล้วภิกษุนั้นก็ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตามความสงสัย ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงทำให้สะเวยโวในอากาศ แต่สุกกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบตามความสงสัย ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะให้เคลื่อนแต่ไม่เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องถูกลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งบิณฑิ สุกกะก็เคลื่อน แล้วสงสัยว่าคนมิต้องอาบัติแล้วหรือ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่คิดจะให้เคลื่อน ฯ พระองค์ตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงได้บิณฑิ สุกกะได้เคลื่อน ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามิต้องอาบัติแล้วหรือ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? จึงกราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะให้เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอต้องสังฆาทิเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงได้บิณฑิ แต่สุกกะไม่เคลื่อน ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจะให้เคลื่อนแต่ไม่เคลื่อน ฯ จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องถูกลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง มีความกำหนัดยินดี จึงได้เพ่งดูองค์กำเนิดของมารดา ฯ สุกกะก็เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่าเรามิต้องอาบัติแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ว่าภิกษุผู้มีความกำหนัดยินดี ไม่ควรเพ่งดูองค์กำเนิดของมารดา ภิกษุใดเพ่งดู ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงสอองค์กำเนิดเข้าไปในช่องลูกดาน สุกกะก็เคลื่อน ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามทราบความประสงค์แล้ว จึงทรงตัดสินว่า เธอต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงสอองค์กำเนิดเข้าไปในช่องลูกดาน แต่สุกกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามิต้องอาบัติแล้วหรือ ? จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถาม ทราบความประสงค์แล้วจึงทรงตัดสินว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถูกลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงเคาะองค์กำเนิดด้วยไม้ แล้วสุกกะก็เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามิต้องอาบัติแล้วหรือ ? จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถาม ทราบความประสงค์แล้ว จึงทรงตัดสินว่า เธอต้องสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงเคาะองค์กำเนิดด้วยไม้ แต่สุกกะไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามิต้องอาบัติแล้วหรือ ? จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงตรัสถาม ทราบความประสงค์แล้ว จึงทรงตัดสินว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถูกลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกษุรูปหนึ่งอาบน้ำอยู่ที่กระแสน้ำไหลเชี่ยว สุกกะก็เคลื่อน แล้วเกิดความสงสัยว่าเรามิต้องอาบัติแล้วหรือ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามทราบความประสงค์แล้ว จึงทรงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่ประสงค์จะให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงไปอาบน้ำที่กระแสน้ำไหลเชี่ยว สุกกะก็เคลื่อน ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติตัวแสดงมา จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสถามทราบความประสงค์แล้วจึงทรงตัดสินว่า เธอต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงไปอาบน้ำที่กระแสน้ำไหลเชี่ยว แต่สูกะก็ไม่เคลื่อน ๑ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ ดังที่ว่ามาแล้ว จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสถามความคืบแล้วจึงทรงวินิจฉัยว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องกุกกัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งเล่นอยู่ที่โคลน สูกะก็เคลื่อน แล้วก็เกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสถามทราบความคืบแล้วทรงวินิจฉัยว่า ภิกษุผู้ไม่ประสงค์จะให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงไปเล่นอยู่ที่โคลน สูกะก็ได้เคลื่อนตามความประสงค์ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พร้อมกับความประสงค์ของตน ๑ สมเด็จพระทศพลจึงทรงตัดสินว่า เธอต้องสังฆาทิเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงไปเล่นอยู่ที่โคลน แต่สูกะก็ไม่เคลื่อน แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เราต้องอาบัติแล้วกระมังหนา จึงไปกราบทูลพระบรมศาสดาให้ทรงทราบ ๑ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องกุกกัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกขุรูปหนึ่งวิ่งผ่านไป สูกะก็เคลื่อน ๑ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามันต้องอาบัติแล้วหรือ ? จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ๑ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้คิดจะให้เคลื่อน จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่คิดจักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงวิ่งผ่านไป สูกะก็เคลื่อนตามประสงค์ จึงเกิดความสงสัยในเรื่องอาบัติ แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์ตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดจักให้เคลื่อน ๑ จึงตรัสว่า เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงวิ่ง
ผ่านน้ำไป แต่ไม่เคลื่อน ฯ ภิกษุนั้นจึงเกิดความสงสัย ฯ ไปกราบทูลสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงทราบความคิดแล้ว จึงตรัสว่า
เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถูลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งเล่นพวงดอกไม้อยู่ สุกกะ
ก็เคลื่อน ฯ เวลาไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า
ภิกษุผู้ไม่ประสงค์จะให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งมีความประสงค์จะให้เคลื่อน
จึงเล่นพวงดอกไม้ ฯ สุกกะก็เคลื่อน ฯ องค์นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงจับ
พวงดอกไม้เล่น แต่ไม่เคลื่อน ฯ องค์นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสิน
ว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส ต้องแต่ถูลัจฉัย

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งวิ่งฝ่าบ่าบัวไป สุกกะก็
เคลื่อน ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่
ประสงค์จักให้เคลื่อน

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงวิ่ง
ฝ่าบ่าบัวไป สุกกะก็ได้เคลื่อน ฯ องค์นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตัดสิน
ว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงวิ่ง
ฝ่าบ่าบัวไป ฯ แต่ก็ไม่เคลื่อน ฯ องค์นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสิน
ว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส ต้องแต่ถูลัจฉัยเท่านั้น

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงใส่
องค์กำเนิดเข้าไปในทราย สุกกะก็ได้เคลื่อนตามความประสงค์ ฯ องค์นี้
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงได้องค์กำเนิคเข้าไปในทราย แต่ก็ไม่ได้เคลื่อน ฯ องค์นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถลลัจจับ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงได้องค์กำเนิคเข้าไปในโคลน สุกกะก็ได้เคลื่อน ฯ องค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะให้เคลื่อน จึงได้องค์กำเนิคเข้าไปในโคลน แต่ก็ไม่ได้เคลื่อน ฯ องค์นั้นทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถลลัจจับ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น เมื่อภิกขุองค์หนึ่ง รดองค์กำเนิคด้วยน้ำ สุกกะก็เคลื่อน ฯ องค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า ไม่ต้องอาบัติ เพราะไม่ประสงค์จักให้เคลื่อน

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุองค์หนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงรดองค์กำเนิคด้วยน้ำ สุกกะก็ได้เคลื่อนดังประสงค์ ฯ องค์นั้นทรงถูกตัดสินว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุรูปหนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงรดองค์อวัยวะสืบพันธุ์นั้นด้วยน้ำ แต่สุกกะก็ไม่ได้เคลื่อน ฯ องค์นั้นทรงถูกตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถลลัจจับ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงกระทบอวัยวะสืบพันธุ์ในที่นอน สุกกะก็เคลื่อน ฯ องค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จึงกระทบอวัยวะนั้นในที่นอน แต่ไม่ได้เคลื่อนดังประสงค์ ฯ องค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องถลลัจจับ

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกขุองค์หนึ่งประสงค์จะให้เคลื่อน จึงกระทบอวัยวะนั้นด้วยปลายนิ้วมือ สุกกะก็ได้เคลื่อน ฯ องค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า ต้องสังฆาติเสส

อีกเรื่องหนึ่งว่า ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งประสงค์จักให้เคลื่อน จิ้ง
กระหนบอวัยวะนั้นด้วยปลายนิ้วมือ แต่ไม่เคลื่อน ฯ องค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า ไม่ต้อง
สังฆาติเสส แต่ต้องถูกลัจฉัย ฯ จบปฐมสังฆาติเสสตามพระบาลีเพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาทติยสมันตปาสาทิกาวา คำว่า บิดตัว
จึงกล่าวไว้ในเรื่องภิกษุบิดตัวนั้น ได้แก่ นุ่งน่าน ฯ หรือนอนน่าน ฯ หรือทำกิจ
การอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่นาน ฯ แล้วบิดตัวเพื่อให้หายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า

ในเรื่องข้อนี้เองนี้ ถึงแม้ว่า มาตุคามนั้นจะนุ่งผ้าตงร้อยขมกิด เมื่อภิกษุ
ยืนอยู่ข้างหน้าหรือข้างหลังแล้วจึงคว่ำ นิมนต์นอบที่ตรงนี้ ดังนี้ ก็ต้องทักกฎ ฯ
ไม่ต้องกล่าวถึง การที่ภิกษุจะต้องอวัยวะลับของทาริกา ที่ยังไม่นุ่งผ้า ฯ แม้ใน
การจะต้องอวัยวะลับของสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายก็เหมือนกัน ฯ ภิกษุไม่เหลียวดู
ก่อน จะต้องอยู่แต่ที่นั่นแห่งเดียวตลอดวัน ก็ต้องทักกฎเพียงตัวเดียว ฯ ถ้า
เหลียวไปข้างโน้นข้างนี้ จึงกลับมาจึงคว่ำอีก เป็นทักกฎทุกเวลาจึงคว่ำ ฯ กลับตา
แล้วล้มตาคู ไม่ควรปรับอาบัติด้วยการล้มการล้มนั้น ฯ จึงคว่ำเร็ว ฯ แล้วกลับ
ตั้งอยู่ในความระวัง หาอาบัติมิได้ ฯ เมื่อละการระวังนั้นแล้วจึงคว่ำอีก ก็ต้อง
ทักกฎเหมือนกัน ฯ เรื่องทั้งหลายมีช่องลูกดานเป็นต้น มีเนื้อความตามทงน่าน ฯ
ในเรื่องอาบนาทั้งหลายนั้น ภิกษุเหล่าใด กระหนบกระแสน้ำ ด้วยอวัยวะลับนั้น
ภิกษุเหล่านั้นต้องอาบัติ ฯ แม้ในเรื่องโคลนทงน่าน ก็เหมือนกัน ฯ ขอให้
ทราบเรื่องวิ่งไปในน้ำเป็นต้นนั้น เหมือนกับเรื่องนี้ ฯ แปลกแต่ในเรื่องจับหวด
คอกไม้เล่น คือ ถ้าจับด้วยไม้ประสงค์จักให้เคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ ฯ แต่ต้อง
ทักกฎ เพราะการจับเล่น ฯ จบเนื้อความในอรรถกถาอันว่า ด้วยปฐมสังฆาติเสส
ซึ่งมีชื่อว่า สุกกวิสฐฐิสสิกขาบท เพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คำที่เรียกให้สามเณรไปจับอวัยวะลับนั้น
นับเป็นการที่ภิกษุทำเอง จึงต้องอาบัติ ฯ ถ้าผู้ไม่ได้บังคับกระทำเอง ไม่
ต้องอาบัติ เพราะไม่ครอบงำ ฯ ในเรื่องสามเณรนอนหลับนั้น ถึงแม้ว่า สุกกะ

เคลื่อน ก็เป็นแต่เพียงทกกฎ เพราะแต่แห่งการจับอวัยวะกลับ ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งการเคลื่อน ฯ ในเรื่องการบิณฑวินัย ที่จัดว่าเป็นอาบัติ เพราะบิณฑวินัยทำให้อวัยวะกลับไหวไปมา ฯ ด้วยคำว่า จ้องดูข้างล่างเท่านั้น ถึงแม้ส่วนแห่งขาที่สะเอวในข้างหนึ่ง ๒ ก็จัดเข้าในข้อนี้ด้วย ฯ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุยืนอยู่ที่ข้างหนึ่ง ๒ แล้วจ้องดูว่า อวัยวะนั้นอยู่ตรงนี้ ฯ ก็ต้องอาบัติโดยแท้ คำว่า ไม่ควรปรับอาบัติด้วยการล้มคาหลักคานนั้น คือ ไม่ควรปรับอาบัติด้วยการล้มคาหลักคา ฯ ถึงจะล้มคาแล้วล้มคาแล้วจ้องดูครั้งรอบครั้งก็ตาม ก็เป็นทกกฎเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ฯ ภิกษุไม่สาวยตาไปมา จ้องดูแต่อวัยวะกลับมาตุคามอย่างเดียวเท่านั้น ควรทราบว่าเป็นอาบัติโดยแท้ ฯ อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า แม้ในการจ้องดูอวัยวะกลับแห่งตักดาไม้ และรูปเขียน ก็เป็นทกกฎ ฯ คำว่า ทวดอกไม้ นั้น ได้แก่เครื่องเล่นชนิดหนึ่ง ฯ เมื่อคนทั้งหลายจะเล่นเครื่องเล่นนั้น ได้ทำคลั่งน้ำให้เป็นโคลนด้วยน้ำ แล้วนั่งหย่อนเท้าแกว่งไปมาอยู่ในที่นั้น ฯ คำว่า ให้อวัยวะเข้าไปในทรายนั้น ต้องพร้อมด้วยองค์ ๓ คือ มีเจตนา มีความพยายาม มีการเคลื่อน จึงจะต้องสังฆาติเสส จบเนื้อความในฎีกาอันว่าด้วยปฐมสังฆาติเสสเพียงเท่านั้น ฯ เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๗

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

หุคิยสังฆาติเสส ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี

เคน สมเบน พุทฺโธ ภควา สาวคฤย์ วิหริติ เขตฺวเน อนาถปณฺฑิตกฺขส อารามे ฯ เคน โข ปณฺ สมเบน อายสฺมา อุทายี อรณฺเณ วิหริตฺติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๗๗ ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธรเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนนทกบิลจกเศรษฐี อันมีนามว่า พระเชตวันาราม ใกล้กรุงสาวัตถี ฯ ในคราวนั้น พระอุทัยอยู่ในป่า ฯ วิหารของพระอุทัยนั้นสวยงามมาก น่าดูน่าเลื่อมใส มีห้องภายในท่ามกลาง มีปรัยการรอบ มี เติง ตั้ง ฟูก หมอน แต่งตั้งไว้เป็นอันดี มีน้ำดื่ม น้ำใช้ตั้งไว้เป็นอันดี มีบริเวณบัดกวาดเป็นอันดี ฯ คนเป็นอันมากได้พากันมุ่งหน้าไปวิหารของพระอุทัย ฯ มีพราหมณ์คนหนึ่งกับภรรยาได้ไปหาพระอุทัยบอกว่า ข้าพเจ้าประสงค์จะดูวิหารของท่าน ฯ พระอุทัยตอบว่า ถ้าอย่างนั้นจงดูเถิด ว่าแล้วพระอุทัย ก็ถือเอาลูกกุญแจเปิดลูกดานออกแล้ว เปิดบานประตูเข้าไปสู่วิหาร ฯ ฝ่ายพราหมณ์นั้น ก็เดินตามหลังพระอุทัยไป ฯ ครั้นนั้น เมื่อพระอุทัยเปิดหน้าต่างและปิดหน้าต่างเป็นลำดับไป ก็ได้เดินวนเวียนอยู่ตามห้อง แล้วย้อนกลับมาจับต้องลูกค้ำซึ่งอว้ชระน้อยใหญ่แห่งนางพราหมณ์นั้น ฯ ครั้นนั้น พราหมณ์นั้นก็ได้แสดงความชื่นชมกับพระอุทัยแล้วก็ลาไป พราหมณ์นั้นก็ได้เปล่งวาจา แสดงความยินดีว่า พวกสมณะสักขบุตรที่อยู่ในป่าเช่นนี้ดีมาก เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว นางพราหมณ์นั้นจึงกล่าวขึ้นว่า พระอุทัยจะดีมาจากไหน ท่านถูกต้องร่างกายของข้าพเจ้าฉันใด พระอุทัยก็ถูกต้องร่างกายของข้าพเจ้าฉันนั้น ฯ ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นจึงโพนทนาขกโทษติเคียนว่า สมณะสักขบุตรเหล่านี้ เป็นอสังขี เป็นคนผู้ดี เป็นคนมุสาวาท สมณะเหล่านี้ยืนยันว่า เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้ประพฤติชอบธรรม เป็นผู้มสฺตย มีศีล เป็นผู้มรรมอันดี ความเป็นสมณะของพวกนี้ไม่มี ความเป็นพรหมของพวกนี้ไม่มี ความเป็นสมณะของพวกนี้จักมีมาแต่ไหน ความเป็นพรหมของพวกนี้ จักมีมาแต่ไหน พวกนี้ปราศจากความเป็นสมณะแล้ว พวกนี้ ปราศจากความเป็นพรหมแล้ว อย่างไร พระอุทัยจึงจับต้องร่างกายภรรยาของเรา พวกหญิงในตระกูล พวกธิดาในตระกูล พวกกุมารีในตระกูล พวก

สะไก่ในตระกูล พวกทาสในตระกูล อาจจะไปสู่อารามหรือวิหารได้อย่างไร เพราะ
ถ้าพวกหญิงในตระกูล พวกธิดาในตระกูล พวกภรรยาในตระกูล พวกสะไก่
ในตระกูล พวกทาสในตระกูล จะต้องไปสู่อารามหรือวิหาร พวกสมณะสักยบุตร
เหล่านั้น ก็จักทำลายเสีย ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็ได้ยินถ้อยคำของพราหมณ์ ที่โพนทนา
ขกโทษติเตียน ดังนี้ ฯ พวกภิกษุที่มีความมกน้อย มีความสันโดษ เป็นลัทธิ
มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันโพนทนาขกโทษติเตียนว่า อย่างไรพระ
อุทายเป็นผู้ต้องร่างกายมาตุคาม ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้น ก็กราบทูลเรื่องนั้นแด่
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้ประชุม
ภิกษุสงฆ์ แล้วทรงสอบถามพระอุทายเป็นว่า นี่แน่ะอุทาธิ ได้ยินว่า เธอถูกต้อง
ร่างกายมาตุคามจริงหรือ ? พระอุทาธิกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงติเตียนด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษ สิ่งของเธอ
ทำนั้น ไม่เหมาะ ไม่ควร ไม่สมทั้งนั้น ไม่ใช่ของสมณะ ไม่ใช่ของภิกษุ ไม่ใช่
ของภรรยาทั้งนั้น อย่างไรเธอจึงถูกต้องร่างกายมาตุคาม ฯ เราได้แสดงธรรม
ไว้โดยอนนทปริยาย เพื่อให้ปราศจากราคะ ไม่ใช่เพื่อให้มีราคะ เพื่อให้ปราศจาก
สังโยชน์ ไม่ใช่เพื่อให้มีสังโยชน์ เพื่อให้ปราศจากอุปาทาน ไม่ใช่เพื่อให้มี
อุปาทานมิใช่หรือ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อให้ปราศจากราคะ เธอก็จงใจให้มี
ราคะ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อให้ปราศจากสังโยชน์ เธอก็จงใจให้มีสังโยชน์
เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อให้ปราศจากอุปาทาน เธอก็จงใจให้มีอุปาทาน เราได้แสดง
ธรรมเพื่อกำจัดความกระหาย เพื่อให้ถอนอาลัย เพื่อให้ตัดวัฏฏะ เพื่อให้สิ้นตัณหา
เพื่อกลายตัณหา เพื่อกับตัณหา เพื่อไม่ให้มีตัณหาเกาะเกี่ยวมิใช่หรือ เราได้
แสดงการละตามทั้งหลาย การรอบรู้ตามสัญญา การกำจัดความกระหายในกาม การ
ถอนกามวิตก การระงับความเร่าร้อนในกาม ไว้แล้วโดยอนนทปริยายมิใช่หรือ นี่แน่ะ
โมฆบุรุษ สิ่งของเธอทำนั้นไม่เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่เป็น
เหตุให้เกิดความเลื่อมใสซึ่งชนแก่ผู้ที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่เป็นเหตุไม่ให้เกิดความ
เลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของบุคคลบางจำพวกเท่านั้น ฯ
ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงแสดงโทษแห่งการเลิงขาก ความบำรุงยาก ความมัก

มาก ความไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน โดยอเนกปริยาย แล้ว
ทรงสรรเสริญคุณแห่งความเลียงง่าย ความบำรุงง่าย ความมกน้อย ความ
สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด ความน่าเลื่อมใส ความไม่สะสมบึงจัญ
ความเพียรแก่กล้า โดยอเนกปริยาย แล้วทรงแสดงธรรมกถาอันสมควรแก่เรื่อง
นั้น ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วตรัสขึ้นว่า ถ้าอย่างนั้น เราจักบัญญัติสิกขาบทไว้แก่
ภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายจงขกสิกขาบทนั้นมแสดงว่า โย ปน ภิกษุ โอตฺถ-
โน วิปริณเตน จิตฺเตน มาตุคามเณ สหฺมึ กายสํสฺสํ สมาปชฺเชยฺย ทตฺถ-
กาหํ วา เวณิกาหํ วา อณฺณตรสฺส วา อณฺณครสฺส วา องฺคสฺส ปฺรามสํ
สงฺฆาทิเสโส ซึ่งแปลว่า ภิกษุใดมีจิตหยั่งลงแล้ว ถึงพร้อมซึ่งความคลุกคลีทาง
กายกับมาตุคาม ด้วยจิตอันแปรปรวน จับต้องข่มมือ หรือจับต้องข่มวบผม
หรือลูบคลำอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดก็ดี ก็ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น ดังนี้

คำว่า หยั่งลงนั้น ได้แก่ ผยันตีมาก ผู้มีความโหด ผู้มีจิตเกี่ยวเนื่อง ฯ
คำว่า จิตแปรปรวนนั้น ได้แก่ จิตยัคเ จิตชั่วร้าย จิตหล่มหลง อีกอย่างหนึ่งว่า
ในสังฆาทิเสสข้อนี้ จิตยัคเ เรียกว่า จิตแปรปรวน ฯ หญิงมนุษย์ โดยที่จุดแต่
ทารกที่เกิดในวันนั้น ไม่ต้องกล่าวถึงหญิงผู้ใหญ่ ชื่อว่า มาตุคาม คำว่า มาตุคาม
ในสิกขาบทนี้ ไม่ใช่หมายหญิงชกษ์ หญิงเปรต หรือคิริจฉานตัวเมีย ฯ คำว่า
กับนั้น ได้แก่ ด้วยกัน ฯ คำว่า ถึงพร้อมซึ่งความคลุกคลีทางกายนั้น ได้แก่
อชฌาจาร คือ การประพฤติกว้างละเมียด ฯ คำว่า มีอนั้น กำหนดแต่ข้อหอกไปจน
กระทั่งปลายเล็บ ฯ คำว่า มวขเกล้านั้น ได้แก่ ผมล้วน ๆ หรือผมที่เจ็ดด้วยด้วย
หรือผมที่เจ็ดด้วยดอกไม้ หรือผมที่เจ็ดด้วยเงิน หรือผมที่เจ็ดด้วยทอง หรือผม
ที่เจ็ดด้วยแก้วมุกดา หรือผมที่เจ็ดด้วยแก้วมณี ฯ คำว่า อวัยวะนั้น ได้แก่
ร่างกายส่วนอื่นนอกจากมือและเท้าผม สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไป เป็นเนื้อความในอรรถกถา หุติยสมันตปาสาทิกาว่า หุติยสังฆา-
ติเสสข้อคำรบ ๒ นี้ เรียกว่า กายสังสํกคฺคสิกขาบท มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ
คำว่า อยู่ในป่า ได้แก่ อยู่ในส่วนหนึ่ง ริมทะเลคว้นวิการ ไม่ใช่อยู่ในป่า

ที่เคียว ฯ คำว่า มีห้องในท่ามกลางนั้น คือ มีห้องอยู่ในท่ามกลางวิหารนั้น ฯ
 คำว่า มีปริยาการรอบนั้น คือ มีโรงกลมอยู่รอบ ฯ ได้ยินว่า พระอุทาสีนาทำ
 ห้อง ๔ เหลี่ยมไว้ในท่ามกลาง แล้วทำโรงกลมไว้โดยรอบ ให้เดินเวียนภายในได้โดย
 สะดวก ฯ คำว่า แต่งตั้งไว้ดังนี้ คือ แต่งตั้งไว้ให้นาคูน่าแลในที่นั่งนั้น ฯ
 เพราะพระอุทาสีนา ไม่ได้ทำสิ่งกิจแม้สักอย่างหนึ่ง ด้วยมุ่งทำตามขวัตรปฏิบัติ ฯ
 ข้อที่กล่าวถึงบุคคลเบ็ดเตล็ดต่างนั้น คือ เมื่อเปิดหน้าต่างเหล่าใดจึงมืด ก็ปิดหน้าต่าง
 เหล่านั้น ฯ เมื่อเปิดหน้าต่างเหล่าใดจึงสว่าง ก็เปิดหน้าต่างเหล่านั้นเสีย ฯ
 ข้อที่กล่าวถึงนางพราหมณีกบฏพราหมณีนั้น มีคำอธิบายว่า เมื่อพราหมณ์กล่าว
 สรรเสริญเช่นนั้น นางพราหมณีนั้น ก็เข้าใจได้ว่า พราหมณ์ผู้นั้นเลื่อมใสใคร
 จะบรรพชา เพื่อจะเปิดเผยซึ่งความประพฤติกุศลของตนที่ควรปกปิด ก็ได้กล่าวเช่น
 เช่นนั้น ด้วยประสงค์จะให้พราหมณ์นั้นเสียความเลื่อมใสศรัทธา ฯ คำว่า
 หญิงในตระกูลนั้น ได้แก่ หญิงแม่เรือน ฯ คำว่า ธิดาในตระกูลนั้น ได้แก่
 หญิงที่จะต้องไปอยู่ในตระกูลสามี ฯ คำว่า กุมารีในตระกูลนั้น ได้แก่ เด็กหญิง
 ที่ยังไม่ควรมีสามี ฯ คำว่า สะใภ้ในตระกูลนั้น ได้แก่ ธิดา ขานำมาจากตระกูลอื่น
 ให้เป็นภรรยาของบุตรตน

คำว่า หยั่งลงแล้วนั้น คือ หยั่งลงด้วยราคะอันเกิดขึ้นภายใน เหมือน
 สัตว์ทั้งหลายที่เป็นยักษ์เป็นต้นจับไว้ฉะนั้น ฯ อีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ยินดีในฐานะที่ควร
 ยินดี ชื่อว่า หยั่งลงสวาคะด้วยตนเอง เหมือนกับสัตว์ทั้งหลายที่หยั่งลงสวาทม
 เป็นต้น ฯ คำทั้ง ๒ นี้ หมายเอาความพร้อมแห่งราคะทั้งนั้น เพราะฉะนั้น จึง
 ได้กล่าวไว้ในบทแจกว่า ผู้ยินดี ผู้เชื่อใจ ผู้มีจิตเกี่ยวเนื่อง ชื่อว่า ผู้หยั่งลง ฯ
 คำว่า ผู้ยินดีนั้น คือ ผู้ยินดีอยู่มากด้วยความยินดีในการถูกต้องกาย ฯ คำว่า
 ผู้มีความเชื่อใจนั้น คือ มีความเชื่อใจในการถูกต้องกาย ฯ คำว่า ผู้มีจิต
 เกี่ยวเนื่องนั้น คือ มีจิตเกี่ยวเนื่องในวัตถุนั้น ด้วยความยินดีในการถูกต้อง
 ร่างกาย ฯ คำว่า แปรปรวนนั้น คือ สะเปกถิ อันได้แก่ ความสับสนต่อแห่งภวังคจิต
 อันบริสุทธิ์ แล้วเปลี่ยนแปลงไปอย่างอื่น ฯ เมื่อจิตนั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
 จะเป็นจิตผิฐรูป ก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้น ฯ จิตนั้นไม่ล่วงเลยกับการประกอบ
 ราคะเป็นต้น เพราะฉะนั้น เมื่อท่านกล่าวบทแจกไว้ด้วยนัยเป็นต้นว่า จิต

แปรรูปวน คือ จิตยนิติ ดังนี้ เมื่อจะแสดงความประสงค์ในคำนี้ไว้ใบที่สุด จึงได้กล่าวว่า อีกอย่างหนึ่ง จิตกำหนดยนิติ เรียกว่า จิตแปรรูปวนในข้อนี้ ๆ คำว่า เกิดในวันนั้น หมายความว่า พอเกิดแล้วในวันนั้น ยามี่ชนเนื้อและสีใหม่ๆ อยู่กิด ๆ เมื่อถูกต้องร่างกายเช่นนั้น ก็เป็นสังฆาทิเสส เมื่อร่วมเมถุนธรรม ก็เป็นปาราชิก เมื่อยินดีในการนั่งในที่ลับ ก็เป็นปาจิตติย ๆ คำว่า ถึงความคลุกคลีด้วยกายนั้น หมายความว่า การถูกต้องกาย มีการจับมือเป็นต้น ๆ เมื่อว่าโดยใจความว่า การคลุกคลีด้วยกายของภิกษุผู้ทำอย่างนั้น เรียกว่า เป็นอชฌาจาร ๆ อชฌาจารนั้น ได้แก่การถูกราคะครอบงำแล้ว และเสียซึ่งความสำรวมนั้น ๆ คำว่า จับมือนั้น มีคำจะต้องแสดงโดยพิสดารดังต่อไปนี้ คือ ร่างกายตั้งแต่ข้อศอกไปจนกระทั่งถึงปลายเล็บมือ เรียกว่า มือในที่นี้ ๆ คำว่า ผมล้วน ๆ นั้น ได้แก่ผมที่ไม่ปะปนด้วยสิ่งอื่นมีด้ายเป็นต้น ๆ คำว่า มวยเกล้านั้น ได้แก่กำแห่งผมที่เขาผูกด้วยเกลียวผมไว้ ๆ คำว่า เจือด้วยด้ายนั้น คือ ทำผมเจือด้วยด้าย ๕ สี ๆ คำว่า เจือด้วยดอกไม้นั้น คือ ทำผมเจือด้วยดอกมะลิเป็นต้น หรือผูกด้วยเกลียวผม ๓ เกลียว ๆ อีกอย่างหนึ่ง ผมที่ไม่ได้ผูกเป็นมวย ผมที่เจือด้วยดอกไม้อย่างเดียว ก็จัดว่าเป็นเกล้าผมในที่นี้ได้ ๆ คำว่า เจือด้วยเงินนั้น ได้แก่ผมที่เจือด้วยดอกไม้เงิน ๆ คำว่า เจือด้วยทองนั้น ได้แก่ผมที่เจือด้วยเงินทอง หรือด้วยสังวาลย์เป็นต้น ๆ คำว่า เจือด้วยแก้วมุกดานั้น ได้แก่เจือด้วยพวงแก้วมุกดา ๆ คำว่า เจือด้วยแก้วมณีนั้น ได้แก่เจือด้วยแก้วมณี ที่เขาร้อยไว้ ๆ ในมวยผมเหล่านี้ ไม่ว่าภิกษุจับมวยผมชนิดใด ก็เป็นสังฆาทิเสสทั้งนั้น ๆ ผู้กล่าวว่า เราจับมวยผมที่เจือ ดังนี้ ก็ไม่พ้นสังฆาทิเสส ๆ ในข้อนี้เพียงแต่ผมเส้นหนึ่ง ๆ ก็นับเข้าในเกล้าผมทั้งนั้น เพราะฉะนั้น แม้ภิกษุใดจับผมเพียงเส้นเดียว ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๆ คำว่า ยกแถมมือและมวยผมนั้น คือ ยกแถมมือซึ่งได้กล่าวเรื่องกำหนดไว้แล้วในที่นี้ และยกแถมเกล้าผมต่าง ๆ เท่านั้น ร่างกายนั้น เรียกว่า อวัยวะทั้งนั้น ๆ เมื่อกำหนดมือเป็นต้นไว้อย่างนี้แล้ว ก็ควรทราบว่า การจับมือ การจับมวยผม การลูบคลำ

อวัยวะอันใดอันหนึ่ง มีกำหนด ดังนี้ ฯ เนื้อความแห่งสิกขาบทนั้นว่า ภิกษุใด
จับมือก็ตาม จับเกล้าผมก็ตาม จับต้องลูบคลำอวัยวะแห่งใดแห่งหนึ่งก็ตาม ภิกษุนั้น
ต้องสังฆาทิเสส ดังนี้ สันเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว ในทตฺตยสังฆาทิเสส
ข้อที่ ๒ นั้น มีคำอธิบายว่า ข้อที่ว่าเมื่อปิดหน้าต่างเหล่าใดจึงมีค พระอุทายกับค
หน้าต่างเหล่านั้น ที่พระอุทายทำอย่างนั้น เพราะพระอุทายประสงค์จะถูกต้องร่างกาย
ของนางพราหมณี ฯ คำที่กล่าวว่า ความผิดของคนนั้น เพราะความผิดนั้น ถึง
แม้ว่า พระอุทายทำ ก็ทำอยู่ในตัวของนางพราหมณี ฯ คำว่า มีคนอื่นยั้งนั้น คือ
มีจิตอันยั้ง ฯ ได้แก่อจิตน้อมไปในสิ่งที่ประณีต

คำว่า มีจิตยั้งลงนั้น เมื่อท่านจักแสดงเนื้อความไว้ให้เห็นว่า คำนี้ เมื่อว่า
ตามไวยากรณ์แล้ว เป็นกรรมสาชนะก็ได้ เป็นกัตตสาชนะก็ได้ ท่านจึงได้กล่าว
ไว้ในอรรถกถาว่า เหมือนสัตว์ทั้งหลายที่ยักยั้งเป็นต้น จับไว้ดังนี้เป็นต้น ฯ คำว่า
ไม่ได้พิจารณานั้น คือ ไม่ได้พิจารณาตามสภาพ ฯ กามารมณ์ทั้งหลายที่มีรูปเป็นต้น
ที่ทำให้เกิดความรักใคร่ยินดีเป็นของมีอำนาจ เป็นของได้กำหนดให้เห็นว่า เบนของ
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่สวยงาม ไม่ใช่ตัวตน ด้วยประการใด ก็ไม่เห็นด้วยประการ
นั้น ฯ คำว่า เขตแดนแห่งความสำรวมนั้น ได้แก่เขตแดนแห่งศีล ฯ คำว่า
อาจารย์นั้น ได้แก่ภิกษุต่างๆ มีการจับมือเป็นต้น สันเนื้อความในฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอว. ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐาท ๗๘

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขวิภังค์

หุติยสังฆาทิเสส ตอนว่าด้วยบทภาษณีย์

อามสฺมา ปรามสฺมา โอมสฺมา อุมมสฺมา โอลังขฺมา อุลลังขฺมา อากฺขณฺมา
ปฏิกฺขณฺมา อภินิคฺคณฺหา อภินิปปิพฺพา คหณํ จุปฺพนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารณีย์ไตรภาค
กัณฐาท ๗๘ ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในหุติยสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
บทมัตติกา คือ แม่บทมีอยู่ ๑๒ บท คือ บทว่า อามสฺมา ๑ ปรามสฺมา ๑ โอมสฺมา ๑
อุมมสฺมา ๑ โอลังขฺมา ๑ อุลลังขฺมา ๑ อากฺขณฺมา ๑ ปฏิกฺขณฺมา ๑ อภินิคฺคณฺหา ๑
อภินิปปิพฺพา ๑ คหณํ ๑ จุปฺพนํ ๑ ดังนี้

คำว่า อามสฺมานั้น แปลว่า การจับต้อง ฯ คำว่า ปรามสฺมา นั้น แปลว่า
การลูบคลำ ได้แก่อาการกิริยาที่จับข้างโน้นข้างนี้ ฯ คำว่า โอมสฺมา นั้น แปลว่า
การลูบลง ฯ คำว่า อุมมสฺมา นั้น แปลว่า การลูบขึ้น ฯ คำว่า โอลังขฺมา นั้น
แปลว่า การโน้มลง ฯ คำว่า อุลลังขฺมา นั้น แปลว่า การยกขึ้น ฯ คำว่า อากฺขณฺมา
นั้น แปลว่า การคืบมา ฯ คำว่า ปฏิกฺขณฺมานั้น แปลว่า การผลักไป ฯ คำว่า
อภินิคฺคณฺหา นั้น แปลว่า การจับอวัยวะบีบไว้ ฯ การจับอวัยวะบีบไว้
ได้แก่บีบไว้ด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฯ คำว่า คหณํ แปลว่า สักว่าการจับเท่านั้น ฯ
คำว่า จุปฺพนํ นั้น แปลว่า การถูต้องเท่านั้น ฯ อธิบายว่า ภิกษุจับ

ต้องซึ่งมาตคามกัฏฐ์ ลูบลำไปๆ มาๆ กัฏฐ์ ลูบลงกัฏฐ์ ลูบชนกัฏฐ์ กดตัวให้โน้ม
ลงไปกัฏฐ์ ยกชนกัฏฐ์ ถึงมากัฏฐ์ ผลักไปกัฏฐ์ จับบีบไว้กัฏฐ์ สักว่าจับกัฏฐ์ สักว่าถูกตัว
กัฏฐ์ ต้องสังฆาภิเสสทั้งนั้น

แต่มาตคามและอาการที่จะต้องสังฆาภิเสสนั้น ท่านจำแนกไว้ว่า ๑. เป็น
หญิง ๒. เข้าใจว่าเป็นหญิง ๓. ภิกษุมีความกำหนัดยินดี คือ ภิกษุใดพร้อมด้วย
องค์ ๓ นั้นแล้ว จับต้องกายหญิง ลูบลำกายหญิงกัฏฐ์ ลูบลงกัฏฐ์ ลูบชนกัฏฐ์ กดลง
กัฏฐ์ ยกชนกัฏฐ์ ถึงมากัฏฐ์ ผลักไปกัฏฐ์ จับบีบไว้ด้วยตนเองกัฏฐ์ หรือด้วยของ
เนื่องกับตนกัฏฐ์ เพียงแต่จับกัฏฐ์ เพียงแต่ถูกต้องกัฏฐ์ ก็ต้องสังฆาภิเสสทั้งนั้น
เป็นหญิง แต่สงสัย ภิกษุยินดีแล้วถูกต้องกายหญิงนั้น ด้วยอาการ ๑๒ อย่าง ดังที่
ว่ามาแล้วนี้ ต้องถลาลงจับ ฯ เป็นหญิง แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเขาจะกั และภิกษุ
นั้นมีความกำหนัด แล้วถูกต้อง ก็ต้องถลาลงจับ ฯ เป็นหญิง แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็น
บุรุษ ทั้งภิกษุนั้นกำหนัดยินดีแล้วถูกต้องกายหญิงนั้น ก็ต้องถลาลงจับ ฯ เป็นหญิง
แต่ภิกษุผู้กำหนัดเข้าใจว่า เป็นสัตว์ครึ่งจวน แล้วถูกต้องกายหญิงนั้น ก็ต้อง
ถลาลงจับ ฯ เป็นบัณฑิตเขาจะกั ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเขาจะกัด้วย เกิดความกำหนัดด้วย
แล้วถูกต้องกายบัณฑิตเขาจะกันั้น ก็ต้องถลาลงจับ ฯ เป็นบัณฑิตเขาจะกั แต่ภิกษุสงสัย
ภิกษุมีความกำหนัดยินดี แล้วถูกต้องกายบัณฑิตเขาจะกันั้นด้วยกายของตน ก็ต้อง
ทุกกฏ ฯ เป็นบัณฑิตเขาจะกั แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษ และภิกษุกำหนัดยินดี
ถูกต้องกายบัณฑิตเขาจะกันั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฏ ฯ เป็นบัณฑิตเขาจะกั ภิกษุ
เข้าใจว่าเป็นสัตว์ครึ่งจวน และภิกษุนั้นก็กำหนัดยินดี แล้วถูกต้องกายบัณฑิตเขาจะกันั้น
ด้วยกายของตน ก็ต้องทุกกฏ ฯ เป็นบัณฑิตเขาจะกั ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง และภิกษุ
นั้นกำหนัดยินดี แล้วถูกต้องกายบัณฑิตเขาจะกันั้นด้วยกายของตน ก็ต้องทุกกฏ ฯ
เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษ และภิกษุนั้นกำหนัดยินดี แล้วถูกต้องกายบุรุษ
นั้นด้วยกายของตน ก็ต้องทุกกฏ ฯ เป็นบุรุษ ภิกษุสงสัย และภิกษุนั้นกำหนัด
ยินดี แล้วถูกต้องกายบุรุษนั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฏ ฯ เป็นบุรุษ ภิกษุ
เข้าใจว่าเป็นสัตว์ครึ่งจวน และภิกษุนั้นกำหนัดยินดี ถูกต้องกายบุรุษนั้นด้วย
กายของตน ต้องทุกกฏ เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง และภิกษุนั้นกำหนัด
ยินดี แล้วถูกต้องกายบุรุษนั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฏ ฯ เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจ

ว่า เป็นบัณฑิต และภิกษุ^๕นั้นกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายบรรพชน^๖นั้นด้วยกายของตน
ต้องทุกกฎ ๑ เป็นคฤจณ^๗ ภิกษุ^๘เข้าใจว่าเป็นคฤจณ^๗ และภิกษุ^๕นั้นกำหนดขันธ์
แล้วถูกต้องกายคฤจณ^๗นั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฎ ๑ เป็นคฤจณ^๗ ภิกษุ^๘
สงฆ์ และภิกษุ^๕นั้นกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายคฤจณ^๗นั้นด้วยกายของตน ต้อง
ทุกกฎ ๑ เป็นคฤจณ^๗ ภิกษุ^๘เข้าใจว่าเป็นหญิง และภิกษุ^๕นั้นกำหนดขันธ์ แล้วถูก
ต้องกายคฤจณ^๗นั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฎ ๑ เป็นคฤจณ^๗ ภิกษุ^๘เข้าใจว่า
เป็นบัณฑิต และภิกษุ^๕นั้นกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายคฤจณ^๗นั้นด้วยกาย
ของตน ต้องทุกกฎ ๑ เป็นคฤจณ^๗ ภิกษุ^๘เข้าใจว่าเป็นบุรุษ และภิกษุ^๕นั้นกำหนด
ขันธ์ แล้วถูกต้องกายคฤจณ^๗นั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฎ

หญิงสองคน ศึกษเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้งสองคน และภิกษุหนึ่งกำหนด
 ยินดี ฯ แล้วถูกต้องกายหญิงสองคนนั้นด้วยกายของตน ต้องสังวาทิเสสสองตัว ฯ
 เป็นหญิงสองคน ศึกษสงสัย และภิกษุกำหนดยินดี แล้วถูกต้องกายของหญิง
 สองคนนั้น ต้องถลลัจจับสองตัว ฯ เป็นหญิงทั้งสองคน ศึกษเข้าใจว่าเป็น
 บัณเฑาะก์กัถิ เข้าใจว่าเป็นบุรุษกัถิ เข้าใจว่าเป็นคิริจณากัถิ และภิกษุหนึ่งกำหนด
 ยินดี แล้วถูกต้องกายของหญิงทั้งสองนั้น ด้วยกายของตน ต้องถลลัจจับสองตัว ฯ
 เป็นบัณเฑาะก์สองคน ศึกษเข้าใจว่าเป็นบัณเฑาะก์ทั้งสองคน และภิกษุหนึ่งกำหนด
 ยินดี แล้วถูกต้องกายบัณเฑาะก์ทั้ง ๒ นั้น ด้วยกายของตน ต้องถลลัจจับสองตัว ฯ
 เป็นบัณเฑาะก์สองคน แต่ภิกษุสงสัย เข้าใจว่าเป็นบุรุษกัถิ เข้าใจว่าเป็น
 คิริจณากัถิ เข้าใจว่าเป็นหญิงกัถิ และภิกษุหนึ่งกำหนดยินดี แล้วถูกต้องกาย
 บัณเฑาะก์นั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฏสองตัว ฯ เป็นบุรุษสองคน ศึกษเข้าใจว่า
 เป็นบุรุษทั้งสองคน และภิกษุหนึ่งมีความกำหนดยินดี แล้วถูกต้องกายบุรุษทั้ง ๒ นั้น
 ด้วยกายของตน ต้องทุกกฏสองตัว ฯ เป็นบุรุษสองคน แต่ภิกษุสงสัย เข้าใจว่า
 เป็นคิริจณากัถิ เข้าใจว่าเป็นหญิงกัถิ เข้าใจว่าเป็นบัณเฑาะก์กัถิ และภิกษุหนึ่ง
 กำหนดยินดี แล้วถูกต้องกายบุรุษทั้ง ๒ นั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฏสองตัว ฯ เป็น
 คิริจณาสองตัว ศึกษเข้าใจว่าเป็นคิริจณาสองตัว และภิกษุกำหนดยินดี แล้วถูกต้อง
 กายคิริจณาทั้ง ๒ นั้นด้วยกายของตน ต้องทุกกฏสองตัว ฯ เป็นคิริจณาสองตัว

แต่ภิกษุสงฆ์ก็คิด เข้าใจว่าเป็นหญิงก็ดี เข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าจะก็คิด เข้าใจว่าเป็น
บุรุษก็ดี และภิกษุนั้นกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของภิกษุ ๒ นั้นด้วยกายของตน
ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

ต่อไปนี้ ท่านแจกกว่าด้วยคำทั้งสอง ตามทำนองที่แจกมาแล้วนั้น คือ ท่าน
แจกกว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และภิกษุ
นั้นมีความกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายของหญิงและบัณฑิตเจ้าจะนั้น ด้วยกายของตน
ต้องสังฆาภิเสกกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิงคน ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะคน ๑ แต่ภิกษุสงฆ์
แล้วถูกต้องกายของหญิงและบัณฑิตเจ้าจะนั้นด้วยกายของตน ด้วยความกำหนด เป็น
ถุลลัจฉัยกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าจะ
ทั้ง ๒ คน แล้วถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ คนนั้นด้วยกายของตน ด้วยความกำหนด
ต้องถุลลัจฉัย ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่า เป็นบุรุษ
ทั้ง ๒ คน แล้วภิกษุนั้นกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ คนนั้นด้วยกายของตน
ต้องถุลลัจฉัยกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็น
ภิกษุ ๒ คน และภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยกาย
ของตน ต้องถุลลัจฉัยกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่า
เป็นหญิงทั้ง ๒ คน และภิกษุมีความกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น
ด้วยกายของตน ต้องสังฆาภิเสกกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ ภิกษุ
สงฆ์ทั้ง ๒ คน และภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้นด้วยกาย
ของตน เป็นถุลลัจฉัยกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่า เป็น
บัณฑิตเจ้าจะทั้ง ๒ คน และภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้นด้วย
กายของตน ต้องถุลลัจฉัยกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่า
เป็นบุรุษทั้ง ๒ ก็คิด เข้าใจว่าเป็นภิกษุ ๒ คน และมีความกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้อง
กายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยกายของตน ต้องถุลลัจฉัยกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑
เป็นภิกษุ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ และภิกษุกำหนดขันธ์ถูกต้องกาย
ของคนทั้ง ๒ นั้น ต้องสังฆาภิเสกกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นภิกษุ ๑
ภิกษุสงฆ์ก็คิด เข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าจะก็คิด เข้าใจว่าเป็นบุรุษก็คิด เข้าใจว่าเป็น
ภิกษุ ๒ คน และภิกษุนั้นกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยกายของตน

ต้องถูกล้างจักษกับทุกกฏ ๑ เป็นบัณฑิต ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็น
บัณฑิตทั้ง ๒ คน และภิกษุนั้นกำหนดขันธ์ แล้วถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้นด้วย
กายของตน ต้องถูกล้างจักษกับทุกกฏ ๑ เป็นบัณฑิต ๑ เป็นบุรุษ ๑ ภิกษุสงฆ์
ทั้ง ๒ คนก็คิด เข้าใจว่าเป็นบุรุษทั้ง ๒ คนก็คิด เข้าใจว่าเป็นคฤจณทั้ง ๒ คนก็คิด
เข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คนก็คิด และภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น
ด้วยกายของตน ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

เป็นบัณฑิต ๑ เป็นคฤจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ และ
ภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยกายของตน ต้องถูกล้างจักษกับ
ทุกกฏ ๑ เป็นบัณฑิต ๑ เป็นคฤจณ ๑ ภิกษุสงฆ์ ๑ เข้าใจว่าเป็นบุรุษก็คิด
เข้าใจว่าเป็นคฤจณก็คิด เข้าใจว่าเป็นหญิงมนุษย์ก็คิด และภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้อง
กายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยกายของตน ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

เป็นบุรุษ ๑ เป็นคฤจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษทั้ง ๒ ก็คิด สงฆ์ก็คิด
เข้าใจว่าเป็นคฤจณก็คิด เข้าใจว่าเป็นหญิงมนุษย์ก็คิด เข้าใจว่าเป็นบัณฑิตก็คิด
และภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยกายของตน ต้องทุกกฏ
๒ ตัว ของคณเณรความในพระบาลีตอนนีไ้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ภิกษุ
ถูกต้องกายมาตุคามทีเดียว มีความกำหนด เป็นอาบัติตัวเดียว ถูกต้องบ่อยๆ
เป็นสังฆาทิเสสทุกเวลาที่ถูกต้อง ๑ เมื่อภิกษุลูบลำ ถ้าไม่ปล่อยกายหญิง สงแต่
มือหรือกายของตนไปทางโน้นทางนี้ ลูบลำอยู่ตลอดวันก็ดี ก็เป็นอาบัติตัว
เดียว ๑ ถ้าปล่อยจากกายแล้วจึงลูบลำ เป็นอาบัติทุกเวลาลูบลำ ๑ สำหรับ
ลูบลำลง ถ้าลูบลำลงตั้งแต่ศีรษะหญิงลงไปถึงหลังเท้า โดยไม่ปล่อยกายหญิง
ก็ต้องอาบัติตัวเดียว ๑ ถ้าปล่อยกายหญิงลูบลำไปเป็นระยะๆ เป็นอาบัติทุกเวลา
ลูบ ๑ สำหรับการลูบขึ้น ซึ่งหมายลูบขึ้นแต่เท้าจนถึงศีรษะ ก็เหมือนนัยนี้ ๑
การทำให้โน้มลง การจับที่นมมาตุคามให้โน้มตัวลง ทำอชฌาจารย์มีการจูบเป็นต้น

แล้วปล่อย เป็นอาบัติตัวเดียว ถ้าลูกลงแล้ว ให้น้อมลงแล้ว ๆ เล่า ๆ เป็นอาบัติ
 ทุกเวลาให้น้อมลง ๆ สำหรับการยกขึ้นนั้น เมื่อภิกษุจับที่ผม หรือที่มือให้ลูกลง
 ก็เหมือนนั้น สำหรับการดึงมา เมื่อดึงมาเฉพาะหน้าของตน ไม่ปล่อย トラบโด
 เป็นอาบัติตัวเดียว ปล่อยแล้วดึงมา เป็นอาบัติทุกประโยค สำหรับการผลักไป
 เมื่อภิกษุจับข้างหลังผลักไป ก็เหมือนนั้น ๆ สำหรับการบีบไว้แน่น เมื่อภิกษุ
 จับที่มือหรือที่แขนบีบไว้ให้แน่น พาไปแม้ตลอดโยชน์ ก็เป็นอาบัติตัวเดียวเท่านั้น
 เมื่อปล่อยแล้วจับ ปล่อยแล้วจับ เป็นอาบัติทุกประโยค ๆ พระมหาสุเมธเจ้า
 กล่าวว่า เมื่อภิกษุไม่ปล่อย ถูกต้องเกล้ากลงแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ต้องอาบัติทุกประ-
 โยค ๆ ส่วนพระมหาปทุมเถรเจ้ากล่าวว่า การจับเดิมนั้นแหละเป็นประมาณ
 เพราะฉะนั้น ภิกษุยังไม่ปล่อยトラบโด ก็เป็นอาบัติตัวเดียวอย่างนั้น ๆ
 เมื่อภิกษุบีบไว้ด้วยผ้า หรือด้วยเครื่องประดับ ไม่ได้ถูกต้องอวัยวะ ต้องถูกล้างจับ
 เมื่อให้ถูกต้องอวัยวะ ต้องสังฆาติเสส ๆ เป็นอาบัติตัวเดียว ด้วยประโยค
 อันเดียว เป็นอาบัติต่างกัน ด้วยประโยคต่างกัน ๆ ในการจับและการถูกต้องนี้ว่า
 เมื่อภิกษุไม่ทำวิธีการอันใดอันหนึ่งอย่างอื่น ก็ต้องอาบัติ แม้ด้วยการสักว่าจับและ
 ถูกต้องเท่านั้น

ในการจับต้องเป็นต้นเหล่านั้น เมื่อภิกษุประพฤตioxฆาจารในหญิง ด้วย
 เข้าใจว่าเป็นหญิง แม้ด้วยอาการเพียงอย่างเดียว ก็ต้องสังฆาติเสส ถ้าสงสัยต้อง
 ถูกล้างจับ ๆ เข้าใจว่าเป็นบัณฑิต เป็นบุรุษ เป็นคิริจฉาน ก็ต้องถูกล้างจับ

ถ้าเป็นบัณฑิต ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต ก็ต้องถูกล้างจับ ถ้าสงสัย
 ต้องทุกกฎ ๆ เข้าใจว่าเป็นบุรุษ เป็นคิริจฉาน เป็นหญิง ก็ต้องทุกกฎ
 เหมือนกัน

เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษก็ดี สงสัยก็ดี เข้าใจว่าเป็นหญิง เป็น
 บัณฑิต เป็นคิริจฉานก็ดี ก็ต้องทุกกฎทั้งนั้น

สำหรับสัตว์คิริจฉานนั้น ต้องทุกกฎอย่างเดียว โดยอาการทั้งปวง ๆ
 ควรกำหนดอาบัติทั้งหลายที่ได้กล่าวไว้ในเอกมุลเหล่านั้น แล้วควรเข้าใจอาบัติที่เป็น
 ทวิมุล แม้ในนัยทวิมุลที่ท่านกล่าวไว้ว่า หญิง ๒ คน เข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน

ดังนี้ เป็นต้น ตามแนว ๑ เป็นสังฆาทิเสส ๒ ตัว ในหญิง ๒ คน ฉันทิ
หญิงหลายคนก็ควรทราบว่าเป็นสังฆาทิเสสหลายตัวฉันทิ ๑ ก็ภิกษุใดรวบหญิง
หลายคน ซึ่งยืนอยู่ด้วยกันไว้ด้วยแขนของตน ภิกษุนั้นต้องสังฆาทิเสสเท่ากับตัว
หญิงเหล่านั้น ๑ สำหรับหญิงที่อยู่ในท่ามกลาง เป็นกุลลัจฉัย เพราะว่าหญิง
เหล่านั้นเป็นผู้ที่ภิกษุนั้นถูกต้องด้วยของเนื่องด้วยกายเท่านั้น ๑ ภิกษุใดจับนิ้วมือ
หรือผมของหญิงหลายคนรวบไว้ด้วยกัน ให้ปรับสังฆาทิเสสภิกษุนั้น ด้วยการ
นับหญิง อย่าได้นับนิ้วมือ อย่าได้นับผม ๑ นิ้วมือหรือผมของหญิงเหล่าใดอยู่ใน
ท่ามกลาง ภิกษุนั้นต้องกุลลัจฉัย ด้วยการนับหญิงเหล่านั้น ๑ เพราะหญิงเหล่านั้น
ภิกษุนั้นถูกต้องเพียงของเนื่องด้วยกายเท่านั้น ๑ เมื่อภิกษุรวบหญิงหลายคนไว้
ด้วยเชือกและผ้า เป็นต้น อันเนื่องด้วยกาย ย่อมต้องกุลลัจฉัย ด้วยการนับหญิง
ทั้งปวง ที่อยู่ภายในวงล้อม ๑ ในคัมภีร์มหาบัจจกรกล่าวว่า เป็นทุกกฎไว้
สำหรับการไม่ถูกต้อง ๑ สันเนอความในอรรถกถาตอนนี้เพียงเท่านี้

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีวาท คำที่กล่าวไว้ใน
อรรถกถาว่า ไม่ปล่อยกายนั้น อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า เมื่อภิกษุส่ายมือลงไป
ตั้งแต่ศีรษะ ไม่ปล่อยกาย ลูบลงไปตามผิวหนัง ต้องกุลลัจฉัย เมื่อลูบลงไปข้างล่าง
ผ้า ตั้งแต่แขนลงไป เป็นสังฆาทิเสสอีก ๑ ในประโยคทั้งหลาย มีการจับ
ต้องเป็นต้น ทั้ง ๑๒ อย่างนี้ เมื่อประโยคหนึ่ง ๆ ไม่พ้นจากกาย ก็เป็นอาบัติ
เพียงตัวเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า การจับเดิมนั้น
แหละเป็นประมาณ ดังนี้ ๑ คำนี้ ท่านกล่าวหมายเอาการจับกายด้วยมือข้างหนึ่ง
แล้วลูบคลำกายด้วยมืออีกข้างหนึ่ง ๑ เมื่อภิกษุจับของเนื่องในกายด้วยมืออีก
ข้างหนึ่ง แล้วลูบคลำกายด้วยมืออีกข้างหนึ่ง เป็นอาบัตินับตามประโยค ๑ สัน
เนอความในฎีกาเพียงเท่านี้

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๗๙

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในทศยสังฆาติเสส

อิตถิ จ โหติ อิตถิสลณี สารตโต จ ภิกขุ จ นํ อิตถิยา กาเยน
กายปฏิพัทธํ อามสติ ปรามสคฺติ.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๗๘ ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในทศยสังฆาติเสส ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินการตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้อง ลูปกล่าว ตลอดถึง
จับและถูกต้องซึ่งของเนื่องกับกายหญิง ด้วยกายของคน ต้องถูกล้างจับ ๑ หญิง
๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนดขันธ์ ถูกต้องของเนื่องกับกายหญิง
๒ คนนั้นด้วยกายของตน ต้องถูกล้างจับ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเขาจะกั ๑
ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเขาจะกัทั้ง ๒ คน ภิกษุขันธ์ ถูกต้องของเนื่องกับกายของคน
ทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกล้างจับกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุขันธ์
ถูกต้องของเนื่องกับกายหญิงนั้น ด้วยกายของคน ต้องถูกล้างจับ ๑ เป็นหญิง ๒ คน
ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุขันธ์ถูกต้องกายของหญิงทั้ง ๒ นั้น ด้วยของ
เนื่องกับกายตน ต้องถูกล้างจับ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเขาจะกั ๑ ภิกษุเข้าใจ
ว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ ภิกษุขันธ์ถูกต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ด้วยของเนื่องกับกายตน
ต้องถูกล้างจับกับทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุขันธ์ ถูกต้อง
ของเนื่องกับกายหญิง ด้วยของเนื่องกับกายตน ต้องทุกกฎ ๑ เป็นหญิง ๒ คน

ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุยินดี ถูกต้องของเนื่องกับกายของหญิง ๒ คนนั้น ด้วยของเนื่องกับกายตน ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุยินดี ถูกต้องของเนื่องกับกายของหญิง ๒ คนนั้น ด้วยของเนื่องกับกายตน ต้องทุกกฏ ๒ ตัว เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุยินดีถูกต้องกายหญิงนั้น ด้วยของที่ตนพ่วงไป ต้องทุกกฏ ๑ เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุยินดีถูกต้องกายของหญิง ๒ คนนั้น ด้วยของที่ตนพ่วงไปหรือโยนไป ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุยินดี ถูกต้องกายของหญิง ๒ คนนั้น ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๒ ตัว เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุยินดีถูกต้องของเนื่องกับกายหญิงนั้น ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๑ เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุยินดี ถูกต้องของเนื่องกับกายของหญิง ๒ คนนั้น ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุยินดี ถูกต้องของเนื่องกับกายของหญิง ๒ คนนั้น ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุยินดี ถูกต้องของที่หญิงโยนมา ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๑ เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุยินดี ถูกต้องของที่หญิง ๒ คนนั้นโยนมา ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ ภิกษุยินดี ถูกต้องของที่คนทั้ง ๒ คนนั้นโยนมา ด้วยของที่ตนโยนไป ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ จบภิกษุเปยฆาล เพียงเท่านั้น ๑ คำว่า ภิกษุเปยฆาลนี้ ได้แก่ ถ้อยคำที่ท่านกล่าว ละไว้ ไม่กล่าวให้หมดทุกคำในจำนวน ๑๒ คำ ซึ่งจัดเป็นแม่บท ดังที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อนนั้น ๑ คำทั้ง ๑๒ นั้น ได้แก่ คำว่า ถูกต้อง ๑ ลูบลำ ๑ ลูบลง ๑ ลูบขึ้น ๑ ให้น้อมลง ๑ ยกขึ้น ๑ ดึงมา ๑ ผลักไป ๑ จับให้มัน ๑ บีบไว้ ๑ จับ ๑ ถูก ๑ รวมเป็น ๑๒ คำด้วยกัน พุทธแต่เพียงว่าถูกต้องเท่านั้น ไม่ได้พูดหมดทั้ง ๑๒ คำ จึงเรียกว่า เปยฆาล คือ พุทละไว้

อรรถกถา

ค่อนไป เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์หุติยสมันตปาสาทิกาว่า กุณ
 ฺลของเนืองกับกาย ด้วยของเนืองกับกายในบาลีไม่มี เพราะฉะนั้น นัยก่อนที่ห้าม
 รวมของเนืองกับกายทั้งสี่ ไว้ด้วยของเนืองกับกาย กล่าวไว้ในมหาอรรถกถา
 และในคัมภีร์กฐนที่ เห็นจักถูกตีกว่า สำหรับข้อนี้ ฯ เพราะเมื่อหญิงหลายคน
 ยืนเกาะมือกันไปเป็นลำดับ ภิกษุยืนติดต่อยุถึงเหล่านั้นทั้งหมด แต่จับมือ
 หญิงเพียงคนเดียว ภิกษุนั้นก็ต้องสังฆาติเสสเพียงตัวเดียว ด้วยหญิงที่ตนจับ
 มือนั้น เมื่อถือตามนัยก่อนแล้ว ถูกต้องของเนืองกับกายฉันใด ก็ต้องถูกล้างจ้ย
 หลายตัว ด้วยนับตามหญิงเหล่านั้น ฯ ถ้าภิกษุนั้นจับผ้าหรือดอกไม้ ที่เนืองอยู่กับ
 กายหญิงเหล่านั้น ก็ต้องถูกล้างจ้ย ตามจำนวนหญิงทั้งสิ้น ฯ หญิงทั้งสิ้นที่ภิกษุ
 วางด้วยเชือกและผ้าเป็นต้น แม้ในข้อนี้ก็ถือว่าถูกต้องหญิงทั้งปวง ด้วยของเนือง
 กับกายฉันนั้น ฯ แต่ถ้าหญิงเหล่านั้นจับชายผ้าของกันและกันยืนอยู่ ภิกษุนั้นจับมือ
 หญิงคนแรกก่อน ตามนัยก่อน ก็ต้องสังฆาติเสสตามหญิงคนที่ภิกษุจับ และต้อง
 ทุกกฎ ตามหญิงคนที่ไม่ได้จับ ฯ เพราะเป็นอันภิกษุนั้น ถูกต้องของเนืองกับ
 กายหญิงเหล่านั้นทั้งสิ้น ด้วยของเนืองกับกายตน ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นถูกต้องหญิง
 นั้น ด้วยของเนืองกับกายตน ต้องถูกล้างจ้ย ตามหญิงที่ตนถูกต้องนั้น และต้องทุกกฎ
 ตามหญิงที่อยู่ต่อ ๆ กันไป ฯ ก็ภิกษุใดกระทบหญิงที่นุ่งผ้าหนา ด้วยผ้าของตัว
 ด้วยความยินดี ในการถูกต้องกาย ภิกษุนั้นต้องถูกล้างจ้ย ฯ กระบอบหญิงที่
 นุ่งผ้าบาง ถ้าขนของหญิงลุดออกจากตาผ้า ไปถูกภิกษุ หรือขนของภิกษุเข้าไป
 ถูกหญิง หรือขนของคนทั้ง ๒ ถูกกัน ก็ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุถูกต้องของ
 ที่มีวิญญูณ หรือของที่ไม่มีวิญญูณ ด้วยกัมมัชชรูปที่มีวิญญูณ หรือถูกต้อง
 ของที่มีวิญญูณ ของที่ไม่มีวิญญูณ ด้วยของที่ไม่มีวิญญูณ มีผมเป็นต้น ก็
 ต้องสังฆาติเสสทั้งนั้น ฯ ในคัมภีร์กฐนที่จึงกล่าวว่า ถูกต้องขนในตัว ก็
 เป็นสังฆาติเสส นับตามขน ฯ ส่วนในมหาอรรถกถาว่า ไม่ควรปรับอาบัติ
 ตามจำนวนขน ควรจัดว่า ต้องสังฆาติเสสเพียงตัวเดียว ภิกษุนอนที่เดียว

สงฆ์ โดยที่คนไม่ไปไว้ ควรปรับอาบัติตามจำนวนชนที่ถูกต้อง ดังนี้ ฯ
 คำนั้นถูกต้อง ฯ เพราะอาบัตินั้นยอมมิด้วยการถูกต้องหญิง ไม่ได้มิด้วยจำนวนของที่
 ถูกต้อง ฯ ในข้อที่ท่านกล่าวว่า ภิกษุใดคิดว่าจะจับของที่เนื่องด้วยกาย แล้ว
 จับกาย ก็ถือว่าจับจับกาย แต่จับของเนื่องกับกาย ภิกษุนั้นจะต้องอาบัติอะไร ?
 พระมหาสมณเฑระเจ้ากล่าวว่า ต้องอาบัติตามวัตถุ ฯ คือ พระมหาสมณเฑระเจ้า
 องค์นั้นมิลลทฐว่า ต้องเป็นครุภาตตามวัตถุ ตามความเข้าใจ ตามความยินดี
 ตามความรู้สึกสัมผัส ดังนี้ ฯ ในคำเหล่านั้น คำว่า วัตถุ นั้น ท่านหมายหญิง ฯ
 คำว่า ความเข้าใจนั้น ท่านหมายความว่าเข้าใจว่า เป็นหญิง ฯ ความยินดีนั้น
 ท่านหมายความว่ายินดีในการถูกต้องกาย ฯ คำว่า รู้สึกสัมผัสนั้น ได้แก่ รู้สึกการ
 ถูกต้องร่างกาย ฯ เพราะฉะนั้น ภิกษุใดเข้าใจว่าเป็นหญิง ถึงแม้คิดว่าจะจับ
 ของเนื่องกับกาย ด้วยความยินดี ในการถูกต้องกาย แต่ได้จับถูกต้องกายก็ตาม ก็
 ต้องสังฆาติเสส ฯ ส่วนภิกษุนอกนั้น ต้องถูกล้างจับ ดังนี้

ส่วนพระมหาปทุมเฑระเจ้ากล่าวว่า ไม่ปรากฏว่า เป็นครุภาตตามนิเทศ
 ที่แสดงไว้ ด้วยปราศจากความเข้าใจ ปราศจากความจับต้อง ดังนี้ ฯ คือ พระ
 มหาปทุมเฑระเจ้าองค์นั้น มิลลทฐว่า เป็นสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้เข้าใจว่า หญิงนั้น
 เป็นหญิง เมื่อเข้าใจว่า เป็นของเนื่องกับกาย ไม่เข้าใจว่าเป็นหญิง แล้วถูกต้อง
 หญิงนั้น ท่านก็กล่าวว่า ต้องถูกล้างจับ ฯ ข้อที่ว่าปราศจากการจับต้องนั้น คือ ไม่
 ได้จับต้องของเนื่องกับกายนั้น ได้จับหญิง ก็ไม่เป็นสังฆาติเสส เพราะไม่มีความเข้าใจ
 ว่าของนั้นเป็นหญิง เมื่อไม่จับของเนื่องกับกาย ก็ไม่เป็นถูกล้างจับ ถูกต้อง
 ของเนื่องกับกาย ด้วยความยินดีในการถูกต้องกายเป็นทุกกฎ เมื่อถูกต้องของ
 ด้วยความยินดี ในการถูกต้องกาย หาอาบัติมิได้ แต่จะหาอาบัติมิได้นั้น ไม่ได้
 เพราะฉะนั้นจึงจัดว่า เป็นอาบัติทุกกฎเท่านั้น ฯ ครั้นท่านกล่าวคำนั้นไว้แล้ว ท่าน
 จึงกล่าวหมวด ๔ นี้ไว้ว่า ภิกษุใดคิดว่า เราจักจับด้วยความยินดี แล้วก็จับด้วยความ
 ยินดี เป็นสังฆาติเสส ดังนี้ . ภิกษุใดคิดว่า เราจักจับด้วยปราศจากความยินดี
 แล้วจับด้วยความยินดี ก็เป็นทุกกฎ ดังนี้ . ภิกษุใดคิดว่า เราจักจับด้วยความ
 ยินดี แล้วจับด้วยปราศจากความยินดี ก็เป็นทุกกฎ ดังนี้ . ภิกษุใดคิดว่า เรา
 จักจับด้วยปราศจากความยินดี แล้วก็จับด้วยความยินดี ก็เป็นทุกกฎ ดังนี้ . ถึง

ท่านกล่าวไว้อย่างนี้จริง แต่ถ้อยคำของพระมหาสมณเถรเจ้า ก็สมกับคำวินิจฉัย
 ในอรรถกถา เป็นต้นว่า ภิกษุใครรวมหญิงหลายคน ก็ขึ้นอยู่กับกันไว้ด้วยแขน
 ภิกษุนั้นต้องสังฆาทิเสส นับตามหญิงที่ตนถูกต้องนั้น และต้องถูกล้างจับ นับตาม
 หญิงที่อยู่ในท่ามกลาง ดังนี้ เพราะถ้อยคำข้อนี้เป็นหลักกว่า เป็นหญิง ภิกษุ
 เข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขึ้นดี ลูกคลำจับต้องของที่เนื่องกับกายหญิง
 ด้วยกายของตน ต้องถูกล้างจับ ดังนี้ ฯ ถ้าปราศจากความเข้าใจเป็นต้นนี้ จะต้อง
 เป็นอาบัติแล้ว ก็จะมีผู้กล่าวคำแปลออกไป ด้วยพระบาลี ตามนัยเป็นต้นว่า
 ของเนื่องกับกาย ภิกษุเข้าใจว่าเป็นกาย ดังนี้ ในคำทั้งหลายเป็นต้นว่า
 เป็นบัณเฑาะก์ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ดังนี้ ท่านได้กล่าวนัยนี้ไว้ เพราะ
 ฉะนั้น เมื่อเป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง แล้วลูกคลำ จับต้อง ซึ่งหญิง
 นั้น เป็นสังฆาทิเสส เมื่อลูกคลำ จับต้อง ซึ่งของเนื่องกับกาย เป็นถูกล้างจับ
 เพราะฉะนั้น การถือตามวัตถุ จึงจัดว่าเป็นการถูกต้อง ฯ แม้ในคัมภีร์
 มหาปิฎก ท่านก็กล่าวไว้ว่า ภิกษุคิดว่า เราจะกระทบ ขหญิงผิวคำซึ่งนอน
 คลุมผ้าสีเขียวอยู่ แล้วกระทบกายหญิงนั้น ต้องสังฆาทิเสส ถ้าคิดว่า เราจะ
 กระทบกาย แต่ได้กระทบผ้าสีเขียว ต้องถูกล้างจับ ถ้าคิดว่า เราจักกระทบผ้า
 สีเขียว แต่ได้กระทบกาย ต้องสังฆาทิเสส ถ้าคิดว่า เราจะกระทบผ้าสีเขียว
 และกระทบผ้าสีเขียว ต้องถูกล้างจับ ดังนี้ ฯ นัยอันใดเป็นนัยเจ็ดด้วยวัตถุ ก็
 ท่านกล่าวไว้ด้วยนัยเป็นต้นว่า เป็นหญิง ๐ เป็นบัณเฑาะก์ ๐ ดังนี้ แม้นัยอัน
 นั้น ผู้ไม่พ้นเมื่อในบาลี ก็ควรทราบอาบัติ ซึ่งท่านกล่าวไว้ด้วยถือการปราศจาก
 วัตถุ ปราศจากความเข้าใจ เป็นสำคัญ ๐ ส่วนในตอนทักกล่าวถึงการถูกต้อง
 ของเนื่องกับกาย ด้วยกายนั้น มีใจความว่า ภิกษุถูกต้องของเนื่องอยู่ในกายหญิง
 ด้วยเข้าใจว่าเป็นหญิง ต้องถูกล้างจับ ฯ นอกบทสน ต้องทุกกฎ ฯ แม้ในตอนทัก
 กล่าวถึงถูกต้องกายด้วยของเนื่องกับกาย ก็เหมือนกับนัยนี้ ฯ ในตอนทักกล่าวถึง
 การถูกต้องของเนื่องกับกาย ด้วยของเนื่องกับกายนั้น ได้ใจความว่า เป็นทุกกฎ
 ทั้งนี้ ในเมื่อของที่โยนไปนั้นถูกต้องกัน ฯ สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านี้

บาลี

ต่อไป เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี ว่า ควรทราบว่า ท่าน
 นับริจณาควฬ เข้ากับบริจณาควฬไว้ในพระบาลี . ในคำว่าด้วยบริจณานั้น ๑
 คำว่า มีความยินดีเสมอกันนั้น คือ ด้วยความยินดีด้วยการถูกต้องกาย เป็น
 อันเดียวกัน ๑ คำว่า ด้วยนัยก่อนนั้น คือ ด้วยนัยที่ท่านกล่าวไว้ ในการร่วให้
 ถูกด้วยเชือกและผ้าเป็นต้น ๑ แม้ในการถูกต้องชนทั้งหลาย ที่มีอยู่ในกาย
 หยุง ท่านก็กล่าวว่า เป็นสังฆาทิเสสนั้น เพราะท่านจัดชนทั้งหลายเข้ากับคำว่า
 มวยผม ๑ ท่านประสงค์จะประกาศความข้อนี้ให้แจ้ง ท่านจึงได้กล่าวไว้ว่า
 ภิกษุถูกต้องของที่มีวิญญูณ หรือไม่มีวิญญูณ ด้วยกัมมัชชรูปที่มีวิญญูณ
 เป็นต้น ๑ คำว่า ในนิเทศตามที่แสดงไว้แล้วนั้น คือ ในนิเทศที่กล่าวถึงการถูกต้อง
 กาย ๑ คำว่า เพราะเหตุนี้ คือ เพราะเหตุตามที่กล่าวไว้แล้วนั้น ๑ คำว่า
 ปราศจากความเข้าใจนั้น หมายถึงเข้าใจผิด อธิบายว่า เข้าใจผิดในเรื่องเพศ ๑
 คำว่า วัตถุนี้ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถานั้น หมายถึงวัตถุที่มีมาในสิกขาบทนี้ ๑ เกจิ
 อาจารย์กล่าวว่า หมายถึงวัตถุอื่นก็ได้ ๑ คำว่า ความยินดีนั้น หมายถึงความ
 ยินดีในการถูกต้องกาย ๑ คำว่า ปราศจากความยินดีนั้น หมายถึงปราศจาก
 ความยินดีในการถูกต้อง ท่านกล่าวข้อนี้ด้วยหมายถึงมารดา และพี่สาว
 เป็นต้น ๑ คำว่า ภิกษุคิดว่า เราจักจับด้วยปราศจากความยินดี แล้วจับด้วย
 ปราศจากความยินดี เป็นทุกกฏนั้น หมายถึงการจับมารดาเป็นต้น ด้วยถือว่าเป็น
 มารดาเป็นต้น ๑ ความข้อนี้สมกันกับบาลี ๑ ถามว่า สมกันอย่างไร ? ถ้า
 ภิกษุคิดว่า เธอจักจับของที่เนื่องกับกายหยุง ก็ต้องปราศจากความเข้าใจว่า
 เป็นหยุง ในการจับต้องของที่เนื่องกับกายนั้น เป็นถลลัจจับ คำว่า เป็นหยุง
 ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหยุง ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ไม่ควรตรัสไว้ แต่พระองค์
 ก็ได้ตรัสไว้ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุจับกายหยุงด้วยคิดว่า จักจับของเนื่องกับ
 กายหยุง ความเข้าใจว่าเป็นหยุงก็ไม่มี ชื่อว่า ปราศจากไป เพราะฉะนั้น เมื่อ
 ภิกษุจับกายหยุง ด้วยคิดว่า เราจักจับของเนื่องกับกาย จึงต้องอาบัติตาวัตถุ
 นั้น ถ้อยคำของพระมหาสมณเถรเจ้า สมกับพระบาลี ดังที่มานี้แล้ว ๑ ก็ใน

เรื่องนี้ ผู้ใดกล่าวว่า เมื่อความเข้าใจว่าเป็นหญิงมียอ ภิกษุจับต้องของเนื่องกับ
 กาย ในขณะจับนั้น ก็ไม่ควรเป็นอาบัติ เพราะเสียความเข้าใจในวัตถุ โดยเหตุ
 ที่ไม่มีความเข้าใจว่า เราจักจับหญิง ด้วยยกเว้นเสียซึ่งความเข้าใจว่า เราจัก
 จับของเนื่องด้วยกายหญิง ดังนี้ ๑ ผู้ใดควรถูกซักถามว่า เมื่อภิกษุจับสิ่งของ
 มีผ้าเป็นต้น ที่เนื่องกับกายหญิงนั้น จับด้วยความยินดีต่อหญิง หรือด้วยความ
 ยินดีต่อสิ่งของมีผ้าเป็นต้น ๑ ถ้าผู้นั้นตอบว่า จับด้วยความยินดีต่อสิ่งของ
 มีผ้าเป็นต้น ก็ให้กล่าวว่า แม้เมื่อภิกษุจับสิ่งของมีผ้าเป็นต้น ซึ่งวางอยู่ใน
 ที่อื่นไม่เนื่องกับกายหญิง ก็ต้องเป็นอุลลัจฉัย เพราะฉะนั้น ถ้อยคำของพระมหา-
 สมเถรเจ้าจึงถูกต้อง เพราะมองครบบรรพณ คือ มีทั้งหญิง ทั้งความเข้าใจว่าเป็น
 หญิง ทั้งความยินดี ดังนี้ ๑ คำว่า สมกับความวินิจฉัยในอรรถกถาทั้งหลายนั้น
 มีคำอธิบายว่า ถ้าการปราศจากความเข้าใจมียอ ภิกษุเข้าใจว่า เราจะโอบ
 หญิงหลายคนด้วยแขน ก็ไม่ต้องเป็นอุลลัจฉัย ด้วยนับตามหญิง ที่มีอยู่ในท่ามกลาง
 เพราะไม่มีความเข้าใจว่า เราจักจับหญิงที่อยู่ในท่ามกลาง ด้วยของเนื่องกับ
 กายเรา แม้เมื่อเป็นอย่างนั้น ก็ควรได้ใจความว่า ไม่มีกา ปราศจากความเข้าใจ
 เพราะท่านได้กล่าวอุลลัจฉัยไว้ในอรรถกถา ๑ ที่ท่านกล่าวถึงสี่เชียว กับหญิงคำ
 ไว้ด้วยกันนั้น ด้วยหมายความว่า เชียวกับคำนั้นเป็นของร่ายาก สั้นเนื้อความ
 ในฎีกาเพียงเท่านั้น. เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กณเจาทิ ๘๐

คัมภีร์อาทีกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในทศยสังฆาทิเสส

อิตถิ จ โหติ อิตถิสณฺณิ สวรรคโต จ อิตถิ จ นํ ภิกขุสุส กาเยน กายํ
 อามสฺติ ปรามสฺติ โอมสฺติ อุมมสฺติ โอลงฺเขติ อากฺขตฺเตติ ปฏิกฺขตฺเตติ
 อภินิคฺคณฺหาติ อภินิปปิเพติ คณฺหาติ จุปติ เสวนาธิปฺปาโย กาเยน วายมติ
 ผลสฺสํ ปฏิวิชานาติ อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสุสาติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๘๐ ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในทุติยสังฆาติเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ข้อ ๑ เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุยินดีต่อหญิงนั้น ลูบลำ
ลูบลึง ลูบข้น ให้โน้มลง ชูข้น คืบมา คืบไป จับไว้ให้แน่น บีบไว้ให้แน่น
จับต้องขึงกายของภิกษุ ด้วยกายของตน ภิกษุนั้นประสงค์ในเสวนกิจ
พยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องสังฆาติเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุ
เข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุยินดีต่อหญิง ๒ คนนั้น ลูบลำ ลูบลึง ลูบข้น
กดลง ชูข้น คืบมา คืบไป จับไว้ให้แน่น บีบไว้ให้แน่น จับต้องขึงกายของ
ภิกษุนั้นด้วยกายของตน ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพจึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย
ต้องสังฆาติเสส ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๓ ว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเชาเก้ ๑ ภิกษุ
เข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุยินดีต่อการถูกต้องทั้ง ๒ คนนั้น ลูบลำ ตลอดถึง
จับต้อง ขึงกายของภิกษุนั้น ด้วยกายของตน ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพ
จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องสังฆาติเสสกับทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๔ ว่า เป็น
หญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุยินดีต่อหญิงนั้น ลูบลำ ตลอดถึงจับต้องของ
เนื่องด้วยกายภิกษุด้วยกายของตน ภิกษุประสงค์จะส้องเสพจึงพยายามรับผัสสะ
ด้วยกาย ต้องถูกลัจฉัย ๑ ข้อที่ ๕ เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็น
หญิง ๒ คน ภิกษุยินดีหญิง ๒ คนนั้น ลูบลำ ตลอดถึงจับต้องขึงของเนื่องด้วย
กายภิกษุนั้น ด้วยกายของตน ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะ
ด้วยกาย ต้องถูกลัจฉัย ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๖ ว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเชาเก้ ๑ ภิกษุ
เข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุยินดีทั้ง ๒ คนนั้น ลูบลำ ตลอดถึงจับต้อง
ของเนื่องกับกายภิกษุนั้นด้วยกายของตน ภิกษุนั้น ประสงค์จะส้องเสพจึงพยายาม

รับผัสสะด้วยกาย ต้องถูกลัจจัยกับทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๗ ว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุ
 เข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ ภิกษุขืนถูบลูบลำตลอดถึงการจับต้อง ซึ่งกายของภิกษุนั้น
 ด้วยของเนื่องกับกายของตน ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะ
 ด้วยกาย ต้องถูกลัจจัย ฯ ข้อที่ ๘ ว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่า
 เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุขืนตี หญิง ๒ คนนั้นลูบลำ ตลอดถึงจับต้องซึ่งกายของ
 ภิกษุนั้น ด้วยของเนื่องกับกายของตน ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายาม
 รับผัสสะด้วยกาย ต้องถูกลัจจัย ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๙ ว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเขาจะก็ ๑
 ภิกษุเข้าใจว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนด หญิง ๒ คนนั้น ลูบลำ ตลอดถึง
 จับต้องซึ่งกายของภิกษุนั้น ด้วยของเนื่องกับกายตน ภิกษุนั้นประสงค์จะ
 ส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องถูกลัจจัยกับทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๐ ว่า
 เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่า เป็นหญิง ภิกษุกำหนด ต่อการที่หญิงลูบลำ ตลอดถึงจับต้อง
 ซึ่งของเนื่องในกายภิกษุนั้น ด้วยของเนื่องในกายตน ภิกษุนั้นพยายามประสงค์
 จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๑ ว่า เป็น
 หญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนด หญิง ๒ คนลูบลำ
 ตลอดถึงจับต้องซึ่งของเนื่องในกายภิกษุ ด้วยของเนื่องในกายตน ภิกษุประสงค์
 จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๒ ว่า
 เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเขาจะก็ ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนด
 ทั้ง ๒ คนนั้นได้ลูบลำ ตลอดถึงจับต้อง ซึ่งของเนื่องในกายภิกษุ ด้วยของเนื่อง
 ในกายตน ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ
 ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๓ ว่า เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนด
 หญิงลูบลำกายภิกษุด้วยของที่ตนโยนไป ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายาม
 รับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๔ ว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่า
 เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนด หญิง ๒ คนนั้น ลูบลำกายภิกษุด้วยของที่ตน
 โยนไป ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับสัมผัสด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒
 ตัว ฯ ข้อที่ ๑๕ ว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเขาจะก็ ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็น
 หญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุกำหนด ทั้ง ๒ คนนั้น ได้โยนของมาถูกต้องกายภิกษุ
 ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ

ข้อที่ ๑๖ ว่า เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนด หญิงโยนของมาถูกต้องของเนื่องในกายภิกษุ ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะ หญิง ๒ คน ภิกษุกำหนด หญิง ๒ คนโยนของมาให้ถูกต้องของเนื่องในกายภิกษุ ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ

ข้อที่ ๑๗ ว่า เป็นหญิง ๒ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๓ คน ภิกษุกำหนด หญิง ๒ คนโยนของมาให้ถูกต้องซึ่งของเนื่องในกายภิกษุ ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ

ข้อที่ ๑๘ ว่า เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุยินดี หญิงโยนของมาให้ถูกต้อง ซึ่งของที่ภิกษุโยนไป ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๑ ข้อที่ ๑๙ ว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนด หญิง ๒ คนโยนของไปให้ถูกต้องซึ่งของที่ภิกษุโยนมา ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ

ข้อที่ ๒๐ ว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุกำหนด ทั้ง ๒ คนโยนของไปให้ถูกต้องซึ่งของที่ภิกษุโยนมา ภิกษุนั้นประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

ต่อไปนี้ ว่าด้วยประเภทอาบัติ และอนาบัติว่า ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับผัสสะด้วยกาย ต้องสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ ได้พยายามด้วยกาย แต่ไม่รับสัมผัส ต้องทุกกฏ ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ แต่ไม่ได้พยายามด้วยกาย เป็นแต่รับสัมผัสเท่านั้น หาอาบัติมิได้ ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ แต่ไม่ได้พยายามด้วย ไม่รับสัมผัสด้วย ก็หาอาบัติมิได้ ๑ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุประสงค์จะให้พ้น จึงพยายามด้วยกาย รับสัมผัส หาอาบัติมิได้ ๑ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุประสงค์จักให้พ้น จึงพยายามด้วยกาย แต่ไม่รับสัมผัส ก็หาอาบัติมิได้ ๑ ข้อที่ ๗ ว่า ภิกษุประสงค์จะให้พ้น แต่ไม่พยายามด้วยกาย เป็นแต่รับสัมผัส ก็หาอาบัติมิได้ ๑ ข้อที่ ๘ ว่า ภิกษุประสงค์จะให้พ้น แต่ไม่ได้พยายามด้วยกาย ทั้งไม่รับสัมผัส ก็หาอาบัติมิได้

อนาปัตตินั้น ย่อมได้แก่ ภิกษุผู้ไม่แกล้ง ผู้ไม่มีสติ ผู้ไม่รู้ ผู้ไม่ยินดี
ผู้เป็นบ้า ผู้มึนจิตฟุ้งซ่าน ผู้มีเวทนาหนัก ผู้เป็นต้นบัญญัติ ฯ สันเนือความใน
พระบาลีในกถาจนเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ข้อที่
ว่าด้วยของเนื่องในกาย กับของเนื่องในกาย คือ ของที่โยนไปถูกต้องกันนั้น
เป็นทุกกฏทั้งนั้น ฯ วาระพระบาลีว่า เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุ
กำหนด หญิงถูกต้องกายภิกษุด้วยกายตนเป็นต้นนั้น ท่านกล่าวไว้ด้วยถ้อย
ความกำหนดด้วยมาตุคามสัมผัสภิกษุเป็นประมาณ ฯ ในคำทั้งหลาย ที่มีในพระ
บาลีนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า หญิงถูกต้องกายภิกษุด้วยกายของตนนั้น คือ หญิง
กำหนดต่อภิกษุ จึงไปในที่ภิกษุนั่ง หรือในที่ภิกษุนอน แล้วถูกต้องกายภิกษุนั้น
ด้วยกายของตน ฯ คำว่า ภิกษุประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายามรับรู้สัมผัสด้วย
กายนั้น คือ ภิกษุนั้น พอหญิงนั้นถูกต้องแล้ว จึงประสงค์จะส้องเสพ ทำให้
กายไหวแม้มัสกหน้อยหนึ่งเพื่อให้รับรู้สัมผัส ก็ต้องสังฆาติเสส ฯ ในคำว่า เป็น
หญิง ๒ คนนั้น ภิกษุนั้นต้องสังฆาติเสส ๒ ตัว ฯ สำหรับหญิงกับบัณฑิตเจาจะกัน
ภิกษุต้องสังฆาติเสสกับทุกกฏ ฯ ตามแนวนี้ ควรทราบประเภทแห่งอาบัติ โดยนัย
ก่อน ตั้งแต่คำว่า ของโยนไปถูกต้องกัน ทั้งภิกษุที่ประสงค์จะส้องเสพ จึงพยายาม
ด้วยกาย แต่ไม่รู้สัมผัส ต้องทุกกฏ ดังนี้ไป ฯ ก็ในข้อนี้มีคำอธิบายว่า คำว่า
พยายามด้วยกาย แต่ไม่รู้รับรู้สัมผัส นั้น คือ คอกไม้ หรือผลไม้ ที่ภิกษุขว้างไป
ไปถูกคอกไม้หรือผลไม้ที่หญิงขว้างมา แล้วภิกษุทำความผิดปกติด้วยกาย เช่น ตี
นิ้วมือ หรือเลิกิ้ว หรือหลัดตา หรือทำอาการผิดปกติอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า
พยายามด้วยกาย แต่ไม่รู้รับรู้สัมผัส ฯ ถึงแม้ว่า ภิกษุนั้น ก็ต้องทุกกฏ ฯ เพราะพยายาม
ด้วยกาย ฯ สำหรับหญิง ๒ คน ต้องทุกกฏ ๒ ตัว สำหรับหญิงกับบัณฑิตเจาจะกัน
ก็ต้องทุกกฏเหมือนกัน

ครั้นแสดงประเภทแห่งอาบัติโดยพิสดาร ตามวัตถุอย่างนั้นแล้ว เมื่อท่าน
จะแสดงประเภทแห่งอาบัติและอนาบัติ คือ ความหาอาบัติมิได้ ท่านจึงกล่าวว่า
มีความประสงค์จะสงเสพเป็นต้น ฯ ในคำเหล่านี้ มีอธิบายดังต่อไปนี้ คือ ภิกษุ
ผู้หนึ่งถูกต้อนกายตามเข็ก่อน มีความประสงค์จะสงเสพ จึงพยายามรับรู้ผัสสะ
ด้วยกาย เป็นสังขยาเสส เพราะพร้อมด้วยองค์ ๓ ฯ สำหรับนัยที่ ๒ ภิกษุ
ไม่รับรู้ผัสสะ เหมือนกับในการโยนของถูกต้องกัน และเหมือนกับพยายาม
แต่ไม่ถูกต้อง เป็นทุกกฎ เพราะพร้อมด้วยองค์ ๒ ฯ ในนัยที่ ๒ ภิกษุไม่พยายาม
ด้วยกาย หาอาบัติมิได้ ฯ ก็ภิกษุใดประสงค์จะสงเสพ รับรู้ผัสสะอย่างเดียว
ด้วยกายที่ไม่ห้วนไหว คือ ยินดี หาอาบัติมิได้ เพราะเพียงแต่จิตคิดนึกเท่านั้น
ไม่ต้องอาบัติ ฯ สำหรับนัยที่ ๔ ว่า แม้การรับรู้ผัสสะก็ไม่มี เหมือนในการ
โยนของถูกต้องกัน มีแต่เพียงคิดอย่างเดียวนั้น เพราะฉะนั้น จึงหาอาบัติมิได้
ภิกษุผู้ประสงค์จะพ้น หาอาบัติมิได้ในอาการที่ปวง ฯ สำหรับข้อนี้ มีคำอธิบายว่า
ภิกษุใดถูกหญิงจับ ประสงค์จะให้หญิงนั้นพ้นไปจากกายของตน จึงผลักไป
หรือตี ภิกษุนั้นชื่อว่า พยายามรับรู้ผัสสะด้วยกาย ฯ ภิกษุใดเห็นหญิงตรงมา
ประสงค์จะให้พ้นจากหญิงนั้น จึงทำให้ตกใจกลัวหนีไป ภิกษุนั้นชื่อว่า พยายาม
ด้วยกาย ไม่ชื่อว่า รับรู้ผัสสะ ฯ ภิกษุใดเห็นงูเลื้อยขึ้นมาตามกาย ไม่ทำอะไร
ด้วยคิดว่า งูจะไปฆ่า ฯ ถ้าทำก็จักทำร้ายเรา หรือเห็นหญิงถูกต้อนอวัยวะแล้ว
นั่งอยู่เหมือนกับไม้รู้ ด้วยคิดว่าหญิงนี้ ฐิว่าเราไม่ต้องการก็จักผลักไปเอง แล้ว
ภิกษุนั้นถูกหญิงห่มกำลังจับกดไว้นั้น ประสงค์จะให้หญิงหนีไป ก็ไม่เฉยอยู่
เพราะถูกจับไว้นั้น ภิกษุนั้นชื่อว่า ไม่พยายามด้วยกายแต่รับรู้ผัสสะ ฯ ส่วนภิกษุใด
เห็นหญิงตรงมานั่งเฉยอยู่ ด้วยคิดว่า มาติดตาม แล้วหญิงนั้นตีภิกษุนั้น หรือผลัก
ภิกษุนั้น แล้วก็ผลักไป ควรทราบว่ ภิกษุนั้น ประสงค์จะพ้น ไม่พยายามด้วยกาย
ไม่รับรู้ผัสสะ ฯ คำว่า ไม่แกล้ง คือ ไม่จงใจว่า เราจักถูกต้อนหญิงนี้ ด้วยอุบายนี้ ฯ
ไม่แกล้งอย่างนี้ ถึงแม้ว่า ถูกต้อนอวัยวะมาตามในเวลารับบาตรเป็นต้น ก็หา
อาบัติมิได้ ฯ คำว่า ไม่มีสตินั้น คือ สงใจไปอื่น สติก็คิดว่า เราถูกต้อนมาตาม
คั้งนี้ไม่มี เมื่อไม่มีสติดังนี้ ถึงจะถูกต้อนในเวลาเหยียดมือเหยียดเท้าเป็นต้น
ก็หาอาบัติมิได้ ฯ คำว่า ไม่รู้นั้น คือ เห็นการกายน้อยด้วยเพศทวาร ไม่รู้ว่า

เป็นหญิง ก็ถูกต้องด้วยความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้ไม่รู้ว่าเป็นหญิงอย่างนั้น ถึงถูกต้องก็หาอาบัติมิได้ ฯ คำว่า ไม่ยินดีนั้น คือ ไม่ยินดีต่อการถูกต้องร่างกายหาอาบัติมิได้ เหมือนกับภิกษุที่ถูกนำไป ด้วยจับมือต่อ ๆ กันไป ภิกษุบ้างเป็นต้นเหมือนนัยที่กล่าวมาแล้ว ฯ ก็ในเทวีสังฆาทิเสสน์ พระอุทายเถรเจ้าเป็นต้นบัญญัติความไม่มีอาบัตีย่อมมีแก่พระอุทายเถรเจ้า ผู้เป็นต้นบัญญัติ ฯ จบการพรรณนาบทภาษณีย์เพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า ประสงค์จะส้องเสพนั้น คือ ประสงค์จะส้องเสพความสุขอันเกิดจากผัสสะ ฯ คำว่า ภิกษุรับรู้ผัสสะ ในตอนที่กล่าวถึงหญิงถูกต้องของเนื่องกับกายภิกษุด้วยกายของตนนั้น ท่านกล่าวไว้ใน การถูกต้องของเนื่องกับกายตนบ้าง ในการถูกต้องกายบ้าง เพราะมีการเกี่ยวพันกันทางกาย ฯ คำว่า ในข้อนี้ คือ ในตอนที่กล่าวถึงโยนของถูกต้องกัน ฯ ในคำว่าประสงค์จะพั่นนั้น ถึงแม้ว่าความยินดีในการถูกต้องกายมาก่อนก็ดี แต่ภายหลังประสงค์จะพั่น ก็หาอาบัติมิได้ จบการพรรณนาบทภาษณีย์ ตามฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๑

คัมภีร์อาทกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยตัวอย่างแห่งหุติขสังฆาทิเสส ๒๕ เรื่อง

มาตา ฐิตา จ ภคินี
 สุตตา มตา ตีรจฺฉานา
 สมบุเป สงฺกโม มคฺโค
 วนฺโท ปคฺคํ ปณามสฺ

ชายา ยกฺขิ จ ปณฺทโก
 ทารุติลฺลิกาย จ
 รุกฺโข นาวา จ รชฺช จ
 วนฺเท วายมิ นจฺฉลิตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิธานนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๔๑ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งทศยสังฆาติเสส ๒๕ เรื่อง ตามวาระพระบาลี
อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาล ๕๐๐๐ พรรษา

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
ตัวอย่างแห่งทศยสังฆาติเสสนั้นมีอยู่ ๒๐ เรื่องด้วยกัน คือ เรื่องมารดา ๑ เรื่องธิดา ๑
เรื่องน้องหญิง ๑ เรื่องภรรยา ๑ เรื่องยักษิณี ๑ เรื่องบัณฑิตา ๑ เรื่องหญิงที่
นอนหลับ ๑ เรื่องหญิงที่ตายแล้ว ๑ เรื่องครีจจวนตัวเมียบ ๑ เรื่องคุกคามไม้ ๑ เรื่อง
หญิงหลายคน ๑ เรื่องสะพาน ๑ เรื่องทาง ๑ เรื่องต้นไม้ ๑ เรื่องเรือ ๑ เรื่องเชือก ๑
เรื่องท่อนไม้ ๑ เรื่องผลักบาตร ๑ เรื่องไห ๑ เรื่องพยายามแต่ไม่ถูกต้อง ๑ รวมเป็น
๒๐ เรื่องด้วยกัน ฯ ในเรื่องทั้ง ๒๐ นั้น เรื่องที่ ๑ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง
ถูกต้องมารดา ด้วยความรักว่าเป็นมารดา ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามี
ต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระมุณีพระภาคเจ้า
พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๒ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องธิดา ด้วยความรักว่าเป็น
ธิดา แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ฯ จึงกราบทูล
สมเด็จพระมุณีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส
แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๓ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องน้องหญิงด้วยความรักว่าเป็น
น้องหญิง ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ฯ
จึงไปกราบทูลสมเด็จพระมุณีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส
แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๔ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงร่างกายของภรรยาเก่า ๆ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสองสามีแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอต้องสองสามีแล้ว

เรื่องที่ ๕ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงกายนางยักษิณี ฯ แล้วภิกษุรูปนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีสองสามีแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า เธอไม่ต้องสองสามี แต่ต้องกลลจจัย

เรื่องที่ ๖ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงกายบัณฑิตเขาเก็ก ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสองสามีแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า เธอไม่ต้องสองสามี แต่ต้องกลลจจัย

เรื่องที่ ๗ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงกายหญิงที่นอนหลับ ฯ แล้วเกิดความสงสัย ในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอต้องสองสามีแล้ว

เรื่องที่ ๘ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงกายหญิงที่ตายแล้ว ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสองสามีแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตรัสว่า เธอไม่ต้องสองสามี แต่ต้องกลลจจัย

เรื่องที่ ๙ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงกายคิริฉานคัวเมีย ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสองสามีแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้องสองสามี แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๑๐ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกล้าคลึงตุ๊กตาไม้ ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสองสามีแล้วหรือ ฯ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้องสองสามี แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๑๖ ว่า ในคราวนั้น หญิงหลายคนจับภิกษุรูปหนึ่งบีบไว้ แล้วจูง
แขนไป ฯ ภิกษุรูปนั้นเกิดความสงสัยว่า เรามิต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ฯ จึงได้
ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอ
ยินดีหรือ ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ยินดี ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่ยินดี
ไม่ต้องอาบัติ

เรื่องที่ ๑๗ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้จับสะพานที่หญิงคนหนึ่งกำลัง
เดินข้าม แล้วสั่นสะพานนั้น ด้วยความกำหนัดยินดี ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความ
สงสัยว่า เรามิต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ? จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เธอไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๑๘ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้สั่นต้นไม้ที่หญิงคนหนึ่งกำลัง
ขึ้นด้วยราคะดำฤชณา และคบไพล่หญิงนั้น ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามิต้อง
สังฆาติเสสแล้วหรือ ? จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ
พระองค์ตรัสว่า เธอต้องสังฆาติเสสแล้ว

เรื่องที่ ๑๙ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้สั่นต้นไม้ที่หญิงคนหนึ่งกำลัง
ขึ้นด้วยราคะดำฤชณา ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามิต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ?
จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้อง
สังฆาติเสส แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๒๐ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกิดราคะดำฤชณา ได้ไถลงเรือ
หญิงคนหนึ่ง ฯ จึงเกิดความสงสัยว่า เรามิต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ? จึงไป
กราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้อง
สังฆาติเสส แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๒๑ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกิดราคะดำฤชณา จึงดึงเชือก
ที่หญิงคนหนึ่งจับ ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามิต้องสังฆาติเสสแล้วหรือ ฯ แล้ว
ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้อง
สังฆาติเสส แต่ต้องถลลจจชัย

เรื่องที่ ๑๓ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกิดราคะคำฤๅณา ดึงมาจับไว้
ที่หญิงคนหนึ่งจับไว้ ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสั่งขมาทีเสสแล้วหรือ ?
จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้อง
สั่งขมาทีเสส แต่ต้องถูกลงโทษ

เรื่องที่ ๑๔ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกิดราคะคำฤๅณา ได้ผลักหญิง
คนหนึ่งด้วยบาตร ฯ แล้วเกิดความสงสัยว่า เรามีสั่งขมาทีเสสแล้วหรือ ?
จึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เธอไม่ต้อง
สั่งขมาทีเสส แต่ต้องถูกลงโทษ

เรื่องที่ ๑๕ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อหญิงคนหนึ่งไหว้ ก็เกิด
ราคะคำฤๅณา จึงยกเท้าขึ้น ฯ แล้วจึงเกิดความสงสัยว่า เรามีสั่งขมาทีเสสแล้ว
หรือ ? จึงนำความไปกราบทูลสมเด็จพระโลกเชษฐเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์
ทรงตรัสว่า เธอต้องสั่งขมาทีเสสแล้ว

เรื่องที่ ๑๖ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งคิดว่า เราจักจับหญิง แล้ว
ก็พยายามแต่จับไม่ถูก ฯ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เรามีสั่งขมาทีเสส
แล้วหรือ ? จึงได้นำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรง
ตรัสว่า เธอไม่ต้องสั่งขมาทีเสส แต่ต้องทุกกฎ จบทุกขีสั่งขมาทีเสสเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ทศขี-
สั่งขมาทีเสสนี้ มีสมุฏฐานเหมือนปฐมปาราลิก คือ มีกายกับจิตเป็นสมุฏฐาน เป็นกิริยา
เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสัจจคคะ เป็นโลกวัชชะ เป็นกายกรรม เป็นอกุศลจิต ฯ
มีเวทนา ๒ คือ สุขกับอุเบกขา

ในเรื่องตัวอย่างทั้งหลายนั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า ด้วยความรักว่า
เป็นมารดานั้น คือ ลุบกายมารดา ด้วยความรัก ว่าเป็นมารดา ฯ ในเรื่องธิดา
และเรื่องน้องสาว ก็เหมือนนั้น ฯ จะเป็นมารดาหรือธิดาก็ตาม ขันชื่อว่าหญิง
แล้ว ต้องเป็นข้าศึกแห่งพรหมจรรย์ทั้งสน เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุถูกต้องด้วยความรัก

ว่าเป็นมารดาของเรา เป็นบิดาของเรา เป็นพี่สาวหรือน้องสาวของเรา ท่านก็กล่าวว่า เป็นทุกกฎทั้งนั้น

ภิกษุผู้ระลึกถึงวินัยข้อนี้ ไม่ควรถูกต้องมารดาด้วยมือ ในเมื่อได้เห็น มารดาถูกกระแสน้ำพัดไป ฯ ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตควรผลัดเรือ หรือแผ่นกระดาน หรือท่อนกล้วย หรือท่อนไม้ให้ ฯ เมื่อเรือเป็นคันนั้นไม่มี แม้ผ้ากาสาจะก็ควร นำไปวางไว้ข้างหน้า แต่อย่าบอกว่า จงจับนี่ ฯ เมื่อมารดาจับแล้วควรดึงไปด้วย คิดว่าเราคงบริวาร ฯ ถ้ามารดาถลว ควรว่ายไปข้างหน้า ปลอบว่า ขออย่าถลว ฯ ถ้ามารดาว่ายไปขึ้นคอ หรือจับมือของภิกษุผู้เบญจบุรแต่โดยเร็ว ภิกษุไม่ควรผลัด ด้วยคำว่า จงหลีกไปหญิงแก่ ควรส่งถึงบก ฯ เมื่อมารดาตกหล่ม หรือตกหลุม ภิกษุก็ควรปฏิบัติเหมือนนั้น ฯ คือ ภิกษุควรหย่อนเชือก หรือผ้าลงไปในหล่ม หรือในหลุมนั้น พอรู้ว่ามารดาจับแล้วจึงดึงขึ้น แต่อย่าถูกต้องเป็นอันขาด

ไม่ใช่แต่สรีระของมาตุคามอย่างเคียวเท่านั้น ที่เป็นอนามาส คือ เป็น ของที่ภิกษุไม่ควรถูกต้อง ถึงผ้าห่มผ้าห่มของมาตุคามก็ดี เครื่องประดับมาตุคามก็ดี โดยที่สุดเครื่องประดับอันทำด้วยหญ้า หรือแหวนอันทำด้วยไมตาลก็ดี ก็เป็นอนามาส ทั้งนั้น ฯ ผ้าห่มผ้าห่มนั้น หมายถึงผ้าห่มที่เขาเก็บไว้นุ่งห่ม ฯ ถ้าผ้าห่ม ผ้าห่มนั้น เขาเปลี่ยนออกถวายภิกษุ เพื่อให้ทำเป็นจีวร ภิกษุจะถูกต้องก็สมควร ฯ ในส่วนเครื่องประดับนั้น เมื่อเขาถวายเครื่องประดับที่เป็นกบปียกัณฑ์ มบินงาสำหรับ ประดับศีรษะ เป็นต้น ด้วยคำว่า ขอท่านทั้งหลายจงรับสิ่งนี้ไว้ ก็ควรรับไว้ เพื่อทำ ผักมิกและกลองเข็ม เป็นต้น ฯ ส่วนเครื่องประดับที่สำเร็จด้วยทอง เงิน แก้วมุกดา เป็นต้น ถึงแม้ว่าเขาถวายก็ไม่ควรรับ

ไม่ใช่แต่เครื่องประดับมาตุคามเท่านั้นที่เป็นอนามาส ถึงรูปไม้ รูปงา รูปเหล็ก รูปทองเหลือง รูปตึก รูปใบลาน รูปแก้วทั้งปวง โดยที่สุดแม้แต่รูป ถิ่นที่เขาทำเป็นรูปหญิง ก็เป็นอนามาสทั้งนั้น ฯ แต่ถ้าเขาถวายเพื่อให้เป็นเครื่องใช้ ควรทำลายสิ่งสำเร็จด้วยแก้วทั้งปวงเสียแล้ว สิ่งใดควรเป็นอุปกรณ์ก็ให้เป็นอุปกรณ์ สิ่งใดควรใช้ก็ทำให้เป็นของควรใช้

ธัญชาติ ๗ อย่าง เป็นอนามาสเหมือนรูปหญิง เพราะฉะนั้น เมื่อ
 ภิกษุเดินไปตามกลางนา ไม่ควรถูกต้องผลธัญชาติที่เกิดในนา นั้น ๆ ถ้าเขา
 ตากธัญชาติไว้ที่ประตูเรือนหรือทางเข้า ก็ไม่ควรเหยียบไป ๆ เมื่อทางไปไม่มี
 ก็ควรอธิษฐานทางไป ๆ เขาแต่งอาสนะไว้บนธัญชาติถวายเป็นละแวกบ้าน จะให้
 ก็สมควร ๆ บางพวกเขาไปรับธัญชาติไว้บนหอดฉัน ๆ ถ้าอาจให้นำหนิได้
 ก็ควรให้นำหนิ ถ้าไม่อาจก็ไม่ควรจะเหยียบธัญชาติ ควรให้ตั้งมั่นไว้ในที่ข้างหนิ
 แล้วจึงนั่ง ๆ ถ้าที่ว่างไม่มี คนทั้งหลายตั้งอาสนะถวายเป็นกลางธัญชาติ ก็จำเป็น
 ต้องนั่ง ๆ แม้ในของที่อยู่ในเรือนทั้งหลาย ก็เหมือนนั้น ๆ ภิกษุไม่ควรถูกต้อง
 ซึ่งอุปรัณชาติ มีถั่วเขียว ถั่วเหลือง เป็นต้น ซึ่งเกิดอยู่ในที่นั้น ๆ ไม่ควรถูกต้อง
 ผลไม้ต่าง ๆ มีผลศาลและผลขนุน เป็นต้น ด้วยการจับเล่น ๆ แม้ในผลไม้ทั้งหลาย
 ที่คนทั้งหลายกองไว้ ก็เหมือนนั้น ๆ ส่วนผลไม้ที่หล่นจากต้นในป่า ภิกษุถือเอา
 ด้วยคิดจักให้อนุปลัมบัน ก็สมควร

แก้ว ๑๐ อย่าง คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศีลา
 ประพาฬ เงิน ทอง แก้วแดง แก้วลายนั้น สำหรับแก้วมุกดาที่เขายังไม่ได้
 เจียรระโน ยังเป็นอยู่ตามธรรมชาติ ภิกษุจะจับต้องก็สมควร ๆ อาจารย์ทั้งหลาย
 กล่าวว่า แก้วนอกนั้นเป็นอนามาส ๆ ส่วนในมหาบัจจกรกล่าวว่า แก้วมุกดาเขา
 เจียรระโนแล้วก็ดี ไม่ได้เจียรระโนก็ดี ก็เป็นอนามาสทั้งนั้น จะรับไว้เพื่อเป็นมูลค่า
 สิ่งของไม่สมควร แต่จะรับไว้เพื่อทำยาแก้โรคเรื้อนก็สมควร ๆ แก้วมณีก็มี
 ต่าง ๆ มีสีเขียวและสีเหลืองเป็นต้นทั้งสน โดยที่สดแม้แต่แก้วผลึกที่เกิดเอง
 ที่เขาเจียรระโนแล้ว ทำให้เกลี้ยงเกลาแล้ว เป็นอนามาสทั้งนั้น ๆ ส่วนแก้วมณี
 ที่เกิดเอง ที่มาจากบ่อ ท่านกล่าวว่า ภิกษุจะรับไว้เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของมีบาฬ
 เป็นต้น ก็สมควร ดังนี้ ๆ ถึงแม้แก้วมณีชนิดนั้น ท่านก็ห้ามไว้ในคัมภีร์มหา
 บัจจกรแล้ว ๆ แก้วกระจกอย่างเดียวกันนั้น สมควร แม้ในแก้วไพฑูรย์ ก็มี
 วินิจฉัยเหมือนแก้วมณี ๆ สังข์ก็ดี สังข์ที่เขาเบากดี ที่เขาขัดแล้วก็ดี เจ็ดด้วย
 แก้วก็ดี เป็นอนามาสทั้งนั้น ๆ ส่วนสังข์ตกน้ำ เขาขัดหรือไม่ขัดก็สมควร
 ก็เป็นอนามาส คือ ภิกษุจับต้องใดทั้งนั้น สังข์นอกจากนี้ ภิกษุจะรับไว้เพื่อทำยา
 หยอดตาเป็นต้น หรือเพื่อเป็นมูลค่าสิ่งของสมควร ๆ ศีลาที่เขาขัดแล้ว ก็

ประกอบด้วยแก้ว ห่มสดงถวเขวเท่านั้น เป็นอนามาส ฯ ศีลานอกนั้นภิกษุจะ
 รับไว้เพื่อเป็นเครื่องลบล้างมลทิน ก็สมควร ฯ ก็ในคำเหล่านั้น คำว่า ประกอบ
 ด้วยแก้วนั้น อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า เขาประกอบด้วยทองแล้วหลอม ฯ แก้ว
 ประพาฬที่เขาขัดแล้วเป็นอนามาส ฯ แก้วประพาฬนอกนั้นเป็นอนามาส ภิกษุ
 จะรับไว้เพื่อเป็นมุลค่าสิ่งของก็สมควร ฯ ส่วนในมหาบัจจกรีกกล่าวว่า แก้ว
 ประพาฬที่เขาเจียรระไนแล้ว หรือยังไม่ได้เจียรระไนก็ตาม ก็เป็นอนามาสทั้งนั้น
 ภิกษุจะรับไว้ไม่สมควร ฯ เงิน ทอง แม้ของที่ทำแล้วด้วยเงินและทอง เริ่มต้นแต่
 พืชเงิน พืชทองไป เป็นอนามาสทั้งนั้น เป็นของที่ภิกษุไม่ควรรับทั้งนั้น ฯ ด้วย
 ได้สดับมาแล้ว อุตตระราชบุตรได้สร้างสุวรรณเจดีย์แล้วทำลายทองคำ ส่งไปถวาย
 พระมหาปทุมเถระเจ้า ท่านห้ามเสียว่า ไม่สมควร ฯ ส่วนดอกไม้ทองคำ
 ฟองน้ำทองคำ เป็นต้น ที่มีอยู่ในเรือนเจดีย์เป็นอนามาส ฯ ผู้รักษาเรือนเจดีย์
 ซึ่งมีหน้าที่ของสำเร็จด้วยเงิน ก็ควรรังเกียจของเหล่านั้น ฯ ท่านจึงได้ห้าม
 ไว้ในคัมภีร์กฐินที่ ฯ ท่านอนุญาตแต่เพียงว่า จะนำหยากเยื่อที่สุวรรณเจดีย์ไป
 ห่มสมควร ฯ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งปวง แม้โลหะที่มีปลายแหลม อัน
 มีคติแห่งทองคำ ก็เป็นอนามาสทั้งนั้น ฯ ส่วนเครื่องใช้สำหรับเสนาสนะ ควร
 ทั้งนั้น ฯ เพราะฉะนั้น เครื่องใช้ในเสนาสนะทั้งสน ก็จะสามารถด้วยเงินทองก็
 เป็นของที่ภิกษุจับต้องได้ ฯ คนทั้งหลายขอมห้ามฉาบแก้วไว้ในที่ภิกษุทั้งหลาย
 พรรณนาพระธรรมวินัย ภิกษุจะปฏิบัติเครื่องอุปกรณ์ทั้งปวงที่มีอยู่ในเสาคัณฐก
 อันประดับด้วยพวงแก้ว ก็สมควร ฯ แก้วแดงกับแก้วลายที่เขาขัดแล้วเท่านั้น
 เป็นอนามาส ฯ นอกนั้นท่านกล่าวว่า เป็นอนามาส จะเก็บไว้เพื่อเป็นมุลค่าสิ่งของ
 ก็สมควร ฯ ส่วนในมหาบัจจกรีกกล่าวว่า แก้วแดง แก้วลาย ที่เขาขัดแล้วหรือ
 ไม่ได้ขัดก็ตาม ก็เป็นอนามาสทั้งนั้น ภิกษุจะรับไม่สมควร อวชฺฌกัณฐทั้งสนเป็น
 อนามาสทั้งนั้น ถึงเขาจะถวายเพื่อให้เป็นมุลค่าสิ่งของก็ไม่ควรรับ ไม่ควรเป็น
 ห่อผ้าสาตรา ฯ ถึงแม้ว่าคันธนูล้วน ๆ กัด สายธนูก็ดี ปฏักก็ดี ขอส้างก็ดี
 โดยที่สดแต่มีคขวาน เป็นต้น ที่เขาทำให้เห็นว่าเป็นอวชฺฌ ก็เป็นอนามาสทั้งนั้น ฯ
 ถ้ามีใครนำดอกไม้ หรือโคมไฟไปไว้ที่วิหาร ภิกษุผู้จะบิณฑบาตวิหารควรส่งข่าวไปถึง
 เจ้าของให้เขานำไปเสีย ฯ ถ้าเขาไม่นำไป ก็ไม่ควรทำให้ไหว , ควรบิณฑบาต

วิหาร ฯ ภิกษุเห็นคน หรือหอก หรือโตมร ตกอยู่ในขุทธุมิ จะทำลายคาบด้วยศิลา หรือด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วถือเอาไปเพื่อเป็นมัตถ์ก็สมควร ฯ ของนอกนั้น จะทำลายเสียแล้ว จักเก็บเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป เพื่อไปทำเป็นมัตถ์หรือเป็นกรรไกร เป็นตัมภ์ก็สมควร ฯ ส่วนที่เขาถวายว่า ขอท่านจงรับสิ่งนี้ไว้ จะคิดว่าเราจักทำลายเสียแล้ว จักทำให้เป็นกัมปนิชภณฺฑ์ ดังนี้ จะรับไว้ทุกอย่างก็สมควร

เครื่องคักปลา ตักนวก ตลอดจนเครื่องป้องกันลูกศรทั้งสี่ เป็นอนามาสทั้งนั้น ฯ เมื่อเขาถวายเป็นของใช้ จะรับเข้าไว้เพื่อขังบนอาสนะ หรือบนเจดีย์ หรือเพื่อเอาผ้าเย็บให้เป็นร่มก็สมควร ฯ เครื่องป้องกันลูกศรทั้งสี่ ภิกษุจะรับไว้เพื่อเป็นมุลค่าสิ่งของก็สมควร เพราะเครื่องป้องกันลูกศรนั้น เป็นเครื่องห้ามการเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ใช่เป็นเครื่องเบียดเบียนผู้อื่น ส่วนโล่ห์ภิกษุจะรับไว้ด้วยจักทำให้เป็นทเกบไม้สัพพัน ก็สมควร

เครื่องหุ้มหนัง มีพินและกลองเป็นต้น เป็นอนามาสทั้งนั้น ฯ ส่วนในกรณที่กล่าวว่า กลองทฆแล้วกต พินทฆแล้วกต ตัวทฆแล้วกต กลองหุ้มหนังหุ้มพินกต คณพินกต เป็นอนามาสทั้งนั้น ภิกษุจะตนเอง หรือให้ผู้อื่นบูชาพระเจดีย์แล้วทิ้งไว้ ก็ไม่ควรแต่จะต้อง ควรกวาดไปตามระหว่าง ฯ ในมหาบิจริกล่าวไว้ ในเวลาเทหยากเขือ จะนำกลองไปเก็บไว้ข้างหนึ่ง ทำนองนำหยากเขือไปเท ก็สมควร ฯ ภิกษุรับไว้เพื่อเป็นมุลค่าสิ่งของก็สมควร ฯ เมื่อเขาถวายให้เป็นของใช้ ภิกษุคิดว่า เราจักอรังพิน จักร่อนนำกลอง แล้วทำเป็นทเกบไม้สัพพัน ส่วนหนึ่งจักทำเป็นฝักมัตถ์ แล้วรับพินและกลองนั้นไว้ เพื่อทำสิ่งนั้น ๆ แล้วทำตามทีคิดไว้ ก็สมควร ฯ ในเรื่องตัวอย่างต่าง ๆ นั้น มีคำที่เข้าใจยากอยู่เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องหญิงให้ไว้ภิกษุเท่านั้น ฯ เรื่องหญิงให้ไว้ภิกษุนั้น คือ หญิงจับเท้าภิกษุไว้ ด้วยประสงค์จะกราบ ภิกษุควรห้ามเสีย ภิกษุควรมัดเท้าเสีย หรือควรนั่งอยู่ ฯ เมื่อนั่งอยู่ ถึงจะมีจิตยโมกข์หาอาบตามิได้ สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ส่วนเนื้อความในฎีกานั้น มีคำที่ควรยกขึ้นแสดงเพียงคำเดียว คือ คำว่า อธิฐานหนทางเท่านั้น คำว่า อธิฐานหนทาง ซึ่งกล่าวไว้ในอรรถกถานั้น มีคำอธิบายว่า ให้ภิกษุที่ไม่มีทางเดิน ด้วยเหตุที่ทางเดินนั้น มีแต่ธัญชาติ และขอต้องห้าม ตั้งใจว่าจักเดินไปตามทาง ดังนี้ แล้วจึงไป ฯ คำว่า แก้วมุกดา และคำว่า โลกะ มีกล่าวไว้ในฎีกาพิสดาร แต่ไม่จำเป็นต้องยกมาแสดง เพราะไม่มีประโยชน์แก่ผู้สดับทั้งหลาย จึงเป็นอันว่า จบพระวินัยเทศนาภคณฺฑจนเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๒

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี ในตติยสังฆาทิเสส

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา สาวตถิย์ วิหริติ เขตวเน อนาถบิณฑิกสฺส อารามे ฯ เตน โห ปน สมเขน อายสฺมา อรญฺเณ วิหริตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถิตารนัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๘๒ ว่าด้วยเรื่องพระอุทายี ในตติยสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลีว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้า ได้ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่า พระเชตวันาราม ใกล้กรุงสาวัตถี ฯ ก็แลในคราวนั้น พระอุทายีอยู่ในป่า ฯ มี

พวกผู้หญิงเป็นอันมาก ที่ประสงค์จะดูวิหารของพระอุทายี ได้พากันไปที่อาราม
 ของพระอุทายี ๆ หญิงเหล่านั้นได้พากันบอกพระอุทายีว่า ประสงค์จะดูวิหาร
 ของพระอุทายี ๆ ครั้นนั้น พระอุทายีก็ให้หญิงเหล่านั้นดูวิหารแล้ว ก็กล่าวคำ
 สรรเสริญและติเตียน เกี่ยวกับวัจจมรรค บัณฑิตามรรค ของหญิงเหล่านั้นบ้าง
 ขอบ้าง ขอบ้างบ้าง ถามบ้าง ตอบบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง ด่าบ้าง ๆ
 หญิงเหล่านั้นได้ขาดความละอาย เป็นหญิงนักเลง เป็นหญิงไม่มีหิริ หญิงเหล่านั้น
 ก็หัวเราะต่อพระอุทายีบ้าง สนทนากับพระอุทายีบ้าง กระชกกระชกกับพระอุทายี
 บ้าง เขาะเขี่ยกับพระอุทายีบ้าง ๆ หญิงเหล่านั้นเป็นหญิงมีหิริ หญิงเหล่านั้นก็ออกไป
 ไป แล้วฟ้องต่อภิกษุทั้งหลายว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไมสมควร
 ไม่ควร เป็นเรื่องที่ไมเหมาะ พวกข้าพเจ้าถึงแม้ว่าสามเณรอย่างนี้ ก็ไม่ต้องการ
 จะต้องการอะไรกับพระอุทายี ๆ ภิกษุเหล่านั้นก็มีความมกน้อย มีความสันโดษ
 มีความละอาย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ภิกษุเหล่านั้นก็โพนทนาบอก
 โพนทิตีเตยนว่า อย่างไรพระอุทายีจึงกล่าวต่อมากถามด้วยวาจาหยาบคาย ๆ แล้ว
 ภิกษุเหล่านั้นก็นำเรื่องนั้นไปกราบทูลแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ครั้นนั้น
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วทรงสอบถามพระ
 อุทายีด้วยพระองค์เองว่า นันนะอุทายี ได้ยินว่าเธอกล่าวต่อมากถามด้วยวาจา
 หยาบคายจริงหรือ ? พระอุทายีกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ๆ สมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธรเจ้า จึงทรงติเตียนด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า นันนะ โมฆ-
 บรุษ สิ่งเธอทำนั้นไมเหมาะ ไม่ควรแก่สมณะทั้งนั้น ไม่ใช่สิ่งที่สมณะควรทำไว้
 ทั้งนั้น อย่างไรเธอจึงกล่าวต่อมากถามด้วยวาจาหยาบคาย เราได้แสดงธรรม
 โดยอเนกปริยาย เพื่อให้ปราศจากราคะ ไม่ใช่เพื่อให้มีราคะ เพื่อให้ปราศจาก
 สังโยชน์ ไม่ใช่เพื่อให้มีสังโยชน์ เพื่อไม่ให้ปราศจากอุปาทาน ไม่ใช่เพื่อให้มีอุปา-
 ทาน มีใช่หรือ ? นันนะโมฆบรุษ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อให้ปราศจากราคะ เธอ
 ก็จงใจให้มีราคะ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อให้ปราศจากสังโยชน์ เธอก็จงใจให้มี
 สังโยชน์ เมื่อเราแสดงธรรม เพื่อให้มีอุปาทาน เธอก็จงใจให้มีอุปาทาน ๆ
 นันนะโมฆบรุษ เราได้แสดงธรรมไว้โดยอเนกปริยาย เพื่อให้คลายราคะ เพื่อ
 ให้ขำขังความมึนเมา เพื่อให้กำจัดความกระหาย เพื่อให้ถอนเสียซึ่งความอาลัย

เพื่อให้ตักเสยงวัฏฏะ เพื่อให้สันตันทา เพื่อให้คลายตันทา เพื่อให้ดับตันทา
เพื่อนิพพาน มิใช่หรือ ฯ นี่แน่ะโมชบุรุษ เราได้แสดงการละกามทั้งหลายไว้
ได้แสดงการรอบรู้ ซึ่งกามสัญญาทั้งหลายไว้ ได้แสดงการกำจัดความกระหาย
ในกามทั้งหลายไว้ ได้แสดงการถอนกามวิตกทั้งหลายไว้ ได้แสดงการระับ
ความเว้าร้อนในกามทั้งหลายไว้ โดยอเนกปริยายมิใช่หรือ ฯ นี่แน่ะโมชบุรุษ สิ่ง
ที่ท่าน ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ทำให้เกิดความ
เลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มิแต่ทำไมให้เกิดความเลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่
เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของบุคคลบางจำพวก ที่เลื่อมใสอยู่แล้วโดยแท้ ฯ
ครั้นตรัสเตือนพระอุทัยโดยอเนกปริยายอย่างนั้นแล้ว จึงทรงแสดงโทษแห่งความ
เลียงยาก ความพอกพูนยาก ความมักมาก ความไม่สันโดษ ความคลุกคลี
ความเกียจคร้าน แล้วทรงแสดงคุณแห่งความเลียงง่าย ความพอกพูนง่าย ความ
มักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด ความประพฤติก่อนหน้าเลื่อมใส
ความไม่สะสมปัจจัย ความเพียรกล้า แล้วทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เหตุ
นั้นแล้วจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงขกสกลขาบทนั้นแสดงว่า โย ปน ภิกขุ โอตถิโก
วิปริณเตน จิตฺเตน มาตุคามํ ทูฏฐุลลาหิ โอภาเสยฺย ขถา ตํ ขฺวา ขฺวต
เมถุนุปสณฺหิตาหิ สงฺฆาทิเสสํ ซึ่งแปลว่า ภิกษุใดมีจิตหยั่งลงแล้ว มีจิตแปรปรวน
กล่าวคือมาตุคามด้วยวาจาหยาบคาย อันประกอบด้วยเมถุนธรรม เหมืออาชาราณัม
หญิงสาวพูดกัน ต้องสังฆาทิเสส ดังนี้

ต่อไป เป็นเนื้อความในบทาสนี้อยู่ คือ บทจำแนกซึ่งคำในแม่บทที่ยกขึ้น
แสดงแล้วนี้ กล่าวคือ ภิกษุผู้กำหนดขันธ์นี้ ผู้มีความเชื่อใจ ผู้มีจิตเกี่ยวเนื่อง
ชื่อว่าผู้มีจิตหยั่งลงแล้ว ฯ คำว่า จิตแปรปรวนนั้น คือ จิตขันธ์ที่เรียกว่าจิตแปร
ปรวน จิตขันธ์ร้าย ก็ชื่อว่าจิตแปรปรวน จิตลุ่มหลง ก็เรียกว่าจิตแปรปรวน ก็แต่ว่า
ในข้อนี้หมายจิตขันธ์เท่านั้น ฯ อันมาตุคามนี้ หมายเอาหญิงมนุษย์ ไม่ไ้
หมายหญิงยักษ์ หญิงเปรต หรือคิรัจฉานตัวเมีย หญิงมนุษย์นั้น ก็หมายเฉพาะ
ที่รู้จักความ ที่อาจรู้จักคำดี คำไม่ดี คำหยาบ คำไม่หยาบ ฯ อันวาจาหยาบ-

คายนัน ได้แก่ว่าจอนเกี่ยวกับวัจนมรรค บัสนามมรรค เมถุนธรรม ฯ คำว่า
กล่าวณัน หมายถึงชมาจาร คือ การกล่าวไม่ชอบธรรม ฯ คำว่า เหมือนชายหนุ่ม
หญิงสาวณัน คือ เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวพูดกัน เหมือนกับผู้ที่เกี่ยวข้องกามารมณ์
พูดกัน ฯ คำว่า ประกอบด้วยเมถุนธรรมณัน คือ เกี่ยวกับเมถุนธรรม

ภิกษุสรรเสริญเกี่ยวกับมรรคทั้ง ๒ กัตติ ตีเตยณเกี่ยวกับมรรคทั้ง ๒ กัตติ
ขอกัตติ อ้อนวอนกัตติ ถามกัตติ สอบถามกัตติ บอกกัตติ สอนกัตติ คำกัตติ เกี่ยวกับ
มรรคทั้ง ๒ ข้อมมมอย

ภิกษุสรรเสริญซึ่งมรรคทั้ง ๒ ชื่อว่าสรรเสริญ ฯ ภิกษุขุ ดูหมิ่น ตีเตยณ
ซึ่งมรรคทั้ง ๒ ชื่อว่าตีเตยณ ฯ กล่าวว จงให้แก่เรา ควรให้แก่เรา ชื่อว่าขอ ฯ
การกล่าวว่า เมื่อไรมารดาของเจ้าจึงจักเลื่อมใส เมื่อไรบิดาของเจ้าจึงจักพอใจ
เมื่อไรเทวดาเหล่านั้นของเจ้าจักพอใจ เมื่อไรจึงจะมีขณะดี มีระยะดี มียามดี
เมื่อไรเราจึงจักได้เมถุนธรรมของเจ้า ชื่อว่าอ้อนวอน ฯ การกล่าวว่า เจ้าให้แก่
สามีอย่างไร เจ้าให้แก่ช้อย่างไร ชื่อว่าถาม ฯ การกล่าวว่า ได้ยินว่า เจ้าให้แก่สามี
อย่างนั้น เจ้าให้แก่ช้อย่างนั้น ชื่อว่าสอบถาม ฯ การกล่าวว่า เจ้าจงให้อย่างนั้น
เมื่อเจ้าให้อย่างนั้น เจ้าจักเป็นที่รักใคร่พอใจของสามี ดังนี้ ในเมื่อถูกถาม ชื่อว่า
บอก ฯ ไม่มีผู้ถามแต่บอกว่า เจ้าจงให้อย่างนั้น เมื่อเจ้าให้อย่างนั้น เจ้าจักเป็นที่รัก
ใคร่พอใจของสามี ชื่อว่าสอน ฯ การกล่าวว่า เจ้าไม่มีนินมิตกัตติ กล่าวว เจ้ามี
แต่นิมิตกัตติ กล่าวว เจ้าไม่มีโลหิตกัตติ เจ้ามีโลหิตประจำกัตติ เจ้ามีผ้าประจำกัตติ
เจ้าไหลย้อยเสมอกัตติ เจ้ามีหงอนกัตติ เจ้าเป็นหญิงบัณฑิตกัตติ เจ้าเป็นหญิงบุรุษกัตติ
เจ้าเป็นหญิงเจือกัตติ เจ้า ๒ เพศกัตติ ชื่อว่าคำ ฯ ของตนเนื้อความในพระบาลีไว้
เพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ต่อไป เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ทติยสมันตปาสาทิกาวา
คำว่า ขาดณัน คือ ขาดความสะดึงกลัว ฯ คำว่า เป็นหญิงนักเลงณัน คือ เป็น
หญิงโอ้อวด คำว่า ไม่มีหิรมัน คือ ไม่มีขางอาย ฯ คำว่า หัวเราะณัน คือ ยม

น้อย ๆ ๑ คำว่า สมนานัน ได้แก่การกล่าวคำเกี่ยวต่าง ๆ เป็นต้นว่า ชมพระอุทัย ๑ คำว่า กระซิกกระซิ่น ได้แก่หัวเราะดัง ๆ คำว่า เขาะเขี่ยนัน ได้แก่เขาะเขี้ยว ท่านเป็นบัณฑิต ท่านไม่ใช่บุรุษ ดังนี้ เป็นต้น

คำว่า กำหนดขึ้นดังนี้ ได้แก่งำหนดขึ้นในการกล่าววาจาหยาบคาย ๑ คำว่า มีความเชื่อใจ และมีจิตเกี่ยวเนื่องนั้น เหมือนกับนัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ๑ ในบทนี้ ควรพูดถึงแต่ความยินดีในวาจาอย่างเดียว ๑ เมื่อท่านจะแสดงมาตุคามที่เก็งเอาในบทว่า กล่าวต่อมาตุคามด้วยวาจาหยาบคายดังนั้น จึงได้กล่าวไว้ในบาลีว่า มาตุคามเป็นต้น ๑ ในคำเหล่านั้น คำว่า หญิงมนุษย์รู้จักความ ท้อใจรู้จักเข้าใจคำดี คำไม่ดี คำหยาบ คำไม่หยาบนั้น มีคำอธิบายว่า หญิงมนุษย์คนใดเป็นหญิงมีปัญญา อาจรู้จักถ้อยคำที่มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์เกี่ยวกับอสังกรรม ที่เกี่ยวกับอสังกรรม หญิงมนุษย์คนนั้นจึงว่า เป็นหญิงมนุษย์ในสิกขาบท ๑ หญิงคนใดถึงแม้จะเป็นคนแก่ แต่เป็นคนโง่เขลา ก็ไม่จัดเข้าในสิกขาบท ๑ คำว่า กล่าวนั้น คือ กล่าวถ้อยคำอันเกี่ยวกับอสังกรรมมีประการต่าง ๆ ๑ การกล่าวของผู้กล่าวชนิดนี้ เมื่อว่าโดยใจความแล้ว ก็ได้แก่อชฌาจาร คือ ได้แก่การมีระคะครอบงำ แล้วล่วงเขตแดนแห่งความสำรวม ๑ คำว่า ขกาด ในบาลีนั้น มีคำอธิบายว่า คั้น เป็นแต่เพียงนิบาต ๑ เนื้อความว่า ขกา ขวา ขวติ ซึ่งแปลว่าเหมือนชายหนุ่มหญิงสาวพูดกันฉะฉาน ดังนี้

สังฆาภิบาลย่อมมีแก่ภิกษุผู้กล่าวด้วยอาการใด เพื่อจะแสดงอาการนั้น ท่านจึงได้กล่าว คำว่า เกี่ยวกับมรรคทั้ง ๒ ดังนี้ เป็นต้นนั้นไว้ ๑ ในคำเหล่านั้น คำว่า มรรคทั้ง ๒ นั้น หมายถึงอมรรค ๑ บัณฑิตามรรค ๑ ๑ คำในอุทเทศ นอกจากที่อ่าน แจ่มแจ้งอยู่แล้วดังนี้

ส่วนในนิเทศ มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ คำว่า สรรเสริญนั้น ได้แก่งกล่าวว่า เจ้าประกอบด้วยลักษณะหญิง ประกอบด้วยลักษณะอันสวยงาม การกล่าวอย่างนี้ยังไม่ถึงที่สุดก่อน ต่อเมื่อกล่าวว่า วจมรรค บัณฑิตามรรค ของเจ้าเป็นเช่นนั้น เจ้าประกอบด้วยลักษณะหญิง ลักษณะสวยงามเช่นนั้น จึงถึงที่สุด คือ เป็นสังฆาภิบาล ๑ คำว่า ชุณฺณ ได้แก่งำกระทบกระเทือน ๑ คำว่า

คหมินนั้น ได้แก่รุกราน ๆ คำว่า คิเตียนนั้น ได้แก่กล่าวโทษ ๆ เมื่อไม่กล่าว
วาจาเข้าในบทที่ ๑๑ มีบทว่า เจ้าไม่มีนิมิตเป็นต้น หันมาในบาลีข้างหน้านั้น
ยังไม่ถึงที่สุด เมื่อเกี่ยวถึงที่สุด เมื่อพูดเกี่ยวกับคำที่ ๓ คือ คำว่า เจ้ามีหงอน
เจ้าเจือ เจ้า ๒ เพศ ดังนี้ เป็นสังฆาทิเสส แม้เมื่อขอว่า จงให้แก่เรา ดังนี้
ก็ยังไม่ถึงที่สุด ๆ เมื่อพูดเกี่ยวกับเมถุนธรรมว่า เจ้าจงให้เมถุนธรรม ดังนี้ จึงเป็น
สังฆาทิเสส

ในคำทั้งหลายเป็นต้นว่า เมื่อไรมารดาของเจ้าจักเลื่อมใสนั้น ด้วยคำกล่าว
อ่อนวอนเพียงเท่านั้น ก็ยังไม่ถึงที่สุด ต่อเมื่อกล่าวเกี่ยวกับเมถุนธรรมว่า เมื่อไรมารดา
ของเจ้าจักเลื่อมใส เมื่อไรเราจึงจะได้เมถุนธรรมของเจ้า หรือกล่าวว่า เมื่อมารดา
ของเจ้าเลื่อมใส เราจักได้เมถุนธรรม ดังนี้เป็นต้น จึงเป็นสังฆาทิเสส

ในคำถามเป็นต้นว่า เจ้าให้แก่สามีอย่างไร เมื่อระบุถึงเมถุนธรรม จึงเป็น
สังฆาทิเสส ถ้าระบุถึงสิ่งอื่นไม่เป็นสังฆาทิเสส ๆ แม้ในคำสอบถามว่า เจ้าให้แก่
สามีของเจ้าอย่างไรหรือ ดังนี้ ก็เหมือนกัน

คำว่า ถูกถามจึงบอกนั้น คือ ถูกถามว่า ให้อย่างไร จึงจักเป็นที่รักแก่สามี
ดังนี้ แล้วจึงบอก ๆ ในคำนี้ถึงแม้ภิกษุกล่าวว่า เจ้าจงให้อย่างนี้ เพราะเมื่อให้
อย่างนั้นจักเป็นที่รักแก่สามี ดังนี้ ก็ยังไม่ถึงที่สุด ต่อเมื่อพูดระบุเมถุนธรรมเป็นต้นว่า
เจ้าจงให้เมถุนธรรมอย่างนี้ เพราะเมื่อให้เมถุนธรรมอย่างนี้ จักเป็นที่รักแก่สามี
ดังนี้ จึงเป็นสังฆาทิเสส

ในนิทเทสแห่งคำว่า นั้น มีคำอธิบายว่า คำว่า เจ้าไม่มีนิมิตนั้น คือ
เจ้าปราศจากนิมิต ๆ อันได้แก่พูดว่า เจ้ามีแต่ช่องลูกกุญแจเท่านั้น มีแต่
ร่องน้ำเท่านั้น ๆ คำว่า นิมิตนั้น คือ นิมิตหญิงของเจ้าไม่สมบูรณ์ มีแต่
สักว่าความเข้าใจเท่านั้น ๆ คำว่า เจ้าไม่มีโลหิตนั้น คือ เจ้ามีกระแสน้ำ
แห้ง ๆ คำว่า เจ้ามีโลหิตประจักษ์นั้น คือ มีช่องเบือนด้วยโลหิตเป็นนิตย์ ๆ
คำว่า เจ้ามีผ้าประจักษ์นั้น คือ เจ้านุ่งผ้ากันเบือนประจำอยู่เสมอ ๆ คำว่า เจ้าไร้เล
อยู่เสมอนั้น คือ เจ้าไม่มีบุตรไหลอยู่เสมอ ๆ คำว่า เจ้ามีหงอนนั้น คือ เจ้ามี
เนื้อเป็นลิ่มออกมาข้างนอก ๆ คำว่า เจ้าเป็นหญิงบัณฑิตเท่านั้น คือ เจ้าเป็นหญิง

ไม่มีนิมิต ๑ คำว่า เจ้าเป็นหญิงนั้น คือ เจ้ามีหมวดคราวอย่างบุรุษ มีรูปร่าง
อย่างบุรุษ ๑ คำว่า เจ้าเป็นหญิงเจื่อนนั้น คือ เจ้ามีวจมรรค บัณฑิตสาวมรรคเจือ
กัน ๑ คำว่า หญิง ๒ เพศนั้น คือ เจ้ามีทั้งเพศหญิง เพศบุรุษ ๑ ในคำทั้ง
๑๑ คำนี้ สำหรับ ๓ คำ คือ คำว่า เจ้ามีหงอน เจ้าเจือ เจ้า ๒ เพศ เพียงแต่พูด
เท่านั้น ก็ถึงที่สุดแห่งอาบัติ ๑ ด้วยเหตุนี้ คำทั้ง ๓ นี้ กับคำที่เกิดกับวจมรรค
บัณฑิตสาวมรรค เมถุนธรรม รวมเป็น ๖ คำ ด้วยกัน เป็นคำที่ทำให้ต้องอาบัติได้ทันที ๑
ส่วนคำนอกจากนี้ มีคำว่า เจ้าไม่มีนิมิตเป็นต้น ต้องพูดเกี่ยวกับเมถุนธรรม เช่น
พูดว่า นี่แน่ะเจ้าผู้ไม่มีนิมิต เจ้าจงให้เมถุนธรรมแก่เรา ดังนี้ จึงควรทราบว่ ทำให้
เกิดอาบัติได้ สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว่ คำเป็นต้นว่า เจ้าประกอบ
ด้วยลักษณะหญิง ดังนี้ เป็นทุกกฎแก่ภิกษุผู้พูด ด้วยความยินดีในการพูดวาจา
หยาบคาย ๑ คำทั้ง ๓ มีคำว่า เจ้ามีหงอนเป็นต้นนั้น เป็นคำทำให้เกิดสังฆา-
ติเสสแท้ เพราะเป็นคำเล็งเอาบัณฑิตสาวมรรค และเป็นคำหยาบยิ่ง ๑ คำทั้ง ๔ มีคำว่า
เจ้าไม่มีนิมิตเป็นต้นนั้น เป็นคำให้เกิดกุลลัจฉัย แต่อาจารย์อีกพวกหนึ่งว่า เป็นคำ
ให้เกิดทุกกฎ เพราะเป็นคำด่า ๑ แต่ว่าคำที่ว่า เป็นคำให้เกิดกุลลัจฉัยนั้นถกกว่า
เหมือนกับในเรื่อง นางปริพาชกา เป็นอุทาหรณ์ สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๘๓

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในคตติยสังฆาทิเสส

อิตถิ จ โหติ อิตถิสญญิ สารตฺโต จ ภิกฺขุ จ นํ อิตถิยา วจฺมคฺคํ
ปสฺสวามคฺคํ อาทิสฺส วณฺณํ ภาณติ อวณฺณํ ภาณติ ขาจติปี อyajติปี ปุจฺจติปี
ปฺปฺปฺจฺจติปี อายฺยจฺจติปี สงฺฆาทิเสสสุสาติ.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๘๓ ว่าด้วยบทภาษณีย์ในคตติยสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอด ๕๐๐๐ พรรษา

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญก็ดี ตีเตียนก็ดี
ขอกก็ดี อ้อนวอนก็ดี ถามก็ดี สอบถามก็ดี บอกก็ดี สอนก็ดี คำก็ดี เกี่ยวกับ
วิจมรรค บัณฑิตามรรค ของหญิง ต้องสังฆาทิเสส ฯ เป็นหญิง ภิกษุสงฆ์ หรือ
เข้าใจว่าเป็นบัณฑิต ฯ หรือเข้าใจว่าเป็นบุรุษ หรือเข้าใจว่าเป็นคิริจณาน ภิกษุ
กำหนดขันธ์ สรรเสริญก็ดี ตีเตียนก็ดี ตลอดถึงคำก็ดี เกี่ยวกับวิจมรรค บัณฑิตา-
มรรคของหญิง ต้องถูกล้างจับ

เป็นบัณฑิต ฯ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต ฯ ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญ
ก็ดี ตีเตียนก็ดี ตลอดถึงคำก็ดี เกี่ยวกับวิจมรรค บัณฑิตามรรคของบัณฑิต ฯ ต้อง
ถูกล้างจับ ฯ เป็นบัณฑิต ฯ แต่ภิกษุสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นบุรุษ หรือเข้าใจว่า
เป็นคิริจณาน หรือเข้าใจว่าเป็นหญิง และภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญก็ดี ตีเตียนก็ดี
ตลอดถึงคำก็ดี เกี่ยวกับวิจมรรค บัณฑิตามรรคของบัณฑิต ฯ ก็ต้องทุกกฎ

เป็นบวช ภาณูเข้าใจว่าเป็นบวช หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นคฤจณ หรือเข้าใจว่าเป็นหญิง หรือเข้าใจว่าเป็นบณเฑาะก์ และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติเตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของบวช ต้องทุกกฎ

เป็นคฤจณ ภาณูเข้าใจว่าเป็นคฤจณ หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นหญิง หรือเข้าใจว่าเป็นบณเฑาะก์ หรือเข้าใจว่าเป็นบวช และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของคฤจณ ต้องทุกกฎ

เป็นหญิง ๒ คน ภาณูเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของหญิงทั้ง ๒ นั้น ต้องสังฆาทิเสส ๒ ตัว ๆ เป็นหญิง ๒ คน ภาณูสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นบณเฑาะก์ เข้าใจว่าเป็นบวช เข้าใจว่าเป็นคฤจณ และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของหญิง ๒ คนนั้น ต้องถลลจชัย ๒ ตัว

เป็นบณเฑาะก์ ๒ คน ภาณูเข้าใจว่าเป็นบณเฑาะก์ ๒ คน และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของหญิง ๒ คนนั้น ต้องถลลจชัย ๒ ตัว ๆ เป็นบณเฑาะก์ ๒ คน และภาณูสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นบวช เข้าใจว่าเป็นคฤจณ เข้าใจว่าเป็นหญิง และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของบณเฑาะก์ ๒ คนนั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

เป็นบวช ๒ คน ภาณูเข้าใจเป็นบวช ๒ คน หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นคฤจณ เข้าใจว่าเป็นหญิง เข้าใจว่าเป็นบณเฑาะก์ และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรคของบวช ๒ คนนั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

เป็นคฤจณ ๒ ตัว ภาณูเข้าใจว่าเป็นคฤจณทั้ง ๒ ตัว หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นหญิง เข้าใจว่าเป็นบณเฑาะก์ เข้าใจว่าเป็นบวช และภาณูกำหนดขันตี สรรเสริญกิตติ เตียนกิตติ ตลอดจนคำกิตติ เกี่ยวกับวัจจมรรค บัสนาวมรรค ของคฤจณทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ ภิกษุกำหนด
 ยินดี สรรเสริญก็ดี ตีเตียนก็ดี ตลอดถึงด่าก็ ได้ เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิต
 ของหญิงและบัณฑิตทั้ง ๒ นั้น ต้องสงฆาภิเสกกับทุกกฏ ๗ เป็นหญิง ๑ เป็น
 บัณฑิต ๑ แต่ภิกษุสงสัย หรือเข้าใจว่าเป็นอย่างอื่นไป ภิกษุกำหนดยินดี
 สรรเสริญ หรือตีเตียน หรือตลอดถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิต
 ของหญิงและบัณฑิตทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกล้างจักษกับทุกกฏ

เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ คน ภิกษุ
 กำหนดยินดี สรรเสริญ หรือตีเตียน หรือตลอดถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิต
 มรรค ของคนทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกล้างจักษ ๒ ตัว

เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษ ภิกษุกำหนดยินดี
 สรรเสริญ หรือตีเตียน ตลอดถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิตมรรค ของ
 ทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกล้างจักษกับทุกกฏ

เป็นหญิง ๑ เป็นคฤจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นคฤจณ ภิกษุกำหนด
 ยินดี สรรเสริญ หรือตีเตียน ตลอดถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค และบัณฑิตมรรค
 ของหญิงและคฤจณทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกล้างจักษกับทุกกฏ

เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษ ภิกษุกำหนดยินดี
 สรรเสริญ หรือตีเตียน ตลอดถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิตมรรค ของหญิง
 และบุรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องสงฆาภิเสกกับทุกกฏ

เป็นหญิง ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุสงสัย หรือเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต เข้าใจว่า
 เป็นบุรุษ เข้าใจว่าเป็นคฤจณ ภิกษุกำหนดยินดี สรรเสริญ หรือตีเตียน ตลอด
 ถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิตมรรค ของหญิงและบุรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกล้างจักษ

เป็นหญิง ๑ เป็นคฤจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุ
 กำหนดยินดี สรรเสริญก็ดี ตีเตียนก็ดี ตลอดถึงด่า เกี่ยวกับวัจนมรรค บัณฑิตมรรค
 ของหญิงและคฤจณทั้ง ๒ นั้น ต้องสงฆาภิเสกกับทุกกฏ

เป็นหญิง ๑ เป็นคฤจณ ๑ แต่ภิกษุสงสัย หรือเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต
 เข้าใจว่าเป็นบุรุษ เข้าใจว่าเป็นคฤจณ ภิกษุกำหนดยินดี สรรเสริญ

หรือคเตยน หรือตลอดถึงคำ เกี่ยวกับวัจฉมรรค บัสนาวมรรค ของหญิงและ
คิริจณาทัง ๒ นั้น ต้องถูกลัจจัยกับทุกกฎ

เป็นบัณฑิต ๑ เป็นบุรุษ ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ ภิกษุ
กำหนดขันธ์ สรรเสริญ หรือคเตยน หรือตลอดถึงคำ เกี่ยวกับวัจฉมรรค บัสนา-
มรรค ของบัณฑิตและบุรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องถูกลัจจัยกับทุกกฎ

เป็นบัณฑิต ๑ เป็นบุรุษ ๑ แต่ภิกษุสงสัย หรือเข้าใจว่าเป็นบุรุษ เข้า
ใจว่าเป็นคิริจณา เข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญ หรือ
คเตยน หรือตลอดถึงคำ เกี่ยวกับวัจฉมรรค บัสนาวมรรค ของบัณฑิต
และบุรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

เป็นบัณฑิต ๑ เป็นคิริจณา ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒
ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญ หรือคเตยน หรือตลอดถึงคำเฉพาะวัจฉมรรค บัสนา-
มรรค ของบัณฑิตและคิริจณาทัง ๒ นั้น ต้องถูกลัจจัยกับทุกกฎ

เป็นบัณฑิต ๑ เป็นคิริจณา ๑ แต่ภิกษุสงสัย หรือเข้าใจว่าเป็นบุรุษ
เข้าใจว่าเป็นคิริจณา เข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญ หรือ
คเตยน หรือตลอดถึงคำ อังถึงวัจฉมรรค บัสนาวมรรค ของบัณฑิตและ
คิริจณาทัง ๒ นั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

เป็นบุรุษ ๑ เป็นคิริจณา ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษทั้ง ๒ หรือสงสัย
หรือเข้าใจว่าเป็นคิริจณา เข้าใจว่าเป็นหญิง เข้าใจว่าเป็นบัณฑิต ภิกษุ
กำหนดขันธ์ สรรเสริญ หรือคเตยน หรือตลอดถึงคำ อังถึงวัจฉมรรค บัสนา-
มรรค ของบุรุษและคิริจณาทัง ๒ นั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญ หรือ
คเตยน หรือตลอดถึงคำ อังถึงอวัชระตั้งแต่รากขวัญลงมา ตั้งแต่เข้าขึ้นไป
ยกเว้นวัจฉมรรค บัสนาวมรรคของหญิงนั้น ต้องถูกลัจจัย

เป็นบัณฑิต ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตกต เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจ
ว่าเป็นสตรีกต เป็นคิริจณา ภิกษุเข้าใจว่าเป็นสตรีกต ภิกษุกำหนดขันธ์

สรเรณู หรือติเตยน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งอวัยวะตั้งแต่รากขวัญลงมา ตั้งแต่เข้าขึ้นไป ยกเว้นวจมรรคเสีย ต้องทุกกฏทั้งนั้น

เป็นหญิง ๒ คน แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุกำหนดขันธ์ สรเรณู ติเตยน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งอวัยวะตั้งแต่รากขวัญลงมา ตั้งแต่เข้าขึ้นไป ยกเว้นวจมรรค บัสนาวมรรค ของหญิงทั้ง ๒ นั้นเสีย ต้องถลาลัจฉัย ๒ ตัว

เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะก ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ ภิกษุกำหนด ขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน หรือตลอดถึงคำใด ซึ่งอวัยวะตั้งแต่รากขวัญ ลงมา ตั้งแต่เข้าขึ้นไป ยกเว้นวจมรรค บัสนาวมรรค ของหญิงและบัณฑิตเจ้าจะก นั้นเสีย ต้องถลาลัจฉัยกับทุกกฏ

เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งอวัยวะแห่งหญิงนั้น ตั้งแต่รากขวัญขึ้นไป ตั้งแต่เข้าลงมา ต้องทุกกฏ

เป็นบัณฑิตเจ้าจะก ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงกต เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจว่า เป็นหญิงกต เป็นคิริจณ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงกต ภิกษุกำหนดขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งอวัยวะตั้งแต่รากขวัญขึ้นไป ตั้งแต่ เข้าลงมา ต้องทุกกฏ

เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุกำหนดขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งอวัยวะของหญิงทั้ง ๒ นั้น ตั้งแต่ รากขวัญขึ้นไป ตั้งแต่เข้าลงมา ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิตเจ้าจะก ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุ กำหนดขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน ซึ่งอวัยวะของหญิงและบัณฑิตเจ้าจะกทั้ง ๒ นั้น ตั้งแต่รากขวัญขึ้นไป ตั้งแต่เข้าลงมา ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งของเนื่องในกายหญิงนั้น ต้องทุกกฏ

เป็นบัณฑิตเจ้าจะก ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าจะก หรือเป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจ ว่าเป็นบุรุษ เป็นคิริจณ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นคิริจณ ภิกษุกำหนดขันธ์ สรเรณู หรือติเตยน ซึ่งของเนื่องในกาย ต้องทุกกฏ

เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุกำหนดขีณตี
สรรเสริญ หรือติเตียน หรือตลอดถึงคำ ซึ่งของเนื่องในกายของหญิงทั้ง ๒ นั้น
ต้องทุกกฎ

เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน ภิกษุ
กำหนดขีณตี สรรเสริญ หรือติเตียน หรือตลอดถึงคำ เกี่ยวกับของเนื่องใน
กายของคนทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

อนาบัติ คือ ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้มุงอรรถ ผู้มุงธรรม ผู้มุง
สั่งสอน ผู้เป็นบา ผู้เป็นตบัตถุญญิต

ต่อไปนี้ ว่าด้วยตัวอย่างแห่งตติยสังฆาทิเสสหลายเรื่องด้วยกัน คือ เรื่อง
ที่ ๑ ว่า ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งห่มผ้ากัมพลแดง ๆ ภิกษุรูปหนึ่งกำหนด
ขีณตี ได้กล่าวแก่หญิงนั้นว่า แดงจริงนะน้อง ๆ หญิงนั้นไม่รู้ทัน จึงตอบ
ว่า แดงเจ้าข้า เพราะเป็นผ้ากัมพลแดง ๆ เรื่องที่ ๒ ว่า ในคราวนั้น หญิงคนหนึ่ง
ห่มผ้ากัมพลเนื้อหยาบ ๆ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนดขีณตี จึงกล่าวขึ้นว่า ขน
หยาบจริงนะน้องหญิง ๆ หญิงนั้นไม่รู้ทัน จึงตอบว่า เจ้าข้า เพราะผ้ากัมพลหยาบ ๆ
เรื่องที่ ๓ ว่า ในคราวนั้น หญิงคนหนึ่งห่มผ้ากัมพลที่ฟอกใหม่ ๆ ภิกษุรูปหนึ่ง
กำหนดขีณตีจึงกล่าวขึ้นว่า ขนเกลือกกลนจริงนะน้องหญิง ๆ หญิงนั้นไม่รู้
ทัน จึงตอบว่า เจ้าข้า เพราะเป็นผ้ากัมพลที่ฟอกใหม่ ๆ เรื่องที่ ๔ ว่า ในคราว
นั้น มีหญิงคนหนึ่ง ห่มผ้ากัมพลแข็ง ๆ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนด ขีณตี จึงกล่าว
ว่า ขนแข็งจริงนะน้องหญิง ๆ หญิงนั้นไม่รู้ทัน จึงตอบว่า เจ้าข้า เพราะ
เป็นผ้ากัมพลแข็ง ๆ เมื่อภิกษุทั้ง ๔ องค์นั้น เกิดความสงสัยว่า เรามิต้องสังฆาทิเสส
แล้วหรือ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบที่ละองค์ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องทุกกฎ

เรื่องที่ ๕ ว่า ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งห่มผ้าปาวาลขาว ๆ ภิกษุรูป
หนึ่ง เกิดความกำหนดรักใคร่ จึงได้กล่าวขึ้นว่า ขนขาวจริงนะน้องหญิง ๆ
หญิงนั้นไม่รู้ทัน จึงตอบว่า เจ้าข้า เพราะเป็นผ้าปาวาลขาว ๆ ภิกษุนั้นถูกทรง
ตัดสินใจว่า ไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องถูกลัจฉัย

เรื่องที่ ๖ ว่า ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งให้คนไปหว่านกล้าที่นา แล้วกลับมา ๑ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดรักใคร่ จึงกล่าวขึ้นว่า หว่านแล้วหรือน้องหญิง ๑ หญิงนั้นไม่รู้ทัน จึงตอบว่า หว่านแล้ว แต่ไม่ดี ๑ ภิกษุนั้นถูกทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องกลลัจจย

เรื่องที่ ๗ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เห็นนางปริพาชกาเดินสวนทางมา เกิดราคะดำฤชณาแล้วกล่าวขึ้นว่า หางของเธอทำดีแล้วหรือ ๑ นางปริพาชกา นั้นไม่รู้ทันจึงตอบว่า ทำดีแล้ว หางจักเดินหรือ ๑ ภิกษุนั้นถูกทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องกลลัจจย

เรื่องที่ ๘ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดยินดี จึงกล่าวต่อหญิงคนหนึ่งว่า นี่แน่ะน้องหญิง เธอเป็นคณมีศรัทธา เธอให้สิ่งใดแก่สามีจงให้สิ่งนั้นแก่เรา ๑ หญิงนั้นถามว่า อะไรเจ้าข้า ๑ ภิกษุนั้นตอบว่า เมณฺฑนธรรม ๑ ภิกษุองค์นั้นถูกทรงตัดสินว่า เป็นสังฆาทิเสส

เรื่องที่ ๙ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดยินดี ได้กล่าวขึ้นกับหญิงคนหนึ่งว่า นี่แน่ะน้องหญิง เธอเป็นคณมีศรัทธา สิ่งใดเป็นทานอันเลิศ เธอจงให้สิ่งนั้นแก่เรา ๑ หญิงนั้นจึงถามว่า อะไรเป็นทานอันเลิศ เจ้าข้า ๑ ภิกษุนั้นตอบว่า เมณฺฑนธรรม ๑ ภิกษุนั้นถูกทรงตัดสินว่า เป็นสังฆาทิเสส

เรื่องที่ ๑๐ ว่า ในคราวนั้น หญิงคนหนึ่งกำลังทำงานอยู่ ๑ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดยินดีได้กล่าวขึ้นว่า หยคน้องหญิง เราจักทำ หญิงนั้นไม่รู้ทัน ๑ เรื่องที่ ๑๑ ว่า หญิงคนหนึ่งกำลังทำงานอยู่ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดยินดี ได้กล่าวขึ้นว่า นังน้องหญิง เราจักทำ ๑ เรื่องที่ ๑๒ ว่า มีหญิงคนหนึ่งกำลังนั่งทำงานอยู่ ๑ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดยินดี จึงกล่าวขึ้นว่า นอนน้องหญิง เราจักทำ ๑ หญิงนั้นไม่รู้ทัน ๑ ภิกษุทั้ง ๓ นั้น ต่อมาภายหลัง ถูกทรงตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องทุกกฏ ๑ สันเนอความในวาระพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า สังฆาทิเสสข้อที่ ๓ น มีสมุฏฐาน ๓ คือ เกิดจากกายกัมมิจิต ๑ เกิดจากวาจากัมมิจิต ๑ เกิดจากกายวาจากัมมิจิต ๑ เป็น

กิริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสัจจตกะ เป็นโลกวัชชะ เป็นกายกรรม
เป็นวจีกรรม เป็นอกุศลจิต วิเวทนา ๒ สันเนอความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้น
เทศนาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ส่วนเนอความในฎีกา ก็มีแต่เพียง ๒ คำ ที่ควรยกขึ้นเทศนา คือ คำว่า กาย
กับจิต และองค์แห่งสิกขาบทเท่านั้น ๑ คำว่า กายกับจิตนั้น คือ เกิดด้วย
การกล่าวคำหยาบ ด้วยทำมือให้เป็นเครื่องหมาย ๑ คำว่า องค์แห่งสิกขาบท
คือ สังฆาภิเสสสิกขาบทข้อที่ ๓ น มองค์ ๕ อันได้แก่ ๑. ญิงมนุษย์ ๑. เข้าใจว่าเป็น
หญิงมนุษย์ ๑. ยินดีในการพูดหยาบคาย ๑. พูดออกไปด้วยความยินดีนั้น ๑. ญิง
ฟังความในขณะนั้น ๑. รวมเป็นองค์ ๕ เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๕ น จึงเป็นสังฆาภิเสส
ข้อนี้ สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๘๔

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยเรื่องพระอุทายเป็นในจุดตถสังฆาภิเสส

เตน สมเบน พุทโธ ภควา สาวตถึย์ วิหริติ เขตวเน อนาถปณฺฑิตกสุส
อาราเม ๑ เตน โข ปน สมเบน อาษสฺมา อุทายี สาวตถึย์ กุลุปโก โหติ
พหุกานี กุลานี อุปสงกมตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถิตารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๘๔ ว่าด้วยเรื่องพระอุทายเป็นในจุดตถสังฆาภิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
 ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับ
 อยู่ในอารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวนาราม ใกล้กรุงสาวัตถี ฯ
 ก็ในคราวนั้น พระอุทายเป็นพระประจําตระกูลในกรุงสาวัตถี ได้เข้าไปสู่ตระกูล
 เป็นอันมาก ฯ ก็ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งสามีตาย เป็นหญิงมีรูปร่างสวยงาม
 น่าดูน่าชอบใจ ฯ เช้าวันหนึ่งพระอุทายเป็นไปฉันทที่เรือนของหญิงนั้น ครั้นเข้า
 ไปถึงแล้ว ก็ได้นั่งลงทอาสนะที่หญิงนั้นแต่งถวาย ฯ หญิงนั้นได้เข้าไปไหว้แล้วนั่ง
 ลงในที่สมควรแก่ตน ฯ พระอุทายเป็นได้แสดงธรรมให้หญิงนั้นฟัง ฯ หญิงนั้น
 ได้ฟังธรรมแล้วก็กล่าวขึ้นว่า ท่านเจ้าข้า ท่านต้องการสิ่งใดขอได้โปรดบอก
 ดิฉันสามารถถวายจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานบัจจยได้ พระอุทายเป็นตอบว่า จิวร
 บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานบัจจย ไม่ใช่ของที่เรหาได้ยาก สิ่งใดที่เรหาได้ยาก
 เธอควรถวายสิ่งนั้น ? หญิงนั้นจึงถามว่า อะไรเจ้าข้า ? พระอุทายเป็นตอบว่า เมถุน-
 ธรรมชิ ฯ หญิงนั้นจึงถามว่า ท่านต้องการหรือ ? พระอุทายเป็นตอบว่า ต้องการ ฯ
 หญิงนั้นก็กล่าวว่า นิมนต์ซิเจ้าข้า ฯ ว่าแล้วก็เข้าห้องเปลื้องผ้าแล้วออกมาแล้วขนอน
 บนเตียง ฯ ลำดับนั้น พระอุทายเป็นเข้าไปใกล้ กล่าวว่า ใครจักถูกต้องคนชั่วร้าย
 น่าเหินเช่นนี้ ว่าแล้วก็ถ่มน้ำลายเดินออกไปเสียจากห้อง ฯ หญิงนั้นก็ยกโทษ
 โพนทนาดีทีเดียวว่า สมณะสักกบุตรเหล่านี้ไม่มียางอาช ไม่มีศีล เป็นคนกล่าว
 มุสาวาท สมณะสักกบุตรเหล่านี้ เหตุไรจึงยืนยันว่าเป็นผู้ประพฤติชอบ เป็นผู้
 ประพฤติธรรม เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้มศีลธรรมอันดีงาม ฯ ความ
 เป็นสมณะของสมณะสักกบุตรเหล่านี้ไม่มี ความเป็นพรหมของสมณะสักกบุตร
 เหล่านี้ไม่มี ความเป็นสมณะของสักกบุตรเหล่านี้ฉิบหายเสียแล้ว ความเป็น
 พรหมของสมณะสักกบุตรเหล่านี้ฉิบหายเสียแล้ว ความเป็นสมณะของสักกบุตร
 เหล่านี้ฉิบหายเสียแล้ว ความเป็นพรหมของสมณะสักกบุตรเหล่านี้ ฉิบหายเสีย
 ไร่น สมณะสักกบุตรเหล่านี้ปราศจากความเป็นสมณะแล้ว สมณะสักกบุตรเหล่านี้

ปราศจากความเป็นพรหมแล้ว อย่างไร พระอุทัย ขอเมถุนธรรมกับเราด้วย
ตนเองแล้ว . จึงกล่าวว่า ใครจักถูกต้องคนชั่วร้ายเน่าเหม็นเช่นนั้น แล้วก็นำลาย
เสีย เรามักความชั่วร้ายอย่างไร เรามักกลิ่นเหม็นอย่างไร เราเลวกว่าหญิงอื่น
อย่างไร . ฝ่ายหญิงทั้งหลายก็โพนทนาบทโทษติเตียนเช่นนั้น . ภิกษุเหล่าใด
มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจ ใครต่อการศึกษา
ภิกษุเหล่านั้นก็โพนทนาบทโทษติเตียนว่า อย่างไร พระอุทัยจึงสรรเสริญการบำเรอ
ด้วยกามคุณแก่ตนในที่ใกล้มาตุคาม . แล้วภิกษุเหล่านั้นก็ไปกราบทูลให้สมเด็จพระ
ผู้มีพระเจ้าทรงทราบ . พระองค์จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ . แล้วทรง
สอบถามพระอุทัยด้วยพระองค์เองว่า นี่แน่ะ อุทัย ได้ยินว่า เธอสรรเสริญ
การบำเรอกามคุณแก่ตนในที่ใกล้มาตุคามจริงหรือ ? พระอุทัยกราบทูลว่า จริง
พระเจ้าข้า . สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้ทรงติเตียนพระ
อุทัยด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ดังที่แสดงมาแล้วในกัมมจักกัณณกัณ . แล้วจึงทรงบัญญัติ
จตุตถสังขมาทิสสข้อที่ ๔ นี้ไว้ว่า โย ปน ภิกขุ โอตินโน วิปริณเตน จิตเตน
มาตุคามสส สนตike อตตกามปาริจริยา วณเฑ ภาเสยฺย เอตทคคํ ภิกขิ
ปริงเรยฺยานํ ยา มาทิสํ สลวณตํ กลยาณธมมํ พรหมจารี เอเตน ชมฺเมน
ปาริจเรยฺยาติ เมถุนุปสณฺหิตেন สงฺขาทิสสเโส ซึ่งแปลว่า ก็ภิกษุใดหยั่งลงแล้ว มีจิต
แปรปรวนแล้ว สรรเสริญการบำเรอด้วยกามคุณแก่ตนในที่ใกล้มาตุคามว่า ธรรมดา
การบำเรอทั้งหลาย หญิงใดบำเรอผู้มีศีล ผู้มีธรรมอันดี ผู้ประพฤดีพรหมจรรย์
ผู้เช่นเรา ด้วยธรรมอันนั้น คือ ด้วยเมถุนธรรม การบำเรอด้วยเมถุนธรรมอันนั้น
เป็นเลิศกว่าการบำเรอทั้งหลาย ดังนี้ ภิกษุนั้นต้องสังขมาทิสส

ภิกษุผู้กำหนดจิต ผู้มีความขี้ด ผู้มีจิตปฏิบัติรักใคร่ เชื่อว่าผู้
ขำลงแล้ว คำว่า จิตแปรปรวนนั้น ได้แก่ จิตยินดี ยินร้าย ลุ่มหลา . แต่ใน
ข้อนี้ หมายถึงจิตรักใคร่ยินดี . มาตุคามนั้น ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่หญิงยักษ์
ไม่ใช่หญิงเปรต ไม่ใช่ดิรัจฉานตัวเมีย หมายถึงหญิงมนุษย์ที่รู้จักความ ที่อาจรู้
คำดี คำไม่ดี คำหยาบ คำไม่หยาบ . คำว่า ในที่ใกล้มาตุคามนั้น คือ ในที่ไม่ไกล
มาตุคาม . คำว่า กามแก่ตนนั้น ได้แก่ ความใคร่เพื่อตน เหตุเพื่อตน คือ ความ

ประสงค์ของตน คือ การบำรุงตน ฯ คำว่า เลิศนั้น คือ ประเสริฐสูงสุด ฯ คำว่า
 หญิงใดนั้น คือ หญิงกษัตริย์ หรือหญิงพราหมณ์ หญิงเวศย์ หญิงศูทร ฯ คำว่า
 ผู้เช่นเรา คือ ผู้เป็นกษัตริย์ หรือพราหมณ์ เวศย์ ศูทร ฯ คำว่า ผู้มีศีล ได้แก่ผู้
 งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน มุสาวาท ฯ คำว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์นั้น
 ได้แก่ผู้งดเว้นจากเมถุนธรรม ฯ ผู้ที่มรรมนั้น ได้แก่ผู้มีศีล มีการประพฤติ
 พรหมจรรย์ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ฯ คำว่า ด้วยธรรมนั้น คือ ด้วยเมถุนธรรม ฯ
 คำว่า บำเรอ นั้น คือ ชินด้วย

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในบทภาษณีย์ ที่ท่านจำแนกแจกไว้เป็นข้อ ๆ คือ
 ข้อที่ ๑ ว่า เป็นหญิง ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขินดี สรรเสริญการ
 บำเรอความใคร่แก่ตนในที่ใกล้หญิงนั้น ต้องสงฆาทีเสส

ข้อที่ ๒ ว่า เป็นหญิง แต่ภิกษุสงสัยหรือเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าเก็ก เข้าใจ
 ว่าเป็นบุรุษ เข้าใจว่าเป็นคิริจณาน ภิกษุกำหนดขินดี สรรเสริญการบำเรอ
 ความใคร่ของตน ในที่ใกล้หญิงนั้น ต้องถลลัจจับ

ข้อที่ ๓ ว่า เป็นบัณฑิตเจ้าเก็ก ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าเก็ก ภิกษุกำหนดขินดี
 สรรเสริญการบำเรอความใคร่แก่ตนในที่ใกล้บัณฑิตเจ้าเก็กนั้น ต้องถลลัจจับ

ข้อที่ ๔ ว่า เป็นบัณฑิตเจ้าเก็ก แต่ภิกษุสงสัย หรือภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษ
 เข้าใจว่าเป็นคิริจณาน เข้าใจว่าเป็นหญิง ภิกษุกำหนดขินดี สรรเสริญการ
 บำเรอความใคร่ เพื่อตนในที่ใกล้บัณฑิตเจ้าเก็กนั้น ต้องทุกกฏ

ข้อที่ ๕ ว่า เป็นบุรุษ ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษ หรือสงสัย หรือเข้าใจว่า
 เป็นบัณฑิตเจ้าเก็ก สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บุรุษนั้น ต้องทุกกฏ

ข้อที่ ๖ ว่า เป็นคิริจณาน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นคิริจณาน หรือภิกษุสงสัย
 หรือภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง เข้าใจว่าเป็นบัณฑิตเจ้าเก็ก เข้าใจว่าเป็นบุรุษ ภิกษุ
 กำหนดขินดี แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้คิริจณานั้น ต้อง
 ทุกกฏ

ข้อที่ ๗ ว่า เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ๒ คน ภิกษุ
 กำหนดขินดี สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หญิง ๒ คนนั้น ต้อง
 สงฆาทีเสส ๒ ตัว

ข้อที่ ๔ ว่า เป็นหญิง ๒ คน แต่ภิกษุสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต เข้าใจว่าเป็นบุรุษ เข้าใจว่าเป็นคฤจณิก ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หญิง ๒ คนนั้น ต้องถูกล้างจับ ๒ ตัว

ข้อที่ ๕ ว่า เป็นบัณฑิต ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต ๒ คน ภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บัณฑิต ๒ คนนั้น ต้องถูกล้างจับ

ข้อที่ ๑๐ ว่า เป็นบัณฑิต ๒ คน แต่ภิกษุสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นบุรุษ เป็นคฤจณิก เป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บัณฑิต ๒ คนนั้น ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

ข้อที่ ๑๑ ว่า เป็นบุรุษ ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษทั้ง ๒ คน หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นหญิง เป็นบัณฑิต ภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บุรุษ ๒ คนนั้น ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

ข้อที่ ๑๒ ว่า เป็นคฤจณิก ๒ ตัว ภิกษุเข้าใจว่าเป็นคฤจณิกทั้ง ๒ ตัว หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นหญิง เป็นบัณฑิต เป็นบุรุษ ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตน ในที่ใกล้คฤจณิกทั้ง ๒ ตัวนั้น ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

ข้อที่ ๑๓ ว่า เป็นหญิง ๑ เป็นบัณฑิต ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหญิง ทั้ง ๒ ภิกษุกำหนดขันธ์ สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตน ในสำนักหญิง และบัณฑิตทั้ง ๒ นั้น ต้องสังขมาภิเสกกับทุกกฏ

ข้อที่ ๑๔ ว่า เป็นหญิงคนหนึ่ง เป็นบัณฑิตคนหนึ่ง แต่ภิกษุสงฆ์ ภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตน ในที่ใกล้หญิงและบัณฑิต ทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถูกล้างจับ

ข้อที่ ๑๕ ว่า เป็นบัณฑิต ๒ คน ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ คน ภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตน ในที่ใกล้บัณฑิต ทั้ง ๒ คนนั้น ต้องถูกล้างจับ ๒ ตัว

ข้อที่ ๑๖ ว่า เป็น หลึง ๑ เป็นบรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบรุษทั้ง ๒ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หลึงและบรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถุลลัจจัย

ข้อที่ ๑๗ ว่า เป็นหลึง ๑ เป็นคิริจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นคิริจณทั้ง ๒ ภิกษุมิมีความกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หลึงกับคิริจณทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถุลลัจจัย

ข้อที่ ๑๘ ว่า เป็นหลึง ๑ เป็นบรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหลึงทั้ง ๒ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หลึงและบรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับสังฆาติเสส

ข้อที่ ๑๙ ว่า เป็นหลึง ๑ เป็นบรุษ ๑ แต่ภิกษุสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต เป็นบรุษ เป็นคิริจณ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หลึงและบรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถุลลัจจัย

ข้อที่ ๒๐ ว่า เป็นหลึง ๑ เป็นคิริจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นหลึงทั้ง ๒ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หลึงกับคิริจณทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับสังฆาติเสส

ข้อที่ ๒๑ ว่า เป็นหลึง ๑ เป็นคิริจณ ๑ แต่ภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิต เป็นบรุษ เป็นคิริจณ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้หลึงและคิริจณทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถุลลัจจัย

ข้อที่ ๒๒ ว่า เป็นบัณฑิต ๑ เป็นบรุษ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บัณฑิตและบรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถุลลัจจัย

ข้อที่ ๒๓ ว่า เป็นบัณฑิต ๑ เป็นบรุษ ๑ แต่ภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุเข้าใจว่าเป็นบรุษ เป็นคิริจณ ภิกษุกำหนดขันธ์ ภิกษุสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้กับบัณฑิตและบรุษทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏ ๒ ตัว

ข้อที่ ๒๔ ว่า เป็นบัณฑิต ๑ เป็นคิริจณ ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ ภิกษุกำหนดขันธ์แล้วสรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บัณฑิตและคิริจณทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฏกับถุลลัจจัย

ข้อที่ ๒๕ ว่า เป็นบัณฑิต ๑ เป็นดิรัจฉาน ๑ แต่ภิกษุสงฆ์หรือเข้าใจ
ว่าเป็นบุรุษ เป็นดิรัจฉาน เป็นหญิง ภิกษุกำหนดขันธ์ แล้วสรรเสริญการบำเรอ
ความใคร่เพื่อตนในที่ใกล้บัณฑิตและดิรัจฉานทั้ง ๒ นั้น ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

ข้อที่ ๒๖ ว่า เป็นบุรุษ ๑ เป็นดิรัจฉาน ๑ แต่ภิกษุเข้าใจว่าเป็นบุรุษทั้ง ๒
หรือสงฆ์ หรือเข้าใจว่าเป็นดิรัจฉาน เป็นหญิง เป็นบัณฑิต ภิกษุกำหนด
ขันธ์ สรรเสริญการบำเรอความใคร่เพื่อตน ในที่ใกล้บุรุษและดิรัจฉานทั้ง ๒ นั้น
ต้องทุกกฎ ๒ ตัว

อนาบัติ คือ ความไม่มีอาบัติ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้กล่าวว่า เสด็จบำรุงด้วยจิวร
บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย เกสัชบริวาร ๑ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้เป็นบ้า ๑
ย่อมมีแก่ภิกษุต้นบัญญัติ ๑

ก่อนไป ว่าด้วยตัวอย่างในจตุตทสังฆาภิเสกตามวาระพระบาลี กล่าวคือ
ตัวอย่างที่ ๑ ว่า ในคราวนั้น หญิงคนหนึ่งได้ตามภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า ทำอย่างไรจึงจัก
จะมีบุตรเจ้าข้า ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ถ้าอย่างนั้นจงให้ทานอันเลิศ ฯ หญิงนั้น
ถามว่า ทานอันเลิศได้แก่สิ่งใด ตอบว่า ได้แก่เมถุนธรรม

เรื่องที่ ๒ ว่า ในคราวนั้น หญิงคนหนึ่งเป็นหญิงเคยมีบุตรแล้ว ได้ตาม
ภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า ทำอย่างไรจึงจักไม่มีบุตร ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า จงให้ทานอัน
เลิศ ฯ หญิงนั้นก็ถามว่า ทานอันเลิศนั้นได้แก่สิ่งใด ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า ได้
แก่เมถุนธรรม

เรื่องที่ ๓ ว่า มีหญิงคนหนึ่งตามภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า ทำอย่างไรจึงจัก
เป็นที่รักของสามี ฯ ภิกษุนั้นก็แนะนำให้ ฯ ทานเมถุนธรรมเหมือนกัน

เรื่องที่ ๔ ว่า หญิงคนหนึ่งตามภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า ทำอย่างไรจึงจัก
สวยงาม ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า จงถวายทานอันเลิศ คือเมถุนธรรม

เรื่องที่ ๕ ว่า หญิงคนหนึ่งตามภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า คิดนัจฉกถวายอะไร
แก่พระผู้เป็นเจ้าจึงจักดี ฯ ภิกษุนั้นบอกว่า จงถวายทานอันเลิศ คือเมถุนธรรม

เรื่องที่ ๖ ว่า หญิงคนหนึ่งตามภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า คิดนัจฉกบำรุงพระ
ผู้เป็นเจ้าด้วยอะไร ? ภิกษุนั้นตอบว่า จงบำรุงด้วยเมถุนธรรม

เรื่องที่ ๗ ว่า หญิงคนหนึ่งได้ตามภิกษุผู้ตนอุปัฏฐากว่า ทำอย่างไรจึงจัก
ได้ไปสุคติ ? ภิกษุนั้นก็ตอบว่า จงให้ท่านอัมเลส คือ เมถุนธรรมขี

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ต่างองค์ก็เกิดความสงสัยว่า เรา
มิต้องสังฆาภิเสกแล้วหรือ ฯ จึงได้พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ
พระองค์ก็ทรงตัดสินว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสังฆาภิเสกแล้วทั้งนั้น สันเนอความในพระ
บาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ส่วนเนอความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้นเทศนา ก็มีเพียงคำเดียว คือ คำว่า
บัจจัมจิรวรเป็นต้นเท่านั้น คือ ได้แปลไว้แล้วในพระบาลีนั้นว่า จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะ คิลานบัจจย เกสัชบริหาร ดังนี้ ซึ่งทำให้เป็นที่น่าสงสัยว่ามีเลขบัจจย
๔ ไปหรือ ฯ มีคำแก้ว่า ไม่เลข คือ คำว่า เกสัชและบริหารนั้น หมายความว่า
เกสัชคือขานัน เป็นเครื่องประกอบบัจจยสำหรับภิกษุใช้ จึงรวมเป็น ๔ ตามที่
ท่านทั้งหลายเคยได้ฟังมา คือ นัจจิวรเป็น ๑ บิณฑบาตเป็น ๑ เสนาสนะเป็น ๑
คิลานบัจจยเกสัชบริหารเป็น ๑ ส่วนสมุฏฐานเป็นต้นนั้น เหมือนกับสังฆาภิเสก
ข้อที่ ๓

ฎีกา

ในฎีกาว่า สังฆาภิเสกข้อที่ ๔ นี้ มีองค์ ๕ คือ หญิงมนุษย์ ๑ ภิกษุ
เข้าใจว่าเป็นหญิงมนุษย์ ๑ ยินดีให้เขาบำรุงความรักแก่ตน ๑ สรรเสริญการบำรุงนั้น ๑
หญิงนั้นรู้ความในขณะนั้น ๑ ดังนี้ สันเนอความเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๕

คัมภีร์อาทกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยเรื่องพระอุทายเป็นบุญจมสังฆาติเสส

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา สวตฺถิย์ วิหริ เชตวนเ อนาถบิณฑิกสฺส
อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเขน อายสฺมา อุทายิ สวตฺถิย์ กุลุปโก โหติ
พหุกานิ กุลานิ อุปสงกมตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๘๕ ว่าด้วยเรื่องพระอุทายเป็นบุญจมสังฆาติเสส ตามพระบาลี อรรถกถา
ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ได้
ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวนาราม ฯ ก็ใน
คราวนั้น พระอุทายเป็นพระประจําตระกูลในกรุงสาวัตถี ได้เข้าไปสู่ตระกูลเป็นอัครมาก
ได้เห็นกุมารซึ่งยังไม่มีภรรยา หรือได้เห็นกุมาริกา ซึ่งยังไม่มีสามี ในตระกูลใด
ก็สรรเสริญกุมาริกาให้มารดาบิดาของกุมารฟังว่า กุมาริกาของตระกูลโน้น มีรูปร่าง
สวยงาม น่ารัก น่าพอใจ เป็นคนมีปัญญา เป็นคนเฉลียวฉลาด เป็นคนขยันไม่
เกียจคร้าน กุมาริกานั้นสมควรแก่กุมารนี้ ฯ คนเหล่านั้นก็กล่าวว่า พวกนั้นไม่รู้
จักพวกข้าพเจ้าว่าเป็นใคร หรือว่าเป็นบุตรของใคร ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทรงให้เขาบอกให้
ได้ ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จะนำกุมาริกานั้นมาให้กุมารนี้ ฯ พระอุทายเป็นสรรเสริญ
กุมารให้มารดาบิดาของกุมาริกาฟังว่า กุมารของตระกูลโน้นเป็นผู้มีรูปร่างสวยงาม
น่ารัก น่าพอใจ เป็นคนมีปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถในการงาน เป็นคนไม่

เกยจกร้าน กุมารนั้นสมควรแก่กุมาริกานี้ ฯ คนเหล่านั้นก็กล่าวว่า พวกนั้นไม่รู้จักข้าพเจ้าว่าเป็นใคร หรือว่าเป็นตระกูลของใคร ถ้าพระผู้เป็นเจ้าให้เขามาขอ พวกข้าพเจ้าก็จะให้กุมาริกาแก่กุมารนั้น ฯ พระอุทายีให้คนทั้งหลายทำอาวาทมงคลว่าหมงคล และกำหนดวันเวลาตามทำนองนั้น

ก็ในคราวนั้น มิชิตาของหญิงคนหนึ่งชื่อว่าปฺรากเคนกิ เป็นผู้มียรูปร่างสวยงาม น่ารัก น่าพอใจ ฯ พวกสาวกของอาชีวกซึ่งอยู่ต่างตำบลได้พากันมาขอต่อนางคนชื่อว่า ของงบกกุมาริกานี้ให้แก่กุมารของข้าพเจ้า ฯ นางคนนั้นก็ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่รู้จักกับพวกท่านว่าเป็นใคร เป็นตระกูลของใคร ทั้งข้าพเจ้าก็มีธิดาคนเดียว ไม่ควรจะให้ไปอยู่ต่างตำบล ข้าพเจ้าให้ไม่ได้ ฯ คนทั้งหลายจึงถามพวกสาวกของอาชีวกว่า พวกท่านมาเพื่อประสงค์อะไร ? พวกสาวกอาชีวกก็ตอบว่า พวกเราได้มาขอธิดาต่อนางคนซึ่งอยู่ที่บ้านนี้ เพื่อกุมารของพวกเรา แต่นางคนก็ตอบว่าไม่รู้จักพวกเรา ทั้งเขาอ้างว่า เขามีธิดาคนเดียวให้ไปอยู่ต่างตำบลไม่ได้ คนเหล่านั้นจึงกล่าวว่า พวกท่านให้ขอธิดาต่อนางคนนั้นทำไม ควรบอกพระอุทายีมิใช่หรือ พระอุทายีจะให้นางคนนั้นก็ให้พวกท่านเอง ฯ ลำดับนั้น พวกสาวกของอาชีวกนั้นก็พากันไปหาพระอุทายีกล่าวว่า ท่านขอรับ พวกข้าพเจ้าได้ไปขอธิดาข้อโน้นต่อนางคน เพื่อกุมารของพวกข้าพเจ้า แต่นางคนก็ตอบว่า ไม่รู้จักพวกข้าพเจ้า ทั้งเขาอ้างว่าเขามีธิดาคนเดียว ให้ไปอยู่ต่างตำบลไม่ได้ เพราะฉะนั้นขอพระผู้เป็นเจ้า ช่วยว่ากล่าวให้นางคนก็ให้ภักธิดาของเขามาให้แก่กุมารของพวกข้าพเจ้าด้วยเถิด ฯ ลำดับนั้น พระอุทายีจึงไปกล่าวต่อนางคนชื่อว่า เหตุไรเธอจึงไม่ภักธิดาของเธอให้แก่พวกนี้ ฯ นางคนก็ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่รู้จักพวกนี้ว่าเป็นใคร เป็นตระกูลของใคร ข้าพเจ้าก็มีธิดาคนเดียว ไม่ควรจะให้ไปอยู่ต่างตำบล ข้าพเจ้าจึงให้ไม่ได้ ฯ พระอุทายีจึงว่า จงให้เถิด เราจักพวกนี้ ฯ นางคนก็จึงว่า ถ้าพระผู้เป็นเจ้ารู้จัก ข้าพเจ้าก็จะบอกให้ ฯ ครั้นนั้น นางคนก็ยกธิดาของตนให้แก่พวกสาวกของอาชีวกนั้น ฯ พวกสาวกของอาชีวกนั้นก็ได้รับนางกุมาริกานั้นไป แต่ได้ไปใช้สอยอย่างสะใภ้อยู่เพียงเดือนเดียวเท่านั้น ต่อมาภายหลังก็ได้ใช้สอยอย่างทาสี

ครั้งนั้น นางกุมาริกานั้นได้ส่งคนให้ไปบอกมารดาว่า ลูกลำบากมาก ลูกไม่ได้ความสุขเลย เขาใช้สอยลูกอย่างสะก๊ออยู่เพียงเดือนเดียวเท่านั้น ต่อมาภายหลังเขาก็ใช้อย่างทาสี ขอมารดาจึงมารับลูกกลับไปเกิด ฯ ครั้งนั้น นางคนก็จึงไปบอกพวกสาวกของอาชีวกว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายอย่าให้ใช้นางกุมาริกาน้อย่างทาสี จงให้ใช้อย่างสะก๊อ ฯ พวกสาวกของอาชีวกนั้นก็ตอบว่า การนำมา การนำเข้าไปของพวกเราไม่มีกับเธอ การนำมา การนำเข้าไป ของพวกเรา มีอยู่กับสมณะเท่านั้น เธอจงไป พวกเราไม่รับเรื่องนี้ ฯ ลำดับนั้น นางคนก็ถูกพวกสาวกของอาชีวกกรรณาคังน ก็กลับมาสู่กรุงสาวัตถีก ฯ เมื่อธิดาส่งข่าวมาครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ นางคนนั้นก็ไปหาพระอุทัยบอกว่า ท่านเจ้าคะ กุมาริกนั้นลำบากมาก หากความสุขมิได้ เขาใช้อย่างสะก๊อเพียงเดือนเดียวเท่านั้น ต่อมาเขาก็ใช้อย่างทาสี ขอท่านจงไปช่วยว่ากล่าวอย่าให้เขาใช้อย่างทาสี จงให้เขาใช้อย่างสะก๊อ ฯ พระอุทัยก็ได้ไปบอกพวกสาวกของอาชีวก แต่ถูกรุกรานกลับมา พอถึงครั้งที่ ๒ พระอุทัยก็ตอบว่า เราถูกพวกสาวกของอาชีวกกรรณากลับมาก่อนแล้ว เธอจงไปเถิด เราจักไม่ไป

ลำดับนั้น นางคนก็ไปพบนายกโทษติเตียนว่า กุมาริกาของเราลำบากหาความสุขมิได้ฉันใด จงให้พระอุทัยลำบากหาความสุขมิได้ฉันนั้น ด้วยกุมาริกาของเรามีพ่อแม่ แม่พ่อ และพี่ชู้ชาย ฯ ฝ่ายนางกุมาริกานั้นก็แย้งด่าว่า เราลำบากหาความสุขมิได้ ด้วยพ่อแม่ แม่พ่อ และพี่ชู้ชายฉันใด พระอุทัยก็จึงได้ลำบากฉันนั้น จงอย่าให้พระอุทัยได้ความสุขเหมือนกับเรา ฯ ฝ่ายหญิงเหล่านั้นที่ไม่พอใจกับแม่พ่อ พ่อพ่อ หรือพ่อ ก็แย้งด่าเหมือนกัน ฯ ฝ่ายหญิงเหล่านั้นที่พอใจกับแม่พ่อ พ่อพ่อ ที่พอใจกับพ่อ ก็ขอให้พระอุทัยมีความสุขเหมือนกับตนว่า พวกเรามีความสุขสบาย ด้วยมีพ่อแม่แม่พ่อและพี่ชู้ชายฉันใด จงให้พระอุทัยมีความสุขฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ก็ได้ยินคำสรรเสริญของบุคคลบางจำพวก และที่แย้งด่าแก่พระอุทัย ดังที่แสดงมาแล้วนั้น ฯ ภิกษุเหล่านั้นมีความมกน้อย มีความสันโดษ เป็นคน ภิกษุเหล่านั้น ก็พบนายกโทษติเตียนว่า เหตุไรพระอุทัยจึงทำการชักสอให้ชายหญิงเป็นพ่อแม่พี่ชู้ชาย ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้น ก็ไปกราบทูลให้สมเด็จพระ

ผู้พระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วทรงสอบถามพระอุทายีว่า นี่แม่อุทายี เธอได้ทำการชกส่อจริงหรือ ? พระอุทายีก็กราบหลวว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้พระภาคเจ้า จึงทรงติเตียนพระอุทายีด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ดังที่แสดงมาแล้วในหนหลัง แล้วทรงบัญญัติซึ่งบัญญัติสงฆาทีเสสข้อที่ ๕ นี้ไว้ว่า โย ปน ภิกขุ สญฺจิตฺตํ สมาปชฺเชยฺย อิตฺติยา วา ปุริสมคฺติ ปุริสสฺส วา อิตฺถิมคฺติ ชายตฺตเน วา ชารตฺตเน วา สงฆาทีเสโส ซึ่งแปลว่า ภิกษุใดทำการชกส่อ คือ บอกความประสงค์ของบรรบแกสตร์ หรือบอกความประสงค์ของสตร์แก่บุรุษ ให้เขาเป็นผัวเมียกัน หรือให้เขาเป็นชู้กัน ภิกษุนั้นต้องสงฆาทีเสส ดังนี้

ก็ในคราวนั้น มีนักเลงหลายคนด้วยกันพากันมาเล่นอยู่ในสวนแห่งหนึ่ง ได้ให้คนไปบอกหญิงแพศยาคนหนึ่งให้ไปเล่นในสวนด้วย ฯ แต่หญิงแพศยานั้นตอบว่า ฉันไม่รู้ว่าเป็นใคร หรือเป็นลูกเต้าเหล้าของใคร ทั้งฉันก็มีสิ่งของมาก จะไปนอกเมืองอย่างไร ฉันไปไม่ได้ ฯ ครั้นนั้น หุตุนั้นก็ไปแจ้งความนั้นแก่นักเลง ฯ บุรุษคนหนึ่งจึงกล่าวขึ้นแก่พวกนักเลงนั้นว่า พวกท่านอันชวนหญิงแพศยานั้นทำไม พวกท่านควรบอกพระอุทายีมิใช่หรือ พระอุทายีจักส่งมาให้เอง ฯ เมื่อบุรุษคนนั้นกล่าวขึ้นอย่างนี้ อุบาสกคนหนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า อย่าพูดอย่างนี้ เพราะเรื่องนี้ไม่สมควรที่สมณะสักยบุตรจะต้องทำเช่นนั้น พระอุทายีจักไม่ทำเช่นนั้น ฯ เมื่ออุบาสกนั้นกล่าวขึ้นอย่างนี้ พวกนักเลงก็กล่าวพร้อมกันขึ้นว่า พระอุทายีจักทำหรือไม่ทำก็จกกัน ว่าคังนี้แล้วก็พากันไปหาพระอุทายี เล่าเรื่องนั้นให้พระอุทายีฟัง แล้วขอให้พระอุทายีจัดส่งหญิงแพศยานั้นไปให้ ฯ พระอุทายีจึงไปหาหญิงแพศยาคนนั้นแล้วถามว่า เหตุไรเจ้าจึงไม่ไปหาพวกนั้น ? หญิงแพศยานั้นตอบว่า เพราะข้าพเจ้าไม่รู้จักเขา ทั้งข้าพเจ้าก็มีสิ่งของมาก จักไปนอกเมืองอย่างไร ข้าพเจ้าไปไม่ได้ ฯ พระอุทายีจึงว่า ไปเถิดเรารู้จักเขา ฯ หญิงแพศยานั้นจึงว่า ถ้าพระผู้เป็นเจ้ารู้จักเขา ข้าพเจ้าก็จักไป ฯ ลำดับนั้น นักเลงพวกนั้นก็พาหญิงแพศยานั้นไปสู่สวนอุทยาน ฯ อุบาสกนั้นก็ติเตียนว่า เหตุไรพระอุทายีจึงทำการชกส่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกันชั่วครูชั่วราวเช่นนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ฟังคำติเตียนของอุบาสกนั้น แล้วพากันติเตียนพระอุทายี เหมือนกับ

อุบาสกนั้น ๆ ครั้นแล้วจึงได้ไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ
 ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วทรงซัก
 ถามพระอุทายีว่า จริงหรืออุทายี ได้ยินว่า เธอทำการชักส่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมีย
 กันชั่วขณะ ? พระอุทายีกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 จึงทรงคิดเทียบพระอุทายีด้วยด้อยคำต่าง ๆ อย่างที่เคยแสดงมาแล้ว แล้วจึงทรง
 บัญญัติเป็นอนุบัญญัติ เพิ่มเติมลงในบัญญัติสังฆาทิเสสอีกว่า โย ปน ภิกขุ
 สณฺจริคฺคํ สมาปชฺเชยฺย อิตฺถิยา วา ปุริสมคิ ปุริสสฺส วา อิตฺถิมคิ ชายคฺคเน
 วา ชารคฺคเน วา อนคฺคโมโส ตังณิกายปิ สงฺฆาทิเสโส ซึ่งแปลว่า ภิกษุใด
 ประกอบการชักส่อ คือ บอกความประสังข์ของบรุษแก่หญิง หรือบอกความประสังข์
 ของหญิงแก่บรุษ ให้เขาเป็นผัวเมียกัน หรือเป็นชู้กัน แม้เพียงชั่วขณะหนึ่ง ภิกษุ
 นั้นก็เป็นสังฆาทิเสส ดังนี้

ในบทภาษนียว่า คำว่า ประกอบการชักส่อ นั้น ได้แก่ภิกษุที่หญิงส่งไป
 หาบรุษ หรือที่บรุษส่งไปหาหญิง ฯ คำว่า ชั่วขณะหนึ่งนั้น คือ ชั่วครู่หนึ่ง ของค
 เนื่อความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ก่อนไป เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์หุติยสมันตปาสาทิกาวา บัญญัติ
 สังฆาทิเสสนี้ เรียกว่า สัญจริตตสิกขาบท คำว่า สัญจริตตะนั้น แปลว่า
 การเที่ยวไปพร้อม ซึ่งได้แก่การกลับไปกลับมา ฯ คำว่า ประกอบการชักส่อ นั้น
 ได้แก่ ประกอบการกลับไปกลับมา คือ ได้แก่ผู้ที่เขาใช้ให้ไปในที่ใดที่หนึ่ง เพื่อ
 บอกความประสังข์ของบรุษและสตรี ข้างโน้นข้างนี้ให้ทราบกัน ฯ เพราะฉะนั้น
 ในพระบาลีจึงว่า ได้แก่ภิกษุผู้ที่สตรีส่งไปหาบรุษ หรือผู้ที่บรุษส่งไปหาสตรี ฯ
 คำว่า ความประสังข์ของบรุษแก่สตรี หรือความประสังข์ของสตรีแก่บรุษนั้น มี
 ปาฐะที่เหลวว่าบอก ฯ เพราะฉะนั้นแหละ ในบทจำแนกจึงว่า บอกความประสังข์ของ
 บรุษแก่สตรี บอกความประสังข์ของสตรีแก่บรุษ ดังนี้ ฯ ความประสังข์ของสตรี
 และบรุษนั้น มีอยู่อย่างไร เมื่อท่านจะแสดงให้แจ้ง ท่านจึงกล่าวไว้ว่า ให้เป็น
 ผัวเมียกัน หรือให้เป็นชู้กัน ดังที่แสดงแล้วนั้น ผู้จะบอกความประสังข์ของสตรี

แก่บุรุษ ข้อมบอกให้เป็นชู้ ๑ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อจะบอกความประสงค์ของบุรุษ
แก่สตรี ข้อมบอกให้เป็นเมีย คือ บอกให้เป็นเมียประจำ หรือบอกให้เป็นชู้ใน
ทางมิชฌาจาร ๑ ผู้จะบอกนั้นต้องบอกว่า เธอจักเป็นเมียของผู้นั้น เพราะฉะนั้น
เมื่อจักแสดงอาการที่ควรบอกนั้น ท่านจึงได้กล่าวไว้ในบทจำแนกว่า เธอจักเป็น
เมีย เธอจักเป็นชู้ ๑ ตามที่อ่านมาแล้วในการบอกความประสงค์ของสตรีแก่บุรุษ ก็
ควรทราบอาการที่จะต้องบอกว่า เธอจักเป็นผัว เธอจักเป็นชู้ ๑ คำว่า โดย
ที่สุดเพียงชั่วขณะหนึ่งนั้น คือ โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดเพียงชั่วเขาย่อยร่วมกันใน
ขณะหนึ่ง ครู่หนึ่ง เท่านั้น เมื่อภิกษุบอกความประสงค์ของบุรุษแก่สตรีให้เป็น
ภรรยา แม้เพียงชั่วครู่ ก็ต้องสังฆาติเสส ๑ คำว่า ตามทำนองนั้น เธอจักเป็นสามี
ชั่วคราว ก็ควรทราบว่า ต้องสังฆาติเสส สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกาคัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ควร
ทำการชักส่อที่โลกติเตียน ๑ พระขีณาสพทั้งหลาย ถึงแม้ว่าได้สดับเล่าเรียนน้อย
ก็ไม่ทำสิ่งที่โลกติเตียน สำหรับสิ่งที่ทำให้บุญญัตติเตียนนั้นมีอยู่บ้าง เช่น การทำ
วิหาร การสร้างกุฏิ การนอนร่วมกันกับอนุปสัมบันเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นอาบัติ
ทางกาย ส่วนอาบัติทางวาจานั้น ก็มีบ้าง เช่น การชักส่อ การสอนธรรมโดยว่า
พร้อมกันกับผู้เรียน การแสดงธรรมแก่ผู้หญิงเกิน ๕ คำ การบอกสิ่งที่เป็นจริง
เป็นต้น ๑ การเที่ยวไปพร้อม ๆ ชื่อว่า สัญจาระ ๑ สัญจาระ มีอยู่แก่ผู้นั้น
เพราะฉะนั้น ผู้นั้นจึงเชื่อว่า สัญจร ๑ ความเป็นแห่งสัญจรนั้น ชื่อว่าสัญจริตตะ ๑
เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า สญจระณภาวํ ซึ่งแปลว่า ความเป็น
คือ การเที่ยวไปพร้อม ๆ อธิบายว่า ได้แก่การเที่ยวไปพร้อมในระหว่างสตรีและ
บุรุษ ๑ เมื่อบอกความประสงค์ของสตรีแก่ภิกษุ ชื่อว่าบอกให้เป็นสามี ๑ คำว่า
เธอจักเป็นภรรยาชั่วคราวนั้น หมายถึงหญิงที่ยังไม่มีสามี ๑ คำว่า เธอจักเป็นสามี
นั้น หมายถึงหญิงที่มีสามี ๑ คำว่า โดยที่สุดแม้แต่เพียงชั่วขณะ ดังนั้น ท่าน
ว่าไว้พอเป็นตัวอย่างเท่านั้น สันคำในฎีกาที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น

ขอความในสังฆาทิเสสข้อที่ ๕ นั้นว่า การที่ภิกษุบอกให้หญิงชายเป็นผัว
เมียกัน หรือเป็นชู้กัน โดยที่สุดแม้เพียงให้เขาร่วมรักกันเพียงครั้งหนึ่งเท่านั้น ก็
เป็นสังฆาทิเสส ฯ ที่สมเด็จพระโลกเชษฐเจ้าจะทรงปรับโทษแรงเช่นนั้น ก็เพราะ
โทษที่ทรงพระอภัยได้รับมาแล้วนั้น คือ เมื่อหญิงชายคู่ใดคู่ต่อกัน ในเมื่อเขาได้
เป็นผัวเมียกันแล้ว ก็ได้รับคำสรรเสริญจากหญิงชายคนอื่น หญิงชายคู่ใดไม่ได้รับ
ความสุขในเมื่อเขาได้เป็นสามีภรรยาแล้ว ก็ได้รับคำติเตียนจากหญิงชายคนอื่น
ถ้าชู้กันทำให้เขาเป็นชู้กัน ก็ยังเป็นบาปหนักขึ้น เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสรเพชญ
พุทธเจ้า จึงทรงปรับโทษแรงดังที่แสดงมา เป็นอันว่า จบพระธรรมเทศนา
กัณฑ์เพียงเท่านั้น. เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๖

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขวิภังค์

ว่าด้วยหญิง ๑๐ จำพวก ในบัญญัติสังฆาทิเสส

ทส อิตถิโย มาตุรูกขिता ปิตุรูกขिता มาตাপิตุรูกขिता ภานุรูกขिता
ภกนิรูกขिता ฌาตริรูกขिता โคตตฺรูกขिता สารกฺขา สปฺริทณฺฑชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๘๖ ว่าด้วยหญิง ๑๐ จำพวก ภรรยา ๑๐ พวก ในบัญญัติสังฆาทิเสส
ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลีว่า หญิงทั้ง ๑๐ จำพวกนั้น คือ หญิงที่มารดา
รักษา ๑ หญิงที่บิดารักษา ๑ หญิงที่มารดาบิดารักษา ๑ หญิงที่พี่ชายน้องชาย
รักษา ๑ หญิงที่พี่สาวน้องสาวรักษา ๑ หญิงที่ญาติรักษา ๑ หญิงที่โคตรวงศ์รักษา ๑
หญิงที่มอาญาล้อมรอบ ๑ หญิงที่ธรรมรักษา ๑ หญิงที่มีการอารักขา ๑ รวมเป็นหญิง
๑๐ จำพวกด้วยกัน ดังนี้

ภรรยา ๑๐ จำพวกนั้น คือ ภรรยาที่ได้มาด้วยทรัพย์ ๑ ภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ ๑ ภรรยาที่อยู่ด้วยโภคะทรัพย์ ๑ ภรรยาที่อยู่ด้วยผ้า ๑ ภรรยาที่เขาจับมือจุ่มลงในถาดน้ำ ๑ ภรรยาที่เขาสวมเช็ดให้ ๑ ภรรยาที่เป็นทั้งทาสีและภรรยา ๑ ภรรยาที่เป็นทั้งคนงานเป็นทั้งภรรยา ๑ ภรรยาที่นำมาด้วยชง ๑ ภรรยาชั่วคราว ๑ รวมเป็นภรรยา ๑๐ จำพวกด้วยกัน ดังนี้

หญิงที่มารการักษานั้น ได้แก่หญิงที่มารคาคัมครอง ที่มารคาวางอิสระให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่บิดารักษานั้น ได้แก่หญิงที่บิดาคัมครอง ที่บิดาวางอิสระให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่มารดาบิดารักษานั้น ได้แก่หญิงที่มารดาบิดาคัมครอง ที่มารดาบิดาวางอิสระให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่พี่ชายน้องชายรักษานั้น ได้แก่หญิงที่พี่ชายน้องชายคัมครอง ที่พี่ชายน้องชายวางอิสระให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงสาวที่พี่สาวน้องสาวรักษานั้น ได้แก่หญิงที่พี่สาวน้องสาวคัมครอง ที่พี่สาวน้องสาววางอิสระให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่ญาติรักษานั้น ได้แก่หญิงที่พวกญาติคัมครอง ที่พวกญาติวางอิสระ ที่พวกญาติให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่โคตรรักษานั้น ได้แก่หญิงที่ผู้ร่วมโคตรกันคัมครอง ที่ผู้ร่วมโคตรกันวางอิสระ ที่ผู้ร่วมโคตรกันให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่ธรรมรักษานั้น ได้แก่หญิงที่ผู้ประพฤติธรรมร่วมกันคัมครอง วางอิสระให้อยู่ในอำนาจ ฯ หญิงที่มีอารักษานั้น ได้แก่หญิงที่เขาหวังแทนไว้ แม้แต่เวลายังอยู่ในครรภ์ว่า หญิงนั้นจักเป็นของเรา ดังนี้ โดยที่สุคแต่แต่หญิงที่เขาสวมด้วยพวงมาลัย ก็เชื่อว่าหญิงที่มีอารักษา ฯ หญิงที่มีอาณารอบค้วนนั้น ได้แก่หญิงที่พระราชาวางอาญาไว้ว่า ผู้ใดคบหาหญิงผู้นั้นจักต้องได้รับสินไหมแทน

ภรรยาที่บุรุษได้มาด้วยทรัพย์แล้วให้อยู่ ชื่อว่าภรรยาที่ได้มาด้วยทรัพย์ ฯ บุรุษผู้รักให้หญิงผู้รักอยู่ หญิงนั้น ชื่อว่าภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ ฯ ภรรยาที่บุรุษให้ทรัพย์แล้วให้อยู่ ชื่อว่าภรรยาที่อยู่ด้วยทรัพย์ ฯ ภรรยาที่บุรุษให้ผ้าหนังผ้าห่มแล้วให้อยู่ ชื่อว่าภรรยาที่อยู่ด้วยผ้า ฯ ภรรยาที่บุรุษสวมเช็ดให้แล้วให้อยู่ ชื่อว่าภรรยาที่เขาสวมเช็ดให้ ฯ ภรรยาที่เป็นทาสีด้วย เป็นภรรยาด้วย ชื่อว่าภรรยาที่เป็นทั้งทาสี เป็นทั้งภรรยา ฯ ภรรยาที่เป็นคนงานด้วย

เป็นภรรยาด้วย ชื่อว่า ภรรยาที่เป็นทั้งคนงาน เป็นทั้งภรรยา ฯ ภรรยาที่เขา
นำมาเป็นเชลย ชื่อว่า ภรรยาที่นำมาด้วย ฯ ภรรยาที่อยู่ร่วมกันเพียงชั่วขณะ
หนึ่ง ชื่อว่า ภรรยาชั่วคราว

บุรุษใช้ให้ภิกษุไปว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงสาวที่มารดาภิเษก ชื่อนี้ ว่า
เธอจงเป็นภรรยาชนิดที่ได้มาด้วยทรัพย์ของบุรุษชื่อนี้ ภิกษุนั้นรับปากไปจัดแจง
แล้วกลับมาบอก ต้องสังฆาทิเสส ฯ บุรุษใช้ให้ภิกษุไปว่า ท่านจงไปบอกหญิง
ที่มารดาภิเษก หรือใช้ให้ภิกษุไปว่า ท่านจงไปบอกหญิงที่บิดาภิเษก ซึ่งมีชื่อนี้
หรือจงไปบอกหญิงที่มารดาบิดาภิเษก ซึ่งมีชื่อนี้ จงไปบอกหญิงที่ญาติภิเษก
ชื่อนี้ จงไปบอกหญิงที่มารดาภิเษก ซึ่งมีชื่อนี้ จงไปบอกหญิงที่ธรรมภิเษก
ซึ่งมีชื่อนี้ จงไปบอกหญิงที่มีโคตรวงศ์ภิเษก ซึ่งมีชื่อนี้ จงไปบอกหญิงที่มีอาญา
รอบตัว ซึ่งมีชื่อนี้ว่า เธอจงเป็นภรรยาชนิดที่ได้มาด้วยทรัพย์ ของบุรุษชื่อนี้
ภิกษุนั้นรับปากแล้วไปจัดแจงแล้วกลับมาบอก ต้องสังฆาทิเสส อันนี้เป็นนิกเขปบท
คือ บทที่ยกขึ้นตั้งให้เป็นหลักแห่งการแสดง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ให้เป็น
หลักแห่งการแจก

ส่วนคำต่อไปนี้เป็นคำแจก คือ ท่านแจกให้เป็น จันจจักร พุทธจักร
ซึ่งมีเนื้อความเหมือนกับที่เคยแจกมาแล้วในกัณฑ์ก่อน ๆ โน้น คือ ท่านแจกไว้ว่า
บุรุษใช้ภิกษุว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อนี้ ที่มารดาภิเษก หรือที่บิดาภิเษกว่า เธอ
จงเป็นภรรยา ชนิดที่ได้มาด้วยทรัพย์ของบุรุษชื่อนี้ ภิกษุนั้นรับปาก ไปจัดแจง
แล้วกลับมาบอก ภิกษุนั้นต้องสังฆาทิเสส ดังนี้ ๑ บุรุษใช้ภิกษุว่า ขอท่าน
จงไปบอกหญิงชื่อนี้ ที่มารดาภิเษก และที่มารดาบิดาภิเษกว่า พวกเธอจงเป็น
ภรรยาชนิดที่ได้มาด้วยทรัพย์ของบุรุษชื่อนี้ ภิกษุนั้นรับปากไปจัดแจง แล้วกลับ
มาบอก ต้องสังฆาทิเสส ดังนี้ ๑ บุรุษใช้ภิกษุว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อนี้
ที่มารดาภิเษก และพี่ชายน้องชายภิเษกว่า พวกเธอจงเป็นภรรยาชนิดที่ได้มา
ด้วยทรัพย์ของบุรุษชื่อนี้ ภิกษุนั้นรับปากไปจัดแจงแล้วกลับมาบอก ภิกษุนั้น
ต้องสังฆาทิเสส ดังนี้ ๑ บุรุษใช้ภิกษุว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อนี้ ที่มารดา
ภิเษก และพี่สาวน้องสาวภิเษกว่า พวกเธอจงเป็นภรรยาชนิดที่ได้มาด้วย
ทรัพย์ของบุรุษชื่อนี้ ภิกษุนั้นรับปากไปจัดแจง แล้วกลับมาบอก ภิกษุนั้นต้อง
สังฆาทิเสส ดังนี้ ๑ บุรุษใช้ภิกษุว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อนี้ ที่มารดา

รักษา และที่โคตรรักษาว่า พวกเของเป็นภรรยาชนิดที่ไถ่มาด้วยทรัพย์ของบรุษ
 ชื่อน ภิกษุ^๕นั้นรับปากไปจัดแจงแล้วกลับมาบอก ภิกษุ^๕นั้น ต้องสังฆาติเสส ดังนี้ •
 บรุษใช้ภิกษุ^๕ว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อน^๕ ทิมารดารักษา และที่ธรรมรักษา
 ว่า พวกเของเป็นภรรยาชนิดที่ไถ่มาด้วยทรัพย์ของบรุษชื่อน^๕ ภิกษุ^๕นั้นรับปาก
 ไปจัดแจงแล้วกลับมาบอก ภิกษุ^๕นั้น ต้องสังฆาติเสส ดังนี้ • บรุษใช้ภิกษุ^๕ว่า
 ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อน^๕ ทิมารดารักษา ทิมารรักษาว่า พวกเของเป็น
 ภรรยาชนิดที่ไถ่มาด้วยทรัพย์ของบรุษชื่อน^๕ ภิกษุ^๕นั้นรับปาก ไปจัดแจงแล้วกลับมา
 บอก ภิกษุ^๕นั้นต้องสังฆาติเสส ดังนี้ • บรุษใช้ภิกษุ^๕ว่า ขอท่านจงไปบอกหญิงชื่อน^๕
 ทิมารดารักษา ทิมอาญารอบตัวว่า พวกเของเป็นภรรยาของบรุษชื่อน^๕ ภิกษุ^๕
 รับปาก ไปจัดแจงแล้วกลับมาบอก ภิกษุ^๕นั้นต้องสังฆาติเสส ดังนี้ •

ต่อไปนี้ ท่านแจกเป็นพหุชาคร คือ ยกเอา คำว่า หญิงทิมารักษา ขึ้น
 เป็นบทตั้ง แล้วเอาคำอื่น ๆ ขึ้นเป็นบาทที่ ๓ แจกไปจนหมดทั้ง ๑๐ คำ แล้วยก
 เอา คำว่า หญิงทิมารดารักษา ขึ้นเป็นคำตั้ง ยกเอาคำอื่นขึ้นเป็นคำที่ ๒
 แล้วแจกออกไปจนหมดทั้ง ๑๐ คำ แล้วยกเอา คำว่า หญิงทพชาบน้องชาบริक्षा
 ขึ้นเป็นคำตั้ง แล้วยกเอา คำว่า หญิงทพสาวน้องสาวรักษา ขึ้นเป็นคำตั้ง
 แล้วยกเอา คำว่า หญิงทญาดิรักษา ขึ้นเป็นคำตั้ง ยกเอา คำว่า หญิงทโคตรรักษา
 ขึ้นเป็นคำตั้ง ยกเอา คำว่า หญิงทธรรมรักษา ขึ้นเป็นคำตั้ง ยกเอา คำว่า
 หญิงทมีการารักษา ขึ้นเป็นคำตั้ง ยกเอา คำว่า หญิงทิมอาญารอบตัว ขึ้นเป็น
 คำตั้ง แล้วแจกไป แล้วยกเอาคำว่าด้วยหญิงทั้ง ๑๐ จำพวกนั้น ขึ้นเป็นคำตั้ง
 แล้วแจกไป เมื่อจบแล้ว จักเรียกว่าจักรอันหนึ่ง เรียกว่า ธนิกิตาจักร คือ
 ว่าด้วยภรรยาที่ไถ่มาด้วยทรัพย์ แล้วว่าด้วยภรรยาชนิดอื่น ๆ ต่อไป จนครบ
 ทั้ง ๑๐ จำพวก แต่ได้ใจความว่า บรุษใช้ภิกษุ^๕ให้ไปบอกหญิง ๑๐ จำพวกนั้น
 จำพวกใดจำพวกหนึ่งก็ตาม ให้เป็นภรรยาชนิดใดชนิดหนึ่งก็ตาม ภิกษุ^๕
 รับปากไปจัดแจง แล้วกลับมาบอก ภิกษุ^๕นั้นต้องสังฆาติเสสทั้งนั้น ๆ ไม่ใช่
 แต่บรุษเท่านั้นใช้ให้ไป ใครใช้ให้ไปก็ตาม เมื่อภิกษุ^๕รับปากไปบอกข้างผู้หญิง
 แล้ว กลับมาบอกข้างผู้ชาย ก็เป็นสังฆาติเสสทั้งนั้น ถ้ารับปากแล้ว ไปจัดแจง
 แล้ว แต่ไม่ต้องกลับมาบอกก็ดี รับปากแล้วไม่ไปจัดแจง แล้วกลับมาบอกก็ดี
 ก็ต้องเพียงถูกลัจฉัย ๆ รับปากแล้ว ไม่ไปจัดแจง ไม่กลับมาบอก ต้องเพียง

ทุกกฎ ๆ ไม่รับปาก แต่ไปจัดแจง แล้วกลับมาบอก ต้องถูกลงโทษ ๆ ไม่รับปาก แต่ไปจัดแจง แล้วไม่กลับมาบอก ต้องทุกกฎ ๆ ไม่รับปาก ไม่ไปจัดแจง แต่กลับมาบอก ก็ต้องทุกกฎ ๆ ถ้าไม่รับปาก ไม่ไปจัดแจง ไม่กลับมาบอก หาอาบัติมิได้

บุรุษบังคับให้ภิกษุหลายรูปไปพุดผู้หญิงให้ เมื่อภิกษุทั้งหมดนั้นรับปาก แล้วพร้อมกันไปจัดแจง พร้อมกันกลับมาบอก ก็ต้องสังฆาทิเสสด้วยกันสิ้น ถึงกลับมาบอกเพียงองค์เดียวก็ดี ไปจัดแจงเพียงองค์เดียวก็ดี องค์หนึ่งไปจัดแจง องค์หนึ่งกลับมาบอกก็ดี ก็ต้องสังฆาทิเสสด้วยกันสิ้น ๆ ถ้าบุรุษใช้ภิกษุรูปเดียว ถ้าภิกษุนั้นรับปากไปจัดแจง แล้วกลับมาบอกก็ดี ให้ศิษย์กลับมาบอกก็ดี ก็ต้องสังฆาทิเสส รับปากแล้วให้ศิษย์ไปจัดแจง แล้วกลับมาบอกด้วยตนเองก็ดี รับปากแล้ว ให้ศิษย์ไปจัดแจง แล้วกลับมาบอกอยู่ภายนอกก็ดี ก็ต้องถูกลงโทษ

เมื่อเวลาไป พุดให้ถูกต้อง เมื่อเวลามา พุดให้พลาดก็ดี เมื่อเวลาไป พุดให้พลาด เมื่อเวลามาพุดให้ถูกต้องก็ดี ต้องถูกลงโทษ ๆ เมื่อเวลาไป ก็พุดให้ถูกต้อง เมื่อเวลามา ก็พุดให้ถูกต้อง ต้องสังฆาทิเสส ๆ เมื่อเวลาไป ก็พุดให้พลาด เมื่อเวลามา ก็พุดให้พลาด หาอาบัติมิได้

อนาบัติ คือ ความไม่มีอาบัติ ข้อมมีแก่ภิกษุผู้ไปด้วยกรรมกิจของสงฆ์ หรือของเจดีย์ หรือของภิกษุใช้ ๑ ข้อมมีแก่ภิกษุบ้า ๑ มีแก่ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ ๑

ต่อไปนี้ เป็นตัวอย่างแห่งปัญจมสังฆาทิเสสทั้งนั้น ตัวอย่างนั้นมีอยู่ ๓ เรื่องด้วยกัน คือ เรื่องที่ ๑ ว่า ในคราวนั้น บุรุษคนหนึ่งบอกภิกษุรูปหนึ่งว่า ท่านจงไปจัดแจงหญิงชู้ ให้แก่ข้าพเจ้าด้วย ๆ ภิกษุนั้นได้ไปตามคนทั้งหลายว่า หญิงชู้มีอยู่ที่ไหน ๆ คนทั้งหลายตอบว่า นอนหลับแล้ว ๆ แล้วภิกษุนั้นก็เกิดความสงสัยว่า เราต้องสังฆาทิเสสแล้วหรือ จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า ไม่ต้องสังฆาทิเสส แต่ต้องทุกกฎ

เรื่องที่ ๒ ว่า ในคราวนั้น บุรุษคนหนึ่งใช้ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปพุดกับหญิงคนหนึ่งให้ ๆ ภิกษุนั้นไปแล้วถามคนทั้งหลายว่า หญิงชู้มีอยู่ที่ไหน ๆ

คนทั้งหลายตอบว่า ตายแล้ว ฯ แล้วภิกษุก็เกิดความสงสัย จึงไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์ทรงตัดสินว่า ภิกษุนั้นไม่ต้องสังฆาติเสส แต่ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๒ ว่า ในคราวนั้น บุรุษคนหนึ่ง ไซ้ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปพูดกับหญิงคนหนึ่ง ครั้นภิกษุนั้นไปตาม คนทั้งหลายตอบว่า ออกไปแล้ว ภิกษุนั้นก็ถูกทรงตัดสินว่า ต้องแต่ทุกกฏเท่านั้น

เรื่องที่ ๔ ว่า ในคราวนั้น บุรุษคนหนึ่ง ไซ้ให้ภิกษุรูปหนึ่ง ไปพูดกับผู้หญิงให้ ครั้นภิกษุนั้นไปตามได้ความว่า หญิงนั้นไม่ต้องการ ภิกษุนั้นก็สงสัยในเรื่องอาบัติ จึงไปกราบทูลให้ทรงตัดสิน ได้รับคำตัดสินว่า ไม่ต้องสังฆาติเสส ต้องแต่ทุกกฏเท่านั้น

เรื่องที่ ๕ ว่า ในคราวนั้น บุรุษคนหนึ่ง ไซ้ให้ภิกษุรูปหนึ่ง ไปพูดกับผู้หญิงให้ เมื่อภิกษุนั้นไปพูดได้ความว่า เป็นหญิงบัณฑิตแล้ว ก็เลยไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงตัดสินว่า ต้องทุกกฏ

เรื่องที่ ๖ ว่า ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามี แล้วหนีกลับไปยังเรือนมารดา ภิกษุผู้เป็นลูกอุปัฏฐาก ก็ได้ทำให้ขึ้นชมต่อกัน ภิกษุนั้นถูกทรงตัดสินว่าไม่ต้องอาบัติ เพราะในคำที่กล่าวว่า ไม่ควรเลย

เรื่องที่ ๗ ว่า ในคราวนั้น ภิกษุรูปหนึ่งทำการชักส่อให้บัณฑิตเขาแก่ ภิกษุนั้นถูกทรงตัดสินว่า ต้องถูกล้างขี้ สันเนือความในพระบาลีอันว่าด้วยสังฆาติเสส ข้อที่ ๕ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ทุกขิยสมันตปาสาทิกาวา คำว่า หญิงที่มารดา รักษาเป็นคณินั้น หมายความว่า รักษาไม่ให้อยู่ร่วมกับบุรุษ ไม่ให้ไปไหนตามชอบใจ ไม่ปล่อยให้อยู่ตามลำพังใจ บังคับให้ทำตามความประสงค์ของตน ฯ โคตรหรือธรรมย่อมไม่รักษา ที่เรียกว่าโคตรรักษา ธรรมรักษา

ได้แก่ร่วมโคตรร่วมศาสนากันรักษา ฯ หญิง ๑๐ จำพวกนี้ สำหรับ ๒ จำพวก
 หลัง เมื่อคบหากับบุรุษอื่น เป็นมิชฌาจาร อีก ๘ จำพวกนั้น ไม่เป็นมิชฌาจาร ฯ
 หญิงที่บุรุษได้มาด้วยทรัพย์ เป็นต้นนั้น หมายถึงหญิงที่ได้มาเพื่อเป็นภรรยา ฯ
 หญิงที่อยู่ด้วยความพอใจนั้น ก็อยู่ด้วยความพอใจเป็นภรรยา ทั้งบุรุษยินดี
 รับไว้ ฯ หญิงที่อยู่ด้วยทรัพย์นั้น หมายถึงหญิงที่ได้ครองเรือน มีเครื่อง
 ตำข้าว เป็นต้น แล้วขยัดเป็นภรรยา ซึ่งได้แก่หญิงชนบท ฯ หญิงที่อยู่ด้วยผ้านั้น
 หมายถึงหญิงชดสน ที่ได้ผ้ามาห่มแล้วขยัดเป็นภรรยา ฯ หญิงที่เขาจุ่มมือลง
 ในถาดน้ำนั้น ได้แก่หญิงที่เขาจุ่มมือของคนทั้ง ๒ คือ ของชายกับหญิงที่แต่งงาน
 กันนั้น จุ่มลงในถาดน้ำแล้วกล่าวว่า เจ้าจงอย่าแตกกันเหมือนกับน้ำ ฯ หญิงที่บุรุษ
 สวมเช็ดให้นั้น ได้แก่หญิงที่หาพนเป็นต้น ซึ่งบุรุษสวมเช็ดแล้วนำไปเป็นภรรยา
 ส่วนหญิงนอกนั้น ก็พอเข้าใจตามพระบาลีแล้ว ฯ หญิง ๑๐ จำพวกนี้ เมื่อคบ
 กับบุรุษอื่น ก็เป็นมิชฌาจาร ส่วนบุรุษที่คบหญิงไม่ว่าจำพวกใด ใน ๒๐ จำพวกนั้น
 เป็นมิชฌาจารทั้งนั้น

คำในอรรถกถาต่อไปข้างหน้านั้น ก็ยังมีอยู่อีกมาก แต่ไม่จำเป็นต้องยก
 มาแสดงจนสิ้นเชิง เพราะพอเป็นที่เข้าใจตามบาลีได้แล้วทั้งนั้น จะยกมาแสดง
 แต่คำที่ว่าด้วย สมุฏฐานเป็นต้นเท่านั้น คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๕ น มีสมุฏฐาน ๓
 อันได้แก่ กายกับจิต ๑ ได้แก่วาจาจิต ๑ ได้แก่งายวาจาจิต ๑ ฯ เป็นกิริยา
 เป็นโนสัณญาวโมกข์ เป็นบัตถกัตตวัชชะ เป็นกายกรรม เป็นวจีกรรม เป็นจิตทั้ง ๓
 มีกุศลจิตเป็นต้น มีเวทนา ๓ มีสุขเวทนาเป็นต้น

คำว่า ภิกษุนั้นทำให้ติดกันนั้น คือ ภิกษุนั้นแนะนำให้สามภรรยาทั้ง ๒ นั้น
 ติดกัน ที่ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบดินนั้น เพราะสามภรณานั้นยังไม่ได้หย่าขาดจากกัน สิ้นเนื้อ
 ความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้นมาแสดงเพียงเท่านี้

ฎีกา

ส่วนเนื้อความในฎีกานี้ มีคำที่ควรยกมาเทศนาที่เพียงเล็กน้อย คือ
 คำว่า สังฆาทิเสสข้อที่ ๕ ว่า เป็นสัจจิตตะ คือ เกิดด้วยการรับบัญญัติ หรือการรับว่า
 สามภรรยาหย่าขาดจากกัน เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๕ จึงเป็นสังฆาทิเสส องค์ ๕ นั้น

คือ ชักสือให้มนุษย์ • มนุษย์ทั้งสองนั้นที่ยังไม่เกี่ยวข้องกัน หรือหย่าขาดกันแล้ว • รับปาก • ไปจัดแจง • กลับมาบอก • ดังนี้ เป็นอันว่าสิ้นคำในฎีกา และจบเนื้อความในพระวินัยเทศนาภคณชั้นเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๗

คัมภีร์อาติกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๖

เคน สมเณ พุทุโธ ภควา ราชคเห วิหริ เวพฺพเน กลนฺทกนิวาเป ฯ
เคน โข ปน สมเณ อาฬวิกา ภิกฺขุ สณฺณาจิกาโย กุฎฺฐิกาโย . การาเปนฺติ
อสฺสานิกาโย อตฺตทุทฺเสสิกิกาโย อปฺปมานิกาโยติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถถารนัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๘๗ ว่าด้วยฉัฎฐมสังฆาติเสส เรื่องสร้างกุณฺธินัย ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนา นั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง ได้ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ฯ ก็ในคราวนั้น ภิกษุชาวเมืองอาฬวได้สร้างกุณฺธด้วยของหีขอมเอง เป็นกุณฺธที่ไม่มีเจ้าของ เป็นกุณฺธที่สร้างเฉพาะตน เป็นกุณฺธหาประมาณมิได้ ฯ กุณฺธเหล่านั้นก็ไม่สำเร็จ ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็มากไปด้วยการขอมากไปด้วยการอ้อนวอนว่า ท่านทั้งหลายจงให้บุรุษ จงให้เครื่องมือบุรุษ จงให้โค จงให้เกวียน จงให้มิด จงให้ขวาน จงให้ฝืน จงให้จอบ จงให้ส่วาน

จงให้เถาวัลย์ จงให้ไม้ไผ่ จงให้หญ้ามุงกระต่าย จงให้หญ้าปล้อง จงให้หญ้า
ธรรมดา จงให้ดินเหนียว ดั้งน ๑ คนทั้งหลายซึ่งถูกพวกภิกษุรบกวนด้วยการขอ
การอ้อนวอนนี้ เวลาได้เห็นภิกษุทั้งหลาย การหวาดเสียวก็มี ตกใจกลัวก็มี
หนีไปก็มี ไประแวงก็มี เบือนหน้าไปทางอื่นเสียวก็มี ปิดประตูเสียวก็มี แม้ได้เห็น
แม่โคก็พากันวิ่งหนีด้วยความเข้าใจว่าเป็นภิกษุ

ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า จำพรรษาอยู่ที่กรุงราชคฤห์ เวลาออก
พรรษาแล้ว ก็จาริกไปในที่ต่าง ๆ จนกระทั่งถึงเมืองอาฬว แล้วพักอยู่ที่อศลาพวเจตีย์
เช้าขึ้นก็เข้าไปบิณฑบาตที่เมืองอาฬว ๑ คนทั้งหลายได้เห็นพระมหากัสสปเถระเจ้าแล้ว
ก็สะดุ้งตกใจกลัววิ่งหนีก็มี ไปทางอื่นเสียวก็มี เบือนหน้าเสียวก็มี ปิดประตูเสียวก็มี
เวลาพระมหากัสสปเถระเจ้ากลับจากบิณฑบาตแล้ว ถึงถามภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อก่อน
เมืองอาฬวนั้นบิณฑบาตได้ง่าย บัดนี้บิณฑบาตได้ยาก เป็นด้วยเหตุไร ? ภิกษุเหล่านั้น
ก็ได้แจ้งเนื้อความนั้นแก่พระมหากัสสปเถระเจ้า

ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กรุงราชคฤห์ตามสมควร
แก่พระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จจาริกไปในนานาสถาน จนกระทั่งถึงเมือง
อาฬว แล้วประทับอยู่ที่อศลาพวเจตีย์ ๑ พระมหากัสสปเถระเจ้าได้เข้าไปกราบทูล
เรื่องนั้นให้ทรงทราบ ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้ประชุม
ภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวว่า นี่แน่ะภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า
พวกเธอสร้างกุฎิหลายหลัง ด้วยของที่ขอมารเอง เป็นกุฎิที่ไม่มีเจ้าของ เฉพาะ
เป็นที่อยู่ของคน เป็นกุฎิหาประมาณมิได้ กุฎิเหล่านั้นก็ไม่สำเร็จ พวกเธอเป็น
ผู้มากไปด้วยการขอ มากไปด้วยการรบกวนชาวบ้านว่า ท่านทั้งหลายจงให้บุรุษ
จงให้งานบุรุษ จงให้โค ให้เกวียน ให้มด ให้ขวาน ให้ฝาง ให้จอบ ให้ส่วาน
ให้เถาวัลย์ ให้ไม้ไผ่ ให้หญ้ามุงกระต่าย ให้หญ้าปล้อง ให้หญ้าอื่น ๆ
ให้ดินเหนียว คนทั้งหลายได้ถูกพวกเธอรบกวนด้วยวาจา ถึงกับได้เห็นพวก
ภิกษุแล้วสะดุ้งตกใจกลัววิ่งหนีก็มี ไปทางอื่นก็มี เบือนหน้าหนีก็มี ปิดประตูบ้าน
เสียวก็มี แม้แต่เห็นแม่โคก็วิ่งหนีด้วยความเข้าใจว่าเป็นภิกษุ ข้อนั้นจริงหรือ ? ภิกษุ
เหล่านั้นก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรง
ติเตียนภิกษุเหล่านั้นด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษทั้งหลาย สิ่งซึ่งพวกเธอ

ท่าน เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะทั้งนั้น อย่างไรก็ตามเราจึงพากันสร้างกุฎหลายหลัง ด้วยของที่ขอมานเอง เป็นกุฎไม่มีเจ้าของ เป็นกุฎสร้างขึ้นเฉพาะตัว เป็นกุฎหาประมาณมิได้ จนถึงกับรบกวนชาวบ้านให้เดือดร้อนเช่นนั้น นี่แหละโทษแห่งหลาย การที่พวกเรทำเช่นนั้น ไม่เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น แก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความเลื่อมใสของผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว บางจำพวกเท่านั้น ๆ ครั้นทรงติเตียนดังนี้แล้ว ก็ทรงแสดงโทษแห่งความเลียงยาก ความบำรุงยาก ความมกมาก ความไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน โดยอเนกปริยาย ๆ แล้วทรงแสดงคุณแห่งความเลียงง่าย ความบำรุงง่าย ความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด ความประพฤติไม่เลื่อมใส ความไม่สะสมปัจจัย ความเพียรแก่กล้า โดยอเนกปริยาย แล้วทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เหตุ นั้น แล้วจึงได้ทรงแสดงเรื่องพญานาคที่มีแก้วประดับคอ และเรื่องฝูงนกเป็นต้น สืบต่อไป ดังท่านทั้งหลาย จักได้ฟังในภิกขุวิภังค์ ส่วนในภิกขุวินัยของตถาคตในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไป เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ที่ดิยสมันตปาสาทิกาวา ฉัฏฐสังฆาทิเสสข้อที่ ๖ น เรียกว่ากุฎการสิกขาบท คือ เป็นข้อที่ห้ามด้วยการสร้างกุฎ ๆ คำว่า พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวันนั้น ได้แก่พวกภิกษุที่เกิดอยู่ในแคว้นแคว้นเมืองอาฬว ๆ คำว่า สร้างกุฎนั้น คือ ปลูกเหล่านั้น ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ๆ ได้ยินว่า ภิกษุเหล่านั้นได้ทวงวิสสณารุระและคันถรุระเสีย ดังหน้าแต่ทำนวกกรรม คือ การก่อสร้างอย่างเดิวกเท่านั้น ๆ คำว่า กุฎไม่มีเจ้าของนั้น ได้แก่กุฎไม่มีทายกสร้างถวาย ๆ คำว่า กุฎหาประมาณมิได้นั้น คือ เป็นกุฎใหญ่ ๆ การขอแรงชาวบ้านโดยไม่รู้จักแล้วนั้น เป็นการไม่สมควร การขอแรงชาวบ้านเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น ข่อมเป็นการสมควร ๆ คำว่า งานบุรุษนั้น ได้แก่หัตถกรรมที่บุรุษควรทำ ๆ จักขอหัตถกรรมนั้นก็สมควร

อันหัตถกรรมนั้น ไม่จำกัดว่าสิ่งใด เพราะฉะนั้น ยกเสียแต่การงานที่เป็นบาป มีการเป็นพรานเนื้อ เป็นชาวประมง เป็นต้น นอกนั้นสมควรทั้งสน ๆ เมื่อมีผู้ถามว่า ท่านมาทำไม ท่านมีธุระอะไร ดังนี้ หรือไม่ก็ตาม ภิกษุจะขอหัตถกรรมที่สมควรนั้นได้อยู่ หาโทษมิได้ ๆ จะไม่กำหนดหัตถกรรมนั้นไม่ได้ เพราะเมื่อภิกษุขอหัตถกรรมเขาแล้ว เขาอาจให้ภิกษุกลับไปแล้ว ไม่ฆ่าเนื้อมาถวายก็ได้ ๆ เพราะฉะนั้น สิ่งใดที่ควรทำในวิหาร ต้องขอให้เขาช่วยเหลือเฉพาะสิ่งนั้น ๆ การขอหัตถกรรมต่อผู้ที่จะไปไถนา หรือไปหว่านกล้า หรือไปเกี่ยวข้าว หรือไปทำงานอื่นก็สมควร ๆ ส่วนคนกินเดนในวัด หรือคนที่ไม่มีงานทำ หรือคนที่ได้แต่พูดเล่น ได้แต่นอนนั้น ภิกษุจักไม่ขอ จะเรียกมาใช้ที่เดียวก็ได้ ๆ อาจารย์ทั้งหลายย่อมแสดงนัยอันนี้ไว้ เพื่อแสดงให้เห็นว่า หัตถกรรมเป็นของควรทั้งสน ๆ คือ ถ้าภิกษุประสงค์จักให้สร้างปราสาท จะไปขอหัตถกรรมต่อพวกช่างศิลาเพื่อต้องการเสาที่สมควร ๆ เมื่อเขาถามว่า จะให้พวกผมทำอย่างไร ? ควรตอบว่า ควรขุดเสาศิลาให้ ๆ ถ้าเขาขุดเสาศิลาถวาย หรือถวายเสาศิลาที่เขาขุดขึ้นไว้แล้ว ภิกษุจะรับก็สมควร ๆ ถึงแม้เขาจะกล่าวว่า พวกกระผมไม่มีเวลา ขอให้ผู้อื่นขุดให้เถิด พวกกระผมจักให้มูลค่าแก่เขา ภิกษุจักให้ผู้อื่นขุดให้ เมื่อเขาขุดให้แล้วจะบอกให้ค่าจ้างแก่ผู้ขุดก็สมควร ๆ ภิกษุต้องการสิ่งใด ๆ เช่นต้องการให้ทำปราสาท จะไปขอแรงพวกช่างไม้ ต้องการอิฐ จะไปขอแรงพวกช่างอิฐ ต้องการเครื่องมุง จะไปขอแรงพวกช่างมุง ต้องการลวดลาย จะไปขอแรงช่างลวดลาย ก็สมควรทั้งนั้น ๆ การขอแรงชาวบ้านจะขอด้วยตัดค่าจ้างรางวัล หรือให้ด้วยค่าจ้างรางวัล แล้วรับสิ่งทั้งปวงที่เขาทำถวายก็สมควร ๆ แต่เมื่อภิกษุจักให้เขาน้ำของมาจากป่า ต้องให้น้ำของที่ไม่มีผู้หวงแหนมา ๆ ไม่ใช่ภิกษุผู้ประสงค์จักสร้างปราสาทเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะให้สร้างสิ่งอื่น มีเตียง มีตั่ง บาตร ผ้ากรองน้ำ กระบอกกรองน้ำ จีวร เป็นต้น ภิกษุได้เครื่องประกอบ มีไม้ โลหะ ด้าย เป็นต้นแล้ว จะไปขอหัตถกรรมต่อช่างนั้น ๆ ก็ได้ ๆ แต่เมื่อจะว่าด้วยการขอหัตถกรรมแล้ว ภิกษุควรรับทุกอย่างที่ตนได้ด้วยการตัดค่าจ้างรางวัล หรือด้วยการให้ค่าจ้างรางวัล ๆ ถ้าเขาไม่ประสงค์จะทำให้เปล่า ๆ เขาอยากได้ค่าจ้างรางวัล ภิกษุไม่ควรให้ของที่ผิดต่อวินัย มีเงิน

ถ้าโคนันเท้าแตกหรือเท้าหัก ถ้าเจ้าของรับก็เป็นการดี ถ้าเจ้าของไม่รับ ก็เป็น
 สิ้นใจแก่ภิกษุ ฯ ถ้าเจ้าของเขากล่าวว่ากระผมถวายท่าน ภิกษุก็ไม่ควรรับ ฯ เมื่อ
 เขากล่าวว่าถวายวิหาร จึงควรบอกว่า ถ้าย่างนั้นจงบอกคนวัดให้รักษา ฯ จะ
 กล่าวกับผู้ที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปวารณาว่า พวกท่านจงให้เกวียน ดั้งนี้ ก็ไม่
 สมควร จะเป็นการขอ จะต้องทักกฎ ฯ แต่จักกล่าวต่อผู้เป็นญาติเป็นปวารณา
 สมควรอยู่ ฯ จะทำให้เป็นของยืม ก็สมควร ฯ เสร็จงานแล้วควรคืนให้เขา ฯ
 ถ้ากงเกวียนเป็นต้นหักไป ควรทำให้ดีแล้วจึงคืนให้เขา ฯ ถ้าเกวียนนั้นหายไป
 ก็เป็นสิ้นใจแก่ภิกษุ ฯ เมื่อเขาบอกว่า พวกกระผมถวายท่าน ฯ ภิกษุจะรับ
 เฉพาะของที่ทำด้วยไม้ ก็สมควร ฯ ในของทพอนหวงแทน คือ มีด ขวาน
 ฝัก จอบ สว่าน และเถาวัลย์ เป็นต้น ก็เหมือนนัยน ฯ เถาวัลย์ เป็นต้น ทพ
 เป็นครุภัณฑ์ จัดเป็นวิญญูต์ ตากว่านั้นไม่เป็นวิญญูต์ คือ ถึงภิกษุขอก็ไม่เป็นการ
 ขอ ฯ ภิกษุจะนำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่มีผหวงแทนมาก็สมควร ฯ การขอของที่มี
 ผู้รักษา มีผู้คุ้มครองนั้น จัดเป็นวิญญูต์ ฯ วิญญูต์นั้นไม่ควรในบัจจัย ๒ ฯ
 แม้การขอว่า จงนำเสนาสนะบัจจัยมาให้ ดั้งนี้ ก็ไม่สมควร ฯ การแสดงนิมิต
 เลียบเคียงสมควร ฯ การกล่าวของภิกษุต้องการโรงอุโบสถ หรือหอฉัน หรือ
 เสนาสนะ อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยคำเป็นต้นว่า การทำเสนาสนะเช่นนั้น ในที่
 สมควร หรือเหมาะ หรือดี ดั้งนี้ เรียกว่าพูดเลียบเคียง ฯ ควรพูดว่า นี่แน่ะ
 อุบาสกทั้งหลาย พวกเธออยู่ที่ไหน เมื่อเขาตอบว่า อยู่ที่ปราสาท แล้วกล่าวว่า
 ปราสาทไม่สมควรแก่ภิกษุทั้งหลายหรือ ดั้งนี้ ชื่อว่าโอภาส คือ พูดแหม้ให้รู้ ฯ
 ภิกษุเห็นชาวบ้านแล้วจึงเชือก ตอกสลัก เมื่อเขาถามว่า จะทำอะไร ตอบว่า จะทำ
 หอยในทณ ดั้งนี้เป็นต้น ชื่อว่าทำเมต ฯ สำหรับคิลานบัจจัย ถึงแม้ว่าจะขอ
 ก็ไม่สมควร ไม่ต้องพูดถึงการเลียบเคียงเป็นต้น สันเนอความในอรรถกถาที่ควรยก
 ขนเทศนาเพียงเท่านี้

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนี คำว่า ภิกษุจะขอ
 แรงบุญด้วยการตัดค่าจ้างรางวัลไม่สมควรมัน คือ ภิกษุจะเปลื้องจากความเป็นของ
 ผู้อื่น ทำให้เป็นของตนแต่ผู้เดียว ไม่สมควร ฯ ภิกษุขอหัตถกรรมจากผู้ไม่ใช่

ญาติ ไม่ใช่ปวารณา ด้วยตัดคำจ้างรางวัล ต้องทุกกฏ ฯ แม้ภิกษุขบัตเพื่อตน ก็ต้องทุกกฏ ฯ เพราะมีบาลีว่า ภิกษุขบัตเว้นจากการรับทาสี และทาสี ดังนี้ ฯ เมื่อภิกษุขอทาสีโดยการตัดคำจ้างรางวัลจากผู้เป็นหญิง และปวารณาก็ ต้องทุกกฏ ด้วยถือความขบัตเป็นใหญ่ ฯ ภิกษุขอหัตถกรรมด้วยจิตอันบริสุทธิ์ หาอาบัติมิได้ ฯ ข้อที่กล่าวถึงกิ่งไม้ มีกิ่งสะเตาเป็นต้นนั้น หมายความว่า เมื่อมี ผู้หักกิ่งไม้มาถวาย ถ้าภิกษุประสงค์จะใช้ก็ให้เขาทำให้ถูกต้องตามวินัย ฯ ข้อที่ว่า ไม่ควรให้ภิกษุหรือสามเณรเป็นผู้ล้ซซึ ทำหัตถกรรมนั้น หมายถึงหัตถกรรม คือ การขอแรงให้ทำของที่จะต้องขบัตนั้น ถ้าให้ทำของที่จะใช้นอกกายก็สมควรอยู่ ฯ คำว่า วิญญูชนัสมควรในบัจจย ๒ นั้น คือ ไม่สมควรในจวัรบัจจย บิณฑบาต บัจจยเท่านั้น ฯ นอกนั้นจะขอด้วยการพูดเลียบเคียง หรือโอกาส หรือนิมิตก็ได้ สันเนอความในฎีกาที่ควรยกมาแสดงเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๘

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ฉัฎฐมสังฆาทิเสส ตอนว่าด้วยเรื่องพญานาคเป็นต้น

ภูตปุพฺพ ภิกฺขเว เทว ภาตโร อัสโย คงคํ นที อุปนิสฺสาช วิหริสฺสุ ฯ
 อถโฆ ภิกฺขเว มณิกณฺโฐ นาคราชา คงคํ นที อุตฺตริศฺวา เยน กนิฏฺโฆ อัสสิ
 เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิศฺวาติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๘๘ ว่าด้วยเรื่องพญานาค และฝูงนก เรื่องพระรัฐบาลเป็นต้น ในฉัฎฐม-
 สังฆาทิเสส ตามวาระพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
 แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรม เกี่ยวกับการที่ภิกษุทั้งหลายรบกวนชาวบ้าน ด้วยการขอตีที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อนโน้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนนั้มีฤๅษสองพี่น้อง สร้างอาศรมอยู่ริมแม่น้ำคงคา ฯ ในคราวนั้น มีพญานาคคนหนึ่ง ชื่อว่า มณิกัณฐนาคราช ได้ขึ้นจากแม่น้ำคงคา ไปหาฤๅษผู้เป็นน้องชาย ครั้นไปถึงแล้วก็วงขนดรอบตัวฤๅษนั้นถึง ๘ รอบ แล้วแผ่พังพานใหญ่ในเบื้องบนศีรษะของฤๅษนั้น ฯ ฤๅษนั้นก็ชอบดมเส้าหมองเสี้ยผิวพรรณวรรณะ เป็นโรคผอมเหลือง มีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็น เพราะกลัวพญานาคนั้น ฯ ฤๅษผู้เป็นพี่ชายได้เห็นฤๅษผู้เป็นน้องชายชอบดมเส้าหมอง มีผิวพรรณไม่ดี มีร่างกายผอมเหลือง มีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็นนั้น จึงถามว่า เหตุไรเธอจึงชอบดม เส้าหมอง เสี้ยผิวพรรณวรรณะ มีร่างกายผอมเหลือง มีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็นเช่นนั้น ฯ ฤๅษผู้น้องตอบว่า เพราะพญานาคชื่อมณิกัณฐนาคราช ได้ขึ้นมาจากแม่น้ำคงคา มาวงขนดรอบตัวข้าพเจ้าถึง ๘ รอบ แล้วแผ่พังพานใหญ่อยู่บนศีรษะของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากลัวพญานาคนั้น จึงได้ชอบดมเส้าหมอง เสี้ยผิวพรรณวรรณะ เป็นโรคผอมเหลือง มีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็น ฯ ฤๅษผู้เป็นพี่ชายจึงถามว่า เธอไม่อยากจะให้พญานาคนั้นมาหรือ ? ตอบว่า ไม่อยากจะให้พญานาคนั้นมา ฯ ฤๅษผู้เป็นพี่ชายจึงถามว่า พญานาคนั้นเธอเห็นมีอะไร ฯ ฤๅษผู้เป็นน้องชายตอบว่า เห็นมีแก้วมณีประดับคอ ฯ ฤๅษผู้เป็นพี่ชายจึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงขอแก้วมณีนั้น ด้วยคำว่า ท่านจงให้แก้วมณีแก่เรา ประโยชน์ของเราข้อมมีด้วยแก้วมณี ฯ ครั้นนั้น พญานาคที่ชื่อว่า มณิกัณฐะก็ขึ้นมาจากแม่น้ำคงคา เข้าไปหาฤๅษผู้เป็นน้องแล้วยืนอยู่ ฯ ฤๅษผู้เป็นน้องได้กล่าวขึ้นว่า ท่านจงให้แก้วมณีแก่เรา ประโยชน์ของเราข้อมมีด้วยแก้วมณี ฯ พญานาคจึงตอบว่า ฤๅษนี้ได้ขอแก้วมณีต่อเรา ฤๅษนี้ต้องการแก้วมณีแล้วก็หนีกลับไปโดยเร็วพลัน ฯ ในครั้งที่ ๒ พอพญานาคขึ้นมาจากแม่น้ำคงคา

น่ายหน้าเข้าไปหาฤๅษี ๑ ฤๅษีได้ร้องขอแต่ไถ่เกล้าว่า ขอท่านจงให้แก้วมณีต่อเรา
 ประโยชน์ของเราข้อมมีด้วยแก้วมณี ๑ พญานาคนั้นก็รีบกลับเสียบจากที่นั้น ๑
 ในครั้งที่ ๓ พญานาคก็ได้ขึ้นมาจากแม่น้ำคงคาอีก แต่พอโผล่ขึ้นมาจากแม่น้ำ
 คงคา ฤๅษีนั้นก็ร้องขอแต่ไถ่เกล้าว่า ท่านจงให้แก้วมณีแก่เรา เราต้องการแก้วมณี ๑
 ลำคับนั้น พญานาคจึงกล่าวขึ้นว่า ข้าพเจ้าเป็นอันมากล้นแต่ดี ๆ ได้เกิดขึ้น
 เพราะอำนาจแก้วมณีนี้ ข้าพเจ้าให้ท่านไม่ได้ ท่านเป็นคนขอจัดเสียบแล้ว
 ข้าพเจ้าจักไม่มาสู่อาศรมของท่านอีก ท่านที่ขอแก้วมณีดวงนี้ ทำให้ข้าพเจ้าสะดุ้ง
 กลัวเหมือนกับกลัวต่อผดุงดาบอันคมเกล้าฉะนั้น ๑ พญานาคกล่าวดังนั้นแล้วก็กลับไป
 แล้วไม่กลับมาอีก ๑ ฤๅษีผู้น้องเมื่อไม่ได้เห็นพญานาคนั้น ก็ยิ่งซุบผอมลง เศร้า
 หมองลง เสียบผิวพรรณวรรณะลง มีร่างกายผอมเหลือง มีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็น
 ยิ่งขึ้น ๑ ฤๅษีผู้เป็นพี่ชายจึงถามขึ้นว่า เหตุไรเธอจึงยิ่งซุบผอมลง ยิ่งเศร้าหมองลง
 ยิ่งเสียบผิวพรรณ ยิ่งผอมเหลือง ยิ่งมีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็นเช่นนั้น ๑ ฤๅษีผู้น้อง
 จึงตอบว่า เพราะข้าพเจ้าไม่ได้เห็นพญานาคนั้น ๑ ลำคับนั้น ฤๅษีผู้เป็นพี่ชายจึง
 กล่าวเป็นคำสอนขึ้นว่า ใคร ๆ ไม่ควรขอของรักของผู้อื่น ๑ บุคคลข้อมเป็นอัน
 กลับตชังด้วยการขอเกินไป พญานาคที่ฤๅษีขอแก้วมณีก็ไม่มาให้เห็นอีก ดังนั้น ๑
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้สัตว์ตรัสรู้ยากก็ยังไม่ชอบใจการขอ ไม่ต้องกล่าวถึงมนุษย์
 ทั้งหลาย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนนี้มีภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ข้างป่า
 หิมพานต์ ๑ ในที่ใกล้ป่าหิมพานต์นั้น มีที่ลุ่มที่เป็นเปลือกตมใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง
 ผุ่่นกเป็นอันมากลงเหยียวกินที่เปลือกตมนั้นอยู่ตลอดวัน แล้วก็นิมาอาศัยในป่านั้น
 ในเวลาเย็น ๑ ภิกษุนั้นก็รำคาญด้วยเสียงนกนั้น จึงไปหาเรตถาคต ให้อำนาจเรตถาคต
 แล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน ๑ เรตถาคตจึงถามว่า เธอสบายดีหรือ เธอไม่
 ลำบากด้วยการเดินทางหรือ เธอมาจากไหน ? ภิกษุนั้นก็ตอบเรตถาคตว่า สบายดี
 ลำบากด้วยการเดินทางบ้างเล็กน้อย ๑ ที่ข้างป่าหิมพานต์ มีป่าใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง
 ในที่ใกล้ป่าใหญ่นั้น มีที่ลุ่มเป็นเปลือกตมใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง มีผุ่่นกใหญ่ผุ่่นก
 ลงไปหากินที่เปลือกตมใหญ่นั้นตลอดวัน แล้วมาอาศัยที่ป่าใหญ่นั้นในเวลาเย็น
 ข้าพระองค์รำคาญด้วยเสียงนกผุ่่นกนั้น จึงได้มาจากที่นั้น พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระ-

ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามว่า เธอไม่ยากให้ฝูงนกนั้น มาอาศัยที่บ้านหรือ ?
ภิกษุหนึ่งกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ยากให้ฝูงนกนั้นมาอาศัย พระเจ้าข้า เรา
ตกาคติจึงว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงกลับไปอยู่ที่นั่นอีก พอถึงปฐมยามแห่งราตรี เธอจง
ส่งเสียงขึ้นถึง ๓ ครั้งว่า ขอนกทั้งหลายบรรดาที่อยู่ในบ้าน จงฟังถ้อยคำของเรา
คือ เราต้องการชนบิณฑุก นกทั้งหลายจงให้ชนบิณฑุกแก่เราตัวละชน ๆ ๆ พอถึง
มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม เธอก็ส่งเสียงขึ้นเหมือนอย่างนั้น ยามละ ๓ ครั้ง ๆ
ภิกษุนั้นก็ได้กลับไปทำตามถ้อยคำของเรา นกฝูงนั้นเมื่อรู้ว่าตนถูกขอชนบิณฑุก ก็พา
กันหนีไปจากบ้านแล้วไม่กลับมาอีก ๆ นี่แหละภิกษุทั้งหลาย แม้แต่สัตว์
ดิรัจฉานก็ยังไม่ชอบการขอ ไม่ต้องกล่าวถึงมนุษย์ทั้งหลาย

ศุก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนบิดาของกุลบุตรชื่อว่ารัฐบาลได้กล่าวขึ้นว่า
นี่แน่ะรัฐบาล คนเป็นอันมากที่เราไม่เคยรู้จักก็ขอร้องเรา แต่เหตุไรรัฐบาลจึงไม่
ขอเรา ? รัฐบาลกุลบุตรจึงตอบว่า ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่รักของผู้ถูกขอ เมื่อ
ผู้ถูกขอไม่ให้ก็ไม่เป็นที่รักของผู้ขอ เพราะฉะนั้น อาตมาจึงไม่ขอท่าน ความที่ท่าน
เกลียดชังเรา จงอย่าได้มี ดังนี้ ศุก่อนภิกษุทั้งหลาย รัฐบาลกุลบุตรนั้นยัง
พูดกับบิดาของตนอย่างนี้ ไม่ต้องพูดถึงคนอื่นต่อคนอื่น

ศุก่อนภิกษุทั้งหลาย โภคทรัพย์ของบุรุษทั้งหลายเป็นของที่หาได้ยาก โภค-
ทรัพย์ที่หามาได้แล้วก็รักษาได้ยาก ๆ นี่แน่ะโมฆบุรุษทั้งหลาย พวกเธอได้มาก
ไปด้วยการขอในโภคทรัพย์ที่หาหาได้ยากด้วย ที่เขารักษาได้ยากด้วย คำว่า ท่าน
ทั้งหลายจงให้บุรุษ จงให้งานบุรุษ จงให้โค จงให้เกวียน จงให้มิด จงให้ขวาน
จงให้ผึ้ง จงให้จอบ จงให้ส่วาน จงให้เถาว์วัลย์ จงให้ไม้ไผ่ จงให้หญา้มงกระต่าย
จงให้หญาปล้อง จงให้หญาธรรมดา จงให้ดินเหนียว ดังนี้ ๆ นี่แน่ะโมฆบุรุษ
ทั้งหลาย การที่พวกเธอทำอย่างนี้ ย่อมไม่เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยัง
ไม่เลื่อมใส ไม่เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งจนแก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำ
ไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใส ของผู้เลื่อมใส
อยู่แล้ว บางจำพวกโดยแท้ ๆ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติสังฆาภิเสส
ข้อที่ ๖ นี้ไว้ว่า สญฺญาจิกาย ปณ ภิกขุณา กุฏี การยมาเนน
อสฺสามิกิ อคฺคฺคุหฺเทศํ ปมาณิกา การตพฺพา คตฺริทํ ปมาณิ ทิมโส ทฺวาทส

วิหตุติโย สุกตวิหตุติยา คิริยํ สุตตนุคฺรา ภิกฺขุ อภินेतพฺพา วตฺตุเทสนา ย ๓
 เตหิ ภิกฺขุหิ วตฺถํ เทเสตพฺพํ อนารมฺภํ สปริกุมมนํ สารมฺภํ เจ ภิกฺขุ
 วตฺตุสฺมึ อปริกุมเมน สลฺลวจิกาย กุฏี การะเขย ภิกฺขุ วา อนภินะย
 วตฺตุเทสนา ย ปมาณํ วา อติกกามะยย สงฺฆาติเสโส ซึ่งแปลว่า ภิกษุผู้จะ
 สร้างกุฏิด้วยของที่ขอมารเอง ไม่มีเจ้าของ เฉพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้
 ประมาณ ๓ ประมาณนั้นทางยาว ๑๒ คืบ ด้วยคืบพระสุคต ทางกว้าง ๘ คืบ
 ต้องนำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อแสดงทำให้ ๓ ภิกษุเหล่านั้นต้องแสดงท่อนไม่มี
 หวงแทน ซึ่งพอเวียนเกวียนได้ เมื่อไม่นำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อให้แสดงทำให้
 หรือทำให้เกินประมาณ ต้องสงฆาติเสส ดังนี้ ๓ ของตเนื้อความในพระบาลี
 ไว้เพียงเท่านี้.

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ทุคยสมันตปาสาทิกาวา ครั้น
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงติเตียนภิกษุชาวเมืองอาฬวีนัน ด้วยประการต่างๆ
 แล้ว ทรงแสดงธรรมสมควรแก่เหตุการณ์นั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงโทษแห่งการขอ
 ให้แจ่มแจ้ง จึงทรงยกเรื่องทั้ง ๓ ขึ้นแสดงดังที่แสดงมาแล้วนั้น

ในเรื่องเหล่านั้น มีถ้อยคำที่ควรยกขึ้นอธิบายอยู่ทุกเรื่องไป คือ ในเรื่อง
 พญานาคนั้น ก็มีถ้อยคำที่ควรยกขึ้นอธิบายอยู่หลายคำ คือ คำว่า มณิกัณฐะ
 ซึ่งเป็นชื่อของพญานาคนั้น มีคำอธิบายว่า พญานาคนั้นมีแก้วมณีอันมีค่ามาก อัน
 ให้สำเร็จความประสงค์ทั้งปวง เป็นเครื่องประดับคอ เพราะฉะนั้น จึงปรากฏ
 ชื่อว่ามณิกัณฐะ ๓ คำว่า แผ่พังพานใหญ่ในเบืองบนอุทยานนั้น คือ ฤษีทั้ง ๒ องค์
 นั้น ฤษีผู้เป็นน้องได้อาศัยด้วยเมตตา เพราะฉะนั้น พญานาคนั้นจึงขึ้นมาจาก
 แม่น้ำจำแลงตัวเป็นเทพเจ้า มานั่งสนทนากับฤษีนั้นอย่างรื่นรมย์ แล้วจึงแปลงเพศ
 เทพยเจ้า เข้าอยู่ในเพศเดิมของตน ได้แผ่พังพานใหญ่อยู่เบืองบนศีรษะของฤษี
 นั้น เหมือนกับเศวตฉัตรกางกั้น เพื่อจะแสดงความเลื่อมใส สักครู่แล้วจึงลาไป

คำว่า พญานาคนั้น ได้ยินอยู่ในที่สมควรส่วนหนึ่งนั้น คือ พญานาคนั้นได้จำแลง
เพศเป็นเทพเจ้า มาแสดงความชื่นชมกับฤาษีนั้น จึงได้ยินอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ดัง
ที่แสดงมาแล้วนั้น ฯ คำว่า เหมือนผกิดตามอันคมกล้านั้น คือ พญานาคนั้นกล่าว
ว่า บรูษผกิดตามอันคมกล้า กลับบนฝ่ามือแล้ว ทำให้บุคคลสะดุ้งกลัวฉนั้นใด ท่าน
ที่ขอแก้ววณของข้าพเจ้า ก็ทำให้ข้าพเจ้าสะดุ้งกลัวฉนั้นนั้น ฯ คำว่า ไม่ควรขอ
ของรักของผู้อื่นนั้น คือ เมื่อบุคคลรู้ว่าสิ่งใดเป็นที่รักของผู้อื่น ก็ไม่ควรขอสิ่งนั้น

ในเรื่องฝูงนกนั้น มีคำอธิบายว่า นกฝูงนั้นได้ร้องอยู่เป็นนิตย์ตลอดปฐม-
ยามและปัจฉิมยาม ภิกษุนี้จึงเกิดความรำคาญด้วยเสียงนกฝูงนั้น แล้วจึงได้ไป
เฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ คำว่า นกฝูงนั้นรู้ว่าภิกษุนี้ขอขณบิณฑของตน
นั้น รู้ได้ด้วยอำนาจภาพของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า คือ ตามธรรมดาของนกล่าวนั้น
ย่อมไม่รู้จักถ้อยคำของภิกษุนั้น แต่นกเหล่านั้นจะรู้จักได้อย่างไร สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าก็ได้ทรงทำด้วยประการนั้น

ในเรื่องพระรัฐบาลนั้น มีคำที่ควรยกขึ้นอธิบายเพียงคำเดียว คือ คำว่า
อย่าให้ความเกลียดชังมีแก่เรา ดังนั้เท่านั้น คำนี้คำอธิบายว่า พระรัฐบาลเถระเจ้า
ได้กล่าวว่า ความเกลียดชังอย่าได้มีแก่เรา คือ เราจงอย่าได้เป็นที่เกลียดชังของ
ท่าน หรือท่านอย่าได้เป็นที่เกลียดชังของเรา ดังนั้

ในคำสนทนาของพระรัฐบาล กับบิดานั้น เมื่อจะแยกเอาเนื้อความใน
อรรถกถาไปประกอบด้วยแล้ว ก็ได้ความว่า บิดาของพระรัฐบาลได้กล่าวต่อพระ
รัฐบาลว่า คนทั้งหลายที่มาขอทานต่อบิดาเป็นพวก ๆ กันนั้น มีอยู่เป็นอันมาก
บิดาก็ไม่รู้จักว่าเขาเป็นใคร เป็นเหล่ากอของใคร แต่ถึงอย่างนั้นบิดาก็ยังให้ทาน
แก่เขา เหตุไฉนรัฐบาลผู้เป็นบุตรของบิดาแท้ ๆ จึงไม่ขอสิ่งใดต่อบิดา ฯ พระ
รัฐบาลตอบว่า ผู้ขอขบ่มไม่เป็นที่รักของผู้ถูกขอ ส่วนผู้ถูกขอเมื่อไม่ให้ก็ไม่เป็น
ที่รักของผู้ขอ เพราะฉะนั้น อาตมาจึงไม่ขอต่อบิดา ด้วยคิดว่า อย่าให้อาตมาเป็น
ที่เกลียดชังของบิดา หรืออย่าให้บิดาเป็นที่เกลียดชังของอาตมาเลย ดังนั้ สัน
เนื้อความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า มณิกถฐะณณ มิวเคราะห์ว่า มณิ กณฺเฏ อสฺสาคิ มณิกณฺโจ แปลว่า แก้วที่คอของผู้นั้นมี เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า มีแก้วที่คอ ฯ อีกอย่างหนึ่ง มิวเคราะห์ว่า มณินา อุปลักขิโต กณฺโจ อสฺสาคิ มณิกณฺโจ แปลว่า คอของพญานาคนั้น หมายถึง ด้วยแก้วมณี เพราะฉะนั้น พญานาคนั้นจึงชื่อว่ามณิกถฐะ ซึ่งแปลว่า มีคอ แก้วมณี ฯ คำว่า มีคอแก้วมณี เป็นศัพท์สมาสที่ห้ามลบบทกลางเสีย คือ ลบ คำว่า หมายถึงเสีย เมื่อจะแปลให้เต็มก็ต้องแปลว่า ผู้มีคอหมายถึงด้วยแก้วมณี ดังนี้ ฯ คำว่า เพศเทพเจ้านั้น ได้แก่อัคภาพเทพเจ้า ฯ คำว่า อาการเลื่อมใส นั้น ได้แก่จิตผู้เลื่อมใสควรทำ ฯ อธิบายว่า ได้แก่การบำรุงทางกาย ฯ ความ เจริญของตนย่อมมีด้วยพญานาคนั้นไม่มา เพราะการขอแก้วมณี เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ฤาษีนั้นได้ขอแก้วมณีต่อพญานาคว่า ประโยชน์ของเราขอมมี ด้วยแก้วมณี ดังที่แสดงมาแล้วนั้น ฯ อีกอย่างหนึ่ง ควรเห็นว่า คำที่ฤาษีกล่าว อย่างนั้น กล่าวตามท่านองบถอันว่าด้วยมนต์ ฯ สันเนื้อความในฎีกาเพียงเท่านี้

ก็เนื้อความในพระวินัยเทศนาภังคกัน ก็มีความสำคัญอยู่เพียงว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายเห็นโทษแห่งการขอ ด้วยยกตัวอย่างในอดีต ๒ เรื่อง คือ เรื่องพญามณิกถฐะนาคราช กับเรื่องฝูงนก และทรง ยกเรื่องปัจจุบันชนแสดงเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องพระรัฐบาลเถระเจ้ากับบิดาตั้งที่ว่ามาแล้วนั้น แล้วพระองค์ได้ตรัสซ้ำอีกว่า โภคทรัพย์ของคฤหัสถ์ทั้งหลาย เป็นของหาได้ยาก ถึงได้มาแล้วก็รักษาได้ยาก ดังนั้น ก็เพื่อจะชี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบว่า ไม่ควรขอ ของที่ไม่จำเป็นจากคฤหัสถ์ แม้ที่เป็นญาติและเป็นปวารณา แล้วพระองค์ได้ทรง บัญญัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๖ ไว้ อันมีใจความว่า ภิกษุทำกุฎีเพื่อเป็นที่อยู่สำหรับตน ด้วยของที่ขอมมา และด้วยการให้वानชาวบ้านนั้น ต้องทำให้ได้ประมาณ จึงจะได้ ดังนี้ สันเนื้อความในพระวินัยภังคกันเพียงเท่านี้

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๘๙

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขวิภังค์

ว่าด้วยสังฆาทิเสสข้อที่ ๖

สณฺหาจิกาย ปน ภิกฺขุณา กุณฺฏี การขมาเนน อสุสามิกํ อตฺตทุทฺเทสํ
ปมาณิกา การเวตพฺพา ตตฺริทํ ปมาณํ ทิมโส ทฺวาทส วิทฺถติโย สุกตวิทฺถติยา
คิริยํ สุตฺตุนฺตรา ภิกฺขุ อภินตพฺพา วตฺตฺเทสนาชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิถถารนัยไตรภาค
กณฑ์ที่ ๘๙ ว่าด้วยฉัฏฐมสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถาฎีกา สืบต่อไป
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ภิกษุจะสร้างกุฎีด้วยของที่ขอมมาเอง ไม่มีเจ้าของ เฉพาะเป็นของของตน ต้อง
ทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้น โดยยาว ๑๒ คืบ ด้วยคืบพระสุคต โดยกว้าง ๗ คืบ
และต้องนำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อให้แสดงที่ไว้ ๑ ภิกษุเหล่านั้น ควรแสดง
ที่อันไม่มีผู้หวงแหน พอเวียนเกวียนรอบได้ ถ้าภิกษุสร้างกุฎีด้วยของที่ขอมมาเอง
ในที่ที่มีผู้หวงแหน ไม่พอเวียนเกวียนได้ หรือไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้แสดง
ที่ไว้ หรือทำให้เกินประมาณ ต้องสังฆาทิเสส ๑ อันนี้เป็นตัวสิกขาบท

ต่อไปนี้ เป็นคำจำแนกตัวสิกขาบท ของที่ขอมมาเองนั้น ได้แก่บุรุษ สิ่ง
ที่บุรุษควรทำ โค เกวียน มืด ขวาม ผง จอบ ส่วาน เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หน้า
มุงกระต่าย หน้าบ้อง หน้าหัวไป ดินเหนียว ที่ภิกษุขอมมาเอง ๑ คำว่า กุณฺฏีนั้น
ได้แก่กุฎีโบกปูนข้างใน หรือข้างนอก หรือโบกทั้งข้างในข้างนอก ๑ คำว่า ผู้จะ

สร้างนั้น คือ ผู้จะทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำ ฯ คำว่า ไม่มีเจ้าของนั้น คือ ไม่มีผู้อื่น
ซึ่งได้แก่สคร หรือบุรุษ หรือคฤหัสถ์ หรือบรรพชิตเป็นเจ้าของ ฯ คำว่า เฉพาะ
เป็นทออยู่ของตนนั้น คือ เพื่อเป็นทออยู่ของตน ฯ คำว่า ต้องทำให้ได้ประมาณ
ประมาณนั้นโดยยาว ๑๒ คืบ ด้วยคืบพระสุคนธ์นั้น หมายความว่าวัดภายนอก ฯ คำว่า
ทางกว้าง ๑ คืบนั้น หมายความว่าวัดภายใน

คำว่า ต้องนำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้แสดงธรรมนั้น คือ ภิกษุผู้จะสร้างกุ
ณนั้น ต้องทำพินท ที่จะสร้างกุณให้สะอาดดีแล้ว จึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าลาดไหล่
ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายที่แก้กว่า แล้วนั่งของ ฯ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า
ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าประสงค์จะสร้างกุณด้วยของที่ขอมานเอง ไม่มีเจ้าของ
เป็นของเฉพาะตัว ข้าพเจ้าขอให้สงฆ์ไปตรวจดูพินทที่จะสร้างกุณให้ข้าพเจ้าด้วย ดังนี้
ถึง ๓ หน ฯ ถ้าสงฆ์ทั้งหมดอาจไปดูพินทที่จะสร้างกุณได้ สงฆ์ทั้งปวงต้องไปดู ฯ
ถ้าสงฆ์ทั้งปวงไม่อาจไปตรวจดูได้ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ฉลาด พอรุจกัทมผู้หวงแหน
หรือไม่มีผู้หวงแหน พอเวียนรอบได้ พอเวียนรอบไม่ได้ ควรขอภิกษุเหล่านั้นแล้ว
สมมติ ฯ การสมมตินั้น ต้องให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ประกาศให้สงฆ์ทราบ
ว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มช้อย่างนี้ ประสงค์จะสร้างกุ
ณด้วยของที่ขอมานเอง ไม่มีเจ้าของ เป็นของเฉพาะตัว ภิกษุนั้นได้ขอให้สงฆ์ไป
ตรวจดูพินทให้ ฯ ถ้าสงฆ์เห็นสมควร ก็ขอให้สงฆ์สมมติภิกษุช้อนด้วย ช้อน
นั้นด้วย ให้ไปตรวจดูพินท ๆ จะสร้างกุณให้แก่ภิกษุผู้มช้อย่างนี้ ฯ อันนั้นเป็น
ญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มช้อย่างนี้ ประสงค์จะ
สร้างกุณด้วยของที่ขอมานเอง เป็นที่ไม่มีเจ้าของ เป็นของเฉพาะตัว ภิกษุนั้นได้ขอให้
สงฆ์ไปตรวจดูพินทที่จะสร้างกุณ ฯ สงฆ์กำลังสมมติภิกษุช้อนด้วย ช้อนด้วย
เพื่อให้ไปตรวจดูพินท ๆ จะสร้างกุณของภิกษุผู้มช้อย่างนี้ ฯ การสมมติภิกษุช้อน
ด้วย ช้อนด้วย เพื่อให้ไปตรวจดูพินท ๆ สร้างกุณของภิกษุช้อนนั้น สมควรแก่ภิกษุใด
ขอให้ภิกษุนั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่ภิกษุใด ขอให้ภิกษุนั้นพุดชน ฯ ภิกษุช้อนด้วย
ช้อนด้วย สงฆ์ได้สมมติแล้ว เพื่อให้ไปตรวจดูพินทที่จะสร้างกุณของภิกษุช้อน ฯ การ
สมมตินั้น บอสมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำความ
ข้อนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ภิกษุที่สงฆ์สมมติแล้วอย่างนั้น ต้องไปในที่นั้น แล้วตรวจดูพื้นที่ที่จะสร้างกุฏิ
 ต้องให้รู้จักท้องถิ่นมีผู้หวงแทน ไม่มีผู้หวงแทน พอเวียนรอบได้ ไม่พอเวียนรอบได้
 ถ้าเป็นที่มีผู้หวงแทน ไม่พอเวียนรอบได้ ต้องบอกว่าย่าได้สร้างกุฏิลงในที่นั้น ๆ
 ถ้าเป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน พอเวียนรอบได้ ควรบอกแก่สงฆ์ว่า ที่นั้นไม่มีผู้หวงแทน
 พอเวียนรอบได้ ๆ ภิกษุผู้จะสร้างกุฏินั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มจีวรลดไหล่ข้าง
 หนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งของ ๆ ประคองอัญชลี กล่าวขึ้นว่า
 ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าประสงค์จะสร้างกุฏิด้วยของที่ขอมานเอง ไม่มีเจ้าของ
 เป็นของเฉพาะตัว ข้าพเจ้าได้ขอให้สงฆ์ไปแสดงพื้นที่ให้แล้ว ดังนี้ ถึง ๓ หน ๆ
 แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ควรประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของ
 ข้าพเจ้า ภิกษุผู้ชอบอย่างนั้น ประสงค์จะสร้างกุฏิด้วยของที่ขอมานเอง เป็นกุฏิไม่มี
 เจ้าของ เป็นกุฏิเฉพาะตัว ภิกษุนี้ได้ขอให้สงฆ์ไปแสดงพื้นที่ให้แล้ว ๆ ถ้าสงฆ์
 เห็นสมควร ก็ขอให้สงฆ์แสดงพื้นที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุผู้ชอบอย่างนั้น ๆ อันนั้น
 เป็นญัตติ ๆ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้ชอบอย่างนั้น ประสงค์จะ
 สร้างกุฏิด้วยของที่ขอมานเอง เป็นกุฏิไม่มีเจ้าของ เป็นกุฏิเฉพาะตน แล้วขอให้
 สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ ๆ สงฆ์ก็ได้แสดงพื้นที่ให้ ๆ การแสดงพื้นที่สร้างกุฏิ
 ให้แก่ภิกษุผู้ชอบอย่างนั้น ย่อมสมควรแก่ภิกษุใด ขอให้ภิกษุนั้นนั่งอยู่ ไม่สมควร
 แก่ภิกษุใด ขอให้ภิกษุนั้นพูดขึ้น ๆ สงฆ์ได้แสดงพื้นที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ
 ผู้ชอบอย่างนั้นแล้ว ๆ การที่สงฆ์แสดงพื้นที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุผู้ชอบอย่างนั้น ย่อม
 สมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ๆ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการ
 อย่างนั้น ดังนี้

ที่สงฆ์ผู้หวงแทนนั้น ได้แก่ที่ซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่แห่งมคธำ มคธแดง หรือปลวก
 พังพอน งู แมลงบึ้ง ตะขาบ ช้าง ม้า สุนัข เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี
 หมาใน หรือสัตว์อื่น ๆ หรือเป็นที่อาศัยเพาะปลูกของคนทั้งหลาย หรือเป็น
 ที่สำหรับฆ่าโจร หรือเป็นที่นำคนมาฆ่า หรือเป็นป่าช้า เป็นสวน เป็นที่ของหลวง
 เป็นที่โรงช้าง โรงม้า พันธนาคาร โรงต้ม โรงฆ่าสัตว์ ตรอกใหญ่ ตรอกน้อย
 หรือเป็นสนามเล่น เป็นที่ประชุม เป็นที่ไปมา

ที่เวียนรอบไม่ได้นั้น ได้แก่เวียนเกวียนซึ่งเทียมแล้วไม่ได้ หรือเวียน
บันไดไม่ได้

ที่ไม่มีผู้วางแวนนั้น ได้แก่อันไม่เป็นที่อาศัยอยู่แห่งมคธำ มคธำ
หรือปลวก หรือพังพอน ๖ แผลงบอง ตะขาบเป็นต้น ดังที่เข้ามาแล้วนั้น
ที่พอเวียนรอบได้นั้น คือ ที่พอเวียนเกวียนซึ่งเทียมแล้วไปรอบได้ และ
พอเวียนบันไดไปรอบได้

ของทำขอมานั้น ได้แก่บุรุษ สิ่งที่บุรุษต้องทำ ตลอดจนถึงส่วนที่ภิกษุ
ขอมเอา ๆ ภูษินั้น ได้แก่ ภูษิตที่โบกด้วยปูนหรือด้วยดิน ในข้างในหรือข้างนอก
หรือทั้งข้างในข้างนอก ๆ คำว่า สร้างนั้น ได้แก่ ทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำ ๆ
คำว่า ไม่นำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อให้แสดงทำให้ หรือทำให้เกินประมาณนั้น
คือ ไม่ให้สงฆ์แสดงที่จะสร้างกุฏิให้ ด้วยบุญศรัทธากรรม หรือทำให้เกินประมาณ
ในทางยาวหรือทางกว้าง โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดแม้เพียงปลายเส้นผม ภิกษุทำ
เอง หรือให้ผู้อื่นทำ ก็ต้องทุกกฎทุกประโยค ๆ ยังดินอีกก้อนหนึ่งจะมาถึง
ต้องถูลงจ้อย ๆ เมื่อดินก้อนนั้นมาถึง ต้องสังฆาภิเสก ของदनอกความใน
พระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาทติยสมันตปาสาทิกาวา คำว่า คัมพระ
สุคตนั้น มีคำอธิบายว่า คัมหนึ่งพระสุคต เป็น ๓ คัมมีขมิบบุรุษ เป็นศอกคัมของ
ช่างไม้ในบัดนี้ ๆ คำว่า วัตถุภายนอกนั้น คือ วัตถุภายนอกฝ่ากุฏิได้ ๑๒ คัม ๆ
เมื่อจะวัดนั้น ไม่ควรวัดดินเหนียวก้อนใหญ่ที่ใส่ลงไปก่อน ๆ ควรวัดแถบที่
ใส่ลงภายนอก ๆ บนแถบที่หาสีขาวนั้น เป็นอัฟโพหาริก ๆ ถ้าไม่ต้องการ
โรยแถบ จะงดเพียงดินเหนียวเท่านั้น ก็กำหนดดินเหนียวเป็นประมาณ ๆ
คำว่า ๑ คัม นั้น คือ ๑ คัมพระสุคต ๆ คำว่า ภายในนั้น คือ ภายในฝา ให้
วัดภายในฝาด้านในให้ได้ ๑ คัมพระสุคต ๆ ภิกษุคิดว่า จักทำให้ได้ประมาณ
ตามที่กล่าวไว้แล้ว จึงทำทางยาว ๑๑ คัม ทางกว้าง ๘ คัม หรือทางยาว ๑๓ คัม

ทางกว้าง ๖ คืบ ไม่ได้ ๑ เมื่อเกินประมาณเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ก็จัด
ว่าเกินประมาณ ๑ คืบจนยกไว้ แม้เพียงลดจากส่วนยาวลงเท่าปลายเส้นผม
แล้วทวนส่วนกว้างขึ้น หรือลดส่วนกว้างลง แล้วเพิ่มส่วนยาวขึ้น ก็ไม่สมควร
ทั้งนั้น ๑ ไม่ต้องกล่าวถึงเพิ่มทั้ง ๒ ส่วน ๑ ข้อนั้นสมกับที่กล่าวไว้ในพระบาลี
ว่า ภิกษุทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำเกินประมาณแม้เพียงปลายเส้นผม ในทางยาว
หรือทางกว้าง ก็ต้องตกกฏทุกประโยค ดังนี้ เป็นต้น ๑ ต้องได้ประมาณตาม
ที่กล่าวแล้วเท่านั้น จึงจะสมควร ๑ ส่วนที่ห้อยอันใดยาว ๖๐ ศอก กว้าง ๓ ศอก
หรือห้อยกว่า ๓ ศอก หมั้นเพียงซึ่งได้ประมาณไปไม่ได้ ห้อยอันนั้นไม่จัดว่า
เป็นกฏ ๑ เพราะฉะนั้น ห้อยอันนั้นจึงใช้ได้ ๑ ในคัมภีร์มหาบัจจว่า กฏ
อย่างเล็กที่สุดกว้าง ๔ ศอก ๑ เล็กกว่านั้นลงไป ไม่เรียกว่า กฏ ๑ ถึง
กฏนั้นได้ประมาณก็ตาม แต่ถ้าสงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ หรือมีผู้หวงแทน หรือ
เวียนเกวียน เวียนบันไดไม่ได้ ก็ไม่สมควร กฏนั้น ต้องได้ประมาณ ต้อง
มีสงฆ์แสดงพื้นที่ให้ ไม่มีผู้หวงแทน พอเวียนเกวียนเวียนบันไดได้ จึงสมควร ๑
เมื่อจะทำให้ต่ำกว่าประมาณนั้นก็ได้ ให้มีประมาณเพียง ๔ ศอก ๕ ศอกก็ได้ ก็ต้อง
ให้สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ทั้งนั้น ๑ ภิกษุผู้ทำให้เกินประมาณ ต้องกราบตีในเวลา
โบกเสร็จ ๑ ควรทราบความว่า โบก คำว่า ไม่โบก ที่โบก ที่ไม่โบกไว้ ว่า
การโบกนั้น มีอยู่ ๒ คือ โบกด้วยดินเหนียว ๑ โบกด้วยปูน ๑ ๑ การทำให้
สำเร็จด้วยขี้โคลนเกาเป็นคั้น ชื่อว่าไม่โบก ๑ ถึงแม้ว่าการฉาบทาด้วยเบือกตม
ก็ชื่อว่าไม่โบกเหมือนกัน ๑ ที่โบกนั้น คือ ที่ฝากับหลังคา นอกจากนั้น มีเสา
และขอ เช็ดหน้า กรอบหน้าต่าง บานหน้าต่าง ปล้องคว้น เป็นต้น เป็นที่ไม่
ควรโบกทั้งนั้น ๑ คำว่า ควรนำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อให้แสดงพื้นที่นั้น คือ
ภิกษุประสงค์จะสร้างกุฏิลงในที่ใด ควรนำภิกษุทั้งหลายไป เพื่อให้แสดงในที่
นั้นให้ ๑ คำว่า ต้องทำพื้นที่ให้สะอาดนั้น ประสงค์ความว่า ไม่ควรนำภิกษุ
ทั้งหลายไปที่ป่า ซึ่งไม่เป็นที่เตียน จึงต้องทำพื้นที่จะสร้างกุฏิขึ้นให้เตียนดีก่อน
จึงไปแจ้งแก่สงฆ์ต่อภายหลัง ๑ คำว่า มีผู้หวงแทน ไม่มีผู้หวงแทนนั้น ได้
แก่มีผู้รบกวน ไม่มีผู้รบกวน ๑ คำว่า พอเวียนได้ ไม่พอเวียนได้นั้น คือ หมายถึง
ที่มีอุปการ ไม่มีอุปการ ๑ การแสดงพื้นที่ให้ทั้งนั้น ต้องทำตามบัญญัติและอนุสาวนา

ตามที่เข้ามาแล้ว จะอุปโลกน์แล้วจึงไม่ควรทำ ฯ ข้อที่กล่าวถึงมตตามตแดง
 นั้น มุ่งถึงมตไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง มิตตามตแดงเป็นต้น ฯ คำว่า เป็นที่
 อาศัยนั้น หมายความว่า เป็นที่อยู่ประจำ ฯ ถ้าเป็นที่ไปเที่ยวหากินของสัตว์
 เหล่านั้น ไม่ห้าม ฯ เพราะฉะนั้น จึงควรทำที่นั้นให้ดีกว่า ฯ ที่ทั้ง ๖ นั้นเป็น
 ที่ต้องห้าม เพื่อกุณาสัตว์ ฯ คำว่า เป็นที่อาศัยแห่งช้างนั้น หมายถึง
 อยู่แห่งช้าง และที่หากินประจำของช้าง ฯ ที่ทั้ง ๒ นั้น ไม่ควร ฯ ที่อาศัย
 ที่หากิน ทางไปประจำของสัตว์ทั้งหลาย มีสหะเป็นต้น ก็ไม่สมควรทงนั้น ฯ ที่
 เที่ยวไปของสัตว์เหล่านั้น ไม่จัดเข้าในที่นี้ ฯ คำว่า สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
 ในพระบาถนั้น หมายถึงสัตว์ร้ายอื่น ๆ นอกจากที่เข้ามาแล้วนั้น ฯ การที่สมเด็จพระ
 ฌมพระภาคเจ้าจะทรงห้ามที่ทั้ง ๖ ซึ่งเป็นที่มกขุร้ายนั้น ก็เพื่อจะไม่ให้ภิกษุทั้งหลาย
 เป็นอันตราย ฯ คำว่า ไม่อาจเวียนเกวียนซึ่งเทียมแล้วได้นั้น คือ ไม่อาจเวียน
 เกวียนที่เทียมโค ๒ ตัวไปให้รอบได้ โดยให้กงเกวียนอยู่นอกชายคา ฯ ส่วน
 คัมภีร์กรุนทีกกล่าวว่า เทียมด้วยโค ๔ ตัว ฯ คำว่า ไม่อาจเวียนบันไดได้นั้น คือ
 ไม่อาจหามบันไดเวียนไปรอบได้ ฯ คำว่า เป็นทุกกฏทุกประโยคนั้น คือ ภิกษุ
 คิดว่า เราจักสร้างกฏในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ หรือทำให้เกิดประมาณดังนี้แล้ว กับ
 มีคหรือขวาน เพื่อจะไปตัดไม้มาจากป่า ก็ต้องทุกกฏ ฯ เข้าไปป่าก็ต้องทุกกฏ ฯ
 ตัดหญ้าสด ต้องปาจิตติย์กับทุกกฏ ฯ ตัดหญ้าแห้งต้องทุกกฏ ฯ แม้ใบไม้
 ทั้งหลายก็เหมือนนั้น ภิกษุอธิษฐานใจว่า เราจักชำระพื้นที่ จักขุด จักกวาด
 แผ่น จักวัด ดังนั้นตราบใด ชื่อว่า บพพประโยคตราบนั้น ฯ ในบพพประโยคนั้น
 ต้องปาจิตติย์กับทุกกฏ ในที่ควรเป็นปาจิตติย์ ต้องทุกกฏในที่ควรเป็นทุกกฏ ฯ
 เลบจากนั้นไป ชื่อว่า สหประโยค ฯ ในสหประโยคนั้น ภิกษุยกเสาขึ้นใน
 กุฎีที่ใช้เสา ต้องทุกกฏ ฯ ก่ออิฐในกุฎีต้องใช้อิฐ ต้องทุกกฏ ฯ ในการ
 ประกอบเครื่องอุปกรณ์ทั้งปวง ต้องทุกกฏทั้งนั้น ฯ ในเวลาตากไม้ เป็นทุกกฏ
 ทุกเวลาตาก ฯ ภิกษุคิดว่า เราจักโบกฝาไม้ หรือฝาศิลา หรือฝาอิฐ โดยที่สุก
 บรรณศาลาที่มียาและหลังคาซึ่งเขาทำไว้แล้ว แล้วโบกด้วยปูน หรือดินเหนียว
 เป็นทุกกฏทุกประโยค ยังไม่เป็นกุกลจจยตราบใด ก็เป็นทุกกฏอยู่ตราบนั้น ฯ

ก็ทุกกณฺณนั้น ย่อมเพิ่มขึ้นด้วยการโบกมาก ๆ ในการทำให้มีสีแดง หรือการเขียนลวดลาย หาอาบตีมิได้ ฯ สันเนอความในอรรถกถา ที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนอความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ปนีวํ คำว่า เคียงได้ประมาณนั้น ได้แก่เคียงอันมีประมาณ ๕ คืบ ด้วยคืบปกติ ฯ คำว่า โบกด้วยเบือกตมนั้น ได้แก่โบกด้วยสี หรือโบกด้วยดินแดงเป็นต้น ฯ คำว่า อริชฐานนั้น ได้แก่ อริชฐานซึ่งจะก่อด้วยอิฐในที่ใกล้ซึ่งจะสร้างกุฎิ สันเนอความในฎีกาเพียงเท่านั้น .

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๕๐

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยบทมัทิกา ในฉัฏฐมสังฆาติเสส

ภิกขุ กุฎิ กโรติ อเทสิตวตฺถุํ สารมํ อปริกุมมนํ อาปคฺต
สังฆาติเสเสน ทวินํ ทุกกณฺณํ ฯ ภิกขุ กุฎิ กโรติ อเทสิตวตฺถุํ สารมํ
สปริกุมมนํ อาปคฺติ สังฆาติเสเสน ทุกกณฺณสฺสาติ .

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยบัญญัติเทศนา มหาวิคถารนัยไตรภาค กณฑ์ที่ ๕๐ ว่าด้วยบทภาษนีย ในฉัฏฐมสังฆาติเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
 ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิในที่อันสงฆ์ไม่ได้แสดงให้ อันเป็นทัมมผู้หวงแหน เวียน
 เกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุ
 สร้างกุฎิในที่อันสงฆ์ไม่ได้แสดงให้ อันเป็นทัมมผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียน
 บันไดได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิในที่อันสงฆ์
 ไม่ได้แสดงให้ ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนบันไดไม่ได้ ต้องสังฆาทิเสส
 กับทุกกฏ ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิในที่อันสงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ไม่มีผู้หวง
 แหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องสังฆาทิเสสอย่างเดียว ๑ ข้อที่ ๕ ว่า
 ภิกษุสร้างกุฎิในที่สงฆ์แสดงให้ แต่เป็นทัมมผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันได
 ไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิในที่สงฆ์แสดงให้ แต่
 เป็นทัมมผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฏตัวเดียว ๑ ข้อที่ ๗ ว่า
 ภิกษุสร้างกุฎิในที่สงฆ์แสดงให้ เป็นที่ที่ไม่มีผู้หวงแหน แต่เวียนเกวียนเวียน
 บันไดได้ ต้องทุกกฏตัวเดียว ๑ ข้อที่ ๘ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิในที่สงฆ์ในที่สงฆ์แสดง
 ให้ เป็นที่ที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ หาอาบัติมิได้ ๑ ทั้ง ๘
 ข้อนี้ เกี่ยวกับทักขณเป็นบทต้นแห่งการแจก

ส่วนเนื้อความต่อไป ท่านยกเอาคำว่า เกินประมาณ ขึ้นเป็นบทต้น แล้ว
 แจกไปเป็นหลายข้อ คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิให้เกินประมาณ ในทัมมผู้
 หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๑ ตัว ๑
 ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิเกินประมาณ ในทัมมผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียน
 บันไดได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิเกินประมาณ
 ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๑
 ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิเกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียน
 บันไดได้ ต้องแต่สังฆาทิเสสเท่านั้น ๑ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุสร้างกุฎิได้ประมาณ
 ในทัมมผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๖ ว่า

ภิกษุสร้างกุฎีได้ประมาณ ในที่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยวเวียนบันไดได้ ต้อง
ทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุสร้างกุฎีได้ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียน
เกี่ยวเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุสร้างกุฎีได้ประมาณ
ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยวเวียนบันไดได้ หาอาบัติมิได้ ดังนี้

ต่อไปนี้ ท่านยกเอาคำว่า ในที่อันสงฆ์ไม่ได้แสดงให้ และคำว่า โดย
ประมาณ ขึ้นเป็นคำตัน แล้วแจกไปเป็นข้อ ๆ คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุสร้างกุฎี
ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยว
เวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว กับสังฆาติเสส ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุ
สร้างกุฎีในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียน
เกี่ยวเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาติเสส ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุ
สร้างกุฎีในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียน
เกี่ยวเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาติเสส ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุ
สร้างกุฎีในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียน
เกี่ยวเวียนบันไดไม่ได้ ต้องสังฆาติเสส ๒ ตัว

ต่อไปนี้ ท่านยกเอาคำว่า ในที่สงฆ์แสดงให้และได้ประมาณขึ้นแจกเป็น
ข้อ ๆ ไป คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุสร้างกุฎีในที่สงฆ์แสดงให้ ทำให้ได้ประมาณ
ในที่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยวเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว ข้อที่ ๒ ว่า
ภิกษุสร้างกุฎีในที่สงฆ์แสดงให้ ทำให้ได้ประมาณ ในที่มีผู้หวงแทน เวียน
เกี่ยวเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฎ ๑ ตัว ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุสร้างกุฎีในที่สงฆ์
แสดงให้ ทำให้ได้ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยวเวียนบันไดไม่ได้
ต้องทุกกฎ ๑ ตัว ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุสร้างกุฎีในที่สงฆ์แสดงให้ ทำให้ได้
ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยวเวียนบันไดได้ หาอาบัติมิได้

ต่อไปนี้ ท่านยกเอาคำว่า ชักชวนขึ้นแจกเป็นข้อ ๆ คือ ข้อที่ ๑ ว่า
ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฎีให้แก่เรา ๑ คนทั้งหลายก็สร้างกุฎีให้
แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ เป็นที่มีผู้หวงแทน เวียนเกี่ยวเวียน
บันไดไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว กับสังฆาติเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุชักชวนว่า
ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฎีให้แก่เรา ๑ คนทั้งหลายก็สร้างกุฎีให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์

ไม่ได้แสดงให้ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฏกับสังฆา-
 ทิเสส ฯ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คน
 ทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน
 เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุ
 ชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น
 ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องแต่
 สังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ
 คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์แสดงให้ ในที่มีผู้หวงแหน เวียน
 เกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่าน
 ทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายจึงสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่
 สงฆ์แสดงให้ แต่เป็นที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฏ ฯ
 ข้อที่ ๗ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา คนทั้งหลายสร้าง
 กุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์แสดงให้ เป็นที่ไม่มีผู้หวงแหน แต่เวียนเกวียน
 เวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๘ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจง
 สร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์แสดงให้
 เป็นที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ หาอาบัติมิได้ ฯ ข้อที่ ๙ ว่า
 ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่
 ภิกษุนั้น ทำให้เกินประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้
 ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๐ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลาย
 จงสร้างกุฏิให้แก่เรา คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ทำให้เกินประมาณ ใน
 ที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๑
 ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิ
 ให้แก่ภิกษุนั้น ทำให้เกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียน
 บันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๒ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่าน
 ทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ทำให้เกิน
 ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องสังฆาทิเสส ฯ
 ข้อที่ ๑๓ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลาย

สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง ทำให้ได้ประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียน
 บันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๔ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลาย
 จงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง ทำให้ได้ประมาณ
 ในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๕ ว่า ภิกษุ
 ชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ
 หนึ่ง ทำให้ได้ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้อง
 ทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๖ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ
 คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง ทำให้ได้ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน
 เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ หาอาบัสมิได้ ฯ ข้อที่ ๑๗ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่าน
 ทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง ในที่สงฆ์
 ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันได
 ไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๘ ว่า ภิกษุชักชวน
 ว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายได้สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง
 ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียน
 เวียนบันไดได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๒ ตัว ข้อที่ ๑๙ ว่า ภิกษุชักชวนว่า
 ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง ในที่
 สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียน
 บันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๒๐ ว่า ภิกษุชักชวนว่า
 ท่านจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายได้สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง ในที่สงฆ์ไม่ได้
 แสดงให้ ทำให้เกินประมาณ เป็นที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันได
 ได้ ต้องสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๒๑ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลาย
 จงสร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง สร้างในที่สงฆ์
 แสดงให้ สร้างให้ได้ประมาณ สร้างในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันได
 ไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๒๒ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจง
 สร้างกุฏิให้แก่เรา ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุหนึ่ง สร้างในที่สงฆ์แสดง
 ให้ สร้างให้ได้ประมาณ สร้างในที่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้

ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๒๓ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ๑ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น สร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ สร้างให้ได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๒๔ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ๑ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น สร้างในที่สงฆ์แสดงให้ สร้างให้ได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนเกวียนเวียนบันไดได้ หาอาบัตินิได้

ต่อไปนี้ ท่านยกเอาคำว่าชักชวนแล้วหลีกไป ขึ้นแจกเป็นข้อ ๆ แต่คำว่า เวียนเกวียนเวียนบันไดนั้น จะใช้คำว่า เวียนรอบทุกคำไป ๑ เมื่อได้ยินคำว่า เวียนรอบในที่ใด จงให้เข้าใจว่า ในที่นั้น หมายถึงเวียนรอบได้ หรือตั้งบันไดเหยียบขึ้นมุงหลังคาได้รอบ ๑ ส่วนนอกจากคำนี้จะได้คงไว้ดังที่ตามมาแล้ว และจะใช้คำย่อแทนคำพิสดารเป็นระยะ ๆ ไป เพราะฉะนั้นขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจสดับต่อไป คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ดังนี้ แล้วหลีกไปผู้อื่น ไม่ได้ชักชวนว่า จงสร้างในที่ ๆ สงฆ์แสดงที่ให้ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ๑ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น สร้างในที่ ๆ สงฆ์ไม่ได้แสดงให้สร้างในที่ที่มีผู้หวงแหน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ถ้าสร้างในที่ ๆ สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ในที่มีผู้หวงแหน แต่เวียนรอบได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่ซึ่งสงฆ์ไม่ได้แสดงให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่ซึ่งสงฆ์ไม่ได้แสดงให้ แต่เป็นที่ไม่มีผู้หวงแหนเป็นที่เวียนรอบได้ ต้องสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่เรา แล้วหนีไปผู้อื่นเสีย ไม่ได้บอกว่า จงสร้างในที่ซึ่งสงฆ์แสดงให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ๑ ถ้าเขาสร้างในที่ซึ่งสงฆ์แสดงให้ ในที่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๖ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงให้ ในที่มีผู้หวงแหน แต่เวียนรอบได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๗ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน แต่เป็นที่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๘ ว่า ถ้าที่นั้นเป็นที่ไม่มีผู้หวงแหน

เป็นที่เวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้ ฯ ข้อที่ ๙ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา แล้วหนีไปซ่อนเสีย ไม่ได้บอกว่า จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าเขาสร้างให้เกินประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๐ ว่า ถ้าเขาสร้างเกินประมาณ แต่สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๑ ว่า ถ้าเขาสร้างเกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๒ ว่า ถ้าเขาสร้างเกินประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนรอบได้ ต้องสังฆาทิเสส ฯ ข้อที่ ๑๓ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา แล้วหนีไปซ่อนเสีย ไม่ได้ชักชวนว่า ที่จะสร้างนั้นจงสร้างให้ได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน สร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๔ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนรอบได้ ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๕ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน เวียนรอบไม่ได้ ก็ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๖ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้ ฯ ข้อที่ ๑๗ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา แล้วหนีไปซ่อนเสีย ไม่ได้ชักชวนว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงให้ จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ สร้างให้เกินประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๘ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ สร้างให้เกินประมาณ ในที่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๑๙ ว่า ถ้าที่นั้นไม่มีผู้หวงแหน แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๒๐ ว่า ถ้าที่นั้นไม่มีผู้หวงแหน เวียนรอบได้ ต้องสังฆาทิเสส ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๒๑ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา แล้วไปซ่อนเสีย ไม่ได้ชักชวนว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงให้ จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงให้ สร้างให้ได้

ประมาณ สร้างในที่ผู้มีห่วงแทน เวียนรอบไม่ได้ ต้องหกกฏ ๒ ตัว ฯ ข้อที่ ๒๒ ว่า ถ้าสร้างในที่สงฆ์แสดงให้ ทำให้ได้ประมาณ แต่เป็นผู้ห่วงแทน เวียนรอบได้ ต้องหกกฏ ฯ ข้อที่ ๒๓ ว่า ถ้าเป็นที่ไม่มีผู้ห่วงแทน แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องหกกฏ ฯ ข้อที่ ๒๔ ว่า ถ้าเป็นที่ไม่มีผู้ห่วงแทน ทั้งเวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้ สมน้ำใจความในพระบาลีตอนนี้เพียงเท่านั้น ส่วนในอรรถกถา ฎีกา ไม่มีคำใดยกขึ้นมาแสดง จึงเป็นอันว่าขอพระวินัยเทศนาแก่ท่านเพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๑

คัมภีร์อาติกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในฉัฏฐมสังฆาทิเสส

ภิกขุ สมานิสิตวา ปกุกมตี กุญฺเฌ เม กโรธาคี สมานิสติ
จ เทสิตวตฺตูกา จ โหตุ อนารมฺภา จ สปริกุกมฺนา จาคี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถณารณัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๔๑ ว่าด้วยบทภาษณีย์ ในฉัฏฐมสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีว่า ข้อที่ ๑ ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลาย จงสร้างกุญให้แก่เรา แล้วหนีไปท่อนลับ แต่ได้บอกไว้ว่า จงสร้างในที่อันเป็นที่สงฆ์แสดงให้ อันเป็นที่ไม่มีผู้ห่วงแทน อันเป็นที่เวียนรอบได้ ฯ คนทั้งหลาย ได้สร้างกุญให้แก่ภิกษุนั้น ในที่อันเป็นที่สงฆ์ไม่ได้แสดงให้ อันเป็นผู้ห่วงแทน อันเป็นที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นทราบข่าวว่า เขาได้สร้างกุญให้เรา ในที่

อันสงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวงแทน อันเป็นที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ
แล้วภิกษุนั้นก็ควรไปเอง หรือควรใช้ให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่อันสงฆ์แสดง
ที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปเอง หรือไม่ส่งทูต
ไป ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้
แก่เรา ทั้งได้บอกไว้ว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวงแทน
เป็นที่เวียนรอบได้ ดังนี้แล้ว จึงหนีไปที่อื่น ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น
ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้น
ได้ทราบข่าวว่า เขาสร้างกุฏิให้เรา ในที่อันสงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวง
แทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้นควรไปบอกเอง หรือควรส่งทูตไปบอก
ว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวงแทน ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง
หรือไม่ส่งทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลาย
จงสร้างกุฏิให้แก่เรา และบอกไว้ว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่มี
ผู้หวงแทน มีที่เวียนรอบได้ ดังนี้แล้ว จึงไปเสียบในที่อื่น ฯ คนทั้งหลาย
สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ อันเป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่
เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบว่า เขาสร้างกุฏิให้แก่เรา ในที่สงฆ์
ไม่ได้แสดงที่ให้ เป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นต้องไปบอก
เอง หรือส่งทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ในที่เวียนรอบได้ ฯ
ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ส่งทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุ
ชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา และชักชวนว่า จงสร้างในที่สงฆ์
แสดงที่ให้ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบได้ ดังนี้ แล้วไปที่อื่น
เสียบ ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น สร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้
แต่เป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวว่า เขา
ได้สร้างกุฏิให้เรา ในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ แต่เป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่
เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้นต้องไปบอกเอง หรือส่งทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่
สงฆ์แสดงที่ให้ ฯ ถ้าภิกษุนั้นไม่ไปบอกเอง หรือไม่ส่งทูตไปบอก ต้อง
ทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา
และชักชวนว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียน

รอบได้ ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ แต่เป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบว่าเขาสร้างกุฏิให้แก่เรา ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ แต่เป็นที่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นต้องไปบอกเอง หรือส่งทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าภิกษุนั้นไม่ไปบอกเอง หรือไม่ส่งทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา และชักชวนว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบว่า เขาสร้างกุฏิให้เรา ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้นต้องไปบอกเอง หรือต้องส่งทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ได้ส่งให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๗ ว่า ภิกษุชักชวนอย่างนั้นแล้ว เขาสร้างให้ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวว่าเขาสร้างกุฏิให้เรา ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ เป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นต้องไปบอกเอง หรือต้องให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ได้ส่งทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ข้อที่ ๘ ว่า ภิกษุชักชวนอย่างนั้นแล้ว เขาสร้างกุฏิให้ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ อันเป็นที่ไม่มีผู้หวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ทาอาบตีมิได้

ต่อไปนี้ ท่านยกเอาคำว่า ได้ประมาณขึ้นเป็นคำต้น แล้วแจกไปเป็นข้อ ๆ ว่า ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างกุฏิให้แก่เรา ทั้งชักชวนว่า จงสร้างให้ได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบได้ ฯ คนทั้งหลายสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้น สร้างให้เกินประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวว่าเขาได้สร้างกุฏิให้เราเกินประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นต้องไปบอกเอง หรือต้องให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุชักชวนอย่างนั้นแล้ว ไปอื่นเสีย ฯ เขาได้สร้างกุฏิให้ภิกษุนั้นเกิน

ประมาณไป สร้างในที่ผู้มีหวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบ
 ชำวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้าง
 ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ได้ส่งให้ทูตไปบอก ต้อง
 ทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๓ ว่า ถ้าเขาสร้างเกินประมาณ สร้างในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ
 ภิกษุนั้นได้ทราบชำวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างให้ได้
 ประมาณ จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ได้ส่งให้ทูต
 ไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๔ ว่า ถ้าเขาสร้างเกินประมาณ สร้างในที่ไม่มี
 ผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุได้ยินดังนั้นแล้วต้องไปบอกเอง หรือ
 ให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างให้ได้ประมาณ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูต
 ไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๕ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ สร้างในที่ผู้มี
 หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นทราบชำวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือ
 ให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอก
 เอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๖ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ
 สร้างในที่ผู้มีหวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุได้ทราบชำวแล้ว ต้องไปบอก
 เอง หรือต้องให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง
 หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๗ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ สร้าง
 ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุได้ทราบชำวแล้ว ต้องไปบอก
 เอง หรือต้องให้ทูตไปบอก ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้อง
 ทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๘ ว่า ถ้าเขาสร้างได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน
 ในที่เวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้ ฯ ข้อที่ ๙ ว่า ภิกษุชักชวนว่า จงสร้างกุฏิ
 ให้แก่เรา และชักชวนว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ไว้ จงสร้างให้ได้ประมาณ
 จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ฯ เขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดง
 ที่ไว้ สร้างเกินประมาณ สร้างในที่ผู้มีหวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุ
 นั้นได้ทราบชำวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือต้องให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์
 แสดงที่ไว้ จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน จงสร้างในที่เวียน
 รอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๐ ว่า
 ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ไว้ สร้างให้เกินประมาณ สร้างในที่ผู้มีหวง

แทน ฯ ภิกษุได้ทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือส่งให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๑ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ สร้างเกินประมาณ สร้างในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ จงสร้างให้ได้ประมาณ จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ผู้อื่นไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๒ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ สร้างให้เกินประมาณ ฯ ภิกษุได้ทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือต้องให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ จงสร้างให้ได้ประมาณ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๓ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ สร้างได้ประมาณ สร้างในที่มีผู้หวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกด้วยตนเอง หรือต้องให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๔ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ สร้างได้ประมาณ สร้างในที่มีผู้หวงแทน สร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือต้องส่งให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๕ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ สร้างได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุนั้นได้ทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกเอง หรือต้องส่งให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่เวียนรอบได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ให้ทูตไปบอก ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๑๖ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ สร้างได้ประมาณ สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบได้ หากอาบัติมิได้

ต่อไปนี้ ท่านกล่าวถึงอาบัติของพวกภิกษุ ที่รับสร้างกุฏิให้แก่ภิกษุนั้นด้วย คือ ถ้าพวกภิกษุที่สร้างนั้น สร้างผิดตามคำชักชวนของภิกษุนั้นถึง ๓ อย่าง คือ สร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ สร้างในที่มีผู้หวงแทน สร้างในที่เวียนรอบไม่ได้ ก็ต้องทุกกฏ ๓ ตัว ฯ ถ้าสร้างผิดคำชักชวน ๒ อย่าง ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ถ้าสร้างผิดคำชักชวนอย่างเดียว ก็ต้องทุกกฏตัวเดียว

ท่านกล่าวดังนี้แล้วกล่าวต่อไปว่า ถ้าภิกษุนี้ยังไม่สำเร็จ ภิกษุผู้ชักชวน
นั้นกลับมาถึง ต้องขกภิกษุนี้ให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือรอปลุกใหม่ ถ้าไม่อย่างนั้น
ต้องอาบัติสังฆาทิเสส หรือเป็นทุกกฏตามที่กระทำผิด

ในตอนท้ายท่านรวมใจความไว้ว่า ภิกษุทำกฐิที่ตนทำค้างไว้เอง หรือที่ผู้
อื่นทำค้างไว้ให้สำเร็จลงด้วยตนเอง หรือด้วยผู้อื่น ต้องสังฆาทิเสส ที่จะ
ไม่ต้องอาบัตินั้น คือ ในเงอม ในถ้ำ ในกุฏิหญ้า หรือในที่ทำให้ผู้นอนอยู่ และ
ภิกษุบ้า ภิกษุนับบุญผิดเท่านั้น สันเนอความในพระบาลี และจบสังฆาทิเสส
ข้อที่ ๖ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาที่ขียนสมันตปาสาทิกาวา เนื้อความใน
พระบาลี ที่ท่านแจกไว้ดังที่แสดงมาแล้วนั้น เพื่อแสดงประเภทแห่งอาบัติ ๑
สร้างในที่มิใช่หวงแหน และในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๑ สร้างให้เกิน
ประมาณ หรือสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงหาที่ให้ ต้องสังฆาทิเสส ถ้าปนกันไป
ก็ต้องอาบัตินั้นปนกันไป ๑ คำว่า ต้องรอปลุกขึ้นใหม่นั้น มีคำอธิบายว่า รอ
เท่าไรจึงเป็นอันรอ ๑ แก้ว ถ้าฝังเสาลงดิน ต้องขุดเสานั้น จึงจะเป็นอัน
รอ ถ้าตงเสาบนแผ่นศิลา ก็ต้องขกแผ่นศิลาออก ๑ ถ้าก่อด้วยอิฐ ก็ต้อง
ร่ออิฐออกจนถึงอิฐที่เป็นมงคล จึงจักเป็นอันรอ ๑ เมื่อว่าโดยย่อแล้ว ต้อง
ทำพินให้เสมอ ต้องทำลายเสียบสน จึงจะเป็นอันรอ ๑ คำว่า กฐิที่ทำผิดแบบ
ซึ่งผู้นอนทำค้างไว้ให้สำเร็จนั้น หมายความว่า ให้สำเร็จเพื่อเป็นทอຍ์ของตน ๑
หรือจะเป็นทชงตนทำค้างไว้ ผู้นอนทำค้างไว้ หรือตนและผู้นอนทำค้างไว้ก็ตาม
ทำให้สำเร็จด้วยตน หรือด้วยผู้นอนทำ เพื่อเป็นทอຍ์ของตนก็ดี ให้สำเร็จด้วยคู่
คือ ด้วยตนและผู้นอนก็ดี ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น ในคำข้อนั้น มีคำวินิจฉัยดังต่อไปนี้
คือ ในคัมภีร์กรนทีกล่าวว่า ภิกษุ ๒ องค์ หรือ ๓ องค์ สร้างกฐินด้วย
กล่าวว่า จักอยู่ด้วยกัน ถ้ายังไม่แบ่งกันตราบใด ก็ยังไม่ต้องอาบัตินั้น
คือเมื่อแบ่งกันจึงต้องอาบัติ ถ้าภิกษุกับสามเณรสร้างด้วยกัน ยังไม่แบ่งกัน
ตราบใด ก็ยังไม่ต้องอาบัตินั้น เมื่อแบ่งกันแล้ว ภิกษุจึงต้องอาบัติ ดังนี้ ๑

สังฆาทิเสสข้อที่ ๑ น ที่มิสมุญฐาน ๖ เป็นกิริยาด้วย เป็นกิริยาและอกิริยาด้วย ๆ คือ ต้องแก้ภิกษุผู้ให้สงฆ์แสดงที่ไว้แล้ว แต่ทำให้เกินประมาณก็มี ต้องแก้ภิกษุผู้ไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก็มี ๆ เป็นโนสัญญาวิโมกข์ เป็นอจิตตกะ เป็นบัณฑิตตวัชชะ เป็นกายกรรม เป็นวจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓ ๆ สันเนอความในอรรถกถาที่ควรยกมาเทศนาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า การสร้างกุฏิเกินประมาณ จิตเป็นกิริยา เป็นองค์แห่งอาบัติ แม้ในการสร้างลงในที่ซึ่งสงฆ์ไม่ได้แสดงที่ไว้ และเป็นองค์แห่งอาบัติ อันมีการทำให้เกินประมาณเป็นมูล ๆ รวมทั้ง ๒ นั้นแหละมากล่าวว่าเป็นกิริยา และอกิริยา ๆ อาบัติที่เกิดขึ้นแก้ภิกษุผู้ไม่ได้ให้สงฆ์แสดงที่ไว้ แล้วสร้างกุฏิได้ประมาณด้วยสมุญฐาน คือ อกิริยา อันได้แก่ไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไว้ และกิริยา คือ การสร้างกุฏิ เรียกว่า เกิดขึ้นด้วยกิริยา และอกิริยา ๆ คำว่า เป็นอจิตตกะนั้น หมายจิตที่ไม่รู้ข้อบัญญัติ ๆ สันเนอความในฎีกาที่ควรยกมาแสดงเพียงเท่านั้น.

เอวံ ก็มี ด้วยประกาศะณะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๔๒

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยสังฆาทิเสสข้อที่ ๑

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา โกสมุหิย์ วิหริติ โฆสิตารามे ๆ เตน
โฆ ปน สมเขน อายสุมโต ฉนฺนสฺส อุปฺปจฺจาโก คหปติ อายสุมนฺตํ ฉนฺนํ
เอตทโวจ วิหารวตฺถุํ ภนฺเต ชานาหิ อยฺยสฺส วิหารํ การเปสฺสามิติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิตถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๒ ว่าด้วยสังฆาทิเสสข้อที่ ๗ ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง ประทับอยู่ที่โมลีตาราม
เมืองโกสัมพี ฯ ก็ในคราวนั้น คฤหบดีผู้เป็นอุปัฏฐากของพระฉันนเถระเจ้า
ได้กล่าวขึ้นต่อพระฉันนเถระเจ้าว่า ขอท่านจงเลือกที่สร้างวิหาร ข้าพเจ้าจักสร้างวิหาร
ถวายท่าน ฯ ครั้นนั้น เมื่อพระฉันนเถระเจ้าให้คนไปหาพื้นที่ ๆ ที่จะสร้างวิหาร
ก็ได้ให้คนตัดต้นไม้อันเป็นเจดีย์ต้นหนึ่ง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ชาวบ้าน ชาวนิคม ชาว
นคร ชาวชนบท ชาวแคว้นแคว้น บัชา ฯ คนทั้งหลายก็โพนทนาบทโฆสติเตียนว่า
อย่างไรสมณะสักยบุตรทั้งหลาย จึงได้ตัดต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ อันเป็นทิวเขาของชาว
บ้าน ชาวนิคม ชาวนคร ชาวชนบท ชาวแคว้นแคว้น สมณะสักยบุตรทั้งหลาย เบียด
เบียดของทมิฬชวดอนทริยอันเดียว ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ฟังคำโพนทนาบทโฆสติเตียน
ของคนเหล่านั้น ฯ ภิกษุเหล่านั้นมีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย
มีความรังเกียจ ใฝ่ต่อการศึกษา ภิกษุเหล่านั้น ก็พากันโพนทนาบทโฆสติเตียน
ว่า อย่างไรพระฉันนเถระจึงได้ตัดต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ อันเป็นทิวเขาของชาวบ้าน ชาว
นิคม ชาวนคร ชาวชนบท ชาวแคว้นแคว้น ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็นำเรื่อง
นั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงทรงโปรดให้ประชุมภิกษุ
สงฆ์ ทรงสอบถามพระฉันนเถระได้ความจริงแล้ว จึงทรงติเตียนด้วยถ้อยคำต่าง ๆ
ว่า อย่างไรเธอจึงตัดต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ อันเป็นทิวเขาของคนทั้งหลายเช่นนั้น
นั้นณะโมฆบุรุษ คนทั้งหลายเข้าใจว่ามีชีวิตอยู่ในต้นไม้ การที่เธอทำเช่นนั้น ไม่
เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่เป็นเหตุให้เกิดความ
เลื่อมใสยิ่งขึ้น แก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำให้เสียความเลื่อมใสของบุคคล

บางจำพวกที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ทรงติเตียนอีกโดย
 อเนกปริยาย เหมือนที่เคยบรรยายมาแล้วในกัณฑ์ก่อน ๆ นั้น ครั้นแล้วจึง
 ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๗ ว่า มหุลลกัม ปน ภิกขุนา วิหาร
 การบมานน สสุสามิกัม อตฺตทฺทสํ ภิกขุ อภินตพฺพา วตฺตทฺทสนาย เตหิ ภิกขุหิ
 วตฺถุ เทเสตพฺพิ อนารมภํ สปริกฺกมเน สารมเก เจ ภิกขุ วตฺตสุมิ อปรริกฺกมเน
 มหุลลกัม วิหารํ การะเบยฺย ภิกขุ วา อนภินะยฺย วตฺตทฺทสนาย สงฺฆาทิเสโส ซึ่ง
 แปลว่า ภิกษุจะให้สร้างวิหารใหญ่ ซึ่งมีเจ้าของ เฉพาะเป็นท่อยของตน ควรนำ
 ภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้เห็น ๑ ภิกษุเหล่านั้นต้องแสดงท่อนที่ไม่มีผู้หวงแหน
 มีทเวียนรอบได้ ให้แก่ภิกษุนั้น ถ้าภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่ ในที่มีผู้หวงแหน เวียน
 รอบไม่ได้ หรือไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้เห็น ต้องสังฆาทิเสส ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ คือ การจำแนกข้อความใน
 สิกขาบทว่า วิหารที่มีเจ้าของ เรียกว่า วิหารใหญ่ ๑ ท่อยอันโบกข้างในหรือ
 ข้างนอก หรือโบกทั้งข้างในข้างนอก ชื่อว่าวิหาร ๑ คำว่า ให้สร้างนั้น หมายถึง
 สร้างเองหรือให้ผู้อื่นสร้าง ๑ คำว่า มีเจ้าของ หมายถึงใดคนหนึ่ง คือ สตรี หรือ
 บรุษ ฤๅษี หรือบรรพชิต เป็นเจ้าของ ๑ คำว่า เฉพาะเป็นท่อยของตนเอง
 คือ เพศตน

คำว่า ควรนำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้เห็นนั้น คือ ภิกษุจะสร้าง
 นั้น ต้องทำพินทให้สะอาด แล้วจึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มจีวรลดไหล่ข้างหนึ่ง ไหว้
 ภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าประสงค์
 จักสร้างวิหารใหญ่ ซึ่งมีเจ้าของเพศตน ข้าพเจ้าจึงขอให้สงฆ์ไปตรวจดูพินท
 ที่ให้ ๑ ต้องว่าดังนี้ถึง ๓ หน ๑ ถ้าสงฆ์ทั้งสามอาจไปตรวจดูพินทได้ ก็ควร
 ไปที่เสน ๑ ถ้าสงฆ์ทั้งสามไม่อาจไปได้ ก็ควรลงความเห็น ให้พวกภิกษุที่ฉลาด
 ที่สามารถ รู้จักท่อนผู้หวงแหน ไม่มีผู้หวงแหน เวียนรอบได้ เวียนรอบไม่ได้ ให้เป็น
 ผู้ไปตรวจดู ๑ การลงความเห็นนั้น ต้องให้ภิกษุผู้ฉลาด ที่สามารถ ประกาศ
 ให้สงฆ์ทรงทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มช้อย่างนี้ ประสงค์
 จะสร้างวิหารใหญ่ ซึ่งมีเจ้าของเพศตน ได้มาขอให้สงฆ์ไปตรวจดูพินท
 ที่ให้ ๑ ถ้าสงฆ์เห็นสมควร ก็ควรลงความเห็นให้ภิกษุช้อนด้วย ๆ เป็นผู้

ไปตรวจพื้นที่ให้ ๑ อันเป็นญัตติ ๑ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า
ภิกษุผู้มีชื่อย่างน ประสงค์จะสร้างวิหารใหญ่ที่มีเจ้าของเพื่อตน จึงได้มาขอให้
สงฆ์ไปตรวจพื้นที่ให้ ๑ . สงฆ์ได้ลงความเห็น เพื่อให้ภิกษุชื่อนด้วย ๑ ไป
ตรวจพื้นที่ให้ ๑ ข้อนสมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่
สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ๑ สงฆ์ได้ลงความเห็นให้
ภิกษุชื่อนด้วย ๑ ไปตรวจพื้นที่ที่จะสร้างวิหารให้แก่ภิกษุผู้มีชื่อย่างนแล้ว ๑
ข้อนยอมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอจำไว้ด้วย
อาการอย่างนี้ ดังนี้

ภิกษุเหล่านั้น ต้องไปตรวจพื้นที่ที่จะสร้างวิหารในที่นั้น ๑ ต้องให้รู้ว่าที่
นั้นมีผหวงแทนหรือไม่มีผหวงแทน เวียนรอบได้ หรือเวียนรอบไม่ได้ ๑ ถ้า
เป็นที่มีผหวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ก็ควรห้ามว่า อย่าสร้างในที่นี้ ๑ ถ้าเป็นที่
ไม่มีผหวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ก็ควรแจ้งแก่สงฆ์ว่า เป็นที่ไม่มีผหวงแทน
เป็นที่เวียนรอบได้ ๑ ภิกษุผู้จะสร้างวิหารนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ ห่มจีวรลด
ไหล่ลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า แล้วนั่งของ ๆ ประคองอุชูลิ้น
กล่าวว่า ข้าพเจ้าประสงค์จะสร้างวิหารใหญ่ซึ่งมีเจ้าของเพื่อตน จึงมาขอให้สงฆ์
ไปตรวจพื้นที่ให้ ให้กล่าวดังถึง ๓ หน ๑ แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ จึง
ประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อย่างน
ประสงค์จะสร้างวิหารใหญ่ซึ่งมีเจ้าของเพื่อตน จึงได้ขอให้สงฆ์ไปแสดงพื้นที่ให้ ๑
ถ้าสงฆ์เห็นสมควรแล้ว สงฆ์ควรแสดงพื้นที่ให้แก่ภิกษุชื่อน ๑ อันเป็นญัตติ ๑
ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนประสงค์จักสร้างวิหารใหญ่ซึ่งมีเจ้าของ
เพื่อตน จึงขอให้สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ ๑ สงฆ์จะแสดงพื้นที่ให้ ๑ การที่สงฆ์
จะแสดงพื้นที่ให้แก่ภิกษุชื่อนสมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควร
แก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ๑ สงฆ์ได้แสดงพื้นที่ให้แก่ภิกษุชื่อนแล้ว ๑
ข้อนยอมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้
ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ต่อไป เป็นคำอธิบายซึ่งคำว่า ที่มีผหวงแทน ที่เวียนรอบไม่ได้ ที่ไม่มี
ผหวงแทน ที่เวียนรอบไม่ได้ วิหารใหญ่ เป็นลำดับไป คือ คำว่า ที่มีผหวงแทน

ได้แก่ที่อาศัยแห่งมคค่า มคแดง ปลวก พังพอน งู แมลงปอง ตะขาบ
ช้าง ม้า เสือโคร่ง เสือเหลือง เสือดาว เสือปลา หรือสัตว์ดิรัจฉานอื่น ๆ หรือ
เป็นที่อาศัยเพาะปลูก เป็นที่นำใจไปฆ่า เป็นตะแคงแกง เป็นป่าช้า เป็นสวน
เป็นที่หลวง เป็นโรงช้าง เป็นโรงม้า เป็นเรือนจำ เป็นโรงสุรา เป็นที่ฆ่าเนื้อ
เป็นตรอกใหญ่ตรอกน้อย เป็นสนาม เป็นที่ประชุม เป็นที่ไป ๆ มา ๆ ของคน
ทั้งหลาย

คำว่า ที่เวียนรอบไม่ได้ นั้น คือ ที่เวียนเกี่ยวซึ่งเห็บมแล้วไปรอบไม่ได้
หรือที่เวียนบันไดไปรอบไม่ได้

คำว่า ไม่มีผู้หวงเห็บนั้น คือ ไม่เป็นที่อาศัยแห่งมคค่า มคแดงเป็นต้น
ตลอดจนถึงไม่เป็นที่ไป ๆ มา ๆ ของคนทั้งหลายดังที่วามาแล้วนั้น

คำว่า ที่เวียนรอบได้นั้น คือ คนที่จับเกี่ยวซึ่งเห็บมแล้วไปรอบได้ เป็น
ที่เวียนบันไดไปรอบได้

คำว่า วิหารใหญ่นั้น ได้แก่ที่อยู่อันมีเจ้าของซึ่งโบกด้วยปูนหรือดิน ใน
ข้างในหรือข้างนอก หรือทั้งข้างในข้างนอก ๆ คำว่า สร้างนั้น หมายถึงสร้างเอง
หรือให้ผู้อื่นสร้าง ๆ คำว่า ไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อให้แสดงที่ให้นั้น คือ
ไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไว้ด้วยญัตติหัตติกรรม แล้วสร้างเอง หรือให้ผู้อื่นสร้าง ต้อง
ทุกกฏทุกประโยค ๆ ยังอยู่หรือดินอีกก่อนเดี๋ยวจักสำเร็จ ต้องถูกล้างจ้บ ๆ
เมื่อใส่อยู่หรือดินก่อนนั้นไปแล้ว ต้องสังฆาติเสส

ต่อไปนี้ เป็นบทภาษณีย์ คือ แจกข้อความไว้เป็นข้อ ๆ คล้ายกับที่แสดง
มาแล้วในบทภาษณีย์แห่งสังฆาติเสสข้อที่ ๖ นั้น คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุสร้าง
วิหารในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ไว้ ในที่ผู้มีหวงเห็บ ในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้อง
ทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาติเสส ๆ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุสร้างวิหารในที่สงฆ์ไม่ได้
แสดงที่ไว้ ในที่ผู้มีหวงเห็บ ในที่เวียนรอบได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาติเสส ๆ
ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุสร้างวิหารในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ไว้ ในที่ไม่มีผู้หวงเห็บ ในที่
เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏกับสังฆาติเสส ๆ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุสร้างวิหารในที่
สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ไว้ ในที่ไม่มีผู้หวงเห็บ ในที่เวียนรอบได้ ต้องสังฆาติเสส ๆ
ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ไว้ แต่เป็นที่มีผู้หวงเห็บ เป็นที่

เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุสร้างวิหารในที่สงฆ์
แสดงที่ให้ แต่เป็นทมิฬหวงแทน เป็นที่เวียนรอบได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๗ ว่า
ภิกษุสร้างวิหารในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน แต่เวียนรอบไม่ได้
ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๘ ว่า ภิกษุสร้างวิหารในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแทน
ในที่เวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้

ต่อไปนี้ ว่าด้วยภิกษุชักชวนสร้างวิหารเป็นขอ ๆ คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุ
ชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างวิหารให้เรา ๑ คนทั้งหลายสร้างวิหารใส่ภิกษุ
นั้น สร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ในที่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้อง
ทุกกฎ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ถ้าท่านเป็นทมิฬหวงแทน แต่
เวียนรอบได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ถ้าท่านไม่มีผู้หวงแทน
แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ถ้าท่านไม่มี
ผู้หวงแทน ทั้งที่เวียนรอบได้ ต้องแต่สังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๕ ว่า ถ้าท่านเป็นที่สงฆ์
แสดงที่ให้ แต่เป็นทมิฬหวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว ๑ ข้อที่ ๖
ว่า ถ้าท่านมีผู้หวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๗ ว่า ถ้าท่าน
ไม่มีผู้หวงแทน แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๘ ว่า ถ้าท่านไม่มีผู้
หวงแทน เวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้

ต่อไปนี้ ว่าด้วยภิกษุชักชวนสร้างวิหารแล้วไปหาที่อื่นเสีย เป็นข้อ ๆ ไป คือ
ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างวิหารให้เรา แล้วไปที่อื่นเสีย
ไม่ได้สั่งไว้ว่า จงสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ในที่มีผู้หวงแทน ในที่เวียนรอบ
ไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว กับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๒ ว่า ถ้าท่านมีผู้หวงแทน
แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๓ ว่า ถ้าท่านไม่มีผู้หวง
แทน แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎกับสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๔ ว่า ถ้าท่าน
ไม่มีผู้หวงแทน ทั้งที่เวียนรอบได้ ต้องสังฆาทิเสส ๑ ข้อที่ ๕ ว่า ถ้าเขาสร้าง
ในที่สงฆ์แสดงที่ให้ แต่เป็นทมิฬหวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฎ ๒ ตัว ๑
ข้อที่ ๖ ว่า ถ้าท่านมีผู้หวงแทน แต่เวียนรอบไม่ได้ ก็ต้องทุกกฎ ๑ ข้อที่ ๗ ว่า
ถ้าท่านไม่มีผู้หวงแทน แต่เวียนรอบไม่ได้ ก็ต้องทุกกฎเหมือนกัน ๑ ข้อที่ ๘ ว่า
ถ้าท่านไม่มีผู้หวงแทน ทั้งที่เวียนรอบได้ หาอาบัติมิได้

ต่อไปนี้ ว่าด้วยให้ภิกษุผู้ชักชวนนั้นห้ามเสียเมื่อเขาทำผิดวินัย มีเป็น
ข้อ ๆ ต่อไป คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุชักชวนว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างวิหารให้เรา
ทั้งสงฆ์ จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบได้ ฯ
ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนรอบไม่ได้ ฯ ภิกษุ
นั้นทราบข่าวแล้ว ต้องไปบอกเองหรือให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดง
ที่ให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ฯ ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ใช่ให้ทูต
ไปบอก ก็ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๒ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ในที่
มีผู้หวงแหน ให้ภิกษุนั้นไปบอกเอง หรือให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์
แสดงที่ให้ ในที่ไม่มีผู้หวงแหน ถ้าไม่ไปบอกเอง หรือไม่ใช่ให้ทูตไปบอก ต้อง
ทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๓ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ในที่เวียนรอบไม่ได้
ก็ให้ภิกษุนั้นไปบอกเอง หรือให้ทูตไปบอก ถ้าไม่อย่างนั้น ต้องทุกกฏ ฯ
ข้อที่ ๔ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ก็ต้องไปบอกเอง หรือให้ทูตไป
บอกว่า จงสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ถ้าไม่อย่างนั้น ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๕ ว่า
ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ ในที่มีผู้หวงแหน เวียนรอบไม่ได้ ฯ ก็ให้ภิกษุ
นั้นไปบอกเอง หรือให้ทูตไปบอกว่า จงสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ในที่เวียน
รอบได้ ถ้าไม่อย่างนั้น ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๖ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน
ก็บอกให้สร้างในที่ไม่มีผู้หวงแหน ไม่อย่างนั้น ต้องทุกกฏ ข้อที่ ๗ ว่า
ถ้าเขาสร้างในที่เวียนรอบไม่ได้ ก็ไปบอกให้สร้างในที่เวียนรอบได้ ไม่อย่างนั้น
ต้องทุกกฏ ฯ ข้อที่ ๘ ว่า ถ้าเขาสร้างในที่สงฆ์แสดงที่ให้ด้วย ในที่ไม่มีผู้หวงแหน
ด้วย ในที่เวียนรอบได้ด้วย หาอาบัติมิได้.

ต่อไปนี้ ว่าด้วยภิกษุที่รับสร้างวิหารตามคำชักชวนของภิกษุนั้น ไว้เป็นข้อ ๆ
แต่ได้ใจความว่า ถ้าสร้างผิดองค์ ๓ คือ สร้างในที่สงฆ์ไม่ได้แสดงที่ให้ ในที่
มีผู้หวงแหน ในที่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๓ ตัว ถ้าไม่พร้อมด้วยองค์ ๒
ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ถ้าขาดองค์หนึ่ง ต้องทุกกฏ ๑ ตัว ฯ ถ้าพร้อมด้วยองค์ ๓ หา
อาบัติมิได้

แล้วว่าด้วยวิหารที่สร้างโดยไม่พร้อมด้วยองค์ ๓ ตามคำชักชวนของภิกษุนั้น
ภิกษุนั้นต้องยกวิหารนั้นให้แก่ผู้อื่นเสีย หรือรื้อปลูกใหม่จึงจะได้ ถ้าไม่อย่างนั้น

ต้องอาบัติ คือ ถ้าขาดทั้ง ๓ องค์ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว กับสังฆาติเสส ๑ ตัว ถ้าขาด ๒ องค์ ต้องทุกกฏกับสังฆาติเสส ๑ ถ้าขาด ๑ องค์ คือ ขาดข้อที่ ๒ คือ ข้อไม่ได้แสดงที่ให้ ต้องแต่สังฆาติเสสเท่านั้น ๑ ถ้าขาดเพียง ๒ องค์ คือ ที่นั้นมิใช่ผู้หวงแทน เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏ ๒ ตัว ๑ ถ้ามีผู้หวงแทน แต่เวียนรอบได้ หรือไม่มีผู้หวงแทน แต่เวียนรอบไม่ได้ ต้องทุกกฏตัวเดียว ๑ ถ้าพร้อมด้วยองค์ ๓ คือ ที่เขาสร้างนั้น เป็นที่สงฆ์แสดงให้ ไม่มีผู้หวงแทน เวียนรอบได้หาอาบัติมิได้

ภิกษุทำวิหารทดนหรือที่นอนทำค้างไว้ ให้สำเร็จด้วยตน หรือด้วยใช้ผู้อื่น เพื่อให้เป็นที่อยู่ของตน ต้องสังฆาติเสส

ที่จะไม่ต้องอาบัตินั้น คือ เจอม ๑ ถ้า ๑ กุญมุงหญ้า ๑ ที่อยู่อย่างอื่น ๑ ภิกษุบ้า ๑ ภิกษุคัมภีร์ ๑ ๑ สันเนอความในสังฆาติเสสข้อที่ ๑ ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาแห่งทุติยสมันตปาสาทิกาวา สังฆาติเสสข้อที่ ๑ นี้ เรียกว่าวิหารการสิกขาบท ๑ คำว่า โฆสิตารามนั้น ได้แก่อารามที่โฆสิตเศรษฐีสร้างถวาย ๑ คำว่า ฉันทนเถรเจ้านั้น ได้แก่พระฉันทนเถรที่ปฏิบัติพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายในเมื่อครั้งยังไม่ได้ตรัสรู้ ๑ คำว่า วิหารที่คฤหบดีจะสร้างถวายพระฉันทนเถรเจ้านั้น ไม่ได้หมายวิหารทั้งสัน หมายที่อยู่ส่วนหนึ่งเท่านั้น ๑ คำว่า ต้นไม้อันเป็นเจดีย์นั้น ได้แก่ต้นไม้ที่คนทั้งหลายยำเกรง คือ เป็นที่อยู่ของเทวดา ๑ คำว่า มอญหรณั้น หมายความว่า มีแค้นหรือภัยคือกายเท่านั้น ๑ คำว่า คนทั้งหลายเข้าใจว่า มีชีวิตอยู่ในต้นไม้ นั้น คือ คนทั้งหลายเข้าใจว่า ต้นไม้เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ๑ ข้อที่กล่าวถึงสมุญฐานเป็นต้นนั้น ควรทราบตามนัยที่กล่าวไว้ในสังฆาติเสส ข้อที่ ๖ นั้น สันเนอความในอรรถกถาที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกาว่า ที่เรียกว่าเมืองโกสัมพินัน เพราะมาก
ไปด้วยต้นโกสัมพะ คือ ต้นสะคร้ออยู่ในที่ต่าง ๆ มีสวนและสระโบกขรณีเป็นต้น
แต่อาจารย์อีกพวกหนึ่งว่า ที่เรียกว่า เมืองโกสัมพินัน เพราะสร้างในที่ใกล้อาศรม
แห่งกุสุมพญาณี ฯ แล้วในฎีกาได้กล่าวถึงเรื่องโมสิตญาณี สร้างโมสิตาราม
ไว้โดยพิสดาร แต่ไม่จำเป็นต้องยกมาแสดงในที่นี้ จึงเป็นอันว่า จบพระวินัยเทศนา
กัณห์ชนเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณห์ที่ ๔๓

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๘

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ราชคเห วิหริติ เวฬุวนเณ กลนฺทกนิวาเป ฯ
เตน โข ปณฺ สมเยน อายสุมตฺตา ทพฺเพน มถฺลปฺตฺเตน ชาตฺธิยา สดฺตฺตวสฺสเสน
อรหฺตฺตํ สจฺฉิกตฺตํ โหตฺติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถิตารนัยไตรภาค
กัณห์ที่ ๔๓ ว่าด้วยอภฺยุมสังฆาติเสสข้อที่ ๘ ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสสังฆกรรม ๔ ประการ ได้ทรงสำราญพระอิริยาบถอยู่ในพระเวฬุวันวิหาร ใกล้กรุงราชคฤห์ราชธานี ฯ ก็แลในคราวนั้น พระทัฬหฬลบุตรได้สำเร็จพระอรหัต แต่เมื่อเวลาอายุได้ ๗ ขวบ สิ่งใดที่สาวกควรถึง สิ่งนั้นพระทัฬหฬลบุตรก็ได้ถึงแล้วสิ้น สิ่งที่ต้องทำต่อขึ้นไป หรือการสะสมซึ่งสิ่งที่ทำไว้แล้ว ไม่มีแก่พระทัฬหฬลบุตรนั้น

ครั้นนั้น เมื่อพระทัฬหฬลบุตรเข้าไปอยู่ในที่สงัด ก็คิดขึ้นว่า เราผู้มีอายุได้ ๗ ขวบ ได้สำเร็จพระอรหัตแล้ว ไม่ว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่สาวกควรถึง สิ่งนั้นเราก็ได้ถึงแล้วสิ้น ไม่มีสิ่งใดที่จะต้องทำให้ดิ่งขึ้นไป ไม่มีการสะสมสิ่งที่ทำไว้แล้ว ควรที่เราจะทำการขวนขวายแก่พระสงฆ์อย่างไรหนอ จึงจะดี ฯ คิดดังนี้แล้ว ก็คิดได้ว่า ควรที่เราจะจัดแจงเสนาสนะ และจัดแจงภัตตาหารแก่พระสงฆ์จึงจะดี ฯ ครั้นเวลาเย็น พระทัฬหฬลบุตร ก็ออกจากที่สงัดแล้วไปกราบทุกความคตินั้น ให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ แล้วกราบทูลว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะจัดเสนาสนะ และภัตตาหารแก่พระสงฆ์ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ครัสว่า คีละ ฯ ทัฬหะ ถ้าอย่างนั้นเธอจงจัดแจงเสนาสนะ และภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ฯ พระทัฬหฬลบุตร ก็ทูลรับพระพุทธฎีกาว่า พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้

ในลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เรื่องนั้น แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงสมมติ พระทัฬหฬลบุตรให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะ และให้เป็นผู้จัดแจงภัตตาหาร ฯ การสมมตินั้น ครั้งแรกต้องขอพระทัฬหฬลบุตรก่อน ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์เห็นสมควรแล้ว ขอสงฆ์จงสมมติพระทัฬหฬลบุตร ให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะ ให้เป็นผู้แจกภัตตาหาร ฯ อันนี้เป็นญัตติ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์ได้สมมติพระทัฬหฬลบุตร ให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะ และให้เป็นผู้แจกภัตตาหาร ฯ การสมมติพระทัฬหฬลบุตร ให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะ และให้

เป็นผู้แจกภัตตาหารสมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่
ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ฯ สงฆ์ได้สมมติพระเทพพัมมิลลบุตร ให้เป็นผู้
จัดแจงเสนาสนะ และเป็นผู้แจกภัตตาหารแล้ว ฯ การสมมตินี้ย่อมสมควรแก่สงฆ์
เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

พระทัพพมัลลบุตรที่สงฆ์สมมติแล้ว ก็จัดแจงอาสนะในที่แห่งเดียวกันสำหรับ
ผู้เล่าเรียนพระสูตรไว้รวมกัน ด้วยประสงค์จะได้ชักซ้อมพระสูตรกัน จัดแจง
เสนาสนะให้แก่พวกพระวินัยธร ไว้เสียแผนกหนึ่ง ด้วยประสงค์จะให้วินัย
ต่อกัน จัดแจงเสนาสนะให้แก่พวกพระอภิธรรมไว้แผนกหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า
จะได้สนทนากันในพระอภิธรรม จัดแจงเสนาสนะให้พวกเจริญณานอยู่เสียแผนก
หนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า จักไม่ทำให้กันและกันรำคาญใจ ภิกษุเหล่าใดเป็นพวก
ชอบสนทนาหาสาระประโยชน์ได้ เป็นพวกเกียจคร้าน ท่านก็จัดแจงเสนาสนะ
ให้แก่พวกนั้น เสียแผนกหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า จักได้สนทนากันสนุกสนาน
ภิกษุเหล่าใดมาในเวลาวิกาล ท่านก็เข้าเตโชธาตุไปจัดแจงเสนาสนะให้แก่ภิกษุ
เหล่านั้น ด้วยแสงสว่างอันนั้น ๑ พวกภิกษุที่แกล้งมาในเวลาวิกาล ด้วยคิดว่า
พวกเราจักได้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของพระทัพพมัลลบุตร ภิกษุเหล่านั้น ก็พากันไป
หาพระทัพพมัลลบุตร บอกว่า ขอท่านจงจัดแจงเสนาสนะให้แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ด้วยเถิด ๑ พระทัพพมัลลบุตรจึงกล่าวแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายต้อง
การที่ไหน จะให้ข้าพเจ้าจัดให้ที่ไหน ๑ ภิกษุเหล่านั้น ก็แกล้งบอกในที่มีไกล
คือ บางพวกก็บอกว่า ท่านจงจัดแจงเสนาสนะให้แก่พวกข้าพเจ้า ที่เขาคิชฌกูฏ
บางจำพวกก็บอกว่า ที่เหวสำหรับทิ้งโจร บางพวกก็บอกว่า ที่ภาพสีลาข้างภูเขา
อิสสิลลิว บางพวกก็ว่า ที่ถ้ำสัตตบดินคฤหาข้างภูเขาเวภารบรรพต บ้างก็ว่า ที่จอม
สัปปะโสณคิณะในสัตะวัน บ้างก็ว่าที่ถอกโคมฏกะ บ้างก็ว่าที่ชอกคินทกะ บ้างก็ว่า
ที่ชอกโปตกะ บ้างก็ว่าตโปทาราม บ้างก็ว่าชวกัมพวัน ดังนี้ ๑ พระ
ทัพพมัลลบุตร ก็เข้าเตโชธาตุ ทำให้เกิดแสงสว่างที่นิ้วมือ เดินนำหน้าภิกษุ
เหล่านั้นไป ๑ ภิกษุเหล่านั้น ก็เดินตามหลังพระทัพพมัลลบุตรไปด้วยแสงสว่าง
อันนั้น ๑ พระทัพพมัลลบุตร ก็จัดแจงเสนาสนะให้แก่ภิกษุเหล่านั้นว่า นัตถะ
นตง นพุก นหมอน นวจจฺฐาน นบสสาวฐาน นนาจัน นนาไซ นไวเกา

๕๔ เป็นกฎแห่งกติกาของสงฆ์ ท่านทั้งหลายต้องเข้าเวลาน ต้องออกเวลา ฯ พระ
 ๕๕ ทัพพมัลลบุตรจัดแจงเสนาสนะ ให้แก่ภิกษุเหล่านั้นอย่างนั้นแล้ว ก็กลับมาสู่
 ๕๖ พระเวฬุวนอิก

ในคราวนั้น ภิกษุสององค์ คือ พระเมตติยะ ๑ พระภุมมชกะ ๑ เป็น
 ๕๗ พระบวชใหม่ เป็นพระผู้มีบุญน้อย เสนาสนะเหล่าใดที่เป็นของสงฆ์ ซึ่งเป็น
 ๕๘ เสนาสนะที่ไม่ดี และภัตตาหารที่ไม่ดี ก็ถึงแก่ภิกษุสองรูปนั้น ฯ ในคราวนั้น
 ๕๙ คนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์ ย่อมยินดีถวายเนยใสบ้าง นมบ้าง อาหารที่ดี ๆ บ้าง
 ๖๐ แก่ภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระ ส่วนที่ถวายแก่พระเมตติยะ และพระภุมมชกะนั้น
 ๖๑ มีแต่ข้าวหัก ๆ กับน้ำส้มผัดทองเท่านั้น ฯ เวลาภิกษุสององค์นั้นกลับจากบิณฑบาต
 ๖๒ ก็ถามพระเถระทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายไปฉันนั้นมีอะไรบ้าง ? พระเถระบาง
 ๖๓ จำพวกก็บอกว่า มีเนยใส มีนม มีแกงอย่างดี ฯ พระเมตติยะกับพระภุมมชกะ
 ๖๔ ก็กล่าวขึ้นว่า พวกข้าพเจ้าไม่มีอะไร ตามปกติ ก็มีแต่ข้าวหัก ๆ กับน้ำส้มผัดทอง
 ๖๕ เท่านั้น

ในคราวนั้น มีคฤหบดีคนหนึ่งชื่อว่า กัลยาณภัตติกะ ได้ถวายนิจกัฏฐ
 ๖๖ วันละ ๔ สำหรับแก่สงฆ์ คฤหบดีนั้นพร้อมทั้งบุตรภรรยา ได้ไปจัดแจงอยู่ที่หอฉัน
 ๖๗ ถามว่า องค์ไหนจะต้องการข้าวสุก องค์ไหนจะต้องการกับ้องค์ไหนจะต้องการน้ำมัน
 ๖๘ องค์ไหนจะต้องการแกงอย่างดี ดังนี้ ฯ ก็ในคราวนั้น พระเมตติยะกับพระภุมมชกะ
 ๖๙ ได้รับนิมนต์เพื่อไปฉัน ที่บ้านของกัลยาณภัตติกะคฤหบดี ฯ กัลยาณภัตติกะ
 ๗๐ คฤหบดีนั้น ได้ไปที่อาราม ด้วยกรณียกิจอันหนึ่ง แล้วได้ไปหาพระทัพพมัลลบุตร
 ๗๑ พึงธรรมของพระทัพพมัลลบุตรแล้ว ก็ถามขึ้นว่า ใครได้รับไปฉันที่บ้านของ
 ๗๒ ข้าพเจ้า ฯ พระทัพพมัลลบุตรตอบว่า พระเมตติยะกับพระภุมมชกะ ได้รับไปฉัน
 ๗๓ ที่บ้านของท่าน ฯ ฝ่ายกัลยาณภัตติกะคฤหบดีก็เสียใจว่า อย่างไรภิกษุที่ลามก
 ๗๔ จึงจักไปฉันที่บ้านของเรา เขาคิดดังนี้แล้ว เวลากลับไปถึงบ้าน จึงสั่งทาสว่า
 ๗๕ พรุ่งนี้เช้า จงไปจัดอาสนะที่ซุ้มประตู แล้วจัดข้าวปลายแก้วกับน้ำส้มผัดทอง
 ๗๖ ไปถวายพระที่จะเข้ามาฉันในวันพรุ่งนี้ ฯ ทาสีรับว่า เจ้าค่ะ ฯ ครั้นนั้น พระ
 ๗๗ เมตติยะกับพระภุมมชกะ ก็คิดกันว่า เมื่อวานนี้เราได้รับนิมนต์ให้ไปฉัน ที่บ้าน
 ๗๘ ของกัลยาณภัตติกะคฤหบดี พรุ่งนี้เช้ากัลยาณภัตติกะคฤหบดี พร้อมทั้งบุตร

ภรรยา จักไปอังคาสพวกเรา จักไต่ถามพวกเรา ด้วยข้าว ด้วยกับ ด้วยน้ำมัน ด้วยแกงอย่างดี ๆ ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็นอนไม่หลับตลอดคืนด้วยความดีใจ ๆ เขาขึ้น ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็ได้พากันครองบาตรจีวร เข้าไปที่บ้านของภคตีกะคฤหบดีนั้น ๆ ทาสนั้นได้แลเห็นแต่ไกล ก็ไปจัดเสนาสนะถวายที่ชุ่มประตุ แล้วนิมนต์ภิกษุทั้ง ๒ นั้นให้ไปนั่ง ๆ ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็คิดว่า เราคงให้พวกเรานั่งที่ชุ่มประตุ จนกว่าอาหารจะเสร็จเป็นแน่ ๆ แต่ไม่ช้า ทาสนั้นก็นำข้าวปลาเยียนกับน้ำส้มผักคองเข้าไปถวาย กล่าวว่า ขอท่านจงฉันเถิด ๆ ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็กล่าวว่า พวกเราเป็นพระนิกภัตร ๆ ทาสนั้นตอบว่า รู้แล้วเจ้าคะ ว่าพระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๒ เป็นพระนิกภัตร แต่เมื่อวานนี้ ท่านคฤหบดีได้สั่งไว้ให้จัดอย่างนี้ ๆ ครั้นนั้น ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็กล่าวกันว่า เมื่อวานนี้ กลฺยาณภคตีกะคฤหบดี ได้ไปที่อาราม คงถูกพระทัฬหฬลบุตรยุบยงเป็นแน่ ๆ แล้วภิกษุทั้ง ๒ นั้น ก็ไม่ฉันด้วยความโหม่นัส ๆ เวลากลับไปถึงอาราม จึงพากันไปนั่งทอดเข้าชบเขาอยู่ที่ชุ่มประตุอาราม

ครั้นนั้น นางเมตติยาภิกษุณีได้เข้าไปหาภิกษุทั้ง ๒ นั้น กล่าวว่า ดิฉันไหวเจ้าคะ กล่าวถึงถึง ๓ หน ๆ ภิกษุทั้ง ๒ นั้นก็ไม่ได้ตอบ ๆ นางภิกษุณีนั่น จึงถามว่า ดิฉันผิดต่อพระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๒ อย่างไร เหตุไรพระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๒ จึงไม่พูดกับดิฉัน ๆ ภิกษุทั้ง ๒ นั้นจึงตอบว่า เธอไม่เห็นหรือว่า เราทั้ง ๒ ถูกพระทัฬหฬลบุตรเบียดเบียน นางเมตติยาภิกษุณีนั่นจึงถามว่า จะให้ดิฉันทำอย่างไร ? ภิกษุทั้ง ๒ นั้นก็ตอบว่า ถ้าเธอเต็มใจ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะทำให้พระทัฬหฬลบุตรนิบหายไปในวันนั้นแหละ ๆ นางเมตติยาภิกษุณีนั่นจึงถามว่า ดิฉันจะทำอย่างไร ดิฉันอาจทำอะไรได้ ภิกษุทั้ง ๒ นั้นจึงตอบว่า เธอจงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เรื่องนี้ไม่เหมาะไม่ควรเสียแล้ว คือ ทิศใดไม่เคยมีภัย ไม่เคยมีเสนียด ไม่เคยมีจัญไร ทิศนั้นก็มีภัยจนแล้ว มีเสนียดจัญไรจนแล้ว ทิศใดไม่มีลม ทิศนั้นก็ไม่มีลมจน คเหมือนกับน้ำได้เป็นของร้อนเสียแล้ว เพราะพระทัฬหฬลบุตร ได้ทำมิดีร้ายแก่ข้าพระองค์ ดังนี้ ๆ นางเมตติยาภิกษุณีได้ฟังคำสอนดังนี้แล้ว ก็ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตามคำเสียมสอนของภิกษุทั้ง ๒ นั้น ดังที่วามาดแล้ว

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรง
 สอบถามพระทัฬหฬลบุตรว่า นี่แน่ะทัฬหฬะ ภิกษุณีก้าวอย่างไร เชื่อนักได้
 หรือไม่ว่า ได้ทำอย่างนั้น ๆ พระทัฬหฬลบุตรได้กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มี
 พระภาคเจ้า พระองค์ทรงทราบข้าพระองค์อยู่แล้วว่าเป็นอย่างไร ๆ แล้วพระผู้มี
 พระภาคเจ้า ก็ตรัสถามอย่างนั้นนอกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ๆ พระทัฬหฬลบุตร
 ก็กราบทูลอย่างนั้นนอกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า
 นี่แน่ะทัฬหฬะ ฌัมมัญญาทั้งหลายย่อมไม่ทำให้ลำบากอย่างนี้ ถ้าเธอได้ทำก็จงบอกว่า
 ได้ทำ ถ้าไม่ได้ทำ ก็จงบอกว่าไม่ได้ทำ ๆ พระทัฬหฬลบุตรจึงกราบทูลขึ้นว่า
 นับแต่ข้าพระองค์เกิดมา ข้าพระองค์ยังไม่เคยฝันว่า ได้ส้องเสพเมถุนธรรมเลย
 อย่างว่าแต่ตนอยู่เลย พระเจ้าข้า ๆ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัส
 สั่งภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงให้นางเมตติยาภิกษุณีนับหายเสีย
 แล้วจงชักใช้ภิกษุทั้ง ๒ นี้ ๆ ตรัสดังนี้แล้วก็เสด็จเข้าสู่ที่ประทับ ๆ ครั้นนั้น
 ภิกษุเหล่านั้นก็ได้ทำนางเมตติยาภิกษุให้นับหาย ๆ พระเมตติยะกับพระภุมมชกะ
 ก็กล่าวกันว่า ขอท่านทั้งหลายจงอย่าให้นางเมตติยาภิกษุณีนับหายเสียเลย เพราะ
 นางเมตติยาภิกษุณีไม่มีความผิดอะไร เป็นแต่พวกข้าพเจ้าผู้โกรธ ฝืนใจ
 ผู้ประสงค์จะให้พระทัฬหฬลบุตรเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ได้ให้นางเมตติยาภิกษุณีนับ
 เกิดฟ้องร้องขึ้นเช่นนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้ง ๒ ก็โจทก์
 พระทัฬหฬลบุตร ด้วยปาราชิกอันไม่มีมูลอย่างนั้นหรือ ? ภิกษุทั้ง ๒ นั้นก็ตอบว่า
 อย่างนั้น ๆ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็พากันตเคยนภิกษุทั้ง ๒ นั้น ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ
 แล้วไปกราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ๆ พระองค์จึงโปรดให้
 ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามภิกษุทั้ง ๒ นั้นว่า เธอทั้ง ๒ ได้โจทก์พระทัฬหฬ-
 ลบุตร ด้วยปาราชิกอันหามูลมิได้จริงหรือ ? เมื่อภิกษุทั้ง ๒ นั้นกราบทูล
 ว่าจริง จึงทรงติเตียนโดยอเนกปริยาย แล้วทรงบัญญัติอัฐมสังขาทิเสส ข้อที่ ๘ นี้
 ไว้ว่า โย ปน ภิกขุ ทูฏโฆ โทโส อปปติโต อมูลเกน ปาราชิกเณ
 ธมฺเมเน อนนุทฺธเสยฺย อปฺเปว นาม น อิมมทา พุรุมฺหจริยา จาเวยฺยเนติ ตโต
 อปฺเรน สมฺเบน สมฺนุคฺคาหิยาโน วา อสมฺนุคฺคาหิยาโน วา อมูลกณฺเฏ
 ตํ อธิกรณํ โหติ ภิกขุ จ โทสํ ปตฺติจฺจติ สงฺขาทิเสโส ซึ่งแปลว่า ภิกษุใด

โกรธแค้นให้ภิกษุอื่น แล้วโจทก์ด้วยปาราชิกอันไม่มีมูลด้วยคิดว่า ถึงอย่างไรก็ดี
เราก็จะให้ภิกษุนั้น เคลื่อนจากพรหมจรรย์นั้น ต่อมาภายหลัง ภิกษุนั้นจะถูก
ชักใช้หรือไม่ก็ตาม ถ้าอริกณนั้นเป็นอริกณที่ไม่มีมูล ภิกษุนั้นแกล้งใส่โทษ
เปล่า ๆ ก็เป็นสงฆาทีเสส ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ คือ ในการจำแนกสิกขาบทว่า
คำว่า โกรธแค้นภิกษุอื่นนั้น คือ โกรธแค้นให้แก่ภิกษุอื่น ๆ คำว่า ไม่มีมูลนั้น คือ
ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจสงสัย ฯ คำว่า ด้วยปาราชิกนั้น คือ ด้วย
ปาราชิก ๔ ข้อใดข้อหนึ่ง ฯ คำว่า โจทก์นั้น คือ โจทก์เอง หรือให้ผู้อื่นโจทก์
คำว่า เคลื่อนจากพรหมจรรย์นั้น คือ เคลื่อนจากความเป็นภิกษุ เคลื่อนจาก
สมณธรรม เคลื่อนจากศีลวัตร เคลื่อนจากตปะคุณ

คำว่า ต่อมาภายหลัง คือ หลังจากการโจทก์แล้วแม้เพียงขณะหนึ่ง เวลา
หนึ่ง ครู่หนึ่ง ก็ตาม ฯ คำว่า ถูกชักใช้หรือไม่นั้น ได้แก่ถูกชักถามในเรื่องนั้น
หรือไม่ถูกชักถามก็ตาม

คำว่า อริกณนั้น ได้แก่อริกณ ๔ คือ วิวาทาธิกณ ๑ อนุวาทาธิกณ ๑
อาบัติคาธิกณ ๑ กิจจาธิกณ ๑

คำว่า ภิกษุนั้น แกล้งใส่โทษเปล่านั้น คือ ภิกษุนั้นแกล้งกล่าวด้วยเรื่อง
ไม่จริง

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในบทภาษณีย์ ที่ท่านจำแนกไว้โดยพิสดาร แต่ได้
ใจความว่า ถ้าภิกษุใดไม่ได้เห็น หรือไม่ได้ยิน หรือไม่ได้สงสัยว่า ภิกษุนั้นต้อง
ปาราชิก แล้วโจทก์ภิกษุนั้นว่า เราได้เห็นท่านต้องปาราชิกแล้ว เราได้ยินว่า
ท่านต้องปาราชิกแล้ว เราได้สงสัยว่าท่านต้องปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะแล้ว
ไม่เป็นสักยบุตรแล้ว การที่จะร่วมอุโบสถ ปวารณา สังฆกรรม กับท่านไม่มี ดังนี้
ต้องสงฆาทีเสสทุกคำ

ภิกษุใดได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้สงสัยว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่
นึกไม่ได้ เป็นแต่โจทก์ขึ้นว่า ตนได้เห็น ตนได้ยิน ตนได้สงสัยว่า ภิกษุนั้น
ต้องปาราชิก ดังนี้ ต้องสงฆาทีเสสทุกคำ

ภิกษุใดไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัยว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่ได้ใจทักว่า ตนได้เห็น หรือตนได้ยิน หรือตนได้สงสัยว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ภิกษุผู้ใจทักนั้นต้องสังฆาภิเสส

ภิกษุใดไม่ได้เห็น หรือไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัยว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่ถ้าผู้อื่นใจทักว่า ได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้สงสัยว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก ภิกษุผู้ใจทักต้องสังฆาภิเสสทุกคำ

ภิกษุได้เห็นว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่ถ้าให้ผู้อื่นใจทักว่า ข้าพเจ้าได้ยินว่า ท่านต้องปาราชิก หรือข้าพเจ้าได้สงสัยว่า ท่านต้องปาราชิก ต้องสังฆาภิเสสทุกคำ ฯ ภิกษุได้ยินว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่ถ้าให้ผู้อื่นใจทักว่า ข้าพเจ้าสงสัยว่า ท่านต้องปาราชิก หรือภิกษุใครรงเกียจว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่ถ้าให้ภิกษุอื่นใจทักว่า ข้าพเจ้าได้เห็น ได้ยินว่า ท่านต้องปาราชิก ก็ต้องสังฆาภิเสส ทุกคำ

ภิกษุใดได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้รงเกียจว่า ภิกษุนั้นต้องปาราชิก แต่ว่าลืมเสียแล้ว ถ้าภิกษุนั้นให้ผู้อื่นใจทักว่า ได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้รงเกียจว่า ท่านต้องปาราชิก ก็ต้องสังฆาภิเสสทุกคำ

ความเห็นว่าเป็นภิกษุในผู้ไม่บริสุทธก็มี ความเห็นว่าเป็นภิกษุในผู้บริสุทธก็มี ความเห็นว่าเป็นภิกษุในผู้ไม่บริสุทธก็มี ความเห็นว่าเป็นภิกษุในผู้บริสุทธก็มี

ผู้ไม่บริสุทธต้องปาราชิกข้อใดข้อหนึ่ง ถ้าเห็นว่าผู้นั้นบริสุทธไม่ขอโอกาสก่อน กล่าวขึ้นด้วยประสงค์จะให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ต้องทุกกฏกับสังฆาภิเสส ฯ ผู้ไม่บริสุทธต้องปาราชิกข้อใดข้อหนึ่ง ถ้าผู้ใจทักเห็นว่าบริสุทธ ขอโอกาสก่อนแล้วจึงใจทัก ด้วยประสงค์จะให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ต้องสังฆาภิเสส ถ้าประสงค์จะคำต้องทุกกฏ

ผู้บริสุทธ คือ ผู้ไม่ต้องปาราชิก ถ้าผู้ใจทักเห็นว่าไม่บริสุทธ ไม่ขอโอกาสก่อนแล้วใจทักขึ้น ด้วยประสงค์จะให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ต้องทุกกฏ ถ้าขอโอกาสแล้วหาอาบัติมิได้ ฯ ผู้บริสุทธ คือ ผู้ไม่ต้องปาราชิก ถ้าเห็นว่าผู้นั้น

ไม่บริสุทธฺ์ ไม่ขอโอกาสก่อน แล้วโจทก์ขึ้น โดยประสงค์จะดำ ต้องทุกกฏกับ
ปาจิตติย์ ถึงขอโอกาสแล้ว ก็ต้องปาจิตติย์

ผู้ไม่บริสุทธฺ์ คือ ผู้ต้องปาราชิกแล้ว ถ้าเห็นว่าผู้นั้นไม่บริสุทธฺ์ ประสงค์
จะให้ผู้นั้นเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ไม่ขอโอกาสก่อนแล้วพูดขึ้น ต้องทุกกฏ ถ้าขอ
โอกาสก่อน หาอาบัติมิได้ ถ้าประสงค์จะดำ ขอโอกาสหรือไม่ขอโอกาส ก็ต้อง
ทุกกฏกับปาจิตติย์

ถ้าเห็นว่าบริสุทธฺ์ในผู้บริสุทธฺ์ คือ ในผู้ไม่ต้องปาราชิก ไม่ขอโอกาส
ก่อนแล้วโจทก์ขึ้นด้วยประสงค์จะให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ต้องทุกกฏกับสังฆาติเสส
ถ้าขอโอกาสแล้ว ต้องสังฆาติเสสอย่างเดียว ฯ ถ้าประสงค์จะดำ ต้องทุกกฏกับ
ปาจิตติย์ ทั้งไม่ขอโอกาสและขอโอกาส

ความไม่มีอาบัติ ข้อมมิแก่ผู้เห็นว่าบริสุทธฺ์ ในผู้บริสุทธฺ์ ๑ แก่ผู้เห็นว่า
ไม่บริสุทธฺ์ ในผู้ไม่บริสุทธฺ์ ๑ แก่ภิกษุบา ๑ แก่ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ ๑ จบสังฆาติเสส
ข้อที่ ๘ ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

ส่วนเนื้อความในอรรถกถา ฎีกานั้น ยังมีอยู่อีกมาก หากจกขกมาแลแล้ว
เวลาก็จะไม่เพียงพอ จึงขอตัดไว้เพียงเท่านั้น

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๔

คัมภีร์อาทีกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๘

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา ราชคเห วิเรติ เวฬุวนเณ กลนฺทกนิวาเป ฯ
เตน โข ปน สมเขน เมตฺตียภุมฺมชกา ภิกฺขุ คิञฺจนุกฺกา ปพฺพตา โอโรหนฺตา
อหฺมสฺสํ ฉลกํ อชิกาย วิปฺปฏิปชฺชนํ ภิสฺวาเน เอวมาหฺมสฺสํ หนฺต มนฺธิ อาวุโส
อิมํ ฉลกํ ทพฺพํ มลฺลปฺตฺตนฺติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถถารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๔ ว่าด้วยสังฆาติเสส ตามพระบาลี อรรถกถาฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนวัน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสธรรม ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน
วิหาร กรุงราชคฤห์ ฯ ก็ในคราวนั้น เมื่อพระเมตติยะกับพระภุมมชกะ ลงจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นแพะตัวผู้ติดสัดกันอยู่กับแพะตัวเมีย ก็กล่าวกันขึ้นว่า
เออละ พวกเราก็จักสมมติแพะตัวผู้ให้เป็นพระทัฬหมลลบุตร จะสมมติแพะตัว
เมียนั้นให้เป็นนางเมตติยาภิกษุณี แล้วจึงกล่าวขึ้นว่า เมื่อก่อนพวกเราได้โจทก์
พระทัฬหมลลบุตรด้วยการไต่ขึ้น แต่บัดนี้พวกเราได้เห็นพระทัฬหมลลบุตร ทำมิดี
มีร้ายอยู่กับนางเมตติยาภิกษุณีด้วยตนเอง ดังนี้ ฯ แล้วภิกษุ ๒ รูปนั้นก็ได้อ
สมมติแพะตัวผู้ ให้เป็นพระทัฬหมลลบุตร ได้สมมติแพะตัวเมียนั้น ให้เป็น
นางเมตติยาภิกษุณี แล้วกล่าวขึ้นว่า เมื่อก่อนพวกเราได้โจทก์พระทัฬหมลลบุตร
ด้วยการไต่ขึ้น บัดนี้พวกเราได้เห็นพระทัฬหมลลบุตร ทำมิดีมีร้ายกับนางเมตติยา
ภิกษุณีด้วยตนเอง ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กล่าวขึ้นว่า พวกท่านอย่าพูดอย่างนี้
พระทัฬหมลลบุตร จักไม่ทำอย่างนี้ ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็ได้กราบทูลเรื่องนั้น
แด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์
แล้วทรงซักถามพระทัฬหมลลบุตรด้วยพระองค์เองว่า นี่แน่ะทัฬหะ เธอได้
หรือไม่ว่า เธอได้ทำเหมือนภิกษุทั้ง ๒ นั้นพูด ฯ พระทัฬหมลลบุตรกราบทูลว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทราบอยู่แล้ว ข้าพระองค์เป็นอย่างไรวะ ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าจึงตรัสถามซ้ำอีกเป็นครั้งที่ ๒ ฯ พระทัฬหมลลบุตร ก็กราบทูล
อย่างนั้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ฯ จึงตรัสขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ ฯ ก็กราบทูลขึ้น
อย่างนั้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ ฯ แล้วสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า นี่แน่ะ

ทัฬหะ ผู้บัญญัติทางหลายย่อมไม่ทำให้ลำบาก ดังนี้ ถ้าเธอทำ ก็จงบอกว่าทำ ถ้าเธอไม่ได้ทำ ก็จงบอกว่าไม่ได้ทำ ฯ พระทัฬหะมัลลบุตรเถรเจ้าจึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า แม้แต่เวลาอนนทลับ ข้าพระองค์ก็ไม่เคยผันเกี้ยวข้อง กับเมถุนธรรมเลย อย่างว่าแต่ตนอยู่เลย พระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น พวกเธอจงชักใช้ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ตรัสดังนี้แล้วก็ลุกขึ้นจากที่ประทับเข้าสู่พระวิหาร ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ชักพระเมตคิยะ ภุมมชกะ ฯ เมื่อภิกษุทั้ง ๒ นั้นถูกชัก ก็ได้บอกเนื้อความนั้น ตามเป็นจริง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า ที่ท่านทั้ง ๒ ได้โจทก์พระทัฬหะมัลลบุตรด้วยปาราชิก เพราะถือเลสอันใดอันหนึ่งแห่งอริกณส่วนอื่นอย่างนั้นหรือ ฯ ภิกษุทั้ง ๒ นั้นก็ตอบว่า อย่างนั้น ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็พากันยกโทษติเตียน แล้วไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามภิกษุทั้ง ๒ นั้นได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเตียนด้วยถ้อยคำโดยอเนกปริยาย แล้วทรงบัญญัติถามสงฆาทีเสสข้อที่ ๘ นั้นว่า โย ปน ภิกขุ ภิกขุ ทุฏฐิ โทโส อปปภีโต อณฺณภาคิยสฺส อริกณสฺส กิญจิ เทสํ เลสมตฺตํ อุปาทาย ปาราชิกน ธมฺเมน อนุหฺมฺเสชฺช อุปเปว นาม นํ อิมมฺหา พุราณมจฺริยา จาเวชฺชนฺติ ตโต อุปเรน สมเชน สมมฺนุคฺคาหิมาโน วา อสมมฺนุคฺคาหิมาโน วา อณฺณภาคิยญฺเจว ตํ อริกณํ โหติ โกจิ เทโส เลสมตฺตโต อุปาทินฺโน ภิกขุ จ โทสํ ปตฺติจฺจาคิ สงฆาทีเสโส ฯ ซึ่งแปลว่า ภิกษุใดโกรธแค้นให้แก่ภิกษุ แล้วถือเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งแห่งอริกณส่วนอื่นขึ้นเป็นเลส โจทก์ด้วยปาราชิกด้วยคิดว่าถึงอย่างไรก็ดี เราก็จักให้ภิกษุนั้นเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ต่อนั้นมาภายหลัง เมื่อภิกษุนั้นถูกชักใช้หรือไม่ก็ตาม อริกณนั้น เป็นอริกณส่วนอื่น คือ สักว่าเป็นเลสอุปายเท่านั้น ภิกษุนั้นเป็นอันโจทก์เปล่า ๆ ภิกษุนั้นต้องสงฆาทีเสส ดังนี้

คำว่า อริกณส่วนอื่นนั้น คือ เป็นส่วนแห่งอาบัตอื่น หรือเป็นส่วนอื่นแห่งอริกณ

อย่างไรจึงเรียกว่า อริกณเป็นส่วนอื่นแห่งอริกณ ฯ อย่างนี้ คือ วิวาทาธิกณ เป็นอีกประเภทหนึ่งแห่งอนุวาทาธิกณ อาบัติตาธิกณ ก็จงจา-

ธิกกรณ ๑ อนุวาทธิกกรณ ก็เป็นอีกประการหนึ่งแห่งอาบัติธิกกรณ กิจจาธิกกรณ
 วิวาทธิกกรณ ๑ อาบัติธิกกรณ ก็เป็นอีกประเภทหนึ่งแห่งกิจจาธิกกรณ วิวาทนิกกรณ
 อนุวาทธิกกรณ ๑ กิจจาธิกกรณ ก็เป็นอีกประเภทหนึ่งแห่ง วิวาทธิกกรณ อนุวาทธิกกรณ
 อาบัติธิกกรณ

อย่างไรจึงเรียกว่า ธิกกรณเป็นส่วนหนึ่งแห่งธิกกรณ ๑ อย่างนี้ คือ
 วิวาทธิกกรณเป็นส่วนวิวาทธิกกรณ ๑ อนุวาทธิกกรณ ก็เป็นส่วนอนุวาทธิกกรณ ๑
 อาบัติธิกกรณ ก็เป็นส่วน อาบัติธิกกรณ และเป็นส่วนอื่นก็มี ๑ อย่างไร
 อาบัติธิกกรณ จึงจัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติธิกกรณ ๑ อย่างนี้ คือ อาบัติ
 เมถุนกรรมปาราชิก จัดเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติอทินนาทานปาราชิก และมนุสสวิคคห-
 ปาราชิก อนุตตรมนุสสธัมมปาราชิก ๑ อาบัติอทินนาทานปาราชิก ก็ต่างจากปาราชิก
 ข้ออื่น ๑ อาบัติมนุสสวิคคหปาราชิก ก็ต่างจากปาราชิกข้ออื่น

อย่างไรจึงเรียกว่า อาบัติธิกกรณ เป็นส่วนอาบัติธิกกรณ ๑ อย่างนี้
 คือ ปาราชิกข้อไหน ก็เป็นส่วนหนึ่งของข้อนั้น

คำว่า เลสนั้น มีอยู่ ๑๐ อย่าง คือ ชาติ ๑ ชื่อ ๑ โกรต ๑ เพศ ๑ อาบัติ ๑
 บาตร ๑ จีวร ๑ อุบาสณ ๑ อาจารย์ ๑ เสนาสนะ ๑

เลส คือ ชาตินั้น ได้แก่ ได้เห็นภคัตริย์ หรือพราหมณ์ เวศย์ ศุทร
 คนใด คนหนึ่ง ต้องปาราชิก แล้วเอามาใจทักผู้อื่นว่า เราได้เห็นท่านผู้เป็นภคัตริย์
 หรือพราหมณ์ เวศย์ ศุทร ต้องปาราชิก ท่านไม่เป็นสมณะแล้ว ไม่เป็นสักขยบุตรแล้ว
 ร่วมอุโบสถปวารณาสังฆกรรมกับท่านไม่ได้แล้ว ดังนี้ ต้องสังฆาทิเสสทุกคำใจทัก

เลส คือ ชื่อนั้น ได้แก่ ได้เห็นภิกษุชื่อว่า พุทธรักจิต หรือธรรมรักจิต
 สังฆรักจิตผู้อื่น ต้องปาราชิก แล้วเอามาใจทักภิกษุผู้เป็นข้อเดียวกันว่า เช่นชื่อว่า
 พุทธรักจิต ธรรมรักจิต สังฆรักจิต ว่า ฉันได้เห็นท่านพุทธรักจิต หรือท่านธรรมรักจิต
 หรือท่านสังฆรักจิต ต้องปาราชิกแล้ว ดังนี้ ต้องสังฆาทิเสสทุกคำใจทัก

เลส คือ โกรสนั้น ได้แก่ อ่างเอาผู้มีโคตรเดียวกัน ซึ่งตนได้เห็นว่าต้อง
 ปาราชิก มาใจทักผู้เป็นโคตรเดียวกัน เช่นได้เห็นผู้เป็นโคตรมโคตร หรือโมคคัลลาน-

โคตร กัจจายนโคตร วาเสฏฐโคตร ต้องปาราชิกแล้วยกขึ้นโจทก์ผู้มีโคตรเดียวกันว่า เราได้เห็นโคตมโคตร ต้องปาราชิก ดังนี้ ต้องสั่งฆาตีเสสทุกคำ

ส่วนเลส คือ เพศนั้น ได้แก่ยกเอาผู้ที่มีเพศอย่างเดียวกัน เช่น สูงคำ คำขาวเหมือนกัน ซึ่งคนได้เห็นว่า ต้องปาราชิก มาโจทก์ผู้เป็นเพศเดียวกัน

เลส คือ อาบัตินั้น ได้แก่ได้เห็นผู้ต้องอาบัติเบาแล้วเก็บมาโจทก์ว่า ต้องปาราชิก

เลส คือ บาตรนั้น ได้แก่ได้เห็นผู้ใช้บาตรโลหะ หรือบาตรดิน บาตรผ้าสาฎก บาตรผ้าดอกคำ ต้องปาราชิก แล้วเอามาโจทก์ภิกษุผู้ใช้บาตรอย่างเดียวกันว่า ต้องปาราชิก

เลส คือ จีวรนั้น คือ ได้เห็นผู้ใช้บังสกุลจีวร หรือคฤหัสถ์จีวร ต้องปาราชิก แล้วเก็บมาโจทก์ผู้ใช้จีวรอย่างเดียวกันว่า ต้องปาราชิก

เลส คือ อุบาสยานั้น คือ ได้เห็นลัทธิหาริกของอุบาสกฝ่าย ซึ่งมีข้ออย่างเดียวกัน ต้องปาราชิก แล้วเอามาโจทก์ลัทธิหาริกของอุบาสกฝ่ายผู้มข้ออย่างเดียวกันว่า ต้องปาราชิก

เลส คือ อาจารย์นั้น ได้แก่ได้เห็นศิษย์ของอาจารย์ ซึ่งมีข้ออย่างเดียวกัน ต้องปาราชิก แล้วเก็บมาโจทก์ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้มข้อเดียวกันว่า ท่านต้องปาราชิก

เลส คือ เสนาสนะนั้น ได้แก่ได้เห็นผู้อยู่ในเสนาสนะของผู้อื่น ต้องปาราชิก แล้วเก็บมาโจทก์ผู้อยู่ในเสนาสนะของผู้มข้ออย่างเดียวกันว่า ท่านต้องปาราชิก

คำว่า ด้วยปาราชิกชั้น คือ ด้วยปาราชิกข้อใดข้อหนึ่ง ใน ๔ ข้อนั้น ๆ คำว่า โจทก์นั้น ได้แก่ โจทก์เอง หรือให้ผู้อื่นโจทก์ ๆ คำว่า ให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นั้น คือ ให้เคลื่อนจากความเป็นภิกษุ จากสมณธรรม จากศีลขันธ์ จากตปะคุณ

คำว่า ค่อมภายหลัง คือ หลังจากการโจทก์นั้นมา แม้เพียงชั่วขณะหนึ่งก็ตาม ๆ คำว่า ถูกชักใช้หรือไม่ก็ตามนั้น คือ ถูกชักใช้ในเรื่องนั้นหรือไม่ก็ตาม

คำว่า อธิกรณ์นั้น ได้แก่อธิกรณ์ ๔ คือ วิวาทาธิกรณ์ ๑ อนุวาทาธิกรณ์ ๑ อาปัตตาธิกรณ์ ๑ กิจจาธิกรณ์ ๑

คำว่า อังเลสอันใดอันหนึ่ง คือ อังเลส ๑๐ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง

คำว่า ภิกษุนั้น โจทก์เปล่า ๆ นั้น คือ ภิกษุนั้น โจทก์ด้วยคำเท็จ

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความบทภาษนียเป็นข้อ ๆ ว่า ข้อที่ ๑ ได้เห็นภิกษุต้องสังฆาติเสส มีความเห็นว่า ต้องสังฆาติเสสแล้วโจทก์ขึ้นด้วยปาราชิก เรียกว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ เรียกว่าอังเลส ต้องสังฆาติเสสทุกคำ

ข้อที่ ๒ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องสังฆาติเสส เห็นว่าต้องถูกลัจฉัย แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก จัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดว่าอังเลส ต้องสังฆาติเสสทุกคำ ๆ

ข้อที่ ๓ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องสังฆาติเสส แต่เห็นว่าจะปาจิตตีย์ แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ก็จัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดว่าอังเลส ต้องสังฆาติเสสทุกคำ ๆ

ข้อที่ ๔ ว่า เห็นภิกษุต้องสังฆาติเสส แต่เห็นว่าจะปาฏิเทสนียะ แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก จัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดว่าอังเลส ต้องสังฆาติเสสทุกคำ ๆ ข้อที่ ๕ ว่า

ได้เห็นภิกษุต้องสังฆาติเสส แต่เห็นว่าจะทุกกฏ แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก จัดเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดว่าเป็นการอังเลส ต้องสังฆาติเสสทุกคำ ๆ ข้อที่ ๖ ว่า

ได้เห็นภิกษุต้องสังฆาติเสส แต่เห็นว่าจะทุพภาสิต แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก จัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดเป็นการอังเลส ต้องสังฆาติเสสทุกคำ

สำหรับถูกลัจฉัยนั้น ข้อที่ ๑ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องถูกลัจฉัย เข้าใจว่าเป็นถูกลัจฉัย แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ๆ ข้อที่ ๒ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องถูกลัจฉัย แต่เข้าใจว่าจะปาจิตตีย์ แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ๆ ข้อที่ ๓ ว่า ได้เห็นภิกษุต้อง

ถูกลัจฉัย แต่เข้าใจว่าจะปาฏิเทสนียะ แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ๆ ข้อที่ ๔ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องถูกลัจฉัย แต่เข้าใจว่าจะทุกกฏ แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ๆ

ข้อที่ ๕ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องถูกลัจฉัย แต่เข้าใจว่าจะทุพภาสิต แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ๆ ข้อที่ ๖ ว่า ได้เห็นภิกษุต้องถูกลัจฉัย แต่เข้าใจว่าจะสังฆาติเสส

แล้วโจทก์ด้วยปาราชิกว่า ท่านไม่ใช่สมณะเป็นต้น จัดเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดเป็นการอังเลส ต้องสังฆาติเสสทั้งนั้น

การอังเลส ต้องสังฆาติเสสทั้งนั้น

สำหรับปาจิตติยนั้น ท่านก็แจกเป็นข้อ ๆ เหมือนกัน แต่ได้ใจความว่า เมื่อเห็นภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย เข้าใจว่าต้องปาจิตติย หรือทุกกฏ ทุพภาสิต สังฆาทิเสส อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ต้องสังฆาทิเสส ทุกคำโจทก์

สำหรับปาฏิเทสนียะนั้นว่า ได้เห็นภิกษุต้องปาฏิเทสนียะ เข้าใจว่า ต้องปาฏิเทสนียะ หรือเข้าใจว่าต้องทุกกฏ ทุพภาสิต ฤทธัจฉัย ปาจิตติย สังฆาทิเสส แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ต้องสังฆาทิเสสทุกคำ

สำหรับทุกกฏนั้นว่า ได้เห็นภิกษุต้องทุกกฏ เข้าใจว่าต้องทุกกฏ หรือเข้าใจว่า ต้องอาบัตินี้ก็ตาม แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ต้องสังฆาทิเสสทุกคำโจทก์

สำหรับทุพภาสทินั้นว่า ได้เห็นภิกษุต้องทุพภาสิต เข้าใจว่าต้องทุพภาสิต หรือเข้าใจว่า ต้องอาบัตินี้ เช่นเข้าใจว่า ต้องสังฆาทิเสส ต้องฤทธัจฉัย ต้องปาจิตติย ต้องปาฏิเทสนียะ ต้องทุกกฏ อย่างไรก็ตาม แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ต้องสังฆาทิเสสทุกคำ

ในบาลีท่านแนะนำให้แจกเป็นจักรต่าง ๆ ดังที่เคยแจกมาแล้วในข้ออื่น ๆ นั้น แล้วท่านแจกไว้เป็นตัวอย่างว่า ได้เห็นภิกษุต้องสังฆาทิเสส หรือเข้าใจว่า ต้องฤทธัจฉัย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ก็จัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดว่าอสังฆาทิเสส ต้องสังฆาทิเสสทุกคำ

ได้เห็นภิกษุต้องฤทธัจฉัย เข้าใจว่าต้องฤทธัจฉัย หรือปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต สังฆาทิเสส อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก จัดว่าเป็นส่วนอื่นแห่งอาบัติ จัดว่าเป็นการอสังฆาทิเสส ต้องสังฆาทิเสสทุกคำ

เห็นว่าภิกษุต้องปาจิตติย เข้าใจว่าต้องปาจิตติย หรือปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต ฤทธัจฉัย สังฆาทิเสส แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ก็ต้องสังฆาทิเสสทุกคำ

เห็นว่าภิกษุต้องปาฏิเทสนียะ หรือต้องทุกกฏ ทุพภาสิต สังฆาทิเสส อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แล้วโจทก์ด้วยปาราชิก ต้องสังฆาทิเสสทุกคำที่โจทก์

ที่จะไม่ต้องอาบัติ คือ เข้าใจว่าอย่างนั้น แล้วโจทก์เองหรือให้ผู้อื่นโจทก์ ๑ ภิกษุบ้า ๑ ภิกษุนับญญิต ๑ จบนวมสังฆาทิเสสข้อที่ ๘ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์หัตถิสมันตปาสาทิกาวา สังฆา-
 ทิเสสข้อที่ ๘ นี้ เรียกว่าหัตถิหุตฺตฺวโทสสิกขาบท ฯ แล้วท่านกล่าวเนื้อความไว้
 พิศดาร แต่เห็นว่า เนื้อความซึ่งแสดงมาแล้ว ตามพระบาลีนั้น พอเป็นที่
 เข้าใจอยู่แล้วทั้งนั้น จึงไม่จำเป็นต้องยกมาแสดงให้พิสดารตามท่าน จักยกมา
 แสดงแต่เพียงข้อที่กล่าวถึงการที่ท่านซักความเท่านั้น คือ ท่านซักพระเมตติยะ ภุมม-
 ชกะทั้ง ๒ นั้นว่า พวกท่านได้เห็นพระทัฬหฬลบุตร กับนางเมตติยาภิกษุณีอยู่
 ที่ไหน ฯ เมื่อภิกษุ ๒ รูปนั้นตอบว่า ได้เห็นอยู่ที่เชิงเขาศิขณกูฏ ฯ ท่าน
 ก็ซักต่อไปว่า ได้เห็นในเวลาไหน ฯ เมื่อตอบว่า ในเวลาไปเที่ยวบณฑบาต ฯ
 แล้วจึงหันไปถามพระทัฬหฬลบุตรว่า นี่แน่ะท่านทัฬหฬ ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้
 เมื่อเช้าวันนั้นท่านอยู่ที่ไหน ฯ พระเถระตอบว่า ข้าพเจ้าจัดแจงภัตตาหารอยู่ที่พระ
 เวฬุวัน ฯ แล้วจึงซักว่า ใครรู้ว่าในเวลานั้นท่านอยู่ที่พระเวฬุวัน ฯ พระเถระเจ้า
 ตอบว่า ภิกษุสงฆ์รู้ แล้วคณะวิมัลลจึงถามภิกษุสงฆ์ว่า ในเวลานั้น ท่านทั้งหลาย
 รู้ว่า พระทัฬหฬลบุตรนี้อยู่ที่พระเวฬุวันหรือ ฯ ภิกษุสงฆ์ก็ตอบว่ารู้ เพราะพระ
 ทัฬหฬลบุตรนี้อยู่แต่ในพระเวฬุวัน จำเดิมแต่ได้รับสมมติมาแล้ว ฯ ลำดับนั้น จึงซัก
 ภิกษุ ๒ รูปนั้นว่า ถ้อยคำของพวกเธอไม่สม พวกเธออ้างเลสอนใดอันหนึ่งขึ้นมา
 กล่าวเป็นแน่ ฯ ภิกษุ ๒ รูปนั้นไม่รู้จะแก้อย่างไร ก็เลียบบอกตามความจริง ดังนี้

ฎีกา

ส่วนในฎีกากล่าวว่า พระทัฬหฬลบุตรเถระเจ้า ได้บำเพ็ญสมณธรรม
 ไว้แต่ในครั้งศาสนาพระพุทธกัสสป กับภิกษุ ๑ รูปด้วยกัน ดังที่เคยแสดงมาแล้วใน
 เรื่องอัสติมหาสาวก และชื่อว่าทัฬหฬนั้น แปลว่า บัณฑิต สันเนื้อความที่ควรยกมา
 แสดงเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๕
คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยสังฆาภิเสสข้อที่ ๑๐

เตน สมเขน พุรุโธ ภควา ราชคเห วิหริติ เวพฺพเน กลนฺทกนิวาเป ฯ
อถโข เทวหตฺโต เชน โกกาลิกเก กญฺโอมรตฺติสฺสโก ขณฺหเทเวีย ปุตฺโต สมุทฺทหตฺโต
เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถการนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๕๕ ว่าด้วยหสมสังฆาภิเสส ข้อที่ ๑๐ ตามวาระพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี.

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงตรัสรู้ธรรมทั้งปวง ประทับอยู่ที่
พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ ฯ ครั้งนั้น พระเทวทัตได้ไปหาพระโกกาลิกะ
พระกญฺโอมรตฺติสฺสกะ พระสมุทฺทตฺตะ ผู้เป็นบุตรของนางขันหาเทวี แล้วกล่าวขึ้นว่า
พวกเราพากันทำสังฆเภท ทำจักกเภท แก่พระสมณโคตมเถิด ฯ เมื่อพระเทวทัต
กล่าวอย่างนั้นแล้ว พระโกกาลิกะจึงกล่าวขึ้นว่า พระสมณโคตมเป็นผู้มีฤทธิ์มาก
มีอำนาจมาก พวกเราจะทำสังฆเภท ทำจักกเภท แก่พระสมณโคตมได้อย่างไร ฯ
พวกเทวทัตจึงว่า พวกเราจักพากันเข้าไปหาพระสมณโคตม แล้วทูลขอวัตถุ
๕ ประการว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงสรรเสริญความมกน้อย
ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด ความประพฤติน่าเลื่อมใส ความ
ไม่สะสมบงกช ความเพียรแก้กลัว โดยอนนคปริยาบ ฯ วัตถุ ๕ ประการ

ที่ข้าพระองค์จะกราบทูล เป็นเหตุให้เกิดความมกน้อย ความสันโดษ ความ
ขัดเกลา ความขจัด ความเลื่อมใส ความเพียรกล้า โดยอเนกปริยาย ฯ
ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงบัญญัติวัตถุ ๕ ประการ คือ ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ป่
จนตลอดชีวิตอย่าอยู่บ้านเลย ภิกษุใดอยู่บ้าน ภิกษุนั้นต้องโทษ ดังนี้ ๑ ให้
ภิกษุทั้งหลายถือการเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต ภิกษุใดรับการนิมนต์ของชาวบ้าน
ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายนั่งห่มผ้าบังสกุลอยู่ตลอดชีวิต ภิกษุใด
นั่งห่มจีวรที่คดหุบคัถวาย ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ตามโคนไม้
จนตลอดชีวิต ภิกษุใดอยู่ห่มบัง ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ อย่าให้ภิกษุทั้งหลายฉนัปลา
ฉนัเนื้อจนตลอดชีวิต ภิกษุใดฉนัปลา ฉนัเนื้อ ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ดังนี้ ฯ วัตถุ
๕ ประการนี้ พระสมณโคตมจักไม่ทรงอนุญาตเป็นแน่ แล้วพวกเราจักแนะนำให้
ประชุมชนเข้าใจในเรื่องวัตถุ ๕ ประการนี้ ฯ นี่แนะนำท่านทั้งหลาย พวกเราอาจทำ
สังฆเภท ทำจักกเภท แก่พระสมณโคตมได้โดยวัตถุ ๕ ประการนี้เป็นแน่ ฯ นี่แนะนำ
ท่านทั้งหลาย คนทั้งหลายย่อมเลื่อมใสในความเศร้าหมอง

เมื่อพระเทวทัตออกความเห็นอย่างนั้นแล้ว ก็พาพรรคพวก เข้าไปเฝ้า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็พากันนั่งลงในที่สมควรแก่ตน ครั้นนั่ง
เรียบร้อยแล้ว พระเทวทัต จึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์ทรงสรรเสริญความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความขจัด
ความประพฤติน่าเลื่อมใส ความไม่สะสมบั้งจัย ความเพียรแก่กล้า โดยอเนก
ปริยาย ฯ วัตถุทั้ง ๕ ที่ข้าพระองค์จะกราบทูลนี้ ล้วนแต่เป็นเหตุให้เกิดความ
มกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด ความน่าเลื่อมใส ความไม่
สะสมบั้งจัย ความเพียรแก่กล้า โดยอเนกปริยาย ฯ วัตถุ ๕ ประการนั้น
คือ ให้ภิกษุอยู่ป่จนตลอดชีวิต ภิกษุใดอยู่ใกล้บ้าน ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ให้ภิกษุ
ทั้งหลายบิณฑบาตเลียงขีพตลอดชีวิต ภิกษุใดยินดีต่อการนิมนต์ ภิกษุนั้นต้อง
โทษ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายนั่งห่มผ้าบังสกุลตลอดชีวิต ภิกษุใดยินดีต่อจีวรแห่ง
คดหุบคั ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ตามโคนต้นไม้ตลอดชีวิต ภิกษุใด
อยู่ในห่มบัง ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ อย่าให้ภิกษุทั้งหลายฉนัเนื้อ ฉนัปลาตลอด

ชีวิต ภิกษุใดขึ้นฉัน ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ฯ ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติ
 วัตถุ ๕ ประการนี้แก่ภิกษุทั้งหลายเกิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 จึงทรงตรัสห้ามว่า อย่าเลยเทวทัต ภิกษุใดประสงค์จะอยู่ป่าก็จงอยู่ป่า ภิกษุใด
 ประสงค์จะอยู่ใกล้บ้าน ก็จงอยู่ใกล้บ้าน ภิกษุใดประสงค์จะบิณฑบาตเลียงชีพ ก็จง
 บิณฑบาตเลียงชีพ ภิกษุใดประสงค์จะรับนิมนต์ ก็จงรับนิมนต์ ภิกษุใดประสงค์
 จะนั่งห่มผ้าบังสุกุล ก็จงนั่งห่มผ้าบังสุกุล ภิกษุใดประสงค์จะร่ำแหงคฤาบดี ก็จงรับจิว
 คฤาบดี นี่แน่ะเทวทัต เราตถาคต ได้อนุญาตเสนาสนะ คือ การอยู่ตามโคนต้นไม้
 สำหรับปีละ ๑ เดือนไว้แล้ว เราได้อนุญาต ปลา เนื้อ อันบริสุทธด้วยอาการ ๓
 คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจสงสัยไว้แล้ว ดังนี้

ลำดับนั้น พระเทวทัตก็อดคิดใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาต
 วัตถุ ๕ ประการนี้แล้ว จึงพร้อมด้วยบริวารลูกชั้นถวายบังคมลา แล้วพาบริวาร
 เข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ ประกาศให้ประชุมชนเข้าใจตามวัตถุ ๕ ประการว่า นี่แน่ะ
 ท่านทั้งหลาย พวกเราได้เข้าไปขอวัตถุ ๕ ประการต่อพระสมณโคตมว่า พระผู้มี
 พระภาคเจ้าได้ทรงสรรเสริญความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความขจัด
 ความประพฤติน่าเลื่อมใส ความไม่สะสมปัจจัย ความเพียรแก่กล้า ไว้แล้วโดยอเนก
 ปริยาย ฯ วัตถุ ๕ ประการ ที่ข้าพระองค์จะกราบทูลนี้ เป็นเหตุให้เกิดความมกน้อย
 ความสันโดษ ความขัดเกลา ความขจัด ความประพฤติน่าเลื่อมใส ความไม่
 สะสมปัจจัย ความเพียรแก่กล้า โดยอเนกปริยายทั้งนั้น ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ป่าตลอดชีวิต ภิกษุใดอยู่ใกล้บ้าน ภิกษุนั้นต้อง
 โทษ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายถือการบิณฑบาตเลียงชีพตลอดชีวิต ภิกษุใดยินดีต่อการ
 นิมนต์ ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ตามโคนต้นไม้ตลอดชีวิต ภิกษุใดอยู่
 มุงบัง ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ อย่าให้ภิกษุฉันเนื้อ ฉันปลา ตลอดชีวิต ภิกษุใดฉันเนื้อ
 ฉันปลา ภิกษุนั้นต้องโทษ ๑ ดังนี้ แต่พระสมณโคตมไม่ทรงอนุญาตวัตถุ ๕ ประการนี้
 ส่วนพวกเราจักประพฤตินั้นตามวัตถุ ๕ ประการนี้

ในคนทั้งหลายที่ได้ยินได้ฟังนั้น คนเหล่านี้ไม่มีศรัทธา ไม่มี ความเลื่อมใส
 ไม่มีความรู้ คนเหล่านั้นก็กล่าวกันว่า พระสมณะสักยบุตรเหล่านี้ เป็นพวกกำจัด
 บาปกรรม เป็นพวกประพฤติดัดเกลา ส่วนพระสมณโคตมเป็นผู้มักมาก จงใจ

ในความมักมาก ๆ คนเหล่านี้มีความเชื่อ มีความเลื่อมใส มีปัญญา มีความรู้
 คนเหล่านี้ก็โพชนายกโทษติเตียนว่า เหตุไรพระเทวทัตจึงพยายามทำสังฆเภท
 ทำจักรเภท แก่สมเด็จพระโลกเชษฐเจ้า ๆ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ยินคำติเตียน
 ของคนทั้งหลาย ก็พากันติเตียนพระเทวทัตเหมือนกับคนทั้งหลาย แล้วจึง
 กราบทูลให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ฯ พระองค์จึงโปรดให้ประชุม
 ภิกษุสงฆ์ ทรงสอบถามพระเทวทัตว่า นี่แน่ะเทวทัต ได้ยินว่า เธอพยายาม
 เพื่อจะทำสงฆ์ให้แตกกัน เพื่อจะทำลายจักร จริงหรือ ฯ พระเทวทัตก็กราบทูลว่า
 จริง พระเจ้าข้า ฯ จึงทรงติเตียนพระเทวทัตด้วยถ้อยคำโดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า
 นี่แน่ะโมฆบุรุษ เหตุไรเธอจึงพยายามเพื่อทำให้สงฆ์แตกกัน เพื่อทำลายจักร
 ดังนี้ เป็นต้น แล้วทรงบัญญัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑๐ ขึ้นไว้ว่า โย ปน ภิกขุ
 สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส เกทาย ปฏกฺกเมยฺย เกทณฺสํวตฺตณิกํ วา อธิกรณํ สมาทาย
 ปคฺคยหํ ติฏฺฐเขยฺย โส ภิกขุ ภิกขุหิ เอวมสฺส วณฺโณ มา อาขสฺมา สมคฺคสฺส
 สงฺฆสฺส เกทาย ปฏกฺกมि เกทณฺสํวตฺตณิกํ วา อธิกรณํ สมาทาย ปคฺคยห
 อญฺจาสิ สเมตายสฺมา สงฺเขน สมคฺโค หิ สงฺโฆ สมโมทมาโน อวิวหามาโน
 เอกุทฺเทโส ผาสฺว วิหเรตฺติ ฯ เอลฺลจ โส ภิกขุ ภิกขุหิ วุจฺจมาโน
 ตเถว ปคฺคณฺเฑยฺย โส ภิกขุ ภิกขุหิ ขาวตติยํ สมณฺภาสิตพฺโพ ตสฺส
 ปฏฺนิสฺสคฺคาเย ฯ ขาวตติยญฺเจ สมณฺภาสิยามาโน ตํ ปฏฺนิสฺสขฺเขยฺย อิจฺเจตฺติ
 กุสลํ โน เจ ปฏฺนิสฺสขฺเขยฺย สงฺฆาทิเสโส ซึ่งแปลว่า ภิกษุใดพากันเพียร
 เพื่อทำลายสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน หรือก่ออธิกรณ์ที่จะให้แตกร้างกัน ภิกษุนั้น
 ควรที่ภิกษุทั้งหลายจะกล่าวว่า ขอท่านจงอย่าพากันเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ที่พร้อม
 เพรียงกันให้แตกกันเลย อย่างก่ออธิกรณ์ ซึ่งจะทำให้สงฆ์แตกกัน ขอท่านจง
 พร้อมเพรียงกับสงฆ์เถิด เพราะสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ที่ชนชมต่อกัน ไม่วิวาทกัน
 มีอุทเทสอันเดียวกัน บ่มอบุสบาย ดังนี้ ภิกษุนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่
 อย่างนี้ ยังขึ้นประพฤติด้อย่างนั้น ภิกษุนั้นควรที่ภิกษุทั้งหลายจะสวดสมณภาสน์ถึง
 ๓ ครั้ง เพื่อให้ละการพยายามนั้น ฯ ถ้าภิกษุสวดสมณภาสน์ถึง ๓ ครั้งแล้ว ภิกษุนั้น
 ละความพยายามนั้นก็เป็นการดี ถ้าไม่ละต้องสังฆาทิเสส ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวัฏฏ์ คือ การจำแนกถ้อยคำในวัฏฏ์ สิกขาบท ซึ่งได้ยกขึ้นแปลไว้แล้วนั้นเป็นคำ ๆ ไป คือ คำว่า สงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันนั้น ได้แก่สงฆ์ที่มีสัจวาสนेमอกัน ตั้งอยู่ในสีมาเสมอกัน ๆ คำว่า พากเพียร เพื่อจะทำลายนั้น คือ แสวงหาพรรคพวกหรือคณะขึ้นด้วย คำว่า ทำอย่างไรภิกษุเหล่านั้นจึงจะแตกต่างกัน จึงจะแยกกัน จึงจะเป็นพวก ๆ ๆ คำว่า อธิกรณ์อันจะทำให้แตกต่างกันนั้น ได้แก่วัตถุที่ทำให้แตกต่างกัน ๑๘ อย่าง

คำว่า ภิกษุนั้น หมายถึงภิกษุผู้จะทำสงฆ์ให้แตกต่างกัน ๆ คำว่า อันภิกษุทั้งหลาย คือ อันภิกษุเหล่านั้น ๆ อธิบายว่า ภิกษุเหล่าใดได้เห็น ได้ยิน ควรที่ภิกษุเหล่านั้นจะกล่าวว่า ขอท่านอย่าพยายามเพื่อจะทำสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันให้แตกต่างกัน หรืออย่าถือ อย่าประคอง อย่าดำรงไว้ ซึ่งอธิกรณ์ที่จะทำให้งงแยกกัน ขอท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ที่ชื่นชมต่อกัน ที่ไม่วิวาทกัน ที่มีอุทเทสอันเดียวกัน ย่อมอยู่สบาย ให้อาหารอย่างถึง ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง ๆ ถ้าภิกษุนั้นสละกเป็นกรณี ถ้าไม่สละกต้องทุกกฏ ๆ พวกภิกษุที่ได้ยินแล้วไม่ว่ากล่าวก็ต้องทุกกฏ ๆ ควรดูควรว่าภิกษุนั้นมาสู่ท่ามกลางสงฆ์ แล้วควรกล่าวถึง ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้งว่า ขอท่านจงอย่าพยายามที่จะทำลายสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันให้แตกต่างกัน หรืออย่าถือ อย่าประคอง อย่าดำรงไว้ ซึ่งอธิกรณ์ที่จะให้แตกต่างกัน ขอท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ที่ชื่นชมต่อกัน ที่ไม่วิวาทกัน ที่มีอุทเทสอันเดียวกัน ย่อมอยู่สบาย ดังนี้ ๆ ถ้าภิกษุนั้นสละกเป็นกรณี ถ้าไม่สละกต้องทุกกฏ

ภิกษุนั้น ควรที่ภิกษุทั้งหลายจะสวดสมณภาสน์ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้ คือ ให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ข้าแต่สงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้ช้อย่างนี้ ย่อมพากเพียรเพื่อจะทำสงฆ์พร้อมเพรียงกันให้แตกต่างกัน ๆ เขาไม่สละกัตถุนั้น ๆ ถ้าสงฆ์เห็นพร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรสวดสมณภาสน์ภิกษุชอนให้ละกัตถุนั้น ๆ อันนั้นเป็นญัตติ ๆ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้ชอน ย่อมพยายามเพื่อจะทำสงฆ์พร้อมเพรียงกันให้แตกต่างกัน ๆ ยังไม่สละกัตถุนั้น ๆ สงฆ์กำลังสวดสมณภาสน์ ภิกษุชอนเพื่อให้ละกัตถุนั้น ๆ การสวดสมณภาสน์ภิกษุชอน ย่อมสมควรแก่ท่านผู้ใด

ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ดังนี้ ถึง ๓ ทน แล้วคำท้ายหนที่ ๓ ให้ว่า ภิกษุผู้มีชอน อันสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้สละวัตถุนั้น ๆ ขอนยอมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงได้นั่งอยู่ ๆ ข้าพเจ้าขอจำข้อนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

จบญัตติต้องทุกกฎ จบกรรมวาจา ๒ ต้องถูกลัจฉัย จบกรรมวาจา ๓ ต้องสังฆาติเสส ฯ เมื่อต้องสังฆาติเสสแล้ว ทุกกฎกับถูกลัจฉัยนั้นยอมระงับไป

ภิกษุเข้าใจว่า กรรมไม่เป็นธรรม ในกรรมเป็นธรรม จึงไม่ยอมสละต้องสังฆาติเสส ภิกษุสงสัยในกรรมที่เป็นธรรม หรือเข้าใจว่า กรรมไม่เป็นธรรม ในกรรมที่เป็นธรรม จึงไม่ยอมสละ ก็ต้องสังฆาติเสส ฯ เข้าใจว่า กรรมเป็นธรรม ในกรรมไม่เป็นธรรมก็ดี สงสัยในกรรมไม่เป็นธรรมก็ดี เข้าใจว่า กรรมไม่เป็นธรรม ในกรรมที่ไม่เป็นธรรมก็ดี ต้องทุกกฎ

ความไม่มีอาบัติ ขอมมีแก่ภิกษุผู้สงฆ์ไม่ได้สวดสมณภาสน์ ๑ ผู้สละ ๑ ผู้เป็นบ้า ๑ ผู้เป็นต้นบัญญัติ ๑ จบสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ทุติยสมันตปาสาทิกาวา สังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ นี้ เรียกว่าสังฆเภทสิกขาบท ฯ คำว่า ให้ประชุมชนเข้าใจนั้น คือ ให้ประชุมชนรู้ว่า พวกของตนเป็นพวกมันน้อยเป็นต้น ฯ อีกประการหนึ่ง พระเทวทัตประสงค์ความว่า จะทำให้คนทั้งหลายยินดีกับพวกตน เลื่อมใสกับพวกตน จึงได้หลอขอวัตถุ ๕ ประการนั้น แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า พระเทวทัต มีความประสงค์จะทำสังฆเภท พระองค์จึงทรงเห็นว่า วัตถุ ๕ ประการนี้จะทำอันตรายแก่มรรคผลนิพพานของกุลบุตรเป็นอันมาก พระองค์จึงทรงห้ามเสียว่า อย่าเลยเทวทัต ดังนี้ แล้วจึงตรัสว่า ภิกษุใดประสงค์จะอยู่ป่า ก็จงอยู่ป่า ดังนี้ เป็นต้น

การที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุใดประสงค์จะอยู่ป่า ก็จงอยู่ป่า เป็นต้นนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุบางองค์ก็มีอริยาศัยใหญ่ มีอุตสาหะมาก อาจจะสละสมณาสะโกกลับบ้านไปอยู่ป่า แล้วทำให้สิ้นทุกข์ได้ ฯ บางองค์มีกำลัง

น้อย ไม่อาจอยู่ในป่าได้ อาจอยู่ได้แต่ในบ้านเท่านั้น ฯ บางองค์ก็มีกำลังมาก มีธาตุเสมอกันดี มีความอดทนดี มีจิตเสมอในอารมณ์ที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ อาจอยู่ได้ทั้งในป่าและในบ้าน ฯ บางองค์ไม่อาจอยู่ได้ทั้งในป่าในบ้ำ จัดเป็น พวกปทปรมะ ฯ องค์ใดมีอริยาศย์ใหญ่ มีอุทสาหะมาก อาจสละเสนาสนะ ไกลบ้านไปอยู่ในป่า ทำให้สันทุกข์ได้ องค์นั้นก็จงอยู่ในป่า จัดว่าเสนาสนะ ป่าสมควรแก่องค์นั้น ฯ ถึงแม้สัทธวัหาริกเป็นต้นขององค์นั้น ก็จักไปอยู่ในป่า เหมือนกัน ฯ องค์ใดมีกำลังน้อย อาจอยู่แต่ใกล้บ้าน จึงจะทำให้สันทุกข์ได้ ไม่อาจอยู่ในป่า องค์นั้นก็จงอยู่ในบ้าน ฯ องค์ใดมีกำลังมาก มีธาตุเสมอดี มีความอดทนดี มีจิตเสมอในอารมณ์ที่น่ายินดีและไม่น่ายินดี อาจอยู่ได้ทั้งในป่า ในบ้าน องค์นั้นก็จะได้สละเสนาสนะไกลบ้านไปอยู่ในป่า ฯ สัทธวัหาริกเป็นต้น ขององค์นั้น ก็จะไปอยู่ในป่าเหมือนกัน ฯ องค์ใดไม่อยู่ทั้งในบ้านและในป่า จัดเป็นพวกปทปรมะ องค์นั้นจะอยู่แต่ในป่า ฯ เพราะการส้องเสพขุคงค์ การอบรม กรรมฐาน จักได้เป็นอุปนิสัยแห่งมรรคผลต่อไป ฯ สัทธวัหาริกเป็นต้น ขององค์นั้น ก็จักอยู่ในป่าเหมือนกัน ฯ องค์ใดมีกำลังน้อย เมื่ออยู่ใกล้บ้าน จึงอาจจะทำให้สัน ทุกข์ได้ เมื่ออยู่ในป่า ไม่อาจทำให้สันทุกข์ได้ องค์นั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงอนุญาตให้อยู่ในบ้าน ฯ ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุมัติตามถ้อยคำของ พระเทวทัตแล้ว ก็จะเสียทางมรรคผลของผู้ไม่สามารถจะอยู่ในป่า พระองค์จึงได้ ทรงห้ามเสีย ถึงแม้ว่าข้ออื่น ๆ ก็เหมือนกัน

ข้อว่าด้วยปลาและเนื้ออันบริสุทธิ์ด้วยอาการ ๓ นั้น อธิบายว่า ปลา และเนื้ออันใด ที่ภิกษุไม่ได้เห็น หรือไม่ได้ยิน หรือไม่ได้รังเกียจสงสัยว่า เขาฆ่า เพื่อตน ปลาและเนื้ออันนั้นเรียกว่าบริสุทธิ์ ทรงอนุญาตให้ฉันได้

ส่วนข้อความในอรรถกถาที่ต่อไปข้างหน้านั้น ก็ยังมีอยู่อีกมาก หากจะ ขกมาแสดงก็จักพันเผื่อไป จึงจักยกเอาแต่ข้อความสุดท้าย อันว่าด้วยสมุฏฐาน เป็นต้นเท่านั้นมาแสดง คือ สังฆาทิเสสข้อที่ ๑๑ นี้ มีองค์ ๓ มีสมุฏฐาน ๑ คือ การสวดสมณุภาสน์ บ่อเกิดขึ้นด้วยสมุฏฐาน ๑ คือ กาย วาจา จิต เป็นอกิริยา คือ ต้องเพราะไม่กระทำตามคำสั่ง เป็นสัญญาวิโมกข์ คือ พ้นเพราะไม่มีเพราะ

เข้าใจ เป็นสจิตตกะ มจิตเจอด้วย เป็นโลกวัชชะ โลกติเตียน เป็นกายกรรม คือ ทำด้วยกาย เป็นวจกรรม คือ พูดด้วยปาก เป็นอกุศลจิต เป็นทุกขเวทนา ดังนี้

ฎีกา

ส่วนเนื้อความในฎีกาที่ควรยกมาแสดงนั้น ก็มีแต่เพียงคำว่า อหุเทศ และ คำว่า สงฆ์แตกกันเท่านั้น คือ คำว่า อหุเทศ นั้น ได้แก่อหุเทศ ๕ ในปาฏิโมกข์ ๑ คำว่า สงฆ์อหุเทศอันเดียวกันนั้น คือ สงฆ์ที่ยังร่วมฟังปาฏิโมกข์อยู่ด้วยกัน ไม่ แยกย้ายจากกัน ๑ การทั้งสงฆ์แตกกัน ซึ่งจัดว่าเป็นสังฆเภทนั้น ย่อมมีด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ ด้วยกรรม ๑ ด้วยอหุเทศ ๑ ด้วยโวหาร ๑ ด้วยอนุสาวนา ๑ ด้วยการให้ถือเอาสลาก ๑ คำว่า ด้วยกรรมนั้น ได้แก่ด้วยสังฆกรรม ๑ มื้อปโลกนกรรม เป็นต้น ๑ คำว่า ด้วยอหุเทศนั้น คือ ด้วยอหุเทศ ๕ ในปาฏิโมกข์ ๑ คำว่า ด้วยโวหารนั้น คือ ด้วยการแสดงวัตถุ ๑๒ อย่าง อันเป็นเหตุให้สงฆ์แตกกัน มีแสดง สิ่งที่ไม่เป็นธรรม ว่าเป็นธรรม เป็นต้น ๑ คำว่า ด้วยอนุสาวนานั้น คือ ด้วยการ กระชิบกระชาบเสียมสอนให้เป็นพรรคพวกของตน ๑ คำว่า ด้วยการให้ถือเอาสลากนั้น คือ ครั้นกระชิบเสียมสอนแล้ว ก็บอกว่า ท่านจงถือเอาสลาก ดังนี้ เพื่อไม่ให้จิต ของผู้นั้นกลับกลอก ๑ ในเหตุ ๕ ประการนี้ ๒ ประการต้น คือ กรรมและอหุเทศ เป็นเหตุการณ์สำคัญในการทำสังฆเภท ส่วนในโวหาร อนุสาวนาและการให้ถือเอา สลากนั้น เป็นส่วนเบื้องต้น ๑ ถึงแม้ว่าแสดงวัตถุ ๑๒ ประการ แล้วกระชิบ เสียมสอนให้ชอบใจแล้ว ถือเอาสลากแล้วก็ดี สงฆ์ก็ยังไม่เป็นอันแตกกัน ต่อเมื่อ ภิกษุ ๔ องค์ หรือมากกว่า ๔ องค์ ถือเอาสลากแล้วแยกกันทำสังฆกรรม แยกกัน สวดปาฏิโมกข์ จึงเป็นอันจัดว่า สงฆ์แตกต่างกัน ดังนี้

ส่วนคำว่า องค์ ๑ นั้น คือ ได้แก่ กาย วาจา จิต ๑ คำว่า สัตถุญญาวิมอกข์นั้น ได้แก่ พันเพราะไม่มีความเข้าใจว่า เรายังไม่สละ คำว่า สจิตตคณนั้น คือ รู้ว่า เรายังไม่สละ ๑ ในสังฆาติเสสข้อนี้ พร้อมกันด้วยองค์ ๔ จึงต้องสังฆาติเสส คือ พยายามทำให้สงฆ์แตกกัน ๑ สงฆ์สวดสมณุภาสน์ถูกต้อง ๑ จบกรรมวาจาแล้ว ๑ ยังไม่สละ ๑ ดังนี้ ส่วนเนื้อความในพระวินัยเทศนาภคณทัณฑ์เพียงเท่านั้น.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐาที่ ๘๖
คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์
ว่าด้วยเรื่องสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑

เคน สมเขน พุโธ ภควา ราชคเห วิหริ เวฬุเน กลนทกนิวาเป ฯ
เคน โข ปน สมเขน เทวทโต สงฆเภทาย ปรกมตติ จกุกเภทายาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถิตารนัยไตรภาค กัณฐาที่ ๘๖ ว่าด้วยเอกาทสมสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด ๕๐๐๐ พรรษา

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง มีரியสังฆกรรม ๔ เป็นต้น ได้ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ ฯ ในคราวนั้น พระเทวทัต ได้พยายามเพื่อจะทำสังฆเภท จักกเภท ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กล่าวขึ้นว่า พระเทวทัตพูดไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย อย่างไรก็ตามพระเทวทัตจึงพยายามทำสังฆเภท จักกเภท ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ พระโกกาลิกะ พระกฎโมลกตีสสกะ พระสมททัต ผู้เป็นบุตรของนางฉันทเทวี ก็กล่าวขึ้นว่า ขอท่านทั้งหลายอย่าว่าอย่างนี้ พระเทวทัตเป็นผู้พูดถูกต้องตามธรรมวินัย พระเทวทัตถือเอาความพอใจ ความชอบใจของเราทั้งหลายขึ้นพูด พระเทวทัตรู้ พระเทวทัตได้พูดแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ถ้อยคำของพระเทวทัตนั้น สมควรแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฯ ภิกษุเหล่าใด มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาลัย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ภิกษุเหล่านั้นก็โพนทนาขกโทษติเตียนว่า อย่างไรก็ตามภิกษุทั้งหลายจึงประพฤติตาม จึงเป็นพรรคพวกของพระเทวทัต ผู้พยายามจะทำสังฆเภท ฯ แล้วภิกษุ

เหล่านั้นก็นำเหตุนี้ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงทรงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า ภิกษุทั้งหลายได้ประพฤติตาม ได้กล่าวเป็นพรรคพวกของพระเทวทัต ผู้พยายามจะทำสังฆเภทจริงหรือ ? ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงติเตียนด้วยประการต่างๆ ว่า นี่แน่ะภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่พวกเธอทำนั้นไม่สมควรแก่สมณะทั้งนั้น อย่างไรพวกเธอจึงประพฤติตาม จึงเป็นพรรคพวกของพระเทวทัต ผู้พยายามจะทำสงฆ์ให้แตกกัน ฯ การกระทำของพวกเธอไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส หรือให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่ยังเลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำให้ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความเลื่อมใสของบุคคลบางจำพวกที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ ขึ้นไว้ว่า ตสฺสว โข ปณ ภิกขุสฺส ภิกขุ โหนติ ฯ ล ฯ สังฆาติเสส ซึ่งแปลว่า ภิกษุทั้งหลาย องค์หนึ่ง หรือ ๒ องค์ หรือ ๓ องค์ก็ตาม เป็นผู้ประพฤติตาม เป็นพรรคพวกของภิกษุนั้น ได้กล่าวขึ้นว่า ขอท่านทั้งหลายจงอย่าว่าอะไรแก่ภิกษุนั้น เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้กล่าวถูกต้องตามธรรมวินัย ภิกษุนั้นถือเอาความชอบใจ ความพอใจของเราทั้งหลายขึ้นกล่าว ภิกษุนั้นรู้ ภิกษุนั้นพูดแก่เราทั้งหลาย คำพูดของภิกษุนั้นสมควรแก่เราทั้งหลาย ดังนี้ ฯ ต้องให้ภิกษุทั้งหลายห้ามภิกษุเหล่านั้นว่า พวกท่านอย่าได้ว่าอย่างนี้ เพราะภิกษุนั้นไม่ได้กล่าวถูกต้องตามธรรมวินัย การทำให้สงฆ์แตกกัน อย่าได้เป็นที่พอใจของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมต่อกัน ไม่วิวาทกัน ย่อมอยู่สำราญ ฯ เมื่อภิกษุเหล่านั้นถูกภิกษุทั้งหลายห้ามปรามอย่างนี้ ยังขึ้นประพฤติดู้อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายต้องสวดสมณุภาสน์ภิกษุเหล่านั้นถึง ๓ ครั้ง เพื่อให้ละความประพฤตินั้น ฯ ถ้าเมื่อภิกษุทั้งหลายสวดสมณุภาสน์ถึง ๓ ครั้งแล้ว ภิกษุเหล่านั้นสละความประพฤตินั้นเป็นการดี ถ้าไม่สละ ต้องสังฆาติเสส ดังนี้

ต่อไป เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ว่า คำว่า ประพฤติตามนั้น คือ มีความเห็นตาม มีความพอใจตาม มีความชอบใจตาม ฯ คำว่า กล่าวเป็นพวกนั้น คือ ตั้งอยู่ในฝ่ายด้วยการสรรเสริญ ฯ คำว่า องค์หนึ่ง หรือ ๒ องค์ ๓ องค์

นั้น คือ องค์หนึ่งหรือ ๒ องค์ ๓ องค์ก็ตาม กล่าวขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ขอท่านทั้งหลายอย่ากล่าวอะไรต่อภิกษุนั้น เพราะภิกษุนั้น เป็นผู้กล่าวถูกต้องตามธรรมวินัย ภิกษุนั้นถือเอาความพอใจชอบใจของเราทั้งหลายขึ้นกล่าว ภิกษุนั้นรู้ ภิกษุนั้นกล่าวกับข้าพเจ้าทั้งหลาย ถ้อยคำของภิกษุนั้นสมควรแก่เราทั้งหลาย ดังนี้

คำว่า ภิกษุเหล่านั้น หมายถึงภิกษุที่ประพฤติตาม ๑ คำว่า ภิกษุทั้งหลาย หมายถึงภิกษุเหล่านั้น ๑ คือ ภิกษุเหล่าใดได้เห็นหรือได้ยิน ภิกษุเหล่านั้นต้องห้ามว่า ขอท่านทั้งหลายอย่าว่าอย่างนั้น เพราะภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้พูดถูกต้องตามธรรมวินัย การทำสงฆ์ให้แตกกัน อย่าได้เป็นที่ชอบใจของท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ที่ชื่นชมต่อกัน ที่ไม่มีวิวาทกัน ที่มีอุทเทสอันเดียวกัน ย่อมอยู่สำราญ ดังนี้ ถึง ๓ หน ๑ ถ้าภิกษุเหล่านั้นสละก็เป็นการดี ถ้าไม่สละ ต้องทุกกฏ ๑ ผู้ที่ได้ยินแล้วไม่ว่ากล่าวก็ต้องทุกกฏ ๑ ภิกษุทั้งหลายต้องฉุดคร่าภิกษุเหล่านั้นไปสู่ท่ามกลางสงฆ์ แล้วกล่าวขึ้นว่า ท่านทั้งหลายอย่าว่าอย่างนั้น เพราะภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้พูดถูกต้องตามธรรมวินัย การทำให้สงฆ์แตกกัน อย่าได้เป็นที่ชอบใจของท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกันกับสงฆ์ เพราะว่าสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ที่ชื่นชมกัน ที่ไม่มีวิวาทกัน ที่มีอุทเทสอันเดียวกัน ย่อมอยู่สำราญ ดังนี้ ถึง ๓ หน ๑ ถ้าภิกษุเหล่านั้นเลิกสละก็เป็นการดี ถ้าไม่เลิกสละ ต้องทุกกฏ

ภิกษุเหล่านั้นควรที่ภิกษุทั้งหลายจะสวดสมณภาสน์ ๑ การที่จะสวดสมณภาสน์นั้น คือ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้ฉลาด ผู้สามารถ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย คำว่า ข้าแต่สงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุซ้อนด้วย ซอนด้วย ได้ประพฤติตาม ได้กล่าวเข้าเป็นพวกของภิกษุซ้อน ผู้พยายามจะทำให้สงฆ์แตกกัน ภิกษุเหล่านั้นยังไม่เลิกสละวัตถุนั้น ๑ ถ้าสงฆ์เห็นพร้อมกันแล้ว จงให้สงฆ์สวดสมณภาสน์ ภิกษุซ้อนด้วย ซอนด้วย เพื่อให้ละวัตถุนั้น ๑ อันนี้เป็นญัตติ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุซ้อนด้วย ซอนด้วย ได้ประพฤติตาม ได้เข้าเป็นพวกของภิกษุซ้อน ผู้พยายามจะทำให้สงฆ์ให้แตกกัน ๑ ภิกษุเหล่านั้นยังไม่สละวัตถุนั้น ๑ สงฆ์กำลังสวดสมณภาสน์ ภิกษุซ้อนด้วย ซอนด้วย เพื่อให้ละวัตถุนั้น ๑ การที่สงฆ์สวดสมณภาสน์ ภิกษุซ้อนด้วย ซอนด้วย เพื่อให้ละวัตถุนั้น

ขอมสมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ดังนี้ ถึง ๓ คน ในท้ายบทที่ ๓ ว่า ภิกษุข้อนี้ด้วย ข้อนี้ด้วย ถูกสงฆ์สวดสมณภาสน์แล้ว เพื่อให้ละวัตรนั้น ๆ ข้อนี้ขอมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำความข้อนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ในเวลาจบญัตติ ต้องทุกกฎ จบกรรมวาจา ๒ ต้องถูกลัจฉัย จบกรรมวาจา ๓ ต้องสังฆาติเสส ฯ เมื่อภิกษุเหล่านั้นต้องสังฆาติเสสแล้ว ทุกกฎที่ต้องด้วยญัตติ ถูกลัจฉัยทั้งหลายที่ต้องด้วยกรรมวาจา ๒ ก็ระงับไป ฯ ควรสวดสมณภาสน์ด้วยกันเพียง ๒ องค์ หรือ ๓ องค์ เท่านั้น เกินกว่านั้นไปสวดสมณภาสน์ไม่ได้

ภิกษุเข้าใจว่ากรรมเป็นธรรมในกรรมที่ไม่เป็นธรรม แล้วไม่สละ ไม่เลิกละ ต้องสังฆาติเสส ฯ ภิกษุสงสัยในกรรมที่เป็นธรรมแล้วไม่เลิกละ ก็ต้องสังฆาติเสส ฯ เข้าใจว่ากรรมไม่เป็นธรรม ในกรรมที่เป็นธรรมแล้วไม่เลิกละ ต้องสังฆาติเสส เข้าใจว่ากรรมเป็นธรรมในกรรมไม่เป็นธรรม ต้องทุกกฎ ฯ สงสัยในกรรมที่ไม่เป็นธรรม ต้องทุกกฎ ฯ เข้าใจว่ากรรมไม่เป็นธรรม ในกรรมที่ไม่เป็นธรรม ก็ต้องทุกกฎ

ความไม่มีอาบัติ ขอมมีแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่ถูกสวดสมณภาสน์ • ผู้สละ • ผู้เป็นบ้า • ผู้มีจิตฟุ้งซ่าน • ผู้เมตตาหนัก • ผู้เป็นต้นบัญญัติ • ฯ จบสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ ตามพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาหุติยสมันตปาสาทิกาว่า สังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ นี้ เรียกว่า สังฆเภทสิกขาบท ๒ ฯ คำว่า ประพฤติตามนั้น คือ ปฏิบัติตามด้วยถือความเห็น ความพอใจ ความชอบใจ ของภิกษุผู้พยายามจักทำสงฆ์ให้แตกกันนั้น ฯ ภิกษุเหล่าใดกล่าวซึ่งพวก คือ กล่าวซึ่งถ้อยคำ อันเป็นฝ่ายไม่ได้สามัคคีกัน ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า ผู้กล่าวเป็นพรรคพวก ฯ ส่วนในบทแจกท่านกล่าวไว้ว่า ผู้กล่าวเป็นพรรคพวกนั้น ได้แก่ผู้ตั้งอยู่ในฝ่ายด้วยการสรรเสริญ

ภิกษุหนึ่ง ๑ อธิบายว่า ตั้งตนอยู่เพื่อสรรเสริญ ซึ่งภิกษุผู้พยายามเพื่อชักทำสงฆ์ให้แตกกัน และเพื่อให้มีพวกมากขึ้น ๑ กล่าวเข้าพวกกับภิกษุเหล่าใดก็เป็นเช่นเดียวกันกับภิกษุเหล่านั้น เพราะฉะนั้น ในบทแจกจึงได้ว่าไว้อย่างนั้น ๑ ภิกษุ ๓ องค์ขึ้นไป ย่อมไม่สมควรแก่กรรม สงฆ์ย่อมทำกรรมแก่สงฆ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในบทภาษนียว่า องค์หนึ่ง หรือ ๒ องค์ ๓ องค์เท่านั้น จึงควรที่สงฆ์จะสวดสมณภาสน์ ๑ คำว่า ฐของเราทั้งหลายนั้น คือ ฐความพอใจเป็นต้นของเราทั้งหลาย ๑ คำว่า กล่าวนั้น คือ กล่าวกับพวกเราว่า จะทำอย่างนั้น ๑ คำว่า การทำของภิกษุหนึ่ง ย่อมสมควรแก่เราทั้งหลายนั้น คือ ภิกษุหนึ่งทำสิ่งใดสิ่งนั้นย่อมชอบใจของเราทั้งหลายด้วย ๑ คำว่า ขอท่านทั้งหลาย จงพร้อมเพรียงกับสงฆ์นั้น คือ ขอบใจของท่านทั้งหลาย จงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ จงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสงฆ์ ๑ คำที่ยังเหลืออยู่ในสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ นั้น แจ่มแจ้งอยู่แล้ว เพราะได้กล่าวนัยไว้ในสิกขาบทที่ ๑ ด้วย เพราะมีเนื้อความต้นด้วย ๑ ข้อความต่าง ๆ มีข้อที่ว่าด้วยสมุฏฐานเป็นต้น เหมือนกับในสิกขาบทแรก ๑ จบเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านี้

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีว่ คำใดทำสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันให้เป็นพวก ให้เป็นอวัชระ คำนั้นเรียกว่า คำทำให้แตกร้างกัน เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ภิกษุเหล่านั้นย่อมกล่าวคำที่เป็นพวก คือ กล่าวคำที่ไม่ให้ถูกต้องกัน ๑ ผู้ที่ชื่อว่า ทำความแตกร้างนั้น เพราะมีอยู่ในพวกที่ไม่สามัคคีกัน มีอยู่ในฝ่ายที่ไม่สามัคคีกัน ๑ คำของพวกนั้น ชื่อว่า เป็นคำของฝ่ายที่ไม่สามัคคีกัน ๑ อีกอย่างหนึ่ง คำที่มีอยู่ในฝ่ายซึ่งไม่สามัคคีกัน ชื่อว่า เป็นคำฝ่ายที่ไม่สามัคคีกัน ๑ จะทำกรรมมีอุปพาทกรรมเป็นต้น แก่ภิกษุแม่มากก็สมควร เพราะฉะนั้น คำว่า สงฆ์ย่อมกระทำกรรมแก่สงฆ์ไม่ได้ดังนั้นนั้น ควรทราบว่ ท่านกล่าวหมายเอากรรมที่จะต้องทำด้วยการกตขี ๑ ในสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ นั้น มองก็เหมือนกับที่กล่าวมาแล้วในข้อที่ ๑๐ นั้น สันเนื้อความในฎีกา

ธัมมัตถาธิบาย

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในธัมมัตถาธิบายว่า สังขาทิเสส ข้อที่ ๑๑ นั้น เนื้อความเกี่ยวเนื่องกันกับข้อที่ ๑๐ ซึ่งแสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อนโน้น คือ ในข้อที่ ๑๐ นั้น กล่าวถึงภิกษุพยายามเพื่อจะทำให้สงฆ์แตกกัน ส่วนในข้อที่ ๑๑ นั้น กล่าวถึงผู้เข้าเป็นพรรคพวกของภิกษุผู้พยายามที่จะทำสงฆ์ให้แตกกันนั้น ๆ ผู้พยายามที่จะทำสงฆ์ให้แตกกันนั้น ต้องสังขาทิเสสในเมื่อสงฆ์สวดสมณภาสน์จบ ส่วนข้อที่ ๑๑ นั้นเหมือนกัน อธิบายว่า ภิกษุเข้าเป็นพรรคพวกของภิกษุผู้พยายามจะทำสงฆ์ให้แตกกันนั้น ก็ต้องสังขาทิเสส ในเมื่อสงฆ์สวดสมณภาสน์จบ

ในอรรถกถาแห่งสังขาทิเสสข้อที่ ๑๑ นั้นว่า สมุฏฐานเป็นต้น เหมือนกับข้อที่ ๑๐ นั้น เพราะฉะนั้น จึงจักได้ยกเอาคำว่า เป็นสมุฏฐานเป็นต้นนั้น มาจากอรรถกถา และฎีกา แห่งสังขาทิเสสข้อที่ ๑๑ มาว่าไว้ให้ท่านทั้งหลายฟังต่อไป กล่าวคือ สังขาทิเสสข้อที่ ๑๑ นั้น มองค์ ๓ มีสมุฏฐาน ๑ คือ การสวดสมณภาสน์ย่อมเกิดขึ้นด้วยสมุฏฐาน ๑ คือ เกิดขึ้นด้วยกาย วาจา ใจ ฯ สังขาทิเสสข้อที่ ๑๑ นั้น เป็นอกิริยา คือ ต้องเพราะไม่กระทำตามคำสั่ง เป็นสัญญาณวิโมกข์ คือ พ้นเพราะไม่มีความเข้าใจ เป็นสจิตตกะ คือ มีจิตรู้ เป็นโลกวัชชะ คือ โลกติเตียน เป็นกายกรรม วาจกรรม คือ ทำด้วยกาย พูดด้วยปาก เป็นอกุศลจิต คือ จิตของผู้คิดนั้น เป็นอกุศล เป็นทุกข์เวทนา คือ ผู้คิดนั้นรู้สึกเป็นทุกข์ ดังนี้

ในฎีกาว่า มองค์ ๓ นั้น ได้แก่ กาย วาจา จิต เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาจึงว่า สังขาทิเสสข้อนี้เกิดขึ้นด้วย กาย วาจา จิต ฯ คำว่า สัญญาณวิโมกข์ ซึ่งแปลว่า พ้นเพราะไม่มีความเข้าใจนั้น คือ สังขาทิเสสข้อที่ ๑๑ นั้น ภิกษุจะพ้นได้ก็เพราะไม่มีความเข้าใจว่า เรายังไม่เลิกละการกระทำนั้น ฯ คำว่า สจิตตกะ ซึ่งแปลว่า มีจิตรู้ นั้น หมายความว่า สังขาทิเสสข้อที่ ๑๑ นั้น ต้องด้วยรู้ว่า เรายังไม่เลิกละ ฯ เมื่อรวมมองค์เข้าแล้วก็มีมองค์ ๔ คือ การพยายามเพื่อจะทำสงฆ์ให้แตกกัน ๑ สงฆ์สวดสมณภาสน์ด้วยกรรมเป็นธรรม ๑ จบกรรมวาจา ๑ ไม่สละ ๑ เมื่อพร้อมด้วยมองค์ ๔ นั้น จึงเป็นสังขาทิเสส

คำว่า สวตสมนุภาสนั้น เมื่อแปลตามศัพท์แล้ว แปลว่า กล่าวตามพร้อม
หมายความว่า กล่าวตามเรื่องที่มีอยู่พร้อมกันกับสงฆ์ ฯ ได้ใจความว่า ว่ากล่าว
ภิกษุเหล่านั้นในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยถ้อยคำอันเป็นระเบียบ คือ ด้วยถ้อยคำดังที่
แล้วนั้น

เมื่อภิกษุใดทำสงฆ์ให้แตกกันแล้ว ภิกษุนั้น เรียกว่า ทำอนันตริยกรรมอัน
หนักที่สุด คือ ภิกษุนั้นต้องขาดจากภิกษุ ไม่เป็นภิกษุอีกต่อไป เมื่อว่าตามบาลี
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และตามอรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ แล้ว การทำสงฆ์ให้
แตกกัน ซึ่งเรียกว่า สังฆเภทนั้น เป็นเหตุให้ตกนรกก็มี ไม่ให้ตกนรกก็มี ต้อง
ตกอเวจีนรก ตกอยู่ตลอดกาลป์ เรียกว่า กัปปัญญิติกะ แปลว่า ผู้ตั้งอยู่ในนรกตลอด
กาลป์ ฯ ทำไม่ชอบธรรมนั้น คือ ทำอย่างพระพุทธเจ้าทำ อันได้แก่ทำสงฆ์
ที่พร้อมเพรียงกัน ที่มีอุทเทสนันเดียวกัน ให้แตกกันด้วยเหตุ ๕ ประการ มีด้วย
สังฆกรรมเป็นต้น ดังที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ที่ ๑๐ นั้น เป็นอันว่า จบพระวินัย
เทศนาภณชนเพียงเท่านั้น

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๗

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยเรื่องสังฆาทิเสสข้อที่ ๑๒

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา โสสมุพิชฺชํ วิหริติ โฆสิตารามे ฯ เตน โข ปน
สมเขน อายสฺมา ฉนฺโน อจฺรติ ภิกฺขุ เอวมาหํสุ มา อาวุโส ฉนฺน เอวรูปิ อกาสิติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถดถารนัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๔๗ ว่าด้วยเรื่องทวาทสมสังฆาทิเสส ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้พอเป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง มีอริยสังฆกรรม เป็นต้น ได้ประทับอยู่ที่โฆสิตารามเมืองโกสัมพี ฯ ในคราวนั้น พระฉันทะได้ประพฤตินาจาร ฯ ภิกษุทั้งหลายได้คัดค้านห้ามปรามว่า ท่านฉันทะอย่าได้ทำอย่างนี้ การทำอย่างนี้ย่อมไม่สมควร ฯ พระฉันทะตอบว่า ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ทาทนทั้งหลายควรว่ากล่าวหรือ หรือว่าข้าพเจ้าควรว่ากล่าวท่านทั้งหลาย พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า เป็นของข้าพเจ้า คือ พระธรรมเป็นของพระลูกเจ้าของข้าพเจ้าได้ตรัสรู้ ลมใหญ่เมื่อพัดมาก็พัดหอบเอาหญ้า ไม้ ใบไม้ ฝุ่น ผอบไปรวมกันฉันใด แม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขา ก็พัดเอาหอย สัตว์ สัตว์น้ำ ตะไคร่น้ำไปรวมกันฉันใด ท่านทั้งหลายผู้ชอ โศทร ชาติ ตระกูลต่าง ๆ กัน ก็เรียกว่า ถูกพัดมารวมกันฉันนั้น ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ทาทนทั้งหลายควรว่ากล่าวหรือ หรือว่าข้าพเจ้าควรว่ากล่าวท่านทั้งหลาย พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า เป็นของข้าพเจ้า เพราะพระธรรมเป็นของพระลูกเจ้าของข้าพเจ้าได้ตรัสรู้ ฯ ภิกษุเหล่าใดในจำพวกนั้นเป็นผู้มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดขึ้นชื่อว่า อย่างไรพระฉันทะ เมื่อถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวโดยชอบธรรม จึงทำตนไม่ให้ว่ากล่าวได้ ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็นำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามพระฉันทะด้วยพระองค์เองว่า . นี่แน่ฉันทะ ได้ยินว่า เธอเมื่อถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวโดยชอบธรรม ได้ทำตนไม่ให้ว่ากล่าวได้ จริงหรือ ? พระฉันทะกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคิดค้นด้วยถ้อยคำโดยอเนกปริยาย เหมือนทอดเทียบภิกษุองค์อื่น ๆ แล้วก็ทรงบัญญัติสังฆาทิเสส ข้อที่ ๑๒ นั้นว่า ภิกษุ ปเนว หุพฺพชาตโก โหติ เป็นต้น แปลว่า ภิกษุชาติเวรใด เมื่อถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวโดยชอบธรรม ในสิกขาบททั้งหลาย อันจัดเข้าในอุเทศ ก็ทำตนไม่ให้ว่ากล่าวได้ ด้วยคำว่า ท่านทั้งหลาย

อย่าได้ว่ากล่าวสิ่งใดแก่ข้าพเจ้า จะเป็นสังฆติหรือชวก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะไม่ว่ากล่าว
 สิ่งใดต่อท่านทั้งหลาย ทั้งสังฆติหรือชว ขอท่านทั้งหลายจงงดเว้นจากการว่ากล่าว
 ข้าพเจ้าเสีย ดังนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจะกล่าวว่า ท่านอย่าได้ทำตนเป็น
 คนว่ากล่าวไม่ได้ ขอท่านจงทำตนให้เป็นคนว่ากล่าวได้ ถึงท่านก็จงว่ากล่าวภิกษุ
 ทั้งหลายโดยชอบธรรม ภิกษุทั้งหลายเล่าก็จะว่ากล่าวท่านโดยชอบธรรม เพราะ
 บริษัทของพระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมเจริญด้วยการว่ากล่าวกัน ด้วยการให้กันและกัน
 พ้นจากโทษ ดังนี้ ฯ เมื่อภิกษุหนึ่งถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอย่างนั้น ก็ยังขึ้นคือว่า
 อยู่อย่างนั้น ภิกษุหนึ่งควรที่ภิกษุทั้งหลายจะสวดสมณภาสน์ถึง ๓ ครั้ง เพื่อให้ละ
 ความตอင့်นั้น ถ้าภิกษุหนึ่งถูกสวดถึง ๓ ครั้ง ถ้าละได้ก็เป็นการดี ถ้าไม่ละ ต้อง
 สังฆาทิเสส ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ว่า คำว่า ภิกษุหัตถ์คือนั้น ได้แก่
 ภิกษุหัตถ์ยาก คือ ได้แก่ ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรมทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้ว่ายาก
 ได้แก่ ภิกษุผู้ไม่อดทน ผู้ไม่รับโดยข้างขวา ซึ่งคำพราสสอน ฯ คำว่า ในสิกขาบท
 ทั้งหลาย อันจัดเข้าในอุทเทสนั้น คือ ในสิกขาบททั้งหลาย อันจัดเข้าในปาฏิโมกข์
 คำว่า ภิกษุทั้งหลายนั้น หมายภิกษุจำพวกหนึ่ง นอกจากภิกษุหัตถ์คือนั้น ฯ คำว่า
 โดยชอบธรรมนั้น คือ โดยสิกขาบทที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว ฯ
 ภิกษุหนึ่งเมื่อถูกภิกษุเหล่านี้ว่ากล่าวอยู่ ก็ทำตนไม่ให้ใครว่ากล่าวได้ ด้วยคำกล่าวว่า
 ขอท่านทั้งหลายอย่าว่ากล่าวสิ่งใด ไม่ว่าดีหรือชั่ว แก่ข้าพเจ้า ถึงข้าพเจ้าก็จะไม่ว่า
 กล่าวสิ่งใด ไม่ว่าดีหรือชั่ว แก่ท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงงดเว้นจากการว่า
 กล่าวข้าพเจ้าเสีย

คำว่า ภิกษุหนึ่ง หมายภิกษุหัตถ์คือนั้น ฯ คำว่า ภิกษุทั้งหลาย หมาย
 ภิกษุอื่น ๆ คือ ภิกษุเหล่านี้ได้เห็นหรือได้ยิน ภิกษุเหล่านั้นควรว่ากล่าวภิกษุหนึ่งว่า
 ท่านอย่าได้ทำตนให้เป็นผู้ที่ใคร ๆ ไม่ควรว่ากล่าว ท่านจงทำตนให้เป็นผู้ว่ากล่าวได้
 ถึงท่านก็จงว่ากล่าวภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม ภิกษุทั้งหลายเล่าก็จะได้ว่ากล่าวท่าน
 โดยชอบธรรม เพราะบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมเจริญขึ้นด้วยการว่า
 กล่าวกัน ด้วยทำกันและกันให้พ้นโทษ ให้ว่ากล่าวดังนี้ ถึง ๓ ครั้ง ถ้าภิกษุหนึ่ง
 เลิกละก็เป็นการดี ถ้าไม่เลิกละ ต้องทุกกฏ ฯ พวกภิกษุที่ได้ยินแล้วไม่ว่ากล่าว

ก็ต้องทุกกฎ ภิกษุทั้งหลายควรอุคคร่าภิกษุนั้นไปสู่ท่ามกลางสงฆ์ แล้วกล่าวว่า ท่านอย่าทำตนให้ว่ากล่าวไม่ได้ จงทำตนให้ว่ากล่าวได้ ถึงท่านก็จงว่ากล่าวภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม ภิกษุทั้งหลายเล่าก็จะได้ว่ากล่าวท่านโดยชอบธรรม เพราะบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมเจริญขึ้นด้วยการว่ากล่าวกัน ด้วยการทำให้กัน และกันพ้นโทษ ให้ว่ากล่าวดังนี้ ถึง ๓ ครั้ง ฯ ถ้าภิกษุนั้นเลิกละ ก็เป็นการดี ถ้าไม่เลิกละ ต้องทุกกฎ

ภิกษุนั้นควรที่ภิกษุทั้งหลายจะสวดสมณภาสน์ ฯ วิธีที่จะสวดสมณภาสน์นั้น คือ ให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟัง ถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวโดยชอบธรรม ก็ทำตนไม่ให้ว่ากล่าวได้ ฯ ภิกษุนั้นยังไม่เลิกละวัตถุนั้น ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์ควรสวดสมณภาสน์ภิกษุนั้น เพื่อให้เลิกละวัตถุนั้น ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวโดยชอบธรรม ก็ทำตนไม่ให้ว่ากล่าวได้ ฯ ภิกษุนั้นยังไม่เลิกละวัตถุนั้น ฯ สงฆ์กำลังสวดสมณภาสน์ภิกษุนั้น เพื่อให้เลิกละวัตถุนั้น ฯ การที่สงฆ์สวดสมณภาสน์ภิกษุชื่อนั้น เพื่อให้เลิกละวัตถุนั้น ย่อมสมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น เป็นอันว่า ภิกษุนั้นสงฆ์ได้สวดสมณภาสน์ เพื่อให้เลิกละวัตถุนั้นแล้ว ฯ เรื่องนี้ ย่อมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น สงฆ์จงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ จบคำสวดสมณภาสน์เพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ มีเนื้อความว่า เมื่อสวดจบญัตติ ภิกษุหัวค้อนั้น ต้องทุกกฎ ฯ เมื่อจบกรรมวาจาสอง ต้องอุลลัจจัย เมื่อจบกรรมวาจาทั้ง ๓ แล้ว ต้องสังฆาติเสส ฯ เมื่อต้องสังฆาติเสสแล้ว ทุกกฎที่ต้องด้วยญัตติและอุลลัจจัยที่ต้องด้วยกรรมวาจา ๒ ก็ระงับไป

ภิกษุหัวค้อนั้นไม่เลิกละ ด้วยเข้าใจว่า กรรมเป็นกรรม ในกรรมเป็นกรรม กดี สงสัยกดี เข้าใจว่ากรรมไม่เป็นกรรมกดี ต้องสังฆาติเสส ฯ ถ้าไม่เลิกละด้วยเข้าใจว่ากรรมเป็นกรรม ในกรรมที่ไม่เป็นกรรมกดี สงสัยกดี เข้าใจว่าไม่เป็นกรรมกดี ต้องทุกกฎทั้งนั้น

ความไม่ต้องอาบัตินั้น ย่อมมีแก่ภิกษุหวัคคือที่ยังไม่ถูกสวดสมณภาสน์ ที่
 เลิกละ ที่เป็นบ้า ที่เป็นคนบัญญัติ ฯ จบสังฆาทิเสส ข้อที่ ๑๒ ตามพระบาลี
 เพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า สังฆ
 ทิเสส ข้อที่ ๑๒ นี้ เรียกว่า หุพพจสิกขาบท ฯ คำว่า ประพฤติอนาจารนั้น
 ได้แก่ ทำการล่วงละเมิดทางกายหวร วิหวร มีประการต่าง ๆ ฯ คำว่า
 ข้าพเจ้าควรว่ากล่าวท่านทั้งหลายนั้น คือ ข้าพเจ้าสมควรว่ากล่าวท่านทั้งหลายว่า
 จงทำอย่างนี้ จงอย่าทำอย่างนี้ ฯ ถ้ามีคำถามว่า เหตุไรพระฉนนะจึงกล่าวอย่างนี้ ฯ
 มีคำแก้ว่า ข้อที่พระฉนนะกล่าวอย่างนี้ เพราะพระฉนนะหมายความว่า สมเด็จพระ
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพรหมเจ้าของเราทั้งหลาย ได้เสด็จขึ้นสู่มัจจุญจะ
 ออกไปบรรพชากับเรา ฯ พระฉนนะกล่าวว่า พระธรรมเป็นของข้าพเจ้า แล้วเมื่อ
 จะแสดงความสมควรในความที่ตนเป็นเจ้าของอีก จึงได้กล่าวว่า พระธรรม
 เป็นของพระพุทธเจ้าของข้าพเจ้าได้ตรัสรู้ ฯ คือ พระฉนนะหมายความว่า พระลูกเจ้า
 ของข้าพเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมทั้ง ๔ เพราะฉะนั้น แม้พระธรรมก็เป็นของข้าพเจ้า
 เมื่อพระฉนนะเข้าใจว่า สงฆ์ตั้งอยู่ในฝ่ายข้าศึกของตน จึงไม่กล่าวว่าสงฆ์เป็นของ
 ข้าพเจ้า ฯ พระฉนนะประสงค์จะกล่าวอุปมากรณสงฆ์ จึงได้กล่าวขื่ออุปมา ว่า
 หว่ามาแล้วตามบาลีนั้น ฯ คำว่า หญ้า ไม้ ใบไม้นั้น หมายถึงหญ้า ไม้ ใบไม้
 ที่ตกลงในแม่น้ำนั้น ฯ อีกอย่างหนึ่ง หมายถึงหญ้าและไม้ที่ไม่มีแก่น ที่เบา ๆ ฯ
 ใบไม้นั้น หมายถึงใบไม้เก่า ฯ คำว่า พัดให้รวมกันนั้น ได้แก่ พัดให้รวมกันเป็น
 กอง ฯ ข้อที่กล่าวถึงแม่น้ำอันตกจากภูเขานั้น ด้วยหมายความว่า กระแสน้ำที่ตก
 ลงมาจากภูเขานั้น เป็นกระแสน้ำเชี่ยว ฯ คำว่า สังขนั้น ได้แก่ ใบสาหร่ายที่มี
 รากยาว ฯ คำว่า สาหร่ายนั้น ได้แก่ สาหร่ายสีเขียว ฯ สิ่งทั้งปวงมีตะไคร่น้ำ
 เล็ก ๆ อย่างเมล็ดงาเป็นต้น นอกจากสังขและสาหร่ายนั้น เรียกว่า ตะไคร่น้ำ ฯ
 คำว่า พัดให้รวมกันนั้น คือ น้ำนั้นได้พัดเอาสังข สาหร่าย ตะไคร่น้ำ ไปรวมในที่
 แห่งเดียวกัน

คำว่า หัวข้อนั้น คือ ใคร ๆ ไม่อาจว่ากล่าวได้ ฯ ส่วนในบทกาศนียว่า
 คำว่า หัวข้อนั้น ได้แก่ ผู้สอนได้ยาก คือ ใครสอนไม่ได้ง่าย ฯ คำว่า กระทำ
 ให้ว่ายากนั้น คือ ควรแก่การทำให้เป็นผู้ว่ายาก ฯ ก็กรรมเหล่าใดทำบุคคลให้
 เป็นผู้ว่ายาก ผู้นั้นประกอบด้วยกรรมเหล่านั้น ฯ ก็กรรมที่ทำให้ว่ายากนั้น มีมา
 ในอนุমানสูตร ตามลำดับ โดยนัยเป็นต้นว่า กรรมอันทำให้เป็นผู้ว่ายากนั้น คือ
 ความปรารถนาลามก ดังนี้ หัวข้อกรรมเหล่านั้น มีอยู่ ๑๖ ข้อ คือ ปาปปัจจตา
 ความปรารถนาลามก ๑ อตตูกัมภสกปรวมภกตา การยกตนข่มผู้อื่น ๑ โภชนตา
 ความโกรธ ๑ อุปนาหิตา ความผูกโกรธ ๑ อภิสงฺขิตา ความทำให้ขัดข้อง ๑
 โภชสามนุตวาจาโมฆจารนตา การเปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ ๑ ปฏิปฺพรณตา
 การโต้เถียง ๑ อปสาหนตา การรุกราน ๑ ปจฺจาโรปนตา การใส่โทษแก่ผู้ว่า
 กล่าว ๑ ปฏิจรณตา การพูดเลียงไปทางอื่น ๑ นสฺสปปายนตา การไม่ทำให้ผู้ว่า
 กล่าวสบายใจ ๑ มกฺขิปปลาสิตา การลบหลู่และการดิสเสมอ ๑ อิสฺสกิมฺจจริตา
 การริษยาและการตระหนี่ ๑ สขมาขาวิตา การโอ้อวดและมัวเมา ๑ กทฺฐาติมานิตา
 การมีใจกระด้างและศุหมั่นผู้อื่น ๑ ทุปฺปญฺนิสฺสคฺคิตา การสละความเห็นของตน
 ได้ยาก ๑ ดังนี้ ฯ คำว่า ไม่อดทนนั้น คือ ไม่อดทนต่อคำสั่งสอน ฯ คำว่า
 ไม่รับโดยข้างขวา ซึ่งคำพราสสอนนั้น คือ ผู้ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอน เรียกว่า ไม่รับ
 คำพราสสอนโดยทางขวา ฯ คำว่า จัดเข้าในอุเทศนั้น คือ รวมอยู่ในอุเทศ ฯ
 อธิบายว่า ภิกษุใดต้องอาบัติ ภิกษุนั้นต้องเปิดเผย ฯ คำว่า ถูกว่ากล่าวโดย
 ชอบธรรมนั้น หมายความว่า ๒ อย่าง คือ หมายความว่า ถูกผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน
 ๕ จำพวก เป็นผู้ว่ากล่าว ๑ หมายความว่า ถูกว่ากล่าวตามสิกขาบทที่พระพุทธเจ้า
 ทรงบัญญัติไว้ ๑ ฯ คำว่า ขอท่านทั้งหลาย จงเว้นจากการว่ากล่าวข้าพเจ้านั้น
 คือ ท่านทั้งหลายจะว่ากล่าวข้าพเจ้าด้วยคำใด จงเว้นจากการว่ากล่าวข้าพเจ้า ด้วย
 คำนั้นเสีย ฯ อธิบายว่า อย่าได้กล่าวคำนั้นต่อข้าพเจ้าเลย ฯ คำว่า จงว่ากล่าว
 โดยชอบธรรมนั้น คือ จงว่ากล่าวตามสิกขาบท หรือตามถ้อยคำอย่างอื่น ที่เป็นเหตุ
 ให้เกิดความเลื่อมใส ฯ แม้คำทั้งหลายมีสมุฏฐานเป็นต้น ก็เหมือนกับสังฆมณฑล
 ข้อแรก สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถที่ป็นว่า คำว่า ปาปิจจตา คือ ความปรารถนาลามกนน ได้แก่ ความอวดคุณที่ไม่มีอยู่ในตน ๑ ความไม่รู้จัดประมาณในการรับสิ่งของที่เขาดวาย ๑ คำว่า การชกตนข่มผู้อื่นนั้น ได้แก่ การชกตนขึ้นตั้งไว้ในฐานะสูง การตั้งผู้อื่นไว้ในฐานะต่ำ ๑ คำว่า โกรธนั้น ได้แก่ ลักษณะฉุนเฉียว ๑ ความโกรธเกิดขึ้นก่อนแล้วความผูกโกรธจึงเกิดขึ้นทีหลัง ๑ คำว่า ความผูกโกรธนั้น ได้แก่ ลักษณะที่ความโกรธครั้งใดจึงจิตอยู่รำไป ๑ ความขี้ขลาดนั้น ได้แก่ ความโกรธอันแรงกล้า ซึ่งเปลืองได้ยาก ๑ คำว่า ความโต้เถียงนั้น ได้แก่ โต้เถียงผู้ตกเตือนว่ากล่าว ๑ คำว่า รุกรานนั้น ก็ได้แก่ รุกรานผู้ตกเตือนว่ากล่าว เช่น กล่าวว่ ต้องการอะไรด้วยคำพูดของท่านผู้โง่เขลาเช่นนั้น ๑ คำว่า ใส่โทษนั้น คือ ใส่โทษผู้ตกเตือนว่ากล่าว เช่นกล่าวว่ ถึงท่านก็มีความผิดอย่างนั้นอย่างนั้น ๑ คำว่า พุดเลียงไปทางอื่นนั้น คือ พุดเลียงไปทางอื่นเสียเพื่อปกปิดความผิดของตน ๑ คำว่า ทำไม่ไห้สบายใจนั้น คือ ทำผู้ว่า กล่าวตกเตือนไม่ไห้สบายใจ ด้วยคำพูดของตน เช่น พุดว่ ท่านอยู่ที่ไหน ท่านอาศัยไครอยู่ หรือพุดว่ ท่านเห็นว่า ข้าพเจ้าทำผิด ท่านเห็นเวลาไหน เห็นที่ไหน ดังนี้ ๑ คำว่า ความลบหลู่ นั้น ได้แก่ ความลบหลู่ความดีของผู้อื่นเสีย ๑ คำว่า ความติเสมอมนั้น ได้แก่ การทำตนให้เสมอผู้อื่น ด้วยยกความดีของตนขึ้นตั้ง ๑ คำว่า ความริษยานั้น ได้แก่ ความทนดูสมบัติของผู้อื่นไม่ได้ ๑ คำว่า ความตระหนี่นั้น ได้แก่ ความซ่อนสมบัติของตนเสีย ไม่อยากไห้ทั่วไปแก่ผู้อื่น ๑ ความโอ้อวดนั้น ได้แก่ ความกล่าวไม่ชอบ คือ กล่าวอวดความดี ซึ่งไม่มีอยู่ในตน ๑ ผู้โอ้อวด คือ กล่าวอวดความดี ซึ่งไม่มีอยู่ในตนนี้ เหมือนกับปลาอายันทะ ๑ คือ ปลาอายันทะนั้น มีหางเหมือนปลา มีศีรษะเหมือนงู อาจไห้ปลาเข้าใจว่เป็นปลาได้ อาจไห้งูเข้าใจว่เป็นงูได้ ด้วยคำว่ เราก้เช่นเดียวกับท่าน ๑ ผู้ที่มีนิสัยโอ้อวด ก็ชอบพุดอย่างเดียวกันกับปลาอายันทะนี้ เช่น เวลาไปหาผู้เป็นนั้กพระสูตร หรือเป็นนั้กพระอภิธรรม ก็กล่าวว่ เราเป็นนั้กพระสูตร เป็นนั้กพระอภิธรรม

เหมือนกันกับท่าน เราขอเป็นศิษย์ท่าน ขอบท่านจงอนุเคราะห์เรา เราจะไม่ลืม
คุณท่าน ดังนี้ ฯ มารยานั้น ได้แก่ การปกปักรักษาความผิดของตน ฯ ความมีใจ
กระตือรือร้น ได้แก่ มีใจคือตั้ง ไม่อยากโอนอ่อนต่อผู้ใด ฯ ความศุภมโนอันนั้น
ได้แก่ ความมีใจฟูเกินไป ฯ การสละความเห็นของตนได้ยากนั้น ได้แก่ การถือมั่น
ความเห็นของตนไว้อย่างแข็งแรง แม้จะถูกข่มขู่เหตุผลเท่าไร ก็ไม่ยอมสละได้ง่าย
ธรรม ๑๖ อย่างนี้ นับโดยแยกธรรม ๖ ข้อ มีความลบหลู่และความดีเสมอเป็นต้น
ออกเป็นข้อ ๆ ส่วนในอรรถกถาแห่งอัมมานสูตร ได้รวมคำว่า ความลบหลู่และความ
ดีเสมอเป็นต้น เข้าเป็นข้อ ๆ จึงได้ธรรม ๑๖ ข้อ ซึ่งจัดเป็นธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก
สันเนอความในฎีกาที่ควรยกมาแสดงเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๘

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยสังฆาติเสสข้อที่ ๑๓

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา สาวตถิย์ วิหริติ เขตฺวเน อนาถปิณฺฑิกสุส
อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเขน อสฺสชิปฺนพฺพสุกา นาม กิฎาภิรฺสฺมิ อาวาสินา
โหนติ อลฺลฺลฺชิโน ปาปภิกฺขุติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคตารณัยไตรภาค
กัณฑ์ที่ ๔๘ ว่าด้วยเตรสมสังฆาติเสสข้อที่ ๑๓ ตามวาระพระบาลี อรรถกถา ฎีกา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง มีสังฆกรรม ๔ เป็นต้น
เป็นประธาน ได้ทรงสำราญพระอิริยาบถอยู่ในพระเชตวนาราม ที่อนาถปิณฺฑิก-

เศรษฐีสร้างถวาย ใกล้กรุงสาวัตถี ฯ ก็ในคราวนั้น ภิกษุลามก ๒ องค์ ชื่อว่า
 อัสสชิ ๑ ปณัพเพสกะ ๑ ซึ่งเป็นภิกษุอลัชชี ได้ย่องเป็นเจ้าอาวาสที่ภิกขุวิภังค์ ฯ
 ภิกษุเหล่านั้นประพฤติอนาจารต่าง ๆ เช่น ปลุกดอกไม้ด้วยตนเองบ้าง ให้ผู้อื่น
 ปลุกบ้าง รดน้ำด้วยตนเองบ้าง ให้ผู้อื่นรดน้ำบ้าง เก็บด้วยตนเองบ้าง ให้ผู้อื่น
 เก็บบ้าง ร้อยด้วยตนเองบ้าง ให้ผู้อื่นร้อยบ้าง ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซึ่ง
 ดอกไม้ไม่มีข้อข้างเดียว ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซึ่งดอกไม้ไม่มีข้อ ๒ ข้าง
 ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซึ่งดอกไม้หางข้าง ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง
 ซึ่งดอกไม้ร้อย ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซึ่งเช็ดดอกไม้ ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่น
 ทำบ้าง ซึ่งดอกไม้หัก ทำเองบ้าง ให้ผู้อื่นทำบ้าง ซึ่งดอกไม้ประดับอก ฯ
 ภิกษุเหล่านั้นนำไปเองบ้าง ให้ผู้อื่นนำไปบ้าง ซึ่งดอกไม้ต่าง ๆ นั้น ไปให้
 แก่ภิกษุในตระกูลทั้งหลาย ไปให้แก่ธิดาในตระกูลทั้งหลาย ไปให้แก่กุมาริกาใน
 ตระกูลทั้งหลาย ไปให้แก่สะใภ้ในตระกูลทั้งหลาย ไปให้แก่ทาสในตระกูลทั้งหลาย ฯ
 ภิกษุเหล่านั้นกินร่วมภาชนะ คัมภีร์ร่วมขัน นั่งร่วมที่ นอนร่วมเตียง นอนร่วม
 เครื่องลาดปู นอนห่มผ้าร่วม นอนห่มเครื่องปูร่วมกับหญิงชาวบ้านเหล่านั้น หักกินข้าว
 ในเวลาวิกาลด้วย คัมภีร์น้ำเมาด้วย หักทรงดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ต่าง ๆ ด้วย
 หอมด้วย ขี้ผึ้งด้วย ดัดสวดเป่าด้วย เล่นละครด้วย พ้อนรำขับร้องดัดสวดเป่าด้วย
 เล่นละครกับหญิงชาวบ้านด้วย เล่นหมากรุกบ้าง เล่นสะกาบ้าง เล่นในอากาศบ้าง
 เล่นวงกลมตามทางบ้าง เล่นทอยลูกหินบ้าง เล่นโยนห่วงบ้าง เล่นไม้สั้นบ้าง
 เล่นลูกขลุบบ้าง เล่นทะนนานใบไม้บ้าง เล่นโกเล็ก ๆ บ้าง เล่นหมุ่นเวียนบ้าง
 เล่นกังหันบ้าง เล่นรถเล็ก ๆ บ้าง เล่นรถเล็ก ๆ บ้าง เล่นทายอักษรบ้าง เล่นทายใจ
 บ้าง เล่นล้อเลียนบ้าง เล่นผูกมัดข้างบ้าง เล่นผูกมัดเท้าบ้าง เล่นผูกมัดตรอกบ้าง
 เล่นผูกมัดขลุบบ้าง เล่นผูกมัดตาบ้าง วังออกหน้าข้างบ้าง วังออกหน้าม้าบ้าง วังออก
 หน้ารถบ้าง วังไปบ้าง โห่ร้องบ้าง ตบมือบ้าง ปล้ำกันบ้าง ปู่ผาลงในสนามพ่อน
 แล้วให้หญิงพ่อนอบบนผ่านนั้น ดังนี้

ก็ในคราวนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง จำพรรษาอยู่ที่แคว้นแคว้นกาฬี ออกพรรษา
 แล้วก็จะไปสู่กรุงสาวัตถี เพื่อจะเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้แหวะที่ภิกขุวิภังค์ ฯ

เข้ากันได้เข้าไปบิณฑบาตที่กุฎาครี ด้วยอริยาบถอันน่าเลื่อมใส คือ มีการเดินไปข้างหน้า เดินกลับมาข้างหลัง แลเหลียว คู้เหยียด น่าเลื่อมใส มีจักขุอันทอดลงเบื้องต่ำ สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ ฯ คนทั้งหลายได้เห็นแล้วกล่าวกันว่า ภิกษุรูปนี้เป็นอะไรจึงดูเหมือนไม่มีกำลังเลียบเลย ดูเหมือนคนโง่เขลา ดูเหมือนมีหน้าสยวอยู่เสมอ ใครจักถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุนั้น ส่วนพระอัสสชิรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นพระของพวกเรา เป็นผู้อ่อนหวาน พุดจาสนทนาดี รู้จักร้องเรียก ร้องเชิญ มีหน้าตาไม่สยว มีหน้าตาเบิกบานอยู่เสมอ ทักทายก่อนเสมอ พวกเราต้องถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้น ฯ มีอุบาสกคนหนึ่งได้เห็นภิกษุนั้นเข้าไปบิณฑบาตที่กุฎาครี ก็ไหว้ ถามว่า ท่านได้อาหารบิณฑบาตหรือไม่ ? ภิกษุนั้นตอบว่า ไม่ได้ ฯ อุบาสกนั้นจึงนิมนต์ภิกษุนั้นไปฉันที่บ้านของตน เวลานั้นแล้ว จึงถามว่า พระผู้เป็นเจ้าจักไปไหน ? ภิกษุนั้นตอบว่า อาตมาจักไปกรุงสาวัตถี เพื่อจะไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ อุบาสกนั้นจึงถามว่า ถ้าอย่างนั้น ขอท่านจงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบด้วยว่า มีภิกษุอลัชชียุทธ์อาวาส ในตำบลกุฎาครี ๒ รูป ชื่อว่า อัสสชิรูปหนึ่ง ปุนัพพสุกะรูปหนึ่ง ฯ ภิกษุ ๒ รูปนั้นได้ประพฤตินาจารต่างๆ ฯ อุบาสกนั้นได้เล่าให้ภิกษุนั้นฟัง ดังที่แสดงมาแล้วข้างต้นนั้น แล้วบอกว่า คนเหล่านี้ที่เคยมีความเชื่อถือเลื่อมใสในปางก่อน บัดนี้ คนเหล่านั้นก็หมดความเชื่อถือเลื่อมใสแล้ว ได้เลิกการถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว ภิกษุทั้งหลายที่มีศีล ก็ไม่มีแล้ว มีแต่ภิกษุลามกเท่านั้น ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดส่งภิกษุทั้งหลายมาที่กุฎาครี เพื่อทำอาวาสที่กุฎาครีให้ดีขึ้น ฯ ภิกษุนั้นก็รับถ้อยคำของอุบาสกว่า ดีละ แล้วก็ออกเดินทางต่อไป จนกระทั่งถึงพระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน

ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ต้องทรงแสดงความชื่นชมยินดีกับพวกภิกษุอาคันตุกะ ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสถามภิกษุนั้นว่า สบายดีหรือ เดินทางไม่ลำบากหรือ เชอมาจากไหน ? ภิกษุนั้นก็กราบทูลว่า สบายดีพระเจ้าข้า ในการเดินทางก็ลำบากบ้างเล็กน้อย ข้าพระองค์

ได้จำพรรษาอยู่ที่แขวงกาฬ ๑ เวลาภิกษุนั้นกราบทุกคืน ก็ได้กราบทุกเล่าเรื่อง
ที่คนมาพักที่ภิกษุอาคิรี และเรื่องความประพฤติอนาจารของภิกษุเหล่านั้นถวายให้ทรง
ทราบโดยพิสดาร

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงโปรดให้มีการประชุมภิกษุสงฆ์
ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลาย จนได้ความว่า ภิกษุพวกอัสสชิปุณฺณพสุกะนั้น ได้
ประพฤติอนาจารต่าง ๆ อย่างหว่ามาแล้วนั้น จึงได้ทรงติเตียนภิกษุพวกอัสสชิ
ปุณฺณพสุกะโดยอเนกปริยาย

ครั้นแล้ว จึงตรัสสั่งพระสารีบุตร โมคคัลลาน์ว่า เธอทั้งสองจงไปที่ภิกษุอาคิรี
ทำทัฬหาชนียกรรมแก่ภิกษุพวกอัสสชิปุณฺณพสุกะ เพราะภิกษุเหล่านั้นเป็นสัทธ-
วิหาริกของเธอสอง ๒ ๑ พระสารีบุตรเถรเจ้าจึงกราบทูลว่า จะให้ข้าพระองค์ทั้ง ๒
ทำทัฬหาชนียกรรมแก่พระอัสสชิปุณฺณพสุกะอย่างไร พระเจ้าข้า เพราะพระทั้ง ๒ นั้น
เป็นคนคร้าย หยาบช้า กล้านิ่ง ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ถ้า
อย่างนั้น เธอทั้ง ๒ จงไปกับภิกษุเป็นอันมาก ๑ พระสารีบุตรโมคคัลลาน์จึงทูล
รับว่า พระเจ้าข้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงกล่าวว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่มรณพวก
เธอต้องโทษแก่พระอัสสชิปุณฺณพสุกะเสียก่อน ครั้นโทษทัณฑ์แล้วต้องให้ระลึกถึงโทษ
ให้ระลึกถึงโทษแล้วจึงปรับอาบัติ ปรับอาบัติแล้วจึงให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ
ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ข้าแต่สงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุ
อัสสชิปุณฺณพสุกะนี้เป็นพวกกลุ่ตสุกะ เป็นพวกลามกอนาจาร ๑ ความประพฤติ
อันลามกของภิกษุเหล่านั้น มีผู้เห็น ภิกษุเหล่านั้น ทำให้ตระกูลทั้งหลายเสียศรัทธา
ที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย ๑ ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์ควรทำทัฬหาชนีย-
กรรม ขับไล่ภิกษุอัสสชิปุณฺณพสุกะให้ออกไปเสียจากภิกษุอาคิรี อย่าให้อยู่ใน
ภิกษุอาคิรี ๑ อันนี้เป็นญัตติ ๑ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุอัสสชิ
ปุณฺณพสุกะนี้เป็นพวกกลุ่ตสุกะ มีความประพฤติลามกเลวทราม ๑ ความประพฤติ
ลามกเลวทรามของภิกษุเหล่านั้น ก็ได้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย กระที่ภิกษุเหล่านั้นทำให้
ตระกูลทั้งหลายเสียศรัทธา ที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย ๑ สงฆ์กำลังทำทัฬหาชนีย-
กรรม ขับไล่ภิกษุอัสสชิปุณฺณพสุกะให้ออกจากภิกษุอาคิรี ไม่ให้ภิกษุอัสสชิปุณฺณพสุกะ

ออกจากกัฎาครี ๑ การที่สงฆ์ทำบัพพาชนียกรรม ขับไล่ภิกษุอัสสชิปณัพพสูกะ
 ออกจากกัฎาครี ไม่ให้อยู่ในกัฎาครี ย่อมสมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้น
 นิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ให้ประกาศตั้งถึง ๓ ทน
 ท้ายของหนที่ ๓ ว่า สงฆ์ได้ทำบัพพาชนียกรรม ขับไล่ภิกษุอัสสชิปณัพพสูกะ
 ออกจากกัฎาครีแล้ว ไม่ให้อยู่ในกัฎาครี ข้อนี้น่อมสมควรแก่สงฆ์ เพราะฉะนั้น
 สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ จบคำประกาศ
 สำหรับบัพพาชนียกรรมเพียงเท่านี้

ลำดับนั้น ภิกษุสงฆ์มีพระสารีบุตร โมคคัลลาน์เป็นหัวหน้า ก็พากันไปที่
 กัฎาครี ได้กระทำบัพพาชนียกรรมขับไล่ภิกษุอัสสชิปณัพพสูกะออกจากกัฎาครี
 ไม่ให้อยู่ในกัฎาครี ๑ พวกอัสสชิปณัพพสูกะนั้น ถูกสงฆ์ทำบัพพาชนียกรรมแล้ว
 ก็ไม่ประพฤติตามโดยชอบ ไม่ทำให้เส้นขนตก ไม่ทำให้พ้นจากโทษ ไม่ขอ
 โทษต่อภิกษุทั้งหลาย กลับดำ่ว่าภิกษุทั้งหลายว่า เป็นพวกอุอานาจแก่ฉันทาคติ
 โทสาคติ โมหาคติ ภัยาคติ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็หนีไปอยู่ท่อนข้าง สึกเสียบข้าง ๑
 ภิกษุทั้งหลายที่มันอยู่ในศีลธรรม ก็พากันติเตียนภิกษุเหล่านั้น ว่าประพฤติดนไม่ดี

แล้วภิกษุที่มันอยู่ในศีลธรรมนั้น ก็ได้้นำเรื่องนั้น ไปกราบทูลสมเด็จพระ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๑ พระองค์จึงโปรดให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบ
 ตามไต่ความจริงแล้ว จึงทรงติเตียนพวกภิกษุอัสสชิปณัพพสูกะด้วยถ้อยคำต่าง ๆ
 ดังที่เคยแสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อน ๆ นั้น แล้วจึงทรงบัญญัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑๔
 ๕ ว่า ภิกษุ ปเนว อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อปนิสฺสสาช วิหริติ กุลฺลทฺสโก
 ปาปสฺมาจาโร เป็นต้น ซึ่งแปลว่า ภิกษุอาศัยอยู่ใกล้บ้าน หรือใกล้นิคมใด
 เป็นผู้ทำให้ตระกูลเสียศรัทธา มีความประพฤติชั่วช้าลามก ๑ ความประพฤติ
 ชั่วช้าลามกของภิกษุนั้น ๆ ก็มีคนทั้งหลายรู้เห็น ตระกูลทั้งหลายที่ภิกษุเหล่านั้น
 ทำให้เสียศรัทธา ก็มีผู้เห็น ๑ ควรที่ภิกษุทั้งหลายจะกล่าวแก่ภิกษุนั้นว่า ท่าน
 เป็นกุลทสูกะ ทำให้ตระกูลเสียศรัทธา เป็นผู้มีความประพฤติชั่วช้าลามก ๆ
 ของท่าน ก็มีผู้เห็น ตระกูลทั้งหลายที่ท่านทำให้เสียศรัทธา ก็มีผู้เห็น ขอท่าน
 จงออกจากอาวาสน ท่านไม่ควรจะอยู่ในอาวาสน ๑ เมื่อภิกษุนั้นถูกภิกษุทั้งหลาย

ว่ากล่าวอย่างนั้น จึงกล่าวต่อภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งฉันทะ โทสะ โมหะ ภยะ ย่อมจับได้ภิกษุบางรูปด้วยอาบัติเช่นเดียวกัน แต่ไม่จับได้ภิกษุบางรูป ฯ ภิกษุนั้นควรที่ภิกษุทั้งหลายจะกล่าวว่า ขอท่านอย่าว่าอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ใช่ผู้ล่ออำนาจฉันทะ โทสะ โมหะ ภยะ แต่ท่านเป็นกุลทูสกะ มีความประพฤติกเลาะต่างหาก ความประพฤติกเลาะของท่านมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ตระกูลทั้งหลายที่ท่านทำให้เสียศรัทธา ก็มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ท่านจงออกจากอาวาสนี้ ท่านไม่ควรอยู่ในอาวาสนี้ ฯ เมื่อภิกษุนั้นถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอย่างนั้น ยังขึ้นทำอุบายอย่างนั้น ควรให้ภิกษุทั้งหลายสวดสมณุภาสน์ถึง ๓ ครั้งเพื่อให้เลิกละวัตถุนั้น ฯ ถ้าไม่เลิกละต้องสังฆาตเสส ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ว่า คำว่า บ้าน หรือนิคมนั้น หมายถึงหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย ฯ คำว่า อาศัณนั้น คือ อาศัณนิชฌาต อาศัณปัจฉัย ฯ คำว่า ทำให้ตระกูลเสียศรัทธานั้น คือ ทำให้ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลเวศย์ ตระกูลสุทร เสียศรัทธา ด้วยการให้ดอกไม้ หรือผลไม้ หรือผงทาตัว หรือคินเหมียว หรือไม้สัพัน หรือไม้ไผ่ หรือด้วยการเป็นแพทย์ หรือด้วยการรับใช้ไปมา ฯ คำว่า ความประพฤติกเลาะนั้น ได้แก่การปลุกตอกไม้ รตนากอดดอกไม้ เก็บดอกไม้ ร้อยดอกไม้ให้ตระกูลต่าง ๆ นั้นด้วยตัวเองบ้าง ด้วยใช้ผู้อื่นบ้าง ฯ คำว่า มีผู้ได้เห็น ได้ยินนั้น คือ พวกโคอยู่ต่อหน้าก็ได้เห็น พวกโคอยู่ลับหลังก็ได้ยิน ฯ คำว่า ตระกูลทั้งหลายที่ภิกษุนั้นทำให้เสียศรัทธานั้น ได้แก่ตระกูลทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้มีศรัทธา มีความเลื่อมใสแต่เมื่อก่อน แล้วหมดความเลื่อมใสศรัทธา เพราะภิกษุนั้น

ภิกษุผู้ทำให้ตระกูลเสียศรัทธานั้น ควรที่ภิกษุทั้งหลายซึ่งได้เห็น ได้ยิน จะว่ากล่าว ว่าท่านเป็นผู้ทำให้ตระกูลเสียศรัทธา มีความประพฤติกเลาะต่างหาก ฯ ความประพฤติกเลาะต่างหากของท่าน ก็มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ตระกูลทั้งหลายที่ท่านทำให้เสียศรัทธา ก็มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ท่านจงออกจากอาวาสนี้ ท่านไม่ควรอยู่ในอาวาสนี้ ฯ เมื่อภิกษุนั้นถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอย่างนั้น แล้วกล่าวขึ้นว่า ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ล่ออำนาจแก่ฉันทะ โทสะ โมหะ ภยะ จับได้ภิกษุบางรูปด้วยอาบัติเช่นเดียวกัน แต่ไม่จับได้บางรูป

ภิกษุที่ถูกสงฆ์ทำปาปพจนนกรรมแล้ว ถ้าภิกษุทั้งหลายคั้งนั้น ควร
ให้ภิกษุทั้งหลายได้เห็น ได้ยิน ห้ามปรามเสียถึง ๓ ครั้งว่า ท่านอย่าว่าอย่างนี้
ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ลู่อ่านาจนแก่ฉันทะ โทสะ โมหะ ภยะ แต่ท่านทำให้ตระกูล
เสียศรัทธา มีความประพฤติกเลาะต่างหาก ความประพฤติกเลาะของท่าน ก็มีผู้
ได้เห็น ได้ยิน ตระกูลทั้งหลายที่ท่านทำให้เสียศรัทธา ก็มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ท่าน
จงออกจากอาวาสนี้ ท่านไม่ควรอยู่ในอาวาสนี้ ฯ ถ้าภิกษุนั้นถูกว่ากล่าวอย่างนี้ถึง
๓ หนแล้ว เลิกละความประพฤตินั้น ก็เป็นการดี ถ้าไม่เลิกละ ต้องทุกกฎ ฯ
ผู้ได้ยินแล้วไม่ว่ากล่าวต้องทุกกฎ ฯ ควรจุตภิกษุนั้นไปในท่ามกลางสงฆ์ แล้ว
ว่ากล่าวอย่างนี้นอก เมื่อไม่เชื่อฟังก็ควรสวดสมณภาสน์คั้งที่แสดงมาแล้วนั้น

เมื่อจบญัตติ ต้องทุกกฎ จบกรรมวาจา ๒ ต้องกุลลัจฉัย จบกรรมวาจาที่ ๓ ต้องสังฆาติเสส ฯ เมื่อต้องสังฆาติเสสแล้ว ทุกกฎ และกุลลัจฉัยนั้นก็จะจับไป ฯ คำว่า สังฆาติเสส คือ สงฆ์เท่านั้น ให้ปวิสาสแก่อาบัตินั้น ชักเข้าหามวลเดิม ให้มานัตต์ ให้อัพภาน ไม่ใช่ภิกษุหลายรูป หรือไม่ใช่ภิกษุรูปเดียว จึงเรียกว่า สังฆาติเสส

ลักษณะนั้นไม่เลิกละ เพราะเข้าใจว่ากรรมเป็นธรรม ในกรรมเป็นธรรมก็ดี
 สงสัยก็ดี เข้าใจว่าไม่เป็นธรรมก็ดี ต้องสังฆาทิเสสทั้งนั้น ๆ ถ้าไม่เลิกละ เพราะ
 เข้าใจว่ากรรมเป็นธรรมในกรรมไม่เป็นธรรม หรือเพราะสงสัย หรือเพราะเข้าใจว่า
 กรรมไม่เป็นธรรม ในกรรมที่ไม่เป็นธรรม ต้องทุกกฎ

ความไม่ต้องอาบัติ ข้อมมีแก่ภิกษุที่สงฆ์ไม่ได้สวดสมณภาสน์ • ที่เลิกละ •
ที่เบ้นบ้า • ทมจัตพังชาน • ทมิเวทนาหนัก • ที่เป็นคั่นบัญญัติ • จบสังฆาทิเสส
ข้อที่ ๑๓ เพียงเท่านั้น

ในสงฆาทีเสสทั้ง ๑๓ ข้อ ซึ่งแสดงมาแล้วตั้งแต่ต้นจนถึงกัณห์นั้น สังกฆา-
ทีเสส ที่ต้องทศเขยนมมอยู่ ๕ ที่ต้องเมื่อสวดสมณภาสน์จบถึง ๓ ครั้งแล้ว มีอยู่ ๔ ๑
ภิกษุต้องสงฆาทีเสสข้อใด รู้แล้วปกปักรื้อตลอดวันเท่าใด ต้องอยู่ปริวาสตลอดวัน
เท่านั้น ๑ เมื่ออยู่ปริวาสครบแล้ว ต้องปฏิบัติภิกษุมานัตต์อีก ๖ วัน ๑ ปฏิบัติ
มานัตต์ครบแล้วต้องขออภัยาน คือ การยกโทษจากภิกษุสงฆ์ ๒๐ องค์ จึงจะได้
ต่ำกว่านั้นไม่ได้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นคำอธิบายเนื้อความในอาทิตตปริยายสูตรว่า การให้ภิกษุให้ดอกไม้ หรือผลไม้เป็นต้น ซึ่งเป็นของตนเอง เพื่อประจบตระกูล ต้องทุกกฎ ถ้าให้ของผู้อื่น ก็ต้องทุกกฎเหมือนกัน แต่ถ้าให้ด้วยโดยจิต ต้องปรับตามราคาของ ๆ คำว่า พระอัสสชิปุนัพพสุกะนั้น หมายความว่า ภิกษุ ๒ รูปเป็นหัวหน้า แห่งภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๕๐๐ รูป ๆ การให้ดอกไม้แก่มารดาบิดา หรือแก่คนเหล่านี้ เพื่อบูชาพระรัตนตรัยนั้นสมควรอยู่ แต่จะให้แก่ใคร ๆ ก็ตาม ด้วยความประสงค์จะให้เขาประดับร่างกาย หรือให้บูชาสิ่งอื่น มีรูปส่วลึงค์เป็นต้น ไม่ได้ทั้งนั้น ๆ เมื่อจะให้แก่บิดามารดา ควรให้สามเนตรที่เป็นญาตินำไปให้ ๆ แต่ถ้ามารดาบิดาต้องการด้วยตนเอง จะให้ก็สมควร ๆ ในเวลาที่แบ่งดอกไม้กันอยู่ จะให้ดอกไม้กิ่งหนึ่งแก่พวกสามเนตรที่มาถึงก็สมควร ๆ ในคัมภีร์กรุนทิวา จะให้แก่ภคอุทิสถิมาพบเห็นสักกิ่งหนึ่งก็สมควร ๆ ในคัมภีร์มหาบัจจกรกล่าวว่า จะให้ส่วนที่ ๔ ก็สมควร ๆ ภิกษุที่ไม่ได้รับสมมติต้องขออนุญาตต่อสงฆ์ก่อนจึงควรให้ต่อไปนี้ท่านกล่าวถึงวิธีให้ดอกไม้ไว้โดยพิสดาร แต่ไม่จำเป็นอันใดที่จะต้องแยกมาแสดง จึงขอจดไว้เพียงเท่านี้

ฎีกา

ส่วนเนื้อความในฎีกา ที่ควรยกมาแสดงนั้น ก็มีอยู่เพียงข้อที่กล่าวถึง อัสสชิปุนัพพสุกะ ไม่ประพฤติตามสงฆ์เท่านั้น คือ พวกภิกษุที่มีอัสสชิและปุนัพพสุกะเป็นหัวหน้า เมื่อถูกสงฆ์ลงบัญญัติขณิกกรรมแล้ว ก็ไม่ประพฤติตามโดยชอบในข้อวัตร ๑๔ ประการ ๆ ข้อวัตร ๑๔ ประการนั้น คือ ภิกษุที่ถูกบัญญัติขณิกกรรมแล้ว ให้อุปสมบทไม่ได้ ๑ ให้นิสัยไม่ได้ ๑ ให้สามเนตรปฏิบัติตนไม่ได้ ๑ รับสอนภิกษุณีไม่ได้ ๑ ถึงรับไว้แล้วก็สอนไม่ได้ ๑ ต้องอาบัติชนิดที่สงฆ์ลงบัญญัติขณิกกรรมแล้วนั้น หรืออาบัติอย่างอื่นที่คล้ายกัน หรือที่หนักกว่านั้นไม่ได้ ๑ คิเตียนสังฆกรรมไม่ได้ ๑ คิเตียนสงฆ์ผู้ทำสังฆกรรมไม่ได้ ๑ ห้ามอุโบสถ

แก้ภิกษุผู้ปกปิดไม่ได้ • ห้ามปวารณาไม่ได้ • ไม่ควรทำคนให้ถูกว่ากล่าวอีก • ไม่ควร
หักการว่ากล่าวสั่งสอน • ไม่ควรขอโอกาสใจทักภิกษุอื่น • ไม่ควรโจทก์ภิกษุอื่น •
ไม่ควรให้ภิกษุอื่นระลึกถึงโทษ • ไม่ควรประกอบภิกษุทั้งหลายเข้ากับภิกษุทั้งหลายใน
เรื่องใด ๆ • ดังนี้เท่านั้น นอกจากนั้นก็ไม่มีคำใดที่จำเป็นต้องยกมาแสดง จึงเป็นอันว่า
จบพระวินัยเทศนาภณชั้นนี้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๔ คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยอนิยตข้อที่ ๑

เตน สมเขน พุทฺโธ ภควา สาวคฺคิยํ วิหริ เชตวนเ อนาถปณฺทิกสุส
อาราเม ฯ เตน โข ปน สมเขน อายสฺมา อุทายี สาวคฺคิยํ กุลุปโก โหติ
พหุกานิ อุปสงกมตฺติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิคฺการณฺยโครภาค
กัณฑ์ที่ ๔๔ ว่าด้วยอนิยตข้อที่ ๑ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสรู้ธรรมวิเศษทั้งปวง มีสังฆกรรม ๔
เป็นต้นเป็นประธาน ได้ทรงสำราญอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ฯ ที่
ในคราวนั้น พระอุทายีได้เป็นพระประจําตระกูลในกรุงสาวัตถี ได้เข้าไปฉันใน
ตระกูลเป็นอันมาก ฯ ในคราวนั้น กุมาริกาของตระกูลอุปัฏฐากของพระอุทายี

ได้ถูกส่งให้กุมารแห่งตระกูลอีกตระกูลหนึ่งโดยฐานะเป็นภรรยาสามี ๑ เช้าวันหนึ่ง พระอุททปิได้เข้าไปในตระกูลนั้น ได้ถามคนทั้งหลายว่า กุมาริกานั้นไปอยู่ที่ไหน ? คนทั้งหลายตอบว่า ได้ยกให้แก่กุมารของตระกูลนั้นแล้ว ๑ ตระกูลโน้นก็เป็นอุปัฏฐากของพระอุททปิ ๑ พระอุททปิจึงไปที่ตระกูลโน้น แล้วถามคนทั้งหลายว่า กุมาริกานั้นอยู่ที่ไหน ๑ คนทั้งหลายตอบว่า อยู่ในห้องนอน ๑ พระอุททปิจึงเข้าไปนั่งสนทนา นั่งแสดงธรรมแก่กุมาริกานั้นในห้องนอน อันเป็นห้องลับ อันอาจทำการมิดีมิร้ายได้ตัวต่อตัวกับนางกุมาริกานั้น

ก็ในคราวนั้น นางวิสาขาซึ่งเป็นผู้มบตรมาก มีหลานมาก มีบุตรและหลานหาโรคมิได้ เป็นผู้ทักคนทั้งหลายนับถือว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง ๑ คนทั้งหลายต้องเลื่องนางวิสาขาก่อนผู้อื่น ในเวลาทำการบูชาบุญ ในเวลามีมหรสพ ในเวลาวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ เป็นธรรมเนียมมา ๑ ในคราวนั้น นางวิสาขาได้ถูกเชิญไปที่ตระกูลนั้น ๑ นางวิสาขาได้เห็นพระอุททปินั่งอยู่ในที่ลับอันเป็นที่กำบัง อันอาจทำการมิดีมิร้ายได้ ตัวต่อตัวกับนางกุมาริกานั้น จึงกล่าวขึ้นว่า ท่านเจ้าคะ ซ่อนเป็นที่ไม่เหมาะไม่ควร คือ ซ่อนที่ท่านนั่งในที่ลับ อันอาจทำการมิดีมิร้ายได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถึงแม้ว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่ประสงค์ที่จะทำการมิดีมิร้ายก็ดี คนทั้งหลายก็อาจเชื่อถือเลื่อมใสได้ยาก ๑ พระอุททปินั้น ถึงถูกนางวิสาขากล่าวอย่างนั้นก็มิเชื่อฟัง ๑ ครั้นนั้น นางวิสาขาจึงออกจากตระกูลนั้นไปแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ภิกษุทั้งหลายที่มั่นอยู่ในศีลธรรม คือ ความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความขจัด ความไม่สะสมปัจจัย ก็โพชนายกโทษติเตียนว่า อย่างไรพระอุททปิจึงนั่งในที่ลับ ที่กำบัง ซึ่งอาจทำอะไรได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ๑ แล้วภิกษุเหล่านั้น ก็นำความไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ จึงได้โปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามด้วยพระองค์เองว่า นี่แน่ะ อุททปิ ได้ยินว่า เธออยู่ในที่ลับ ที่กำบัง ซึ่งเป็นที่อาจทำการมิดีมิร้ายได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม จริงหรือ ? พระอุททปิกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงติเตียนว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษ สิ่งที่คุณทำเป็นสิ่งไม่เหมาะ ไม่ควร ไม่ใช่สิ่งที่สมณะควรทำ อย่างไรเธอจึงนั่งในที่ลับตัวต่อตัวกับมาตุคาม การที่คุณทำไม่เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่เป็นเหตุให้เกิดความ

เลื่อมใสยังขึ้นแก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว มิแต่ทำให้ไม่เกิดความเลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความเลื่อมใสแก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางจำพวกเท่านั้น ฯ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติอนิยตสิกขาบทข้อที่ ๑ ขึ้นว่า โย ปน ภิกขุ มาตุคามเณ สหุรี เอโก เอกาย รโห เป็นต้น ซึ่งแปลว่า ภิกษุใดนั่งในที่ลับอันเป็นที่กำบัง อันเป็นที่อาจทำมิดีมีร้ายได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม มีอุบาสิกาที่มีถ้อยคำควรเชื่อได้เห็นแล้วพูดขึ้น ด้วยธรรม ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ปาราชิก หรือสังฆาติเสส หรือปาจิตตีย์ ภิกษุผู้นั่งนั้นรับอย่างไร ในธรรม ๓ อย่างนั้น ควรรับอย่างนั้น หรืออุบาสิกามีถ้อยคำควรเชื่อเห็นแล้วพูดขึ้นด้วยปาราชิก หรือสังฆาติเสส หรือปาจิตตีย์ข้อใด ควรปรับภิกษุนั้นด้วยปาราชิก หรือสังฆาติเสส หรือปาจิตตีย์ข้อนั้น ฯ ธรรมอันนี้เรียกว่า อนิยต ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ว่า มาตุคามนั้น ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่หญิงยักษ์ ไม่ใช่หญิงเปรต ไม่ใช่ดิรัจฉานตัวเมีย โดยที่สुकัมมัตถ์ทำริกา ซึ่งเกิดในวันนั้นก็ชื่อว่ามาตุคาม ไม่ต้องพูดถึงหญิงผู้ใหญ่ ฯ คำว่า ตัวต่อตัว คือ มิแต่ภิกษุกับมาตุคามเท่านั้น ฯ คำว่า ที่ลับนั้น ได้แก่ ที่ลับตา ที่ลับหู ฯ ที่ลับตานั้น ได้แก่ ที่ซึ่งไม่อาจแลเห็น ซึ่งผู้หลวตาหรือยกคิ้ว หรือยกศีรษะขึ้น ฯ ที่ลับหูนั้น ได้แก่ ที่ไม่อาจได้ยินเสียงปกติ ฯ ที่กำบังนั้น ได้แก่ ที่กำบังด้วยฝา หรือด้วยบานประตู ด้วยเสื่อลำแพน ด้วยผ้า màn ด้วยต้นไม้ ด้วยเสา หรือด้วยกะพ้อม หรือด้วยของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฯ คำว่า อาจทำการมิดีมีร้ายนั้น คือ อาจสังเวยเมถุนธรรมได้ ฯ คำว่า นั่งนั้น คือ เมื่อมาตุคามนั่งแล้วภิกษุจึงเข้าไปนั่ง หรือเข้าไปนอนก็ตาม หรือนั่งพร้อมกัน นอนพร้อมกันทั้ง ๒ คนก็ตาม

ผู้ใดสำเร็จมรรคผล ผู้ใดตรัสรู้ ผู้ใดรู้แจ้งศาสนา เรียกว่า ผู้มีถ้อยคำควรเชื่อถือ ฯ หญิงที่นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ชื่อว่า อุบาสิกา

คำว่า กล่าวขึ้นด้วยธรรมอันใดอันหนึ่งในธรรม ๓ อย่าง คือ ด้วยปาราชิก หรือด้วยสังฆาติเสส หรือด้วยปาจิตตีย์ ภิกษุผู้นั่งรับอย่างไรให้รับอย่างนั้น หรืออุบาสิกามีถ้อยคำควรเชื่อได้พูดขึ้นด้วยธรรมข้อใด ควรปรับด้วยธรรมข้อนั้น

คณินัน มีคำอธิบายว่า ถ้าอุบาสิกานันพูดขึ้นว่า คิดฉันได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่ง
 ส่องเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นรับอย่างนี้ ก็ให้ปรับด้วยอาบัติหนึ่ง ฯ
 ถ้าอุบาสิกานันพูดขึ้นว่า คิดฉันได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งส่องเสพเมถุนธรรมกับมาตุคาม
 อยู่ ถ้าภิกษุขึ้นกล่าวขึ้นว่าฉันนั่งจริง แต่ฉันไม่ได้ส่องเสพเมถุนธรรม ก็ควรให้ปรับ
 ด้วยการนั่ง ฯ อุบาสิกานันพูดขึ้นว่า คิดฉันได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งส่องเสพเมถุนธรรม
 อยู่กับมาตุคาม ถ้าภิกษุขึ้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นั่ง ฉันนอนต่างหาก ก็ควรให้ปรับ
 ด้วยการนอน ฯ ถ้าอุบาสิกานันพูดขึ้นว่า คิดฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งส่องเสพเมถุน-
 ธรรมอยู่กับมาตุคาม ถ้าภิกษุขึ้นพูดว่า ฉันไม่ได้นั่ง ฉันยืนต่างหาก ก็ไม่ควร
 ปรับอาบัติ

ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนส่องเสพเมถุนธรรม
 กับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นรับก็ควรปรับอาบัติ ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันเห็น
 พระผู้เป็นเจ้านอนส่องเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามอยู่ ภิกษุขึ้นกล่าวว่า เรานอนจริง
 แต่ไม่ได้ส่องเสพเมถุนธรรม ก็ควรปรับด้วยการนอน ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า
 คิดฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนส่องเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นกล่าวว่า -
 เราไม่ได้นอน เรานั่งต่างหาก ก็ควรปรับด้วยการนั่ง ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า
 คิดฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนส่องเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นกล่าวว่า
 เราไม่ได้นอน เรายืนต่างหาก ก็ไม่ควรปรับ

ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งเกล้าคลึงกายกับมาตุคาม
 อยู่ ถ้าภิกษุขึ้นรับก็ควรปรับอาบัติ ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้า
 นั่งเกล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นกล่าวว่า ฉันนั่งจริง แต่ไม่ได้
 แล่นคลึงกาย ก็ควรปรับด้วยการนั่ง ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันเห็นพระผู้
 เป็นเจ้านั่งเกล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นกล่าวว่า เราไม่ได้นั่ง เรานอน
 ต่างหาก ก็ควรปรับด้วยการนอน ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้า
 นั่งเกล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ฯ ถ้าภิกษุขึ้นกล่าวว่า เราไม่ได้นั่ง เรายืนต่างหาก
 ก็ไม่ควรปรับ

ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเกล้าคลึงกายกับมาตุ-
 คามอยู่ ถ้าภิกษุขึ้นรับ ก็ควรปรับอาบัติ ฯ ถ้าอุบาสิกานันกล่าวว่า คิดฉันเห็น

พระผู้เป็นเจ้านอนเกล้าคลึงกายกับมาตุคาม ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เรานอนจริง แต่เราไม่ได้เกล้าคลึงกาย ก็ควรปรับด้วยการนอน ๑ ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเกล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เราไม่ได้นอน เรานั่งต่างหาก ก็ควรปรับด้วยการนั่ง ๑ ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเกล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เราไม่ได้นอน เรายืนต่างหาก ก็ไม่ควรปรับ

ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งในที่ลับ ที่กำบัง ที่อาจทำอะไรได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งรับก็ควรปรับด้วยการนั่ง ๑ ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งในที่ลับ ที่กำบัง ที่อาจทำอะไรได้ ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เราไม่ได้นั่ง เรานอนต่างหาก ก็ควรปรับด้วยการนอน ๑ ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งในที่ลับ ในที่กำบัง ที่อาจทำอะไรได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เราไม่ได้นั่ง เรายืนต่างหาก ก็ไม่ควรปรับ

ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนในที่ลับ ที่กำบัง ที่อาจทำอะไรได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งรับ ก็ควรปรับด้วยการนั่ง ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนในที่ลับ ที่กำบัง ที่อาจทำอะไรได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เราไม่ได้นอน เรานั่งต่างหาก ก็ควรปรับด้วยการนั่ง ๑ ถ้าอุบาสิกคนหนึ่งกล่าวว่า ดิฉันเห็นพระผู้เป็นเจ้านอนในที่ลับ ที่กำบัง ที่อาจทำอะไรได้ตัวต่อตัวกับมาตุคาม ๑ ถ้าภิกษุหนึ่งกล่าวว่า เราไม่ได้นอน เรายืนต่างหาก ก็ไม่ควรปรับ

คำว่า อนิยตนั้น คือ ไม่แน่ว่าปาราชิก หรือสังฆาติเสส หรือปาจิตคีย์

ภิกษุรับการไป รับการนั่ง รับอาบัติ ให้ปรับด้วยอาบัติ ๑ ภิกษุรับการไป ไม่รับการนั่ง รับอาบัติ ก็ให้ปรับด้วยอาบัติ ๑ ภิกษุรับการไป รับการนั่ง แต่ไม่รับอาบัติ ให้ปรับด้วยการนั่ง ๑ ภิกษุรับการไป ไม่รับการนั่ง ไม่รับอาบัติ ไม่ควรปรับ ๑ ภิกษุไม่รับการไป รับการนั่ง รับอาบัติ ควรปรับด้วยอาบัติ ๑ ภิกษุไม่รับการไป ไม่รับการนั่ง รับอาบัติ ควรปรับด้วยอาบัติ ๑ ภิกษุไม่รับการไป รับการนั่ง ไม่รับอาบัติ ควรปรับด้วยการนั่ง ๑ ภิกษุไม่รับการไป ไม่รับการนั่ง ไม่รับอาบัติ ไม่ควรปรับ ๑ จบอนิยตข้อที่ ๑ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา หุตยสมันคปาสาทิกาวา ข้อที่กล่าวว่า นางวิสขามิบุตรธิดามากนั้น คือ นางวิสขานันมีบุตร ๑๐ คน มีธิดา ๑๐ คน ฯ ข้อที่ว่านางวิสขามีหลานมากนั้น คือ บุตร ๑๐ คน ธิดา ๑๐ คน ซึ่งรวมเป็น ๒๐ คน นั้น มีบุตรธิดาอีกคนละ ๒๐ ฯ รวมทั้งบุตรทั้งหลานก็เป็น ๔๒๐ คนด้วยกัน ฯ คำว่า ในการบูชาญนั้น คือ ในการให้ทาน ฯ คำว่า ในมหรสพนั้น คือ ในงานมงคลต่าง ๆ มีอาวาหมงคลเป็นต้น ฯ คำว่า นักขัตฤกษ์นั้น หมายถึงการเล่นมหรสพประจำเดือน เช่นเดือน ๘ และเดือนปวารณาเป็นต้น ฯ ข้อที่ว่า คนทั้งหลายต้องเชิญนางวิสขา ไปเลี้ยงก่อนนั้น คือ คนทั้งหลายอยากให้เด็ก ๆ ของเขามีอายุยืนเหมือนนางวิสขา จึงได้เชิญนางวิสขาไปเลี้ยงด้วยกล่าวว่า ขอให้เด็กเหล่านั้นมีอายุยืน หารโรคภัย มิได้เหมือนกับท่าน ฯ บุคคลเหล่าใดมีความเชื่อความเลื่อมใส บุคคลเหล่านั้น ก็เลี้ยงภิกษุทั้งหลายก่อน แล้วจึงเลี้ยงนางวิสขาต่อจากภิกษุทั้งหลายนั้น ก่อนว่า คนทั้งปวง

คำว่า ในที่อาจทำอะไรได้นั้น ได้แก่ ในที่อาจทำอชฌาจารได้ ฯ เพราะ ฉะนั้น ในบทภาษนีย์ท่านจึงกล่าวว่า ในที่อาจส้องเสพเมถุนธรรมได้ ฯ คำว่า ในที่ลับหนั้น หมายถึงที่ลับตาด้วย ฯ ถ้าภิกษุหนึ่งอยู่ที่ประตูห้อง ที่ปิดประตู อยู่ มีบุรุษรู้ความอยู่ด้วย ก็ทำอนาบัติไม่ได้ ฯ ถ้าภิกษุหนึ่งอยู่ที่ประตูห้อง ซึ่งไม่ได้ปิดประตูทำอนาบัติได้ ฯ ไม่ใช่ภิกษุหนึ่งอยู่ที่ประตูอย่างเดียวเท่านั้น ถึง แม้นั่งอยู่ที่ ๑๒ สอกภายในก็ดี ถ้าผู้จกษุซึ่งเป็นผู้จัดฟ่งชานหรือนอนหลับ ก็ทำอนาบัติได้ ฯ ถึงแม้นอนตามอดย่นอยู่ในที่ใกล้ ก็ทำอนาบัติไม่ได้ ฯ ถึงแม้นผู้จกษุจะนอนหลับอยู่ ก็ไม่ทำอนาบัติได้ ฯ หญิงแม้ตั้งร้อยก็ทำ อนาบัติไม่ได้ ฯ คำว่า อปาสิกาผู้มีถ้อยคำควรเชื่อได้นั้น ได้แก่อริยสาวิกา เพราะฉะนั้น ในบทภาษนีย์จึงกล่าวว่า ได้แก่ อปาสิกาผู้ได้สำเร็จผล ผู้ตรัสรู้ ผู้รู้จักศาสนา ฯ คำว่า ภิกษุรับการนังนั้น คือ ถึงแม้อปาสิกาเช่นนั้น ได้เห็น แล้วกล่าวขึ้นก็ตาม เมื่อภิกษุรับการนัง จึงควรปรับด้วยกรรมอันใดอันหนึ่ง

ในธรรม ๓ อย่างนั้น เมื่อภิกษุไม่รับ ก็ไม่ควรปรับ ฯ คำว่า อุบาสิกามีถ้อยคำ
ควรเชื่อได้นั้น กล่าวขึ้นด้วยธรรมใด ควรปรับภิกษุนั้นด้วยธรรมนั้นคั้งนั้น คือ
อุบาสิกานั้นยกเอาเมถุนธรรมเป็นต้นขึ้นกล่าวด้วยอาการใด เมื่อภิกษุรับก็ควรปรับ
ด้วยอาการนั้น ฯ อธิบายว่า ไม่ควรปรับด้วยเพียงสักว่า ถ้อยคำของอุบาสิกา
แม้เห็นปานนั้น ฯ ข้อนี้เพราะอะไร ? เพราะสิ่งที่เห็นอาจเป็นอย่างอื่นได้ ฯ เพื่อ
จะให้ความข้อนี้สว่างขึ้น จึงขอนำเรื่องมาแสดงต่อไป คือ ที่มัลลารามวิหาร
มีพระขีณาสวเถรเจ้าองค์หนึ่งไปที่ตระกูลอุปัฏฐากวันหนึ่ง แล้วนั่งอยู่ภายในเรือน ฯ
ฝ่ายอุบาสิกานั้นฟังเสียงนอนอยู่ ฯ ครึ่งนหมภิกษุที่ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นข้อวัตร
องค์หนึ่ง ขึ้นอยู่ที่ประตู ได้เห็นแล้วก็เข้าใจว่า พระเถรเจ้านั่งร่วมอาสนะอัน
เดียวกันกับอุบาสิกา จึงแลดูแล้วแลดูเล่า ฯ ฝ่ายพระเถรเจ้าก็เข้าใจได้ว่า ภิกษุนั้น
เห็นว่าเราไม่บริสุทธิ์ เวลาฉันจึงหันเสร็จแล้ว ก็กลับสั้วหารไปสู่ที่อยู่ของตน
แล้วนั่งอยู่ในภายใน ฯ ภิกษุนั้นก็คิดว่า เราจักโจทก์พระเถรเจ้า จึงมากระแอม
กระไถขึ้นแล้วเปิดประตู ฯ พระเถรเจ้าก็ทราบจิตของภิกษุนั้น จึงเหาะขึ้นไปนั่ง
อยู่บนยอดช่อฟ้า ฯ ภิกษุนั้นเข้าไปในภายใน แลดูเตียงและใต้เตียงก็ไม่เห็น
พระเถระ จึงแหงนขึ้นดูเบื้องบน ฯ จึงได้เห็นพระเถระนั่งอยู่เบื้องบนแล้วกล่าว
ขึ้นว่า ท่านมีฤทธิ์มากถึงเพียงนี้ ยังให้กล่าวได้ว่านั่งร่วมอาสนะอันเดียวกันกับ
มาตุคาม ฯ พระเถรเจ้ากล่าวว่า อันนี้เป็นโทษของละแวกบ้าน เมื่อเราไม่อาจ
ทำให้ท่านเชื่อได้จึงได้ทำอย่างนี้ ขอให้ท่านรักษาเราไว้ ว่าดังนี้แล้วก็ลง ดังนี้

คำทั้งปวงเป็นต้นว่า ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวว่า ดิฉันได้เห็นพระผู้เป็นเจ้า
นั่งสอเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามอยู่นั้น เป็นคำที่ท่านกล่าวไว้ เพื่อแสดงอาการ
แห่งการปรับตามคำรับของภิกษุนั้น ฯ คำว่า ควรปรับด้วยการนั้นนั้น คือ เมื่อ
ภิกษุนั้นรับนั่ง แต่ไม่รับว่าได้สอเสพเมถุนธรรม ไม่ควรปรับด้วยเมถุนปาราชิก
ภิกษุต้องอาบัติใดด้วยอาการสักว่านั่ง ก็ควรปรับด้วยอาบัตินั้น ฯ อธิบายว่า
ควรปรับด้วยอาบัตินั้นปาจิตตีย์ ฯ ควรทราบวินิจฉัยในคำที่แจกไว้ที่ละ ๔ ๆ ทั้งสิ้นนั้น
ตามนวน

ในคำทั้งหลายเป็นคัมภีร์ ภิกขุรับการไป ซึ่งได้กล่าวไว้ในพระบาลีท้าย
สิกขาบทนั้น เพื่อกำหนดอาบัติและอนาบัติ คำว่า รับการไปนั้น คือ ภิกษุนั้น
รับว่าได้ไป เพื่อยินดีต่อการนั่งในที่ลับ ฯ คำว่า นั่ง คือ รับว่านั่งด้วยการยินดี
ต่อการนั่งเท่านั้น ฯ คำว่า อาบดินั้น คือ อาบตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง ๓ อย่างนั้น ฯ
คำว่า ควรปรับอาบดินั้น คือ ภิกษุนั้นรับอย่างใดในอาบัติ ๓ อย่าง ก็ควรปรับด้วย
อาบดินั้น ฯ คำว่า ไม่รับการไปนั้น คือ ไม่รับว่าได้ไปด้วยความยินดีต่อการนั่งใน
ที่ลับ ฯ รับว่าไปด้วยอย่างอื่น มิใช่ปรับสลาภกัฏฐเป็นต้น อุบาสิกานั้นไม่ได้ไปสู่
ที่นั่งของเรา

คำว่า ยินดีต่อการนั่งในที่ลับนั้น หมายถึงเลสซึ่งอาศัยเมถุนธรรม ฯ
ภิกษุใดใคร่จะไปสู่สำนักมาตุคามด้วยความคั่น แล้วหยอชตา นุ่งผ้า ห่มผ้า
ต้องทุกกฏทุกประโยคที่กระทำ ฯ เมื่อเดินไปก็ต้องทุกกฏทุกก้าว ฯ ไปแล้วนั่ง
ก็ต้องทุกกฏเหมือนกัน ฯ หอมมาตุคามมานั่งต้องปาจิตตีย์ ฯ ถ้าหญิงนั้นลุก ฯ นั่ง ฯ
ด้วยกิจธุระอันใดอันหนึ่ง ภิกษุนั้นต้องปาจิตตีย์ทุกเวลาที่หญิงนั้นนั่ง ฯ ภิกษุนั้น
ไปหมายหญิงใดไม่พบหญิงนั้น หญิงอนมานั่งแทน เมื่อเกิดความยินดี ก็ต้อง
ปาจิตตีย์ ส่วนในมหาบัจจกรกล่าวว่า ต้องปาจิตตีย์เริ่มแต่การไป เพราะจิตไม่
บริสุทธิ์ ฯ ถ้ามีมาตุคามหลายคน ก็เป็นปาจิตตีย์ด้วยนับตามมาตุคาม ฯ ถ้าพวก
มาตุคามนั้นลุก ฯ นั่ง ฯ ก็เป็นปาจิตตีย์นับด้วยการนั่งของมาตุคามก่อนนั้น ฯ ภิกษุ
คิดว่า เราจักสำเร็จการยินดีด้วยที่ลับกับหญิงที่เราพบโดยไม่จำกัดตัวแล้วไปนั่ง ก็ควร
ทราบว่าเป็นอาบัติตามจำนวนหญิงที่มานั่ง และตามการลุก ฯ นั่ง ฯ ของหญิง
เหล่านั้น ฯ ถ้าว่าภิกษุไปนั่งด้วยจิตบริสุทธิ์ จึงมีหญิงมานั่งด้วย แล้วเกิด
ความยินดีด้วยการนั่งในที่ลับ หาอาบัติมิได้ ฯ สมุฏฐานเป็นต้น เช่นเดียวกับ
ปฐมปาราชิก จบอนิยตข้อที่ ๑ ตามอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกา คัมภีร์สารัตถทีปนีวาทว่า คำว่า มหุสพท
กล่าวด้วยศัพท์ว่า ฉโน นั้น ได้แก่ มงคลที่ควรทำในเรือนของตน ฯ เพราะฉะนั้น
ในอรรถกถาจึงว่า ได้แก่ อาวาทวิฆเนนเป็นต้น ฯ ด้วยคำว่าเป็นต้นนั้น
หมายถึงการทำมงคลทั่วไปในนิกขัตตฤกษ์ต่าง ฯ เช่นในเดือน ๔ เป็นต้น ฯ คำว่า

นักขัตฤกษ์นั้น หมายถึงนักขัตฤกษ์ที่มีในระหว่างนักขัตฤกษ์ใหญ่ ๆ เช่น นักขัตฤกษ์เดือน ๘ และปวารณาเป็นต้น ฯ คำว่า นักขัตฤกษ์เดือน ๘ นั้น หมายถึงวันทำการบูชาในเวลาเช้าพรรษา ฯ คำว่า นักขัตฤกษ์ปวารณานั้น หมายถึงวันทำการบูชาในวันปวารณา แม้นักขัตฤกษ์ต่าง ๆ นอกจากที่กล่าวแล้วนี้ ก็จัดเข้าในข้อนี้ด้วย ฯ ข้อที่กล่าวถึงที่ ๑๒ สอภภายในนั้น หมายถึงที่ลับหุด้วย ข้อที่ว่ามิบุรุษรู้ความนอนหลับอยู่ ก็ทำอนาบัติได้นั้น หมายถึงบุรุษที่นอนหลับไม่สนิท คือ นอนหลับ ๆ ตื่น ๆ ถ้าหลับสนิทไม่ทำอนาบัติได้ คือ คัมมอนาบัติไม่ได้ ฯ คำที่ว่า เมื่อภิกษุไม่รับไม่ควรปรับอาบัตินั้น ท่านไม่ได้กล่าวไว้เป็นพิเศษว่า ถึงแม้ว่าเมื่ออสังขีไม่รับ ก็ไม่ควรปรับอาบัติ ดังนี้ ฯ เพราะอสังขีนั้นไม่รับอยู่ตราบใด ก็ยังไม่บริสุทธิอยู่ตราบนั้น แต่ไม่ควรกล่าวว่า ไม่บริสุทธิเท่านั้น ต้องปรับตามอนุสนธิ ที่อสังขีนั้นกล่าว คือ มีหลักอยู่ว่า การรับข้อมมืออยู่ในสังขี ไม่มีอยู่แก่อสังขี อสังขีถึงจะพุดมากสักเท่าไร ก็ควรปรับด้วยอนุสนธิแห่งถ้อยคำของอสังขีนั้น สืบเนื่องความในฎีกาที่ควรยกมาเทศนาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐๐

คัมภีร์อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์

ว่าด้วยอนิยต ข้อที่ ๒

เคน สมเขน พุทฺโธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวนเณ อนาถปิณฺฑิกสุส อารามเณ ฯ เคน ไซ ปน สมเขน อายสฺมา อุทฺหาปี ภควตา ปฏิภุจิตฺตํ มาตุคามน สหฺริ เอโก เอกาย วโหติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงพระวินัยปิฎกเทศนา มหาวิถการณัยไตรภาค กัณฑ์ที่ ๑๐๐ ว่าด้วยเรื่องอนิยตข้อที่ ๒ ตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

ปาติ

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรัสธรรมวิเศษทั้งปวง มีอริยสัจ ๔ เป็นต้น เป็นประธาน ได้ทรงสำราญอยู่ที่พระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี ฯ ก็ในคราวนั้น พระอุททกคิดว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงห้ามนั่งในที่ลับ ที่กำบัง ที่อาจ ทำมิคมีร้ายได้ ตัวต่อตัวกับมาตุคามไว้แล้ว คิดดังนี้แล้วจึงนั่งสนทนาและแสดง ธรรมตามสมควรแก่เวลาตัวต่อตัวกับกุมาริกาคนแก่นั้น ฯ แม้ในคราวที่ ๒ นั้น นางวิสาขาเป็นมารดาการเศรษฐกิจได้ถูกเชิญไปที่ตระกูลนั้นอีก ฯ นางวิสาขา ได้เห็นพระอุททก นั่งในที่ลับตัวต่อตัวกับกุมาริกาคนแก่นั้น จึงกล่าวขึ้นว่า การ ที่พระผู้เป็นเจ้านั่งในที่ลับตัวต่อตัวกับมาตุคามเช่นนั้น ข่อมเป็นการไม่เหมาะสม ไม่ควร ถึงแม้ว่าพระผู้เป็นเจ้าจะไม่ประสงค์ที่จะทำการมิคมีร้ายก็จริง แต่ว่า คนทั้งหลาย ก็เชื่อได้ยาก ก็ไม่เลื่อมใส ฯ พระอุททกถามนางวิสาขาว่ากล่าวอย่างนั้น ก็มีได้ เชื่อฟัง ฯ นางวิสาขาจึงออกไปแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ที่มีความมักน้อย มีความสันโดษ มีความละอาบ มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการ ศึกษา ก็ได้พากันโพนทนาขกโทษติเตียนว่า อย่างไร ฯ พระอุททกจึงนั่งในที่ลับตัว ต่อตัวกับมาตุคาม แล้วภิกษุเหล่านั้นก็พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงโปรดให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า ดูก่อน อุททก ได้ยินว่าเชอนั่งในที่ลับตัวต่อตัวกับมาตุคามจริงหรือ ? พระอุททกก็กราบ ทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงติเตียนด้วยถ้อยคำ โดยอเนกปริยาย แล้วทรงบัญญัติซึ่งอนัตตขัตติ ๒ นั้นขึ้นไว้ว่า น เหว โข ปน ปฏิจณฺณํ อาสนํ โหติ นาลงฺกมฺมนิยํ เป็นต้น ซึ่งแปลว่า ที่นั่งอันไม่มีเครื่องกำบัง ไม่อาจทำมิคมีร้ายได้ข่อมมียอ แต่ว่าอาจพูดต่อมาตุคามด้วยวาจาหยาบคายได้ ฯ ภิกษุใดนั่งในที่นั้นเช่นนั้น อันเป็นที่ลับตัวต่อตัวกับมาตุคาม มีอุบาสกาที่มียอคำ ควรเชื่อได้ ได้เห็นแล้ว พดชนด้วยธรรม ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือ ปาจิตคัย อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้นั่งนั้นรับด้วยธรรมอันใดอันหนึ่งในธรรม ๒

อย่างนั้น ก็ให้ปรับด้วยกรรมอันนั้น หรืออุบาสิกามีถ้อยคำควรเชื่อได้นั้น กล่าวขึ้นด้วยกรรมอันใด คือ ด้วยสังฆาทิเสส หรือด้วยปาจิตตีย์ ก็ต้องปรับภิกษุนั้น ด้วยกรรมอันนั้น ๑ กรรมนั้นอันเป็นอนิยต ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในสิกขาบทวิภังค์ว่า คำว่า ที่นั่งอันไม่กำบังนี้ ได้แก่ ที่นั่งอันไม่กำบังด้วยผ้าหรือด้วยบานประตู ด้วยเสื่อลำแพน ด้วยผ้าม่าน ด้วยคันไม้ ด้วยเสา ด้วยกะพอม หรือด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คำว่า ไม่อาจทำมิดีมิร้ายได้นั้น คือ ไม่อาจล่วงละเมิดกรรมได้ ๑ คำว่า อาจพูดต่อมาคูคามด้วยวาจาหยาบคายนั้น คือ อาจเล่าโลมมาตคามด้วยวาจาชั่วร้าย

คำว่า มาตคามนั้น ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่หญิงยักษ์ ไม่ใช่หญิงเปรต ไม่ใช่คริธฉานตัวเมีย หมายถึงหญิงมนุษย์ที่รู้จักความ พอรูจักคำคำนี้ไม่ดี คำหยาบ คำไม่หยาบ ๑ คำว่า ตัวต่อตัวนั้น หมายถึงภิกษุกับมาตคาม ๑ ที่ลับตาที่ลับหูชื่อว่า ที่ลับ ๑ ที่ลับตานี้ ได้แก่ ที่ไม่อาจเห็นผู้หลวคา หรือผู้ชักคว หรือผู้ชักศรหะขึ้นได้ ๑ ที่ลับหูนี้ ได้แก่ ที่ซึ่งไม่อาจได้ยินคำพูดปกติได้ ๑ คำว่า นั่งนั้น คือ เมื่อมาตคามนั่งแล้ว ภิกษุจึงเข้าไปนั่ง หรือเข้าไปนอน หรือภิกษุนั่งแล้วมาตคามจึงเข้าไปนั่ง หรือเข้าไปนอน หรือนั่งนอนพร้อมกันทั้ง ๒

อุบาสิกาส่งผล ที่ตรัสรู้ ที่รู้จักศาสนา ที่นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ชื่อว่า อุบาสิกามีวาจาควรเชื่อได้

คำว่า อุบาสิกานั้น กล่าวขึ้นด้วยกรรมอันใด คือ ด้วยสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ภิกษุผู้นั้นปรับด้วยกรรมอันใดในกรรม ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ หรืออุบาสิกามีถ้อยคำควรเชื่อได้นั้นกล่าวขึ้นด้วยกรรมอันใด ต้องปรับภิกษุนั้นด้วยกรรมนั้น ดังนี้ มีเนื้อความว่า ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งเกล้าคลึงกายกับมาตคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นปรับด้วยกรรมนั้นก็ต้องให้ปรับอาบัติ ๑ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งเกล้าคลึงกายกับมาตคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันทันจริง แต่ไม่ได้เกล้าคลึงกาย ก็ต้องให้ปรับด้วยการนั่ง ๑ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งเกล้าคลึงกายกับมาตคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นกล่าวว่า ฉันทันไม่ได้นั่ง ฉันทนอนต่างหาก ก็ต้อง

ให้ปรับด้วยการนอน ๑ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งเคล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุ นั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นั่ง ฉันยืนต่างหาก ก็ไม่ควรให้ปรับ

ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเคล้าคลึงกายกับ
 มาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นรับคำนั้นก็ให้ปรับอาบัติ ฯ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า
 ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเคล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า
 ฉันนอนจริง แต่ไม่ได้เคล้าคลึงกาย ก็ควรปรับด้วยการนอน ฯ ถ้าอุบาสิกานั้นพูด
 ขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเคล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นพูด
 ขึ้นว่า ฉันไม่ได้นอน ฉันนั่งต่างหาก ก็ให้ปรับด้วยการนั่ง ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า
 ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนเคล้าคลึงกายกับมาตุคามอยู่ ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า
 ฉันไม่ได้นอน ฉันยืนต่างหาก ก็ไม่ควรให้ปรับ

ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านั่งพูดต่อมากลางคฤหาสน์ด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นรับคำนั้นก็ให้ปรับอาบัติ ๓ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านั่งพูดต่อมากลางคฤหาสน์ด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันทันจริง แต่ไม่ได้พูดต่อมากลางคฤหาสน์ด้วยวาจาหยาบคาย ก็ให้ปรับด้วยการนั่ง ๓ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านั่งพูดต่อมากลางคฤหาสน์ด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันทันไม่ได้นั่ง ฉันทนอนต่างหาก ก็ให้ปรับด้วยการนอน ๓ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านั่งพูดต่อมากลางคฤหาสน์ด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันทันไม่ได้นั่ง เป็นแต่ยืนเท่านั้น ก็ไม่ควรให้ปรับ

ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านอนพูดกับมาตุคามอยู่ด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นรับคำก็ต้องให้ปรับอาบัติ ๑ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านอนพูดอยู่กับมาตุคามด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันได้นอนจริง แต่ไม่ได้พูดด้วยวาจาหยาบคาย ก็ให้ปรับด้วยการนอน ๑ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านอนพูดต่อมาตุคามอยู่ด้วยวาจาหยาบคาย ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นอนเป็นแน่แท้เท่านั้น ก็ให้ปรับด้วยการนั่ง ๑ ถ้าอุบาสิกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ยินพระผู้เป็นเจ้านอนพูด

ต่อมาตุคามเว้ววาจาหาบคาย ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นอน เป็นแต่ยืนเท่านั้น ก็ไม่ต้องให้ปรับ

ถ้าอุบาสกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งในท้ลัษัตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุนั้นรับคำนั้นก็ให้ปรับด้วยการนั่ง ฯ ถ้าอุบาสกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งในท้ลัษัตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นั่ง เป็นแต่ยืนเท่านั้น ก็ต้องปรับด้วยการนอน ฯ ถ้าอุบาสกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านั่งอยู่ในท้ลัษัตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นั่ง เป็นแต่ฉันยืนเท่านั้น ก็ไม่ควรปรับ

ถ้าอุบาสกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนในท้ลัษัตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุนั้นรับคำนั้นก็ควรให้ปรับด้วยการนอน ฯ ถ้าอุบาสกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนในท้ลัษัตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นอน เป็นแต่ฉันนั่งต่างหาก ก็ให้ปรับด้วยการนั่ง ฯ ถ้าอุบาสกานั้นพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้เห็นพระผู้เป็นเจ้านอนในท้ลัษัตัวต่อตัวกับมาตุคาม ถ้าภิกษุนั้นพูดขึ้นว่า ฉันไม่ได้นอน เป็นแต่ฉันยืนเท่านั้น ก็ไม่ควรปรับ ฯ คำว่าอนิยต นั้น คือ ไม่แน่นอนว่าเป็นสังฆาติเสส หรือปาจิตติย

ภิกษุรับการไป รับการนั่ง รับอาบัตติ ต้องปรับอาบัตติ ภิกษุรับการไป ไม่รับการนั่ง รับอาบัตติ ก็ต้องปรับอาบัตติ ฯ ภิกษุนั้นรับการไป รับการนั่ง ไม่รับอาบัตติ ก็ต้องปรับด้วยอาบัตติ ฯ ภิกษุนั้นรับการไป ไม่รับการนั่ง ไม่รับอาบัตติ ไม่ปรับ ฯ ภิกษุนั้นไม่รับการไป รับการนั่ง รับอาบัตติ ต้องปรับอาบัตติ ฯ ภิกษุนั้นไม่รับการไป ไม่รับการนั่ง รับแต่อาบัตติ ต้องปรับด้วยอาบัตติ ฯ ภิกษุนั้นไม่รับการไป รับการนั่ง ไม่รับอาบัตติ ต้องปรับด้วยการนั่ง ฯ ภิกษุนั้นไม่รับการไป ไม่รับการนั่ง ไม่รับอาบัตติ ไม่ต้องปรับ จบอนิยตข้อที่ ๒ ตามพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์หุติยสมันตปาสาทิกาวา ในคำเป็นต้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแล้วดังนี้ ควรทราบความเนื่องกันว่า ทรงห้ามการนั่งในท้ลัษั ท้กำบัง ซึ่งเป็นที่อาจทำการมีดีมีร้ายได้ตัวต่อตัวกับ

มาตุคาม ดังนี้ ๑ ในคำว่า ทิ้งอันไม่ใช่ที่กำบังนั้น ควรทราบว่าเป็นที่ใดเขาล้อมข้างนอก บิดข้างใน เช่น บริเวณต่าง ๆ เป็นต้น แม้ที่นั้นก็ควรทราบว่า นับเข้าในข้อนี้ด้วย ๑ ท่านกล่าวไว้ในมหาบัจจว่า ที่แม้เช่นนั้นก็นับเข้าในที่อันไม่กำบัง คำที่ยังเหลืออยู่ ควรทราบตามนัยแห่งอนิยตข้อ ๑ โฉน ๑ สำหรับในข้อนี้ สตรีหรือบุรุษที่รู้จักความ ไม่บอด ไม่หนวก ที่ขึ้น หรือนั่ง หรือมีจิตใจฝังซ่าน แม้นอนหลับอยู่ในที่ ๑๒ สก ภาชนะ ก็ทำอนาบัติได้ หรือคู้ไม่ให้เข้าอนาบัติได้ ส่วนคนหูหนวก ถึงจะมีตาดีก็คู้ หรือคนตาบอด ถึงจะมีหูไม่หนวกก็คู้ ก็คู้ไม่ให้เข้าอนาบัติไม่ได้

สิกขาบทที่มีสมุฏฐาน ๓ คือ เกิดขึ้นทางกายกับจิต ๑ เกิดขึ้นทางวาจา กับจิต ๑ เกิดขึ้นทางกายกับวาจา ๑ เป็นกิริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสัจจิตตะ เป็นโลกวัชชะ เป็นกายกรรม เป็นวจีกรรม เป็นอกุศลจิต มีเวทนา ๒ คือ สุขเวทนา อุเบกขาเวทนา สันเนือความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

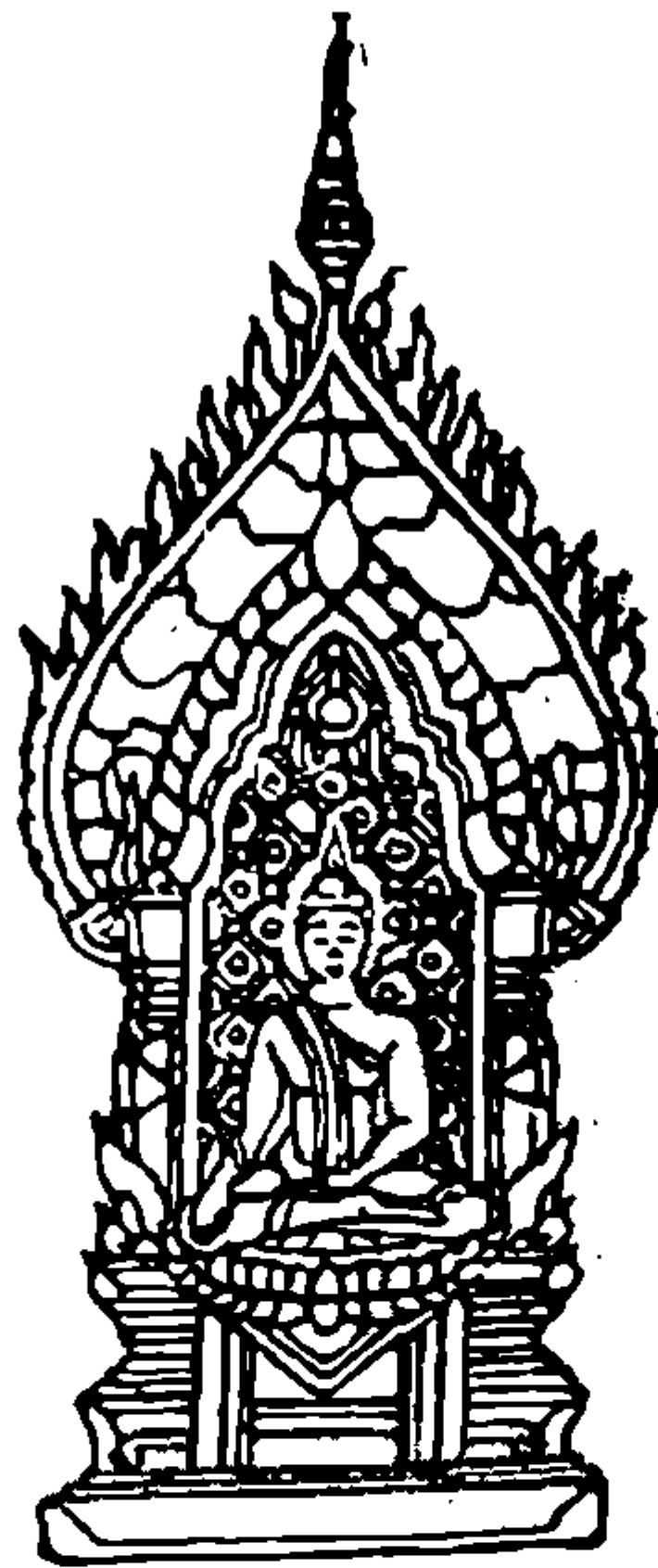
ฎีกา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในฎีกาคัมภีร์สารัตถทีปนีว่ คำว่า ล้อมในภายนอกนั้น คือ ได้ล้อมด้วยสิ่งต่าง ๆ มีกำแพงเป็นต้นในภายนอก ๑ ในอนิยตข้อที่ ๑ ว่า หญิงตั้งร้อย ก็คู้อนาบัติได้ ในข้อที่ ๒ นี้ เหตุไรจึงว่า หญิงเพียงคนเดียวก็คู้อนาบัติได้ ๑ มีคำแก้ว่า ในอนิยตข้อที่ ๑ กล่าวถึงเมถุนธรรมด้วยการทำเมถุนธรรม ถึงแม้มีมาตุคามหลายคนก็ทำได้ เพราะธรรมคำหญิงทั้งหลายย่อมปกปิดโทษของกันและกัน ๑ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุเปิดประตูกุฎีในป่า มหาวนเมืองเวสาลีแล้วนอน พวกหญิงเป็นอันมากก็ได้พากันทำตามความประสงค์ของตนแล้วพากันหนีไป เพราะฉะนั้น ในอนิยตข้อที่ ๑ จึงกล่าวว่า แม้หญิงตั้งร้อย ก็คู้อนาบัติไม่ได้ จึงได้แปลไว้ว่า ก็ไม่ทำอนาบัติ ส่วนอนิยตข้อที่ ๒ นี้ กล่าวด้วยวาจาหยาบคาย ๑ ธรรมคามาคามาได้ฟังวาจาหยาบแล้ว ย่อมปกปิดไว้ไม่ได้ ๑ เพราะฉะนั้น ในสิกขาบทที่ว่าด้วยความหยาบคาย จึงกล่าวว่า หญิงเหล่าใด หญิงเหล่านั้นก็ได้ออกไปฟ้องต่อภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ในข้อนี้ท่านจึงกล่าวว่า ถึงแม้ว่าหญิงคนเดียวก็ทำอนาบัติได้ คือ คู้อนาบัติได้ ๑ อาจารย์ทั้งหลาย

กล่าวว่า ถึงแม้ว่าหญิงคนเดียวกันก็คุมอาบตีได้ในข้อนั้น เพราะข้อนี้กล่าวถึงที่ซึ่งไม่เป็น
ที่กำบัง ส่วนในข้อก่อน กล่าวถึงที่กำบัง จึงว่าหญิงตั้งร้อยก็คุมอาบตีไม่ได้ ๑ คำว่า ที่
๑๒ สอกภายในนั้น หมายถึงที่ลับหู เพราะฉะนั้น ผู้นั่งอยู่ภายนอกห้อง ๑๒ สอก ก็คุม
อาบตีได้ ถึงแม้ว่าจะไม่ลับตาก็กุมไม่ได้ เพราะลับหู ๑ ในสิกขาบทนั้นที่ไม่กำบังนั้น
ได้แก่ ที่ลับหู ๑ ที่ไม่กำบังแม้จะไม่เป็นที่ลับตา แต่ถ้าอยู่ในที่ไกลถึง ๑๒ สอก ก็จัด
เป็นที่ลับหู เพราะไม่อาจได้ยินเสียง ๑ ผู้นอนหลับย่อมไม่เห็นอะไรเหมือนกับคน
ตาบอด เพราะฉะนั้น จึงจัดเป็นที่ลับตาข้อมไม่ได้ยินเสียงอะไร เหมือนกับคนหูหนวก
จึงจัดเป็นที่ลับหู ๑ แต่ท่านไม่ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นอนหลับข้อมคุมอาบตีได้ เหมือน
สิกขาบทก่อน ๆ เพราะฉะนั้น จึงควรพิจารณาเห็นว่า อย่างไรไม่ผิด ควรถือไว้อย่างนั้น
ที่ท่านกล่าวว่า คนหูหนวกถึงจะตาดี ก็คุมอาบตีไม่ได้ดังนั้น เพราะอนิยตข้อที่ ๒ นี้
หมายถึงที่ลับหูเท่านั้น ๑ คนตาบอดถึงแม้ว่าหูไม่หนวกก็คุมอาบตีไม่ได้ ที่ท่านกล่าว
ไว้ในอรรถกถาอย่างนั้น เพราะเล็งเอาอนิยตข้อที่ ๑ เพราะหมายความว่าถึงที่ไม่กำบัง
ก็จัดว่าเป็นที่กำบังสำหรับคนตาบอด ๑ คนตาบอดที่ข้อมอยู่ในที่ใกล้ภายในห้องที่
ไม่ได้ปิดประตู ก็คุมอาบตีไม่ได้ฉันใด คนหูหนวกถึงอยู่ใกล้ก็คุมอาบตีได้ฉันนั้น ๑
การทำพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบท คือ อนิยตข้อที่ ๑ และ ๒ นี้ เกี่ยวกับ
อุบาสิกานั้น เพราะอุบาสิกาเป็นผู้ได้กล่าวเรื่องขึ้น เพราะฉะนั้น จะเป็นใครก็ตาม
ถ้ามาโจทก์ขึ้น ก็ต้องให้ตัดสินดังที่กล่าวมาแล้วนั้นทุกประการ สันเนอความในฎีกา
ที่ควรยกขึ้นเทศนาเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้ เป็นคำอำนวยการของผู้จรรยา จิรํ ติฏฐตุ สทฺธมฺโม กาลํ วสฺสํ
จิรํ ปชํ กปฺเปตุ เทโว รมฺเมน ราชา รกฺขตุ เมทนํ ๑ ในที่สุดแห่งการ
แสดงคัมภีร์อาทักกรรม คือ คัมภีร์มหาวิภังค์ หรือภิกขุวิภังค์นั้นขึ้น ขอให้พระ
สังฆกรรมจงดำรงอยู่ตลอดกาลมาน ๑ ขอให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาล ขอให้พระราชา
จงประساتการให้ประชาชนจงเป็นสุขทุกถ้วนหน้า ด้วยอนุภาพแห่งพระวินัยบัญญัติที่
พระพุทธเจ้าตรัสไว้คงได้แสดงมา ๑ เอมํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

อาทักกรรม หรือ ภิกขุวิภังค์ จบบริบูรณ์

จิ. เจ. ร. นิ.

๔ คำนี้ โบราณเรียกว่า เป็นหัวใจพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ๘ ประการ
จิ หมายความว่า “จิต” ๑ เจ. หมายความว่า “เจตสิก”
ร. หมายความว่า “รูป” ๑ นิ. หมายความว่า “นิพพาน”

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี ถนนข้าวสาร พระนคร

นายบุญช่วย หิรัญวัฒน์ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๔๒๔